

AZ IFJÚSÁG LELKI GONDOZÁSA

ÍRTA:

TÓTN TIHAMÉR DR.

MÁSODIK, SOKBAN BŐVÍTETT KIADÁS

BUDAPEST, 1925.
A SZERZŐ KIADÁSA.

*Nihil obstat. Dr. Ladislaus Babura,
censor dykec. Nr. 1221. Imprimatur.
Strigonii, die 18. Április 1925.
Julius Machovich, vic. gener.*

ELŐSZÓ AZ ELSŐ KIADÁSHOZ.

Az intelligencia pasztorációja egyik legnehezebb s legfontosabb kérdése a lelkipásztorkodásnak; Faulhaber bíbornok megállapítása szerint „ein Königsproblem der Seelsorge”.

Ennek a nagyfontosságú feladatnak külön, részletes tanulmányt szentelni annál időszerűbbnek látszott, minthogy a vele összefüggő kérdéseket még a kül földi hittudományi irodalom is inkább csak szétszortan, részletekben tárgyalja, hazai irodalmunkban pedig hasonló tárgyú könyv még egyáltalán nem jelent meg.

Tanulmányunk a zsenge gyermekkortól végigkíséri a lélek szükséglétéit az egész életen keresztül s ennek megfelelően külön foglalkozik a tanuló ifjúság (I. kötet) s külön a felnőtt intelligencia lelkigondozásával (II. kötet).

Első tekintetre talán túlságos részletezésnek tűnhetnek fel, hogy az ifjúsági lelkipásztorkodást teljes külön kötetben tárgyaljuk. A kérdés ezen részének bővebb megbeszélését sajátos magyar vallási viszonyaink tették szükségessé. Ha történetesen ez a könyv pl. Hollandia részére készült volna, ahol a mélységes vallási szellemmel telített családi élet névelői tevékenysége megbecsülhetetlen és mással alig pótolható segítőtársa az ifjúság lelki vezetőjének, ezeket a fejezeteket rövidebbre lehetett volna szabni. Nálunk azonban, ahol a legodaadóbb ifjúsági lelkipásztori munkát is gyakran épen az otthoni életben tapasztalt ellenkező példa, felfogás, életmód teszi eredménytelennek, feltétlenül szükségesnek látszott minden módoknak részletes megtárgyalása, amelyeknek segítségé-

vel a fiatal diákok lelkét – kikból a jövő intelligenciája s a jövő családja fog állani – a vallásos élet számára megnyerhetjük. Az öreg fákat már nehezen lehet hajlítani; minden reményünk abban áll, hogy a Krisztus szeretetére nevelt mai ifjúságból fognak majd kialakulni a jövőben a mainál vallásosabb családok. Egyébként az itt említett pasztorációs eszközök legnagyobb része bizonyos változásokkal a felnöttük pasztorációjában is alkalmazható (pl. a szentek tiszteletéről, a gyónásról, áldozásról, a Mária-Kongregációkról stb. szóló részek).

Az I. kötetben tárgyalt s esetleg újszerűeknek látszó eljárási módokról legyen szabad megjegyeznünk, hogy azok nem pusztán elméleti tanácsok, hanem azok jó részét egy évtizeden át folytatott ifjúsági lelkipásztori munkánkban magunk is kipróbáltuk.

Fejtegetéseinkben szinte kizárálag a *férfiintelligenciát* tartottuk szem előtt. Nem ok nélkül. Egyrészt azért, mert a női pasztoráció terén úgyis mindig sokkal több történt a múltban, mint a férfiak lelki gondozása körül; másrészt pedig, mert a család s társadalom vallási újjászületésének legtermészetesebb útját épen az intelligens férfivilág vallási megnyerésében látjuk. A pasztorációtak itt felsorolt eszközeit természetesenleg minden általános lelkipásztorkodástani kézikönyv is megemlíti, mi azonban törekedtünk azokat könyvünk sajátos céljának megfelelő beállításban tárgyalni.

Tanulmányunkban meddő bírálhatások helyett igyekeztünk inkább mindenben pozitív tárgyalást adni. Ha itt-ott mégsem tudtuk elnyomni a tényleges állapotok kritikáját, az csak azért történt, mert meggyőződésünk szerint az ott szovátett jelenségek nem egyeznek meg az egyház akaratával sem.

Budapest, 1923 március havában.

A szerző.

ELŐSZÓ A MÁSODIK KIADÁSHOZ.

„Az ifjúság lelki gondozása”-nak első kiadása három hónap alatt elfogyott. És hogy ez az új kiadás mégis csak két év múlva követi az elsőt, annak oka az, hogy az első kiadásban tárgyalt kérdéseket még újabb részletekkel akartam bővíteni.

Aki összehasonlítja a két kiadást, látni fogja, hogy ezt a szándékomat kisebb-nagyobb mértékben a könyv valamennyi fejezetén megvalósítottam. Nemcsak a bibliographiai adatokat igyekeztem egészen a legutolsó napokig vezetni, hanem általában azon voltam, hogy a kötet felölleje az ifjúsági pasztoráció eszközének minden új értékes kikezdését. E célt szolgálta „A munka-iskola elve a hitoktatásban” c. egészen új rész betoldása, „A bűnbánat szentsége az ifjúsági lelkipásztorkodás szolgálatában” c. fejezet tetemes ki-bővítése, az imádkozásra tanítás pedagógiájának, a bérmlási előkészítésnek, a gyümölcsöző szentmise-hallgatásra-rávezetésnek, a felsőosztályosok nevelői hittanításának, a cserkészetnek stb. kibővített ismertetése. Hogy könyvem terjedelme túlságosan nagyra ne növekedjék, kénytelen voltam a kisbetű szedést is gyakran alkalmazni.

Igyekeztem a világi pedagógia értékesebb újításait is a vallásos nevelés szolgálatába állítani, mert szent meggyőződésem, hogy a régi vallási s erkölcsi igazságok modern tanítási módjával húzzuk ki legbiztosabban a talajt olyan követelések alól, amelyek az iskolai hitoktatás helyett külön laikus erkölcsstan tanítását óhajtják.

Az első kiadás egyik bírálója a könyv által az ifjú-

sági lelkipásztor elé állított követeléseket túlzottaknak, túl ideálisaknak találta, melyek nem látszanak tekintetbe venni az adott tényleges körülményeket. Bár nagyon is jól tudom, hogy a gyakorlat minden az elmélet és az adott lehetőségek kompromisszuma, és ezért mögötte jár – egyes esetekben bizony túlságosan is – az elméletnek, mégsem enyhítettem az új kiadásban sem ezeken a „túlzott” követeléseken, sőt egyes esetekben még fokoztam is azokat. Könyvem u. i. nem annyira a mai praxist akarja regisztrálni, hanem sokkal inkább korszerű pasztorális kikezdésekre szeretne buzdítani s utat mutatni. Az elméletnek minden az ideális célokra kell mutatnia, mégha azok az adott helyzetben (pl. a mai iskolai hittani tanterv keretén belül) teljes egészükben nem is lennének megvalósíthatók. A lelki egyensúlyát vesztett mai világ nevelésében sok oly újszerű eszközhöz s módszerhez kell nyúlnunk, amely egyesek előtt ma még túlzott vagy különös eljárás színében tűnhetik fel. Ez szolgáljon magyarázatául annak, hogy a könyvben lépten-nyomon kitérek az elvek gyakorlati alkalmazására is.

Mások viszont szerették volna könyvemben a hitoktató intellektuális munkáját erősebben védve látni és az érzelmi s kedélyvilág nevelésének előtérbe állításától a középiskolai hittanítás doktrinális jellegét féltik. Sajnos, itt sem voltam abban a helyzetben, hogy e tekintetben is bármit enyhítsek az I. kiadás tételein. Sőt napról-napra világosabban látom, hogy a hittannak túlságosan intellektualista kezelése erősen hibás mai intelligenciánk hithidegségében; és csak örömmel tapasztalom, hogy ennek a felfogásnak egyre több írónk nyíltan hangot is ád. Ezt hangoztatja pl. az elméleti katechetika nesztora, *Gatterer* is „Katechetik”-je legújabb kiadásának előszavában („. . . so stellte ich die Katechetik vor allem seelsorglich ein”. Innsbruck. 1924. III. 1.), továbbá amikor panaszolva említi, hogy „a katechetikai praxisban a tudásnak még minden túlságos jelentőséget tulajdonítunk”. (269. 1.)

Ez a gondolat érvényesült a német püspöki kar

1924 aug. 18.-iki közös konferenciáján, amely már útmutatást is adott, mily keretek között lehet a világi pedagógiának legmodernebb módszerét, a munkaiskola („élet-iskola”) elvét az ifjúság lelki gondozásában is érvényesíteni. (V. ö. *Blaufusz*: Das Arbeits-schulprinzip im Religionsunterrichte. Theologie und Glaube. 1925. évf. 81. 1.)

Erről írt hatalmas, háromkötetes monografiát *Kautz* (*Kautz*: Neubau des kath. Religionsunterricht. Kevelaer. 1923. Eddig az első kötet kész.), akinek könyve – ha túlzásait leszámítjuk is – minden esetre nagy mementoul szolgálhat a túlzó intellektuálistáknak.

Ha pedig ma már elméletben világosan látjuk, hogy eddig a hitoktatásunk főhibája az akaratot gyűjtani nem tudó s a szívre gyümölcsstelen intellektualizmus túltengése volt, s ha nem kétséges ma már előttünk, hogy iskolai hitoktatásunk eredményét a didaktikai materializmus betegsége is bénítja, akkor bizonyára szabad gyakorlatilag is nyesegetni akarni ezeket a túlhajtásokat s az új hitoktatás figyelmét erősebben felhívni az eddig elhanyagolt akarati s érzelmi élet fejlesztésére.

Ma, amikor kétségbeéjtően látszik beigazolódni egyik nagy emberünk állítása a „romlott intelligencia s gyenge nép”-ról, ma jogosan mondhatjuk együtt az olasz költővel, hogy „könyvet írni kevesebb a semminél is, ha az a könyv nem teszi erősebbé, jobbá, érettebbé az emberiséget”:

*Il fare uno lihro è menő che niente,
Se il libro fatto non rifa la gente. (Giusti)*

Könyvünk ideálja az eleven, a való életet szem előtt tartó, kath. gondolkodásra s cselekvésre egyaránt indító, észt s érzelmet egyaránt munkáló vallásra nevelés. Több orom, fény, napsugár, melegség, elevenség, bensőség – azaz: több lélek a hitoktatásba!

„Uram, csak azzal áldd meg méltatlan szolgád fárat-ságát, hogy bár csak egy bűnös ember kérésére, egy élek üdvössége rére légyen segítő tanításom. Fáratsá-

VIII

gomnak bévséges jutalma lészen, ha a Christus Vérével megváltott lelkek közül, csak egynek üdvösségeire, segítő eszköze lészen írásom.” (Pázmány előszava prédikációihoz, összes művei VI. k. XX. 1.)

Jube, Domine, benedicere!

Budapest, 1925 május havában.

A szerző.

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó az első kiadáshoz (III). Előszó a második kiadáshoz „(V).

Bevezető gondolatok.

Az intelligencia pasztorálásának fontossága (1). Az intelligencia külön pasztorálásának szükségessége (11). Az intelligencia pásztoráéi ójának akadályai (15).

I. RÉSZ.

A kis gyermekek lelki gondozása.

A házi nevelés szükségessége és fontossága (21). Ki köteles a nevelést adni? (26). A kér. pedagógia célja (28).

I. Nevelés az iskoláskor előtt (30). A szülők nevelése (31). A legfőbb erények, melyekre az otthon neveljen (35).

II. A kis iskolások lelki gondozása (42). 1. Az otthoni nevelés (42). 2. Az iskolai hitoktatás fontossága (44). Gyónás, áldozás (47). „Eucharisztikus Gyermekszövetség” (50). „Szívgárda” (50).

II. RÉSZ.

A középiskolások lelki gondozása.

I. FEJEZET.

Vallásunk nevelő értéke.

A kath. pedagógia története (53).

I. Az elmélet. 1. Mit kíván a) az ész (54), b) az akarat (55), c) a szív a nevelés eredményének biztosítására? (55). 2. Erkölcs-tanunk eleget tesz a) az ész (5?), b) az akarat (60), és c) az érzelmek követelményeinek (62).

II. A gyakorlat (63). Helytelen nevelési módszerek (64). A kor-szerű erkölcsi nevelés főbb követelményei (67). Mi a teendő? (67).

II. FEJEZET.

Az ifjúsági lelkipásztor egyénisége.

I. Szeresse tanítványait (70). 1. A gyermekek természetföltöti szeretete (71). 2. Érdeklődjék a tanítványok sorsa iránt (73), 3. A szeretet pedagógiai jelentősége (74). 4. Az ifjúság szeretetének eredményei (77). Szeretet és tekintély (81). Szeretet és fegeyelem (83).

II. Legyen példaképe tanítványainak (87). *A)* Életével (88); *a)* szeresse Krisztust (88), *b)* kövesse Krisztust (91). *B)* Tudásával (95).

III. Az eszményi hittanár képe (96).

III. FEJEZET.

A lelkiéletre nevelés.

I. A diékpasztoráció célja (102).

II. A lelkiéletre nevelés természetes alapjai (104). *A)* Az ifjú lélek ismerete (105). *B)* Az ifjú lélek természetes erényei (107). *C)* Életre nevelés (113). *D)* A természetes nevelés viszonya ■ természetföltöttihez (118). *E)* Az akarat nevelése (122).

III. Természetföltölti nevelés (126). 1. Krisztus szeretetére nevelés (126). 2. A jó imádkozás művészete (131). 3. Olvasmányok lelki olvasmány (139). 4. Az egyéni lelkivezetés (141). Az egyén nevelés elősegítő eszközei (144): 1. az ifjúsági kartoték (144) 2. lelki kollokviumok (146). 3. a papi hivatás ápolása (150).

IV. FEJEZET.

Lelkivezetés a serdülő korban.

1. „Egyházi kíméleti idő?” (154). A serdülő kor sajátos lelkiállapota (157). 3. Serdülőkori betegségek (162). 4. Mire vigyázzon a lelkivezető (163). *A)* A csíntechnikai ifjak (163). *B)* A hittan, mint élettantárgy (165): «) tekintély és szabadság (166). *β)* cselekvési vágy (166). *γ)* akarat erősítése (167), *δ)* kritizáló hajlam (167), *ε)* nagy nyugalom (168). 5. Visszaeső bűnösök (170).

V. FEJEZET.

Az ifjúság sexuális problémája.

I. A kérdés fontossága (173), *a)* az iskola szempontjából (173), *b)* erkölcsi szempontból (175).

II. A nemi felvilágosítás kérdése. *A)* Története (176). *B)* Van-e szükség felvilágosításra? (177). *C)* Ki adja azt? (182). *D)* Mikor? (187).

III. A felvilágosítás módja: 1. elméletben (189), 2. gyakorlat-

ban (193). *A) A legalsó fokon* (193), *B) középső fokon* (195), *C) felső fokon* (198).

IV. A sexualis pedagógia (201). *A) Természetes eszközök* (202). *a) akaratedzés* (202), *b) érzelmekben uralkodni* (203), *c) becsület* (204), *d) fantázianevelés* (205), *e) gyermekszerelem* (205), *f) munka* (205), *g) igazmondás* (207). *B) Természetfölötti eszközök* (209). Isten jelenlétére nevelés (211). Pozitív istenszeretet (212).

VI. FEJEZET.

A hittan, mint tantárgy.

I. Kath. világnézetre nevelés (213).

II. A mai módszer és tankönyvek hibái (215). Vallástani dolgozatok (220). Forrásszövegek olvasása (221).

III. A „munka-iskola” elve a hitoktatásban (224). Technikai- és kézimunka (225). A külső tevékenység felkeltése (226). A munka mint módszertani elv (228). A munkaiskola elve a katekizmus (231) s a biblia (235) tanításában.

IV. Nevelési szempontok a felsőosztályokban: 1. a dogmatika (237), 2. az erkölcs (243), 3. az egyháztörténelem (248), és 4. az apologetika tanításában (253).

V. Az ifjúsági istentiszteletek: 1. A diákmise (258), 2. Az ifjúsági exhortációk (264). 3. Ifjúsági lelkigyakorlatok (267). 4. A VIH.-osok búcsúztatása (269).

VII. FEJEZET.

A bűnbánat szentsége az ifjúsági lelkipásztorkodás szolgálatában.

I. A bűnbánat szentségének psychológiai alapjai (272).

II. A bűnbánat szentségének pedagógiai jelentősége (273). A gyónás és a psychoanalízis (278).

III. A jó gyónás művészete (282): 1. a jó lelkiismeretvizsgálat (280), 2. Önálló bűn-bevallás (282).

IV. A jó gyóntatás művészete (284) 1. helyes gyónási intelem (286), 2. helyes penitencia (290).

V. A gyakori gyónók vezetése (293)

VI. Aggályos lelkű ifjak vezetése

VII. A gyóntatás technikájához (30)

VIII. FEJEZET.

A áldozás az ifjúsági lelkipásztorkodás szolgálatában.

I. Az eucharisztikus Üdvözítő és a tanulóifjúság (307).

II. A gyümölcsöző áldozás lélektani feltételei (308): *a) öntudatos áldozás* (309), *b) eleven hálaadás* (309).

III. Az ifjak gyakori áldozása (312). Hogyan nyerhetjük meg az ifjakat a gyakori áldozás eszméjének (313).

IX. FEJEZET.

A szentek tisztelete az ifjúsági lelkipásztorkodás szolgálatában.

- I. szentek tiszteletének lélektani alapja (317).
- II. A szentek életének helyes tárgyalása (321). *a)* Az életszentég helyes fogalma (321). *b)* Milyen legyen s szentek életrajza?

- III. Az ifjúsági Mária-Kongregációk (329): 1. Történeti kifejlődésük (b29). 2. Lélektani alapjuk (330), *A)* az anya tisztelete (331), *B)* a pubertás viharja (332). 3. A kongregációk működése (335).

X. FEJEZET.

Az orom az ifjúság lelki nevelésében.

- I. Az örööm és az ifjú (340). Az örööm szerepe a katb. világnezetben (340). Az örööm pedagógiai jelentősége (342). Örömré nevelés (344).

- II. A nagy természet örömförásai (348). Nevelés vallásos termézetszemléletre (350).

- III. A cserkészet pasztorális jelentősége (352). A cserkészet történeti fejlődése (353). Pedagógiai méltatása (354). Veszélyei

XI. FEJEZET.

Az internátusi nevelés.

Történeti fejlődése (265). Az internátus! nevelés előnyei (366), Veszélyei (367). Az intcmáiusi elöljáró egyénisége (368).

III. RÉSZ.

A főiskolai hallgatók lelkigondozása.

A főiskolai hallgatók lelki helyzete (373). A főiskolai élet lelki veszélyei (375).

- I. A főiskolai ifjúság vallási irányítása egyesületekben (377): 1. Franciaországban (377). A „Sillon” (378). 2. Németországban (379). A „Groszdeutsche Jugend” (379). A „Neu-Deutschland” (379). A „Quickborn” (380). 3. A magyar egyetemi s főiskolai egyesületek (381). *A)* Hitbuzgalmi (381), *B)* charitatív (382), A társadalmi egyesületek (385).

- II. A főiskolai ifjúság vallási irányítása külön lelkipásztor által (387). Az akadémikusok lelkipásztorának feladatai (388). Ker. filozófiai tanszék a bölcsészeti karon (391).

Bevezető gondolatok.

1. Az intelligencia pasztorálásának fontossága.

Annak a nagy lelki elárvultságnak láttára, amelyben mai intelligenciánk sorvad, lehetetlen, hogy fel ne lángoljon minden papban a buzgóság ezeknek a lelkeknek megmentése iránt.

Helyrehozhatatlan hiba is volna, ha mi békésen pihenni tudnánk az igazság élvezetében s nyugodtan horgonyoznánk az igaz hit csendes vizein akkor, amikor testvéreink odakint a sötét éjszakában fény nélkül küzködnek az óceán hullámain. Tüzet kell gyújtanunk, jó magasra lobogót, hogy kikötőbe találjanak; tüzet, jó meleget, hogy viharvert lelküket életre melegíthessék; hidat kell csinálnunk, nem hogy mi menjünk át azon a ziláltsgág országába, hanem hogy azon a tékozló fiúk találjanak haza az elhagyott Atyához. „A városi lekipásztorkodásnak nagy hibája, – írja *Swoboda* – ha a művelt köröket félénken kerüli, mintha azok hivatásszerűen hitetlenek volnának; még nagyobb hiba, ha azokban kivétel nélkül ellenséget lát. Pedig ellenkezőleg, az objektív igazság utáni törekvés gyakran ezeknél ép oly nagy, mint amennyire elrejtett.”¹

Több férfipasztorációt!

Intelligens híveink lelkével okvetlenül többet kell törődnünk, mint eddig tettük! De az intelligencia.

¹ *H. Swoboda: Groszstadtseelsorge. Regensburg. 1910.*

pasztorálásában is az eddiginél jóval több *férfi* pasztorációt kell folytatnunk. Egész bátran felállíthatjuk azt a pasztorális követelményt, hogy lelkipásztori tevékenységünknek az eddiginél föltétlenül jobban kell a *férfiak* szükségletei és esetleg még ízlése után is igazodnia.

Eddig a *férfi* és női pasztoráció között a legtöbb helyen nem volt meg a helyes arány. A leányokat már kis iskolás korukban a legkülönbözőbb apácarendek s nevelőintézeteik veszik gondozásba; tömérdek Mária-kongregáció, nőegylet, Oltáregylet, Rózsafüzértársulat, harmadik rendek stb. törődnek velük később is. De a fiúkkal alig foglalkozik néhány buzgóbb hittanár; a felnőtt ifjakkal s *intelligens férfiakkal meg jóformán senki*.

A női pasztoráció túltengése érthető ugyan, de nem egészsges állapot. Emberileg érthető, ha a női lélekkel könnyebben elérhető eredményfelmutatás csaigatólag hat a papra. A nők külső fényt, parádét ki-jefteni is sokkal jobban és hamarabb tudnak, mint a *férfiak*. A *férfi*, még ha vallásos is, kissé nyersebb, hidegebb s kevésbé lelkesedik, mint a nő.

Viszont azonban, ha a *férfiakkal* törődő munka nehezebben hozza is *meg* gyümölcsét s kevesebb is belőle a látható eredmény, ez a gyümölcs rendesen *érettebb* s az eredmény okvetlenül *tartósabb*. A női pasztoráció sokszor – a legjobb igyekezet mellett is – megreked abban a szubjektív érzélgős vallásosságban, amely a vallás ügyét túlzott mértékben kapcsolja az azt képviselő pap személyéhez; a *férfi* vallásossága azonban, ha nehezebben lendül is neki, de utána aztán annál komolyabb.*

¹ A túlzásba vitt női pasztoráció rovására írjuk azt a körülmenyt is, *hogy* egyes papok gondolkodásmódja, beszéde, sőt fejlépése is annyira nőiessé válik, hogy a komoly férfasságot elveszti s épen emiatt nem tud a *férfiakban* bizalmat s vonzalmat keltett maga iránt. Ugyancsak ebből kelt magyaráznunk, ha a templomi életbe és egyes ájtatosságokba nem egészen megfelelő színezet vegyük. Talán érdemes lenne egyszer razziát tartani ebből a szempontból ájtatosságaink, templomaink díszítése, prédikációink, gyóntatási intelmeink stb. között.

Pedig a férfiak jobban reászorulnak a különleges lelki gondozásra, mint a nők, mert hiszen korunk vallásellenes áramlatai főleg az ő lelküket kezdkik ki s az a közönyössége s elfogultság, amellyel a gazdasági, politikai s kulturális élet egyaránt át van szöve, elsősorban a férfiak gondolkozásmódját fertőzi meg.

Ezzel természetesen korántsem akarjuk a nőket a vallásos életben hátrazsorítani; hiszen jól tudjuk, hogy az ő lelkük ép oly érték az egyház szemében, mint a férfiaké. Az a körülmény azonban, hogy a férfinek a családban, nyilvános társadalmi s állami életben sokkal fontosabb szerep jut, mint a nőnek, az eddiginél föltétlenül több lelki gondozást követel a férfiak részére. Vajjon vallásunk alapítója nem férfi volt-e? És akik először hirdették azt, nem férfiak voltak-e? S akik szóval, írással és tettel elterjesztették, azok a pápák, püspökök, papok, uralkodók, egyháziak, világiak nem férfiak voltak-e? És az Úr nem férfiak kezébe adta e a papi hatalmat?

Liguori Szent Alfonznak egyik jelszava volt: „Ha a férfiakat megtérítettük, akkor a nők is jók lesznek.”¹ A mai egyoldalú pasztorációban ellenben sokszor látjuk megismétlődni azt a szomorú jelenetet, amelyet *Szent Ágoston* festett le saját családi életükről: „Akkor hittem én, hitt édesanyám, hitt velünk az egész ház, csak egyedül – atyám nem hitt!”²

Több gondot az intelligenciára!

Korunk tehát több férfipasztorációt követel tőlünk. De követeli különösen az *intelligens* férfiak pasztorációját!

Mikor ezt leírjuk, mindenekelőtt is meg kell állapítanunk, hogy a mai társadalom vallási elhidegülésének oka korántsem kereshető elsősorban a papság

¹ *Sttäter*: Das Männer apostolat. Herder. 1917. 66. 1. – ² Vallo-másai. I. k. 11. (ej.)

tétlenségében.¹ Hogy a katholikus papstáció ölbetett kézzel nézte volna, mint megy el híveinek nagy része egyre messzebb az apai háztól, azt – legalább általánosságban – kimondani nem lehet. Oly erőkifejtést a régebbi korban alig találunk, mint aminővel az élesebben látó fiatalabb papok ma a lélekmentés munkájába belevetették magukat; mindig dicsősége marad a katholikus papstágnak a szociális kérdés fontosságának az a teljes átértése is, amellyel azt akuttá válásának első perceitől kezdve kísérte és kíséri. A modern szükségleteknek megfelelő új pasztorációs eszközök beállításában sem volt hiány.

A baj azonban az volt, hogy a munkásosztályok és egyszerűbb hívek gondozása miatt *nem törődtünk eléggé az intelligens osztályok speciális lelki szükségléteivel*. Ez nem szemrehányás akar lenni, csak megállapítás. A pasztoráció szociális aláfestése ellen szót emelni nem is szabad. Hiszen egészen természetes, hogy az egyház gondoskodására legjobban rászorulnak azok, akiknek a föld úgyszöván csak töivist és bojtorjánt terem. Az egyház természetes támogatója volt mindig a szegényeknek, a gazdaságilag elnyomottaknak is; és szerintünk is igaza van *Harnacknak*, hogy „nem lehet kétséges, hogy Jézus ma azok oldalán állana, akik erőteljesen dolgoznak a szegény nép nyomorának enyhítésén s jobb létfeltételek előteremtésén”.² Es az is igaz, hogy amint a munkásosztályt, úgy az egyszerűbb népet sem volt szabad lelketlen izgatók prédájául odadobni. Ez mind igaz.

De mindennek elismerése mellett is több nyomós ok sürget, hogy intelligenciánk lelki helyzetével a leg-

¹ Az intelligencia elhüidegülése a vallás iránt nem csupán magyar és katholikus baj; megtaláljuk azt – sajnos – más országokban is; más vallásoknál még sokkal ijesztőbb arányban. De még máshol könnyebb az okokra rámutatni (pl. a franciaknál az egyke őrülletes divatja, az oroszoknál a képzetlen orthodox papstág, az angoloknál az anyagiak fékezettel hajszája, az olaszoknál a kevésbé intenzív pasztoráció), addig nálunk s a németeknél ezt a sajnálatos helyzetet sokkal bonyolultabb okok idézték elő. Erről részletesen J. a II. kötet 12.–29. 1.

² *Harnack: Das Wesen des Christentums*. Leipzig. 1902. 64.1.

nagyobb odaadással s az *eddiginél jóval nagyobb energiával dolgozzunk* s a lelki segítségünkre szoruló emberek ne a munkásoknál és az egyszerű falusi népnél kezdődjenek s végződjenek. Persze, a katholikus egyház „népegyház”, de hát az egész népé, tanulatlanoké csakúgy, mint tanultaké! Krisztus Urunk maga hivatkozott arra, hogy „a szegényeknek hirdettetik az evangélium”, de ugyancsak O a gazdagokat s tanulatakat is igyekezett megnyerni (Zachaeus, Nikodémus).

Mily okok sürgetik az intelligencia pasztorációját?

Az intelligencia intenzívebb pasztorálását több nyomós ok sürgeti.

1. Ilyen legelsősorban az a krisztusi szeretet, amely mindenegyes emberben – tanultban s tanulatlanban egyaránt – halhatatlan lelket s örök értéket lát.

Intelligens híveinknek épügy halhatatlan lelkük van, mint az egyszerű falusi népnek, tehát ők is megérdekelnek legalább is annyi lelkipásztori gondoskodást, mint ezek. Hagyhatjuk e őket továbbra is tengődni a hitközönyösség sovány kosztján? Vállvonogatva szólunk-e hozzájuk, mint a zsidó főpapok Júdáshoz: „Quid ad nos? Tu videris!” Akkor olyan anyához lenne hasonlóvá az egyház, aki „csak egyik fiának (az egyszerű fiának) nyelvét érti, a másik azonban, aki pedig leginkább rászorulna vezetésére (a műveltek), nem talál nála megértésre, s végre is hideg daccal idegenbe távozik”¹.

Maga a műveltség még nem menti meg a lelket; erre csak az evangélium képes. Szent Pál szelleme is kötelez, hogy ne csak egyik-másik osztálynak, hanem mindeneknek hirdessük az evangéliumot. „Mindenkinet szolgájává tettem magamat, hogy minél többeket megnyerjek. A zsidóknak olyan lettem, mint a zsidó, hogy a zsidókat megnyerjem ... Az erőtleneleknek erőtlen lettem, hogy az erőtleneket megnyerjem. Mindenkinek

¹ *Foenter*: Autorität und Freiheit. Kempton. 1910. 144. 1.

mindene lettem, hogy mindenkit üdvözítsek. Mindezt pedig „az evangéliumért tettem” (Kor. I. 9, 19.-23).

Az Üdvözítő betért a szegények hajlékába, de element a *gazdagokhoz* is és beszélt az *előkelő* nikodémus-lelkekkel is. Ma talán még halkan, de – legalább a világvárosokban – egyre észrevehetőbben száll felénk intelligenciánk ajkáról a lelkisegélyt kérő megrendítő sóhajtás: „Jöjj át Macedóniába és segíts rajtunk” (Ap. Csel. 16, 9.) A mai papságnak tehát sürgős – bár nehéz – feladata nemcsak a hithű intelligenciát megerősíteni a hit örömeiben, hanem az ingadozókat is szilárdítani, a távozók után a jó Pásztor szeretetével sietni, szóval az intelligens hívek lelkét is intenzíven gondozni.

2. A hívek jelentős és befolyásos osztályának elvesztése vagy megnyerése azonban nemcsak presztízs kérdése a katholicizmus számára, hanem életkérdés is. Közeli u. i. a veszély, hogy a magasabban álló s szerepet vivő társadalmi osztályok vallási közönyössége károsan befolyásolja az alsóbb rétegek hite'etét is. Épen ezért rendkívül fontossá teszi az intelligencia intenzívebb lelki gondozását egy másik körülmény is. *Az a nagy befolyás, amelyet az intelligencia vallássos vagy hitközönyös példája gyakorol az egyszerűbb hívőre.*

a) Vegyük csak fontolóra, mily nagy befolyással van az intelligencia életfelfogása s életmódja az alsóbb néposztályokra. Amint a hegyipatak magas csúcsokról indul a völgy felé, ép úgy a társadalmi életben is természeti törvény, hogy az életet fakasztó vagy lelket ölö gondolatok a magasabb osztályokból indulnak az alacsonyabbak felé. A szellemi irányok felülről diadalmaskodnak. Ami tegnap még csak könyvbölcselet volt, azt ma már regények s színpadok hirdetik s holnap már aszerint élnek az emberek. minden kulturális és vallási elváltozás felülről kezdődött. A művelt körök után igazodik a világ. Amit ma az egyetemi katedrákról hirdetnek, az holnap már leszáll az elvont tudomány magaslatairól a középiskolák termeibe s holnapután aprópénzre váltva ott forog

a nép között lapokban, gyűléseken, egyleteken. A szellemi intelligencia – ha öntudatlanul is – de vezére a népnek; vezére az erkölcsi magaslatokra vagy útvesztő mélységekbe, aszerint, amint amerre ő maga is jár. A tudomány ma már nem kevesek elszigetelt kincse, s a nép átlaga olyanná lesz, amilyenné az ország tanult rétegei teszik. *Ha tehát a tanult világ elhídegedik a vallásos eszméktől, a népet is lehetetlen lesz sokáig megtartani atyái hitében!* Ezért mondjuk, hogy az intelligencia intenzív lelki gondozása az egyház részére nem presztízs és ambíció kérdése, hanem az egész egyházi életre kiható vitális jelentőségű feladat.

A katholikus vallásnak valósággal csödjté jelentené, ha a művelt elemek vélegesen leszakadnának az egyházról. Pedig ha a tanult osztályok elvallástalanodását ezután is az eddigi közönynyel szemléljük, a kereszténység könnyen „paganizmus”-sá válhatik a szó régi értelmében, midőn t. i. a kereszténység terjedéssével a régi római vallás falvakra, „pagus” okra szorult vissza. S amint a művelt elemektől megfosztott római vallás nem tudott megállani, épügy halálos veszéllyel járna, ha most meg a kereszténység mondana le az intelligens osztályokról.

A kereszténység soha, a legvéresebb üldözések korában sem volt „rabszolgák vallása”. A legrégebb emlékek amellett tanúskodnak, hogy már kezdetben behatolt a császári palotákba is s nem csak az elnyomottak szerették, hanem a római arisztokrácia is. Mily elszomorító látvány tehát, ha ma az intelligencia közt a „paganizmus” (kiüzöttség) jellegét kezdi felvenni és szinte meg sem ütközünk a szomorú nyelvszokáson, mely „az egyszerű hívő népről” beszél ellentétben a „hitetlen tanultakkal”, Pedig egyedül a katholicizmus dicsekszik a „világégyház” büszke jelzőjével! Egyedül ő „népegyház” abból a szempontból, hogy *minden* embert s az egész embert uralni akarja. Tehát dolgoznunk is kell, hogy e címek valóra váljanak.

b) A kérdés fontos azonban nemcsak a rossz, ha-

nem a jó példaadás szempontjából is. Az intelligencia pasztorálása ugyanis magának a nép hitéletének is egyik jelentős előmozdító eszköze.

Minden lekipásztor jól tudja, hogy az intelligens hívek vallási jó példaadása *indirekt módon* is mily buzdítólag hat a nép hitéletére. Prédikációkkal felér s minden szóbeli apológiánál hatásosabb „a tett apológiája”, vagyis azok a példák, midőn tudományuk vagy állásuk révén köztekintélyt élvező hívek nyíltan megvallják s gyakorolják katholikus hitüket.

Még jelentősebbé válik ez a téTEL, ha a fönTBBI indirekt befolyás mellett fontolóra vesszük azt a *direkt hatást* is, amelyet hitbugzó intelligens híveink a vallásos élet előmozdítására gyakorolhatnak. Gondol-junk csak pl. arra a tömérdek lelki jóra, amit a val-lását szerető s gyakorló tanító tanítványai közt, orvos betegei közt, hivatalnok alantosai közt, munkaadó, gyáros munkásai közt, a földesúr bérései közt kifejthet, tehát jórészt olyan helyeken, ahová a pap alig juthat el, vagy ha eljut is, ahol szavát sokkal elfogul-tabban veszik, mint egy világi hívőét.

3. érdemes megemlíteni még egy harmadik okot is, mely az intelligencia pasztorálását fontossá teszi. És ez a papság s intelligencia helyes viszonya.

a) Az intelligencia mai hitbeli elhüdegülése sajnála-tos rést ütött a papság s intelligens hívek egymás-közti viszonyán. Mindjárt itt meg kell jegyeznünk, hogy a papság és intelligencia kívánatos szorosabb viszonya alatt korántsem azt a pajtás-kodást értjük, amire – sajnos – a nem is nagyon régmúlt idő, főkép kisebb helyeken, gyakori példát mutatott. A magyar úri társadalom s a papság társadalmi téren kitűnő viszonyban állottak, sőt állandak ma is sok helyen. Azonban ez a jó viszony teljesen kimerül a társalgásban s merőben világi összejövetelekben, amikre a papság rendesen magasabb erkölcsi komoly-ságának feláldozásával fizet rá. Pasztorációról itt természetesen szó sem lehet. „Egymást szívesen támogatták a földi bajokban, de a pap nem sokat törö-dött barátaiban a lélekkel s ezek viszont nem igen

keresték benne a lelkészt, a lelki embert és a lelkek emberét.”¹ Szomorú tény, hogy épen a papok barátai nem voltak megközelíthetőek a pasztoráció számára, és épen azok, akik sokat fordultak meg a „főür” asztalánál, nem járultak soha az – „Úr asztalához.”

Ma már – és ezt nem sajnáljuk! – ennek a kártyabarátokozásnak meglehetősen véget vetettek a megváltozott viszonyok és szinte kényszerítik a papot is a helyes útra, amely abban áll, hogy az intelligencia lelkületéhez *mélyebb alapon, a lelki, erkölcsi eszmék szolgálatáért* férkőzzék.

E tekintetben azonban – sajnos – a két társadalmi osztály közt ma nagy az Úr; nem tudnak egymásra találni. Bizonyos idegenkedés fészkelődött be közéjük, 'ami az intelligens hívek részéről a papság munkájának és életmódjának lebecsülésében s kritizálásában, a papság részéről pedig abban a pessimista felfogásban nyilvánul, hogy e „massa damnata”-ra fordított minden lelkipásztori munka már eleve meddő időpazarlás.

Egyik fél részéről sem hiányoznak a kifogások. A tanult hívek csoportja szemére veti a papságnak, hogy az egyház nem eléggé törődött velük; munkásoknak, egyszerű híveknek lelki gondozására sokkal több időt fordított, mint az ő speciális lelki helyzetük ápolására. A papság viszont a maga részéről késerrően emlegeti, hogy „zenéltünk nektek és nem táncoltatók, siránkoztunk és nem sírtatok” (Mt. 11, 17.), vagyis hogy az intelligencia saját hibájából szakította ki magát a vallásos élet lüktetéséből s jutott el mai lelki szegénységébe. Nem csoda, ha sok intelligens ember, aki a papsággal soha nem érintkezik – vagy ha igen, rendesen annak kevésbbé értékes rétegével –, elveszti hitét s a pap becsülését, mert nem hisz a pap komoly erkölcsös életében. A pap és a mai világi hívő pszichéje teljesen különböző, s ezért melegebb érintkezés nélkül nem is igen érthetik meg

¹ Baranyáy: Egyház és intelligencia. Magyar Kultúra. 1914. I. k. 162. l.

egymást. Saját hibájuk nélkül mindenketten különböző világban élnek. A pap az élet minden eseményét a theológus szemével nézi s az örök célhoz mér minden. A világban jobban előtérbe lép a földi szempont s a földi boldogulás elérése. A kettő közt hiányzik tehát a közös alap, a kapcsolási pont, amelyről elindulhatnának s amelynek segítségével összetalálkozhatnának.

A kölcsönös – és hasznot nem hajtó – nehezményezéseknek és félreértéseknek legjobban megint csak az intelligenciára fordított nagyobb lelkipásztori munka, ez a minden érvelgetésnél szebben beszélő cífolat fog véget vetni Mihelyt többször látják a papot értük is, az ő speciális szükségleteik kielégítésén dolgozni, s ha alkalmat nyernek arra, hogy e munka révén kissé közelebbről is beletekintsenek az előttük ismeretlen papi munkakörbe s papi lélekbe, engedni fog az a hideg fagy és ellenszenv, amellyel ma az intelligencia a papság iránt viseltek.

b) Ennek az ébredező jóindulatnak az illetők saját lelki hasznán kívül magára az ügyre nézve is lesz aztán egy másik előnyös eredménye.

Bebizonyosodott tény u. i. hogy az intelligencia helyes lelkigondozását *legkönnyebben olyan papok végezhetnek, akik maguk is ebből a középosztályból kerülnek ki* s kiskoruktól fogva ismerősek ez osztálynak sajátos lelki ügyeivel, akik tehát könnyebben beletalálnak magukat speciális feladatukba. Csak természetes dolog, hogy a papságnak, melynek minden osztály között dolgozna kell, egyformán minden osztályból kellene kikerülnie; mert rendes körülmények között, – különös isteni kegyelmet leszámítva – a pap azt a társadalmi osztályt fogja legjobban pásztoraim, ahonnan maga is kikerült. Es hogy a művelt családokból kikerülő *buzgó* papok mily nagyszerű apostolkodást végezhetnek a hithideg intelligencia körében, arra kitűnő példánk van három előkelő családból származó francia pap munkásságában. A XVII. század elején, mikor a papi hivatást az intelligencia ép oly kevésre becsülte, mint ma, három fiatal pap

munkája – mindegyik a legelőkelőbb családból – valósággal forradalmat keltett a nemes ifjak között. Ezek – *de Berulle*, a későbbi kardinális, s az oratórium alapítója, *Olier*, a Sulpitiánusok alapítója és *de Condren*, az oratórium második főnöke – buzgó, épületes papi tevékenysége nyomán gazdag s előkelő családok fiai valósággal versenyezve tódultak az egyházi pályára. Es kik kerültek ki ebből az új papi gárdából? *Bossuet*, *Fénelon*, *Bourdaloue*, *Malebranche* s a híres püspökök és papok egész csoportja.¹

Ámde szomorúsággal kell látnunk, hogy az intelligens középosztály mily kevés papot ad ma nálunk az egyháznak! Ma még sokszor az is akadálya az intelligens osztályok pasztorálásának, hogy nem tudunk az ő társadalmi körükből kikerülő elegendő számú papságot rendelkezésükre állítani.² Tapasztalatunk szerint a hiba nem is mindig a hivatás hiányában van, hanem abban az elutasító álláspontban, amelyet a középosztálybeli szülők ma nálunk a papi pályával szemben elfoglalnak s erre készülő fiaikat attól akárhányszor erővel visszatartják. Mihelyt azonban a papság és intelligencia között szorosabb lesz a lelki kapocs, ennek az áldatlan helyzetnek javulását is remélhetjük. Es addig is a középosztályok gyermekeit annál is szívesebben fogadjuk szemináriumunkba, minél nagyobb áldozatot hoznak ők pályaválasztásuk által, mint esetleg más ifjak, akiknek a szeminárium talán sorsuk jobbrafordulását jelenti.

2. Az intelligencia külön pasztorálásának szükségesége.

Az élethivatások mai nagyarányú differenciálódása miatt nehéz pontosan meghatározni, hogy mely társadalmi osztályokat sorozzunk az intelligencia gyűjtő-

¹ *Krier*: Der Beruf. Herder IV. kiad. 146. i.

² Érdekesen írta *de Maistre* már egy századdal ezelőtt: „Mutassátok meg, kiket ordináltak most Franciaországban, s megmondom, hogy húsz év milyen mi lesz az ország sorsa.”

fogalma alá, amelyek aztán külön pasztorális gondra tarthatnak számot.

a) *Kiket értünk az intelligencia alatt?* Legelsősorban idetartoznak természetesen az akadémikus képesítéssel bíró hívek; de ide kell soroznunk azokat is, akitet – ha nincs is meg az írott főiskolai diplomájuk, – vasszorgalmukkal szerzett műveltségük és érdeklődésük a komolyabb problémák iránt a felsőbb szellemi körökbe emel. Hasonlókép idesorozzuk – minden további diplomakutatás nélkül – az ú. n. társsadalmi életet élő, »szalonképes” embereket. így bővítve a kereteket nemcsak városokban, hanem kisebb helyeken is, sőt falvakban is él elég intelligens ember (orvos, gyógyszerész, jegyző, bíró, földesúr stb.), akiknek pasztorációjáról különös szeretettel gondoskodnunk kell.

Külön is hangsúlyozandónak tartjuk, hogy pasztorációs munkánkból *senkit*, *egyetlen* egy *osztályt sem* szabad eleve kirekesztenünk.

Vannak egyes társadalmi osztályok, amelyeket – legalább a közvélemény – eleve alkalmatlanoknak tart a pasztorációs munkára. A Krisztus szeretetétől égő lelkipásztori léleknek azonban szakítania kell ezzel a felfogással; előtte nem lehet egyetlen lélek sem oly elzüllött, oly tékozló, az Istenről oly messze bolyongó, hogy annak megtérítéséért munkát áldozni nem volna érdemes.

Ilyen elveszett csoportnak tartják pl. általában a művészeket, mint akiknek lelki gondozása s vezetése lehetetlen. A bécsi egyetem pasztorális tanára, *Sloboda*, joggal kel ki e felfogás ellen. Még kevésbé gondolunk a színészek lelki megmentésére, pedig a kifestett arc és csillogó színpadi ruha sokszor sivár, üres és magasabb eszményeket sóvárogva vágyó lélek takarója, és „nem egy nemes emberi típusra lelhetünk köztük, ahonnan., talán a mai Mária Magdolna is előkerülne, ha az Üdvözítő mégegyszer a földre jönne”.*

¹ Klug: Lebensbeherrschung und Lebensdienst. Paderborn. 1918. I. k. 207. 1.

b) De hát egyáltalán van-e jog a intelligenciának ahoz, hogy az általános pasztoráció eszközein túl saját részére külön figyelmet is igényeljen?

Az intelligens osztályokba tartozó egyének lelki szükségletei sok tekintetben annyira elütőek más osztályokéitől, annyira komolyabbak, nehezebbek és mélyebbenjáróak, hogy teljes joggal várhatnak a maguk részére külön pasztorációs érdeklődést is; minden esetre nem azért, hogy az Úr szőlőjében külön kasztot alkossanak, hanem hogy őket bekapcsolhas-suk az egy, nagy, isteni közös családba.

Nem tagadhatjuk azt a tényt, hogy a mai vallási közönyért a felelősségnek csak egy részét lehet magára az intelligenciára hárítani; sok helyen az okot abban találhatjuk fel, hogy az egyébként vallási életet szomjazó intelligens lelek nélkülözik azt a finom modort, kifogástalan szellemet és magas szellemi műveltséget igénylő vezetést, amelyet ez a társadalmi osztály lelki vezetésében méltán megkövetelhet. „*„Domine, non habeo hominem”* (Jo. 5, 7.), mondhatják bizony akárhányszor a mi intelligens híveink is.

A társadalmi osztályok különbözése olyan adott tény, amit a pasztorációban nem lehet számításon kívül hagyni. Az Úr Jézus is egész máskép beszélt a művelt jeruzsálemiekhez, mint az egyszerű galileai néphez. Vallásunk mindenki számára ugyanaz; azonban ugyanazt a vallást a különböző emberek *egyéni-leg különböző módon* veszik fel magukba. Ennek még örülnünk is kell. Hiszen a változatosság – az alaptételek egységének megőrzése mellett – épen a szépség fokozója. Az emberek, népek, korok műveltségi fokával együtt változnak azok igényei is nemcsak a világi élet, hanem az egyházi törvényhozás, kultusz stb. iránt is.

Már most: *a művelt ember vallási gondolkozása sokban elüt a népétől.*¹ A nép előtt (mint a gyermek előtt) a világ telve van csodával; míg a tudományo-

¹ Rademacher: Die religiöse Lage des heutigen Akademikers und ihre Forderungen. Verband d. Vereine kath. Akademiker 1918. évkönyve 55. lapján.

san gondolkozó művelt ember szkeptikusan húzódozik a csodától, mindenütt természetes összefüggést szeregne látni. A nép szívesen veszi, ha vezetik, könnyebben szuggerálható, jobban elismeri a tekintélyt, szívesebben vesz részt a vallási élet közös megnyilatkozásában, istenfogalma szemléletesebb, konkrétebb, gondolkodása egocentrikusabb, ítélete felületesebb, külsőségesebb, az egyház szertartásában is hajlandóbb a külsőségeknek előnyt adni a szubjektív, belső lelki átélés fölött. A tanult ember ezzel szemben kritikusabb, mindenről maga akar ítéletet alkotni s utánajární mindennek, szívesebben időzik egyedül, csendben Istennél, mint közös ájtatosságok nyilvánosságában stb. Mindezeket szem előtt tartva nem szükséges e, hogy pasztorációs munkánkban külön is gondoljunk intelligenciánkra? Oly találóan írja *Rademacher* a német kathoükus akadémikusok egyletének évkönyvében²: „Azzal nyugtatni magunkat hogy a műveltség nem kedvez a vallásnak, így tehát legfontosabb, hogy szegényeknek hirdessük az evangéliumot, csekély felelősségérzetről s az egyház általános üdv-hirdető feladatának hiányos felfogásáról tanúskodnék. A tanultak igényeire azzal felelni, hogy hiszen a templomajtó mindenig nyitva áll számukra, csak jöjjenek, alig illenék a jó Pásztor hivatott utódaihoz, akiknek szeretettel kell felkeresniük az elveszett báránykát.” „Ecce sto ad ostium et pulso” – mondja a jó Pásztor.

Epen azért van szükség külön intelligencia pasztorációra, hogy megtaláljuk azokat a formákat, amelyek a tanult emberek differenciáltabb követelményeit kielégítik, hogy a mindenkire egyaránt érvényes ugyanazon igazságokat a művelt körök szellemi nívójának megfelelően hirdethessük s olyan hangon, ami rezonanciára lel a tanult emberek lelkében is. Nem tudjuk eléggé ismételni, hogy Szent Pál mindenki szolgájává tette magát, hogy mindenkit megnyerjen, zsidó volt a zsidókkal, pogány a pogányokkal, a

² I. m. 44. 1.

gyöngékkel gyöngé, és mindenkinet mindenek, hogy mindenkit megmentsen (Kor. I. 9, 19.). És ha az intelligencia lelkét *máskép* és *máshol* kell megragadni, mint az egyszerű hívekét, hát mindenkit ott és úgy ragadjunk Krisztushoz, ahol s ahogyan hozzáférhetünk!

3. Az intelligencia pasztorálásának akadályai

Az intelligencia visszahódítása a vallásos élet számrára egyrészt oly nehéz feladat, másrészt azonban sikeres megoldásától oly értékek függenek, hogy *Faulhaber* bíbornok az intelligencia pasztorálását méltán illette az 1911. mainzi katholikus gyűlésen *das Königsproblem der Seelsorge* névvel Kétségtelen tény, hogy a pasztorációt ebben az ágában igen komoly akadályokat keli legyőzni, mik cél tudunk érni, „*donec formetur Christus in vobis*” (Gal. 4, 19.). Mikor tehát az intelligencia pasztorálásáról beszélünk, nem hunyhatunk szemet azon nehézségek előtt sem, amelyekkel e téren meg kell küzdenünk.

a) Nehézzé teszik az intelligencia pasztorálását épen azok a speciális problémák, amelyek az ő lelküket foglalkoztatják s amelyek sikeres megoldása *nagy előkészületet s kellő tudományos felkészültséget vár a paptól*. A papság mostani kiképzetése nem mindenben készít elő erre a feladatra, nem csoda tehát, ha sokan húzódoznak is ettől a munkától.

Kétségtelen, hogy a pap szorosan vett theológiai képzettsége magában még nem elegendő az intelligens körökben felmerülő kérdések megoldásához. Az a pap, aki nem tud magának alkalmat szerezni, hogy a legújabb tudományos eredményekkel megismerkedjék – legalább az általános műveltséghez megkövetelt fokban –, intelligens körökben könnyen bakkolést tesz beszédeiben s vége a tekintélyének. Bízony ilyen alkalmakkor sem merész fellépés, sem erős hang, sem az isteni küldetésre hivatkozás, sem piros ov vagy apáti kereszt nem imponálnak, – csak a tudás és szellemi fölény!

b) Ehhez járul aztán, hogy a tanult embereknél sokkal élesebb az egyéni különféleség, vagyis ők *tömegkezelésre sokkal kevésbbé alkalmasak*, mint a nép. Igen nehéz hozzájuk férni, a kezelési forma iránt túlcsigázottak az igényeik, minden esetleges mellőztetés vagy elnézés iránt érzékenyek, sokkal mélyebbek a hitbeli kétélyeik. Mindez rendkívül megnehezíti lelki vezetésüket.

c) Más társadalmi osztályok vallási irányítása könnyebb, mint az intelligenciáé. Könnyebb ügyes bánásmóddal megfogni azok lelkét, akik előtt tudományos fölényünk is biztosít tekintélyt. Ha a pap az egyszerűbb hívek közé megy, előttük ez még ma is bizonyos leereszkedés, áldozat, amit nemikép megkülönböztetett tisztelettel honorálnak, vagy ha egyiknek-másiknak sértő is volna a viselkedése, a társadalmi-lag alattunk állók sértését elviselni mindig könnyebb.

Viszont a tanult hívek közé lelkipásztori célokkal menni valóságos heorizmus. Itt már nem az állás adja meg a tekintélyt, hanem sokszor épen a pap-fogalomhoz kötött helytelen nézetek ellenére, egyéni kvalitásokkal kell azt magunknak kiverekednünk. Folyton készen kell lennünk a legképtelenebb nehézségekre s kérdésekre és tapasztalni azt a féligr szánakozó lekicsinylést, féligr csipkedő ridegséget, amit a reverenda iránt akárhány művelt világi érez és kiéreztet még a legudvariasabb illemszabályok mögül is. Sok feladott nehézséget – épen mert természetföltöti dolgokról van szó – talán meg sem magyarázhatunk az ő anyagias gondolkodásuknak megfelelőleg; és ilyenkor érezni kell tehetetlenségünket, hogy nincs kapcsoló pont, ahol ezt a lelket megragadhatnók. minden szavunkat utánavigszágják, s ha a nép még ma is hisz, „mert a pap mondta”, a tanult ember mindig levon valamit érveink erejéből épen „mert a pap mondta”.¹

d) Sok látható eredményt bizony nem hoz az intel-

¹ Schulte: Wir Priester und die Gebildeten. Theologie und Glaube. 1910. évf. 376–387. 1.

ligencia pasztorálása. És innen érthető – ha nem is helyeselhető – az a tény, hogy még azok a buzgó papok is, akik egyéb osztályok tagjainak lelki gondozására valóban lelkes áldozatkészséget fordítanak s készek „Krisztus nevéért gyalázatot is szenvendni”, az intelligencia pasztorálásának tövises útjától félve húzódoznak és szomorú lemondással hagyják sorsukra ezeket az értékes lelkeket. Innen érthető, hogy az egyszerű néppel többet foglalkozik a lelkipásztor, mint a tanultabbakkal, s a legtöbb pap szívesebben megy az egyszerű nép közé pasztorálni, mint intelligens hívei közé.

A szociális kérdés által teremtett helyzet tanulmányozására imponáló energiát áldoztak az egyház szolgái – minden esetre teljesen joggal és helyesen; de azért mégis sajnálandó tény, hogy emellett elmaradt a tanultabb körök vallási igényeinek intenzívebb gondozása s kielégítése. Pedig épen nem lehet állítani, hogy ezekben a körökben ma gyengébb volna a vallási élet krízise, mint akár a falusi hívek, akár a gyári munkások között.

Az egyház mindig féltő szeretettel gondozta az emberiség minden osztályát. Még a legelhagyatottabbak, aggok, vakok, siketnémák, bénák, sőt gyenge-elméjűek sem kerülték ki soha gondoskodó figyelmét. Mily fontos tehát, hogy segítőkezet nyújtsunk azoknak, kik sokszor hibájukon kívül „ignorant et errant”, akiknek egyrésze erkölcsi eltévelkedések mélyében, másik része a hitetlenség Szaharájában téve-lyeg; kiknek egyrésze szomjasan epedve kutat s kopogtat válogatás nélkül minden filozófusnál, a másik rész ellenben sajátságos önteltséggel mondja üres lelkéről: „Gazdag vagyok és semmire sem szorulok.” (Jel. 8, 17.)

Egyház és intelligencia kölcsönösen egymásra vannak utalva. „Az új idők megkívánják az intelligencia szoros csatlakozását az egyházhöz – írja Rademacher, a neves bonni apológeta Az egyháznak szüksége van a művelt osztályokra, hogy a szó igazi és teljes értelmében népegyházzá lehessen, s a művelteknek

szükségük van az egyházra, hogy szellemi kultúrájuknak a szükséges egységet és biztos alapot megadhassák. A tökéletes művelt embernek tökéletes keresztyének s katholikusnak kell lennie, s fordítva is. Egyik oldalon a szellemi magasságok, erkölcsi erő, esztétikai képzettség, finom lelki nemesség, hivatásbeli nyugalom, politikai érettség és szociális érzék harmonikus megegyezése, a másik oldalon vallási mélység s hű egyháziasság, – ez lenne a tökéletes kultúember. A világi kultúra s a keresztyén tökéleteségi ideálok közti látszólagos feszültség benne legyőztnék. Ez volna legjobb apostola s apolopégátja a katholikus keresztenységnek úgy saját társadalmi osztálya, mint az alacsonyabb osztályok tagjai előtt.”¹

Ma nem ritkán hallatszanak hangok, amelyek az intelligencia lelki újjászületéséért folytatott munkát eleve eredménytelennek hirdetik. A helyzetnek e pessimisztikus megítéléséből csak annyi igaz, hogy nem közönséges türelemmel kell magát felvérteznie, aki az intelligencia pasztorálásának nehéz munkájára vállalkozik. Nem számíthat buzgón figyelő hallgatóságra; kicsiny, csöndes, részlet-munkáktól nem szabad visszariadnia; önzetlen munkában éveket töltenie és minden jóakarata mellett is látható sikert nem szabad várnia. De bármilyen nehéz is az intelligencia pasztorálása, *intelligens híveiről az egyház soha nem mond' hat le*, ha csak nem akar megszünni „katholikus”, azaz „ mindenkié” lenni.

Intelligenciánk damaszkusi döntő órákat él ma át. A katholicizmusban elrejtett vallási kincseknek, amelyeket sokszor még hitüket gyakorló híveink sem ismernek, föltétlenül megvan az a varázslatos s életet adó erejük, hogy ma is meg tudják ragadni a lelket s éltető táplálékul tudnak szolgálni a legtanultabb embereknek is. Csak munkásokra van szükség, akik kellő ügyességgel tudják kínálni e kincseket.

¹ Das neue Reich. 1921, évf. 63. 1.

I. RÉSZ.

A KISGYERMEKEK LELKI GONDOZÁSA.

A kisgyermek lelki gondozása.¹

A házi nevelés szükségessége és fontossága.

A nevelés bűvös-bájos szó, mely korunkat valósággal varázsba ejtette. Voltak régen is könyvek, amelyek fa neveléssel foglalkoztak, de soha annyit nevelésről nem írtak, soha oly igézően nem hatott a nevelés szava, jmint ma, a „gyermek századában”.

Valóban óriási az az anyagi és szellemi áldozat, amelyet a kis barbároknak, kik a civilizációt fenyegetik, – mint a gyermeket egy író elnevezte – megszélelítésére fordítunk. Soha nem sejtett eszközökkel és

¹ *Claparède*: Gyermekpszichológia és kísérleti pedagógia. Budapest. *Károly J.*: Nevelés három ismeretlennel. Székesfehérvár. *Molnár*: Bevezetés a gyermektanulmányba. Kolozsvár. *Szuszai*: A nagy mesterség. 2 k. (Szent István Társ.). *Áment*: Die Seele des Kindes. Stuttgart. *Becker*: Die christliche Erziehung. Herder. *Ernst*: Elternpflicht. *Fassbinder*: Am Wege des Kindes (Ein Buch für unsere Mütter). Herder. *Fassbinder*: Das Glück des Kindes (Erziehungslehre für Mütter und solche, die es werden wollen), Herder. *Hauler*: Ernste Worte an Eltern, Lehrers und alle Kinderfreunde, Herder. *Huber*: Die religiössittliche Unterweisung d. Kleinkindes im Kindergarten und in der Familie. Kempten. *Kösel*. (Religiös-pädag. Zeitfragen. 2. sz.). *Krause*: Die Entwicklung eines Kindes von der Geburt bis zum Eintritt in die Schule. Leipzig. *Matthias*: Wie erziehen wir unsern Sohn Benjamin? München. Beck. *Muckermann S. J.*: Kind und Volk. Herder. *Oer O. S. B.*: Des Herzens Garten (Briefe an junge Mädchen), Herder. *Saedler S. J.*: Mütterseelsorge und Mütter-öüdung. Herder. *Stocker*: Unsere Kinder (Gedanken und Ratschläge f. christl. Eltern und Erzieher.) Mergentheim. *Weber*: Retgeber für praktische Erziehung, Donauwörth, Auer. *Le Camus*: L'éducation chrétienne. Paris. *Téqui. Julien*: Du berceau à l'école, ou l'éducation dans la Familie. Paris. Téqui.

a tudomány kellékeivel fölszerelve épülnek nevelő intézeteink, iskoláink, és soha nem sejtett tervszerű munkával folyik a gyermekvilág sajátos jelenségeinek megfigyelése. Specialistáink vannak a gyermekhigiénia terén, akik ép oly aprólékos ismeretekkel állnak előbe a fejlődő testet megtámadó betegségeknek, mint ahogy a gyermekpszichológusok egymás után fedik fel a gyermeki lélek csodálatos titkait, sajátosságait. A gyermek irodalma évről-évre beláthatatlanabbá lesz.

Árvaházak, nyomorékgyermekek háza, patronázsok, gyermekmenhelyek, napközi otthonok stb. minden tanujelei annak a gondoskodásnak, amellyel a jövendő nemzedék fejlődése iránt viseltetünk.

És mégis – a gyermekkérdés *ma kevésbbé van megoldva, mint barmikor azelőtt*. A kérdés, hogyan s mily eszközökkel kell napjaink gyermeket nevelni, hogy azok teljes egyéniségekké, tökéletes és harmonikus emberekké fejlődve ideiglenes s örök boldogságukat megleljék. Nincs szébb, de talán nincs felelősségteljesebb hivatás sem, mint a nevelőé, akinek kezenyoma ott fog látszani örökké a lelkeken. S amint örömmel olvassuk nagy emberek vallomását, kik nevelőjük egy-egy szavának, intésének – saját bevallásuk szerint – tömérdeket köszöntek, ép oly megdöbbentő hallani, mikor az eltévedt bűnös átkot szór egykorú nevelőjére.

Szükséges-e a nevelés?

Michelangelo „Mózes”-e Rómában, a Sen Pietro in Vincoliból, II. Gyula pápa síremlékén az emberiség örök bámulatának tárgya. A méretek nagysága s egy Istenről kigyújtott művészeti teremtő-géniusz erejének félreismerhetetlen nyomán szinte arra rendelik e remekművet, hogy modern korunk jó értelemben vett „Übermensch”-ének” a művészeti kézzel hatalmas arányokban kialakított egyéniségeknek, legyen kitűnő példaképe.

Úgy tudja a hagyomány, hogy mikor Michelangelo az utolsó vésőcsapást is megtette a szobron s a páratlan remekmű ott állott előtte teljes fönségében, a művész megittasult saját alkotásától s az örömnök egy eksztatikus pillanatában kézbe kapott egy kalapácsot és térdén sújtva a szobrot, hogy csak úgy szikrázott bele a vas s a nemes kö, felkiáltott: „*Parla, Mosé!*

„Szólalj meg, Mózes!” Annyira tökéletes volt a szobor, hogy talán már csak a beszéd hiányzott belőle, hogy igazán emberre legyen.

Nem tudjuk, mi igaz e legendából; de annyit minden nyíltszemű embernek be kell látnia, hogy ha ezt a korszakos alkotást állítjuk fel a sikeresen kialakított jellem s erkölcsi élet mintaképéül, s ennek a némaságában is megkapó Mózesnek szépségehez akarjuk mérni a mai ember lelki kialakulását, bizony ritkán fogunk találni az ideált megközelítő másolatokra. Hatalmas izmokra, sportban megedzett testre, kiöltözött, kikent-kifent ifjakra bőven akadunk ugyan. Csak – csak meg ne szólaljanak! Mert a szavuk, a tettük, a gondolkodásuk, életmódjuk mindenhez inkább méltó, mint a néma Mózes-szobor homlokáról lesugárzó erkölcsi fönsgéhez és emelkedettségehez.

a) Kevés a jellem köztünk! Ritkább, mint a fehér holló. *Ritkák a szerencsés kézzel kialakított egyéniségek.* Megnyomorodott autodidakták bőséggel találhatók, kik külső befolyást ismerni nem akarva, saját dilettáns próbálkozásaikkal alakítottak lelküköből madárijesztőt. Megnyomorított egyénekben szintén nem látunk hiányt, kiket kontár nevelők keze csúfitott el valamelyik káros nevelési rendszernek alkalmazásával. Blazírt életuntaktól, elkényeztetett ficsuraktól, majom-szeretettel elrontott „mama kedvencei”-től, szabadjára hagyott kamaszoktól, hosszúnadrágban járó pólyásbabalelkeltől ugyancsak hemzseg a társadalom. De mily ritkán nyílik alkalom ujjal mutatni egy igazi jellemre, egy művészileg kialakított lélekre, egy – *férftúra*, kinek eszményei vannak, melyekért tűzbeni kész, kinek lelke a tiszta régiók magasában él, s nem fürdik poszadt pocsolyák bűzhödt iszapjában s nem hörpint nagy kortyokat békanyálas moocsaraktól. Mily ritkák a férfiak, kiknek hátában gerinc van, s nem nádszál, mely ide-oda hajlik minden szíre-szóra, minden kis szellőre, igéretre, fenyegetésre. Mily ritkák a meggyőződéses, tisztalelkű, ideális lelkek, mily ritkák a jellemek!

Kell e még ezek után felvetnünk a kérdést, hogy van-e hát szükség nevelésre? Kell e még ezek után bővebben megalapozni a nevelés szükségességét egyes szélsőséges optimista felfogással szemben, mely a szabadjára hagyott emberi természet önálló, külső

befolyástól ment kifejlődésében látja a nevelési törekvések eszményi formáját?

Mikor annyi jóakaratú nevelési törekvés mellett is sokszor ijesztő torzalakok állnak be az életbe, ugyan milyen képet nyerne az a társadalom, melynek tagjai nevelés nélkül nőnének fel? A nevelés fölösleges voltát hangoztató érvekkel szemben a tapasztalatból vett ez a cífolat szinte magában is elégsegnesnek mutatkozik.

b) De az elfogulatlan gondolkodás is rásegít a nevelés föltétlen szükségességének felismerésére.

Mit tud az a gyermek az élet nagy feladatairól még eszének használata után is? Alig valamit. Úgy szólvan még mindig kizárolag a testi élet ösztönei irányítják tetteit. Az ösztönök pedig nem visznek tovább az érzéki vágyak kielégítésénél.

Es ha meg is ismeri az a fejlődő lélek, hogy eb De az életbe nem magától jött és nem egyedül által ott, hanem a Teremtő helyezte őt ide, kinek tehát hódolattal tartozik s milliónyi embertársa közt él, kikre szintén tekintettel kell lennie, – még a köteleségek eme hideg felismerésétől mily messze esik azok teljesítése. A nevelésnek kell tehát a gyermek oldala mellé állnia. Ez ismertesse meg vele a törvényeket, amelyeket minden ember tiszteni tartozik, de ez adjon neki erőt is azok betartására.

A kis gyermek testileg tönkremegy, ha éveken át nem gondozzák. Hát lelkileg szabad volna e magára hagyni?

c) Korunk túlzásba hajtott individualizmusa, egyéniség-bálványozása nem tud megbarátkozni a nevelés szükségességével. mindenkinél, tehát a fejlődő gyermeknek is, korlátlan jogokat követel egyénisége kifejtéséhez. „Hadd tombolja ki magát a fiatalok! Majd ha megérlik, eljut magától is az erkölcsi törvények ismeretéhez!”

De ki nem látja be e jelszónak valamelyes voltát? Amíg meg nem döl a régi közmondás, hogy: „amit Jancsi meg nem tanult, nem tudja azt János,” addig igaz marad az is, hogy épen a fejlődő gyermeknek

még fogékony lelkébe kell becsepegtetni mindenzt, amit vele nagyobb korában megtartatni akarunk.

A pedagógiának naturalista irányú képviselői (elsősorban Rousseau: Emilje) ugyan kifogyhatatlanok az ember kifogástalan alaptermészetének dicsőítésében, a valóságban azonban tévedés volna azt gondolni, hogy a szabadjára hagyott lélek tényleg megfelelően fog felnőni. A magára hagyatott lélekben is fognak domináló hajlamok, szenvedélyek kifejlődni, de többnyire *épen a rendetlen, lelket rúító hajlamok jutnak uralomra*, s girbe-görbe, kusza, esetlen, fagyöngyös, félíg korhadt fa fog fejlődni abból a magára hagyott csemetéből, amelyből a kertész kése s öntözökanniája imponáló tölgyet nevelhetett volna.

Mily nehéz aztán az erkölcsi törvényeknek szóhoz jutniok ott, ahol a várba már beült az ellenség! Az örököslé nyakodás, a dacos makacsság, az engedetlenségre való hajlam, a büszkeség s hiúság, részvétlenség megnyilatkozásai stb. még nem nevezhetők bűnnek az ész használatának megkezdése előtt. De elhanyagolva, nem nyesegetve később *azzá lesznek*, mert a megszokott cselekedetektől nehéz már megválni az ész felébredése s tiltó szava után is. A kis facseme tének kérgébe karcok rajz természetesen és észrevételelénél fejlődik s nő a fával együtt; de a valamilyen irányban már kialakult lélekre másítólag hatni szinte lehetetlen. A fiatalok közt ma oly korán fellépő erkölcsi romlottság épen ebből magyarázható. Oktalan szerezet és minden vágyuk kielégítése által már elromlottak, mielőtt a jó és rossz közt különbséget tudtak volna tenni. Rousseau képzelt Emil-je nagyszerű jellemmé fejlődik ugyan, de csak a regényben, ahol mindenkor történik Emillel, amit a szerző akar. A valóság azonban rácáfol úgy Rousseau ábrándjaira, mint az individualista pedagógiát, a gyermek teljes szabadságát követelő Ellen Key (Das Jahrhundert des Kindes. Berlin, 1902.), Gürlitt (Erziehungslehre. Berlin, 1909.), Pudor (Die neue Erziehung. Leizig, 1902.) stb. tételeire, amelyek fő közös ismertetőjéle ez a negatív nevelői elv: csak ne avatkozzunk a természet mun-

kajába, mert minden úgy a legjobb, ahogy azt a természet létrehozza. Mikor tudomány és tapasztalat egyaránt azt bizonyítják, hogy jó és rossz hajlamok vegyesen vannak a gyermekben, nem tekinthetjük szellemeskedésnél többnek Ellen Key kijelentését: „A nevelés legnagyobb titka épen abban rejlik, hogy ne neveljünk”.

Nevelésre tehát föltétlenül szükség van. Szükség van az erkölcsi örvények kerülése céljából is, de főkép azon erő megszerzése végett, amelynek segítségével a bűnnek csalogató útján diadallal tudnak majd megküzdeni az érzéki vágyak s természetes rossz hajlamok makacs lázadásaival szemben. minden gyermekre kiterjeszthetjük, amit *Carlyle* a tömegről hirdet: „A tömeg hangosan kiált: Vezess engem, nevelj engem! Semmi vagyok és nyomorék és magamat nem nevelhem. minden emberi jogok közül bizonyára a tudatlan népnek ez a joga a legkétségbevonhatlanabb, hogy t. i. a bőlcsek vezessék s szelídséggel vagy szigorral megtartsák a helyes úton.”

Ki köteles a nevelést adni?

A nevelés szükségeségének belátása után önként vetődik fel a kérdés; kik hivatottak a nevelésre? Kiktől várhatja a gyermek a nevelést?

Három nevelési tényezőt kell megkülönböztetnünk. Ezek: a család, egyház és a társadalom.

a) A *család* nevelési joga és kötelessége kétségen kívül áll. A szülők adták a gyermeknek a testi életet, tőlük várhatja a lélek is a legelső alakítást. A testi élet fentartásával korántsem merül ki a szülői kötelesség, sőt az örökké életre hivatott léleknek harmonikus kialakítása fontosságban messze fölülmúlja a testi élet gondozását. Az a páratlan gyengéd viszony, amelyet a szülői szeretet nevével jelölünk, és a gyermeknek a szeretetből folyó gyermeki engedelmessége a legelső nevelők gyanánt épen a szülőket jelölik meg. Ez a szülői szeretet egész természetesnek tartja a gyermekét vállalt legnagyobb áldozatokat is.

b) A szülők mellett legelsősorban joga van a gyermekek neveléséhez az *egyháznak*, a kath. gyermekek neveléséhez a kath. *egyháznak*.

A kath. *egyház* Alapítójának, a nagy Gyermekbarátnak szavai (a legelső gyermekvédelmi törvények, amelyek valaha hozattak) a gyermekhez való föltétlen joggal ruházzák fel az *egyházat*. És az a szívós kitartás, amellyel az *egyház* minden is küzdött gyermeknevelési joga mellett, legjobb bizonyítéka, hogy minden tudatában volt ennek az isteni jogának. A társadalom ma könnyen megelégednék a salamoni ítélettel, ahol kettévágják a gyermeki lelket: kapjon ugyan erkölcsi nevelést, de csak olyan – „laikus morált”. Ez a salamoni ítéletnek egyik szereplő asszonya, ki megengedte volna, hogy kettévágják a gyermeket, mert hiszen az – nem volt az övé! De az *egyház* kettévágásról nem akar hallani, neki az *egész lélek* kell.

Páratlan pedagógiai eszközökkel fölszerelve látott hozzá a keresztnység a népek neveléséhez. Alapítójában rámutathatott a megtestesült Tökéletességre, mely felé törekednünk kell; a túlvilági jutalom és büntetés motívumának beállításával és kegyelmi eszközeinek kimeríthetetlen tárházával pedig megadta az energiát is az ideál felé vezető útra. Tudott szelíd lenni az emberek gyöngeségeivel szemben, de tudott keményen szembeszállani a rossz akarattal. Tudta szelíd és alázatos Mesterével édesgetni a gyámolta-lant, félénket, ügyetlent, ingadozót, gyengét, de korláccsal kezében állt szembe az erkölcsi ideálok minden romlottszívű rombolójával.

A siker nem maradhatott el. Legelfogultabb ellenfelei sem merik tagadni annak az óriási kultúrmunkának értékét, amit az *egyház* kifejtett, míg a keresztigája alá hajtotta a népeket. Es ma sincs ez máskép. Ha majd lesznek falvak templom nélkül és nyáj pásztor nélkül, akkor fog csak kitűnni, mit végez az *egyház* ma is csendben a népek nevelése terén.

Az *egyházra* rendkívül fontos is a fejlődő gyermeklélek irányítása. Innen érthető a nevelés iránti szorgoskodása már oly korban, amikor az állam ilyenre

még nem is gondolt. A legnagyobb anyagi áldozatokat ezért hozta a nevelésért s legelső erőit ezért állította a nevelés szolgálatába.

c) Harmadik nevelési tényező *az állam s a társadalom*. Azok a rengeteg költségek, amikbe ma a nevelés kerül s amit az eredményes nevelés előfeltétel gyanánt megkíván, nélkülözhetetlenné teszik az állam közreműködését is. Az iskolából s a családi körből kikerültek nevelését a társadalom veszi át. Az a fiatal ember, mikor beáll a társadalom valamely helyére, még nem kész, fejlett megszilárdult jellem, még az utolsó vonások hiányzanak róla.

A keresztény pedagógia célja.

Mi már most a kereszténység ideálja a nevelés terén? Erkölcsei tökéletességre vinni az embert, vagyis a legteljesebb mértékben kifejteni bennünk azt, ami minket épen emberekké tesz.

Mi a lélek, a szellem által vagyunk emberek, tehát a nevelés főcéljául épen a szellem föltétlen uralmát kell tekinteni. A ker. nevelésben a természet nemcsak fölfelé törekzik, hanem egyáltalában *önmaga fölé*; ki akarja emelni az embert annak korlátai közül, amit mi „természetinek nevezünk.

Már most ennek a törekvésnek irányt és célt kell megjelölni. Megdöbben az ember, amikor azokat az őszinte, hatalmas erőkifejtéseket látja, amikkel e téren régen a pogányságban s ma is a kereszténységen kívül találkozunk. *Grandes passus extra viam.*

A keresztény ember szeme az ideálért való kutasztásban Önkéntelenül Isten felé fordul. Isten abszolút Igazság, Szépség, Tökéletesség. Ami a világon jó, jó annyiban, amennyiben az ő jóságában részes. Az emberi lélek tehát csak annyiban fogja magát a tökéletességre felküzdeni, amily mértékben hódol ez előtt a Fönséges előtt s amily mértékben át meg átvódik az Isten gondolatával. A legnagyobb tudós tudományának s művészeti kincsei között is lelkileg elárvult szegény marad az Isten előtti meghódolás nélkül.

A hangsúly tehát a keresztény nevelésben mindig a lelken, a szellemen van. A lélek szupremáciáját biztosítani a test fölött, – ebben lehetne röviden összefoglalni a keresztény nevelés programját.

A lélek jogainak föltétlen hangsúlyozása korántsem jelenti azonban a test mellőzését. A gyakori ilyfajta ellenvetésekkel szemben – mintha a kereszténység a testben ellenséget látna, melynek minden vágyát meg kell semmisíteni, – szükséges rámutatni a kereszténység mindenkor tanítására, mely szerint az ember nemcsak szellemi, hanem testi lény is. Következéskép az emberi ideál kifejtése el nem képzelhető a kettőnek *harmonikus* kialakulása nélkül, sőt rendesen a szellemi fejlődés a testi szervezet épségét is megköveteli.

Csak olyan irányzatok ellen emel tehát a kereszténység kifogást, amelyek a testet a lélekkel egyenjogúsítani vagy épen fölébe emelni akarják. Az érzéki természet végre is mindig alatta áll lelkünknek. Azzal az állatvilághoz vagyunk kapcsolva, ez ellenben a szellem magasságába emel minket. Az elsőbbség föltétlenül a lelket illeti. Ne féljünk, hogy ez a fell fogás is egyoldalúságra vezet; a parancsoló lélek meg tudja finomítani a természetet, míg a trónbitorló ösztönös természet sárba rántja a királyi lelket.

A krisztusi jelszó: „legyetek tökéletesek, mint mennyi Atyátok is tökéletes”, örökre vezérlő eszméje marad a keresztény nevelésnek. A szellemet uralomra juttatni csak Krisztus tanai s az ő segítőeszközei képesek. Mily megalkuvást nem tűrően követeli tőlünk a szellem uralmát az a Krisztus, aki szakítást parancsol minden vággyal, minden hajlammal, minden gondolattal, amely a lélek lendülésének útját állana! Szakítást, még ha az oly szenvédésbe kerülne is, mint a karunk levágása, a szemünk kiszúrása. („Ha szemed megbotránkoztat stb.”) A föld felé húzó hajlamoktól kell megszabadulnunk s akkor felszökel a lélek a tiszta magasba, és Istennel egyesülve igaz életre ébred, mert „az az igaz élet, hogy megismerjenek téged, egyedül igaz Istant” (Ján. 17, 3.). Ekkor lejön

a lélekbe az Isten s benne lakik (Ján. 14, 23.), s meg-indul az új vérkeringés: az Isten éltető lelke árad szét bennünk s fakasztja az erkölcsi élet illatos virágait, mint a szőlőtőből az ágakba áramló nedv a friss hajtásokat (Ján. 15, 4.). Van-e, képzelhető-e fönsége-sebb ideál, mint ami a kereszteny nevelésből előkerül: *a bizonyos mértékben isteni magaslatra emelt, Istenné vált ember* (Kor. II. 3, 18; Péter II. 1, 4.).

Persze könnyebb ezt elgondolni, mint életre vál-tani. Könnyű ideálokat magunk elé rajzolni, de hogyan fogjuk abból a törékeny, rossznak csiráját magában hordó, erőtlen, el-elbukó, hamar kimerülő valamiből, amit fejlődő gyermeki léleknek hívnak, ezt az ideált elővarázsolni? Ez az ifjúság lelki gondozásának nagy problémája.

I. Nevelés az iskoláskor előtt.

Lelkipásztori munkánk abban a korban, amikor a gyermekek iskolába még nem járnak, csak közvetett, amennyiben nem magukra a gyermekekre terjed ki, hanem inkább azok nevelőit tanítjuk a helyes neve-lésre.

A gyermekek pasztorációja u. i. ebben a korban még jóformán teljesen egybeesik a helyes kereszteny családi neveléssel. A jó családi nevelés – minthogy célja minden embert tökéletessé tenni Krisztus Jézusban (Kol. 1, 28.) – tulajdonképen lelkipásztori munkát végez lelkipásztori eszközökkel. A különbséget a családi nevelés s a későbbi lelkipásztori feladat közt a cél különbözősége adja meg: míg az előbbinek célja a természetes szellemi élet fejlesztése s ennek alapján a természetfölötti élet megkezdése, addig a tulajdonképeni pasztorációé már a fejlődő fiatal lélek termé-szetfölötti szellemi életének ápolása, előmozdítása. A pasztoráció ugyan betetőzi a házi nevelés munkáját a maga három hatalmas nevelőeszközével: az Isten szavával, a szentségekkel s az egyházi disciplinával, de korántsem nélkülözheti a jó családi nevelés alap-

vető munkáját sem, mert a természetes alapok nélkül a pasztoráció természetfölötti épülete erőtlenné válik s előbb-utóbb összeomlik.

A szülők nevelése.

A lelkipásztor munkája tehát a gyermeklelken már korán kezdődik; *korábban, mintsem hozzáférhetne a gyermekhez*. Ezt a munkát akkor végzi, amidőn a szülőket megismerteti a katholikus pedagógia tételeivel, eszközeivel s igyekszik a szülőkből minél ügyesebb katholikus nevelőket képezni, akik – mint világi apostolok – végzik a legszebb papi munkát: a fiatal lelkekr Krisztushoz vezetését. A legkisebb gyermekek pasztorációját legjobban tehát akkor végezzük, ha a *családi életben* igyekszünk erős, öntudatos, vallásos szellemet ébreszteni.

I. Erre azonban a szülőket nevelni kell!

Még napjainkban is meglehetős általánosan elterjedt pedagógiai tévedés az, hogy elég a gyermekek nevelését iskolás koruk beálltakor kezdeni. Okos szülők rájönnék erre a hibára, nevezetesen azok, akik tisztában vannak egyrészt az átöröklés fontosságával, másrészt az egész környezetnek, melyben a gyermek felnő, befolyásával. Az átöröklés törvényei ma sincsenek még ugyan teljesen földerítve, de az a tény föltétlenül biztos, hogy a szülők fizikai s erkölcsi tulajdonságai sokszor döntenek a gyermekek, sőt késői unokák sorsa fölött is (szellemi betegség, epilepszia, iszákosság, tüdőbaj, idegesség átöröklése). A tudományos kutatás egyre jobban megállapítja, hogy a szülők már jóval a gyermek megszületése előtt befolyásolják gyermekük életét (gyenge egészségű szülők – beteges gyermekek), s innen eredt az a mondás, mely szerint a gyermek nevelését azok megszületése előtt húsz évvel kell kezdeni. Ami annyit jelent, hogy csak egészséges szülők várhatnak egészséges gyermeket. Aki maga elpocsékolta egészségét, vagy pénzért s

egyéb előnyért beteg nőt vesz magának feleségül, annak gyermekeiből a legelső orvosi s nevelési tudomány sem tud munkaképes, friss, életerős ifjakat nevelni.

Nem kevésbé fontos azonban annak a környezetnek a befolyása, amelyben a gyermekek első perceiktől kezdve nőnek. A túlzsúfolt szobákban felnövekvő, rongyokhoz szokott, az utcán piszokban játszó szegény gyermek lelkén mély, káros benyomások vannak már, mikor először lép az iskolába.

Nem valljuk ugyan *Helvetiussal*, hogy „a nevelés mindenható”; sőt talán még *Locke* nézetét is lefokozzuk: „Tíz ember közül, kikkel találkozunk, kilenc azzá, ami – jó vagy rossz, hasznos vagy ártalmas a társadalomra nézve – a nevelés által lett”; és ha túlzottnak tartják még *Erasmus* megállapítását is, mégis nagyon érdemes lenne minden szülőnek lelkére kötni szavait: wA természet, midőn neked gyermeket adott, csak nyers tömeget adott át; a te dolgod a hajlékony és mindenre alkalmas anyagnak a legjobb formát adni. Ha elhanyagolod, bestiát kapsz; ha gondos vagy, úgyszólvan Isten”.¹

Az egyház meg is követeli, hogy a jegyesek, midőn a házasság szentségét felveszik, tanúságot tegyenek kellő hitbeli jártasságukról. Ennek elősegítése gyanánt alakult ki a jegyesek oktatása, amely a szentség felvétele előtt – sajnos, csak egy-két órában – történik, s a legszükségesebb hitigazságok átismétléséből áll.

Egyrészt ez a jegyesoktatás – épen gyors tempója miatt ~ már magában sem alkalmas valamennyi felmerülő kérdés megbeszélésére; másrészt pedig a kifejlődött gyakorlat csak a kevésbé tanult jegyespárnál ismeri a jegyesoktatást, az intelligenciánál – sajnos, alaptalanul – föltételezi a kellő ismereteket és elengedi az oktatást; ezért más alkalmat kell keresni, amikor a szülők nevelését – még pedig az intelligensekét is – a lelkipásztor elvégezheti. Alkalom lehet erre a kongregációs beszéd, szülőknek tartandó

¹ *Erasmus*: Declamatio de puetis etc. 8.1.

szentbeszédsorozat („szülői estélyek”), az iskolai „szülői értekezletek”, katholikus köri előadások, s a házi-pasztorációs látogatások.

Az ifjúsági lelkipásztorok sokszor csodálkozva kénytelenek megállapítani, hogy még intelligens szülők is gyakran *mily pedagógia- és pszichológiaellenesen bánnak gyermekeikkel* épen mert belecseppentek a nevelési kötelezettségebbe anélkül, hogy annak legelembibb szabályairól is hallottak volna!¹

Pedig ez a körülmény káros hatással van a pasztorációra is; a szülői ház megfelelő közremunkálása nélkül teljes eredményt a lelki nevelésben el nem érhetünk.

Igyekezzünk meggyőzni a szülőket, hogy a nevelést *minél hamarabb* kezdjék meg. „Mert igaz mondás, – írja Pázmány – hogy egy lóból nehéz poroszkát (csikót) csinálni, a fából nehéz gúzst tekerni, horgas tőkét nehéz igyenesíteni, a fehér gyapjú, ha egyszer festékbe mártod, ki nem tisztlul, az új fazékról nehéz lemosni az először belevett szagot, . . . így nehezen hadgya vétkét, aki ahhoz szokott és abban nevelkedett.”² „Sensus et cogitatio hominis prona sunt in malum ab adolescentia.” (Gen. 18, 21.) Akárhányszor sajnosán tapasztaljuk, hogy a szülők 4-5 éves gyermeküket is még csak játékszernek tekintik, aki a ko-

¹ Herbert Spencer kemény szavait kell itt idéznünk az apákról, akik lóval, ökörrel többet gondolnak, mint gyermekeikkel: „Az ebédnél ami társalgás, vagy más efféle időtöltés közben fölmerült beszélgetés folyama alatt ki hallotta valaha, hogy a gyermekek lelki nevelése fölött csak egyetlen szó is váltatott volna? Ha a falusi úri ember megtette látogatását az istállóban s ott személyesen megtekinti lovainak állapotát és az azokkal való bánásmódot, vagy ha egy pillantást vetett apró jószágaira és kiadta azokra vonatkozó rendeleteit, vajon hányszor lépett be a gyermekszobába avégett, hogy ott az időbeosztást, az életmódot és a szellőzetést maga megvizsgálja? Könyvtára polcain ott található White „Lóorvoslásról” szóló műve, Stephensnek „Mezőgazdaszat” c. könyve, Nimród, „Vadászatról” írt munkája, és ő ezeknek tartalmával többé-kevésbé ismerős is, de hány könyvet olvasott el a kis és nagyobb gyermekkel való bánásmódra vonatkozág?” (Id. Weszely: Bevezetés a neveléstudományba. Budapest, 1923. 305. 1.) – ² Pázmány összes munkáj. Budapest, 1903. VI. k. 433. 1.

molyabb szót, vagy vallásos gondolatokat „úgysem érti még”, „még ráér erre”, „megerőltetné magát velük” stb. Pedig a pszichológia nem találja túlzottnak *Jean Paul* megállapítását, mely szerint a gyermek „a négy első esztendőben többet tanul, mint a négy egyetemi év alatt”. A gyermekek is emberek, kis emberkék, minden ember jó és rossz tulajdonságaival; és ez utóbbiakkal később annál több bajuk lesz, minél kevésbé szokták meg ellenük a küzdelmet egészen ifjú korukban.

S ne higyjük, hogy tényleg oly kevéssé értik meg ők a lelki jót. Épen a mai intelligens családokban találhatunk bőven koránfejlett gyermeket, akiknek 3-4 éves korukban már igen finom érzékük s ítélezőképességük, sőt meglepő érdeklődésük van az erkölcsi jó s a vallás föbb alapigazságai iránt. Ha ügyes édesanyai kéz helyes alapokat vet meg ebben a legfiatalabb korban, már nagyban biztosította is a későbbi nevelési munkának sikérét. A modern pszichoanalízis, midőn megállapítja, hogy egyes későbbi lelki zavarok s abnormitások oka a kezdő években levő kis gyermek viaszpuha lelkére nyomott helytelen behatásokban rejlik, tulajdonképen a legkisebb korban adott helyes nevelés fontosságát bizonyítja és tudományosan igazolja az Úr szavait, amelyekkel átkot mondott a kisdedek megbotránkoztatóira.

2. Mire terjedjen ki a szülők nevelése?

Az említett összejöveteleken a nevelés legfontosabb kérdéseit kell megtárgyalnunk, kezdve a legkisebbek nevelésével; továbbhaladva a gyermeki akarat meg- edzésének módját s a gyermekre leselkedő veszélyeket ismertetni, amely utóbbiakkal szemben a legtöbb szülő saját gyermekére iránt *hihetetlenül elfogult*. Reá kell terelnünk figyelmüket, hogy minél nagyobb a gyermek, annál kevésbé kell és lehet őt szóval nevelni, hanem annál hatásosabb előttük a szülők élete, példája.

Külön is meg kell beszélnünk a kamaszkor pszicho-

lógiáját, amelyet a legtöbb szülő nem ért meg, pedig a gyermekek tapintatlan kezelése e korban nemcsak elhídegülést hozhat a szülők iránt, hanem komoly erkölcsi kisiklásoknak is lehet okozója.

Ide tartozik a helyes táplálás (fűszer, sok hús, dohányzás, alkohol tiltása) s alvás (ne túlmeleg, sem túlpuha ágy) ismertetése; hogyan őrizhetik meg a szülők a gyermekek őszinte bizalmát e korban is, hogyan szerettethetik meg magukat a kamaszkorban levő gyermekükkel is stb.

A legfőbb erények, melyekre az otthon neveljen.

1. Istenfélelem.

Mindenekelőtt hangoztassuk a szülők előtt, hogy amint a csecsemő testi erősítése a szoptatás, épügy lelki nevelése a – szoktatás. Csak ha ismerjük Jean Paulnak fönti mondását, amely szerint a gyermek életének első négy évében többet tanul, mint egyetemista korában, csak akkor látjuk be Arany-szájú Szent János szavainak fontosságát, amellyekkel a gyermekek korai vallásos nevelését sürgeti: „À gyermek minden gonoszságának az oka a mi hanyagságunk, mert legkisebb korától kezdve nem szoktatjuk azonnal istenfélelemre és vallásosságra.”¹ Nagyon igaza van a német közmondásnak: „Vom Elternhaus geht aller Segen aus”. A gyermekek otthoni szakadatlan vallásos nevelését különben maga Ist*én is megparancsolja Mózesnél. (Deut. 6, 6. 7.)

Tehát az első perctől kezdve, mikor a kis emberbimbó körülhordozza tágrányít szemeit, tervszerű szoktatással kell a tiszta lélekbe nyomni a legelső hatásokat. Bizonyára túlzott az a nézet, hogy a gyermek nevelése a 6. évvel tulajdonképen befejeződött; de olyan értelemben mégis igaz, hogy a további nevelésre határozottan döntők a legelső benyomások,

¹ Id. Mohr: Mehr Wille. Paderborn, 1922. 64. l.

és hogy a további nevelés értéke az első években lerakott alapok erősségtől és helyességtől függ.

Ami már most a speciális kérdéseket illeti, főleg hívjuk fel a szülők figyelmét az alábbiakra: A vallásos anya megkeresztelt gyermekében Isten gyermekét is látja, tehát a gyermek mellett Isten megbízottja gyanánt érzi magát. Abból a szeretetből, mely a kis csöpzséget meleg sugaráival övezi, az Isten szeretete is sugárzik ki. Az anyának lelkes pillantásaiból ébredjenek a gyermek szívében a lelki életnek legelső halvány kezdetei: hálá, tisztelet, ragaszkodás.

Ez a meleg anyai szeretet költheti ki a soha többé ki nem haló, igazi istenszeretet csíráit. Mikor az anya gyermekével együtt ájtatosan imádkozik, akkor villan fel a gyermek lelkében a mennyei Atyanak fönséges gondolata, aki a földi atya és anya fölött is áll.

Mikor a gyermek gögicsél,
Az Isten tudja, mit beszél!
Csak mosolyog és integet...
Mit gondol? Mit mond? Mit nevet?

S mint virággal az esti szél,
Az anyja vissza úgy beszél,
Oly lágyan és oly édesen...
De öt sem érti senkisem.

(Gárdonyi.)

A mennyei Atya gondolatának megismertetésével a legjobb kezdetét adtuk meg a nevelésnek. Hogy akaratát a mennyei Atya akarata szerint irányítsa, sokáig elég lesz a gyermeknek az az egyszerű kijelentés: „a jó Isten ezt így akarja”, vagy „a jó Isten ezt tiltja”.

Vigyázzanak a szülők, hogy a kis gyermek vallásos fogalmai minél *kedvesebbek, derültebbek* s *ör-vendetesebbek* legyenek. Az ördögöt („elvisz az ördög, a krampusz”) mint fegyelmezési tényezőt nem lehet emlegetni komoly, káros következmény nélkül. Oly nevelési ügyetlenség ez, amely széttapossa az Isten iránti szeretet csírázó magját és a gyermek vallásosságára az egész életre kiható ködös, nyomasztó hatást gyakorolhat, ördöggel, boszorkánnyal,

krampusszal fenyegetni kételű nevelő eszköz: többet ront a vallásos lelkületen, mint amennyit használ a magaviseletben.

Tehát kedvesek legyenek a vallási benyomások; kapcsolódjanak a gyermek örvendetes, felemelő élményeihez. Ne nyújtsuk hosszúra a kis gyermek vallási gyakorlatát. Többször dicsérjük meg a gyermekben a jót, mintsem feddjük a rosszat. Istennel is ne folyton csak fenyegessük a rosszat, hanem mutassunk rá arra is, mennyire örül a jó tettnek. Vigyázzanak a szülők, hogy bűnös dolgot (hazugság, csalással érvényesülés stb.) ne dicsérjenek, s ideális törekvést ne kicsinyeljenek le a gyermek előtt.

A szülőknek, elsősorban az apának egyénisége döntő befolyással van a kis gyermekben kialakuló istenképre. Aki tudja, hogy a gyermek mennyire nem tud még elvontan gondolkozni, hanem minden konkrét alakban személyesít meg magának, nem fog csodálkozni azon, hogy a földi atya vonásait – jókat, rosszakat – átviszi a mennyei Atya fogalmába (hiszen hasonlót cselekszik dogmatikánk is a „via affirmationis” és „via negationis” által). Íme, a vallásos szülők befolyásának lélektani alapja! Boldog az a gyermek, akinek oly apja van, hogy vonásainból fön séges istenképet állíthat össze!

Nem lehet megilletődés nélkül olvasni, mikor meglett férfiak hálásan emlékeznek meg anyjukról is, ki szívükbe kitéphetetlenül elültette a vallásosságot. Olvassuk csak, mint ír Sailer: „Hála neked, édes jó anyám! örökké adósod maradok. Ahányszor csak tekinteted, mozdulataid, tetteid, szenvédésed, hallgatásod, gondoskodásod, munkád, áldó kezed, örököcs csendes imáid megjelentek előttem, . . . kora ifjúságomtól kezdve mintegy újjászületett bennem az örök élet és vallásosság érzete, és ezt az érzést aztán semmi fogalom, semmi kétély, semmi élvezetvágy, ellenkező példa, szenvédés, szorongás, sőt a bűn sem tudta többé megölni. Még él bennem ez az örök élet, bár te már több, mint 40 éve elköltözél a földi életből.”¹ Viszont a kis korban elmulasztott nevelés – mint hénelon mondja – olyan, mint egy második eredeti bűn: az egész életen át hiányozni fog valami a lélekből, aminek pedig ott kellene lennie.

¹ Id. Bopp: Moderne Psychanalyse, Katolische Beichte und Pädagogik. Kösel. 1923. 45. l.

A szülő okos eljárása kitörölhetetlen nyomokat hagy a kis gyermek lelkében. Beszéljen tehát neki minél többet a mennyei Atya jóságáról. Mutassa be az ő ajándékait: napsugár, madárdal, virágkehely, mind Tőle van, hogy örüljünk neki. Főleg fontosnak tartjuk, hogy a szülőket kioktassuk, hogyan tanítsák meg gyermekiket *jól imádkozni* s lehetőleg minél erősebben beültetni lelkükbe, hogy *imádság nélküli nincs keresztény élet!*

Aztán három-négy éves korában szívesen hall már a gyermek a kisded Jézusról, születéséről, a keresztfáról, örangyalról, a boldogságos Szűzról. Mint örül, mikor képen vagy szoborban felismeri a kis Jézust!¹ A karácsonyest, egy misén való részvétel, a templom meglátogatása mély nyomokat hagyó szenzáció reá nézve.

Az istenfelelem mellett aztán egy pár erény korai gyakorlására külön is fel kell hívnunk a figyelmet. Ezek: az igazmondás, engedelmesség és a szemérmetesség. Mindháromra legelső éveitől szoktassuk a gyermeket, hogy ezek mély nyomokat hagyjanak fejlődő lelkében. Mert hiszen találóan mondja *Aristoteles*: „A jó nevelés abban áll, hogy kicsiny koruktól fogva szokjanak a gyermekek annak örülni és azon bántkodni, azt szeretni és gyűlölni, ami szeretetre vagy gyűlöletre méltó” (2. *Ethic*, cap. 3.).

¹ Jó képek erre s célra a *Herder kiadásában* megjelent „Biblische Bilder für *die Kleinen*, die noch nicht lesen können”. (46 kép.) Továbbá *Schumacher*: Religiöse Wandbilder. Kösel. *Könyvek*: *Huber*: Die religiössittliche Unterweisung des Kleinkindes in Kindergarten und Familie. Kösel. *Huber*: Arbeitschule in Religionsunterricht der Kleinen. Kösel. *Knor*: Die christliche Erziehung (26 Vorträge f. christl. Mutter). Regsb. *Mayer*: Die Helferin des Kinderfreundes (Ein Büchlein f. Mutter u. zur Laienhilfe bei der religiösen Unterweisung der Kinder). *Schubert*: Der erste Religionsunterricht. Paderborn. *Thedg*: Ein Büchlein von Mutter und Kind und Gott. Paderborn. Használható egy prot. szerző könyve is: *Wiedemann*: Wie ich meinen Kleinen die biblischen Geschichte erzählte. Dresden.

2. Igazmondás.

Egyik igen fontos erény tehát, amelyre korán szoktassuk a gyermeket, mert ez bizonyos tekintetben az eredményes leksi nevelés föltétele: az igazmondás. Ez tulajdonképen benne is rejlik az emberi természetben, a szülők feladata inkább csak védeni azt bennük. Hiszen mily tétova tekintet, mily félénk elpirulás kíséri az első hazugságot!

Az okos szülőnek tudnia kell, hogy rendesen a félelem az igazmondásnak legelső sírásója. Ezért mindenlegyen készen, hogy az igazmondás és a félelem csatájába, mely adott esetekben mindenkitör a gyermekben, bátorítással és szerető intésekkel avatkozzék be az igazmondás javára. Mert az első hazugság, melyet a gyermek félelmében elkövet, valóságos tragédia az ő kis világában.¹

3. Engedelmesség.

Másik, ma nem kevésbé hangsúlyozandó erény, amelyet a legkisebb gyermekektől is meg kell követelni: az engedelmesség.

Valaha épen az intelligens középosztályhoz tartozó családok tűntek ki a szigorú nevelés, a pontos házifejelem által. Az ú. n. „úri fiúk” alatt rendesen jói nevelt fiúkat is értettünk. Sajnos, ma, a „gyermek századában” meg kellett élnünk azt a szomorú tapasztalatot, hogy egyre több szülő vakon hajlik meg a makacskodó kis gyermek követelődzései előtt. Valósággal elszomorító látvány, mint tudja egy 3-5 éves gyermek kifogyhatatlan szeszélyeivel és makrancos-kodásával végig keseríteni szüleit, akik – minthogy a pálca ma már nem divat! – minden elnéző majomszeretettel sietnek kielégíteni reményteljes csemetéik hóbortos gondolatait. Ezek a szülők bizonyára nem

¹ Bő gyakorlati útmutatással szolgál az igazmondásra nevelés kérdésében: *Foerster*: Iskola és jellem. 1912. 38. s köv. lep. *Kolb*: Die Liebe zur Wahrheit. Herder. *Metaler*: Erziehe zur Wahrhaftigkeit. Innsbruck. *Sik*: Cserkészvezetők könyve. Bpest, 1922. 71.-81. l.

tudják, hogy az a csöppség minden teljesített szeszély után csak annál jobban tudatára jut zsarnoki hatalmának és csak később, mikor majd az ifjúvá serdült gyermek az élet komoly kérdéseiben mond ellene sírva kérlelő édes anyjának, akkor átkozhatják azt az elhibázott rendszert, hogy gyermeküket engedelmeségre nem szoktatták. „Puer, nisi obediatur, imperat.” (Quintilianus)¹

Az engedelmességre szoktatás alatt nem értünk örökösl kemény büntetéseket, sem folytonos hiába- való parancsolgatásokat, – mert hiszen tudnunk kell, hogy az engedelmesség a makacs ifjú-természetnek egyik legnehezebb feladata; hanem értjük a szülők egész viselkedését átlengő azt a komoly szellemet, melyből a gyermek kiértse, hogy a szülőknek, mint Isten helyetteseinek, szavát tartozik megfogadni, s mikor megfogadja, saját érdekét is szolgálja azzal.

4. Szemérmetesség.

Vigyázzanak a szülők arra is, hogy gyermekeikben a szemérmetességet soha (öltözködésnél, fürdésnél, játéknál) ne sértsék, hanem a helyén és idején alkalmazott figyelmeztetéssel legyenek támogatói és erősítői annak a természetes hajlamnak, annak a később megbecsülhetetlen értékű szeméremérzetnek, amelyet maga a természet öntött minden gyermekbe. A később elemi erővel feltörő nemi ösztönök megfékezésében, helyes úton tartásában egyik legkomolyabb segítője lesz a gyermeknek a kiskorában ápolt és rossz példákkal meg nem sérült természetes szemérmetesség.

¹ Értessük meg ez ilyen szülőkkel a Szentírás szavainak igazságát: „Nohi subtrahere a pueru disciplinam; si enim percussus eum virga, non morietur. Tu virga percuties cum, et animam eius de inferno liberabis” (Prov. 23, 13, 14.). „Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella, ut laetetur in novissimo suo.” (Eccli. 60, 1.) Inkább a gyermek sírjon kiskorában a szülők miatt, mint a szülők sírjanak a gyermek miatt felnőtt korában. „Equus indomitus evadit durus, et films remissus evadit praeceps.” (Eccli. 30, 8.)

Épen azért teljesen helytelen az az irányzat, amely a kis gyermeket a meztelenhez való hozzászoktatással akarja bizonyos nemi elfogulatlanságra nevelni.

Nem tudjuk helyeselni ezt a véleményt, mert az emberi természet nemismerését árulja el. Az emberi természetnek megvannak a maga szent titkai, amelyeket fölöslegesen feszegetni, napfényre hozni büntetlenül nem lehet, amint nem lehet a fa gyökerét napvilágra húzni, mert elszárad a fa. Már pedig ez a nevelési módszer fölöslegesen támasztana a kis gyermekben olyan kérdéseket, amelyekre a felelet csak a meglett, kifejlett kor számára van fentartva.

De különben is, ha sikerülne is a gyermeket ilyen eljárással nemi elfogulatlanságra nevelni, ez az eredmény alig tartana pár évig és a 14.-16. év körül beálló nemi érés idején bizonyára teljesen eltünnék. Sőt könnyen vinné magával a soha nem ápolt természetes szemérmétességet is! Ezért legyünk rajta, hogy minden anya tudatos papnője, védője, erősítője legyen a legkisebb kortól kezdve a gyermek természetes szemérmétességének.

Épen az itt említett szempontból kell elítélnünk az ú. n. *gyermekbálokat* is, amelyeket bizony akárhányszor megfelelőbb volna „liliomtemetés”-nek nevezni. Vajjon nem túlzás-e ez az állítás? Feleljen erre a magyar püsöki kar közös pásztor levele, mely az ifjúság neveléséről ezt írja: „Ha közelebbről vizsgáljuk, megdöbbenünk azon, mennyi romlottság rejthet 9-10 éves gyermekek barátkozásában s játékaiban, főleg oly gyermekknél, kik magukra vannak hagyatva s kiknek nevelője az utca s a sok rossz hajlandóság”.¹

De mondhatná valaki, hogy az úri gyermekek, kikről itt szó van, nincsenek magukra hagyatva! Nincsenek? Hol vannak azok a régi, példás anyák, kik nevelték is gyermekéket? Akik megfogadták a Szentírás szavait: „Vannak fiaid? Oktasd őket és hajlítsd meg őket gyermekségüktől. Vannak leányaid? Örizd azok testét”. (Jéz. Sir. 7, 25.-27.) A sok egylet,

¹ Kath. Nevelés 1912. 184. 1.

bál, rendezés, társadalmi szereplés ma előbbre való, s az anya helyett nevel, aki talán néha legromlottabb az egész házban: a cseléd. A mamát a gyermekek ritkán látják. Legföljebb mikor kávéházba viszi őket, hol a szegény picike jobbnál-jobb élclapok illusztrációin s tiszta, füstmentes levegőben fejleszti testét-lelkét. Mire felnő szegény, mi is lehetne belőle, mint „ein fein befrackter, ein weich verpackter, nicht ganz intakter Charakter”.¹

De itt már áttértünk a kis iskolások lelki nevelésének kérdésére.

II. A kis iskolások lelki gondozása.

Végezetes tévedés volna, ha a szülők azt gondolnák, hogy az iskolába járással megszűnik az ő nevelői feladatuk. *Az otthoni nevelés továbbra is elsőrangú fontosságú marad.*

1. Az otthoni nevelés.

a) Nagy feladat gyanánt vár most az anyára, hogy gyermekének csak általa ismert *istenfogalmát* a gyermek eszének fejlődéséhez mértén kibővítse.² Mint a kis gyermek cipőit lassan kinövi, úgy kell megszabadulnia lassanként hitének naiv formáitól is. Erre pedig az iskola tömegnevelése nem képes. Csak az anya érti annyira gyermekének lelkét és nyelvét,

¹ Nem ok nélkül követeli már *Szent Jeromos* (Ad Laetsm), hogy a szülők már *A dajka* megválasztásában is óvatosak legyenek és csak jó erkölcsüket fogadjanak fel. De ép úgy fontos a *cselédek* megválogatása is, aiknek a kis gyermekek lelki fejlődéssében sokkal nagyobb szerepük van, mintsem a szülők gondolnák. „Neveltesd rabszolgával gyermekedet, s egy helyett két rabszolgád lesz” – tartja helyesen egy görög közmondás.

² A gyermeki lélek vallási fejlődéséről áttekintő képet adnak a 4. müncheni katechetikai kurzus előadásai (von I. Göttler, Kösel, 1902), továbbá *Grünwald: Pädagogische Psychologie*, Berlin, 1922, (IV. Teil. 3-4. Abschnitt.) és *Weigl: Kind und Religion*. Paderborn.

hogy a mennyei Atya fogalmát mélyíteni, az ő szent akaratának föltétlen érvényét még jobban kiemelni, a gyermektől várható kötelességek körét Ügyesen kibővíteni képes. Kunn, az Istenről adott szabad természet csodás szépségeinek élvezésében, vagy otthon, a katekizmus és biblia otthoni magyarázatában, hányszor nyílik alkalma, hogy gyermeket lelkét érintkezésbe hozza Istenrel, átitassa a mindenbüntű jelenlevő hatalmas Atyának büntől leginkább védő gondolatával 1

Ügyeljünk arra is, hogy a gyermekekben – már legkisebb korukban – mély *tiszteletet ébresszünk a templom szentsége iránt*, ájtatos viselkedéshez, csendhez szoktassuk őket. Igen jó előmozdítója ez a későbbi áldásos templomi viselkedésnek. „Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non récet ab ea” (Prov. 22, 6.). Persze törekedjünk arra is, hogy a templomban olyan helyhez jussanak (lehetőleg legelői), ahonnan a legkitűnőbb vallási szemléltető módszernek, a liturgiának benyomásait zsenge lelkükbe felfoghatják.

b) Gyermekének *tiszta lelkülete* is sok gondot okoz már e korban az anyának. Utcán és iskolában egyaránt lát és hall a gyermek olyanokat, amik felébresztik kíváncsiságát, sokkal előbb, mintsem azt a természet rendje, a gyermek testi fejlődése, magával hozná. Sok anya aggódva gondol a gyermekére leselkedő erkölcsi veszélyekre, – de hiába, gyermekét ezektől teljesen elzárnia nem sikerül. A világból nem emelheti ki gyermekét, azt azonban megteheti, hogy annak lelkét kellőképen *felvértezze* a reá leselkedő veszélyekkel szemben.

Rossz könyvek elvétele, gyanús összejövetelek és rossz társak eltiltása, szórakozások, mulatságok, barátok megválogatása, a fiatal fantázia lekötése megfelelő könyvekkel, játékokkal stb. az ügyes nemi nevelésnek csak egyik része, csak a negatív oldala.

Az óvó nevelés” is föltétlenül szükséges, de nem elegendő. Fontos emellett a fiatal léleknek *pozitív* előkészítése arra a komoly lelki harcra, amelyet senki

emberfia e világon kikerülni nem fog, amely előbb-utóbb rászakad az édesanyáknak mégoly féltve őrzött kedvenceikre is: az erkölcsi tisztaságért vívott harcra az ifjúnak nemi érése idején. Ebben a harcban egyetlen győzelemre vezető fegyver az isteni szeretet tüzeiben megacélozott *erős akarat*.

c) Tehát *az akarat nevelésen fordul meg minden siker*. Ne merüljön ki a szülő tevékenysége a merő óvásban, védő intézkedésekben. Mert hiszen a gyermeket légmentesen elzárni a környezet befolyásától úgysem lehet; ezért a főszínt a tisztaság pozitív megszeretettsére, s az ösztönöket kemény kordában tartó erős akaratra helyezzük. Az a gyermek, akit legkisebb korában istenfélélemben neveltek, természeténél fogva lelkesedni fog most már az eszményi ideálokért, az önlegyőzés példáiért, a szentekért és a Megváltóért, és az Isten iránti szeretetből képes lesz kisebb önmegtagadási cselekedeteket is végrehajtani. Már pedig, aki kis korában le tud mondani egy darab süteményről, vagy szó nélkül tud engedelmeskedni, ifjú korában is könnyebben küzd meg alsóbb ösztöneivel.

Sajnos azonban, az intelligens családok nevelési módszerének épen az ma az egyik legvégzetesebb hibája, hogy a gyermeket féltve óvjak minden legkisebb önmegtagadástól, akaratedzéstől, a legkisebb lemondástól is; a majomszeretettel kényeztetett gyermek minden szeszélyét lesik s rohanva teljesítik. Nem csoda aztán, hogy később nem bírnak azzal a lóval, amelyet csikó korában nem fékeztek meg.

2. Az iskolai hitoktatás fontossága.

Elszorul az ember szíve, valahányszor oly elemi iskoláról hall, ahol világi ember a hitoktató. Nem akar ez a megállapítás a tanítóság lekicsinylése lenni, sem annak a modern kor által megkövetelt szükségeségnek elítélése, hogy felszentelt pap hiányában az egyház világiaknak is ad missziót a hittanításra. Csak azt állapítjuk meg, hogy ahol a pap idejéből futná és mégis *saját hibájából* elmulasztja a hitoktatást, be-

láthatatlan felelősséget vesz lelkére a reá bízott ifjak sorsát illetőleg.

A hitoktatás egyik eminens kötelessége a lelkipásztornak. Mily örömmel mennének a francia papok az iskolába! Hogyan csalogatják cukorral az olasz papok a gyermeket a vasárnap délutáni katekézisre a templomba! Ha majd mielőttünk is becsukja az állam az iskolák ajtaját, amelyen – mikor nyitva volt – egyesek csak a vizsgákra mentek be, majd akkor sopánkodhatunk siralmasan: „Recordare, Domine, quid acciderit nobis; intuere et respice opprobrium nostrum!” (Thren. 5, 1.).

Mi buzdítsa a hitoktatót nehéz munkájában?

a) Munkájával az egyháznak a legnagyobb szolgálatot teszi: ő neveli a későbbi híveket, b) Mennyi veszély leselkedik a mai fiatalokra! Az öntudatos vallásosságot, az igazi hitéletet, örök üdvüket fogják ezek neki köszönni, c) A későbbi eredményes lelkipásztorkodás egyik főfeltétele a jó katechetizálás. A földnek ez az első megmunkálása, d) A szülőkhöz is legkönnyebben a gyermekek által férkőzhetni. e) Ezek közt a kicsinyek közt akárhányszor kis apostolokat nyer a felnőttek lelki gondozására. f) Munkája nagy érték az emberi társadalom számára is. „Höher als Geldkultur steht Menschenkultur.” Es aki egy derék, lelkiismeretes tagot nevelt fel az emberi társadalomnak, többet tett, mintha az aranycsinálás titkának felfedezésével arannyal kövezte volna ki az utcák járdáit.¹ Átok vagy áldás egyaránt fakadhat munkája nyomán a társadalomra, g) De még nagyobb a felelőssége az *Isten előtt*. A hitoktató úgy érezze, mintha fáraó leányával szólna Isten mindegyikhez, mikor Mózest áدادta anyjának gondozni: „Accipe

¹ Az Úr is jobban örül a *fiatal* szívek hódolatának. „Quis nescit primitiss florentis aetatis sicut et in plantis, et vineis, et rebus ceteris, acceptio existere, ac proinde obsequia parvulorum gratiora esse, quam senum debilitatorum, qui non vicia deserunt, sed a vitiis relinquuntur? (Gerson: De parvulis trahentibus ad Christum. Cousid I.-a).

puerum istum et nutri mihi. Ego dabo tibi mercedem tuam.” (Ex. 2, 9.). A Dán. 12, 3. ígérete neki is szól: „Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; et qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates”. De itt a büntetés is: „Aki pedig megbotránkoztat egyet a kisdedek közül, kik énben nem hisznek, jobb annak, hogy malomkő kötessék nyakára és a tenger mélységébe merítessék.” (Mt. 18, 6.)

A boldog emlékezetű *Wittmann* német püspökről írja *Eduard v. Schenk* német belügyminszter, hogy egy alkalommal meg akarta a püspököt látogatni. Csak egy óra állott rendelkezésére és írásban jelentette jövetelét. *Wittmann* udvarias sorokban adta tudtára, hogy épen abban az órában hitoktatást tart az iskolában, s minthogy ezt a rendkívül fontos dolgot nem mulasztatja el, kéri máskorra a látogatást. „Máskor nem volt időm – írja *Schenk* – és elutaztam anélkül, hogy láttam volna. De távolmaradásának indoka tiszteletremélőbbá tette őt előttem, mint hogyha megjelent volna.”¹

Tényleg, ha a papok nem ültetik el a vallásosságot a gyermekek szívébe, senki más a világ! Hiszen a mai ifjúsággal foglalkozó papnak számtalansor nyílik alkalma, hogy igazat adjon *Pázmány Péter* megállapításának, aki így ír: „A szülők nagy gondot viselnek gyermekeik testére. Ha egy kis nyavalva éri, ha magát megsérti, minden dolgát elhagyja az anyja és fiát siratja, kérleli, orvosolja. Ha balkézzel nyúl az ételhez fiad – úgymond *Plutarchos* –, ha tekintete, ha álla és dereka horodzása nem esik díszesen, ha egy hajaszála nem áll jól a fejében, ottan megdorgálja és mindenkor pirongatja, vesztegeti szegény gyermekét, míg kedve szerint nem esik a dolog. De emelett ha rest az isteni szolgálatban, ha csacsogó, ha egyéb vétekbe esik, nem érzik a szülők oly keservesen efféle lelki nyavalányákat. Vajmi kevés anyák vannak olyanok, mint a *Makabeusok* anyja, ki inkább akarta, hogy egymásután szörnyű halállal megölessék hét fia, hogysem hogy egy bűnt cselekednének Isten ellen. Bezzeg a mostani szülők arra gondot viselnek, hogy világi jószágot kereszenek és hagyjanak gyermeiküknek, de ezredrészét munkájuknak abban nem foglalják, hogy jó erkölcsben és tökéletes jámborságban hagyják őket.”²

Tényleg még a legjobb családokban is mit lát, hall me a gyermekek? Kenyérgondok, elkeseredett kifakadások, napi pletykák... Jóreszt csak a hitoktatós az iskola beszél neki nemes ideálokról s neveli őket azok követésére.

¹ *L. Meckler*: Beispiele zur gesammten christkath. Lehre. Regensburg. 1895. I. k. VIH. I. – ² *Pázmány*: A fiaknak istenes neveléséről. Id. *Weszely* Pedagógiai olvasmányok. Bp. 1917. 76. 1.

h) De különben az ifjakkal való foglalkozás legjobb szellemi befektetés a *pap részére* is. Az a pap, aki gyermekkel is foglalkozik, nem lesz öreg lelkében. Pedig akárhányszor fenyegeti a papot a lelki elkomorodás veszélye, ami aztán áthághatlan akadálya minden eredményes lelkipásztorkodásnak. Ezzel szemben a gyermek elevensége belénk is életet önt, A gyermek maga az élő örööm, mozgó virág, tüzes madárka, akiben oly erős az élet pulzusa, hogy a felnőtt már látásuknál is megifjodik. A gyermekkel való foglalkozás lelki felüdülés. „Földünk nagyon szomorú, mert itt mindenki szenvéd, mindenki sír, mindenki szüntelen hajszolja a boldogságot anélkül, hogy valaha elérné; de sohasem lesz jogunk magunkat egészen boldogtalanoknak hinnünk, míg a földön nyíló virágokat s játszó gyermeket látunk.”¹

A papi léleknek is szüksége van örömré; íme a legszebb lelkipásztori örööm a gyermekek ragaszkodása (később, felnőtt korukban is; főleg a fiúk!). A gyermekkel szívesen foglalkozó pap fiatalos, vidám kedélyű marad, ami pedig elengedhetetlen az ő életében; mert morcos, savanyú arcú papok nem valók felnőtt hívek közé sem.²

3. Gyónás, áldozás.

Ami a hitoktatónak, mint az elemisták lelkipásztorának nevelői munkáját illeti, arról bővebben a katechetika tárgyal. Itt csak két életbevágóan fontos feladatára, a jó gyónási s áldozási előkészítésre s e szentségek megszerettetésére hívjuk fel a figyelmet.

¹ Marschall-Rada: Szeresettek I Bpest. 1904. 92. l.

² 1923. évi június 29.-én „*Orbem catholicum*” kezdetű motu propriójában XI, Pius pápa rendeletet adott ki a hitoktatás érdekkében. A S. Congregatio Concilii mellett külön hivatalt állít fel, melynek feladata a hitoktatás sz. ügyét az egész egyházban irányítani és előmozdítani. Szavaiból kitetszik, hogy különösen a jámbor társulatok és szerzetesrendek munkájára számít, mindenekelőtt azonban a püspököket sürgeti, hogy papjaiktól kívánják meg a hitoktatás pontos elvégzését és tapasztalataikról, valamint az elért eredményekről háromévenkint küldjenek jelentést.

E fokon legföbb feladatnak tartjuk az első gyanúsra s áldozásra a lehető legjobb előkészítést¹ és azután a későbbi gyónások egyre öntudatosabbá tételet.

A gyónás és áldozás a gyakorlati vallásosságnak gerince és éltető forrása.

Elsősorban is igyekezzünk megmenteni e téren a gyermekeket egy – sajnos, még ma is feltalálható – káros szülői szokástól, a késői szent áldozástól. Nem szabad szó nélkül hagyni az intelligens osztályok közt még X. Pius után is (1905. febr. 10. és 1910. júl. 8.) dívó rossz szokást, mely a gyermekek késői első áldozását (10-12 éves korukban) szinte az előkelőség fogalmával kapcsolja össze. Pedig jól tudjuk, hogy mennyi veszélynek van kitéve épen egy úri család gyermeke. Miért tehát épen őket megfosztani az áldozás kincseitől? Az intelligens szülők nem telnek be a dicsérettel, hogy az ő gyermeük mily érett, hogyan figyel a koncerten, mily virtuóz a zongorán, mily kedves a viziteken, mily ügyes táncos a gyermekbálokon, mint mosolyog már a gólyamesén, mily otthonos a a tenniszpályán, mint érdeklődik a színházban, csak – a vallást, azt nem értené még meg? S csak az áldozás, az lenne még korán neki, még azzal kellene várnia? Sehol sem igazolódik szomorúbban a Szentírás panasza: „Parvuli petierunt panem, et non erat, qui frangeret eis.” (Thren. 4, 4.)

Különösen is hangsúlyozni akarjuk, hogy a helyes első gyónási előkészítés jóval több legyen, mint bár-mily ügyes katekézis a penitenciatartás szentségéről. minden készületi órát át meg át kell szöni aszketikus gondolatokkal, úgy, hogy az első gyónásrakészülés valóságos gyermek-misszióvá fejlődjék. (Igazmondás, kedves viselkedés, szentséglátogatás, esti ima végén

¹ Engert: Psychologie und Pädagogik der Erstbeicht und Erstkommunion. Donauwörth. Hafen: Die Kinderkommunion im neuen Rechtsbuch und in der Seelsorglichen Praxis. Limburg a. L. Steffen. Mayer: Religiöse Erziehung im Beichtunterricht. Katech. Blätter 1912. évf. Schreiner: Individuelle Kinderbeichten. Katech. Blätter 1909. évf. Legelsősorban pedig Szuszai kitűnő munkája: Elökészület a nagy napokra.

egy Miatyánk a jó áldozásért.) Hiszen tapasztalati tény, hogy nincs időszak, amelyben a gyermek készségesebb volna letenni bűneiről, mint az első gyónásra készület alatt. Az első gyónásra s áldozásra előkészítés (nem hiába sürgeti ezt a C. I. C. 1330. can. 2. §.) hála Istennek általában igen lelkismeretesen történik. Azonban nem lehet elég gyakran hangoztatnunk, hogy a cél nem az, hogy a gyermekek higgyék és tudják, mint hat a bűnbocsánat szentsége, hányfélé a bánat és mi az elégtétel, hanem a cél az, hogy *megszeressék, értékeljék ezt a szentséget, vágyódjanak utána*, a szükséges aktusokat a lehető legjobban végezzék, utána javuljanak meg, a javulás nyomán pedig örömtöltsen el lelküket.¹

Emellett legyen gondunk arra is, hogy *az első áldozást kövesse a többi is*.² Ne csak záróköve legyen az a gyermekkor egy boldog időszakának, hanem egy új, Krisztussal folytatott eucharisztikus élet kezdete is. A hitoktatásnak ezentúl egyetlen fokon sem szabad elveztenie az érintkezést az eucharisztikus Krisztussal. Mit érne még oly pompázóan ünnepelni is meg az első áldozás napját, ha az első áldozás nem csupán kezdete egy eucharisztikus életnek!³ Ne hirtelen fellobbanó s eltűnő meteor legyen az, hanem folyton fényt s meleget sugárzó nap.

¹ A jó gyónás iránt támasztott *túlsok* követelmény mint nyomasztó felhő ülheti meg a fiatal lelkeket s elveheti a gyónás minden örömét.

² Egyes francia családok valósággal mesterei az első áldozás! ünnepségeknek, de aztán az első áldozás sokszor egyúttal az utolsó is a gyermekeknél. Innen az első áldozás szomorú elnevezése: „*Un adieu à Dieu.*”

³ Legyen szép az ünnep külsősége is, de vigyázzunk, hogy a gyermek gondolatai ennél fogva ne maradjanak! *Andersennek* „A vörös cipők” c. meséje jut itt eszünkbe, melynek kis hősnője gyönyörűen kiöltözve a (protestáns) bérmlálásra megy. Ahogy belép a templomba s a kancellushoz indul, mintha az emberek minden az ő cipőjét néznék. És nem érezte, mikor a pap fejére tette kezét, mikor hozzá beszélt, mikor tudatára kellett volna ébrednie, hogy most már öntudatos kereszteny; búgott az orgona, csengve szállt az ének és ő nem látott semmit, semmit, csak saját, gyönyörű vörös cipőit...

A kis gyermekek gyakori áldozását hazánkban

az Eucharisztikus Gyermek szövetség

ápolja. Tagjai hetenkint legalább egyszeri áldozásra (ha lehet, vasárnap) kötelezik magukat s minden reggel és este három Üdvözléget imádkoznak e röpimával: „Szűz Mária, édes jó anyám, óvj meg engem ma a halálos bűntől” (200 n. b.). Tehát a tagoknak két főkötelezettségük van: gyakori áldozás s ima a kegyelmi állapot megőrzéséért (ez épen a gyakori áldozás morális alapja).

A Társulat a fővárosban alapítási helyén (a budapesti örökimádás-temploban) működik; a vidéken pedig több szervezetben. A serdül tebb ifjúságot külön egyesületben: *Az ifjak és leányok Eucharisztikus Szövetségében* gyűjtött egybe. Mindkét egyesület havi hivatalos lapja a „Jézusom, Örööm”. Másik praktikus szervezetű gyermekegyesület

a Szívgárda,

amely egyre nagyobb arányokban végzi a gyermekek pasztorációját.

A Szívgárda a Jézus Szívét tisztelő és Jézusért apostolkodó gyermekek katonás szervezete. A Jézus Szíve társulathoz tartozik, azért minden szívgárdistát be írnak a Szent Szív társulatba.

A Szívgárdisták kötelességei: 1. Vallásos kötelességek (vasárnap és ünnepnapon szentmise, böjt, húsvéti gyónás) pontos teljesítése. 2. A Jézus Szíva tisztelet gyakorlása, a társulati napi ima elvégzése (egy Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszekegy s a fohász: „Jézusomnak édes Szíve, add, hogy minden jobban szeresselek”) és Jézus Szíve ünnepe körüli szentgyónás, áldozás által. 3. Jó viselet a családban, engedelmesség szülők és elől járók iránt. 4. Példás szerezet embertársaikkal, főként pedig családtagjaikkal és egymással szemben. 5. Apostolkodás a családban.

Szervezete: *Vezetője* pap, vagy vallásos világi felnőtt egyén. *Tagja* lehet minden gyermek, fiú vagy leány, már az első szestgyónás előtt is. A gárda tömegszervezet, összejövetelei és közös szent áldozásai a vezető belátása szerint a helyiviszonyoknak megfelelően. *A központi vezetőség* az Országos Jézus Szíve Szövetség igazgatója és segítői. (Budapest, VIII., Horánszky-utca 20. szám alatt.) A Szívgárdisták kötelező hivatalos lapja: „A Szív”.

Az egyes gárdák gyűlésekre gyűjti össze tagjaikat, hol a gárdisták szórakoznak, gyakorlatokat tanulnak, beszámolnak tanulmányairól, jelentést tesznek a velük történtekről, ünnepélyekre készülnek, szavalás-, előadás- s énekben gyakorolják magukat stb.

A szülökkel keresve az érintkezést, egyszer egy évben háromnapos lelkigyakorlatot tartanak a szülők részére. A „Szívgárda” katonás szervezete kitűnően megfelel a kis gyermekek romantikájának.

II. RÉSZ.

A KÖZÉPISKOLÁK LELKI GONDOZÁSA.

ELSŐ FEJEZET.

Vallásunk nevelő értéke.

A katholikus pedagógiának története tulajdonképen az egyház történetével esik össze, hiszen a kereszteny ókor egyházatyi s a középkor skolasztikusai, amikor műveikben nevelési kérdéseket tárgyaltak, a kereszteny erkölcsstant tartották szem előtt.

Szoros értelemben vett katholikus pedagógiáról azonban csak azóta beszélhetünk, ami óta hithű katholikusok a protestánsokkal szemben a katholikus teológia alapjaira helyezkedve részleteiben is kezdték kiépíteni a neveléstudomány egész rendszerét. Ezek közt a legelső katholikus pedagógusok k Szt említendők mindenek előtt a jezsuita *Ratio Studiorum* szerzői, aztán *Silvio Antoniano, Borr. Sz. Károly*, újabban *Fénelon, de la Salle, Dupanloup* orleansi érsek, *Giovanni Antonio, Ragneri, Don Bosco* stb. A németek közt kitüntek a XVIII. század végén *Felbiger Ignác*, a XIX. század első felében *Jais Egyed* bencés szerzetes, *Overberg Bernát* münsteri katechéta, *Vierthaler* salzburgi szemináriumi előljáró, *Sailer* regensburgi püspök, *Wittmann* regensburgi kinevezett püspök, *Hergarten* würzburgi szemináriumi előljáró, *Gruber Aoston* salzburgi érsek, *Schmid Kristóf*, a kiváló ifjúsági író. A század második (elében *Galura* brixeni érsek, *Hirscher* freiburgi tanár, *Deharbe* jezsuita atya, *Dursch* plébános, *Stolz Albán* freiburgi tanár, *Stöckl*, az eichstätti lyceum tanára stb. Külön említést érdemelnek a szerzetesrendek s kongregációk, amelyeknek nevelői tevékenysége minden dicsősége s büszkesége marad a katholikus vallásnak; hazánkban főleg kitüntek a bencések, ciszterciták, piaristák, premontreiiek, jezsuiták, szaléziánusok, iskolatestvérek, angol kisasszonyok, Szt. Vince-apácák, orsolyiták, *Sacré Coeur*-anyák stb.

I. Az elmélet.

1. A nevelési rendszerek értékének fokmérője az a hatás, amelyet erkölcsi organizmusunkra gyakorolnak. Erkölcsi organizmus alatt azon emberi képességek összességét értjük, amelyek működése következetében kialakul erkölcsünk, jellemünk, egyéniségeink. Az erkölcsi

rendszernek, ha hatékony akar lenni, számolnia kell az ész, akarat és szív eltérő követelményeivel.

a) Ami az ész hatáskörét illeti, primátusa e téren kétségen kívül áll. Az észtől senki – még az agnosztikus sem – tagadhatja meg a jogot erkölcsi életünk szabályozásához. Csak az észbeli befolyás határainak megvonásánál keletkezik összeütközés a különböző állás-pontok képviselői között.

Szerintünk bármely nevelési rendszerrel szemben az észnek első és legfőbb követelménye, hogy *a rendszer által hirdetett tan igaz legyen*.

Az emberi megismerés tárgya a létező, az „ens”. Bármily harc folyik is ma a filozófiában a különböző ismeretelméletek között a megismerés módjára, megbízhatóságára stb.-re nézve, a megismerés tárgyát illetőleg azonban senki kétségbe nem vonhatja Szt. Tamás tanítását: Az emberi ismeretek terrénuma a létező dolog, az „ens”.¹ Eszünk természetesrőleg kutat a dologok létezésének oka után s nem nyugszik, míg azt a megegyezés s ellenmondás elegendő alapelveben, vagy az oksági elvben meg nem találta. Ez kivételt nem tűrő, általános érvényű törvény.

De épen ezen általános érvényű törvénynél fogva az erkölcsi tanok sem lehetnek hatékonyak, ha létezésüket az első elvekre visszavinni nem tudjuk. Ami más szóval ugyanazt jelenti, mint amit fent állítottunk: ha kimutatni nem tudjuk, hogy ezek a tanok *igazak*. Ezért állíthatjuk fel minden erkölcsi rendszer hatékonyágával szemben legelső követelmény gyanánt, hogy tanai igazak legyenek,

Mi a föfeltétel tehát minden erkölcsi rendszerrel szemben? Annak észbeli megalapozása, a „rationale fundamentum”. Bármint hangoztassák is egyesek az ellenkezőjét, az erkölcsi rendszer észbeli megalapozását – hacsak eleve nem akarunk nevelő erejéről lemondani – elengednünk nem lehetséges. Nagyon érthető egyesek húzódozása. Ezt az alapozást u. i. csak metafizikai úton lehet elvégezni. A „tudományos erkölcs”

² Summa Theol. I.-a qu. 14. et 1.

hívei e követelménnyel szemben tehát mozdulni sem tudnak. Mert a tudomány csak tényekről beszél, csak konstatál. Beszél arról, ami van, ami volt, de hallgat arról, – pedig ez az erkölcsi rendszerek célja – ami-nek *lennie kell!* Mai társadalmi életünk morális krízise jórészt épen annak tudható be, hogy a kritika az észbeli megokolás elvetésével alapjaiban kezdte ki az erkölcs-tant, elhalványította a kötelességérzetet és így nem tudja megokolni, miért hozzam meg az erkölcsi törvény által megkövetelt ezt vagy azt az áldozatot. Minthogy csak a vallásos erkölctan van abban a helyzetben, hogy tanait az igazi, végső alapokra vezetheti vissza, azért tényleges, hatékony nevelési erőt csak a vallásos erkölctan fejthet ki.

b) Emellett azonban nem állíthatjuk, hogy valamely erkölcsi tan igazsága már magában is elégséges annak érvényre jutásához. Az *akaratra* az igazságnak van ugyan bizonyos indító, de nincs döntő ereje. A puszta ismeret nem elegendő az igazságok gyakorlati felkarolásához. Viszont azért, mert az akaratot szabadnak hirdetjük, korántsem azt jelezzük ezáltal, mintha az akarat ok nélkül cselekednék. Mindössze azt óhajtjuk nyomatékosan hangsúlyozni, hogy az igazság hatóereje az akaratra nézve korlátolt, magában elégtelen. Hogy tehát az ész elé tár erkölcsi igazságból ne csak a megismerés hideg fénye sugározzék (az ú. n. l'idée-lumière), hanem a cselekvéshez, az akaratindításhoz szükséges meleg életenergia is (l'idée force), ahhoz az erkölcsi tannak nemcsak igaznak kell lennie, hanem az *akarat mozgásba hozásához szükséges indítóerőkkel is kell rendelkeznie*. Mert nemcsak az ész, de az akarat sem táplálkozik és él meg puszta fantomokból.

c) Akaratunk azonban nemcsak az ész által elénk tárta jó után tör, hanem – mert az ember a szellemi lelken kívül állati testből is áll – az érzékeknek tetsző öröököt után is. Sőt életünk kezdő éveiben túlnyomó – hogy ne mondjuk, kizárolagos – az érzékek működése. Csak az ész fokozatos megnyilatkozásával, lépésről-lépésre jutunk el addig a belátásig, hogy életünk legfőbb boldogságát az érzéki öröökben keresni

annyi, mint félreismerni az emberi élet célját. De a lázadózó ösztönök még ezen belátás után is örököslükdelem harcterévé teszik lelkismeretünket. A test rendetlen követeléseit le lehet ugyan mindenkinet győznie, de senkinek sem harc nélkül. Sőt a tapasztalat azt mutatja, hogy – sajnos – sokkal könnyebb lehajolni a bennünk lakó állathoz, mint felemelkedni az ideális emberhez. Az eredményre számító nevelési rendszernek tehát az érzelmekre ható eszközök fölött is kell rendelkeznie, amelyek minket *az alsóbb természet vágyai fölött diadalra segítenek*.

2. Miután így röviden megismerkedtünk azokkal az általános feltételekkel, amelyek hiányában minden erkölcsi rendszer terméketlenségre van kárhoztatva, néz zünk végig a katholikus erkölcsstanon, *mennyiben iud ezeknek az általános feltételeknek megfelelni*. Ha erkölcsstanunk e tekintetben semmi kívánni valót nem hagy hátra, ezzel már bebizonyítottuk annak nevelő erejét is.

a) Erkölcsi rendszerünk nevelő hatását épen annak köszönheti, hogy tanaiban – mert azok a legfőbb igazságon nyugszanak – *a legteljesebb mértékben foltalálható* az erkölcsi rendszerek hatékonyságához megkívántató első követelmény: *az igazság*. Erkölcsstanunk nevelő erejének forrása jórészt abból fakad, hogy bár jellege teljes egészében természetföltölti, mégis észbeli alapokon nyugszik s tételei – a szükséges fokig – ésszel bebizonyíthatók.

Kíséreljük meg pár sorban világosságot vetni erre az állításunkra.

Erkölcsstanunk végső alapjaiban Istenre, az örök igazságra megy vissza, tanai tehát csak igazak lehetnek.

Említettük már, hogy az ész természetszerűleg tör minden létező doleg megismerésére, bárhol találja is azt. De ez a megismerés elsőfokán csak kezdetleges, spontán, amelynek igazsága még nincs bebizonyítva (*sensus communis*). Hogy ebből a kezdetleges megismerésből tökéletes, megokolt ismeret legyen, a reflexiónak kell hozzájárulnia. Ilyen *sensus communis* által, mintegy lappangó érzéssel, mindenjában érezzük pl. a jó és rossz közti különbséget. De – mint mondott

tuk – inkább érezzük létezését, mintsem látjuk, inkább érezzük kötelező erejét, mintsem bizonyítani tudjuk. Az azonban tény, hogy érezzük, tudjuk, hogy az eszes embernek az ész törvényei, a jót parancsoló, a rosszat tiltó ész törvényei szerint kell cselekednie. Ez a kötelezettség fogalmának észbeli eredete.

Épígy vagyunk a szabadakarattal s a lélek halhatatlanságával. Mind a kettőt megsejtí valahogy az ember, de ezt a spontán, szinte ösztönös észrevezést a maga zavaros homályából a bölcselő ész segítségével kell kifejtenünk s igazolnunk Erkölstanunk elvégzi ezt az okoskodó munkát s törvényeit a bölcselő ész segítségével meg is alapozza.

Fontos kérdés azonban, hogy amit az ész *megkövetelt* az akarat azt *meg tudja-e* tenni. Es a katholikus erkölstanak épen az az ereje, hogy benne az ész által megszabott kötelességek teljesítéséhez az akarat is megtalálja a szükséges segítséget. Elég felnyitni a katekizmust, hogy erről meggyőződjünk. A katholikus erkölstan minden parancsot Isten nevében ró ránk; tetteink az ő nevében végzett munka révén jutnak moralitáshoz.

Es ha ezt abban a helyes értelemben vesszük, amint az egyház érti, maguktól elenyésznek a kifogások, amelyeket korunkban az Istenre alapított erkölstan ellen emelnek, a) Egyesek szerint u. i. Isten oly messze fekvő alap, tölünk oly távol esik, hogy az ő parancsai az emberi társadalmi életben törvényerővel nem bírhatnak, β) Mások szerint az Istenre alapított erkölstan kényúrrá, despotává alacsonyítja Istant, ki végig telen hatalmát csak parancsok osztogatására használja fel. γ) Ismét mások pedig azt kifogásolják, hogy az „érthatetlen” dogmákra nem lehet életképes erkölcs-tant építeni.

Ezek persze a kath. felfogás elfordítései.

a) Vegyük u. i. fontolóra, mit értünk az alatt, mikor erkölcsi rendszerünk alapjául Isten akaratát tekintjük. Ezzel azt akarjuk kifejezni, hogy ezeket a törvényeket az isteni értelem róttá ki reánk. Az az isteni értelem, amelynek *a mi értelmünk visszatükrö-*

ződése. Ha tehát a mi értelmünk reflexe az isteninek, nem lehet erkölcstanunkat csak azért, mert Istenre megy vissza, heteronómiával vádolni. Amit az emberi értelem mint *természeti* törvényt kinyilatkoztat, az visszamegy az öröök, az *isteni* törvényre, úgy mint a folyó forrásához, vagy pontosabban mint a kép a modellhez. $\beta)$ A másik ellenvetésre nézve pedig azt kell megemlítenünk, hogy erkölcsi rendszerünkben Isten nemcsak törvényhozó, hanem a *törvényre segítő is*. Az egyház tanítása szerint Ő a forrása minden energiának és minden teremtett dolognak állandó létfentartója. Folytonos isteni közreműködés nélkül a teremtmények a semmiségbe süllyednének vissza. Ahol csak tehát teremtett dolog van, ott működik Isten is. Cselekvés és létezés Benne nem választhatók el egymástól. Sőt az igazak lelke az egyház dogmája szerint még ennél is szorosabb érintkezésben áll Istennel: Isten bennük lakozik (Ján. 14, 23.). Ebben a tekintetben mi is pantheisták vagyunk: ahol csak teremtett dolog van, ott Isten is működik. Tehát működik bennem is és segít az általa szabott törvények betöltésében. De lehet-e akkor ezt az erkölcsi rendszert külsőségesnek nevezni? Tekinthető-e despotának az, aki előír ugyan parancsokat, de *bőséges segítséget is ad* azok betöltéséhez?¹ Sőt ellenkezőleg azt állítjuk, hogy minden erkölcsi rendszer, mely alapjait Istenre vissza nem vezeti, holt báb, amit senki semmibe sem vesz.²

¹ Dieu clans la doctrine catholique n' est plus le principe lointain, extrinsèque, qui se désintéresse des consciences et dont les consciences désintéressent. Il vit au coeur même de ces consciences; il en est comme la loi organique dont la Volonté à la fois imprégnée de raison et de l'amour, éclaire en même temps qu' elle fortifie". Gillet: La valeur éducative de la morale catholique. Paris, 1911. 71. 1.

² Maga Hartmann követeli ezt az Istenre-alapozást, még pedig az erkölcsi törvények betartásához szükséges szankciókért. „Ohne auf Gott als den absoluten Grund zurückzugehen, ist es schließlich unmöglich ein Prinzip zu finden, welches dem ethischen Gesetz eine ausreichende Sanktion erteilt... ohne diese ist die Allgemeinheit und unbedingte Verbindlichkeit des Sittengesetzes eine Illusion”. Id. Schanz: Apologie des Christentums. Herder. 1910. 493. 1.

Már *Cicero* is ezt követelte, mikor így írt: „Lex vera atque princeps, apta ad iubendum et ad vetandum, ratio est recta summi Jovis” (De legg. II. 4. 10.).

Az tehát csak nagy előnye nevelési rendszerünknek, hogy végső alapjaiban Istenre meg vissza.

y) Fogósabb dilemma elé állítanak azonban dogmatikánk miatt, amelyből erkölcstanunk elveit levezetjük. A katholikus erkölcstan egész fönséges épülete u. i. Istenen, mint alapon s középponton nyugszik, akárcsak a nagy dómok boltíveinek óriási súlya is egyetlen egy pontra borul rá. Hanem épen ebből támad az ellenvetés is. Erkölcsi tételeink a dogmákból folynak. Ámde – mondják – dogmáink transcendentálisak, jelentésük ésszel meg nem érthető, ami pedig pótolhatatlan hiány a tanok nevelői erejére nézve.

A dilemmára a pragmatisták könnyű – de egész teljességében helytelen – feleletet adtak. Igazatok van, – mondta. A dogma érthetetlen. De ez nem baj. Ha” nincs is értéke az igazságra nézve, van az életre. Ok tehát nem a katholikus erkölcstan igazságából vezetik le annak hatékony befolyását az életre (ez volna a helyes út); hanem megfordítva okoskodnak: mert erkölcsi rendszerünk hatékony, mert bevált az életben, azért igaz is. Persze az igazságot a modern pragmatista jelentésben értve.

Bármily szerencsén védi is első látszatra ez a fel fogás erkölcsi tanaink hatékonyságát, a valóságban mégsem több optikai csalódásnál. A dogmát érthetőségtől megfosztani annyi, mint erkölcstanunkat éltető forrásától elzárni. A pragmatista fel fogás szerint minden csak annyiban igaz, amennyiben egyéni szükségeimnek megfelel és amennyiben én azt átélem. Mint hogy pedig az egyéni lelki szükségletek egyénenkint változnak, eszerint az igazságot is egyénenkint változónak kell hirdetnünk. így az egyénből – ahelyett, hogy a törvénynek engedelmeskednék – a törvény bírálója lesz. Az érthetetlennek kikiáltott dogmából csak erkölcsi elernyedés, tespedés származik.

Ezért kárhoztatta az egyház azt a tételet, amely szerint „a dogmákat csak gyakorlati jelentőségükben kell

elfogadnunk, azaz mint a cselekvésünket, de nem mint hitünket is irányító szabályokat¹; vagy pedig mintha a dogmák csak az istenség egyéni megtapasztalásának szimbolikus kifejezései volnának.² Isten gyakorlati „átélése” és „megtapasztalása” okvetlenül megköveteli előbb az ő észbeli ismeretét. Akaratunk érzékeinknek jogtalan követeléseit csak az ész fényével megvilágosítva és megerősítve fogja kordában tartani. Már szent Tamás érdekes nyilatkozatban előre elítélte a pragmatista dogmelfogást, mikor azt írta, hogy szentségtörés bünét követi el, aki az Úr Jézus előtt térdet hajt anélkül, hogy elhinné, hogy ő Isten volt.³

Tudjuk, hogy nincs szó teljes dogmamegértésről. De hiszen elég homályosan látni a dogmák értelmét, hogy azok már tájékoztassanak minket az erkölcsi élet útjain. Az emberi beszédmód Istenről úgysem tökéletes soha; de azon igyekszünk, hogy legalább minél kevésbé legyen tökéletlen. És ha a hívők nagy tömege a dogmák jelentését csak nagy körvonalakban fogja is fel, erkölcsi iránytű gyanánt ez is elégséges. Persze mindenjában legszívesebben járnók erkölcsi utainkat a teljes dogmamegértés fényes napvilágánál. De jobbnak híján örömmel érjük be azzal is, ha az erkölcsi tévedések reánk leselgő veszélyei közt csak az anthropomorphizmusok és analógiák homályos vibráló csillagfénnye kalauzol is minket.

b) A katholikus erkölctan tételei igazak, tehát megvan bennük a hatékony neveléshez megkívántató első föltétel. Az igazság azonban csak szükséges, de nem elégséges alapja ennek a hatékonyságnak. A jónak ismerete nem elegendő annak gyakorlásához, A tan igazsága csak kezdő lökést ad akaratunknak, de nincs reá döntő hatással. Ezt a hatást csak az Abszolút Lény adhatja meg akaratunknak.

Tudjuk ugyanis, hogy az akarat tárgya ugyanaz, mint a megismerésé, csak más szempontból vizsgálva. Az ismeret tárgya a létező, mint igaz; az akaraté a

¹ A „Lamentabili sane” encyklika (1907. júl. 3.) 26. pontja. –
² L. a „Pascendi dominicae gregis” encyklikát (1907. szept. 7.) –
³ Summa Theol. I.-a II.-ae qu 19. a, 5.

létező, mint jó. Ha tehát az ész hatáskörét nem szorítottuk meg, hanem azt állítottuk, hogy megismerő képessége Istenre is kiterjed, az akarattal szemben sem lehetünk szükebb keblük s azt kell tartanunk, hogy az akarat is véglegesen csak az Abszolút Lényben nyugodhatik meg. A katholikus erkölctan épen azért, mert ezen az Abszolút Lényen emelkedik, a legteljesebb mértékben *eleget tud tenni az akarat követelményének is.*

Fejtegetésünkbe *itt kapcsolódik be a természetfölötti rend*, mely az észnek és akaratnak egyaránt segítségére jön.

Bármily szükséges ugyanis a dogmáknak legalább bizonyos fokú megértése, mégis a merő észbeli ismeret magában tehetetlenül áll az akarattal szemben. Isten befolyása is szükséges, mely akaratunkat a jóra hajlítsa. Azt is láttuk, hogy az isteni lényeg, mint a tulajdonképpen abszolút igazság, eleve épen nem zárható ki megismerő képességünk területéről, sőt az emberi ész természetes megismerő törekvésének az Istenkel való direkt, intuitív érintkezés volna a legharmonikusabb kielégítése. Mindez a lehetőség és a kívánalmak kérdése, amelyet aztán megvalósítva találunk az isteni kinyilatkoztatásban, melyben Isten érintkezésbe lépett az emberekkel. Épígy állunk az akaratnak is, amelynek viszont az isteni kegyelem (gratia) jön segítségére. Akaratunk a kegyelem, az isteni természetben való ezen immanens részesedés által lép Istenkel közvetlen érintkezésbe.

Az isteni kegyelem megbecsülhetetlen fokban biztosítja a kath. erkölctan nevelő erejét. A kegyelem munkájának megértéséhez szükséges azonban szem előtt tartani, hogy a kegyelemnek, – bármily természetfölötti legyen is a maga teljességeben, – mégis, ha hatni akar reánk, a természet törvényeit kell követnie. Csak úgy válik bennünk életforrássá, ha mélyen belekapaszkodhatik a természetes talajba s bizonyos tekintetben természetes módon ömlik el bennünk. *Gratia non destruit, sed perficit naturom* – mondja az egyház tanítása. Azért nevezhetjük a kegyelmet „princi-

gium immanens activitatis"-nak, „habitus"-nak, mert szétárad a lélek minden tevékenységében. Az isteni kegyelem s a természet együtt működnek, nem kell tehát holmi megosztottságtól, káros dualizmustól tartanunk. De egyet soha ne feledjünk. Szabad és kell is az isteni kegyelemre számítani, de a kegyelem is számít a természetre, mireánk. *Mielőtt tehát keresztenyek lehetnének és hogy azokká lehessünk, előbb becsületes embereknek kell lennünk/* Ezért már ebben az alapvető fejezetben sem szúnunk meg hangoztatni, hogy nevelésünk eredményére nézve döntő fontosságú a természetes alap s a jó hajlamok kiművelése is, mert a természetfölötti erények legszebb tölgyfája is az első fuvallatra kidöl, ha gyökerei nem tudnak a természetes energiákban bővelkedő talajból táplálkozni.

c) Az emberről nem elég azt mondani, hogy eszes lény; hanem olyan eszes lény, akinél az ész használata mindenkor érzékeléssel (sensatio) kapcsolatos. Ezért pár sorban még arra is rámutatunk, mily előnyösen bővelkedik a katholikus nevelési rendszer ezekben az érzékekre s érzelmekre ható elemekben is.

Ismert tana az iskolás bölcsletnek, hogy semmi sincs az értelemben, ami nem volt előbb az érzékekben. Az emberi megismerés természete, hogy még legmagasabb ideáinkat is érzékelések kísérik és értelmünk arra törekszik, hogy minden eszmét *fogható* valóságokban, szimbólumokban konkretizáljon. Ezért van oly nagyjelentőségű befolyása tanaink nevelő hatására annak, hogy egész istentanunk a *fogható*, a *látható*, az *érzékelhető* Istenemberben összpontosult. Krisztus a középpontja nemcsak hitünknek, hanem nevelésünknek is. Belőle fakad a kegyelmek forrása a keresztenyé élethez s ő egyúttal mintaképünk is ehhez az élethez.

Minthogy nevelési rendszerünk lépten-nyomon a megtestesült Istant állítja előink, mint követendő példát, nem lehet szemére venni, hogy kiaknáztatlanul hagyná a lélektan elemi törvényét, amely így szól: Ha életünkben valami ideált akarunk megvalósítani, minél gyakrabban élesztgessünk elménkben ennek

megfelelő gondolatokat. Nevelési rendszerünk azért képes a legfönségesebb ideálokat is életre váltani bennünk, mert állandóan Istenről megszálva tartja lelkünket s az isteni mintakép vonásait másolatja velünk.

Minden érzékelés tovább dolgozik bennünk és megfelelő akcióban akar megnyilvánulni. Nincs egyetlen érzékelésünk, egyetlen cselekedetünk, amely jellemünk kialakulásában a következmények egész sorozatát ne hozná magával. Már most beláthatjuk, mily hathatósan ösztönöz a katholikus erkölcsstan a nemes cselekedetekre, mikor állandóan Krisztust állítva elénk, a legnemesebb élet, az „imitatio Christi” megvalósítását sürgeti! Vagy mikor a Boldogságos Szűznek s a szenteknek életpéldáival ezt az isteni életet tényleges emberi megvalósulásban mutatja be. Mikor pedig az ösztönző példák nyomán hasonló erkölcsi magasságok felé megindulunk, a szentségekben, mindmegannyi kimeríthetetlen energiaforrásban, a természet-fölötti segítségek dús tárházát nyitja meg előttünk.

II. A gyakorlat.

Az elmondottakban rámutattunk azokra a főbb forrásokra, amelyekből a katholikus nevelés hatékony-ságát meríti. A katholikus nevelés megbecsülhetetlen gyakorlati értékét – amint az az elméletben megvan – nyomatékosan hangoztatni annál szükségesebb, minél sűrűbben és minél hangosabban emelkedtek a közelmúltban is hangok, amelyek az iskola nevelő munkáját a vallásos nevelés nyújtotta segítségtől megfosztani akarták; és másrészt minél megdöbbentőbbek, valóságos nemzeti veszedelmet jelentők azok az eredmények, amelyeket a vallásos nevelést nélkülöző iskola – ott, ahol ez már megvalósításra talált – fölmutat. Minthogy azonban a vallásos nevelés ellen intézett támadásoknak nem mindig rosszakaratú elfogultság az oka, hanem néha az elméletnek félszeg gyakorlati megvalósítása is, időszerűnek tartjuk, hogy – miután a katholikus erkölcsstan elméletének nevelő

erejét kétségen kívül helyeztük – őszintén rámutassunk az elveknek néhány ferde irányú s joggal kárhozhatató gyakorlati alkalmazására is.

Láttuk, hogy a katholikus erkölcsstan elméletben megfelel a nevelési rendszer hatékonyságához megkívánt minden követelménynek. Honnan magyarázható tehát az a szomorú tény, hogy míg a múlt korokban a gyakorlati élet terén is kielégítő eredményeket tudott elérni, nevelő hatása napjainkban egyre inkább csak a kevés kiválasztottakra szorítkozik, míg a nagy tömegek – önmaguk s az emberi társadalom szemmelátható kárára – egyre jobban kisiklanak befolyása alól? A veszélyekkel átitatott korszellem rombolása kétségtől sokat megmagyaráz, de nem minden. Valami hibának az értékes elméleti tételek *gyakorlati alkalmazása körül is* kell lennie.

A vallásos nevelés helytelen módszerei közül háromra hívjuk föl a figyelmet; ezek ama föltételek ellen vételek, melyeket az ész, az akarat és az érzelmek az erkölcsi nevelés hatékonysága érdekében megkívánnak.

Helytelen nevelési módszerek.

a) A vallásos nevelés helytelen módszerei között először a túlzott racionalizmust emlíjük meg. Már a laikus erkölcs képviselői is beismérésben vannak az iránt, hogy erkölcsi rendszerük eredendő bűnét a pusztán theoretikus, az akarat s érzelmek megindításával kellőképen nem támogatott erkölcsstani tételek alkotják. A túlzásba vitt racionalista nevelés föltételezi, hogy az erkölcsi törvények pontos ismerete nemcsak szükséges (ezt mi is valljuk), de elégséges föltétele is annak, hogy életünket ezen törvények szerint irányítsuk. Új kiadása ez a *Socrates* által hirdetett helytelen elvnek, mely a jó gyakorlásához elégnek tartotta annak ismeretét és *Helvetius* téves fölfogásának, amely szerint az erény csak tanítás dolga, akár a bölcselő vagy mathematika. A századok folyamán egyedül a katholikus egyház kelt harcra ezzel a téves nézettel, elméletben is hangoztatva s

gyakorlatban is megvalósítva a helyes tant, amely szerint az eredményre számító erkölcsi nevelésben az ész művelésével az akarat és érzelmi világ nevelésének is lépést kell tartania. Kárhoztatandó eljárás tehát elpazarolni ezt a reánk maradt szép örökséget és helytelenül tesznek, akik a katholikus erkölcsstan termékenyítő vizeit elvont sémák csöveiben kanalizálják s teljesen beérlik az így katalogizált tételek pusztá közlésével. Ezzel szemben nagyon fontos Gillet kívánsága, hogy „erkölcsstanunk tanításában napról-napra nagyobb teret nyissunk az érzelmek és az akarat nevelésének”. Mert hiszen erkölcsi életünk nem meghatározásokból ered, hanem elhatározásokból. Ezért kell eleven lelket adni az elvont tanokba, mert tölünk életet, kenyeret s nem követ kérnek. Hogy is mondja Foerster? „Weniger Intelektualismus und mehr unsterbliche Seele!”

b) Még szomorúbb következményekkel jár egy másik hibás nevelési mód: a túlzott voluntarizmus. A racionalista nevelés csak megbénítja a katholikus erkölcsstan nevelő erejét, csak gátakat rak elébe, de hatásától mégsem fosztja meg teljesen. Hanem az a voluntarizmus, amely az ész fölött az akaratnak ad elsőbbséget s benső, ellenőrizhetetlen átélésekből, homályos istenmegsejtésekben építi föl a vallást, nevelésünket megfosztja minden hatásától. A cselekvés első föltétele, ismerni, amit akarunk. Az olyan egyéni benső átélések, melyekbe – épen természetük miatt – az egyház bele nem szólhat, csak karrikaturái a vallásos életnek. Ki áll jót az egyéni érzések helyességéért, ha kivonjuk azokat a vallás befolyása alól? Hogy az ilyen lelki élmény a vallásos tanok anarchiájához vezet, annak bizonyásául elég a protestánsok példájára hivatkoznunk, akik ép az egyén vallásos érzelmei szabadságának, az ú. n. lelki autonómiának nevében szakadtak el az egyház központjától, de nem is tudják megakadályozni, hogy ez a centrifugális erő tanaikat is szét ne szórja s a legkülönbözőbb irányokba ne terelje.

c) A racionalista nevelés, midőn egyedül a katholikus erkölcsstan észbeli megvilágítására helyez súlyt,

részben megbénítja annak éltető erejét. A voluntarizmus az egyéni akarat mértéktelen hangsúlyozásával féktelen individualizmusnak nyit utat. A merő külsőséggel megelégedő sensismus pedig, mely a katholikus vallásból csak a kultuszoldalt látja, kitípi az erkölcsi törvények gyökereit az ész talajából, homokba vet s bizonyságtól elszáradt, csak értékteremtő gázat arat.

Tisztázzuk a fogalmakat. Külső kultuszra a lélekből és testből álló embernek *elengedhetetlenül szüksége van*. Nélkülözhetetlen követelmény minden ember számára, hogy vallási eszméit érzékelhető szimbólumokban testesítse meg. Ez kétséges nem lehet. De a kellő óvatosság – főleg az ifjúsággal és a néppel szemben – sohasem fölösleges. Ha megelégszünk azzal, hogy az ifjúság részt vesz néhány vallásos gyakorlatban, anélkül, hogy azok *mélységeibe, elrejtett kincsei közé is bevezetnők* őket, nagyon könnyen megtörtenik náluk az a szomorú értékátértékelés, mely az egész vallásos életet ebben a lassanként léleknélküli külső gesztusssá vékonyodó ájtatosságban látja kimerítve. Mert az csak káros „Umwertung der Werte”, mikor az eszközből célt csinálunk!

Még nagyobb a veszély és még gyakrabban hangszik el támadás a vallásos élet külsőségei ellen a nép miatt, amely természeténél fogva hajlik a külsőségekhez. Tagadhatatlan, hogy a pasztorációra még sok helyütt nagy föladat vár a tényleges hittételek megismertetése körül, hogy a mainál több *hite* legyen a népnek és kevesebb *hiszékenysége*. Tegyük csak szívünkre kezünket, rá tudnánk-e cífolni az egykor kiváló orléánsi püspök, *Dupanloup* pesszimisztikus felkiáltására: „Minden vasárnap 30.000 prédikáció Franciaországban és még mindig van hit az emberekben!” Kétségkívül nehéz feladat a népet önmaga fölé emelni, de elengedhetetlen kötelesség. Oly könnyű a külső jelekhez odatapadva a felületen állva maradni s mit sem törödni a tartalommal! A vágásoknak ajkai csak akkor fogjuk elnémíthatni, ha minden tőlünk telhet tőt megteszünk, hogy a hívek a külső alatt rejlő *belsőnek*, az isteninek minél tökéletesebb megértésére jussanak.

A korszerű erkölcsi nevelés követelményei.

Vallási tekintetben a mai társadalom nem az többé, ami volt a tizenharmadik vagy a tizenhetedik században. Nem kereszteny többé a szó igazi értelmében. Az eszmevilág hajdani egysége helyén fejetlen anarchia dül. A legújabb tudományos európai irodalom ismerője nem fog túlzással vádolni, ha azt állítjuk, hogy a modern gondolatvilág egyetlen jellegzetes ismertetőjele, amelyben a legellentétesebb eszmeáramlatok megegyeznek s amelyért Heródes újra kibékül Pilátussal: az egyhangú tiltakozás minden természetfölötti rend, minden isteni befolyás ellen. Ma már nemcsak a keresztenység áll golyózáporban, hanem minden néven nevezendő tanítás, amely a »die geschlossene Naturkausalität“ korlátait áttörve, valami fensőbb lényről is akar tudni, ha mindenjárt csak a „világegyetem nagy alkotómesteré“-ről is. Nem volna-e hát halálos vétek, ha ifjúságunk előtt – kiket ebbe a zajgó világba készítünk elő – beérnök azzal a módszerrel, amely régente kétségekivül megtette a maga föladatát, és szóra sem méltatnók a nehézségeket, amelyek az élet útjairól már a legelső napon feléjük fognak meredni? Csodálkozhatunk-e akkor azon, hogy az általunk oly gonddal ápolt virágos kertben az élet sáros csizmájával minden legázol?

Mi tehát a teendő?

a) Az áthagyományozott *tanítási módszernek kibővítése*, hozzásimítása a modern követelményekhez. Ami az új pedagógiai rendszerekben jó, mindenzt át kell venni a vallásos nevelés módszerébe. Akkor majd nevelésünk kifejtheti teljes értékét, mert neveltejink akkor is ellenállának minden támadásnak, mikor az iskola padjai után a keménykezű élet lesz a nevelőjük. Mindez azonban – ismételjük – csak úgy érhetjük el, ha a régi századokban kipróbált módszerünk frigyre lép a XX. század reális életével s nevelésünk e frigynek gyermeké lesz.

II. |FEJEZET.

Az ifjúsági lelkipásztor egyénisége.

A diákpasztoriában „nagyfontosságú ugyan a hitoktatás helyes módszere is, valamint a jó tankönyv is, de legfontosabb a *katechéta személye*, aki, ha megvannak benne a katechétában szükséges jótulajdonságok, pótolni tudja a módszer esetleges hiányait s a tankönyv tökéletlenségeit, míg ha ezen jó tulajdonságokat nélkülöz, a legkiválóbb módszerrel és a legsikerültebb tankönyvvel is csak csekély eredményt fog elérni”¹ Ezért minden módszernél és tankönyvnél fontosabb a hitoktató egyénisége.

A diákok vagy hittanárját szereti legjobban minden tanárja közt, vagy annak lesz előtte legkevesebb bocsülete; ép úgy, mint hogyha a vallás az ember életében nem áll első helyen, könnyen a legutolsó helyre kerül.

I. Szeresse tanítványait.

A hittanár íróasztalára ezt a képet kellene állítani: „az Úr Jézus mint gyermekbarát”. Ha valakinek, hát a hittanárnak nem volna szabad soha elfelejtenie azt a szeretetet, amit Jézus a gyermekek iránt mutatott.

Nála nagyobb gyermekbarátot a föld még nem hordozott. Az evangéliumokban sok példát találunk, melyek arról szólnak, mint szerette Jézus a gyermeket. Késő esti órák fáradalmai között mondta az örök emlékű szavakat: „Engedjétek hozzám jönni a

² Mihályfi: Igehirdetés. Bpest. 1921. 236. 1.

kisdedeket". A jeruzsálemi bevonuláskor a gyermeket ott hozsannáznak lábai előtt. Hirdeti róluk, hogy Isten különösképen szereti őket; hogy aki őket befogadja, Őt fogadja be.¹ O adja ki az első gyermekvédelmi törvényt is, mely szerint jobb volna, ha malomkő kötöttének annak nyakára, aki egy gyermeki lelket megbotránkoztat.² Sőt az apostoluktól az kívárpja, hogy olyan legyen a lelkük, mint a gyermeké.³ O maga is szívesen foglalkozott a gyermekekkel,⁴ megáldotta őket. Gyermeket kísérík Öt a templomba azzal a „Benedictus”-sal, amellyel az egyház ma is üdvözli az eucharisztíában közénk jövő Krisztust.⁵ Menny/reörült az ifjú jó szándékának,⁶ és milyen fájdalom töltötte el a rossz útra tért fiatalok láttára 1 (Elveszett juh, tékozló fiú.) Mikor kereszjtét viszi, még akkor is a gyermekekért aggódik: „Magatok fölött sírjatok és gyermekitek fölött.”⁷

1. A gyermekek természetfölötti szeretete.

Ennek a krisztusi tanításnak nyomán az egyház is minden tudatában volt annak, hogy minden eredményes pasztorációnak legelső föltétele a *halhatatlan lelkek apostoli szeretete*. mindenütt fontos ez a pasztorációban, de mégis a lelkipásztorkodás egyetlen ágában sem annyira, mint az ifjúság gondozásában.

Különösen a gyermeki szív vágyik a szeretet melege után, mint napsugárra is legfökép a fiatal palánta szomjazik. Helyesen mondja a *lütthi zsinat* (1851), hogy a hitoktató legszükségesebb tulajdonsága a gyermeket szeretete: „Amare pueros. Quid enim est catechista? Alter Christus”. Aki egyszer betekintett az emberi lélek csodáiba, csodálatos vágyaiba s ijesztő mélységeibe, az tisztelni s szeretni fogja a lelkeket. Aki pedig szereti a lelkeket, könnyen olvas bennük. A szeretet varázskulcsa előtt a lélek legitkosabb ajtai maguktól megnyílnak, bizalomra nem is kell itt már

¹ Mt. 18, 8; 19, 15. – ² Mt. 18, 10. – ³ Mt. 18, 3. Mk. 9, 32-49. Lk. 9, 46-48. – ⁴ Mt. 19, 13. – ⁵ Mt. 21, 15. – ⁶ Mk, 10, 31. – ⁷ Lk. 23, 28.

biztatni. Épen ebben a bizalomkeltésben áll a lélek-szeretet egyik pasztorális jelentősége. „Qui caritatem erga alterum non habet, praedicationis officium suscipere nullatenus debet”, mondja *N. Szent Gergely*, a nagy lelkipásztor pápa.

Természetesen említeni is alig kell, hogy ez a szeretet *természetfeletti* legyen, és nem érzéki; vagyis minden gyermekben kivétel nélkül a halhatatlan lelket szeressük. Embert alakítani – ahhoz mérhetetlen áldozatkészség kell s annyi türelem, finomság és kitartás, hogy azt csak a szeretet adhatja meg.

Ez a titka a középiskolai ifjúság pasztorációjának. Ezen fordul meg annak úgyszólvan összes eredménye. Amíg az ifjúság a hittanárban csak tanítót lát, addig a hitoktatástól eredményt nem várhatunk. De ha a hittanárban a kicsinyek anyjukat, a nagyobbak atyjukat, a legidősebbek idősb testvérüket tisztelik: akkor a hittanár tanítványainak nemcsak értelméhez, hanem szívéhez is és lelkületéhez is hozzáférkőzhetik, akkor a hitoktatás nem lesz pusztán tanítás, hanem igazi nevelés a vallásos életre”.¹ Az ifjúkorban megszeretett hitoktató befolyása öntudatlanul is fog még működni a lélekben, mikor talán arcvonását és nevét is már régen elfelejtette; mert a szeretet bizalmat kelt. „Járunk csak utána a megtérések lélektanának, ez arra fog tanítani bennünket, hogy nemcsak tan, nemcsak vitatkozás és apolódia kell hozzá, hanem a sorok között, vagy az élet szövevényeiben, ott fog játszani valakinek: egy egyéniségnek bűvölő, vonzó hatalma is. A közönség, mely nagy gyermek, és a gyermek, ki a mi közönségünk, abban egyeznek, hogy szeretetét és gyűlöletét a személyről, ki reprezentál, átviszi a tanra és dogmára, – de alig megfordítva.”²

Ezért ismételjük annyira: *a hitoktató szeresse a gyermeket*. „EZ a szeretet az, mely akkor tesz bennünket

¹ Mihályfi: Gondolatok az ifjúsági lelkipásztorkodás; ól. Szent Gellért. 1912/13. 191. 1. – Várkonyi N.: A természetes és természetfeletti etika viszonyáról a nevelésben. Szent Gellért. 1913/14. 9. 1.

igazán naggyá, ha a gyermekért kicsinyek tudunk lenni; akkor hódítja meg igazán a világot, ha egy gyermeki lélek egész világunk tud lenni.”¹ Ez a szeretet nem lesz személyválogató, érzékes, nem erélytelen szentimentalizmus, hanem életreváltása Szent Pál példájának: „Facti sumus parvuli in medio vestrum”,² és szem előtt tartása *Nagy Sz. Gergely* szavainak: „Nullum esse Deo acceptius sacrificium, quam zelum animarum”.

És nemcsak a jókat, kedveseket kell szeretni a gyermeket közt, hanem épügy a neveletleneket, elhanyagoltakat is; mint a harmat egyaránt hull rózsára és tövisre.

Mikor először lépsz az iskolába,
Legyen arcodon Jézus nyájassága:
Szólítsd köréd a kis gyermeket
Es simogasd meg fejcskéjüket.

S ha látsz közöttük rútat, rongyosat,
Gyermeki arccal búbáatosat,
Ismerd meg benn* a korán szenvédőt,
S öleld magához és csókold meg őt! (Gárdonyi.)

2. Érdeklődés a tanítványok sorsa iránt.

Legyen a hitoktatónak meleg szíve az ifjak minden gondja, nehézsége, szüksége iránt, még a merőben anyagiaknak látszó dolgok iránt is.

Ne legyen a diákok életének egyetlen megnyilatkozása, ami iránt ő őszinte érdeklődéssel nem viseltetnék. Hadd érezze az ifjú, hogy neki *szüksége van hittanár/ára*, az ő lelki vezetésére és benne lássa legelső, legmeghittebb barátját, akinek minden elmondhat, akihez minden szabad bemenetele van. A hittanár ajtajára is azt kellene írni, ami Tirolban a Muri-Griesi apátság kapuján áll: „*Porta patet, sed cor magis*”.

Végtelenül jól esik annak a fiatal léleknek, ha hit-

¹ Szilágyi: A család és kongregáció a nevelésben. Kath. Nevelés. 1913. 263. 1. - 2 l. Thess. 2, 7.

tanárjában, törödést lát az ő apró-cseprő ügyeivel szemben. Év elején írja be tehát noteszébe tanítványai lakáscímét is, hogy, ha betegek lennének, meg-látogathassa őket. Különösen nézzen el azok lakására, akik nem szülelknel laknak, hanem idegen, kosztos helyen. Amint egyrészt ezeknek elhagyatottságukban legjobban esik a hittanár látogatása, másrészt sok helyen fog akadni visszás állapotokra, amelyeknek megszüntetése föltétlenül pasztorális érdek is lesz.

Az érdeklődés *bizalmat* vált ki az ifjúságban, ami viszont megbecsülhetetlen érték a lelki vezetés szempontjából. Ha a diákok elmondhatja, hogy „a hittanárom jó hozzám, törödik velem”, akkor azt is érezni fogja: ő az én idősb barátom, akinek minden bizonnal elmondhatok.

Alig van kedvesebb látvány, mint mikor a hittanár „elvezül a gyermektársaságba, mint, csillagok közt a nyájas hold világa” (Arany). Az Úr szavát: „Ha nem lesztek, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába”, az ifjúsági lelkipásztorra így alkalmazhatjuk: „Ha nem lesztek, mint a gyermekek, nem vezetitek be őket a mennyek országába”.

Amelyik papból ez az öszinte – külső és belső – ifjúságszeretet hiányzik, ahoz a diákok soha bizonnal nem közelítenek. „Non bene auditur, qui non bene diligitur” (N. Sz. Gergely). Ahol a hittanár csak tanár, aki órát tart, magyaráz, kijegyzi a könyvet, feleltet és a konferencián bemonja jegyeit, – ott ismét felhangozhat Szent Pál szomorú panasza: „Si decern milia paedagogorum habeatis, sed non multos patres”. Pedig az ifjúságnak páratlanul finom, szinte azt mondhatnók: egész külön érzéke van, amellyel hamar és csalhatatlanul ki tudja venni a formák külösége alól is, hogy a hittanár igazán szereti-e őket.

3. A szeretet pedagógiai jelentősége.

a) A nevelés oly nehéz feladat, hogy arra csak a szeretet vállalkozik s csak az tudja be is tölteni az elvállalt feladatot. A nevelés elmélete tömérdek kö-

vetelményt állít fel a nevelővel szemben; de csak a szeretet ad erőt, hogy azoknak megfelelni is tudjunk. Csak a szeretet forrása annak a mennyei türelemnek, amit az anya napról-napra mutat nyügös csecsemőjével szemben; csak ez magyarázza azt a rengeteg idő és pénzáldozatot, fáradtságot, amit a szülők gyermekeikre fordítanak. *A szeretet nagy pedagógiai érékét a lelkinevelésben sem szabad figyelmen kívül hagyni.* Ha a szeretet a hittanár és az ifjú között oly erős lenne, mint a gyermek és szülők közt, a hittanár munkája eredményben fölülmálná a szülői házét is, mert hiszen az előbbinek pedagógiai szaktudása jóval fölölte áll a sokszor bizony – főleg a kamaszkorban – teljesen antipedagógikus szülői nevelésnek. És hogy nevelői munkánk eredménye mégsem kielégítő, annak részben az is oka, hogy a hittanár és növendék közt hidegabb a viszony, mint lennie kellene. Igaz, hogy a növendékek szeretetét egyéb szakok tanárainál nem lehet oly természeteszerűleg megkövetelni, mint a szaktárgyak ismeretét, mert hiszen a többi tanár elsősorban mégis inkább a tudás szolgálatában áll; teljes joggal megkövetelhető ez azonban a hittanárnál, *akinek első feladata nem az ismeretközlés, hanem a léleknevelés, a jellemfejlesztés.*

A szeretet nem fejezi ki magában minden, amit a hittanártól várhat az ifjúság, de minden esetre ez a legértékesebb, amit tőle kaphat. Ahol szeretet ural-kodik, ott verőfényes, meleg, örömtől sugárzó lesz minden hittanóra s ebből az örömből oly cselekvési energiák fakadnak, amiket nem ismernek a szeretetet száműző más tanárok órái. Természetesen – és ezt nyomatékosan ismétljük – a lélek *természetfölötti* szeretetét értjük (s nem azt, hogy „tetszik nekünk a gyermek”); csak ez adja azt a nagy erkölcsi erőt, mely a neveletlen, kellemetlen, hibával telt, gyámol-talan gyermekeknek is örömmelteli nevelésére képesít.

b) A szeretet *önvizsgálatra* indítja a nevelőt saját hibáival szemben is; ilyenkor ismételten rá fog jönni, hogy eredménytelen nevelésének oka nem csak az ifjúban van.

c) A szeretet képesít arra is, hogy az ifjúságon egyáltalában segíteni tudjunk. Hiszen van nagyon bőven segíteni való rajtuk, de hogy mi, azt még a legfontosabb gyermekpszichológiai tanulmányokból sem tudjuk meg, csupán csak akkor, ha szeretettel figyeljük életük folyását. Mint a kertésznek, úgy kell a hittanárnak is szeretettel kísérnie az emberbimbók fejlődését, éles szemmel észrevenni a jóakarat legkisebb megnyilatkozásait épügy, mint a fejét itt-ott felüti gazi is.

A szeretet utána jár az esetleges hibák előidéző okainak, s a szeretet megadja a finom tapintatot is az okok megszüntetéséhez. A szeretet megismerteti velünk a gyermeki felfogóképesség s akaraterő határait s visszatart a túlzott követelések től. A szeretet beláttatja velünk, hogy nem szabad egy kaptafára mérni minden lelket, hanem erőnköz képest minden egyiket egyéni sajátsága szerint kell nevelnünk.¹

d) A szeretet nemcsak az ifjúságot teszi hozzáink bizalmassá, hanem bennünk is bizalmat ébreszt irántuk, már pedig elengedhetetlen követelmény az ifjúsági lelkipásztorkodáshoz a nagyfokú bizalom az ifjúság iránt, ami az ő részükiről viszont hűséget, ragaszkodást fog kiváltani;² és nagy bizalom az ügy

¹ L. bővebben *Weimer* kitűnő munkáját: *Der Weg zum Herzen des Schülers*. Beck. München. Továbbá *Pfordten*: *Das Gefühl und die Pädagogie*.

² Szépen írja s kiváló *Gtrson*: „Sicubí deest amor, quid prod erit instructio, dum nee Sibenter audient, nee dictis credent, nee imperatis obedient? Quere maiestatem oportet omnem exuere, et pro parvuiis parvulum se faesre, seclusis tarnen vitiis Habet praeterea hoc proprium generosa indoles, quod et irrationabiliis et bestiáé et eves docent, ut blanditiis quam terroribus magis capiatur, deflectaturque. Denique parvuli verecundissimi quo pacto tegelent peccata sua turpia spud eum, quern vel odirent, vel timerent; apud eum rursus, qui non prius eis persuasisset se eis fidum esse, benevoiutn, secretum et amicum? Hoc sutem persuaderi nequibit, si non modeste arriserit ridensibus, congratuletur ludentibus, collaudet studia eorum bona, si non vitet acerbitatem et convitia in increpatione sua, cum omni lenitate et mansuetudine; ita ut non odísse eos, sed fraternaliter dilexisse sentiatur”. (*Gerson*: i. m. Consideration IV. a.)

sikere iránt, amelynek szolgálatában a lelkipásztor dolgozik.

Aki minket bizalmával megajándékoz, megnyerte szívünket, mert a bizalmat szívesen viszonozzuk bizalommal. A gyermekek természetükönél fogva bizalmassabbak, kevésbé gyanakvók, mint a felnőttek, akiket az életküzdelem már megtanított, hogy résen legyenek az emberi ravaszsgággal szemben. Aki gyanakvással kezeli az ifjakat, gyanakvókká teszi őket; viszont mint *Locke* helyesen állapítja meg, „minél hamarabb bántok fiatokkal férfi gyanánt, annál hamarabb lesz férfiúvá”.¹ A reánk bízott legrosszabb ifjúról is föl kell tennünk, hogy legalább is némi jóakarat és nemesség van még benne, amit a kegyelem segítségével s ügyes pedagógiai eljárással sikerül majd nagyobbra is fejleszteni. Ez igen fontos pont, mert ezen pedagógiai optimizmus nélkül, mely tud „sperare contra spem”, nem lehet sikert vární egyetlen ifjúsági vezetőnek sem. Ez a „teremtő bizalom” tudja fölfedezni s életre villanyozni az ifjakban a legelrejtettebb kis jóakaratot is; ebben a bizakodásban, „év παρηστία” rejlik a nevelési művészet gyökere, amellyel Szent Pá' is munkálkodott a lelkek üdvén. Ez a bizakodás napsugár a fiatal termőföldben, amely melegít, vidámmá tesz, erősít s életet fakaszt.

4. Az ifjúság szeretetének eredményei.

a) Az ifjúság igazi szeretete teszi a hittanárt *türelmessé*, *kitartóvá*, *modorában leereszkedővé*, *gyermekekessé* (nem gyerekessé), *derült kedélyűvé*, hogy mindenig, örömmel végezze munkáját, szem előtt tartva Szt. Ágoston figyelmeztetését: „Ea cura maxima est, ut gaudens quisque catechiset.” Az ifjúsági lélekgonozás jó adag türelmet, idealizmust és optimizmust kíván. A dolog természetéből következik, hogy fej-

¹ Id. Weimer: Der Weg zum Herzen des Schülers. Beck. München 1917. 66. l.

letlen, állhatatlan, folyton visszaeső, gyerekes apróságokkal bibelődő lelkekkel foglalkozni nem a legkönnyebb feladat. A gyermekek oly próbára teszik a nevelő türelmét, amelyet csak a gyermeki természet hibáit megértő szeretet képes kiállani. Csak aki szeretettel néz az ifjúságra, az fogja észrevenni, hogy azok legtöbb hibája az ifjúkor éretlenségből fakad. *Szent Ágoston* nem hiába figyelmeztet: „*Non recédât de pectore tuo cogitatio gallinae illius, quae languidulis plumis teneros foetus operit et susurrentes pullos confracta voce advocat.*”¹

Sokszor jönnek órák a hittanár életében, amikor a legjobb akarattal végzett munkája is látszólag eredménytelen marad, amikor egyik-másik ifjúra fordított hosszú évek minden fáradsága összeomlik, amikor az ú. n. „kezelhetetlen diákok” keserítik, és úgy látszik, hogy a nem törődő szülői otthonnak, s az utca, színház, mozi, olvasmányoknak ezernyi káros behatásával szemben minden munkája eredménytelen, sisiphusi erőlködés. Jönnek órák, melyekben szórói-szóra beigazolódnak az afrikakutató *Stanley* szavai, melyeket önéletrajzában írt le: „A fiúk különös lények – áratlanok mint az angyalok, büszkék mint a hercegek, bátrak mint a hősök, hiúk mint a pávák, makacsok mint a szamarák, rakkoncátlanok mint a csikók, érzékenyek mint a leányok. Szeretettel sokat el lehet érni, meg nem érdemelt keménység majdnem mindig összetöri őket.” Jönnek órák, amelyekben a sok makacs, szeszélyes, tökéletlen ifjú láttára ijesztően igazolódnak be a Szentírás szavai: „*Stultitia colligata est in corde pueri*”. (Prov. 22, 15.) Ilyenkor csak az igazi Krisztusi szeretet acélozhatja meg a hittanár lankadni képzülő munkakézségét.

„O Kinderkhrer, seid sorgliche Hüter
Anvertrauter Himmelskrongüter,
Dass kei« Mehltau fall' auf Kindergemüter.”

(H. Vierordi.)

¹ De catechizandis rudibus, c. 10. n. 15.

Hát ha „rosszak is manapság az ifjak”, utóvégre minden nevelésünk egyedüli létjogosultsága épen annak a föltételezése, hogy az ifjak neveletlenek; mert ha neveltek volnának, nem volna fölöslegesebb teremtmény a világon, mint a nevelő. A nevelőnek rendíthetetlenül hinnie keli, hogy még a „legrosszabb” növendékének lelke mélyén is – bármennyire elrejtve is – él egy szikrája a jónak. Akiben nincs meg ez a *pedagógiai optimizmus*, az egy-kettőre abbahagyja az ifjúsággal való foglalkozást.

A szeretet szerepét a nevelésben találóan hasonlíthatjuk s kis iránytű szerepéhez. Mily jelentéktelen kis tüsek látszik az a hatalmas tengeri hajó egyéb fölszerelése *mellett*, és mégis, ezzel a kis tüvel fedezte fel az ember az egész földet! Csak ennek segítségével merte az újkor vakmerő hajósai nekivágni az ismeretlen tengereknek, ez vezette őket végtelen fárasztó sivatagokon, öserdőkön, s égbemeredő hegyek akadályain keresztül. Csodálatos kis jószág! Ide-oda ficánkoló, jelentéktelennek látszó kis vasdarab, de ellenállhatatlan, legyőzhetetlen erő lakik bana, mely, bármint forgatjuk, kitartó hűséggel mutat minden a távol messzeségek elérendő pantjira.

Az ideális lelki nevelés iránytűje a szeretet, mely talán jelenléktelennek látszik s pedagógia bonyolult épületén, de amelyben nagy erő lakik, s amely a neveletlen fiatal lélek fárasztó sivatagjain, s rengeteg akadályain küzdő úttöröknek egyedül ad erőt s egyedül képes őket megmenteni g csüggédéstői.

b) A szeretet nyitja meg az utat az ifjak szívéhez; ez adja meg az annyira nélkülözhetetlen *pedagógiai tapintatot*, amit a franciák oly találóan – forrására rámutatva – „*politesse du cœur*”-nek hívnak. Betanult routin ezt nem pótolja; csak úgy lehet azt megszerezni, ha bele tudjuk magunkat elni az ifjak helyzetébe, az ő érzelmi világukat mi is próbáljuk átérni és szavainkat ezek után válogatni. Vagyis ha elmondhatjuk a költővel: „Gyermek vagyok, gyermek lettem újra”.

Aki sokat foglalkozik az ifjúsággal, bőséges pszichológiai tapasztalatokat gyűjt magának, amiket puszán könyvből el nem sajátíthatna. Már pedig az ifjúság lélektanának ismerete első föltétele a sikeres ifjúsági pasztorációjának is.

c) Harmadik eredménye az ifjúság szeretetének, hogy a hittanár *kézséges* lesz diákjaival szemben. „Non veni ministrari, sed ministrare.” Álljon tehát a hittanár minden diákjai rendelkezésére, még pedig, ha csak teheti, anyagi ügyeikben is.

A keresztenység legnagyobb s legtudósabb szentjei nem látták veszélyeztetve tekintélyüket azáltal, hogy a gyermekek közé ereszkedtek le. Közismert az agg *Szent Jeromos* gondolkozása, aki, mikor már az egész keresztenység mint orákulumhoz sereglett hozzá, ezt írta egy római hölgyhöz: „Csak küldje hozzáam kis gyermekemet; örömem lesz, ha a hit elemeit együtt végezhetem velük”. Máskor meg büszkéikedve így ír: „Gestabo humeris et balbutientia senex verba formabo, multo glriosior mundi philosopho, qui (ego) non regem Macedonum Babylonico periturum veneno, sed ancillam et sponsam Christi erudiam regnis coelestibus offerendam”.¹ *Szent Gergely* pápa korában is szakított időt a kis gyermekek katekizálására. Hasonló példát adtak: *Orgines*, *Jeruzs.* Sz. *Cyrill*, N. Sz. *Vazul*, *Szent Ágoston*, *Alkuinus*, *Gerson*, *Ferreri* *Szent Vince*, *Canisius*, *Borr.* Sz. *Károly*, *Xav.* Sz. *Ferenc*, *Bellarmin*, *Olier*, *Fénelon*, *Kalazanti* Sz. *József*, *De la Salle* Sz. *János*, *Sailer*, *Jais*, *Wittmann*, *Hirscher*, *Dupanloup*, *Don Bosco* stb.²

Tehát örüljön az a hittanár, akinek ajtaján minél többször kopognak nagy diákjai, hogy ügyes-bajos dolgaikban tanácsát, segítségét kikérjék. Bármennyi más dolgunk volna is, soha ne mutassuk, hogy rosszkor jött az az ifjú, mert a fiatal lélek érzékenyebb a mimó-

¹ *Hier. Ep. 18. Id. Meyenbergi Homiletische und katechetische Studien*. Luzern. 1908. 863. 1.

² Érdemes megszívlelni *Gerson* szép szavait: *Jesu, quis ultra post te verecundabitur esse humilis ad parvulos? Quis tume-scens et elatus de sua vei magnitudine, vei scientia, parvitatem deinceps parvuiorutn, ignorantiam, vei imbecilitatem audebit aspernari, quando tu, qui es benedictus in saecula, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae Dei absconditi, usque ad esstissimos psrvulorum am plexus brachia beata mansuetus inclinas at que circumliges?* (*De pervuluis trahendis ad Christum. Consid. 4.*)

ianál, s egyetlen egy savanyú fogadtatás elegendő, hogy többé bizalmával ne zaklasson minket.¹

Jól tudjuk, hogy mennyire kiszámított ma egy dologos pap minden ideje; de ép ezért nem lehet bizonyos lelki nagyságot fel nem ismerni azon az ifjúsági lelkipásztoron, aki a legkedvesebb munkáját is félbe tudja hagyni a „sanctissimum opus” (can 1339. §. 2.), a gyermek lelkének ügyéért. Isten előtt bizonyára kedvesebb érdem az, mint amit bármi más munkájával szerezhetett volna.

Was eine Kinderseeie aus jedem Blick' verspricht,
So reich ist doch sn Hoffnung ein ganzer Frühling nicht.

(Hoffmann v. Fallersieben.)

Szeretet és tekintély.

Közismert dolog, hogy *Néri Szent Fülöp* mily vidám, sőt humoros természetű volt. Pap korában, sőt még öregségében is, amikor már pápák tanácsadója s a legnagyobb szenteknek, Borr. Szent Károlynak, Loyolai Szent Ignácnak, Szalézi Szent Ferencnek barátja volt, még akkor sem röstelt részvenni az ifjak játékaiban. Sokszor vitte őket kirándulásra Róma környékére. Ha egyesek feddeni kezdték a játszó ifjakat nagy lármájuk miatt, és ezek öhözzi menekültek, ezt szokta nekik mondani: „Hát csak hagyjátok, hadd korholjanak titeket, amíg akarnak; játsszatok tovább, csak bünt ne kövessetek el!” És ha emiatt az enyhessége miatt megszólták, a fiatal lelkek érdekében ezen is fölületemelkedett, kedves jelszava szerint: „Spernere mundum, spernere neminem, spernere seipsum, spernere se sperni”.²

¹ A szelídsg ellenállhatatlan pasztorációs erejének klasszikus példája *Szalézi Szent Ferenc*. Eredményes munkáján beteljesedett Aranyszájú Szent János mondása: „Nihil hac pastorali mar sustudine vioientius” (Ham, 58. in Gen.)

² Egy falusi káplánról olvastam, hogy labdázni is elment a gyermeket közé. „Boldog volt az a gyermek, aki futhatott az ő labdája után. Bárha a fél falu is összecsödült nézni a nagy csodát, tekintélye nem hogy alábbszállott volna, hanem inkább tiszteletteljes csodálattá fokozódott. Mert mindenki tudta, hogy

A gyermekek szeretete tehát nem foszt meg bennünket a szükséges tekintélytől. Ez a szeretet párosulhat, sőt kell is hogy párosuljon megfelelő tekintélytartás-sal, és ha kell, megfelelő erővel és szigorúsággal is.

Kell a hitoktatóban erős tekintély, de ezt az ő egyénisége öntudatlanul, parancsolólag váltsa ki a diákokból. Tegyünk csak próbát velük, mint Dániel társaival az őr: adjunk diákjainknak a villámló tekin-tetek, osztálykönyvvel és buktatással fenyegetés ke-mény kosztja helyett a szelíd szeretet és megértő jó-akarat egyszerübbnek tetsző kosztjából, és meglátjuk, hogy lelkük nem lesz-e erősebb, mint azelőtt volt.

„Sei fest wie Eisen und weich wie Wachs,
So zwingst du schliesslich den frechsten Dachs.”

(Bodeischwingh)

A tekintélyt és szeretetet nagyon jól össze lehet és kell is összeegyeztetni („de forti egressa est dulcedo”, Judic. 14, 14.), de a tekintély önmagától következ-zék a hittanár jelleméből. Nincs nevelés tisztelet nélkül és nincs tisztelet tekintély nélkül; de viszont a hit-tanár jelszava nem lehet: „Oderint, dum metuant”. Mert minden igaz marad, hogy az ember fél meg-bántani azt, akit szeret, ellenben gyakran kedve kere-kedik megsérteni azt, akitől fél.

A tekintély szeretet nélkül túlságosan *férfias* nevelés lenne; a lágyság fegyelem nélkül túlságosan *nőies*; tekintély és szeretet együtt lesz az igazi *emberi* nevelés. Kell szeretet, de kereszteny szeretet, vagyis olyan, mely azáltal, hogy a lélek érdekében hajthatatlan is tud lenni, erősít, nem pedig elpuhit azzal, hogy minden gyermeki szeszély és makacsodás előtt meg-hajlik. Ahol szeretet mérsékli és magyarázza a szigort, és szigorúság óvja elsekélyesedéstől a szeretetet, ott meglesz az eredmény.

ezt szeretetből teszi az ő rongyos, kiéhezett ábrázatú, mosdatlan és fésületlen gyermekéik iránt. minden gyermeknek a faluban tudta a nevét, még a legkisebb polýásbabáét is. Meglátogatta beteg tanítványait, mely alkalommal órákhosszáig is elbeszélge-tett a kellemesen meglepett szülőkkel és a fölmerült eszmecsere kapcsán tömérdek nehézségnak töviseit húzkodta ki szívüköböl.” (Katholikus Nevelés. 1913. 119. l.

Az a hittanár, aki át van hatva a gondolattól, hogy az ifjúság nevelése valósággal istentisztelet, (nemcsak érdemhozó tekintetben, hanem hogy oda szív és odaadás is kell), az olyan lesz, mint a frigyszekrény, amelyben a tízparancsolat szigora mellett ott volt a manna édessége is, mint ahogy *N. Sz. Gergely* követeli: „*in boni rectoris pectore, si est virga discretionis, sit et manna dulcedinis*”. Vagy mint ugyanez a szentatyája írja: „*Sit amor, sed non emolliens; sit rigor, sed non exaspérons; sit zelus, sed non immoderate saeviens*”.¹

Szeretet és fegyelem.²

Az ifjaknak igénye a rend és fegyelem, tehát tévedés volna őket folyton csak lágysággal megnyerni akarni. Gyenge fegyelem eredménye „gyenge ragaszkodás, erős fegyelem eredménye kitartó hűség és odaadó ragaszkodás. Tehát: pontos megjelenésnek, rendnek, tiszta külsőnek, tiszta könyveknek, egyenes ülésnek, az óra alatti tökéletes csendnek, érthető, világos beszédnek következetes megkövetelése még nagyon összeegyeztethető a szeretettel, sőt ez alapja a fegyelemnek. Ne tűrjünk elnagyolt vagy elénekelt „Dicsértesék”-et, de legyen a mi beszédünk is érthető, friss, természetes és érdeklődést keltő és mi se járkálunk ok nélkül óra alatt fel-alá. Egytől meg különösen óvakodnunk kell: a hittanár ne az osztályzásban mu-

¹ Reg. past. 8, 6.

² Bővebbet *Foerster*: Strafe und Erziehung. München. U. az: Iskola és jellem. Bpest. *Radlmaier*: Zöglingsfehler, Zensur und Strafe. Donauwörth. *Schopen*: Die Erziehungstrafe. Mainz, *Drebitka*: Jutalmazás az iskolában. Magyar Középiskola. I. évf. 469-470. 1. *Lam Fr.*: Jutalmazás és dicséret az iskolában. Magyar Középiskola. II. évf. 416-425. 1. *Tower*: A fegyelmezés természetes eszközei. Bpest. *Sachse*: Geschichte und Theorie der Erziehungsstrafe. Paderborn. *GUI*: Schule und Charakterbildung (*Göttler*: Dritter Münchener katech. Kurs. 1903. 237. s köv. 1.). *Gill*: Die Verschiedenheit der religiösen Disziplinarmittel auf den verschiedenen Altersstufen. (*Gottler*: Vierter Münchener katech. Kurs. 1911. 259. s köv. 1.)

tassa meg szigorúságát s neazzal igyekezzék tekintélyt szerezni. A vallástanból osztogatott elégtelen-jegyek szegénységi bizonyítványai elsősorban magának a hittanárnak, tekintélyt pedig épen nem szereznek neki.¹

a) Nem jelenti a szeretet azt, hogy minden elnézzünk az ifjaknak. Főleg a kamaszkorban tesznek olyan csínyeket, amelyekért okvetlenül meg kell őket komolyan büntetni, de a büntetés is legyen *lélektanilag helyes*; tehát nem megszégyenítés, hanem az emberi lélek természetes kiengeszelési vágyának megfelelő elégtétel. Ha sikerül megértetni a hibázó ifjúval, hogy ő most tényleg helytelenül cselekedett, a reá mért büntetés nem hogy elvadítaná őt tőlünk, hanem ellenkezőleg, akárhány esetben a hittanárnak egy ilyen komolyabb összeütközés után sikerül szinte zsarnokian szigorú, de tapintatosan lélektani eljárásával még az eddig hideg, elzárkózó lelket is megnyernie.

b) A túlenyhe, elnésző kezelés alatt nem tud kifejlődni az acélos ellenállóképesség, a szilárd jellem; és mikor a minden elnésző megbocsátással örömet akarnánk az ifjaknak szerezni, épen akkor fosztjuk meg őket az örömtől. Sok ember élete boldogabb volna, ha ifjúságában komolyabban vette volna az életet. Az élet kemény, kegyetlen csapásaira csak az a nevelés késsít elő, amely nem gerinctelen, érzékenykedő anyámasszonyokat küld az élet harcaiba, hanem „*tunsione plurima*” állandó fegyelemben megédzett jellemeket. *Lacordaire*-ról, a nagy nevelőről nem mondhattak szébb dicséretet: Kemény volt, mint a gyémánt, és gyengéd, mint egy anya! Mi is, mikor oly nyomatékosan követeljük, hogy a lelki nevelő szeresse az ifjúságot, korántsem valami lágy nevelésről álmodozunk; nagyon is követeljük az *educatio strenua*-t,

¹ Azt azonban vallom, hogy a vallástanból adott osztályzásnál szabad bizonyos határig mérlegelni 'a viseletet is (más tárgynál nem); gyöngébb tehetségű, de jólelkű s igyekvő diáknak meg kell adni a jelest, míg a hittant ugyan kitűnően „tudó”, de épen nem „követő”, durva, arcatlannak nem.

de olyat, amelynek kemény kereteit szellemmel, lélekkel tölti meg a nevelő szeretete.

c) Ami tehát a diákjait szerető nevelőt a hideg laktostól még keménységében is megkülönbözteti, az épen a forma, amellyel akaratát – mint atya s nem mint zsarnok – keresztülviszi. Nem örökké szid és büntet, hanem sokkal inkább azon van, hogy a gyöngét erősítse, az őszinte jóakaratot, a félénk, bátortalan tapogatózást bátorítsa. Hiszen *amelyiknek csak a szidás használ, annak legalább is ép úgy használ a szép szó is*; viszont aki érzéketlen a nyugodt szemrehányásra, az a szidás után vagy nevet, vagy magában morog, de minden esetben tölünk csak még inkább elhídegül.¹

d) Véleményünk tehát a büntetésről a következő: Az az ideális nevelő, aki munkájában büntetés nélkül is ki tud jönni; mert a büntetés a legjobb esetben is csak negatív nevelési eszköz a pozitív építés helyett. Ahol azonban büntetés kell, ~ és főleg a pubertás korában – a legelső utánanézni, mi indította az ifjút a hibás tettre. Ha nem előre kigondolt céltudatos-sággal, csak könnyelműségből, meggondolatlanságból, vagy a szemedély hirtelen fellángolásában történt a dolog, büntetésünket enyhítse a fejlődési kor sajátos fisiológiai jelenségeinek számbavétele. Ha ellenben rosszakaratra jövünk rá, legyen büntetésünk szigorú, de még akkor is pszichologikus. A testi fenyíték helyett itt is többre megyünk, ha előbb az ifjú cselekedetének éretlenségét beláttatjuk, s csak aztán

¹ Hogy különösen az *önérzetet sértő* büntetés mily kevssé éri el célját, kitűnik abból is, hogy az érzékenyebb lelkű ifjak az ilyen büntetéseket egész életükön át megjegyzik, mikor már azt sem tudják, mily bűnért kapták azt a büntetést! »Aki testi büntetéssel szüntet meg illetlenségeket és hibákat, a becsület-érzést öli meg. Ennek pedig szomorú következményei el nem maradhatnak! Ha a fogorvos a fájós fog idegeit megöli, a fog nem fáj többé, de nemsokára darabonkint kihull, – ilyen forma hatása van annak a nevelésnek, mely veréssel akarja fékezni és javítani az embert». (Foerster: Iskola és jellem. Bpest, 1913. 174. 1.) Olvassuk el sokszor Szent Pál szavait: „Servum autem Domini oportet ... mansuetum „esse ad omnes . . . patientem . . . cum modestia corripientem”. (II. Tim. 2, 24.)

büntetjük. Becsületérzését megalázni azonban ennek sem szabad!¹

Különben nagyszerű tanácsot ad erre nézve *Don Bosco*. A nevelő szerettesse meg magát – írja. Ha aztán valakit büntetnie kell, egyszerűen megvonja tőle szeretetét, nem néz rá többé a régi szeretettel, s ez, anélkül hogy megalázó volna, nagyobb büntetés, mint bármi más.

e) Meg lehet tehát felelni arra a kérdésre is, hogy vajjon a szeretet s a szükséges rend és fegyelem nem záriják-e ki egymást. Ha ismerjük Pestalozzi nagy szeretetét tanítványai iránt s munkájának csekély praktikus eredményét, bizony könnyen erre a megállapodásra jönnénk. Viszont azonban *de La Salie* szent János és *Francke* emberszeretete és sikerei eléggé bizonyítják, hogy ez nem szükségszerűen van így és Pestalozzi sikertelenségének nem szerető szíve volt az oka, hanem kissé esetlen lénye, hiányos világismerete és hiányos szervező képessége.

A szülők majomszeretete, amely minden megen- ged, tényleg a fegyelem és nevelés rovására megy; de ez nem is szeretet; ez az örökösi engedékenység sokkal inkább a szülő kényelméből fakadó ferdeség. Ha ellenben a tanítvány látja, hogy a nevelő mindenben az ő javát akarja, esetleg megértés és átlátás nélkül is teljesíteni fogja a parancsokat még akkor is, amikor egyes adott esetekben talán az ő javát más-kép látja a nevelő, mint maga az ifjú. A szeretet nem egyjelentőségű a mindenlénzéssel; amaz erény, ez

¹ Igen érdekes megfigyeléseket olvashatunk erről a kérdésről *Kuhn* könyvében: „*Luge und Ohrfeige*” (Langensalza 1910.), ahol a szerző döntő érvekkel küzd a „*pofoBpedagógia*” ellen. A testi fenyítéknek az első pillanatban van ugyan némi eredménye, de meg kell gondolni ennek a túlságosan „*peripherikus*” módszernek további következményeit is. *Respice finem!* A jó gyermek nem szorul verésre, a rossznak meg nem használ. A szülők megtarthatják ugyan a Szentírás szavát („*Stultitia colligate est in corde pueri, et virga disciplinae fugabit eam*”. Prov. 22. 15.) és a közmondást („*Qui parcit virgae, puerum non diligit ille*” továbbá: „*Naves et pueri per posteriore reguntur*”) – de a hitoktató soha!

meg kényelmes, lustaságból fakadó tehetségtelenség. Az igazi szeretet tehát korántsem az örököslő engedékenységenben nyilvánul meg, hanem épen abban a hajthatatlanságban, amellyel a nevelő az ő jól átgondolt parancsaihoz, még az ifjú pillanatnyi elkeseredése árán is ragaszkodik épen az ifjú java érdekelében, – amire a minden elnéző nem volna képes.¹ Kitűnően mondja erre vonatkozóan *Szent Bernát*: „*Semper punire, ferocitatis est; semper parcere pusillanimitatis*”. Tehát: dicsérjünk gyakran, büntessünk ritkán, de mindenkitől minden céltudatosan, azaz ne annyira az eredményt, mint inkább a szándékot dicsérjük vagy büntessük. Sohase büntessünk az indulat első pillanatában.²

II. Legyen példaképe tanítványainak.

Mint minden lelkipásztorkodásnak, úgy az ifjúságinnak is első föltétele az illető pap *személyes buzgó lelkülete*. A legtisztább életszentség, a lelkek buzgó keresése: ez főkelléke a hitoktatónak is. Legyen eleven kifejezése a ker. életnek, szeméből, hangjából minden mozdulatából csendüljön ki egy harmonikusan kialakított életnek szépsége. Az ösegyház napjaiban a keresztyének élete egyszersmind az evangélium prédikálása is volt. Szeplőtelen életük s hősies haláluk mindenkit meggyőzhetett a ker. hit igazságairól: a jó gyümölcsről megismerték a jó fát. A hittanárról is igaznak kell lennie annak a dicséretnek, amellyel az egyház *Szent Klárát* kitünteti: „*Eius vita erat aliis*

¹ Bővebben 1. *Weimer*'. Der Weg zum Herzen des Schulers. München. Beck. 1917. 44. s köv. I.

² Nem lehet elvitatni minden pedagógiai igazságot *Eötvös J. br.* megállapításától: „Senkiben sem menthetőbb a hízelgés, mint a nevelőben. Gyermeknél s ifjaktól a nem érdemlelt dicséret többnyire jobb hatást tesz az érdemlelt dorgálásnál, mely e korban a szilárdabb egyéniségeket csak elkeseríti, s a gyöngébeket önbizalmuktól fosztja meg”. (Gondolatok. Bpest, 1894. 105.1.)

eruditio et doctrina, unde ceterae vivendi regulam didicerunt".¹

Csak az tud lelkesíteni, akiben magában is lélek van; abban a virágos kertben, amelyet gyermeki léleknek nevezünk, csak az igazán krisztusi életet élők vannak hivatva kertészkedni. Jaj a hitoktatásnak, ha a hitoktató hidegszívű, érzéketlen tanítógép! És viszont mily más az eredmény, ha az a hitoktató tud együttérezni a gyermekekkel: minden szava, minden hasonlata, példája hatni fog, mert tudja, kikhez beszél. Sem páthosz, sem mesterkélt lelkesedés, sem szigorúság (ez legkevésbbé) nem tudja pótolni azt a tüzet, amelyet a Szentlélek gyúlaszt lángra a gyermeket krisztusi szeretettel szerető hitoktató lelkében. Mert az ilyen pap ajkáról azok az igazságok önmagukat terjesztik, *hiszen ott áll mellettiük ajánlólevél gyanánt* egy *ezek szerint kialakított élet*. Azt az ideális életet tehát, amelyre az ifjút nevelni akarjuk, előbb nekünk kell példával bemutatnunk.

A) Legyen példakép életével.

a) Szeresse Krisztust.

Az ifjúság nevelése bizony kemény munka, s csak Krisztus szeretete ment itt meg a pesszimizmustól. Szép beszédeket tartani s a nevelésről cikkeket írni nem nehéz. Hanem a mai fölfordult világban fiatal lelkeket a jóra lelkesíteni, edzeni őket, fáradsággal folyton nemesíteni, eredményt alig látva is kitartani, csalódáson és hálátlanságon el nem keseredni, a megúntságon úrrá lenni, bizony erre csak Krisztus szerelete képesít. Aki más, külső motívumokból fogott az ifjúsági munkához, még mindig hamarosan kiábrándult belőle.

a) minden nevelő előtt egy eszménykép lebegj amelynek mintájára akarja neveltjeit alakítani. És minél

¹ Offic. S. Clarae die 12. Aug. – „Nihil prodest verbis proferre virtutem et factis destruere veritatem.” (S. Cyprianus.)

tisztábban él a nevelőben ez az ideál, annál biztosabban fogja megtalálni a módját, hogyan ültesse át azt a gondjaira bízott lelkekbe is. „*Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*”; ¹ ha nem is hirdeti beszéddel ezeket a szavakat, életében valósulnak meg azok. Azon a Krisztus-képen, amely az ifjú lélekben ki fog alakulni, minden fölismérhetők a volt hittanár lelki vonásai. Nem elég „*verbo pascere*”, hanem kell „*exemplo pascere*” is. Mert hiszen itt is áll az axióma: „*Omne ágens generat simile sibi*.²”

„A tanítás középpontjában a tanár áll a maga tudásával és egyéniségevel; nem a tankönyv ural-kodik az iskolában, hanem az élő szó, mely a tanár szájából jö.”² Ez minden tárgyra áll, de főkép az ifjú vallásos életének kialakítására egyenesen döntő jelentőségű, hogy az az isteni tekintély, amelyet a hittanár képvisel, mily formában válik valóra a hittanár egész egyéniségében. Teljesen igazuk van *Stifter Adalbert* ismeretes szavainak: „*Tanítani sokkal könnyebb mint nevelni: ahoz csak tudnunk kell valamit, ehhez azonban lennünk kell valaminek!*” *Qualis rex, talis grex.* „*Omnia factio secundum exemplar, quod tibi ostensem est.*”³

β) Aki jellemet akar nevelni, első sorban magának kell annak lennie. Nemcsak a természeti világban, hanem a lelek világában is áll ez a mondás: „*Omne vivum ex vivo*”. Ha a hittanár hideg lelkületű, ugyanolyan lesz növendéke is; viszont az ő buzgósága átragad tanítványaira is. Akkor nem mondhatják, hogy azért beszél így, mert „*a papnak így kell beszélnie*”, hanem látni fogják, hogy minden, amit tesz és mond, nemcsak állásbeli kötelessége, hanem saját, személyes lelki ügye, törekvése, öröme is. *Szent Pál* eredménynyel hirdette Krisztust, mert Ő volt egész életének célja, személyiségének egész tartalma. „*Nisi Christum, et hunc crucifixum.*” A hitoktató is csak akkor ültetheti át mások szívébe Krisztus szeretetét, ha maga

¹ I. Cor. 11. 1. – ² Waiter: Der kath. Religionsunterricht an den humanistischen Gymnasien. 1893, 101. I. – ³ Hebr. 8, 5.

is elmerül ebben a szeretetben. Ilyenkor aztán maguktól jönnek a szavak, eszközök és módok, amelyek Krisztushoz vezetnek. Az ifjúságért minden áldozatra kész papi szívnek a Jó Pásztor mindenkor megmutatja a helyes utat. Könnyű annak gyújtani, aki belül maga is lángol. Viszont „*qui non ardet, non incendit*”.

Ha igaz az, amit *Fra Angelicoról* mondanak, hogy t. i. minden képet térdenállva festette, csakhogy alakjait minél szellemiebbekké tegye, mennyivel inkább imádságos lelkületűnek kell lennie az ifjúsági lelkipásztornak, akinek kezében örök értékű kincsnek, az emberi léleknek alakítása van lefektetve!¹ (Elmélkedés, adoráció, gyakori gyónás, lelkigyakorlat!)

Érdekes, hogy *Foerster* is mily nyíltan foglal állást a nevelő imádkozása mellett. „Meg kell tanulnunk imádkozni – írja, – mert csak akkor nevelhetünk igazán, ha naponként legalább egyszer a nevelés *legfőbb céljához* emeljük föl gondolatainkat és szívünket, és megfogadjuk, hogy engedelmesen és örö mest teljesítjük mindenzt, amit tolunk követel, és hogy minden nap engedelmesen és örö mest való teljesítését a gondviselésünkre bízott ifjúságtól is megköveteljük. A nevelőnek jelzava legyen az ismertes régi mondás, mely így szól: *Ora et labora. Imádság* nélkül nincs a munkának és nincs a nevelésnek foganatja.” (*Foerster: Iskola és jellem, Bpest, 1913. 191. 1.*)

Inflammato quodam pietatis studio, – így tanítson a pap, követeli a catechismus Romanus, ami megint erős vallásos meggyőződést és mélyen vallásos életet föltételez a papban. A gyermekszív csalhatatlanul érez

¹ A *S. Poenitentiaria* nemrégiben látta el búcsúval az alábbi kedves imaszöveget, amely nagyszerűen illik minden ifjúsági lelkipásztor imái közé:

„Úr Jézus Krisztus, ki egyedül vagy az emberek s népek tanítója, isteni példáddal arra tanítottad egyházadat, hogy magához hívja a kicsinyeket és szívén anyai szeretetettel ápolja és oltalmazza őket. Add iskoláinkra állandóan mennyei áldásodat, hogy jámbor nemzedék növekedjék fel, mely Téged, utat, igazságot, életet követ és megerősödött a világ csalóka tudásával szemben: jegyesednek, az egyháznak dicsőségére s a hazának díszére. És engedd meg, hogy sértelesen jussanak el oda, ahol angyalaiikkal együtt láthatják Atyádnak arcát, ki élsz és uralkodói örökön örökkel. Amen.” (300 napi búcsú egyszer napjában; havonként egyszer teljes búcsú, ha minden nap elimádkozzuk. *S. Poenit. 1921. febr. 22.*)

és a gyermekszem nagyon mélyre lát; áthatol a frázsok és álpáthosz minden csengésén, és ha a mélyben hideg lélekre talál, bizony jeges ajkakról az Isten szava sem gyűjt. Ellenkezőleg pedig: „*Bona exempla voces edunt omni tuba clariores*” (Chrysostomus); „*illa vox auditorem pénétrat, quam dicentis vita commendat*” (Gregorius M); „*validior operis quam oris vox; vox verbi sonat, vox exempli tonat*” (S. Bernardus).

b) Kövesse Krisztust.

Ha az ifjúságnak a vallási gondolatokat csak előadni tudjuk, érdeklődésük nem tart sokáig. A teóriát nem szívesen hallgatják, prédikálni sem lehet nekik sokáig. Hanem egy imponáló emberi életben valóra váltott következetes, erős keresztenység, amely sehol nem ingadozik, sehol nem alkudozik, sem tettben, sem szóban meg nem bicsaklik, *valósággal magneses erővel ragadja meg a fiatalság kedélyét*. Az ilyen hittanár prédikál akkor is, ha semmit sem szól. minden mondatot, amit kiejt, minden parancsot, amit tanít, minden követelményt, amit felállít, saját életében kell valóra váltva bemutatnia, hogy a vallás követelményeinek s a reális élet adott helyzeteinek harmonikus összeegyeztetését az ő életéből tanulják meg az ifjak. *Az ilyen erkölcsi fölény előtt meghajlik az ifjúság*, amely a Nagyat, a Fölemelőt, az Erőt úgyis természeténél fogva tiszteleti, s valami benső vonzádással viseltetik a hősiesség, az imponáló erkölcsi nagyság iránt.

a) A legkevesebb tehát, amit a gyermekek[^] elvárhatnak hittanáruktól az, hogy ő *maga is érezze kötve magát minden által, amit diákaiban megkövetel*. Aki csak mások vállára rak terhet, de önmaga kisujjával sem érinti azokat (Mk. 23, 4.), az nem való nevelőnek, mert a nevelés eredményét végső fokon nem az dönti el, hogy milyen módszer szerint tanítunk, hanem hogy mennyi lélekkel és milyen példaadással.

Az evangéliumbam az Úr a nevelők rendkívüli fele-

lősséget sokszor hangoztatja: Vezetheti-e vak a világ-talant? Nemde mindenkit belesnek a verembe! A tanítvány nem viheti többre mesterénél; akkor tökéletes, ha olyan, mint a mestere. Nem a jó fa hoz rossz gyümölcsöt és nem a rossz fa hoz jó gyümölcsöt. Miden fát gyümölcséről ismerünk meg. A bojtörjánról nem szednek fügét, sem a csipkebokorról nem szüretelnek szőlőt. A jó ember szívének kincsei-ből jót nyújt, a rossz ember a maga rosszaságából rosszat ad; stb.

Széni Jeromos szerint (Proem, in lib. 3. Ezech.) az Isten szolgáinak feladata „Scripturarum verba in opera vertere, et non dicere sancta, sed facere”. „Könnyen elhitethetjük, amit akarunk, – mondja *Szt. Bernát* – ha példánkkal azt könnyűnek mutatjuk.”¹

A nagy *Sailer* püspök egy helyen a *példaadás mindenhatóságáról* beszél; máskor pedig így ír: „Mint a lélek egy pillanatra sem hagyhatja el a testet anél-kül, hogy ez meg ne haljon, épügy a nevelő egy pillanatra sem mulasztathatja el a jó példaadást anél-kül, hogy fiatal barátjaiban össze ne rombolná az erkölcsi fejlődés épületét”².

β) Tehát már a hittanár *külső megjelenése, arcvonásai* is tükrözék vissza a lelkében honoló béke áldásait. A mogorva, barátságtalan és zárkózott hittanár a legrosszabb reklámja az általa hirdetett tanok boldogító erejének. Viszont akinek arcán előmlik a belső lelki öröm, az előtt az örömrre annyira szomjas ifjú lelkek oly szívesen nyílnak meg, mint fakadó bimbók a tavaszi napsugár simogatására.

γ) Szükséges az is, hogy a *hittanár magánélete* is a legapróbb részletig megfeleljen szavainak. Amint következetes és szigorúan fegyelmezett papi élet nélkül semmiféle lelkipásztori tevékenységet sikerrel végezni nem lehet, úgy még kevésbbé lehet az ifjúságit. A hirdetett tannak értéke és hirdetőjének élete között leg-

¹ *S. Bern.*: Sermo. 2. de Resurrect. – ² *Sailer*: Über Erziehung für Erzieher 3. kiad. 266. 1. Már *Seneca* is így ír: „Vix pemiciosiores homines sunt, quim fili, qui aliter vivunt, quam docnsnt” (De beneficiis cap. 3.)

több felnőtt sem tud különbséget tenni, az ifjúság pedig még kevésbé. Az előbbieket teljesen az utóbbi alapján ítéli meg és az ifjú legelsősorban hittanárjától várja el, hogy először saját életében mutassa be neki azt, amit tőle megkövetel. Tehát a hittanár legyen legelső bemutatója az önuralomnak, pontosságának, rendszeretetnek, szelídségnek, az idő jó kihasználásának, stb.¹

A hitoktató akkép viselje magát, hogy a gyermekek őt mindenben és mindig utánozhassák. „In omnibus te ipsum praebe exemplum bonorum operum” (Tit. 2. 7. I. Tim. 4, 12.) Beszélhet a hitoktató istenfélelemről, tisztaságról, pontosságról, szorgalomról, ha mindezt nála nem látják, olyan lesz beszéde, mint a kopár kősziklára vetett mag!² Az ilyenről mondja Szent Jeromos: „Pleno ventre de jejunis disputat”, Pázmány pedig: „Az isteni bölcseség édességét másnak, ássák, maguk nem kóstolják.”

Ó a gyermekek apostola, tehát úgy is éljen, mint az apostolok. *Ügy éljen a hittanár, hogy ideálja lehessen minden jóra törekvő diáknak.*

ő) A leghajthatatlanabb ifjú is szívesen hajlik meg az előtt, aki imponál neki. Sőt valósággal vágyódik példakép után, akit kövessen; környezetében minden van is valaki, akit utánoz. Hát a hittanár legyen ez a példakép! Nagyon jól érzi saját magára hagyatott-ságának elégtelenségét; erős férfiakhoz szívesen ragaszkodik, mint repkény a tölgyhöz. A jellemes vezetőt örömmel fogadja, de viszont éles szeme hamar észre veszi az ellenmondást is a tanok és tettek között. Hogyan nevelhetné hát erős jellemű férfiakká diákjait az a hittanár, aki haragkitörésein, ösztönein, indulatain maga sem tud még uralkodni! Csak az a pap lesz hatással másokra, aki önmagának föltétlen ura és

¹ Jó értelemben álljanak róla Renan szavai, melyekkel nevelő-iéről, *Dupanloup* püspökről megemlékezik: „Il fut pour moi ce qu'il était pour tous, un principe de vie, une sorte de Dieu.” (Koch: Die Persönlichkeit des Jugendpflegers. Pharus 1919. évf. 152. 1) – ² Buzas: A jó hitoktató néhány tulajdonságáról. Kath. Nevelés 1913. 78. 1.

parancsolója. „Azért intlek „és kérlek prédikátorok, hogy magatok életével és példájával hitelessé tegyétek, amit tanítatok” (Pázmány). „Pulchrius est dicenda facere, quam dicere facienda”.

Nevezetesen különösen kell ügyelnünk az alábbiakra:

1. Ha diákjaink életében rendet akarunk teremteni, tartsunk mi magunk is szigorúan *rendet*. Tehát: pontos megjelenés az órán,¹ nem elsiett mise, gyöntatás pontos megkezdése, rend a tanteremben, istentiszteleten, órák alatt stb. Fegyelemre csak fegyelmezett lélek, törvény tartásra csak törvénytartó ember nevelhet.

2. Föleg igyekszünk a *hangulat fölött mindig úrrá lenni*. A régi stoától ered ez a mondás: „A gyermekek leghatásosabb figyelmeztetése az atya önuralma”. Tényleg minden ifjúsági nevelő tapasztalni fogja, hogy a nevelői munkára legjobb előkészítés a saját lényük nevelésére fordított komoly munka.

Bizony nem könnyű feladat, hogy minden fellépésünkben, mozdulatunkban, szavunkban, ülve s állva, beszélve s némaságunkkal, tanteremben, kiránduláson, minden itélkezésnél s tréfánál a legteljesebb önfegyelmet áruljuk el. Sokkal könnyebb merevségbe, hideg megközelíthetlenségebe burkolóznunk. Hanem ezzel senkit nem nyerünk meg; föleg nem az ifjúságot, amely életet akar látni: az általunk hirdetett s követelt szabályokhoz mért életet, s krisztusi jóságot, mely türelmes mint az anyai szív, de azért erős, mint a férfikar.

Bármilyen csapás érné a hitoktatót, s bármilyen levert volna is, a gyermekek ebből ne érezzenek semmit! Mihelyt közéjük lépünk, csituljon el a szív és simuljanak el a homlok redői. Állandó szélességünk, csendes jókedünk, amely a belső lelki rendezettségek külső megnyilatkozása, mint májusi napfény melegíti a fiatal lelkeket. A jó hitoktató külső ismertető jele Szent Ágoston követelése szerint: a „hilaritas” (De catechizandis rudibus 25.), az állandóan, szelíd, derült kedély. »Egy csöpp mézzel több legyet lehet fogni, mint egy hordó ecettel” – mondja Szalézi Szent Ferenc. Viszont szszélyesség és komorság visszariasztja tölünk az ifjakat.

3. Legyen munkálkodásunk az ifjak közt *önzetlen*, munkánkért hálát, jóságunkért viszontszerezetet nem váró! Aki földi hálára számít, hamar csalódik és elkeseredik. Aki a lelkekért dolgozik, áldozatkésznek kell lennie, időt és erőt, nyugalmat és szórakozást bármikor föláldoznia. Az ideálokért természeténél fogva lelkesülő fiatalokat hihetetlen lendületbe hajthatja, ha érzik, hogy vezetőjük teljesen ideális lelki szeretetből dolgozik, s mindenben az ő javukat akarja. Szavaiból s tetteiből kisugárzó nemes gondolkozása okvetlen magával ragadja a fiatal lelket is.

¹ Ha a diákok elkésik az óráról, büntetést kap; helyes. De ha a hittanár jár rendetlenül órára, vajon más az eset?

B) Legyen példakép tudásával.

Az ifjúság bizalmának megnyerése csak alapja, föltétele, de korántsem elvégzése a lelki nevelésnek. Az ifjúság lelkipásztorának az imponáló papi jellem mellett nem csekély tudományra is van szüksége. Mint a C. I. C. is találóan követeli, hogy a középiskolai hitoktatás történjék „per sacerdotes zelo et doctrina praestantes” (can. 1373. §. 2.). A szorosan vett theológia és katechetika mellett bizonyos fokú jártasságot kell szereznie a világi tudományokban is, még pedig magasabb fokban, mint amennyit az általános műveltség minden paptól megkövetel.

a) Ezt követeli először az a körülmény, hogy a hittanár gyakran érintkezik többi tanártársaival is; a folyosón, tanári szobában, konferenciákon állandóan oly témaik vetődnek fel, amelyekhez a hittanárnak csak úgy lehet hozzászólnia, ha a profán tudományok terén is igyekszik minden nívón maradni (folyóiratok olvasása!).

β) De jó hatást tesz a diákokra is és a hittanár tekinthetét nagyban emeli, ha azok látják, hogy hittanárjuk a szorosan vett vallási dolgok mellett egyéb tudományágakban is otthonos és tanácsra szoruló diákjainak ezekben is segítségére tud lenni. *Minél többet tud a hitianár, annál kevesebb hitbeli kétélyük lesz a diákoknak.* Mert minél imponálóbb a gyermekek előtt a hittanár szellemi készültsége, annál könnyebb nekik is önmagukban összeegyeztetni a hitet és a tudást.

A megfelelő tudományos képzettség tehát, főleg középiskolákban, oly elengedhetetlen kelléke a hittanárnak, amit semmi más, még a legnagyobb jámborság sem tudna pótolni. Alapjában elhibázott dolog lenne, ha valaki azt hinné, hogy üres frázisokkal és eredetiséget hajszoló kifejezésekkel tartós hatást lehet elérni akár a tudományokban még kezdő középiskolások előtt is. Igaza van Szent Bernátnak (In nativ. S. Joannis Bapt. serm. n. 3.): „Est enim tantum lucere vanum, tantum ardere parvum, ardere et lue ere perfectum”.

III. Az eszményi hittanár képe.

Az eddigiekben megrajzoltuk az ideális hittanár képét, amelytől a mai gyakorlat, sajnos, sokszor elüt; pedig az ifjúsági pasztoráció centrális jelentősége megérdelemi, hogy a jövőben ez máskép legyen.

a) Csak ha mindezek a felsorolt tulajdonságok megvannak a hittanárban, csak akkor várhatjuk joggal a középiskolából kikerült férfiintelligenciától a hithű vallásos életet, mert csak az ilyen hittanárkból lesz az a „doctor parvulorum”, akinek hiányát a zsidók közt Izaiás annyira siratja,¹

Aki ezen tulajdonságok nélkül kerül az iskolába, annak számára egyénileg is kín a hitoktatás (az illető valósággal „damnatus ad pueros”), viszont a keze közül leinövő nemzedék is oly álmoshitű és pókhálós lelkű lesz, mint a mai.

Nem hiába nevezi *Swoboda* a hittanár állását a legfontosabb lelkipásztori tisztségnek,² mert hiszen a személyiség hatalma seholsem oly döntő, mint az ifjak pasztorációjában. Ide tehát csak olyan pap való, aki igazán barátja az ifjúságnak, akiben Krisztus szíve dobog, aki gyermek tud lenni a gyermekekkel, megértő az ifjakkal, együtt érző ^barát az ifjak oldalán. Akinek van türelme, mely el nem fogy a fiatalsgág sok gyöngesége, gyámoltalansága, neveletlensége között; akinek szelídsége nem engedi, hogy minden hibában komoly rosszakaratot lásson; aki tud büntetni úgy, hogy kiérezzék abból is a szeretet, s aki a „legkezelhetetlenebb” ifjúban is észreveszi a jóakarat halványan pislogó mécsesét s igyekszik azt lobogó lánggá szítani; végül aki tud optimista lenni és sokat imádkozni.

Ha valahol beszélni lehet a „személyiség varázsáról”, hát leginkább az ifjúság vezetőjénél lehet, akinek példáját az ifjúság szinte ellenállás nélkül veszi át.

Amit a diák tanult, hamar elfelejti; de hogy milyen

¹ Is. 33, 18. – ² *Swoboda: Des Prinzip des Anschauungsunterrichtes.* (Der Müncheaer katech. Kurs. 1905. 142. 1.)

*ember volt a hittanárja, mily következetességgel mutatta be saját életével az általa hirdetett világnézetet, ezt el nem felejti felnőtt korában sem.*¹ Minden visszhang úgy kiáltoz vissza, amint mi neki kiáltozunk.

b) De épen ezért nem habozunk kimondani a furcsának hangzó tételel, hogy a hittanárok kiválogatásában még szigorúbb mértékkel kellene eljární, mint a theológiai tanárokénál. A theológiai kar könnyebben kiheveri, ha egyik-másik tanszéket nem egészen arra termett egyén tölti be, mert hiszen a többi rátermett tanár sok hiányt pótolhat a növendékek nevelésében. De a hittanár nyolc esztendőn keresztül *az egyetlen pap*, akit az ifjúság közelebbről ismer. A hittanár plébánosa annak a diáknak, nem ugyan egyháj jogilag, de hivatalának sürgetéséből kifolyólag. O képviseli előtte az *egész egyházat*, az ifjú ő rajta keresztül tanulja megszeretni vallását, vagy pedig, mint annyi eset mutatja, ő miatta fordul el közönnnyel, talán megvetéssel egész életében vallásától. Ilyen tekintetben teljesen igaza van a német bölcselőnek, aki szerint gondolkozásunk egész rendszere nem egyéb, mint szívünk története. Már pedig a középiskolai hittanáron fordul meg nem kis részben, milyen szíve, lelkülete lesz a mi intelligens híveink táborának. Nem ok nélkül sürgette tehát *XIII. Leb* pápa a „*Constanti Hungarorum*” kezdetű encyklikájában (1893. szept. 2.), hogy a középiskolai hittanárokat jól meg kell válogatni és ezen állásokat csak kitűnően képzett és nagy buzgalmú papokkal betölteni.²

¹ „Le prêtre feit mieux aimer son Maître en se faisant aimer lui-même.” (Etudes 1912. évf. 5. sz.) Es hogyan nyerte meg *Sz. Ambrus* az egyház részére *Sz. Ágostont?* „Coepi amare hominem, non ut Doctorem veritatis, sed ut hominem benevolum in me” (Confess, lib. V.). „Ein Knabe lernt nur von gebliebenen Lehrern gerne”, – írja *Rückert*. (Die Weisheit des Brahmanen.) Mint ahogyan De Paul szent Vince egy ízben felkiáltott Szalézi Szent Ferenc jóságának láttára: Istenem! Milyen jónak kell neked lenned, ha már a genfi püspök ilyen jó!

² „A középiskolákra és a magasabb iskolákra vonatkozólag – írja a *Szentatyá* – a legnagyobb gonddal kell örködni, nehogy mindenazon jó, ami mint termékeny mag a gyermekek szívébe elvettetett, az ifjúságban csúfusan tönkrementen. Amennyire tehát

Nem tagadjuk: ezt az eszményi típust sok pap a legnagyobb jóakarattal sem tudja elérni, még kevésbé könyvből elsajtítani. *Mert a pedagógia ugyan tudomány, hanem a nevelés művészete.* Lehet valaki egyébként igen kitűnő munkása az Úr szőlőjének anélkül, hogy az az ifjúság lelki gondozására is hivatottsága volna. Mert hiszen talán az az állításunk sem volna túlzás, hogy az ifjúság helyes pasztorációjához bizonyos *külön isteni karizma* szükséges s aki ezt nem kapta, az az ifjúság szívéhez vezető utakat – bármint keresse is – nem fogja megtalálni. Hiszen a pusztán természetes élet mibenléte is megoldatlan talány az ember előtt; annál fönségesebb misztérium egy megkereszttelt lélek természetfeletti élete, amelyhez csak nagy tanulás után, s csak a legszentebb áhítattal szabad közeledni.

c) Ha végigtekintünk minden követelményen, be kell látnunk, hogy az ifjú lelkek alakítása nehéz és fáradásagos feladat.

A hittanár előörse a kath. restaurációnak, nem csoda, ha nehéz a munkája, hiszen az alapvetés mindenütt nehéz. minden lélekért, amelyet meg akarunk nyerni, lelket kell adnunk saját lelkünkbelől. De ez a munka megér minden fáradását. „Ma az ifjúság nevelése a legégetőbb feladat – írja *Hanauer* váci püspök –, még sürgősebb, mint a hazai integritása, az ifjúság integritásának helyreállítása; mert megcsönkított test csak úgy maradhat életben, ha maga a vér nincs megfertőzve. Istennek, családnak egyháznak és társadalomnak tartozunk azzal, hogy minden tehetségünket, időnket, erőnket egy Istenet félő, ker. életet élő, törvényt tisztelő, embert szerető, minden áldozni és minden őrszenvedni tudó ifjúság nevelésére fordítjuk.”¹

„Ma az egész nyugat civilizáció fordulópontjánál állunk, – írja *Foerster* legújabb könyvében.² Vagy legyőzi a kereszteny

akár kéréssel, akár cselekedettel tehetitek, tisztelető testvérek, törekedjetek azon, hogy ezek a veszélyek vagy eltávolítassanak, vagy legalább kisebbítessének; különösen pedig abban tűnjék ki a ti lelkipásztori okosságok, hogy a vallás oktatására jámbor és tudós férfiakat válasszatok ki, hogy ezek által eltávolítható legyen; minden ok, ami gyakran megakadályozza, hogy az üdvös és bő gyümölcsöt teremjen.” (Az encyklikát magyarul közli a Magyar Sión 1893. évf. 641–658. 1.) – ¹ Váci egyházm. hiv. közleményei 1921. évf. 7. sz. – ² *Foerster*: Jugendseele, Jugendbewegung, Jugendziel. München. 1923. 294. 1.

kultúra politikai s szociális pogányságunkat, vagy pedig úgynevezett civilizációm barbársága kiüzi a keresztény kultúrát . . . Ha nem volna előttünk utolsó remény gyanánt az ifjúsági mozgalom, s. k. előjel alapján azt kellene mondanunk: Mi Európában már föltartózhatlanul a második úton haladunk.” Már pedig az ifjúság vallási újjászületésének első munkása a jó hittanár!

Joggal hangoztatja tehát *XIII. Leó* papa fent idézett encyklikájának másik helyén: „Különösen azt akarjuk, tiszteletű testvérek – írja –, hogy *legfőbb törekvéstek a gyermekek és az ifjúság nevelésére legyen irányozva*. A plébánosok s a lelkek egyéb gondviselői hivatásuk legfontosabb részét ebben találják, hogy a növendékeket a szent tanakra oktassák. ... A legkedvesebbnek tekintsék azt, miután bizonyos dolog, hogy a gyermekek helyes és vallásos nevelésétől függ nemsak a családoknak, hanem legnagyobb részben magának az államnak is boldogsága.”¹

A legszebb cím, amit ember kaphat, Sz. Pál szava: *παιδαγωγός είσι Xριστόν* (Gal. 3, 24.). Emberre nem lehet megtisztelőbb, örvendetesebb, nehezebb és felelősségteljesebb feladat. Megtisztelő, mert a legnagyobb kincset alakítja; örvendetes, mert mikor másnak ad, maga is nyer. De egyúttal nehéz is; hányszor látszik elveszettnek minden munkánkat, hányszor gondoljuk, hogy ezzel vagy azzal az ifjúval hiábavaló minden fáradtságunk, minden ráfordított időnk; és sokszor csak késő évek múlva jövünk rá, hogy amint semmi energia el nem vesz a természeti világban sem, úgy a szellem országában sem veszhet kárba egyetlen jóakaratú törekvésünk sem. A felnőttek minden megilletődött hálával fognak visszagondolni arra, aki őket ifjú korukban rásegítette, hogy Önmagukat megértsék, megbecsüljék és harmonikusan kialakított életük boldogságát ezzel megalapozzák.

d) És ha tényleg minden kárba veszett volna is az illető ifjúra, semmikép sem veszett kárba *önmagunkra*. Ha gyermeki lélek tiszta fehér lap, a mienk már meglehetős „palimpsestus”, amit össze-vissza firkált az élet keze. De valahányszor nemes örömet keltünk az ifjú lélekben, saját elmúlt ifjúságunk örömenéknak régi emlékei rezonálni fognak a mi lelkünkben is.

Nem vezethetünk senkit olyan úton, amelyen mi

¹ L. Magyar Sión 1893. 647-8. 3,

magunk nem járunk, és mászt is csak olyanná alakít-hatunk, aminők magunk vagyunk. Tehát mikor másoknak osztunk lelki kincseket, magunk gazdagodunk általa. így tehát a *buzgó ifjúsági lekipásztor önmaga lelkének is buzgó gondozója*.¹

Szebb sírfeliratot egy pap sem kívánhat, mint amit *P. Georg von Waldburg-Zeil* saját magának készített, s melyben azt kéri Istenről, hogy sírdombja fölött csak két hálás szív imádkozzék: az egyik, kinek segített megőrizni ártatlanságát, s a másik, akit bukásából a jó útra visszavitt.

Deckt einst die leichte Erde mich,
Wo? Wann? Der Himmel weisz –
Und wird mir endlich kühle Rast
Nach Tagen schwer und heisz:

Dann bleibt der einz'ge Wunsch mir noch,
Dass zwei zum Grabe geh'n
Und, betend fur die Seele mein,
Ein Weilchen an ihm steh'n.

Der eine danke meinem Wort,
Dass rein verblieb sein Herz;
Der and're segne mich im Grab
Für frommen Reueschmerz.

Dann will ich ruhen, weisz ich doch,
Warum ich hab' gelebt,
Warum ich Welt und alles liesz
Und Höh'res angestrebt.

¹ Természetesen nem lehet itt egészen figyelmen kívül hagyni a kérdés anyagi oldalát sem. Sajnos, ma a hittanári állás nem nyújt olyan megélhetési lehetőséget, mely azt akár a legideálisabban gondolkozó papban is öregebb korára kívánatossá tenné, így aztán szomorúan, s az ügy kárára kell látnunk, hogy a hittanári állás gyakran cserél gazdát, mert a legjobb papok is az anyagi gondok miatt épen akkor hagyják el, amikor hosszabb tapasztalatok birtokában tulajdonképen elkezdhették a sikeres munkát. Az ügy érdekében állana, ha kitartó, buzgó hittanárainkat minden *anyagi gondtól* mentesítenek, és őket egyházi *kitüntetésekben* is részesítenők; csak így tekinthetik állásukat állandó életfeladatuknak. (Németországban pl. nem régen lett egy hittanáról közvetlenül megyés püspök.)

III. FEJEZET.

A lelkiéletre nevelés.¹

A párizsi egyetem híres kancellárja, *Gerson János* óta († 1429) nem lehet az ifjúság lelkigondozásának célját klasszikusabb rövidséggel összefoglalni annál a mondavnál, amelyet Gerson könyve címéül válasz* tott: „*De parvulis ad Christum trahendis!*” Krisztus a központja a lelkiéletnek; Krisztus ismerése s szeretete nélkül nincs lelkiét.

Amint kivétel nélkül minden pasztorációnak, az ifjúságinak is, egyetlen célja: „ut vitám habeant et abundantius habeant”. Azaz a gyarló természetbe, a törékeny emberi lélekbe természetfölötti, isteni életet ültetni, ezt óvni, fejleszteni, erősíteni.

¹ *Bertram*: Die Jugendpflege im Lichte der kath. Lebensauf-fassung. Verlag des Verbandes der K. J. V. D. Düsseldorf. *Bärgel*: Religionspsychologie und Katechese. Katechetische Mon-nantschr. 1916. *Claparede-Weszely*: Gyermekpszichológia és kísér-leti pedagógia. Bpest. *Dyroff*: Über [das Seelenleben des Kin-des. *Foerster*: Jugendlehre. Berlin. *Gaupp*: Psychologie des Kin-des. Leipzig. *Geiger O. S. B.*: Erziehung zum Glauben. Donau-wörth. *Groom*: Das Seelenleben des Kindes. *Grünwald*: Pädago-gische Psychologie. Berlin. *Dummler*. *Habrich*: Pädagogische Psychologie. 3 k. *Kösel*. *Hoffman*: Die Erziehung der Jugend in den Entwicklungsjahren. *Hoffman*: Handbuch der Jugendkunde. Herder. *Jahn*: Sittlichkeit u. Religion (Psychologische Un-tersuchungen über sittliche u. religiöse Entwicklung und Erzie-hung der Jugend) Leipzig. *Dürr*. *Kann*: Jugendpflege u. Charak-terbildung. Warendorf. *Schnell*. *Lenhart*: Der Jugendpräses (persönliche Voraussetzungen fur Präses zur Lösung der Aufga-ben eines Jugendfreundes) Dusseldorf. *Lucuyer O. S. D.*: *Oer* Priester als Erzieher. Regensburg. *Mayer*: Kinderideale. *Kösel*. *Meschler*: Leitgedanken kath. Erziehung. Herder. *Prandl*: Kinder-

I. A diákpasztoráció célja.

A németek egyik legnevesebb püspökétől, *Faulhaber* bíbornoktól származik ez a mondás: „Die Seele der Jugendpflege ist die Pflege der Jugendseele”, „az ifjúság gondozásának lelke az ifjúság lelkének gondozása.” Erős jellemeket, meggyőződéses, acélos gerincű férfiakat csak az ifjúság lelkének tervszerű nevelésével nyerhetünk.

a) A diákpasztoráció főcélja tehát nem az, hogy az ifjaknak vallási *tudási* közvetítésen, hanem vallásos *életet*; vagyis főcélja: *a lelkiéletre nevelés*; a törtetés előre, a nemesüggédés, a megnemállás, az újrafölkelés. A gyónás, áldozás, imádság stb. mind csak eszközei a lelki pasztorációjának, nem céljai. A cél: Krisztust s a krisztusi életet a maga teljes valóságában megszerettetni az ifjakkal. Kifejleszteni bennük azt a gondolkodást, hogy minden pillanatban Isten akarata szerint éljenek.

A cél tehát ez: erőt vinni az ifjú lélekbe, hogy ösztönemberből ész-emberré legyen, érzelmi lényből akaratív váljék, a természetes világból a természetfeletti emelkedjék. Erős törekvés nyilvánul meg az ifjúban a korlátlan szabadság után; ezt átváltoztatni – főkép a férfias felelősségérzet és kötelesség hangoztatásával – benső önállósággá. *Az erkölcsi élet tudatos, meggyőződéses megszerettetésében* csúcsosodik ki min-

psychologie. Paderborn. *Preyerl* Die Seele des Kindes. Leipzig. *Schopen*: Die Psyche des Jünglings. Mainz. Lehrlingshaus. *Stern*: Kindersprache. *Weigh*. Kind und Religion. Paderborn. Ezenkívül speciális szakfolyóiratok. Pl. a német *Die Kinderfehler* (1895 óta), az angol *Paidologist* (1899 óta), a belga *Paedologisch Jaarboek* (1900 óta), a francia *Bulletin de la société libre pour l'étude psychologique de l'enfant* (1901 óta). Magyarban: *A gyermek*. (A Gyermektanulmányi Társaság lapja.) A legjobb *katholikus* pedagógiai lapok magyarban: „*Katholikus Nevelés*”; németben: *Christlich-pädagogische Blätter* (Wiener Katechetenverein kiadása), *Der Jugendverein* (Düsseldorf. Schadonstr. 54.). *Der Prediger und Katechet* (Regensburg. Manz), *Jugendführung* (Düsseldorf. Schleszfach 211.), *Katechetische flatter* (Kempten, Kosel), *Pharus* (Donauwörth. Auer), *Präsidial-Korrespondenz für Maria-nische Kongregationen* (Wien, Lustkandlg. 41.)

den lelkipásztorkodás végső célja. Ez legyen az egyetlen, nagy, központi gondolat; a végső életcél gondolata sugározza be, itassa át – szinte észrevétlenül – minden életmegnyilvánulásukat.

Évről-évre jobban lássák be, hogy a vallás oly domináló hatalom, amelynek – ha teljesen átitatják vele életüket – megvan az ereje életüket emelni, segíteni; amely egyedül tud helyes feleletet adni az élet kérdéseire, következőleg egyedül mutathatja az élet helyes útjait. Csak így lesz számukra a vallás tényleg *életmegalapozás, világnezet, életfelfogás, életerő*; és csak így remélhetjük a mai visszás helyzet megszünését, hogy oly ifjak is, akik az iskolai évek alatt az érzelmi élet fiatalos hevüléseiben buzgók, talán gyakori gyónók s áldozók voltak, az iskola elvégzésével teljesen elhanyagolják lelküket s „a kísértés idején elesnek”. (Luk. 8, 13.)

b) Bár az eredményes lelki vezetés egyik föltétele a föltétlen bizalom a lelkivezető iránt, a helyes lelki vezetés mégis sohasem tehet kiskorúvá, gyámolta-lanná. Nagyon találóan jegyzi meg *Bossuet*, hogy a lélekvezetés célja legyen a lelket arra képesíteni, hogy a vezető nélkül is tökéletesen élhessenek. (V. ö. Jer. 31, 34.)

Ha az ifjú oly bizalommal helyezi is egész lelkét tenyerünkbe, hogy annak minden redőjében olvashatunk, nagyon kell vigyáznunk, hogy önállóságától, cselekvési, döntési, elhatározó képességtől a lelket meg ne fosszuk. Nem szabad tehát ahoz szoktatnunk az ifjakat, hogy minden *aprósággal* lelkivezető' jükhöz fussanak. Lassacskán szokják azt is meg, hogy maguktól cselekedjenek, s csak aztán kérdezzék meg, jól tettek-e. Abban áll a lélekvezetés művészsi jellege, hogy, ha a magunkban kialakított ideálokat ültetjük is a lélekbe, az a lélek mégse legyen saját énünk másolata, vagy utánzata; a mi eszméinket az illető lélek sajátos vonásainak megfelelően dolgoztassuk föl vele. Az igazi lelkivezetés nem köti tehát meg a lélek szabadságát, hanem inkább feléleszti, nem fosztja meg elhatározási szabadságától, hanem erősíti ebben.

Tudja, hogy minden lélek útját Isten jelöli ki, nem mi szabjuk meg: mi csak abban segítjük a lelket, hogy erre a helyes útra rátaláljon.

Amelyik lelkivezetőben él ez a tudat, azt szent megilletődés tölti el a rábízott lélek vezetése közben, és az meg tudja magát őrizni a lelkivezetőre leselkedő főveszélytől: a sablonos s erőszakos eljárástól.

II. A lelkiéletre nevelés természetes alapjai.

Az ifjúság lelki gondozása csak úgy lehet igazán *lelki gondozás*, vagyis csak akkor hatolhat a lélekig, csak akkor foghatja meg a bensőt s viheti közelebb Istenhez, ha a lelkipásztor *teljesen ismeri is a fiatal lélek területét*. Enélkül minden munka eredménynélküli. Lehet az a hittan-magyarázat logikailag bármilyen helyes, a hittanár és diáka között, mint áthidalhatatlan fal emelkedik a pszichológiai folyamatoknak, ellenvetéseknek, sajátságos gondolkodási módnak zavara; s óra után minden jó törekvése mellett is úgy megy ki a hittanár, mint aki idegen nyelven beszélt diákjával; persze: eredmény nélkül.

Az eredményes ifjúsági lelkipásztorkodás okvetlenül *teljes tervszerűséget, kidolgozott módszert* követel.

A gyermek öntudatlan élete és a férfiú tudatos lelki nyugalma közt ott áll az ifjúkor. Az ifjúkornak sajátos nehézségei és sajátos szükségletei teszik elengedhetetlenné a *sajátos ifjúsági lelkipásztorkodást* is. Az ifjúkor nemcsak a fejlődés kora, hanem az életirány végeleges beállításának is korszaka. Az ifjúkor nehéz harrok megvívásának ideje, telve belső küzdelmekkel, tisztulási folyamatokkal, a felfogás gyökeres átalakulásával s a külvilág benyomásának fokozott érvényesülésével.

Az ifjúsági lelkipásztorkodásnak kettős célt kell szem előtt tartania: felszerelni az ifjút a pillanat küzdelmeire s előkészíteni a férfiúvá érés éveire.

A) Az ifjú lélek ismerete.

Az eredményes pasztoráció egyik föltétele az ifjú lélek tökéletes ismerete. Az ifjúsági lelkipásztornak természetesen ismernie kell azt a fiatal lelket, amelyet földi céljáról, élete feladatairól felvilágosítani s Istenhez vezetni akar. Másokat – nem önmagát – akar a vallási igazságokról meggyőzni és mások életét ez igazságoknak megfelelően alakítani. Tehát nem elég ismernie csak a közlendő vallási igazságokat s azokat akár a legtökéletesebb tanítási módszerrel is előadni; hanem mellette ép oly járatosnak kell lennie az *ifjú lélek gondolatvilágában, belső életében s útvezetőiben is*, ahová épen ez igazságokat kiszakíthatatlanul kell ültetnie. Mert hiszen nem elég, hogy csak a mag legyen megfelelő; a különféle talaj is különféle speciális kezelést kíván.

Stanley Hall, amerikai lélekbúvár feladja a kérdést: Mire van szükségem, ha egy gyermeket latinra kell tanítanom? Egy német – feleli – ezt mondána: Legelsőszorban is nekem kell latinul tudnom. Az amerikai ellenben így felelné: Dehogy! Elsőszorban is a gyermeket kell ismernem. – Az ügyes lelkipásztornak mindenkorral össze kell kapcsolnia. A közlendő vallási anyagot is ismernie kell, de a fiatal lelket is. Mert hiszen a lelkipásztorkodásnak sohasem szabad merő formulákba vesznie, legkevésbé az ifjúság korében. Talán sehol annyira nem jogosult az „egyéni kezelés”, mint a fejlődő ifjaktól, akiknek mindegyike a másiktól egészen elütő egyénisége. Csak akkor várható eredmény, ha a lelkivezető egrészt ezen kor általános pszichológiai rajzát a legalaposabban ismeri, de hasonlóan ismeri másrészről a gondjaira bízott fiatal lélek sajátos egyéni vonásait is.

„Ebben a munkában nemcsak azzal a nehézséggel állunk szemben, hogy a természetnek nem teljesen felkutatott és felfmérte erőivel van dolgunk (mint ez a helyzet más téren; még akkor is, mikor az ember a technika legnehezebb feladataival küzd), hanem az emberi természet a maga örök rejtelyeivel, kikutatthatatlan mélységeivel képezi számunkra a munkateret.”¹

A „*gratia praesupponit naturam*” elve a pedagógiában annyit jelent, hogy az üdvökonómia normális lefolyásában a lélektani törvények nincsenek felfüggesztve, hanem a nevelés természetföltölti céljá-

¹ Hanauer püspök a tanítóhoz. Kath. Nevelés. 1921. 215. 1.

nak eléréséhez a természeti törvényeket is igénybe kell venni. Aki a lélektan törvényeit szem előtt tartja, kitűnően beállíthatja azokat pasztorációs munkájába; aki azokat figyelmen kívül hagyja, nagy segítő eszköztől fosztja meg magát; aki azonban ezek ellenére cselekszik, a legsúlyosabb válságokba sodorhatja az ifjak vallási életét. Minél szélesebb pszichológiai alapon épül az ifjúsági lelkipásztorkodás (hogy a természetes jó hajlamokat megragadja, fölemelje, átszellemesítse s az erkölcsi célok szolgálatába állítsa), annál frissebb, egészségesebb, állandóbb hatású s gyümölcsözöbb lesz az.¹

Különösen tisztában kell lennünk azokkal a lelki hajlamokkal, amelyek – elhanyagolva – az ifjúkornak átkává válhatnak, de amelyek, ügyesen beállítva a vallási s erkölcsi érés szolgálatába, kitűnő szolgálatot tehetnek az ifjúkor éveinek viharai között. Ilyenek pl. a kisebb korban: a kitűnni vágyás, kifejlésre törekvés, naggyá lenni akarás. A nemi érés idején: az önérzet kifejlődése, lovagiasság, ábrándozó romantika. Még később: az érvényesülni akarás, a teljesen kifejlett önérzet, önálló ítélet, a belátás szükségessége stb.

Az alábbiakban az ifjú lélek néhány főbb vonását részletesebben is megtárgyaljuk.

¹ A természetes alapok nagyobb értékelését korunkban elsősorban *Foerster* hangoztatta kiváló munkáiban. Bár ha nála sokszor erősebben szeretnök hangsúlyozva látni a *természetfölötti* elemet is, mégis elismerés hangján kell megemlítenünk, hogy főleg az ő mozgalma nyomán jutott mai lelki nevelésünkben természetes alap az őt megillető befolyáshoz. Neki épen azáltal sikerült megkapnia a modern ember lelkét, hogy a mai életfölöttételekből mutatott rá az erkölcsi, szellemi erők nélkülözhetetlenségére. V. ö. *Pilger*: F. W. Foerster als Ethiker, Politiker und Pädagoge. München. – Hogy különben maga az egyház a természetes alapok szerepét minden helyesen fogta fel, elégé bizonítják óriási küzdelmei a manichaeusok, katarok, albiak, janzenisták és minden másfajta ábrándozókkal szemben.

B) Az ifjú lélek természetes erényei.

a) Az ifjú lélek

igazság s világosság

után tör.

A sok hazudó gyermek láttára ez az állítás első tekintetre talán ellenmondásnak látszik; de tény, hogy senkit jobban el nem keserít a jogtalanság, az igazság megsértése, a protekciós kedvezés, mint az ifjakat. Azután meg e korban tudni, érteni akar minden. Sokszor ugyan csak nagyképű kritikus, sokszor nyugtalán kételkedő; de még az ilyen kérdései mögött is ott rejtőzik a férfiúváérés küzködése.

a) Már most ezt az igazságot kereső törekvésüket a hittanár minél inkább támogassa, hogy a keresztségen ingyen kapott hitből oly „rationale obsequium”, *tudatos hit* fejlődjék bennük, amelyre egy egész élet erkölcsi alapjait le lehet rakni.

Mikor a diákok sokat kérdez hittanárjától, csak ennek a természetes hajlamának ad megnyilatkozást, mert eddigi gyermeki hitét akarja korához jobban megfellelően megalapozni. A sok kérdésnek tehát csak örüljön a hittanár, sőt bátorítsa erre az ifjakat (félénkebb természetű ifjak vagy kényesebb kérdések résszére levélezszerényt az osztályba).¹ Hadd érezze az a diákok, hogy a kérdezősködés nem tudatlanság, annál kevésbbé hitetlenség jele, hanem ellenkezőleg komoly érdeklődés; és érezze, hogy, ha a vallás kemény problémákat tár is elénk, viszont minden nehézségnek bátran szemébe is mer nézni. Vannak, akiket az ifjak kérdezősködése mindjárt idegesítésére tesz; pedig ez saját tekintélyük csökkentésének okozója.

A kérdésre lehetőleg magukkal az ifjakkal feleltet-

¹ „A tanulók kérdése a vallásérkölcsi oktatásban, főleg a népiskola magasabb osztályainban és a magasabb iskolákban még fontosabb, mint a profán tanításban.” Göttler: Religions- und Moralphädaogogik. Münster, 1923. 98.). Persze a komolyan érdeklődőket tudja megkülönböztetni a pusztán órát rabolni akaró diákok kotnyeleskedéseitől!

siink, a végén azonban mi foglaljuk össze a végleges eredményt. Válaszunk legyen minden teljesen megbízható. Ha a fölvetett kérdésre azonnal kielégítő választ adni nem tudnánk, inkább halasszuk el más alkalomra, mintsem helytelenül feleljünk. Nem csorbul tekintélyünk, ha bevalljuk, hogy nem vagyunk minden tudók; ellenben üres szócsavarás és semmitmondó általánosságok csalódást és bizalmatlanságot ültetnek a fiatal lélekbe.

Különben jó vigyázni a hittanárnak, hogy ne akarja az ifjak előtt a „minden tudok” látszatát kelteni se világi, se vallási kérdésekben. Vallási téren is vannak megoldatlan problémák, amelyekről sokkal őszintébb és hasznosabb a „nem tudjuk” választ adni, mintsem áltatni a tapasztalatlan ifjakat, hogy aztán az élet annál nagyobb zavarba hozza őket.

β) Az ifjúsági lelkipásztornak más oldalról sem szabad figyelmen kívül hagynia az ifjú lélek nagy igazságszeretetét. Hogy t. i. ő is legyen ítéleteiben *igazságos velük szemben*. Senkivel személyválogató ne legyen; meghallgatlanul, vagy könnyen, elég ok nélkül senkit ne ítélijen meg, annál kevésbé ítélijen el. Semmi sem rombolja jobban a bűnösnek még megmaradt becsületérzését, mint a meghallgatlanul kimondott ítélet. Ha pedig valakire rábizonysul a bűn, adjunk neki alkalmat a bűnhódésre és jóvátételre. Pszichológiai ügyesség rávenni az ifjakat hogy elkövetett hibáikat belássák, és *saját maguk* büntessék meg magukat.

b) Az ifjúkornak egy másik törekvése, amelyhez a lelkipásztor ügyesen kapcsolódhatik, az

erő utáni vágyódás.

Az ifjúnak mindenben az erő imponál, tehát a valásban is. Ezért sohasem szabad a hittanításnak megállnia a hitigazságok pusztai észbeli közlésénél, hanem reá kell mutatnia arra az *erőértékre* is, amit a közlött igazságok az élet különféle helyzetében, nevezetesen az ifjúkorban, a nehézségek legyőzésénél képviselnek. „Az ifjúnak éreznie kell, hogy a vallás a leg-

erősebb erő, a legfelsőbb hatalom, reá nézve is a legnagyobb tett.”¹ Az ifjúkor ugyan az érzelmesség kora, de azért a vallásban az ifjú elsősorban nem az érzelmességet, hanem épen az ő túlságos érzelmi életének *ellensúlyozását* keresi. Épen azért öregasszonyos prédikációk, édeskés vallásosság igen könnyen megerősíthetnék benne azt a közbeszédet, hogy a vallás csak gyermeknek s vénasszonyoknak való.

Amint minden egyéb téren örömmel mérik össze az ifjak erejüket, úgy a vallási élet terén is az erő imponál nekik legjobban. Ebből a szempontból lehet velük megértetni s megszerettetni még az ú. n. passzív erényeket is; értessük meg velük, hogy ezek gyakorlásával is erőt szereznek, erőt gyűjtenek maguknak. A türelem, engedelmesség, jó viselet, hűség a legkisebb dologban is, pontosság, lelkiismeretesség, saját akaratunkról lemondás mások érdekében, a böjt, tartózkodás italtól s dohányzástól, uralkodás szeszélyes hangulatunkon stb. az erőkifejtés szempontjából beállítva juthatnak csak közel az ifjúi psychéhez s ők örömmel is végzik mindezt, ha megtanulták mindenek áthágását gyengeségnek, gyávaságnak, saját maguk legyőzetésének tekinteni.

c) Harmadik jellegzetes sajátsága az ifjúkornak a

szabadság s függetlenség utáni törekvés.

A felületes nevelők rendesen ezt tartják az ifjúkor legnagyobb hibájának; pedig – ügyesen felhasználva – ezt is be lehet állítani az erkölcsi nevelés szolgálatába. A vallást nem szabad kényszerrel erőszakolni; főleg az ifjú nem tűr el semmi külső kényszert. Viszont azonban értelméhez és szabadakaratához sikkerrel közeledhetünk. A vallás önmagunk tudatos s szabad átadása Istennek. Azt kell tehát beláttatni az ifjúval, hogy ő semmit sem ad és adhat a vallásnak, hanem ellenkezőleg ő kap a vallástól; hogy Isten parancsai tulajdonképen Isten adományai, s az erkölctan kor-

¹ *Mosterts: Jünglingsseelsorge.* Herder. 1920. XXXVII. l..

látozásai nem akadályok, hanem ellenkezőleg oly bilincsek leoldásai, melyek magasbaszárnyalásunkat akadályozták; nem korlátok, hanem támaszok, melyek erőtlen lépésekben segítenek. Csak az szabad igazán, aki a teremtő Istennek magát aláveti. Ha igaz az, hogy „Deo servire regnare est,” épügy igaz, hogy a össztönnek, bűnnek, emberi tekinteteknek engedelmeskedni a legszörnyűbb rabszolgaság.

Amelyik ifjú önként, saját akaratával megszerette vallását, azt aztán az ifjúkor szabadság utáni törekvése a legnagyobb áldozatokra teszi képessé a vallás terén s így válik az ifjúkornak különben hátrányos szabadság utáni vágya az *r* ügyes nevelő kezében a vallási élet előmozdítójává. Értessük meg velük, hogy az erény tulajdonképen természetes erőnknek meg-növelése s ellenálló képességünknek felfokozása a rosszal szemben. Az ügyes nevelő igyekszik az erkölcsstan törvényeit *a szabadság ruhájába* öltöztetni, s amit az erkölcsstan tilt, úgy mutatni be, mint ami az egyéni önállósulásnak is akadálya. Pl. a rossz társak csábító példája ellen segítő érv, ha megmutatjuk, hogy csak a tömegember úszik az árral, s az az önálló, aki elég bátor velük szembe is szállani. Neveljük őket *önállóakká* a tömeg, az osztály véleményével szemben. A serdülő kor rengeteg bűnének s hibájának (sexuális léhaság, hazugság, dohányzás, szeszésital) épen a lemosolygástól félő önállótlanság az oka.

Önuralom és önmegtagadás! Vége-hossza nélkül ez legyen a jelszó. Enélkül nincs katholikus élet. Tomi, zúzni, rombolni az állat is tud, a vakon rohanó üstökös is tud, az elszabadult mozdony is tud, – de megfogni azt a féktelen ösztönt, ránca szedni a rakoncátlanodó hajlamokat, megtörni a követelődző állatot bennünk, erre csak az ember, a jellem képes.

Értessük meg az ifjúval, hogy nem abban áll a szabadság értéke, hogy mi a rosszat is választhatjuk, hanem épen abban az erkölcsi önrendelkezési jogban, hogy jellemünk szépítésén, alakításán, méltóságán önmagunk dolgozhatunk. Ez emel minket minden más természeti lény fölé. Épen *mert* szabadok vagyunk, azért vagyunk erkölcsileg megkötve; a sas, az oroszlán, a tölgy és a cédrus a természettől készen kapják szépségüket, erejüket; nekünk azonban mindezt magunkból kell megfeszített művészi munkával kidolgoznunk. „Jó a szabadság s értékes – írja

*Mausbach*¹ –, de jobb s értékesebb az az erkölcsi megkötöttség, amely ingadozó, meg nem állapodott, határozatlan akaratunkat megköti és egy bensőséges, lelkes, szent kényszerré változtatja.” Ugyanazt fejezi ki *Goethe* szava: „In der Beschränkung zeigt eich erst der Meister, und das Gesetz nur kann uns Freiheit geben”.

*d) Az ifjú lélek újabb alapvonása az
erős önérzet és becsületérzés.*

Ez is akárhányszor túlzásban, mosolyt fakasztó nagyzolásokban nyilvánul meg ugyan, de ügyesen irányítva szintén értékes elősegítője lehet a lelki nevelésnek,

α) Itt megint mutassunk rá arra, hogy épen a valásból fakad az igazi öntudat és becsületérzés. Ki járhat e világon emeltebb fővel, mint aki világot felülmúló értéket, halhatatlan lelket tudatosan hordoz magában s aki előtt a legnagyobb feladatnak, az istenhasonlóság kimunkálásának kötelessége áll? Ezt a szent önbecsülést ébresszük fel az ifjakban, komolysságot Istenről nyert testi képességeik iránt, szent félelmet saját lelkük s más halhatatlan lelkek iránt, s akkor erősek lesznek a kísértésekben, lovagiasak másokkal, kemények önmagukkal szemben.

β) Elhibázott aggódás volna az önbecsüléstől az ifjú alázatosságát félteni; mert hiszen az alázatosság korántsem jelenti öntudatunk lefojtását, vagy tényleges képességeink letagadását, hanem csak annak elismerését, hogy mindenünk, amink csak van, Istenről van. A becsületérzésnek mély pedagógiai jelentősége van: sok jó cselekedetre s nagy önmegtagadást kívánó tettekre ösztönöz. Hiszen – *Schiller* szerint – még a halál után fenmaradó jó hírnév is sarkalója lehet a jó tetteknek: „Ist der Leib im Staub zerfallen, lebt der grosze Name noch”.

Persze nem szabad elfeledni, hogy van az ifjknál hibás önérzet s hibás becsületérzet is, amely abban nyilvánul, hogy társaik bámulatát igyekeznek kivívni, tekintet nélkül arra, hogy erkölcsös, vagy erkölcs-

¹ *Mausbach: Erziehung zur Tugend, Mosterts i. m. 159. 1.*

telén eszközökkel szerzik-e azt meg (tömeglélektan^ dorbészolás, ivás, erkölcselenkedés).

γ) A helyes becsületérzést főképen a nagyobb ifjaknál lehet igen eredményesen beállítani a lelki nevelés munkájába; viszont ennek tapintatlan megsértése (pl. megszégyenítő büntetés, térdépeltetés osztály előtt) helyrehozhatatlan károkat okozhat az ifjú lélekben, s akárhányszor erkölcsi elcsenevészesedésnek lesz okozójává.¹

Örüljünk tehát annak, ha minél több természetes becsületérzést és helyes önbecsülést fedezünk fel az ifjakban, föltétlenül óvakodunk ifjaink becsületérzését – még esetleges túlzásában is – megsérteni. A diákok gúnyolása egy tanárnak sem áll jól, legkevésbé azonban a hittanárnak.²

σ) Kettőzöttem legyünk tapintatosak a *hibázó ifjakkal szemben*. Szerencsétlen eljárás volna tapintatlan megszégyenítés által kiirtani belőlük a becsületérzésnek utolsó nyomait, amelyek pedig még egyedül adhattak volna reményt a javuláshoz. Soha senkit nem javítunk meg azáltal, ha a lejtőn még mélyebbre tasztítjuk, viszont minden javulás legelső föltétele az elveszett önbecsülés visszaadása.

Tapasztalati tény, hogy rakoncátlan ifjakkal sokszor nagyszerű eredményt érhetünk el, ha az illető ifjúra valami felelősségteljes feladatot bízunk. Ez az előlegezett bizalom úgy hat a lelkében száradásnak indult önbecsülésre, mint a tavaszi meleg eső a szomjas földre.

ε) Ebből a becsületérzésből folyik az ifjúkornak másik kitűnően felhasználható alapvonása, a *hűség* is. Talán sok más ideális dologgal szakított már az ifjú, mikor a hütlenséget, barátja elárulását még mindig

¹ L. bővebben: *Foerster: Schule u. Charakter.* 1910. 237. 1. *Hoffmann: Handbuch der Jugendkunde und Jugenderziehung.* Herder 1919. 126 s köv. 1. *Krieg: Lehrbuch der Pädagogik* 1915. 540. 1. *Willmann: Didaktik.* 1909. 309. és 507. 1.

² Sőt könnyen valóra válik az a gondolat, amit *Schiller* írt egy értekezése címűl: „Der Verbrecher aus verlorener Ehre”. („Ha úgyis gonosznak tart a hittanárom, hát legalább már legyen igaza!”)

becstelenségnek tartja. Ültessük lelkébe azt a gondolatot is, hogy az Isten s vallásunk iránti hütlenség ép ilyen alávalóság.

C) Életrenevelés.

A mai ifjúság életre előkészítésénél, az életre való nevelésnél semmiképen sem szabad figyelmen kívül hagyni az alábbi szempontokat.

a) Ifjaink a társaságban.

Az ember annyira társas lény, hogy nemcsak fejlett korában érzi szükségét a más hasonlókkal való érintkezésnek, hanem már az ifjú fejlődése sem történik elzártan, teljesen önmagából; sőt nem történik az kizárolag a szülői, vagy nevelői ház befolyása alatt sem, hanem nagyban hat rá barátainak, iskolatársainak, lassan, egyre tágabb körben, a nagy életnek befolyása is. Ez a befolyás napról-napra annál inkább erősödik, minél többször jár ki a fejlődő ifjú a családi háznak azelőtt bezárt ajtaján át az életbe. Gondolatai kicsérélése, új benyomások gyűjtése, társaságbajárás, újságolvasás olyan irányba terelik fejlődését, melyek esetleg az egész eddigi reáfordított nevelői munkát halomradónthetik. Az ifjúsági lekipásztornak nem lehet célja – lehetetlen is volna – az ifjakat elzárni a környezettől. Ideig-óráig talán sikerülne ez, de előbb-utóbb úgyis ki kell lépnie az ifjúnak a világba, már pedig a legnagyobb gonddal ápolt üvegházi virág is elpusztul, ha a szabad élet viharaihoz nincsen hozzáedzve.

Sokkal helyesebb tehát ifjainkat erre előkészíteni s a mai társas életben reájuk elkerülhetetlenül váró erkölcsi s vallási kísértésekre megedzeni. Nem azt mondjuk, hogy erővel küldjük őket a veszélyes helyekre; de viszont tudjanak elfogulatlanok maradni s ügyesen forgolódni a társas életben is, és tudjanak meg nem rettenni, mikor majd az élet kísértések elé állítja őket. *Nagy Szent Gergelynek* mély értelmű mon-

dása szerint, nem tökéletesen jó az, aki a rosszak közt is nem tudna jó maradni.¹

Igazán nem tudjuk megérteni, hogy miért kellene a buzgóságot félénkséggel, savanyú lelkülettel azonosítani! Pedig – sajnos – többször látjuk, hogy az ú. n. „jámbor ifjak” annyira jók, hogy semmiré sem jók; a gyakorlati életben esetlenül mozognak, szinte másodrendű lényeknek érzik magukat és nevelőjüknek, az egyháznak, nem sok dicsőséget hoznak. Ennek az az oka, hogy a természetfölötti életet anélkül akarták bennük felépíteni, hogy azt a természetes alapokra helyezték volna. A helyes lelkinevelésnek erőteljes, férfias, egészséges és vidám buzgóságot kell adnia, mert különben csak szárnyakat adunk az ifjaknak, amelyekkel a magasságokban keringhetnek, de nem lesz lábuk, hogy való élet talaján is megálljanak.² A céltudatos lelkivezetés célja – Bousset szerint³ – épen az önállóságra nevelés.

b) Neveljük aztán őket becsületes

igazmondásra.

Ez a jellemnek egyik alapvető sajátsága. Az igazmondás a fiúknak (a leányoknak kevésbé) természetes, szinte lényükhez tartozó ékességük; annál veszélyesebb tehát náluk a hazugság megszokása, mert az igen gyakran lényegbevágó lelki lecsúszásnak, romlásnak lehet tünete.⁴

Tehát föltétlen igazmondásra kell nevelnünk ifjainkat! Világos szavakkal mondja a Szentírás: „A tolvaj jobb annál, mint aki szokásosan hazudik”.

¹ „. . . ut hoc eius laudibus proficiat, quod bonus inter males fuit. Neque enim valde laudabile est bonum esse cum bonis, sed bonum esse cum malis. Sicut enim gravions culpae est inter bonos bonum non esse: ita immensi est preconii bonum inter malos exstisitse.” (üb. I. Moral, cap. 1.)

² Rademacher egész monográfiát szentel ennek a fontos kérdeznek („Gnade und Natur”) és ebben, a következő megállapításra jut: „Aki teljes komolysággal törekzik a kereszteny eszmény után, nem fogja nélkülözni az emberi eszményt sem. A tökéletes keresztenynek egyúttal szimpatikus embernek is kell lennie és az a törekvésünk, hogy ne csak erkölcsében magasodjék ki, hanem egyúttal a leghelyesebb, finoman képzett, társadalmilag is igen kellemes jellem legyen.” (Id. Fassbender: Wollen, eine königliche Kunst. Herder. 1920. 123. 1.)

³ Rademacher: Pädagogisch-psychologisches zur Andachtsbeichte. Theologie u. Glaube. 1917. évf. 311. 1.

⁴ „Omnis masturbator mendax.”

(Jéz. Sir. 20, 27.) A tolvaj csak anyagiakban okoz kárt, de a hazug saját magát rontja; a tolvaj élettelent tárgyakat visz el, de a hazug a levegőt mérgezi meg, mert az emberek kölcsonös bizalmát veszi el. Az Úr Jézus, az örök Igazság, mindenfél bűnössel szelíden beszélt; csak akkor lángolt szava, mikor a hazug farizeusokat képmutatóknak, hazugoknak békelyegezte és „jaj”-t mondott fejükre.

Ügy látszik, mintha egyes nevelők nem volnának mindig tudatában a hazugság elleni küzdelem rendkívüli fontosságának. A hazugság növeli az erkölcsi gyöngeséget, megfoszt önmagunk becsülésétől, s ezáltal hajlamosabbakká tesz más bűnökre is.

Rá kell emellett mutatni a hazugság céltalanságára is.¹ Ereznie kell annak az ifjúnak, hogy, ha valami külső előnyt ért is el hazugságával, sokkal többet vesztett bensejében saját maga előtt az önbecsülésben. Pl. dicsekvesből hazudott, s tényleg imponált ezzel társainak. „De nem *te* imponáltál, hanem azaz álarc, amelyet magadra raktál!” Vagy büntetéstől való félelmében hazudott. „Mennyivel szébb lelkierőről (megint erő I) tettél volna tanúságot, ha őszintén bevallód hibádat s így legalább megbízhatónak mutattad volna magadat.” A hazugság mindig gyöngeség s gyávaság jele, az ifjú saját személyes méltóságának megsértése. Aki az igazságot s becsületes meggyőződését letagadja, nem férfijellem.²

Különösen is rá kell szoktatnunk az ifjakat az őszinteségre *szülelkkel szemben*. Hogy ez a szülőkhöz való föltétlen őszinteség, főleg a helyes szexuális pedagógia részére, mily előnyt jelent, nem szorul bővebb megvilágításra.

Ha aztán már ennyire vagyunk az ifjakkal, csak

¹ Sajnos, sokszor a szülők antipedagógikus szigorúsága is oka lehet annak, hogy az ifjú nem mer igazat mondani s így hazugsághoz szokik. V. ö. Baumgarten: Die Lüge bei Kindern und Jugendlichen. Leipzig.

² A cserkésztorvények nem véletlenül helyezik legelső” helyre *feltétlen igazlelkűséget*. Az abszolút egyenesség, mely fél minden ferdítéstől, képmutatástól, alattomosságtól, a jellemnek első alapja.

egy lépés megértetni velük annak csúfságát, mikor valaki leggyengédebb érzelmeit, vallását megtagadja felelemből.

c) Öntudat s katholikus öntudat.

Az igazmondással együtt jár az ifjak becsületérzete, önérzete. Föntebb már megemlékeztünk erről, mint az ifjú lélek egyik természetes vonásáról; itt csak föl akarjuk hívni a figyelmet ennek tervszerű, ügyes nevelésére.

a) Ha az ifjúnak ez e természetes önérzete istenszeretettel párosul, a legnagyobb segítő eszközzé lehet az eldurvító s ellaposító tömegszellem s a nagyhangú társak öblös jelszavai ellen. Az ifjú be fogja látni, hogy csak akkor jogosult az önérzete, csak akkor élvez igazi szabadságot, ha legegyébb lelki kérdéseiben nem függ s nem ingadozik az emberfelelem, vagy üres jelszavak szerint. Csak az járhat a világon emelt fövel, aki Isten előtt meg tud hajolni. A vallássos embert istenhite és nyugodt lelkiismerete nem teszi ugyan gőgössé s kiállhatatlanná, de ad neki acélos gerinct, s nem engedi, hogy ide-oda hajló nádszál-jellemmét torzuljon. S viszont haszonnal mutathatunk rá ennek fordítottjára is: akik Istenről s vallásról oly fenhéjázó gőggel nyilatkoznak, rendesen szolgailag görnyednek hétrét az emberi hatalom előtt s összeroppannak a megpróbáltatásokban.

Egy német író az egész humanista kornak ezt ajánlotta jeligéül: „Viel Talent, und wenig Charakter”. Lelki értékek nélkül ez áll ma is a legtanultabb ifjúra is.

β) Persze igyekeznünk kell a természetes önérzetet minél inkább vallásilag elmélyíteni. Tehát értessük meg az ifjakkal, hogy csak annak az ifjúnak jogos az önérzete, akiben ez az önérzet a belső lelki értékeknek külső fénye, kisugárzása. Aki lelkében rendben van Isten előtt, az a keresztenység fönséges tanítása szerint *Isten fogadott gyermeket* ez pedig olyan

kitüntetés, amilyennel semmi földi nemesség versenyre nem kelhet. *Az istenfűság élő tudatának fölzsítása a legbiztosabb módja a vallásos önérzet megerősítésének.* Szintén büszkeséggel töltheti el az ifjú lelket szent egyházának nagysága, hatása az emberiségre, a 2000 éves történetében megnyilvánuló isteni vezetés, ellenfeleitől is megirigyelt szervezete stb.; igyekeznünk kell tehát ezt a speciális katholikus öntudatot, amelynek hiányát a felnőtt intelligenciában (eltérőleg a protestánsoktól) oly szomorúan tapasztaljuk, ideje-korán felébreszteni.

d) Munkára nevelés.

A rendes, pontos kötelességteljesítés az ember benső értékét növeli; rendetlenség, kapkodás szétzilálja a lélek erőit. Az ifjakra váró munka szíves teljesítése, a folytonos törekvés a lehető legjobb munkateljesít-mény után, nemes, jóleső tudattal tölti el őket.

Látjuk ezt már a kis gyermekekben is, akik közül sokan csak azért rosszak, mert nem adunk nekik megfelelő foglalkoztatást. Ugyanaz a gyermek, Jaki örömmel zúz be egy ablakot, – *Foerster* találó megfigyelése szerint¹ – ép oly örömmel drótozna össze egy eltört lámpást, ha ahoz bátorság kellene s megfelelő lármával járna. Az ifjú „aktív” akar lenni (mily nagy önmegtagadásába kerül a nyugodtan ülés!), és sok ifjúkor „gonoszságnak” egyedüli oka a helytelen vágányokra került aktivitás. Ennek a tettvágynak pozitív feladatot kijelölni elsőrendű nevelési feladat. A nevelő még mindig jobban használhatja ezt a tévelygő tetterőt, mint a szélütött akaratot. Ha nem is szószerint, de lényegében elfogadhatjuk *Lindseg* amerikai bíró megfigyelését: „Azoknak a gyermekeknek, akik nem tudnak ostoba stíliket elkövetni, nincs elég energiájuk a jóhoz sem.”

De nemcsak ebben áll a munka nemesítő hatása, hanem abban is, hogy az örökké mozgékony fantáriát megfelelő módon foglalkoztatja, és így komoly segítő eszköz az érzékes gondolatok elterelésében is.²

¹ *Foerster*: Erziehung und Selbsterziehung. Zürich, 1917. 210.1.

² Pestalozzi a tiszta-ságra való nevelés természetes eszközei között a munkát helyezi első sorba. *Foerster* ugyanezen céllal ajánlja a tanuló ifjúságnak a testi munkát is. (Sexualethik und Sexualpädagogik 4. kiad. 222. 1.).

Különösen hívjuk fel az ifjak figyelmét arra a vigasz-taló körülményre, hogy minél inkább nehezükre esik valamely munka teljesítése, ha ők azt lélekkel végzik, annál értékesebb az így kifejtett akaratenergia.

e) A rendre és pontosságra nevelésnek

szintén nagy értéke s pedagógiai jelentősége van. Aki minden apróságban (pontos iskolai megjelenés, tan-szerek helyrerakása, pontos felkelés, tanuláskezdés, napirendbetartás) rendet tud tartani, az erős lesz szeszélyes, állhatatlan, felületes hajlamai ellen is s nem lesz a félmunka embere. Mutassunk rá a belső s külső közti összefüggésre is. Akinek tanulóasztala, füzetei, ruházata rendben vannak, az olyannál valószínűbb a belső összeszedettség is; akinek érintkezése az embe-rekkel rendes, annak valószínűen rendezett az Istenhez való viszonya is.

Ennél a pontnál persze nincs arról sző, hogy serdülő ifjeklőt oly kiméri higgadtsgot követeljük meg, mint egy öreg bőlcstől. Rend és pontosság szépen összefér a fiatalos jókedvvel. Nem erős túlzással írja egy amerikai pedagógus: „Aki nem volt alapos indiánus, sbbő! nem lesz igazi gentleman sem.” Ami azt akarja jelenteni, hogy nem keil fálni, ha a későbbi férfim jellem értékes erői a gyermekben gyermeki elemi formákban nyilat-koznék meg. Csak ne kapassuk nagyon el a kis „indiánust” és akkor bátorság-, becsületérzés, állhatatosság, önuralom, munka-kedv – vagyis a legszebb férfiúi erények – a gyermekkornak megfelelő, egyszerűbb feladatokban kitűnően gyakorolhatók.

D) A természetes nevelés viszonya a természet-fölöttihez.

Az eddigiekben nyomatékosan mutattunk rá arra, hogy a lelkiélet kifejlesztéséhez az eddig szokásosnál nagyobb mértékben használjuk fel a természetes haj-lamokat is. Nem tettük ezt fölöslegesen.

Nagyon sokszor olvassuk ugyan a régi tételek, hogy a kegyelem nemcsak nem rontja le a természetet, hanem egyenesen feltételezi, – de nevelői munkánkban mégis mintha sokszor megfeledkeznénk arról a tény-

ről, hogy *az igazi életszentség legelső föltétele a nemes emberi élet!* Sőt a természetes nemes alap oly létrafok, amelyre nemcsak addig van szükségünk, míg a szentség magaslatára lépünk, hanem amelyet azután sem dohhatunk el magunktól. A természet – ha átszellemesítve is – megmarad továbbra a szentekben is.

„Jugend hat keine Tugend” tartja egy közmondás.

Nagyon kívánatos, hogy vezetőink ne fogadják ei ez állítást, mert ebből folyik az a káros gyakorlat, hogy ha az ifjúban nincs erény, hát akkor minden, amit annak tartunk, pedagógiai injekciókkal kell kívülről beléjük erőltetni. Ez ellen persze minden egészséges ifjú kétségevese védekezik.

Igenis, az ifjá”ban sok természetes erény rejlik. A nevelőnek az a feladaté, hogy azokat helyesen használja fel a lelki élet kiépítésénél. Helyesen felhasználva épen ezek a természetes erények válnak a természetfölöttiek legmembízhatóbb alapjaivá. Nem szabad felednünk, hogy a gyermekben az erkölcsi világ másikép nyilatkozik meg, mint a felnötnél. Csak így jövünk rá, hogy nemelyik ifjú „erénye” mögött stréberség, képmutatás, jellemtelenség lapul s viszont sok látszólagos „gonoszság”, diáksikló, láarma és virgoncság mögött is értékes jellem húzódik meg. „Az eleven lurkóban sokszor gazdagabb lélek, értékesebb tehetségek feszengenék, mint a nagyon csöndes jámborjában. Ha ezeket sikerül egyszer befogni a kegyelem számára, akárhányszor csodát művel velük.”^x

Nekünk tehát csak örülnünk kell, ha minél több természetes jó hajlamot, igazmondást, becsületérzést, önierzettet fedezünk fel ifjainkban.²

¹ Schätz: Papi hivatásra nevelés a középiskolában. Katholikus Nevelés. 1924. 213. 1.

² „A természetfölötti világ fölépítésében ne feledkezzünk meg arról, hogy a természetes alapok époly fontosak, mint a természetfölötti malaszt. Tartsuk fontosabbnak a jellemnevelést, mint lecketanulást a hittanból; ne érjük be a tömegneveléssel, hanem foglalkozzunk külön-külön minden növendékünkkel; halljuk meg a természet szavát, értsük meg növendékeink nehézségeit, küzdelmeit, környezetét, családi életét, tanuljunk többet növendékeink szüniidei viselkedéséből, mint az iskolaiból. Ne neveljünk külöségekre a vallási gyakorlatokban, hanem bensőségre; az iskolai istentisztelet ne legyen üres formalitás, amelynek értelme az iskola végeztével megszűnik. Több súlyt fektessünk a nem látható áldozásokra, mint a közös felvonulásokra, hangsúlyozzuk először a buzgó, azután a gyakori áldozást, a gyónásban a lelki vezetést, az imádságban a magános elmélyedést, a templomban az Oltáriszentség jelenlétét.” Hanauer: Legnagyobb nevelési

Ha így a természetes nevelésre az eddiginél nagyobb súlyt helyezünk is, korántsem kell azért a mi természetfölötti pedagógiánkat megtagadnunk.

A pontosságra, rendre, kötelességteljesítésre nevelés, bár ezek természetes erények, mégis nagy befolyással bír a természetfölötti lelki életre is.¹ *Alex. Kelemen* „Protrepticus”-ában igen érdekesen tárgyal a természetes erények neveléséről, ír a józan, észszerű életről, s nem feledkezik meg az evés, ivás, ruházkodás, ékszerhasználat, társaságban forgolódás, torna, játék, munka, fürdés, versenyfutás, diszkoszdobás stb. kérdéseiről sem.² *Szalézi Sz. Ferenc* is – úgy a *Philothaea*-nak, mint leveleinek tanúsága szerint – a természetes finomságot s udvariasságot kellően tudta értékelni.³

A jót akaró természetes törekvéseinket a vallás emeli ki a bizonytalan tapogatások közül, a természetes akarat repkénye az isteni akarat tölgyfáján kúszik magasba. A természetes erkölcstant a természetfölötti világítja s termékenyíti meg. Az a helyes nevelés, mely a természetfölöttit nem szakítja el alapjától s a természetessel nem éri be annak betetőzése nélkül.

Teljesen a lelki vezető ügyességtől függ, hogy a természet és a természetfölötti közt mennyire sikerül

problémánk. Katholikus nevelés 1916. 6.1. „A kivéletes kegyelmi befolyásuktól eltekintve, a kegyelem sem az ember vérmérsékketét nem változtatja meg egy csapásra, sem a lélek habitusait, hanem csak lehetőséget nyújt az embernek, hogy ezeket a kegyelem segítségével, küzdelmes munkával megváltoztassa.” *Hanauer: Kath. Nevelés.* 1923. 132. 1.

¹ „Ha a tökéletes kereszteny egyúttal tökéletes ember is, és ha a természetes életben mutatkozó hiány hiányt jelent a természetfölöttiben is, ebből világosan következik, hogy a kereszteny a természetes kötelességek alól sem húzhatja ki magát.” *Mutz: Christliche Aszetik.* Paderborn. 1918. 92. 1.

² *Hamm: Die Schönheit d. kath. Moral.* M. Gladbach. 1911. 36. s köv. 1.

³ „Illem” és „jellem” nemcsak hasonló hangzású szavak, hanem valóságban is kölcsönösen támogatják egymást. Az ügyes hittanár gyakran mutat rá az illemszabályok mélyén rejlő kereszteny erkölcsi értékekre.

hidat vernie. Ez a feladat sokszor könnyebb, mint első tekintetre gondolnók. Mikor pl. az imádságot akarjuk az ifjakkal megszerettetni, nem szabad megelégednünk annak hangoztatásával, hogy az imádkozás isteni parancs. Mutassunk rá arra is, hogy az imádkozás az emberi lélek legnemesebb tevékenysége; nagy kitüntetés az, hogy Istenre, mint Atyánkra tekinthetünk fel. Épúgy lássák az ifjak, hogy a bojt nemcsak egyházi parancs, hanem jóleső tudattal eltöltő önlegyőzés. Az adakozás nemcsak erény, hanem társadalmi kötelesség is. A tiszta életet nemcsak az erkölcstan követeli, hanem a fiziológiai is. Az igazmondást nemcsak Isten parancsolja, hanem ez az emberi együttélés feltétele is. Az ifjak bízzanak rendületlenül Istenben, hanem legyen amellett nagy önbizalmuk is, kötelesség- s felelősségérzetük.

A nevelőnek sohasem szabad szem elől tévesztenie azt a pszichológiai tényt, hogy az erényeket nem lehet úgy közölni az ifjúval, szinte beléje önteni, mint a tudományos ismereteket. Nem lehet a velünk született erényeket, mert hiszen azok az ember természetével adódnak; de nem lehet a szerzett erényeket sem, mert azokat csak saját egyéni gyakorlással szerezhetjük meg; s nem a belénk öntött erényeket sem, mert azokat a szentségek közlik. Hanem igenis mozdítjuk elő mindenhang erénycsoport fejlődését azáltal, hogy nevelői munkánk *huzzákapcsolódik* a természetes erkölcsi alapokhoz, erkölcsös tettekhez s életmóhoz szoktat, és a lélekbe öntött kegyelmi életet pártfogásba, védelembe veszi.

Csak így lehet a természetes ember eszményét s a kereszteny ideált eleven közösséggé gyűrni 'egybe. így lehet a természetföltöttek nehezebben érthető nyelvét gyermeki dialektusba átfordítani. minden helyes nevelésnek csak az lehet a célja, hogy a természetes erőket a természetföltölti ideál tüzével messze felfokozza, átszellemesítse, azoknak mélyebb tartalmat adjon, A római zarándok csodálkozva áll meg a Santa Maria Maggiore-ban Szienai Szent Katalin márványszobra előtt: mily királyi erő és mégis mily gyöngédség minden vonalban! A természetes erények természetföltölti betetőzése!

Csak így fogja a fiatal lélek a természetföltölti igazságokat nemcsak begyömöszölni, hanem igazán felszívni, magába asszimi-

lálni. Ezen áthasonlási folyamat nélkül lelkében két lény fog egymás mellett élni: a keresztény és a vad ember. Szomorú példája cinek a kettős életnek ajai társadalmunk, mely külsőleg felvette ugyan a keresztnéységet, de mert nem asszimilálódott hozzá, annak igaz szellemétől idegen maradt. De példája az a sok mai diáks is, aki vasárnap 9-től VálO-ig a (a diákmise alatt) katholikus, de a hét többi órájában erről elfelekezik.

Ezért tehát akkor felel meg eljárásunk a pszichológia törvényeinek, ha az erkölcsi parancsok gyökereit a növendék egyéni élményeibe, tényleges lelkületébe ültetjük át. így mondhatjuk el magunkról Szent Pál szavait: „*Ut sapiens architectus fundamentum posui.*” (I. Cor. 3, 10.) így fogunk nemcsak a hittanóra számára, hanem az egész életre nevelni, nemcsak vasárnapi, hanem hétköznapi keresztnyeket is. így fog nevelésünk alól a *jellem* kikerülni; jellem, mely nem lesi a közvéleményt, hogy ahoz idomuljon, s nem kérdezi saját szenvédélyeit, hogy azoknak engedelmeskedjék, hanem tudja kritizálni, mérlegelni amazt, s tud erős kézzel parancsolni emezeknek; amely épügy rendületlenül fölötté áll az élet kívül zúgó árjának, mint amily szuverén úr otthon, saját benseje királyságában. Pedig *nevelésünknek épen olyan ifjakat kellene teremtenie akik akaratuknak föltétlen urai s lelkiismeretüknek engedelmes szolgái.*

E) Az akarat nevelése.

A lelkiéletre nevelés elengedhetetlen és legfontosabb természetes segítő eszköze az akarat nevelése. Erről bővebben írni nem lehet ugyan itt feladatunk, (kitűnő monográfiák tárgyalják e kérdést,¹)

¹ Az akarat neveléséről az alábbi könyveket ajánljuk az ifjúsági lelkipásztor saját használatára: *Baumann: Wille und Charakter.* Berlin. *Baur und Kemmele: Charakterbildung.* (Vorträge über den Jacobusbrief) Herder. *Beszmer: Das menschliche Wollen.* Cymieu: *Le gouvernement de soimême.* Paris. *Fassbender: Wollen eine königliche Kunst.* Herder. *Fischer: Systematische Anleitung zur Willens- und Charakterbildung.* Berlin. *Fischer: Ich will!* Steyl. *Foerster könyvei.* Gerhardt: *Mehr Lebenskrr ft. Gillet;* A jellem nevelése. Bpest. Elet nyomda. – *U. o.: La virilité chrétienne.* – *U. a.: Dévier et conscience.* – *U. a. L'édu-*

néhány gondolatot azonban nekünk is föl kell említenünk.

a) Az ember kettős lény: félig angyal, félig állat. Benseje a szellem és érzékkiség örökös harctere. A nevelés célja az ember alacsonyabb, érzékkies, ösztöni vonásait átszellemiesíteni. A testi élet – akárcsak az állatoknál – viharzó, természetes erővel dolgozik bennünk; ellenben az akarat magára hagyatva meg lehetősen határozatlan, gyenge, jó vagy rossz benyomásra egyformán reagáló. Értelmünk meggyöngült az áteredő bűn óta. Állati ösztöneinket a természet úgyis fűti, de a lelkiismeret pislákoló tüzét bizony magunknak kell lobogó lánggá szítanunk. Ha a kis gyermek gyenge akaratát nem tessük ki állandóan a helyes értelmi meggondolás melengető, erősítő napsugarának, testi ösztönei egyre erősebben fogják azt az érzékek rabszolgáságába hajtani.

Szabad akarat tényleg van az emberben – de nincs *erős* akarat! Egyes *konkrét* esetekben csak annak az ifjúnak van *erős* akarata, aki gyakorlattal szerez magának. Aki nem szerez, annak nincs, és nem is lesz. Ezért oly sorsdöntően fontos, hogy az öntudat fejlődésével, főleg pedig a kamaszkorban az állati önzés, az érzékek uralma ellen az akarat csatája soha meg ne szűnjék. Ez a régi „*stirb und werde*” értelme s erre áll *Schiller* mondása: „*Von der Gewalt, die alle Wesen bindet, befreit der Mensch sich, der sich überwindet.*”

Már most mit jelent az „akaratot nevelni”? Annyit

cation du coeur. Mindhárom: Paris. Desclée. *Guibert-Schaller*: Der Charakter. Würzburg. *Gülleke*: In der Schule Jesu. (Ein Büchlein über Charakterbildung, der studierenden Jugend gewidmet) Junfermann. *Hoffmann*: Werde ein ganxsr Mann! Herder. *Hüber*: Die Hemmnisse der Willensfreiheit. Münster. *Kellen*: Energie und Erfolg. Paderborn. Schonningh. *Kolb*: Die Liebe Jur Wahrheit nach Vernunft und Offenbarung. Herder. *Kann*: Jugendpflege und Charakterbildung. Warendorf. *Lindworsky*: Willenschule. Paderborn. *Mohr*: Mehr Wille! Paderborn. *Muzinszky*: Der Charakter. *Payot-Weszely*: Az akarat nevelése. Bpest. Franklin Társulat. *Ströbele*: Die schone Seele. (Gedanken über Charakterbildung u. Seelenkultur.) Mergentheim.

jelent, hogy amint a lábat meg kell tanítani a járásra, a nyelvet a beszédre, a kezet az írásra, úgy az akaratot is akarni kell megtanítani.¹

Az ifjakkal tehát ezt a kettős gondolatot kell megértnünk: *a)* hogy ők lelkileg gyengék, állandóan külső s belső támadásnak vannak kitéve, a rosszra jobban hajlanak, mint a jóra; *b)* azonban akaratuk alapjában szabad, s megvan a lehetősége, hogy egyre szabadabbá váljék, vagyis egyre jobban urává legyen tetteiknek s ezáltal jövőjüknek.

Nem tagadjuk, nehéz a küzdelem; de fönséges a jutalom is, mely a győzőnek intet: önuralom, benső szabadság s harmonikus élet.

b) Minél hamarabb kezdjük az akarat iskolázását, annál jobb. De minden esetre már az érzéki vagyak felébredése előtt, hogy, mikor a kamaszkor viharai föllépnek a fiatal lélekben, az bizton nyúlhasson a jól iskolázott, mindenben engedelmeskedő akarat mentőve után. A legtöbb ifjú lelke fejlődése nem azért vesz tragikus fordulatot a kamaszkorban, mert «nnek viharai túlerősek voltak, hanem mert akarata volt gyenge, s megelőzöleg nem készült okosan a megpróbáltatásokra kellő akaratgimnasztikával. minden lelkivezető sokszor tapasztalhatta, hogy nem elegendő itt a pillanatnyi józan belátás s ennek nyomán a jóakarat hirtelen fellángolása, hanem győzelemhez az évekig tartó küzdelemben csupán csak az évekkel előbb megkezdett gyakorlat, a minden-napi apró kis próbákkal bőven tartalékolta akaratmeny' nyisége segít. A hosszú évek akaratmunkája évgyűrűket növeszt fejlődő jellemünk fáján, s ezek az évgyűrűk adják majd a rugalmasságot, ha jön a vihar; meg-hajlik a fa, de meg nem török; megszokta már a jónak áldásos levegőjét, mint a tölgy az egyenes tartást.

c) Természetesen az ügyes lelkivezető nem felejt el arra

¹ „Qu est-ce à dire: éduquer la volonté? C'est apprendre à la volonté à vouloir”. Mercier: Principes d'éducation chrétienne. Zeit: Das kath. Erziehungs- und Bildungswesen der Gegenwart c. munkában (Kösel, Kempten 1913. 406).

is rámutatni, s azzal is bátorítani az ifjakat, hogy mint máshol, itt is a kezdet a legnehezebb. A jót épúgy meg lehet szokni, mint a rosszat, s a kitartó küzdellem jutalma épen az lesz, hogy később oly könnyen hajlik akaratunk az állandóan gyakorolt jó felé, amily könnyen halad a szekér az állandóan járt nyomon s amily könnyen szalad a művész ujja az állandóan gyakorolt skálákon. minden küzködésünkben erősítőleg hat annak megfontolása, hogy a cél felé szíyós kitártással, állandó gyakorlással irányított akarat nemcsak a legnagyobb sportolókat, művészeket, szónokokat teremti meg, hanem ugyanez az útja az erkölcsi tökéletesség magaslatára törő embernek is. „A boldog életre nevelésnek legbiztosabb útja a jellemnek abban az acélozásában, az áldozatnak abban a megszerelésében, az önlegyőzésnek abban a gyakorlásában áll, amely képesít bennünket egy örömtelen, csapással-, s nélkülezéssel teli életnek, vagy szomorú időknek férfias eltürésére is.”¹

d) Sajnos – a mai intelligencia családi élete mindenre inkább nevel, mint erős akaratra. A legtöbb mai ifjúnak, amint a családi nevelés hihetetlen puhaságából az iskolába kerül, már rokkant az akarata, önfegyelem, lemondani tudás, áldozatkészség ismeretlen fogalmak előtte. Pedig ezek nélkül hogyan tegyünk egyetlen lépést is a komoly lelkiélet terén? Hiszen pl. mi a hit? Az értelem ténye, amelyet az akarat parancsol bennünk, – „actus intellectus a voluntate imperatus”; a gyenge akarat azonban nem képes kiparancsolni ezt a meghajtást. Amíg tehát gyenge az akarat az ifjúban, gyöngé marad benne a hit is, legföljebb „tűrt” hit lesz („ha épen ebben születtem, nos hát jól van”), de nem lesz az a győzelmes hit, amely egyedül véd meg a súlyos erkölcsi elbukástól.

Ebből az akaratvéznaságból ered az a sok örökösbukdácsolás is az ifjak lelkiéletében. Hiszen a legtöbb ifjú telve van jóakarattal, szeretne is „jó lenni”,

¹ Foerster: Jugendlehre 196. 1.

de a gondolaton túl alig jut, mert ehhez már erőkifejtés kellene.¹

A lelkiéletre nevelés egyik főfeladatát tehát épen abban jelölhetjük meg, hogy a hittanár nyolc éven át minden felhasználható eszközzel, minden kinálkozó módon rendszeres nevelés alá vegye az ifjak akaratát.

Minden nevelői befolyásnak végső célja csak az lehet: *Tanulj meg akarni! Tanuld meg a főt akarni!* Az ifjúnak jelszava legyen: *Ego memet in arduafixi!* Elszánom magam férfias, kemény életre!

II. Természetfölötti nevelés.

Mindaz, amit a lelkiéletre-nevelés természetes alapjairól a fejezet első részében elmondottunk, feltétlenül szükséges ugyan a lelki neveléshez, *de egyedül* korántsem elégséges. A természetes alapot meg kell ugyan vettünk, de itt megállani félmunkát jelentene. Már fönt is utaltunk arra, hogy a természetestől hidat kell verni a természetfölöttihez, s a természetes alapra tovább kell építenünk a természetfölötti lelkiélet fönsegés épületét.

A természetes nevelést tehát természetfölöttivel keli betetőznünk.

1. Krisztus szeretetére nevelni.

A természetfölötti nevelés egyik legfontosabb eszköze, szinte az egész nevelésnek alapja: *az Úr Jézus megszeretetése az ifjakkal.* Aki egyszer mélyen belenézett Krisztus Urunk szemébe, soha többé el nem felejti őt.

Régi bazilikák apsisában gyakran találunk egy óriási

¹ Hangoztassuk az ifjak előtt, hogy Isten fiatal éveink áldozatának örül legjobban. Neki a küzdő fiatal lélek tetszik, amely nemes elhatározással tudja elfizni a bünt, s nem az az öreg, amely csak azért jó, mert már a bűnök is elhagyták. „(Deus) non exspectat frigescentes senectute annos nec emortuam iam per aetatem vitorum consuetudinem. Vult longi proelii militem, vult eum Christi servum, quem ne ipsa quidera praeteritorum criminum recordatio polluât.” (S. *Hilarius* in Ps. 118.)

Krisztus-mozaikot. A Megváltónak életnagyságot is meghaladó alakja mint világíró tekint ott le trónjáról, s aki belép a templomba, legelső tekintete Krisztusra esik, akinek átható nézésétől aztán szinte szabadulni sem tud...

Az emberi lélek Istennek élő temploma, egy bazilika, amelyet mindenki egész haláláig épít és díszítget. A Krisztus-képnek nem szabad hiányoznia egyetlen élő templomból sem; és aki rá tudja vezetni az ifjú lelket, hogy templomában ez a kép napról-napra nagyobb, szebb, lenyűgözőbb legyen, amelynek tekintetétől aztán nem lehet soha menekülnie, az a lelki nevelés kérdését járásban már meg is oldotta. Mert hiszen a Megváltó, személyében rejlő pedagógiai erők végtelenek, mint Ő maga is az.¹

Elengedhetetlenül szükséges, hogy az ifjak fejlődéssével felfogásuk is *fejlődjék* Krisztusról. A kis gyermek képzeletében inkább a „jó”, az „édes” Jézus alakja él, aki „úgy szeret” minket. De a fejlődő kor viharai-ban már új vonásokat kell festeni erre a Krisztus-arcra. Ha az Úr továbbra is csak édes Jézus marad, ezekben az években, mikor a tett, a küzdelem, az erő, a győzelem imponál, – bizony sok ifjú nem tudja többé a régi, benső érintkezést fentartani azzal a Jézussal, aki minden hallgatagon elszenned s szónélkül eltűr.

Az ifjúkor a legnagyobb ellentétek kora, a fiatal lélekben óránként váltakoznak a legellentétesebb érzelmek viharai. Állítsuk hát előük *azt az Istenembert*,

¹ A magyar püspöki kar 1911. nov. 9.-én s 10.-én tartott közös tanácskozmányából kiadott pásztorlevelében „Az ifjúság neveléséről” többek közt így ír:

„Főleg a gyermek Jézus példáját kell az ifjúság elé állítani, hogy a gyermek s ifjak, mikor otthon szót fogadnak s atyjuknak s anyuknak segítenek, mikor iskolába vagy templomba mennek, gondoljanak rá arra, hogy hogyan is járt Krisztus a názáreti utcákon, hogyan élt otthon, hogyan engedelmeskedett, s dolgozott, már mint ifjú. Mikor otthon reggel, délben, este imádkoznak, gondoljanak a szent család s Jézus imájára; mikor magukat meg kell tagadniok, s egyet-mást maguktól megvonniok, tegyék ezt Jézus példájára.”

akiben a legnagyobb ellentétek a legharmonikusabb egységebe olvadtak össze, – s akkor Őt fogják továbbra is ideáljukul tekinteni. Pedig Krisztus személyében az ellentétek tényleg emberfelettiek. O egyszer király, megközelíthetetlen fenségen, máskor oly szegény, hogy nem tudja fejét hová lehajtani. Bíró, kinek ajkán csatognak a „vae”-k, majd pásztor, ki a legutolsó elvezetett báránynak is utánajár. Mident tudó s rögtön átlátó értelme van, s beszédében mégis egyszerű, mint a gyermek. Méltóságteljes s fönséges, mint senki előtte, s mégis maga a megtestesült alázat s engedelmesség. Előre látja élete sorsát, minden ellene dolgozik; s mégis tántorodás nélkül, feltartózhatatlanul megy célja felé. Mert célja van, s ezt el kell érnie mindenáron!

Csak gondoljuk el, mily odaadó lelkesedéssel fognak megdobbanni a nagyobb ifjak szívei is, ha *ez az energikus, férfias Krisztus alak áll előtük*, kinek tehát vallása nem anyámasszonyos sopánkodás, hanem a tett vallása. És mily erő fakad abban az ifjúban, aki a szentségi egyesülés boldog perceiben *ezzel* a Krisztussal tud párbeszédet folytatni!

Mai tananyagunk mellett tagadhatatlanul ott leselkedik a veszély, hogy az Úr Jézus alakja mint egy csomó hittétel s bizonyító érv összege vérszegény abstrakcióként áll az ifjú előtt.

Beszéljünk tehát diákjainknak sokat az Úr Krisztusról/ Nécsak theológiai témaikat tanítassunk be velük, necsak a „hypostatica unio”-t és a „communicatio idiomatum”-ot tudják Róla, hanem beszéljünk egyszerűen, melegen, lélekkel Krisztusról, hogy egyetlen diákszív se maradhasson hidegen, hogy hallatára még a hideg lelkeket is felsajogjon a buzgó élet megkívánása.

Épen ezért ne érjük be, hogy ifjaink csak tankönyvekből, másodkézből ismerjék meg Krisztus alakját; tegyük lehetővé, hogy magából a Szentírásból tekintessének szemébe. Nem is gondoljuk, mennyivel mélyebb ez a pillantás, mint ami a bibliai történetek sovány tankönyvből lehetséges; pedig a legtöbb diák csak innen ismeri Őt. A III. osztályban, ahol újszövetségi történetet tanulnak, vagy talán még inkább az V.-ben

s a VIII.-ban vetessük meg diákjainkkal az Újszövetséget és ne tartsuk elveszett időnek, amit a hittanórán a Szentírás olvasására s a nyomban utána tömegesen fölmerülő kérdések megbeszélésére fordítunk.

Az Úr Jézust megszerettetni ifjainkal minden hitoktatásnak végcélja legyen! Lássák Benne az ifjak mindenható Istenüket is, a fönséges örök Bírót, a csodatevő, hatalmas Istant is; de épügy ismertessük meg velük az Úr emberségét is. Barátságossá, vonzóvá épen az emberi vonások révén válik Krisztus arca. Ha nem látszanék túlzásnak, azt mondanók, hogy bizonyos barátságnak kell kifejlődni az ifjú és Krisztus között, azaz öszinte, eleven, lüktető lelki vérintkezésnek. Szoktassuk hozzá ifjainkat, hogy mindenben Krisztushoz forduljanak. Ne emlékezés, ne halvány kép legyen O, hanem nagy, eleven valóság, akivel minden tervüket megbeszélik, akihez minden reményüket, óhajukat odaviszik, akitől tudják, hogy együtt örül velük minden diadaluknak s együtt bánkódik minden esetleges bukásukon. („Christocentrikus vallástanítás”).

Ezekben az években minden ifjú vágyódik valami ideális barátság után. Innen fakad pl. az első szerelem is. Legyen hát az ifjú „szerelmes” Krisztusba, aki nél erősebb ideált, fenségesebb barátot, nemesebb segítőtársat hiába is keresne bárki másban.

Nem szabad a Krisztus-arcnak egy kedves szentképnek lennie, amelyre néhanapján rátekintünk; nem szabad Krisztusnak merőben történeti emlékké válnia, aki 1900 ével ezelőtt csodálatos dolgokat beszélt, cselekedett és aztán – meghalt. Nem! Neki ismét itt kell járnia ifjainak között, s ők úgy érezzék Vele szemben magukat, mint az egykori tanítványok, akik feszült figyelemmel lestek Mesterük szavára. Az Ő alakja nem a „hol volt, hol nem volt”, hanem a volt, van és lesz, „heri et hodie ipse et in saecula”.

Ne mulasszunk el tehát egyetlen kínálkozó alkalmat sem, amellyel Krisztus szeretetét élénkebbre tudjuk lobbantani az ifjú lelkekben. Mint a művész, bármennyit dolgozott is kedvenc témáján, mindig talál

egy-két vonáson még javítani valót, így tekintsük Krisztus képét is a lelkekben, amelyen szépíteni, erősíteni való mindig akad.

Lépj ki az Úr Jézus dogmatikai elvontságából, hogy O, aki magasabb értelemben „élet”-nek mondta magát, tényleg mint *életetadó istenember* álljon az ifjúság előtt. „Mint Isten, imponáló fönségben, oly nagyságban, hogy a diákok érezze: Ezt a kezet nekem is meg kell ragadnom, ha nem akarok elmerülni; ezt a vezért nekem is követnem kell, ha önmagam fölé akarok emelkedni; előtte nekem is térdre kell esnem, mint Péternek és Tamásnak, mert látom és érzem istenségét. Másrészt azonban mint embert is hozzuk közelükbe a tanulóknak. Valóban közelükbe, oly közel, hogy érezzék jóságát, egyszerűségét, érdeklődését minden emberi dolog iránt, a minden napi élet iránt épügy, mint az emberi lélek legmélyebb vágyódásai iránt.”¹

Epen ezért különös gonddal dolgozzuk fel az Úr Jézus életéből azokat a részeket, amelyek az ifjú életében előforduló helyzetekben példák lehetnek; mint pl. jósága, alázatossága, önzetlensége, higgadt-sága, megbocsátó, elnázó, együttérző lelkülete az emberek gyengéivel szemben, áldozatos szelleme, hősiessége a szenvedésben stb.²

Es addig ne is nyugodjunk, míg Krisztus azzá nem válik ifjaink előtt, amivé *Szent Ambrus* gyönyörű szavai akarják: „*Omnis anima accédat ad Christum, quia omnia Christus est nobis. Si vulnus curare desideras, medicus est; si febribus aestuas, fons est; si gravaris iniquitate, iustitia est; si auxilio indiges, virtus est; si mortem times, vita est; si coelum desideras, via est; si tenebras fugis, lux est; si cibum quaeris, alimentum est*”.

¹ Mayer: Religiöspädagogische Reformbewegung. Paderborn. 1922. 28. 1. – ² E sorok írójában magasztos feladat gyanánt él a vágy, hogy egy ilyen szempontok szerint feldolgozzott „Jézus élete”-t írhasson egykor az ifjúságnak. Talán a „Levelek Diákjaimhoz” c. ifjúsági jellemnevelő könyvsorozatom egyik számában sikerül valaha megvalósítanom ezt a korántsem könnyű tervet.

Ha aztán az ilyen Krisztus-szeretet lesz az ifjakban általános *alaphangulattá*, akkor minden további feladat szinte másodrendű, mert a parancsok betartása már magától fog jönni.

2. A jó imádkozás művészete.¹

Az imádságot nem alaptalanul nevezik a vallásos lélek lélekzésének, mert ami a lélekzetvétel a testi életnek, ugyanaz az imádság a léleknek. Nem lehet feltűnő tehát, ha a lelki életre nevelés egyik legelső eszközének a helyes imádkozás megtanítását tartjuk. *Tanítsuk meg diákjainkat jól imádkozni!*²

A hitoktatás egyetlen célja a vallásos élet felkeltése, a vallás gyakorlása; már pedig Szent Tamás szerint „*oratio est proprie religionis actus*”,³ azért tehát mi is igaznak tartjuk Hirscher szavait: „Fontolja meg a hitoktató, hogy semmit sem tett, ha növendékeit meg nem tanította imádkozni.” Különösen fontos feladat ez ma, amikor a legtöbb gyermek igen minimális imászöveg ismeretével, de az imádság szükségességének még ennél is csekélyebb érzetével kerül a hithideg családokból a hittanórára.

1. Itt elsősorban – bár nem ez a legfontosabb – a szóbeli imákról emlékezünk meg. A nyolc évi renge-

¹ *Drieschmann*: Das Gebet, als Bildungs- und Erziehungs-mittel. *Färber*: Das betende Kind. *Meg*: Messbüchlein. *Wolf*: Mein Führer beim Gebete.

² „Imádkozásra nem igen szoktunk tanítani. Feltessük, hogy a gyermek tud imádkozni, tud az imakönyvével bánni, tud saját szavaival fohászkodni, tud misét hallgatni és rózsafüzért recitálni. Pedig legtöbbször még külsőleg sem tud, annál kevésbbé szívvel és lélekkel. Csak egy próbát tegyünk! Csak szólítsuk fel tanítványainkat, hogy keressék ki ezt vagy azt a közismert imát imakönyvből, majd tapasztalni fogjuk az e téren uralkodó gyá-moltalanságot. Kérdjük továbbá: melyik hitoktató veszi magának az időt és fáradtságot, hogy megmagyarázza a loretói litániának hívásait: „Dávid királynak tornya,” „Elefántcsontból való torony,” »Aranyház“ stb? *Hamvas*: Tanítsunk imádkozni! *Kath.* Nevelés 1923. 77. 1.

³ H-a II-ae, qu. 83, art. 3 c.

teg elvont tanítás és theoretikus hittan-órák után meglepő tapasztalatra jöhetünk, ha egyszer igen primitív kísérletet teszünk esetleg épen az apológia problémái közt izzadó VIII. osztályos diákokkal. Kérdezzük ki csak tőlük a Hiszekegyet. Ugyan hányan tudnak tovább jutni a Hiszekegy közepénél? És hányan keverednek össze menthetetlenül Pontius Pilátus-nál! Tehát legyen arra is gondunk, hogy a legszebb imaszövegeket mindenki tudja és azokból gyakran tegünk egyénenként próbát velük.

Tapasztalat mutatja, hogy a gimnáziumok felső osztályaiban szívesen tanulják az ifjak a nevezetesebb imákat *latinul* is: Pater, Ave, Credo, Angelus, Salve Regina, Sub tuum praesidium, iam lucis orto sidere (reggeli imául), Te lucis ente terffiinum (esti imául).

Óra előtti s utáni imánál legyen rá gondunk, hogy az minél nagyobb *bensőséggel* és *renddel* történék. Egy pillanatra tehát körülözünk ima előtt az osztályban, egyrészt, hogy meggyőződjünk minden gyermek helyes kéz- és testtartásáról, másrészt pedig, hogy a lelki összeszedettségre időt engedjünk. Imádság előtt többször figyelmeztessük őket, hogy most Istenkel beszélnek, tehát semmi másra ne gondoljanak. Olykor-olykor külön célt is tüzzünk ki, hogy a mai imát mily szándékkal végezzük (nagybeteg társ, vizsga sikere, valami egyetemes egyházi érdek); ez nagyban emeli az érdeklődést.¹ A szöveget mi magunk lassan, értelmesen, hangosan, nem affektálva, de nem is lélek-nélküli közömbösséggel imádkozzuk elő.

¹ Alkalmas erre az egyházi év megfelelő szakainak figyelembe vétele. Szeptemberben: Veni Sancte, az örzőangyal tisztelete; októberben: a Rózsafüzér királynőjének tisztelete; novemberben: a megholtakért; decemberben: adventi ének, vagy af Úrangyal; januárban: a kis Jézus tisztelete, karácsonyi ének, ima a szülökért; februárban: ima a bűnösökért; márciusban: egy-egy üdvözlet a fájdalmas rózsafüzér titkaival, Miatyánk Jézus 5 szent sebe tiszteletére, vagy a katekizmusban található ima a szent kereszt tiszteletére; áprilisban: Regina coeli laetare, vagy ima a jó húsvéti gyónásért; májusban: Salve Regina; júniusban: ima Jézus Szíve tiszteletére stb.

Itt van aztán az *imakönyv* kérdése.

Az általában közkézen forgó imakönyvek, szinte csak az egyetlen Sík-Schütz-ot kivéve, édeskés modoruk miatt korántsem nyújtanak megfelelő tápláléket a férfiúvá fejlődni akaró ifjaknak és inkább meguntatják, mint megszerettetik az imádságot. Az ifjaknak készült imakönyvtől elvárjuk, hogy szorosan vett kidolgozott imák mellett elmélkedést és lelkiolvasmányul szolgáló anyagot is tartalmazzon, amelyekbe a minden dolgozni akaró fiatalt szellem imádságos gondolatokkal merülhessen e!

A lelkivezetőnek elsőrendű kötelessége az ifjakat « jó imádkozás szellemébe bevezetni. minden ifjúval szereztesük be a legjobb ifjúsági imakönyvet,¹ de egyúttal tanítsuk meg őket az imakönyv célszerű használatára is. Ne sajnálunk akár egész órákat sem ettől a munkától!

2. Szomorú tény, hogy felnőtt intelligens férfiáink közt ritka, aki imádkozik.

Mi lehet ennek oka?

Sok egyéb között (aminek kiküszöbölése nem egészen tőlünk függ) kétségtelenül az is, hogy soha nem tanultak meg *jól imádkozni*. Aki ebből a szempontból megvizsgálja középiskolásainkat, csodálatos tapasztalatokra jut; a diákok között – még akik rendesen imádkoznak is – alig van, aki *jól* tudna imádkozni. Úgyszólvan nyolcadikos korukban is ugyanaz a reggeli és esti imájuk, mint volt az elsőben: Miatyánk, Üdvözlégy, valami kis vers – és vége.² Ezek tudnak *imákat*, de nem tudnak *imádkozni*.

¹ Magyarban legjobb: *Sik-Schütz: Imádságoskönyv.* IV. kiad. Sz. István-Társulat.

Latinban: Breuer: Manuale pietatis christianse. Benziger, (Görög és latin imakönyv). *Effingeri Vadé mecum*, sive libelius recum ad usum praeципue iuuentutis studiósae accommodatus. lenziger. *Schneider Lehmkuhl.* Medulla pietatis christisnae, sive libellus precum pro adolesentibus Htterarum studiosis. Köln. Bachern. *Koch: Studiosus Romano-Catholicus.* Rauch. *Anheier.* Manuale inventutis Htterarum studiósae. Butzen und Bercher. Kevelaer.

Németben jó Frey: Der studierende Jüngling. Junfermn. Paderborn. *Glaaschröder: Der kath. Student (Ein religiöser Weg-Weiser durch Mittel-und Hochschule.)* Benziger.

² Sajátos tapasztalatokat szerünk, ha néha a diákmiséken hirtelen bepillantunk egy-egy imakönyvbe. Akárhány fiú egész évben az „Előszó”-t imádkozza, vagy a „földrengéskor”, „árvíz idején” stb. imákat. Mert sohasem tanították meg az imakönyv használati módjára!

Vajjon csoda-e, ha ez az imádkozási mód – amelyik jó volt az elsőnek – kezd unalmassá lenni a nagyobb diákok előtt, és csak az alkalmat várja, amikor levetheti magáról ezt a kicsinykorából lélek nélkül magával vonszolt formaságot?

A helyes lelki neveléstől íme tehát azt is elvárjuk, hogy megtanítsa a diákokat jól imádkozni, vagyis úgy, amint az az egyes fejlődési korszakokban levő ifjaknak meg felel.

*A jól imádkozni tudás művészete*¹ Mint minden művészetnek, ennek is megvan a sajátos technikája.

a) A hitoktató első feladata érdeklődést és őrömet ébreszteni a gyermekekben az imádkozás iránt. Minél fiatalabb az ember korra (gyermek) vagy műveltségre (primitív népek), imájának indítókai annál inkább saját személyes apró ügyei lesznek; másszóval az imádság elemi formájában az érzelmek hullámzásának s feszültségük vezetésének jut döntő szerep. Ebből a megállapításból az következik, hogy lélektanilag az tanít jól imádkozni, aki nem ötletszerűen tanít imaszövegeket, hanem az egyes imák megtanítását lehetőleg a gyermek élményeihez kapcsolja, a) Lehet ilyen megfelelő érzelmeket mesterségesen is fölkelteni a gyermeki lélekben; ezt kell tennünk a hittan anyagának előadása közben. Pl. az „Úrangyalát” pszichológiaiag legjobb az annunciació-jelenet után tanítani, az „imát az őrangyalhoz” az angelológia végén, a „szülőkért” a IV. parancs után, a rózsafüzér egyes tizedeit a titkoknak megfelelő hitigazságok után; a szenvédéstörténet után „A keresztfához megyek”, a halálról szói rész után „Adj, Uram, örök nyugodalmat nekik...” β) De vannak esetek (a gyermek élményei, tapasztalatai, haláleset, szerencsétlenség, betegség stb.), amelyekben a tehetséltlenség, kicsinység, részvét, félelem stb. érzelmei önmaguktól adódnak,

¹ Az imádkozásra-tanítás pedagógiájának még alig van irodalma. Legértékesebbek Hesselhaus: „Wie ich meine Kinder beten lehre” (Katech. Blätter. 1918. évf. 62. s köv. 1.) Götzl: Schule und Kindergebet (Katech. Blätter. 1916. évf. 141. s köv. 1.), továbbá Götzl: Religion und Leben II. k. 49–76. 1. A fönti gondolatokat ez utóbbiból vesszük.

s nagyfokban ejtik rabul a gyermeki lelket, – ilyenkor imádkoztassunk az aktuális érzelmi állapotnak megfelelő imát.

b) „Amikor imádkozunk, Istennel *beszélünk*” – mondja a katekizmus; azonban sajnos, az imádkozásra nevelés gyakorlatában sokszor elfeledjük, hogy az imádság igazán a lélek *beszélgetése* legyen az Istenhez, s nem imiformák mechanisztikus felmondása. Már legkisebb kortól vezessük rá tehát a gyermeket, hogyan érintkezhetik Istennel önállóan és saját szavaival hogyan fejezheti ki előtte érzelmeit.¹ Hiszen világos, hogy az ilyen imádság valóban meleg, közvetlen s bensőséges lesz. *Götzel* helyesen írja: „Zuerst das Beten, dann die Gebete!”² A szóbeli ima a templom előcsarnoka, a „szabad imádkozás” a szentély; a kötött imiformák elmondásánál a lélek inkább receptív, a szabad imánál nagyobb az aktivitása.

Sokszor kell bemutatnunk saját példánkkal, mint imádkozik, mint beszél az ember Istenével: nem gyorsan, nem húzva, nem énekelve, hanem egyszerűen, halkan, melegen, őszintén.

Ne mulasszuk el tehát a tananyag folyamán kínálkozó alkalmakat az egyéni imádkozás bemutatására; bizony nem árt, ha a katechétában a „homo mysticus” – mint Siebengartner mondja – olykor megállást parancsol a „doctor scholasticus”-nak.³

¹ Kérdéseket feledni: Hogyan imádkoznál te, ha anyukád beteg lenne? Hát te, ha meghalna a testvéred? Hát te, mikor a bűn csalogat? Hát te a házáért? stb. Ezt persze már a kicsinyeknél kell kezdeni; ha már akkor megszokták, nagyobb korukban sem lesz rendkívüli előttük. A nagyobbakkal lehet otthon írásban imákat készíttetni különféle alkalmakra.

² Az önálló imádkozás megtanítása kétszeresen fontos hazánkban, ahol az intelligens hívek aránytalan többsége imakönyv nélkül jön a szentmisére és gondolat nélkül, unatkozva várja a mise végét.

³ Nem találjuk-e egészen természetesnek, hogy pl. a szenvédés-történetről szóló órát néhány mondatos imával fejezzük be a szenvédő Krisztushoz (hitoktató előimádkozza, a gyermekek csendben utána); vagy az Oltáriszentség tárgyalása végén háláadó ima, a penitenciatartás után bűnbánati ima stb. Nincs az sehol megparancsolva, hogy csak a „Miatyánk”-kal szabad kezdeni s végezni az órát.

c) Az a) pontban rámutattunk arra, hogy a népnél s a gyermekeknel túlnyomó a kérő ima; az imádság többi fajához, a hálaadó, dicsérő s engesztelő imához már fejlettebb lelki élet szükséges. Amint az ifjak ezt a fokot egyre jobban megközelítik, elérik, mi is bővítsük ki az ima motívumokat. („Köszönjük Neked, Uram, hogy egészszéget, szemet, kezet... szülőket.. virágokat... ezt a szép világot adtad nekünk” stb.)

A megrendítően imádkozni tudó királyi zsoltáros hárfája rátereli figyelmünket, hogy a jó imádság szabályait a zenétől tanuljuk el.¹

A hangszer jóságának egyik feltétele a rezonancia. Amint poros hangszer nem rezonál, úgy földi gondolatoktól belepott lélek sem tud imádkozni. Játék előtt felajzzuk az elernyedt húrokat, s imádság előtt rendbe szedjük testünket-lelkünket. A művész összehangolja a különböző húrokat; ép így az imádkozónak az imádság ideje alatt minden vágyát, törekvését egy célra, az Istenrel való társalgásra kell fordítania. Aki mindenig csak egy darabot játszik, hamar megunja a zenést, s aki mindenig a kiskorában betanult imaformát darálja, hamar megunja az imádkozást.

A kezdő először kottából játszik, így lassan egyre több akkordot jegyez meg könyv nélkül, végül saját maga is komponál, vagyis saját darabjait játssza. Aki kezdetben könyvből figyelmesen imádkozott, lassan a vallási gondolatok oly tömegével itatta át lelkét, hogy maga is komponál imákat, vagyis saját szavaival imádkozik. Amint a művészre saját darabjait előadni a legnagyobb élvezet, saját szavainkkal Istenhez beszélni is a legjobb imádság.

Az elmondottak alapján a következő szabályokra tanítsuk meg m ifjakat:

1. Ima előtt egy pillanatra *szedjék össze gondolataikat*. Mikor keresztet vetsz és mondod: Az Atyának és Fiúnak... gondolj rá, hogy most Istenrel fogsz beszélni; már pedig amit Isten dicsőségére teszünk, azt eléggé jól sohasem tehetjük.

Imádkozás előtt többször áldozzunk néhány percert a megfelelő imahangulat előteremtésére és néhány szóval igyekezzünk

¹ *Mosterts: Jünglingsseelsorge*, Herder. 1920). 88. 1.

enyhíteni a gyermek hihetetlen gondolatszegénységét. A nyújtandó pár gondolat jó bevezetés az imához és jó hangulatkeltés, minden esetre jobb bevezetés, mint a katedrán kopogni, hogy „most már csend legyen!” így a karmesterek szokták a darabot kezdeni; az egyház azonban ima előtt csendesen csak ezt mondatja a hívekhez a pap által: „Oremus!”

2. Az ima elkezdése előtt tekintetünk végigszalad az osztályon: *teljes-e a nyugalom, megfelelő-e kézta tás, szem lesütve-e?* Csak ha meggyőződtünk mindenről, akkor kezdjünk el imádkozni. Enélkül nem lehet kenetes, hangulatos közös imát végezni. A külös tartás támasza a belső összeszedettségeknek.

Mit szólunk az ifjak között annyira elterjedt ágybanimádkozásról? Az is jobb, mint semmi. De lehetőleg szoktassuk őket az ágyon kívül végzett reggeli és esti imához, egyrészt a tiszteletteljesebb testtartás miatt, főleg pedig mert így kisebb a veszély, hogy lassacsán elmarad az imádság.

3. *Lassan imádkozni!* Inkább keveset, de odafigyelve.

4. A kisebbek *félhangos* imáját ne tiltsuk el; könnyebb nekik odafigyelni, ha figyelmüket a hallás érzéke is támogatja. Persze a nagyobbak erre már nem szorulnak.

5. Az ima fölött érzett örömet növeli, ha a végén magáért az imádság kegyelemteljes elvégzéséért is *hálát adunk* s már előre kérjük a buzgóságot legközelebbi imánkhoz.

6. Szükséges az ifjúval megérteni a gondolatot, hogy tulajdonképen *miért is imádkozom én*. Ha magam ura s teremtője volnék, nem imádkoznám. Minthogy azonban minden napom, sőt minden pillanatom Istenről függ, kell imádkoznom. *Kell! Ez kötelességem!* Tehát nem azért imádkozom, mert ez olyan „édes”, olyan „jól esik”, hanem kötelességteljesítésből, abból a szent meggyőződésből, hogy nekem imádkoznom kell Ahhoz, akitől egész életem függ.

7. Különösen fontos azonban az ifjakat a fejlődéssel együtt rávezetni az *egyéni, önálló imádkozásra*. A leiek az imában tanulja meg az Úr Jézust megérteni s megszeretni. Semmiképen sem szabad tehát beérnünk, ha felsős diákjaink is a kiskorukban betanult imákat mormolják le este s reggel. Az ilyen formulák már régen élettelen kagylók, léleknélküli, unalmas munka számukra. Nem csoda, ha előbb-utóbb ez is lefosladozik róluk.

Az imádkozás a legszemélyesebb élmény. Bár a külös formákat sem nélkülözhetjük, mégsem szabad felejtenünk, hogy azok csak eszközök s célunk az legyen, hogy az ifjút az *egyéni, önálló imádkozásra* tanítsuk meg. Csak ebből merít erőt, csak ez viszi őt Krisztushoz. A kész imaformulák recitálása is csak akkor lehet igaz s őszinte, személyes beszélgetés Istennel, ha tudjuk saját magunk is járni az imádkozás útját. Az *egyéni imádkozás* megtanítására alkalmat adhat-

nak egyrészt a tanulók lelkében alkalmoszerűség felébredő vagy tervszerűleg fölkeltett érzelmek, másrészt pedig a hittanóra egész anyaga. Ha egyesek talán túlzásnak tartják is a német katechéták követelését – „eine jede Stunde muss in ein Gebet ausklingen” –, annyit mindenkinék el kell ismernie, hogy a hittanórán fölébredő hála-, csodálat-, tisztelet-, örööm-, remény- stb. érzelmeknek imábaöntése leghatásosabb befejezése az óráknak. Mialatt a hangosan imádkozó hitoktatót az ifjak gondolatban követik, egyúttal meg-tanulják, hogyan kell imábaönteni saját érzelmeiket. Pl. mit mondtak a pásztorok, mikor Bethlehemben a kis Jézus előtt térdeltek? Ti mit mondtatok volna? Vagy ha ott állottatok volna, amikor az Úr Jézust ostorozták? Vagy a kereszt tövében? stb. Mi magunk mutassuk meg egész konkrét alakban, hogyan éljék bele magukat pl. mise alatt, áldozásnál abba a gondolatba, hogy most az Úr Jézus előtt vagyok, most Ő jön hozzám. Ha ezt az érzést sikerül bennük felébreszteni, érezni fogják, imádság alatt mint élénkül a lelkük, s utána mennyivel erősebbek a minden nap élet nehézségei között, s mennyivel könnyebb az a nap, amelyet imával kezdtettek. Ezzel aztán megnyertük őket az imádságos lelkületnek.

Külön talán említenünk sem kell, mily sikkerrel állíthatjuk be az önnevelés és jellemfejlesztés munkájába a *mindennapi esti lelkiismeretvizsgálást* is. Enélküi rendezett lelkiélet elképzelhetetlen, viszont ügyes beállítás után az ifjak szívesen is fogják gyakorolni.

Érdekes, hogy a napi lelkiismeretvizsgálatot már *Aranyszájú Szt. János* mily nyomatékosan hangsúlyozza. „Cum exis dormitum, a judicio conscientiae tuae rationem exige; hoc fac singulis diebus. Si per singulos hoc faciès dies, cum fiducia stabis ante tremendum illud tribunal.” (Chrysost. in Psalm. IV.)

Még a *napi elmélkedés* megtanítását és gyakoroltatását is mérnök a hittanár figyelmébe ajánlani. A lelki élet elmélyítésének ezt a kitűnő eszközét nem egy diákunk fogja szívesen felhasználni, csak mutassunk rá világosan annak lényegére (nyugodt elgondolkozás

egy-egy vallási igazság fölött s egész lényünk átadása az így nyert benyomásoknak).

3. Olvasmányok, lelki olvasmány.

a) Az ifjúsági lelkipásztornak nem szabad arról sem megfeledkeznie, hogy az ifjúság olvasási vágyát helyes irányba terelje s azt állandóan ellenőrizze. Az olvasmányok amennyi jót adhatnak, épen annyi kárt is okozhatnak. Némely szülő óvja gyermeke lelkét a májusi szellőtől is, ruháját a legkisebb folttól is, de azzal már nem törődik, hogy gyermeke a ponyavtermékekből valósággal nyeli az erkölcsrontó, életsorvasztó mérgét.

A gyakorlatban tehát e kérdés megoldása is jobbára az ifjúsági lelkipásztorra marad.

A legkomolyabb veszély a *regényolvasás* terén fenyeget. Kétségtelen tény, hogy még a jó regények olvasása is bizonyos pedagógiai veszélyekkel van összekötve, amit a nevelőnek szem elől tévesztenie nem szabad. A túlzott regényolvasás felzaklatja az ifjak érzelmi világát, elrontja fantáziáját, rossz irányban befolyásolja akaratát, sőt akárhányat idegbeteggé tesz, vagy legalább is fokozza ideggyöngéségét. Főkép nagy a veszély, hogy a nemi eltévelkedésekre épen a regény viszi rá az ifjakat.

Viszont azt sem lehet tagadni, hogy a jó regényeknek előnyös befolyásuk is van az olvasóra (egyes történelmi korszakok kitűnő megfestése, az ideális lelkű hősök eszményei, amelyekért a regényben küzdenek stb.) Nem teljes megtiltásról van tehát szó, hanem kellő megválogatásról kell gondoskodni.¹

b) A buzgó ifjúsági lelkipásztor minden tudja, mily könyveket olvasnak, ifjai. Arra is gondja lesz, hogy idővel – a fejlődöttebb korban – olvasmányaikban még a jó regényeket is inkább váltsák föl tudományos és *jellemnevelő* könyvek. Főleg ez utóbbiakból

¹ Bővebben 1. *Keller*: Das Buch als Lebensbegleiter. *Krier*: Das Studium und die Privatleaire. *Herder*. *Lopez Pelacz*: Die Gefahr des Buches. *Wetzel*: Die Lektüre.

néhány klasszikus aszketikus könyv elolvastatása a felsőbb osztályosokkal nagyban elősegíti a pasztorációs munkát. Sőt többet könnyű rávenni a napi negyedórai rendszeres lelkiolvasmányra is.

a) Ilyen ifjúsági lelkiolvasmányok lehetnének *fiúknak*: *Magyarul*: *Doss*: Gondolatok és tanácsok. — *U. a.*: Erények gyöngye, — *Foerster*: Élet és jellem. — *U. a.*: Az élet művészete. — *Gillet*: Az akarat nevelése. — *Szál. Szt. Ferenc*: Philothee. — *Karolg J.*: Igaz élet. — *Kempis*: Krisztus követése. — *Rerer*: Adjatok nagy gondolatokat. — *Klug-Bilkei*: örökök dolgok, örökök utak, örökök források. — *U. a.*: Vasárnapi könyv. — *Nagy-Mattyasovszky*: A lelkílet könyve. — *Payot*: Az akarat nevelése. — *Prohászka*: Elmélkedések az evangéliumról. — *Smiles*: A jellem. — *U. a.*: önsegély. — *U. a.*: Takarékkosság. — *Szuszai*: A jellem útja. — *U. u.*: Kalauz a krisztusi életre. — *Walter*: Isten képe a természetben. — *U. a.*: Egyház és kultúra. — *Weiss*: Az életbölcseség zsebkönyve. — Továbbá e könyv szerzőjének „*Levelek diákjaimhoz*” c. sorozata: 1. A tiszta férfiúság. 2. Dohányzói? 3. Ne igyál 1. 4. A művelt ifjú. 5. A jellemes ifjú. 6. A vallásos ifjú (előkészületben).

Németül: *Claassen*: Lebensideale. *Strigau*. — *Dimmler*: Jüngerschaft. (Handbüchlein des christlichen Lebens.) M. Gladbach. — *Dunin Borkowski*: Reifendes Leben. Dümmler. Berlin. — *Fassbender*: Wollen eine königliche Kunst. (Gedanken über Ziel und Methode der Willensbildung und Selbsterziehung.) Herder. — *Hoffmann*: Werde ein Mann. — *U. a.* ' Werde ein ganzer Mann 1 — *U. a.*: Der katholische Akademiker und die neue Zsitz. Herder. — *Holl*: Die Jugend groszer Männer. Herder. — *U. a.*: Wahn und Wshsheit. (Ein Führer auf des Glaubens Sonnenberg für gebildete Jünglinge.) Herder. — *Imle*: Glück auf! (Des Jünglings Seemannsbuch zur Lebensfahrt,) — *Kolb*: Die Liebe zur Wahrheit (Erziehung zur Wahrhaftigkeit). Herder. — *Kann*: Auf Höhnpfaden, (Akaretnevelés Sz. Alajos élete nyomán.) Benziger. — *Krier*: Studium und Privatlektüre. Herder. — *U. a.* Der Gehorsam. Herder. — *U. a.*: Die Höflichkeit. Herder. — *U. a.*: Der Beruf. Herder. — *Langer*: Früh zu den Waffen. (Ein paar gute Worte an unsere Jünglinge.) Dülmen. — *Lohmann*: Das Leben Jesu nach den vier Evangelien. Paderborn. Junfermann. — *Lucas*: Am Morgen des Lebens. (Erwägungen und Betrachtungen insbesondere für studierende kath. Jünglinge.) Herder. — *Meschler*: Das Leben unseres Herrn Jesu Christi. Herder. — *U. a.* Der göttliche Heiland. (Ein Lebensbild für die studierende Jugend.) Herder. — *Meyer*: Die Lebnskunst. Striegsu. — *U. a.*: Religiöse und sittliche Probleme für studierende junge Männer. Luzern. Räber. — *Mohr*: Mehr Wille. Paderborn. Schöningh. — *Naab O. F. M.* ' Charakterbildung. M. Gladbach. — *U. a.*: Der Gymnasiast. U. o. — *Pesch*: Christliche Lebensphilosophie. (Gedanken über religiöse Wahrheiten.) — *Pun-*

tigam: Durch die Stürme der Jugend. Wien. — *Stieglitz*: Zeit- und Lebensbilder aus der Kirchengeschichte für die Jugend. Kempten. Kose!. — *Ströbele*¹: Die schöne Seele. (Gedanken über Charakterbildung und Seelenkultur.) Ohlinger, Mergentheirrt. — *U. a.*: Lebensweiche. (Rieht- und Leitgedanken auf dam Weg zum Gück.) — *Wallher*: Der christliche Jüngling. Mainz, — *Weigl*: Lebenskunde für werdende Männer. Warendorf. — *Weiss*: Die Kunst zu Leben. Herder. — *Werfer*: Gottes Herrlichkeit in seinen Werken. Ulm. Ebner. — *Zürcher*: Jugendbrot. (Sonn- und Fesstagslesungen für dis reifere Jugend.) Benziger.¹

b) *Leányoknak ajánlható könyvek*: *Bilz*: Die Ehe im Lichte der kath. Glaubenslehre. Herder. — *Bourdon*!¹ Das Leben wie es ist. (Egy hölgy naplója.) Herder. — *Coulin*!¹ Die Gottesbraut (a lelki tisztaságról). Herder. — *Doss*: Die weise Jungfrau (gondolatok s tanácsok). Herder. — *Hoffmann*: Näcber zum Ideal! (Ein Mädchenbuch, auch den Eltern dargeboten.) Hamburg. — *U. a.*: Ins volle Leben, ins volle Glück! (Ein Wort an alle unsere Tochter.) U. o. — *Holl*!¹ Die Jugend grosser Frauen. Herder. — *Imle*: Nun geh mit Gott! Lebensworte für junge Mädchen. Ohlinger. Mergenheim. — *Jámbor*: Levelek húgomhoz. Bpest. — *Klug*: Heldeninnen der Frauenwelt (a bibliai hösnők). Herder. — *Könn*: Auf dem Weg sur Eh. (Vorbereitende Vorträge für die reifere Mädchenweite. A „Hirt und Hsrde” 7. és 8. füzete.) Herder. — *Kreuser*: Um Glück und Krone. (Eine Märchenbuch.) Benziger. — *Lindemann*: Die ratende Freudin. (Mitgabe f. junge Mädchen beim Eintritt ins Leben.) Köin. — *Pfeifer*: Wegsleit (Gedanken f. d. kath. Jungmädchen- und Frauenweite.) Herder. — *Prattes*: Die christliche Jungfrau. Graz. — *Schmitz*: Gegeß den Strom. (Eiwägun^en und Ratschläge f. christl. Jungfrauen d. gebildeten Stände.) Einsiedeln. — *Sierafini*: Lola noplója. — *Weinstock*: Auf sichern Wegen dem Glück entgegen (Freußdesworte an heranreifende Schülerinnen) Münster. W. Aschendorfsche Buchhandlung.

Folyóiratok: *Magyarul*: „Zászlónk” (fiúknak), „Nagyasszonunk” (leányoknak), „Mária Kongregáció”, „Magyar Kultúra” (VII.-VIII. osztályosoknak), „Magyar Cserkész”. *Németül*: „Der Stern der Jugend” (kétszer havonként, Donauwörth). „Leuchtturm für Studierende” (kétszer havonként, Trier). „Der Mai” (M.-Gladbach). „Die Burg” (kicsinyeknek, havonként, Trier). „Der Phönix” (Wien). „Unsere Fahne” (kongregációk lapja, Wien).

4. Az egyéni lelkivezetés.

A korszerű pasztorációnak — az ifjúsági lelki nevelésnek is — leggyakrabban hangoztatott követelménye:

¹ „Szentek életé”-ről a IX. fejezetben lesz szó.

Több egyéni pasztorációt, egyéni lélekvezetést!¹ Vagyis alkalmat találni arra, hogy minden ránkbízott egyént a saját temperamentumának, saját hajlamainak, gyöngéinek, jó tulajdonságainak ismeretével s ezeknek megfelelcéleg vezessünk. „Ki nem tudná, – kérde *N. Szent Gergely* – hogy a lélek sebeit nehezebb megismerni, mint a testi sebeket? És mégis sokan nem átallják magukat lelkiorvosok gyanánt kiadni, pedig nem ismerik a lelkiéletet!”²

Ki nem látja, hogy a tömegpasztoráció képtelen számolni a felnőtteknél is az egyéni követelményekkel? De fokozottan ez a helyzet az ifjak lelkivezetésénél.

a) Amint a csillag elüt a csillagtól fényben (Kor. I. 15, 41.), épügy minden lélek más-más individuum; külön egyéniség (*persona* = *per se sonat*), más-más hajlamokkal és igényekkel. Aki tehát egy sablonra akarja húzni az elütő egyének nevelését, eleve lemond a sikerről.

Az ifjak nagyrésze – épen koránál fogva – még meglehetősen önállóltan; nincsenek – nem is lehetnek – szilárd, kialakult nézeteik. Ezek a lelkek hasonlítanak a beteg emberhez: tudják, hogy *valami* bajuk van, de nem tudják, hogy *mi az*. Mennyire rászorulnak az ilyenek egy olyan lelkivezető szerető gondoskodására, akivel a tanulás, tapasztalás s elméleti aszkézis megértette lelki szükségleteiket!

Aztán vannak sajáságos, keménynyakú, önkaritatú ifjak is, kész kis-egyéniségek, kik azonban maguk érzik legjobban, hogy ítéletük csalóka képei s akaratak féktelensége ellen más akaratának s ítéletének elfogadásában kell védelmet keresniök. Az ifjúság érzi magáról, hogy vezetésre szorul, de épügy ösztönösen kiérzi s elutasítja magától minden, ami lelkületének s pszichológiájának ellene van. Fejlődni akar, de erőszakot nem tűr; belső vezetést örömmel fogad, de külső kényszer ellen minden óvatlan pillanatban ágas-

¹ *Naab*: *Der Gymnasiast*. M. Gladbach. 112. 1. *Meschler* Leitgedanken kath. Erziehung. Herder. 29. 1. – ² *Gregorius* M.: *Regulae Past. lib. p. 1. c. 1.*

kodik. „A nevelőben tehát kicsinyes gondolkodás jele, ha a formához, mint valami bálványhoz tapad . . . Az a nevelőintézet, ahol a sablon uralkodik, nem nevelő hely, hanem mauzóleum, ahol fiatal embereket elevenen raktároznak el.”¹

Épen azért a kaptafára húzás sehol annyira nem bosszulja meg magát, mint a vallási nevelésnél. Isten nem ismétli meg magát egyetlen teremtményben, egyetlen falevélben sem, még kevésbé a halhatatlan lélekbén! A kegyelem útjai ezerfélék, s kimeríthetetlen módon tud Isten a lélekhez nyúlni. Ebből tehát az következik, hogy nem szabad erőszakoskodni a lelki vezetésben, mert egy nem kedvelt egyesületnek, ájtatossági formának, imakönyvnek, vallási gyakorlatnak felerőszakolása gyakran a komoly vallásos lelkületnek is kárára lehet. Tetszik nekünk Szt. Ciprián hasonlata, amely szerint a lelkivezetőnek nem az a feladata, hogy a gondjára bízottaknak kész ruhákat szállítson, amelyek aztán nem illenek termetükre, hanem csak anyagot adjon nekik, melyből aztán ők maguk készíthetnek maguknak megfelelő ruhákat.²

b) Az erőszak helyett igen fontosnak tartjuk, hogy a lelkivezető *meggyőzéssel hasson*. Az erényes életet, – mint a rózsanyílást sem – nem lehet erőltetni. A nevelés nem birkózás, nem törtetés az uralomért, tehát célja nem támadás, sem védekezés, hanem a fiatal lélek *közremunkálásának megnyerése*, hogy az illető nincs hagyja magát általunk vezettetni (mert így az eredmény még nem lehet tartós), hanem a munka javarészét ő *maga* végezze el. A nevelő munkája Rafael-munka: az angyal csak vezette Tóbiást, tanította, figyelmeztette, tanáccsal ellátta, hanem a halat mégis csak Tóbiásnak kellett megragadnia s kihúznia. A betegnek bíznia kell, hogy orvosa jól kezeli, s az ifjúnak tudnia, éreznie, hogy lelkivezetője mindenben az ő javát akarja. Csak akkor lesz tartós e lelki nevelés, ha az ifjú érzi, hogy lelkivezetője őt meggyőzni

¹ Pribilla: Die Kunst der Künste. Stimmen der Zeit. 1922. 360. 1. – 8 De exhortatione martyrii, praef. n. 3.

igyekszik s nem parancsolni akar fölötte. Vagyis, ha az ifjú teljesen őszintén, minden aggodalom nélkül kibeszélheti magát lelkivezetője előtt.¹

Az egyéni kezelés elősegítő eszközei.

1. Az egyéni ifjúsági vezetésnek kitűnő előmozdítója a diákjainkról összeállított

ifjúsági kartoték.

A felnőttek pasztorálásában is rá fogunk mutatni ennek hasznára;² de ép ilyen eredménnyel állíthatjuk ezt be az ifjúsági lelkipásztorkodás szolgálatába is. Áz egyház előírását, mely a plébánosoktól megköveteli a „*Liber de statu animarum*” vezetését, joggal kiterjeszthetjük a középiskolákra is, hiszen a diákok plébánosa (nem ugyan egyhájzjogi értelemben) a hittanár.

Minta gyanánt itt mellékelünk egy kartoték-lapot.³

1. *A tanuló neve*: Nagy István.
2. *Osztálya*: IV. b.
3. *Hány éves?*: 14.
4. *Édesatya neve, állása és vallása*: – István, tanító, rom, kath.
5. *Édesanya születési neve, vallása*': Fehér Klára, ev. ref.
6. *Testvérei*? : 21 f., 18 1., 15 f., (én), 5 1.
7. *Lakáscíme*: IV., Kecskeméti-u. 6. fsz.
8. *Hány szobás a lakás*? : Kettő.
9. *Egyedül hál-e*? : Nem; én + 15 f.
10. *Van-e a tanulónak valami testi hibája v. betegsége*? : Nincs.
11. *Milyen jegye volt a hittanáról*: 1.

¹ *Keppler* püspök, más vonatkozásban ugyan, de ugyanezt hangsúlyozza: „Wir dürfen heute weniger, als je auch nur den Schein ankommen lassen, als ob ein stummer, stupider Gehorsam, eine stumpfe Unterwerfung, eine äuszere Legalität engestrebt, als ob die innere Selbständigkeit geknickt, der Wille unterdrückt, das Gewissen geknechtet werden wolle.” (Homiletische Gedanken und Ratschläge. Freiburg, 1910. 45. 1.)

² *Tóth*: „Az intelligencia lelki gondozása” II. k. Budapest. 1923. 232.-237 1.

³ V. ő. *Csányi*: „Ismertető lap.” Katholikus Nevelés. 1921. évf. 185. 1.

12. *Taváig hová járt iskolába?*: Ide.
13. *Milyen pályára szeretne lépni?*: Mérnök.
14. *Minő napi újság jár rendesen a házhoz?*: Népszava.

Megjegyzések; Ószinte, szorgalmat keltő fiú. Hirtelen haragú. Könnyeit nem igen gondozza, telefirkálja, erről leszoktatandó. Társaval megférő, tanárait ószintén tisztelő. Szülői csak „polgári” kötelékben élnek.

Budapest, 1924. szeptember hó 5-én.

tanuló névaláírása.

Ha mindegyik tanítványunkról birtokunkban vannak ezek az adatok, sok olyan dologra jövünk rá, amelynek ismerete nélkül az ifjak egyéni kezelése szinte lehetetlen volna, vagy legalább is sokkal kisebb eredménnyel járna, mint ezen adatok felhasználásával.

Így pl. a 4. pontból megtudjuk az atya foglalkozását s mindenki máskép fogjuk beszámítani a diákok modor-talanságát, esetlenségét, ha egyszerű munkás vagy iparoscsaládból való, mint ha tudjuk, hogy otthon sokat törődnek vele.

A 4. és 5. pont alapján rájövünk az esetleges végyszékházzágra és mindenki magyarázatát tudjuk adni a diákok egyik-másik tettének, elszólásának. Az ilyennel még nagyobb szeretettel kell bánni. Hátha még esetleg árva is, vagy szülei elváltak!

A 6. pontból megtudjuk, mennyire van elkönyeztetve (egyike); vagy ha esetleg sok testvére van, miért nem tud tényleg tanulni (nagy lárma otthon, rossz szoba, levegő, sovány koszt). Az ilyentől gyöngébb felelettel is beérjük.

A 7. pont a tanítvány lakáscíme. Ha komolyabban beteg, felkeressük. Ez, az ifjúra mély benyomást tesz; soha el nem felejt! És sokszor a szülők hideg szívét is ezzel lehet a vallás iránt ismét felmelegíteni.

A 8. és 9. pont megmondja, mennyiben szegények a szülők, tehát van-e egyáltalában alkalma tanulni a diáknak, vagy neki is szaladgálnia, kell, akár hány-szor pénzt keresnie, sort állania. Éhes gyomorral, agyonfáradva hogyan tanuljon? S ha tudjuk, hogy másokkal közösen alszik, legalább ismerjük, mily ve-

szélyektől kell megóvnunk őt. A többi pont haszna magától értetődő. Még a tanuló névaláírásának jelen-tőségére kell talán rámutatni. Ennek segítségével minden megejthetjük a szükséges ellenőrzést, bármilyen igazolványt hoz, vajon nem Ő írta-e.¹

Ezeket a lapokat az első órák valamelyikén töltes-sük ki magukkal a diákokkal,² felelésnél minden tart-suk magunk előtt az illető lapját,³ s mindenjárt köny-nyebben sikerül tárgyilagosan megítélni a feleletet is. De e lapok segítségével képesek leszünk a többi tanároknál is egy-két jó szót ejteni az olyan diákok érdekében, aki megérdemli. A diákok mindenjárt észre-veszik, ha hittanárjuk érdeklődik ügyeik iránt s hálás szeretettel s ragaszkodással felelnek érte.

2. Ugyancsak az egyéni lelki vezetés megfontolásá-ból következik a negyszemközti ifjúsági pasztoráció, a külön kihallgatások,

a lelki kollokviumok

fontossága is.

a) Az ifjúsági lelkipásztor tegye lehetővé minden reábízott nagyobb ifjúnak, hogy lelki ügyeit vele bi-zalmasan megbeszélhesse. Sok olyan apróság zavarja az ifjak életét, amit a gyónás keretén belül elintézni, megvilágosítani nem lehetséges és épen ezért a felső osztályos fiúkkal való negyszemközti beszélgetés az egyéni nevelésnek leghatásosabb eszköze.

A közösségeknek tartott beszédek az elveket mutat-ják be s általánosan vett alkalmazást nyújtanak, ezekben az intim beszélgetésekben aztán tér nyílik minden egyes lélek sajátos, konkrét szükséleteinek megisme-résére s a helyes útmutatásra.

Wittman Mihályról, a szentéletű ragensburgi püspökről olvas-suk, hogy nagy⁴: gonddal kísérte tanítványai otthoni élet-rendjét, házi körülményeit, játszótársaikat stb. És mindezkről

¹ Tehát nem akkor kérünk tőle aláírást, nehogy becsületérzé-sét kételkedésünk legkavébbé is megsértse! – ² Persze a „Meg jegyzések” a kitöltés után mi vezetjük rá. – ³ Kötessük egy noteszbe az egész iskoláét s a lapok hátán osztályozhatjuk a felelést.

föl jegyzéseket készített magának, és hogy «szokat megismerhesse, súrún kereste az érintkezést a gyermekekkel!¹

Ugyancsak érdekes vonást olvasunk erre vonatkozólag *b. Canisius* életében: „*Canisius* lelke egész hevével szerette a diákokat. Leveleiben annyit foglalkozott vele, hogy lerajzolódik előttünk korának diáktípusa, amint az öröm és bánat hullámain hánýódik; amint lakás után futkos, amint pénzzavarral küzd, amint hibáival szembeszáll és szenvedélyeit fékezi, amint tanulmányai kösben segítséget kér, mert nem ért egyet-mást, amint könnyelmű fejjel fürödni megy és vízbe ful. Egész sereg diáknak volt leveleivel lelksvezetője, a többi közt a későbbi *II. Ferdinand*nak. *Szobája* *telve volt diákokkal* (kongregánnistákkal), kiket oktatott és akikkel lelkigyakorlatokat végzett. Ha utazásai közben olyan városba jött, ahol diákság volt, mihelyt tehette, közéjük mant, lelkesítette, tanította őket. Nem tudta nézni a diáknymort. *Koldus* lett érettük Az augsburgi birodalmi gyűlésen végigjárta a püspököket és adományokat gyűjtött köztük a város szegény diákjai számárs, mart megesett rajtuk a szíve. 1551. nov. 23.-án így prédikált az augsburgi dóm szószékéről: „*Legyen gondotok a szegény diákokra. Most hideg, kemény* idő jár rájuk. *Adakozzatok ruhájukra*, amint a múlt évben tettétek. Hiszen koldulni nem lehetnek!”²

Nagyon jól tudjuk, mennyi időt rabol el a hittanár-tól ez a privát kihallgatás; aki azonban lelkeket akar megnyerni, minden egyessel oly gonddal kell törődnie, mintha csak azért az egyetlen lélekért volna ő a földön. Éljen valami bennünk abból a megilletődött lelkületből, amelyből *Borr. Szt. Károly* szavai fakadtak, mikor azt mondta, hogy egyetlen lélek területe elég nagy püspökség lenne egy püspök számára.³

Az ügyes vezetésre úgy válaszolnak az ifjú lelek, mint a rügy felel a simogató napsugárnak, mint a virág szirma a hajnali harmatnak: teljes szépségében fog kibontakozni az Isten legszebb teremtménye, az emberi lélek.

Persze mondanunk sem kell, hogy a lelkipásztor ezeknek a magán kihallgatásoknak anyagát is a *győnási pecsét szigorúságával* őrizze titokban, mert az ellenkező lehetőségeknek csak gyanúja is elég, hogy örökre bezárja előttünk az ifjúság nyiladozó lelkének

¹ *Andor Gy.*: A hittanár mint lelkipásztor. *Kath. Nevelés* IV. évf. 412.-13. 1. – ² *Kath. Nevelés* 1921. 146. I. – ³*Manning*: *Das ewige Priestertum*. Mainz 1889. 78. 1.

benső szentélyét. A bizalom félénk, mint az őzike; a legkisebb meggondolatlanság, egy tekintet, egy szó elriaszthatja.

b) Már most hogyan történjék ez a bizalmas lelki beszélgetés?

Be kell ismernünk, hogy a nevelési eszközök között ez egyike nemcsak a leghatásosabbaknak, hanem bizony a legkényesebbeknek is. Mi legyen a beszélgetések anyaga s hogyan kell eltalálni a hangot, melyre a lélek legzártabb ajtói is felpattannak, annak módját szabályokba foglalni alig lehet. minden siker a pap egyéniségén fordul meg.

Célunk az erős és helyes akarat kinevelése. De „az erős akaratot nem lehet úgy tanítani, mint az írástolvasást, az egyszeregyet; nem kívülről jövő ismeret, hanem belülről növekvő erő a lélek fejlődése, tökéletesedése, amelyre csak munka és küzdelem után juthat el. Ebben a küzdelemben a nevelőnek állandóan a küzdő oldalán kell állnia, kezét az ütőerén tartania, szemével a lelket kutatva, hallgatózva, bátorítva, irányítva, visszatartva, lelki közösségen együtt küzdve, együtt győzve”.¹

Ezeken a lelki audenciákon hallgassuk tehát végig diákjainknak minden lelki ügyét. Félig tudatos, nem tisztázott ösztönök vulkanikus erővel rázhatják meg az ifjak kedélyét és feleletet várnak. Ha hittanárjuktól nem kapnak feleletet, keresnek másol; ott, ahol nem lesz benne köszönet. minden lelki vezető csak örüljön, ha diákjai bizalmukkal keresik föl (akárhányszor talán zaklatják is), mert a fejlődés éveiben alig van veszélyesebb állapot, mint az ifjak félénk hallgatagsága és mégis nyugtalan tudásvágya. Nagyobb városokban – nem is szólva a fővárosról – a felső osztályosokat (és épen akárkányszor a legkomolyabbakat) olyan hitbeli kétélyek gyötrik, amelyekről a hittanárnak soha fogalma sem lesz, ha még be nem vezette ezeket a lelki kollokviumokat.

Igyekezzünk csak belegondolni magunkat, mennyi

¹ Hanauer püspök a tanítóhoz. Kath. Nevelés. 1921. 218. I.

tömérdek befolyásnak, rossz hatásnak van ma kitéve otthon s társaságban az a fiatal lélek! Sajnos, a mai vallástan családi élet igen erős akadálya a lelkiéletre nevelésnek. A fiúk lelkes buzgósága sokszor a szülők elfogultságán, vagy hitközönyén török meg. Ha az apának nincs hite, a gyermek hét éves korában már észreveszi, tíz éves korában meghatóan kozik rajta, s az első szenvédélyek viharában érvet kovácsol belőle saját lelkiismerete ellen.

Akármennyi kifogást, akármily zavart fogalmakat lehnénk is tehát az ifjakban, minden hallgassunk végig s minden kérdésükhez nyúljunk azzal a megnyerő szereettel, amely még legfurcsább gondolataikkal szemben is elnésző tud s megértő igyekszik lenni.

Ismételjük: itt minden a hittanár ügyességén fordul meg. Talán a legközömbösebb dolgokkal kezdjük a beszélgetést. Az egyikkel May Károly regényeiről tárgyalunk, a másiknál legújabb bályegei után érdeklődünk, ismét másik elhozza legújabb repülőgép modelljét, vagy tegnap írt versét; minden érdekeljen minket, hogy a fiú érezze, hogy itt megértő szív várja. Ha aztán megjött a bizalom, nyert ügyünk van; könnyen átérhetünk eminenter lelki ügyekre.

A kisebbektől először is kikérdezzük, szoktak-e imádkozni. Hogyan? (Útmutatást adni nekik!) Szülekkel szemben hogy viselkednek? Testvéreikkel? Mit olvas? Hogyan tanul? Jár-e moziba? Miket látott már ott? Kikkel barátokozik? stb.

A nagyobbakhoz már komolyabb kérdéseink is lesznek. Szoktak-e pénzt kölcsön kérni? Adósságot csinálni? Mit gondol a hittanról? Miről szeretne exhortációt hallani? Miféle társaságba jár? Mik az olvasmányai? Kártyázik? Dohányzik? Iszik? Táncol? Rossz könyveket olvasott-e? Melyeket? Mily hatással voltak rá? Milyen pályára készül? stb.

A fiúk fejlettségéhez és egyéni lelki szükségleteihez képest ki kell terjeszkednünk itt a legkomolyabb kérdésekre is, amelyeket – ily nyugodtan – a közös előadásokban sohasem lehet elohozni. Tánciskolái viselkedés, diákszerelem, udvarlás épügy fölvetődnek, mint az illetőnek saját egyéni eltévelkedései a VI. parancs körül, amelyeknek komoly kezelésére itt kitűnő alkalom nyílik.

A VIII. osztályosok előtt ne resteljünk a házasságról, agglegénységről, egykéről, házassági húségről is beszélni. Ha mi hallgatunk ezekről, nem hallgatnak mások, és elköpedve fogunk rájönni, hogy nagy diákjaink ezt már mind meghányaik egymás közt s némelyiknek egyenesen ijesztően pogány véleménye van ízeikről. Mikor ma az egész világ erről beszél nekik, csak a hittanárnak nem volna szabad komoly szavát hallatnia e tárgyról?

Minden ilyen beszélgetésben megkérdezzük a fiúkat, mi az & legnagyobb hibájuk, miről szeretnék leginkább leszokni? Mikor aztán ezt alaposan megtárgyaltuk, segítő eszközöket ajánlunk s a jövő audienciát mindenki azzal kezdjük: van-e valami haladás e pontból azóta, mióta utoljára voltak nálunk?

Aki nem próbálta, nem is gondolná, mily szívesen, őszintén felelnek a fiúk minden kérdésre s mily készségesen jönnek minden bajukkal ahoz a lelkivezető-höz, akit egyszer megszerettek.

Mondani is fölösleges, hogy ilyen megbeszélésekre nem szabad kényszeríteni az ifjakat, még ú. n. szelíd nyomással sem. Adjunk alkalmat ezekre a megbeszélésekre, de viszont ezek csak akkor járnak kellő sikerrrel, ha annak szüksége magából az ifjú lélekből fakad ki. Es a tapasztalat szerint egész biztosan ki fog fakadni, ha a hittanár egyénisége oly ideális, hogy a fiú elmondhatja: Ez az ember szeret engem, megért engem, tudna rajtam segíteni, – fölkeresem!

3. A hittanár és tanítványa közt lefolyó ilyen négyesemközti beszélgetésben fakadhatnak első rügyei az esetleges

papi hivatásnak.

Ezek a lelti kollokviumok u. i. a legjobb megvalósítói az egyházi törvénykönyv 1353. can.-jában foglalt okos parancsnak is: „*Dent operam sacerdotes, praesertim parochi,¹ ut pueros, qui indicia praebant ecclesiasticae vocationis, peculiaribus curis a saeculi contagiis arceant, ad pietatem informent, primis litterarum studiis imbuant divinaeque in eis vocationis germen foveant*”.

Nem szeretnök, ha félteértetnénk. Nem a papi pálya erőszakolásáról van itt szó. Hiszen az első és utolsó szó itt az Isten szava! De hány fiatal léleken némul el az Isten szava, (akiben pedig megvolt a hivatás), *mert nem ápolták nevelőit!* Nem mi vetjük el a hivatás magját; de minekünk kell azt gyomlálni,

¹ A diáknak ebben az értelemben a hittanár a parochusa.

öntözni, ápolni s a fejlődésért imádkozni.¹ XI. Pius pápa 1922. aug. 1.-én kelt apostoli iratában, mely a papneveléssel foglalkozik, meleg szeretettel köti a papok lelkére a papi hivatás ápolását az ifjak között.

Az esztergomi bíbornok hercegprímás egyik körlevelében, miután szomorúan állapítja meg a papi hivatások csökkenését, így ír: „A papi hivatás kegyelmét (Krisztus) a szükséges mértékben most is osztja. Kifürkészhetetlen bölcsesége azonban ennek kifejlesztésében a mi közreműködésünket kívánja. Ha tehát az ifjú szívekben a hivatás nem fejlik ki kellő mértékben, csak benünk lehet a hiba. Nem tesszük meg ez irányban kötelessé-günket . . . Az Üdvözítő mag« járt-kelt és úgy hívta össze apostolait. Tu me sequere! ez volt a toborzó jelszó. Krisztus papjainak, Krisztus helyetteseinek is így kell tenniök. Híveik és tanítványaik között jóságos és szerető tekintettel kell járnioik és keresniük, hol fedezhetik föl egyik vagy másik ifjú szívében a Krisztustól adott hivatás kegyelmét. S ha észreveszik innak csak némi jeiét is, Krisztusként kel! az ifjakat hívni a szent szolgálatra, segíteni és támogatni a szent cél elérésében”².

Zichy Gyula gróf pécsi püspök egyik 1914.4 körlevelében így ír: „Ennek a mar ismételten tapasztalt jelenségnek, hogy t. i. kevés a konkurráló, okát nem kereshetem egyedül a modern életviszonyok kedvezőtlen alakulásában, mely a pepi hivatás kifejlesztésére legtöbb esetben alkalmatlan, hanem abban is, hogy a megfelelő újabb nemzedék biztosítására magában a papságban is kevesebb céltudatos buzgalom észlelhető. Megfogyatkozott azoknak a száma, akik lelkipásztori hivatásuk egyik felette értékes feladatának tekintették, hogy ezeket a – különösen szegényebborsú, tehetséges és jó magaviseletű gyermekeket, akikben a hivatás előfeltételeit felfedezni vélték, szerető gondossággal felkarolták s minden lehetséges előny és segítség nyújtásával, avagy kieszközölésével Isten hivatott szolgáinak sorába jutt&tni igyekeztek. Amilyen örömmel látom az ilyen buzgó lelkipásztorokat, s amilyen hálával gondolok ama nemes szolgálatra, amit ezáltal az anyaszentegyháznak teljesítettek, ép olyan vágyódással váróra, hogy ez s szellem egyházmegyém tiszte-lendő papságában nemcsak újból feltámad, hanem fokozatosan meg is erősödik ... Elhatározta», hogy minden elönök kiosztásánál, melyeknek adományozása elsősorban tölem függ (árva-ház, tápintézet, ösztöndíjak stb.), mindenek előtt arra leszek figyelemmel, vajon a fenti szempontból mennyire hasznosít-hatók”.

¹ Szeretnök, ha e kérdésről minden lelkipásztor elolvasná Schütz Antal dr. remekbe készült cikkét: „Papi hivatásra nevelésbe középiskolában”. Katholikus Nevelés 1924. évf. 208-218. 1.

² Esztergomi egyházm. körlevél, 1922 máj. 1.-én.

Főleg nagy áldás lenne az intelligencia pasztorációjára és a klérus nívóját nagyban emelné, – mint erre már a „bevezető gondolatokban” is rámutattunk, – ha a középosztályból az eddiginél jóval nagyobb számmal kapna papokat. Az intelligencia mintegy magától jutna közelebb az egyházhoz,¹ viszont az onnan kikerült papok közelről ismernék ennek ez osztálynak lelki szükségleteit s könnyebben ki is tudnák elégíteni.

Pedig a feladat korántsem oly nehéz, mint látszik. Csak egy kis jóakarat legyen a hittanárban. *Annak a papnak, aki maga is szereti hivatását, egész élete – még ha szót sem szól a dologról – toborzás a papi pályára.* Senkit ne beszéljen rá a papi pályára, de viszont legyen tudatában nagy felelősségeinek, mikor a négyszemközti beszélgetések közt hol itt, hol ott fellobban előtte a hivatás lángja. Hiszen buzgó papnak nem lehet kedvesebb öröme, mint mikor egy-egy tanítványa lelkében sarjadó krisztusi elhivatottság csíráit „neki is ápolnia szabad!

Az Üdvözítőnek kétségekívül a legkedvesebb szolgálatot teljesítjük ezzel. Hiszen a „Miatyánk” után legelső helyen mindenki azt ajánlja tanítványainak, hogy papokért imádkozzanak: „Rogate Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.”

¹ Nagyszerű példáját látta ennek Hollandiában, hol alig van kath. úri család, amelyiknek rokonságában pap nem akadna.

IV. FEJEZET.

Lelkivezetés a serdülőkorban.¹

Az ifjúsági lelkipásztor ugyan nemcsak a XX. században került először szembe a kamaszévek problémájával, – hiszen mióta csak gyermekekből ifjak lettek, mindig megvolt ez a fiatal lelki viharzás, – de annyi tény, hogy még sohasem kellett a gyermekeknek olyan veszélyes körülmények között férfiakká érniök, mint ma. Régebbi korban a családi élet erősebb rendezettségének sok tekintetben sikerült helyes úton levezetni az élet tavaszának viharait, amelyeket emellett nem erősítettek, izgattak, hevítettek még külön is az erotikának ezernyi fortélyával egy modern társadalmi életnek megszámlálhatatlan dekadens kinövései, mint az ma rendesen történik.

A tudás, jóakarat, finom pedagógiai tapintat oly magas fokára van szükség e ponton, a kamaszknak, ennek a „tempus minoris resistentiae”-nek tö-

¹ *Compayrè: L' Adolescence. (Etudes de Psychologie et de Pédagogie.)* Paris. – *Cramer: Pubertät und Schule.* Berlin. – *Eger u. Heilman: Die Entwicklungsjahre. (Psychologische Studien über die Jugend zwischen 14–25 Jahren)* Leipzig. – *Gudden: Pubertät und Schule.* – *Habrich: Zur Psychologie des Jugendalters.* Pharus. 1911. évf. 5. sz. – *Hall: Adolescence.* New-York. – *Hoffmann: Die religiöse Entwicklung und Erziehung der Jugend im Pubertätsalter. (Unter besonderer Berücksichtigung der psychologischen Vorgänge im reifenden Organismus)* Pharus. 1913. évf. Huber: *Die Psychologie des Jugendlichen.* Pharus. 1911. évf. 6. sz. – *Mendousse: L'ame de l'adolescent.* Paris. – *Nordhausen: Zwischen 14 und 18* Leipzig. – *Schopen: Die Psyche des Junglings.* Mainz. – *Ziehen: Das Seelenleben der Jugendlichen.* Langensalza. – *Wille: Die Psychosen des Pubertätsalters.* Leipzig.

mérdek sajátossága annyi nehéz probléma elé állítja az ifjúsági lelkipásztort, hogy azok megbeszélésére külön fejezetet kell szentelnünk.¹

1. „Egyházi kíméleti idő?”

Mindenekelőtt a külföldi pedagógiai irodalomban felvetődött ama véleményhez keli hozzászólnunk, amely a pubertás korára – épen a korral járó sajátos pszichológiai tünetek miatt – „kíméleti időt” kíván a vallási neveléstől.² Ebben a korban – mondják – ne követeljünk az ifjútól egyházias vallásosságot, ne követeljük a vallási élet külső megnyilvánulásait, mert az ifjak a fiziológiai s pszichikai érési folyamat alatt annyira más irányban – épen nem vallási irányban – vannak lefoglalva, hogy a vallásosság erőltetése végkép elveheti kedvüket későbbre is a vallástól.

a) Bizonyos igazság van ebben a megállapításban, azonb&n korántsem annyi, mint ennek hirdetői gondolják. Ha valaki a világon, hát épen a fejlődő kor viharaiban küzdő ifjú szorul rá különösen lelki gondozásra; még pedig egészen speciális, a többi hívekétől elütő lelki gondozásra. Azokban az években, sínikor a lélek puha, mint a viasz, és minden benyomásra hajlékony, mikor a szülők kérő szava már erőtlen s az élet kijózanító korbácsa meg nem elég erős, csak a tapintatos s az ifjúság küzdelmeit ismerő lelkivezető keze tudja eligazítani a hányódó lelkeket.

Téves felfogás, hogy a pubertás éveiben az ifjú irtózik minden komoly lelkivezetéstől s vallásos gondolattól. Ellenkezőleg épen ezekben az években vágyódik legjobban életének elmélyítése és erkölcsi megerősödés után és valósággal keresi az olyan férfiakat, akik őt tényleg erkölcsi magaslatokra tudják vezetni. Boldog ifjú, ki ilyen lelkipásztorra talál! Mert az ifjúsági lelkipásztorkodásnak épen ez a legnehezebb pontja. Sok ifjú – főleg e korban – nem a vallás miatt fordul el a vallástól, hanem annak tapintatlan képviselői, a helytelen metódus, s a lélektannal nem számoló vezetés miatt. Mily gyakran olvashatunk hitetlenek ajkéről vallo-másokat, melyek szerint a hitetlenség be a tartalmatlan vallás-oktatás, vagy az ifjúság lelkületét nem ismerő bánásmód vitte öket!

Igazat kell adnunk *Foersternek*: „Akt megfigyeli a mindenbeli ifjúságot: azon években, amelyekben a nemi érés végebbe-megy, annak minden föl fog tűnni, hogy ezekben az években épen a temperamentumos természetüknél mily elemi erővel vágyódik a lélek szellemi megerősítés és magasabb rendelteté-

¹ Itt csak a fiúkat tartjuk szem előtt. A leányokra vonatkozólag 1. *Hamvas*: A serdülő leány lelki alkata. *Kath. Nevelés*. 1924. 26-36. 1. – ² *Hoffmann*: Kirchliche Schonzeit für die Pubeszenten? *Pharus*. 1918. júl.-aug. sz.

sunk hitének megszilárdítása után és épen ezért mennyi felelősség nyugszik vallási pedagógiánkon, ha a fiatalok ebben a korban ostoba, vagy nagyhangú tagadásba tévednek".¹ Soha talán oly őszintén, mint ebben a korban, nem tudja imádkozni Nielaus von der Flue egészen átadó imáját: „Nimm mich mir, gib mich dir.”

β) A kamaszkor fiziológiai és pszichikai elváltozásai természetesen visszahastnak ». vallási életre is: a gyermek öntudatlan vallásossága az ifjú tudatosabb vallásosságává változik.

A gyermeki vallásosság ismertető jelei: a föltétlen hit mely a legkisebb kétélyt sem ismeri; a nagy szeretet, illetve félelem Istennel szemben; gyakorolja a vallást, amint épen másoktól látja, mélyebb megértés és önállóság nélkül.

A pubertás korában azonban ez az épület teljesen átalakul, vagy épen össae is omlik. A gyermekes vonások lemosódnak, az észbeli alapozás vágya erősebbé lesz, az önálló elhatározás előtérbe jut.

Tapasztalati tény, hogy amint a gyermeki organizmus a legtöbb esetben fiziológiai megrendülések között fejlődik át sz ifjú organizmusává, épügy a gyermeki hit átalakulása az ifjú, majd férfiú hitévé sem történik harc és küzdelem nélkül. Az átmenet nem mindegyik ifjúnál egyformá. Körülbelül egyharmadunkál a gyermeki hit észrevétenél, harc nélkül növekszik meg az ifjúkor hitévé, a másik kétharmadnál azonban kemény küzdelem között.²

Ebben a korbán az ifjakban alábbhagy a vallási élet *külső megnyilatkozása*. Nagyon megsappan bennük a tekintélytisztelet s erős önállósági törekvés lép helyibe. Az ifjú kínai fallal veszi körül lelkét; jó erkölcsi vonásait szégyenli, mihelyt azokért bárki is kineveti; szeret tekintélyt mutatni, barátját hazugsággal kimenteni stb. Hitbeli kétélyek együtt merülnek fel &z erkölcsi szabadosság utáni vággyal. Bár ezeket a „hitetlenségeket” épen nem kell komolyan venni, mégis, ha ilyenkor nem áll mellettük ügyes kezű lelkivezető, a fejlődés – nem az észbeli nehézségek, hanem az erkölcsi küzdelmek miatt – könnyen ez egyháztól s vallástól való teljes elfordulásban végződik.

A fejlődés éveiben veszi észre az ifjú legelőször az emberi lét megosztottságát s titokzatosságát. Ijedten eszmél rá a bensejében egyre erősebben szóhoz jutó ellentétes irányú hajlamokra, s egész mostani élete, mint nagy talány nehezedik tétova lelkére. A szerelem nagy problémája is rávetíti első sugarait s árnyait a küzködő lélekre s oly erővel ragadja meg, hogy alig tud a'óla csak egy-kettő is menekülni. Az ifjú ilyenkor magába húzódik s saját tüzében emésztődik. Dobogó szívvel kutat felelet után, s ég a vágytól, hogy igazi, melegszívű nevelőre akadjon, mert – kívülről talán bármint mutassa az ifjúság önállóságát – saját elégtségenek negyon is tudatában van.

¹ Foerster: Erziehung und Selbsterziehung. 317. lap. Zürich, 1917. – ² Hoffmann: Handbuch à. Jugendkunde u. Jugenderziehung. Herder. 1919. 246. l.

A serdülőkort csak akkor tudjuk lélektanilag helyesen megítélni s pedagógiaileg jól vezetni, ha e kornak nem kizárolag sexuális-krízisét nézzük, hanem a férfiúváérés nagy küzdelmények egész komplexumát látjuk benne, amelynek a szexuális kérdés csak egyik – bár talán legföbb – részlete. Ezekben az években halmazódik fel és kavarog az ifjúban a nemi energia mellett a világot gyűrő férfierő s a korlátokat döngető öntudat. Maga az ifjú tanácsstalanul s értetlenül áll a reá tóduló ismeretlen erők áradatában s boldogan kap egy ügyes vezető keze után, aki e rendezetlen és homályos impulzusok tömegében eligazitsa, aki öt megértse ott is, ahol az ifjú magát nem érti; aki a kavargó érési folyamat ködében éles szemmel észrevegye a jellem lappangó értékeit, melyeknek sokszor csak egy bátorító szó megtermékenyítésére van szükségük, hogy helyes fejlődésnek induljanak.

Tehát nem egyházi kíméleti időre van szüksége a kamaszkornak, hanem kétszeresen is szüksége van erős, de okos vallási irányításra s befolyásra! Azon a kínai falon, melyet ez ifjú e korban maga köré von, még a szülő, a tanár sem tud áthatolni; csak barátját engedi át. Ha a hittanár az ifjú „barátjává” lesz, („factus sum parvulus cum parvulus”), ez is sikerül neki. A hittanár főleg e korban ne foglalkozzék annyit a tanterv reformjával, rendszerekkel, módszerekkel, de annál többet az eleven fiúval, lelkével, rejtőző energiával, vágyáival, fantáziájával.

Találóan írja XIII. Leó pápa: „Ha az élet egyetlen szakában sem nyilvános, sem magánügyben nem mellőzhetők a vallási kötelességek, legkevésből szabad azokat visszatartani attól az életkortól, amely még nem bír tapasztalatokkal, szenvedélyektől izzik s a romlás annyi csábításának van kitéve”¹.

„Söt a „kíméleti idő” követőivel szemben épen azt állítjuk, hogy a vallás épen a kamaszban jobban foglalkoztatja az ifjakat, mint bármikor; hiszen akörül forog a harc, hogy az ifjú meg tudja-e őrizni gyermeki hitét a férfikor szára ára is, vagy elveszti azt.

Mikor tehát az ifjú abban a szörnyű munkában verítékezik, hogy eddigi zavartalan vallási fogalmait az egyre erősebb áradatban rázúduló élettapasztalatok ellentmondásai között is megmentse, nemcsak „kíméleti időről” nem szabad beszélni, hanem egyenesen a felebaráti szeretet megsértése volna a küzködő s kereső fiatal lélek segítségére nem sietni. Csak aki nincs tisztaiban az érő lélek sajátosságaival, csak az csodálkozik rajta, hogy a vallásos vezetés felemelő s bátorító erejét épen a kamaszban tartjuk legszükségesebbnek. mindenkor igazak maradnak azok a szavak, amelyekkel a különben determinista Payot adózik a katolicizmus nevelő erejének: „Azok az erők, amelyek fölött a katholikus egyház, a jellemeknek ez a páratlan nevelője, rendelkezik, elegendők volnának, hogy a hívek életének célját, irányát nagy vonásokban

¹ „Militantis ecclesiae” encyklika. 1897. aug. 1. (Acta Sanctae Sedis XXX. 3. 1.)

kijelöljék. Ma azonban a gondolkodó szellemek többségéből hiányzik ez a vezetés és semmi sem pótolja azt¹!

Tehát nem kíméleti időre van szükség, hanem okos és pszichologikus vallási befolyásolásra! A kíméleti idő épen attól feszítaná meg az ifjút, ami személyiségek kialakításához az ideált s lendületet, akaratának pedig az erőt és megbízhatóságot adja. Az ifjúsági lelkipásztor épen arra törekszik, hogy a lélekforrás viharaiban hányódó csónakon a vallás legyen az iránytű s a kormány; iránytű a Krisztus által kirajzolt emberi ideál, a kormány pedig a kereszteny életmódból fakadó erkölcsi erők. –

Ehhez azonban pontosan kell ismerni a fejlődő kor sajátos lelkiállapotát.

2. A serdülőkor sajátos lelkiállapota.

A kamaszkor az ifjúnak második születése; ezekben az években dől el egész életsorsa: isteni színjáték lesz-e ebből a fejlődő lélekből, vagy szomorú tragédia.

A pubertás beálltával nagy vihar kavarodik fel az érzelmi életben. A férfias önállóság tudata napról-napra erősödik az ifjúban, de hasonló mértékben érzi saját esetlenségét, ügyetlenségét is. A világot megváltani akaró tettrekészség és a belső levertség, lehangoltság kettős szélsősége közt hányódik ide-oda. Innen ered beteges érzékenysége, izgatottsága, főkép szinte ösztönös ellenállása minden tekintély ellen.

Nem lesz azért fölösleges legalább röviden vázolni a kamaszkor (kezdete nálunk kb. 13.-16. év) sajátos jelenségeit.

a) A testi változás legerősebben abban nyilvánul, hogy a test rohamos fejlődésnek indul. Elveszti a gyermekesség báját és a felnőttekhez egyre hasonlóbbá lesz. A fiúknál változik a hang és megjelennek az első bajuszsznak. A csontrendszer s az egész belső organizmus hatalmas lendülettel fejlődik (az agyvelőnek főképp a finomabb elemei). A tüdő és szív a pubertás korában kb. kétszeresére nő a régi térfogatnak. A nemiszervek is erős fejlődésnek indulnak. Ez a forrás lányoknál kb. 14-16, fiúknál 16-18. év körül éri el csúcspontját. Az egész testen valami

¹ Pagot: Die Erziehung des Willens. Leipzig. Az előszóban.

nyugtalanság· vesz erőt s óriási akaraterőre van szükség, hogy a lelki egyensúlyt fel lehessen tartani.

„Midőn az egyed befejeződött az Isten a természet útján az élet fentartásáról akar vele gondoskodni. A 16-ik, illetve 14-ik évben lép fel a változás a mi éghajlatunk alatt. Oka és eszközöleje a pubertásmirigy vagyis az ivarmirigy kötőszövetének váladéka. Ez választ ki fahérjesnyagot, mely molekulárisával szétoszolva a vérpályákban kering. Ez az anyag, mint hormon állandóan hat az idegekre; úgy látszik más szervekre is. Bizonyos kellemes láz fogja el az egyént különös ssjdítésekkel, amely ha nem volna természetes, az orvosi nyelv bátran alteratió-nak mondaná. A hatás a testi jellegek fellépése és a lélek, jobban a lelkület, a pszichi megváltozása. Ki kell emelni, hogy a változásnál a szív megnagyobbodása és a vérkeringés¹ teltsége és könnyűsége lép előtérbe úgy a fiúknál, mint a leányoknál.

Az idegzet kellemes feszülése, a reakciók könnyűsége, az erős véráram a fiúban az erő, a bátorág, az egyediség és önállóság érzetét kelti. Különbözik a tárgyi világtól, sőt vele szembe is helyezkedik. Van *mersze* vele szembeszállani. Az eszmetársítások gyorsasága és könnyűsége az agyban új eszméket, kikezdésekvet fel. Javítani a régit, az újat a maga eszméi szerint alakítani, azt érzi feladatának. Vannak problémái, eszméi; próbálja öket a világba állítani. Akit eddig mint gyermeket sodort a világ folyása, most ő igyekszik a világ sodrát megjavítását. Legalább hiszi, hogy feladata.

A nevelő lefogja a nagy erőrzetet aktív működésre a cserkészetben, játékban, kirándulásban; lefogja s problémák szerezetet tudományos és társadalmi kérdések fejtegetéséhez és megfejtéséhez. Olyan es a felgyülemlett energia, mint a felülcsepő malomban a víz: ha ráesik a malomkerékre, mozgat valamit; ha nem, kárba veszett.

A leányoknál az idegzet labilitásánál fogva nem az izmok feszülésében nyilvánul a változás, harissá a szív és kedély érzékenységében és gyöngédségében. A könnyű szívmozgás révén nagy boldogságérzet fogja el, mely magát közölni és kiönteni akarja altruiszukus irányban. Innen a nagy barátkozás! és társulási ösztön, innen a nagy érdeklődés minden iránt, ami kicsiny és gyöngé.”¹

b) Az agyvelő fejlődése következtében új szellemi folyamatok is válnak érezhetőkké, főkép a nagy tudásvágy. Az ifjú a dolgok mélyére szeretne hatolni. Kezdetben azonban nem találja meg a való életet s folyton csak ábrándozik, terveket sző. Fantáziája gyeplő nélkül rohan a kigondolt mesék és regények világában.

¹ Török: A élettan és a lélektan összefüggése a nevelés oldaláról. Kath. Nevelés 1923. évf. 130. 2.

Csak a pubertás vége felé képes elszakadni az érzi ki benyomásoktól s a tapasztalattól a spekulációhoz, a konkréttól az általánoshoz emelkedni fel. Akkor lesz csak képes erkölcsi és vallási elvont szemlélődésre s most tud már saját lelki tevékenységére is reflektálni. Akkor válnak ki benne élesebben differenciálódva az egyéni hajlamok s ezzel ébred az érdeklődés saját életcélja, rendeltetése, leendő pályája iránt is.

A felsorolt szellemi tevékenységből magyarázható az ifjak munkakedve e korban és produktív hajlama, ellentétben az eddigi receptív iránynal. Prózát és költészettel egyaránt gyarapítják az ifjak szárnypróbálgatásai; filozófiai és vallási kérdésekkel szívesen foglalkoznak. E hajlandóságok ismerete annál fontosabb a lelkivezetőre nézve, mert az ifjakat a kellő előismeretek hiánya e téren igen könnyen téves fel-fogások kialakításához, ostobaságokhoz, néha egészen meglepő, érdekes s szinte megmagyarázhatatlan eredetű gondolatokhoz vezeti.

c) Azonban a testi és szellemi tevékenység kifej lődési fokát is messze fölülmúlja az a nagy változás, amely e korban az akarati és érzelmi élet terén megy végbe. A „Sturm und Drang” legerősebben itt tombol s nem ritkán durva-szívűvé, makaccsá, kiállhatatlanná, szeszélyessé teszi az ifjút, akinek pedig ebből a viharból kell ideális egyéniséget kialakítania.

a) A bennük eddig jóformán ismeretlen „Én” vezető szerepre ébred, öntudatuk valósággal mintha álomból ébredt volna fel. Az öntudat fejlődésével fokozatosan erősbödik a *szabadság utáni vágy is*; ha ezt a nevelés nem veszi figyelembe, az ifjút arra kény-szeríti, hogy ravaszkodással, vagy nyílt daccal érvényesítse nagyobb szabadságigényeit; de ezáltal nevelőiben, sőt szüleiben is, ellenségét fogja látni, akikkel szemben bizalmatlanná válik, akiket lehetőleg kerül s akiknek terveiről sohasem beszél. Sőt akárhányszor abban gondolja önállóságát föllefni, hogy nyílt daccal száll szembe a tekintélytel. ítéleteiket csalhatatlan biztonsággal mondják ki, sokszor kemény, lesújtó fölénnyel. Néha valósággal bandába verődnek ilyen-

kor a tekintély és a szülői ház ellen. Roppant fontos, hogy az ifjak bizalmát ebben a korban is meg tudjuk nyerni és pedig anélkül, hogy ezért a komoly fegyelemből bármit is feláldoznánk. Szeretik, ha felnőtt számba veszik őket; hozzuk hát meg nekik ezt az örömet a velük való érinkezés hangjában, a figyelmességen, persze magunkban soha nem felejtve, hogy mégis csak éretlen, fejlődésben levő ifjakkal van dolgunk, akiket ha nem is lehet többé kisgyermeknek módjára kezelni, de akiknek vezetése a mi részünkéről annál világosabb célkitűzést s erős akaratot követel meg.

β) Az önérzet is igen könnyen fajul e korban *érzékenységgé*. „Valakik” már ők is akarnak lenni. Most veszik észre, hogy ők is valakik. Eddig nem igen sérítette őket, ha mellőzték, gyermeknek tartották. Csak minél több hab legyen az uzsonnái kávéjukon, ez volt a fő. Most azonban szeretnének már önállóak lenni, és – érdekes – mégis könnyen befolyásolhatóak. A becsületről egész sajátos kódexük van; pl. a lehető legnagyobb becstelenség valakit elárulni, mikor a tettest kutatják; magukat vagy másokat büntetés elől bármily eszközzel (pl. hazugsággal) megmenteni azonban épen nem jellemtelenség.

Itt arra kell tehát törekedni, hogy a *becsület helyes fogalmát* szeressék meg az ifjak s rávezetni őket arra, hogy az engedelmességgel és önuralommal jobban fejlesztik egyéniségiuket, mint saját szeszélyeik és akaratuk érvényesítésével.

y) Az érzelmi és akarati élet jellemzője e korban a *hirtelen csapongás* egyik végletből a másikba. Lelkedés s hidegség, szeretet s gyűlölet, buzgalom s teljes apácia szinte ok és alap nélkül kergetik egymást ugyanabban a lélekben. Nagy a tettvágyuk; nincs akadály, amely legyőzhetetlen volna, nincs cél, mely túl magas lenne. Mindent reformálni akarnak, – persze a realitás nem ismerése miatt igen egyszerűen, sőt elköpesztő radikalizmussal; így könnyen válnak a fennálló vallási, politikai s társadalmi viszonyok ellenzékeivé. Az ifjak gyűjtési mániáját is ebből a tettvágy-

ból lehet megmagyarázni. Ebből magyarázható az ifjak megszökése is hazulról, hogy idegenben „nagy tetteket” vigyenek végbe.

Viszont azonban más oldalról igen könnyen lehangolttá, elkeseredetté válhatnak. Testükben-lelkükben határozatlan érzések gomolyognak; ideáljaikat elérniük alig sikerül; érzik még saját befejezetlenségüket. Ehhez járul – a ponyváról nem is szólva – a naturalista irodalmi termékek olvasása; mint Darwin, Nietzsche, Schopenhauer, Haeckel, Zola, Tolstoj, Ibsen stb. Vagyük még hozzá az egyre erősebben ébredő és követelőző nemi ösztön munkáját. Bizony, ha valaha, hát e korban van szükség erősítő, felemelő ideálokra, és a minél korábban, minél kisebb korban begyakorlott erős akaratra!

σ) A gondolkodó ész nagyszerű teleológiai fedez fel abban a sajátságos jelenségen, hogy míg a gyermekfiúk s kis leányok jól megférnek egymással, addig a serdülő fiú ösztönösen húzódik a leányuktól . . . „Vom Mädchen reiszt sich stolz der Knabe”, – mondja Schiller találóan. Az erőtől feszülő, hőstetteket kigondoló fiú lenézi a gyenge, bátortalan leányt; viszont a leány gyengéd lelke is ösztönösen fordul el az esetlen járású s ostoba „stikliket” gyártó „kamasz” fiútól. És minden nagyon jól van így. A Teremtő terve, hogy a két nem főleg ebben a korban külön nevelkedjék, egymásra hatással ne legyen, mert csak így fejlődhetik a fiú a teljes férfiúi, a leány a teljes női ideállá.

d) Fontos változások állnak be a pubertás korában a vallási gondolkozásban is. Hit és vallási élet sokszor válságon megy át ez időben. A kis gyermeknek a mennyei Atyáról vallott meleg hite eltűnik, s a hit és ész ezen-túl sokszor kelnek viadalra egymással. A régi gyermek odaadása, alázata, bizalma helyet ad a kritikának, kétkedésnek, bizalmatlanságnak, s annak a vágnak, hogy minden titoknak nyitjára akadjanak. Vallási kétély s erkölcsi féktelenség könnyen lesznek úrrá a lelken.

Különösen fontos feladat most a hitoktatásban

Istent nem gyermekesen állítani be többé, hanem gyermekfölötti, sőt emberfölötti módon, bizonyos filozófiai öltözetben. Fontos az „igaz” és „magasztos** iránt meglevő természetes lelkesedést a vallás igazságainak lekötni s a gyermekkor bizalmát, szíves alávetettséget az Isten akarata iránt átalakítva átmenteni az ifjúkorba mint tudatos, szabadon vállalt engedelmeséget.

3. Serdülőkori betegségek.¹

Helyénvalónak látjuk röviden felhívni a figyelmet azokra a speciális serdülőkori betegségekre is, amelyek egyik-másik ifjúnak testi vagy lelki egyensúlyát e korban megzavarhatják.

Már a pubertás normális lefolyása is mélyreható megrendülésekkel jár; ha pedig bármiféle zavaró körülmény (pl. öröklött syphilis, egyéb terheltség, gyöngébb ellenállód épeesség, elpuhult nevelés, korai nikotin- s alkoholélvezet) nehezítik a helyzetet, lényeges testi vagy lelki betegségek állhatnak elő. A serdülő kor a terheltségeknek, az öröklött rossz hajlamoknak kritikus időpontja.

a) Ilyen kamaszkori *testi* betegség áll be, ha a hirtelen fejlő szervek erősödését a fönt említett kedvezőtlen körülmények zavarják. Ebből funkcionárius vérkerüingési zavarok (heves szív-dobogás, kapkodás levegő után, szédülés) kelé kezhetnek. Különösen most kell vigyázni az egyenes testtartásra. Könnyen áll be elfáradás. A tüdővészes infekcióra is igen hajlik a szervezet e korban. Gyakoriak a bőrküütések is. A legjobb védekezés mindenek ellen: elegendő alvás, nem fű «eres, s nem izgató táplálkozás, nem sok ülés, kellő mozgás a szabadban.

b) Az *idegrendszeri zavarok* szintén rendkívüli jelenségeket idézhetnek elő. A mai ifjúság idegrendszeri külső körülmények és átörökös folytán úgyis eléggé terheit; nem csoda, ha a kamaszkor fisiológiai változásai erősen próbára teszik. Egyiknél neurasthenia, másiknál hysteris, majd hypochondria vagy melancholia áll be. Mindez a neurózis csupán funkcionárius természetű

¹ L. bővebben: Anton: Vier Vorträge über Entwicklungsstörungen besra Kinde. Hoffmann: Handbuch d. Jugendkunde u. Jugenderziehung. Herder. 1919. 343–99. i. Isserlin-Gudden: Psychiatrische Jugendfürsorge. Berlin. Lierz: Wanderungen durch das gesunde und kranke Seelenleben bei Kindern und Erwachsenen. Mayer. Wan. Pappenheim-Grosz: Die Neurosen und Psychosen des Pubertätsalter. Pick: Der einige bedeut. Psycho-Neurosen des Kindesalters. Többen: Die Jugendverwahrlosung und ihre Bekämpfung. Münster. 1922 60–68. I. Ziehen: Die Geisteskrankheiten des Kindesalters mit besond. Berücksicht d. Schulpflicht. Alters. 3 k.

Ugyan, amely a testi fejlődés befejeztével elmúlik, a betegség jelenségei azonban érezhetők a lelki tevékenységen is (lelki megzavartság, nyugtalanság, túlérzékenység, akaratnélküliség) Mindeme ideges tünetek nagy szeretetet, jóakaratot és tapintatot követelnek a nevelő részéről.

c) Sőt elég gyakran valóságos *psychopathikus jelenségek* is ütköznek ki az ifjún e korszakban, így p. a *dementia praecox* három fajtája: a) a *hebephrenia*¹ (ifjúkori elmezavar), ami alatt a serdülőkör tipikus jelenségeinek betegesen fokozott megnyilvánulását értjük; b) a *dementia katatonika*, amely mindenféle külső befolyás ellen elutasító, negatív viselkedésben („mintha falra borsót hányának”) és folyton megújuló ugyanazon mozulatokban s grimaszokban és ugyanazon kedvenc szavak használatában (stereotypia) nyilvánul; c) a *dementia paranoides*, (megelőző vagy öröklött betegségek vagy fejsérülés maradványa), a való alapot nélkülező zavaró érzékelések (lát, ha I, szagol nem látszó tárgyakat, hangokat s szagot), *Psychastenia*, az akarat túlságos elernyedtsége az ösztönök és képzelet világával szemben, mely néha egész az ebulliáig fokozódik. Olykor felléphet örökölt melancholia, sőt szintén örökölt erkölcsi degeneráltság (*moral insanity*) is, mely szó nélkül nyeli a bünt. A legnagyobb baj, hogy az ilyen ifjaknak ői becsülésük is elhal, ami pedig egyetlen segítő eszköz lehetne a mentő munkában. Másokban a terheltség féktelen szenvedélyekben, gonoszságban nyilvánulhat, folyton hazudnak, csalnak; legtöbbször nem kicsapongás is járul mindezekhez. Ilyenkor rendkívül fontos, hogy a nevelő ismerje az illető egyén sajátos körülményeit, terheltségét, a környezet befolyását, és nevelői munkáját ehhez szabja.

4. Mire vigyázzon a lelkivezető.

Minthogy tehát az ifjú ezekben az években csupa aktivitás, csupa élet, először is ne ijedjünk meg egyes csintalanságaiktól, másrészt pedig főkép most igyekezzünk a hitoktatást életre átváltani s a vallásnak életet alkotó erejére rámutatni.

A) Az elsőre vonatkozólag *Foerster* így ír: „A valáspszichológnak nem szabad soha elfelejtenie, hogy a fejlődés éveiben a fiúknak egész belső állapotából következik, hogy épen azok a fiatalok, akik lelkük mélyén vallásos hajlamúak, . . . ezt a belső állapotukat jámborság, imaszeretet, csendesség és misztikus vágyak által épen nem árulják el, hanem épen ellenkezőleg feltűnő jellemző s az erő és önbecsülés ha-

¹ Hébé az ifjúkori istennője (Zeus és Hera leánya.)

tározatlan sóvárgása lázítja őket minden engedelmes-ség és lágyság ellen. Olyan ifjak, akikből az egészséges, fiús csintalanság hiányzik s akik a fejlődés éveiben határozott jámborságot mutatnak, az igazi ifjúsági pszichológus előtt mindig gyanúsak, mert férni lehet, hogy itt a jellemnek egy alkotó eleme hiányzik, ami nélkül a vallás is csak lagymatag érzelgösséghöz, de nem megbízható s világot legyőző karakterhez vezet”.¹

„Olyan a fiú ezekben az években, mint a zakatoló autó, amely reszketve várja az elindulást: érzi, szét kell pattannia, ha meg nem indulhat és erejét tettekben nem vezetheti le. Ádám és Éva porból teremtettek, de a fiúk villamosságból – mondja egy amerikai pedagógus.”²

Ezeknek vezetésénél tehát nem szabad megfelel-kezni arról, hogy az ifjú csupa élet, csupa mozgékonyiság. Mikor imádkozik, lelke mélyéből tud beszálni Istenéhez: „Mint a szarvas a hűs forrásra, úgy vágyik lelkem, Uram, utánad”, – aztán feláll s olyat gáncsol a szomszédján, hogy az csak úgy zuhan a földre. Egyszer képes minden héten gyónni, máskor heteken át nem is imádkozik.

Külsőleg nagyon mutatja, hogy most már ő kriti-zálni is mer, most már nem fogadja el szónélkül a te-kintélyeket, mint azelőtt; hogy most már ő nem olyan „jámbor”, mint azelőtt, alsós korában; sőt akárhányban újfajta farizeusság fejlődik ki, amely szerint a fiú így imádkozik: „Uram, hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan jó, mint ez itt”. De azért téves meg-állapítás volna ezekből a jelenségekből a kamaszkor vallástialanságára és a „kíméleti idő” szükségességére következtetni. A fejlődő ifjú viselkedése szüleivel szem-ben is mennyire hidegebbé lesz (némelyik el is szalad, amikor édesanya meg akarja csókolni), és mégsem mondhatjuk, hogy nem szereti többé szüleit; épúgy nem szabad azt gondolnunk, hogy a kamaszkorban

¹ Foerster: Schuld und Sühne. München. 1911. 177. 1. –

² Foersterl Erziehung und Seibsterziehung. Zürich. 1917.210.1.

az ifjak elvesztik vallásosságukat, ha külsőleg talán nem is szívesen mutatják meg azt.

B) Kétségtelen tény, hogy ha a kamaszok általános nevelése is nehéz, még nehezebb vallási nevelésük. Egyrészt nem szabad feladnunk hitünk természetfölötti jellegét (enélkül u. i. nem lehet keresztenységről beszélni), de másrészt számot kell vetni e kor fiziológiai és pszichológiai sajátosságaival, az előttünk feslő fiatal egyéniség megilletődött tiszteletével, egyébirányú szellemi fejlődésével is.

Minden fejlődési kornak sajátos vallási ideálja van; itt tehát a vallásnak azokat a motívumait emeljük ki, amelyek iránt ez a kor leginkább érdeklődik, s ezeket állítsuk a nevelés szolgálatába.

A kamaszkornak leginkább imponál a *nagyság, az erő, a hatalmas méretek, a romantika*. Emeljük hát ki vallásunkból ebben a korban főleg ezeket a vonásokat; (pl. a szentek életében, az egyháztörténelemben a heroizmus, önzetlenség; a misszionáriusok és távoli országok romantikus élete stb.)

A hittanár főleg ezekben az osztályokban legyen tudatában annak, hogy a hittan nem annyira iskolai tantárgy, mint *élettantárgy*; nem iskolai gyakorlat, amit elég könyvnélkül tudni és vizsga után elfelejteni s a hittankönyvvel együtt annak tartalmát is sutba dobni, hanem minden hittanóra legyen a gyakorlati életerendezés és jellemalakítás problémájának bogozgatása, a *hitoktatás* mellett *hitszoktatás* is, minden nap gyakorlás az önnelvésben. Ne arra törekedjünk, hogy a középiskola végeztével a diákok fejében a *hittudományból* minél nagyobb adagok legyenek «(skatulyázva, hanem hogy majd az élet odisszeájában az Isten akaratát válasszák iránytűül. Igen, legyen vallásuk az ész vallása s (hiszen oly kemény feltételeket szab előjük, hogy azoknak jogosságát ugyancsak meg kell alapozni); de ne hagyjuk erősítés nélkül az emberi lélek másik oldalát, az *akaratot* sem. Legyünk büszkék arra, hogy épen a céltudatos ker. nevelés valósítja meg azt a hármas követelményt, amit a nagynevű *Paulsen* utolsó írásában a nevelés örökök alapjaiul megjelölt. „Az én tanításom az volna, hogy tértünk vissza a régebbi korok komoly és szigorú neveléséhez, az „*educatio strenua*”-hoz ... Az igazi nevelés örökövezércsillaga a három nagy imperativus: Tanulj engedelmeskedni! Tanulj erőt kifejteni! Tanulj lemondani és vágyaidat legyőzni”.¹

¹ *Paulsen: Moderne Erziehung u. geschlechtliche Sittlichkeit*-Berlin, 1908. 87. 1.

Már pedig az evangéliumi pedagógia minden is ez az „*educatio strenua*” volt. A világi tárgyak legújabb tanítási módszerében is kezdenek már rájönni, hogy a mai iskola az észbeli tudás tarka csilllogását kelleténél tűi értékelte – a jellem, akarat és szív ki-művelésének hátrányára. Annál inkább kötelessége erre rájönni a hittanításnak. Ha az egyik szerv a másik rovására fejlődik, nyomorékká lesz az egész szervezet.

α) Különösen nehéz feladat e korban a tekintély és szabadság összeegyeztetése, mert hiszen a fejlődő egyénisége legnagyobb kincsének a szabadságot tartja és minden – még vallási – előírásban is e kincsének megsértését véli feltalálni.

Minél jobban fejlik az ifjú, annál jobban kell a kizárá-lagos tekintély-nevelést mérsékelni. A nevelő tanainak puszta visszhangját az ifjúban még ne tartsuk meggyőződésnek; mert ez a látszat mindenkor összedől, mihelyt kikerül a tekintély közvetlen befolyása alól. Az ifjak napról-napra fokozódó önállósági törekvé-seiben viszont nem szabad elhüidegülést vagy hálát-lanságot látnunk; mert hiszen minden nevelés vég-célja épen saját lábára állítani a kezdetben gyöngé-lelket.

Az ifjú nem szívleli többé, hogy kezénél vezessék, mint gyermek korában. Ez azonban korántsem jelenti, mintha *erős kezű* vezetőt nem türne maga mellett. Hiszen épen ebben a korban szeretnek egyletesít játszani, ahol a legnagyobb szájú lesz a vezér. Ha ügyes vezető tisztán tűzi ki előjük a célt, föltétlen ragaszkodást nyerhet most is. A maga személyét tolja hátra, a célt pedig állítsa mindenek előtt reflektor fényözönébe; így az ifjak meggyőződnek, hogy nem a személynek szolgálnak, hanem a célnak; – ez pedig férfiasság, ezt tenni érdemes. A nagy rend-alapítók ezt a momentumot használták ki, mikor pl. Szt. Benedek a „*opus Dei*”-t, Sz Ignác a „*regnum Christi* „-t állította rendtársai munkájának középpontjába.

β) Az ifjakban különösen magasan csapkodnak e korban a cselekvési vágynak és tetterőnek hullámai, ezekre kell tehát ráhelyezni a tekintély hajóját s a külső előírások betartását épen, mint a teremtő erő

működésének feltételét, mint a bennünk egyébként vakon működő s bizonytalan tapogatózásba vivő, alaktalan szabadság utáni vágy nélkülözhetetlen ellenőrzőjét kell beállítani. Az ifjúság nagy mértékben lelkes és nagylelkű. De neveljük *vallási nagylelkűségre* is olyan értelemben, hogy ne latolgassa kicsinyes mértékeken, mivel tartozik *szorosan* Istennek, hanem ha megismerte, hogy Isten minden teremtett lénynél nagyobb, azt is érezze, hogy tehát neki többel tartozunk, mint azt elgondolni, vagy megvalósítani képesek volnánk.

y) Az akarat erősítésének különösen a pubertás korában jut döntő szerep. Arra kell nevelni az ifjút, hogy amikor szükséges, minden mindenjárt elhatározásra tudjon jutni, s elhatározását tettre is tudja váltani. Ennek a nevelésnek főpontja pedig abban áll, hogy egyrészt az ifjú lelket erős ösztönzésekkel s vonzó ideálokkal telítjük, másrészt pedig ellenálló, az ingernek „nem”-et mondani tudó képességét gyakoroltatjuk, erősítjük. Ebben a világításban vesszük csak észre, hogy az egész katholikus aszkézis nem más, mint egy motívumaiban, céljában s eszközeiben theocentrikusan beállított páratlan akaratiskola.¹

σ) Igen erősen előtérbe lép e korban a kritizáló hajlam. Az ifjak különösen élesen figyelik környezetüket s menthetetlenül leszólják hibáikat. A hittanárnak csak akkor lehet nyert ügye, ha rajta minél kevesebb hibát tudnak felfedezni.

Viszont nern árt tudni, hogy ez a minden lebíráló, sokszor a legszentebb vallási igazságokat sem kímélő hang nem annyira az ifjú lelkének természetes hangja, mint inkább a szervezeti fejlődés együttjárója. Néhány év múlva alább adják ezt a tónust. Tehát ne ijedjünk meg fölöslegesen, ne aggódunk, hogy hitetlenekké lettek ifjaink, ne tegyünk nekik meggondolatlan szemrehányásokat. Ebben a pontban elfogadhatjuk a „tout comprendre c'est tout pardonner” elvet.

¹ Faszbndner: Wollen eine königliche Kunst Herder. 179. I.

„Egész különös figyelmet kell szentelnünk annak a krízisnek mely az ifjú nemi fejlődésével van kapcsolatban és amely a pubertás korában lép fel, annál is inkább, mert az epologetikának, mint a felsőbb osztályok tárgyának tanítása épsn ezzel a korral esik egybe. Az ifjú bensejében végbemenő váltoásnak kifejezöje hangja, mely egyszer gyermehang gyanánt nyilvánul, másszor férfiasan vastag, hogy úgy mondjuk, tántorog. így tántorog az ifjú egész lénye, lelke. Forr benne minden, és ahogy forrongó időben újságok és politikusok sokszor olyan dolgokat mondannak vagy cselekszenek, amelyeket normális időkben nem cselekednének, hasonlóképen az ifjú. a szervezetében végbemenő forrás idejében sokszor elrémi nevelőit viselkedésével és szavaival. Oiyenokst mond, mintha hitetlen volna. E beszédének forrása azonban rendesen nem hitelenség, hanem csak egy rendkívüli lelkíállapot. Szeretettel kell tehát hozzá szólni, mint ahogyan az orvos szeretettel szól betegéhez. Nem szabad türelmünket vesztenünk vele szemben, mint ahogyan egy kedves betegünkkel szemben nem vesztjük türelmünket, ha még oly kiállhatatlanul is nyilvánul betegsége. Várni kell, míg kiforja magát. Ez azonban nem azt jelenti, hogy állapota nem vészeltén és így magára hagyhatjuk őt. Ellenkezőleg. A legnagyobb gonddal kell mellette állunk, nehogy az átmeneti kornak ezen patológikus tünetei állandósuljanak és valódi hitelenséggé legyen az, ami eleinte csak hitelenségnak látszott . . . Érezzük tehát át a pubertás korában levő tanítványunk veszedelmét, tekintsük őt a hullámokban vergődő Péternek, kinek mi vagyunk a Krisztusa.”¹

ε) Nagy nyugalom. A kamaszévek tömérdek csínyje, sokszor durvasága, könnyen kihozza a hitoktatót nyugalmából, hacsak nem emlékszik vissza – *saját* fiatal éveire. Pedig kellő nyugodtság nélkül semmiré sem megyünk. Ez a nyugalom adja meg a szükséges türelmet s megvéd a paphoz nem illő durva tónustól. Azzal le kell számolnunk, hogy – hiába – az ifjúság ezekben az években nem oly tökéletes, mint amily tökéleteseknek mi felnőttek magunkat – gondoljuk. Sokszor nem is lehetnek róla szegények, hogy eny nyire kiállhatatlanok!

A teljes higgadtságot s nyugodt modort nem fölösleges a mai ideges világban különösen is hangoztatni. A hitoktató idegessége átragad az osztályra, az ideges osztályt meg büntetni kell s- vége a kedvező hangulatnak.

¹ Zubriczky: Még; egy-két gondolat ez apologetika feladatáról. Kath. Nevelés. 1921. 252. 1.

Sohasem tudjuk a *gúnyt* helyeselni a diákokkal szemben, legkevésbbé azonban ebben a korban. A *gúnyolódó* hittanár végkép elkeserítheti és elvadíthatja magától a lelkeket.

Aztán ne felejtsük el *megdicsérni* is a jót, amit diákjainkban tapasztalunk. Amint erkölcsstani könyveink – sajnos – többet foglalkoznak a bűnnel, mint az erényekkel, ép ily közeli a veszély, hogy a nevelő is könnyebben hajlik a hibák folytonos feddésére, mint a jó elismerésére és dicséretére is. Pedig áz ifjú lelek hosszú küzdelme nagy elismerést is érdemel, nem is szólva arról a pszichológiai tényről, hogy az elismerés a további akaraterősítésnek s nemes küzdelemnek is ösztönzője. Az állatot ostorral hajtják előre, de az ember inkább ért a jó szóra.

Különösen e korban ügyeljünk arra, hogy bizonyos *megilletődöttséggel*, bizonyos tartózkodással nyúljunk ahoz a fönséges titokhoz, amit emberi léleknek nevezünk. *Másnak* a lelke az, nem az *én* tulajdonom, nem rendelkezem fölötté, mint valami élettelen tárgy fölött. Bármily lelkesen szeretném megnyerni a krisztusi életnek, nem ragadhatom magamat vele szemben erőszakosságra. Jól kell tudnom, hogy a lelek mind különbözik, nem lehet mindenire ugyanazt a formát erőszakosan ráhúzni. Ami csak *tanács*, az nem *parancs* s ami az egyiknek *mennyország*, a másiknak *pokol* lehet.

A lelkinevelőnek éles tekintete főleg ahoz szükséges, hogy felismerje az ifjúban azt a pontot, hajlamot, jó tulajdonságot, amely épen ennek a léleknek *különös* sajátossága, s amelybe beleakaszthatja az egész lelkinevelés tengelyét. Ismernie kell a nehézségeket, amelyekkel az ifjúkor küzködik, mert csak így figyelmezhetet s óvhat, korholhat s tanácsolhat eredménnyel. Tudnia kell, mily szeszélyesen csapongó a kamaszkor hangulata: egyszer magasba emeli az ifjú lelket, másnap – minden látható különösebb ok nélkül – a bizonytalanság, kedvetlenség, lelki depresszió mélyére sújtja. Tudnia kell, mily könnyen lelkesedik az ifjú kor, de mily kevéssé erénye a kitartás, mily hamar

lankad szárnyalása, s mily könnyen emészti fel erejét a minden napjai élet. Ismernie kell, hogy lelkesedés és tett gyakran mily messze állnak egymástól s hogy apró kis megszokott és megszeretett hibák sokszor csak komolyabb küzdelmek után győzhetők le, mint a kiáltó nagy bűnök. Ha ezt tudja, minden készen lesz nála az ösztönző, bátorító, vigasztaló szó.

5. Visszaeső bűnösök.

a) Különösen nagy próbára teszik az ifjúsági lelkipásztor türelmét és szeretetét e korban a folyton visszaeső, szokásos bűnösök. mindenkinél volt már ilyenekkel dolga; bár senki türelmét el ne vesztené velük szemben! Ne felejtsük, hogy sokszor a legjobb lelkületű ifjak küzködnek legtovább. Ha valaki, hát bizonyára ezek érdemlik meg legtöbb szeretetünket*

Nem a kath. erkölcs nevelői értéke mutatkozik ezekben elégtelennek, hanem talán szerencsétlen családi körülményeik, szervezeti diszpozíciójuk, terheltsg, neveltetésük és tömérdek más körülmény viszi őket, hajtja újra meg újra a bűn karjába.¹ A velük való foglalkozás nagy türelmet kíván, de adja meg ezt a türelmet az a gondolat: mi lenne ezekből, ha még mi is magukra hagyjuk őket vergődésükben, amelyért – legalább részben – talán nem is ők felelősek 1 Hiszen ők maguk is bevallják, hogy akkor, azokban a percekben érzik magukat boldogoknak, amikor ismét bűnnélkülinek tudják lelküket. Igazi lelkiatya bátorító szava nélkül, – mely főleg elvesztett önbizalmukat igyekezzék visszaadni s teljesen elcse-nevészedett akaraterejüket felébreszteni, – föltétlenül föladják a reménytelen küzdelmet. De érezze feladata fontosságát a pap is:

¹ A velük való lelki foglalkozást megkönnyíti az alábbi könyvek áttanulmányozása: *Müncker: Der psychische Zwang und seine Beziehungen zur Moral und Pastoral.* Düsseldorf. *Lierzt: Wanderungen durch das gesunde und kranke Seelenleben bei Kindern und Erwachsenen.* Kosel: *Kasperczyk: Reifende Menschen und Menscheitsreifung.* Kose).

„Eine schone Menschenseele finden, ist Gewinn.
Em schönerer Gewinn ist sie erhalten,
Und der schönste und schwerste
Sie, die schon verloren war, zu retten.“ (Herder.)

Érezze, tudja ezt az ifjú is, hogy a gyónta tószékben mindig várja a tékozló fiú Atyja, a bűnösök és vámosok barátja, aki ennyi esés után is fulébe súgja: „Bízzál, fiám, bűneid meg vannak bocsátva”.

Csak soha nyugodtan bűnben ne maradjanak! „Culpam incidisse, naturae est; diluisse, virtutis” – írja *Szent Ambrus*.¹ „Septies cadet iustus, et resurget” – idézhetjük egy kis akkommadációval a Példabeszé-Könyvét (24, 16.); tehát az igaz is elesik, de nem marad fekve! Az az ismertető jele, hogy azonnal fölkel.

Találóak *Szalézi Szent Ferenc* szavai is: „Kitalálták azt is, hogy lehet a keserű mandulafát édessé változtatni azáltal, hogy alul meghasítják és kifolyatják nedvét; mért ne tudnók mi is kihijtani magunkból rossz hajlamainkat, hogy jobbaká lehessünk? Senki sem oly jó természeténél fogva, hogy a rossz szokások rosszá ne tehetnék, de viszont nincs oly rossz természet sem, amelyet elsősorban Isten kegyelmével, azután munkával és kitartással megfékezni s legyőzni ne lehetne”.² A szent genfi püspöknek e szavai legyenek bátorítóink azokban a pillanatokban, amikor a sok sikertelenség nyomán túlságosan is érezzük, menyire joggal alkalmazhatjuk a nevelőre is Szent Pál kifejezését a „veritékező földmivészről” (*laborans agricole*).³

Mély igazságot tartalmaznak *Humboldt* szavai: „Az ember sokra képes, ha sokat bízik magában”. A mai orvosok szívesen gyógyítják az idegességet autoszuggesztíóval; a lelkibetegség legyürésében is sokat segít, ha van erős bizalmunk. A felbátorítanak, bizalomöntésnek páratlan szerepe van e téren. Menjen az itjú örömmel az új küzdelemre, mert igaza van *Jean Paulnaki*: „Az öröm olyan égbolt, amely alatt minden tenyészik, csak mérgez kígyók nem.”.

b) Vannak azután ú. n. javíthatatlan diákok, a buzgó lelkipásztor nagy keresztki. Néha minden igyekvés, minden jóakarat eredménytelennek látszik. Lehangoztságot azonban ezekkel szemben sem szabad éreznünk. Hiszen még a vízbefültet is kihúzzuk a vízből,

¹ De apologia David c. 2. – ² Introd. à la vie. dev. 1. Partie Chap. XM. – 3 Tim. II. 2, 6.

hát még akiben van egy kis élet? Bele kell törődnünk abba a ténybe, hogy utóvégre lehetetlen mindenkit üdvözítenünk, és hajánál fogva az Úr Isten sem visz senkit a mennyországba. Teljesen ellenkező eredményt érnénk el, ha a kevésbőé termőtalajú lelkekenben a gyökéreresztést – hibás buzgóságtól vezetetve – heveskedéssel, kemény parancsokkal, gyanúsításokkal akarnák siettetni. Türelmetlenkedni a nevelésben sohasem szabad. A föld valamennyi teremtményei között az ember nő leglassabban, – igaz, hogy azután a legnagyobb földi tökéletességet is éri el. Tanuljunk a földmívestől. Fáradtsággal dolgozza meg földjét, szánt, elvet és azután türelmesen várja a termést. Hogy közben a nap mit tesz, eső permetezi-e, vihar rombolja-e, jágeső csapkodja-e a reményteljes vetést, az már nem tőle függ. Es ha az idén nincs termés, mégis elmegy-e jövőre a kedve? Nem; újra hozzáfog tavasszal: hátha most, most megjön majd a termés I. *A pedagógiai pessimisták tanuljanak bizalmat a földmívestől.* . . „Ecce agricola expectat pretiosum fructum terrae, patienter ferens, donee accipiat temporaneum et serotinum. Patientes igitur estote et vos, et confirmate corda vestra.” (Jac. 5, 7. 8.)

De egyébként is van egy körülmény, amely a látszólagos eredménytelenségen is megvigasztalhat. Az, hogy az elvetett mag később, – talán hosszú évek után – de mégis gyakran még a „javíthatatlan diákok”-nál is kihajt. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy az élet kemény küzdelmei akárhány ilyen elveszettnek hitt iffút megtörnek, és a vallásos életnek lelkükbe reménytelenül elvetett magja – ha talán sok viszontagság után is – később, felnőtt korukban mégis csak gyökeret ver.

V. FEJEZET.

Az ifjúság sexuális problémája.¹

I, A kérdés fontossága.

a) Az iskola szempontjából

Az erkölcsi nevelésnek célja, az embert arra képessíteni, hogy lelkiismeretének szavát az élet minden körülménye között bármily áldozat árán is kövesse. minden emberben erős küzdelem dül a jó és rossz között; az emberi lélek két összecsapó világnak örökösi harctere. De valamennyi ösztön közül legerősebb

¹ A kérdés annyira kényes és élei bevágó, hogy a nevelőnek csak egy-két jó monographia áttanulmányozása után szabad hozzájárulnia. A rendkívül nagy szakirodalomból megemlítjük az alábbi könyveket:

Ernst: Ettempflicht. Keveiæer. – *Foerster: A nemi élet etikája és pedagógiája.* Budapest, Szt. István Társ. – U. a.: *Jugendlehre* („Sexuelle Peedagogik” c. fej.) – *Gaiierer-Krus: Erziehung zur Keuschheit.* Innsbruck. – *Groebel: Sexualpaedagogik in den Oberklassen höherer Lehrenstalten.* – *Huber: Über sexuelle Aufklärung.* Münster. – *Kaminski: Mehnur an Eltern und deren Vertreter über Erziehung der Kinder zur Keuschheit.* Dülmen. – *Komócsi: A nemi felvilágosítás.* Pécs. – *Krus: Wie kann die Anstaltserziehung zur Sittenreinheit heranbilden.* Innsbruck. – *Meyer: Vom Mädchen zur Frau.* – U. a. *Vor heiligen Toren.* S'uttgait. – *Morice': Jeunesse et Pureté.* Paris. Téqui. – *Mönnichs: Zur Katechese über des 6. (9.) Gebot.* Kempten. – *Oberdörfer: Die schone Tugend.* Köln. – *Paulsen: Moderne Erziehung und geschlechtliche Sittlichkeit* Berhn. – *Schiigen es Jörissen: De Aufklärung* (*Mosterts: Jünglingsseelsorge.* Herder. 1923. 295–349. 1.) – *Schubert: Die sexuelle Aufklärung der Jugend. Theologie und Glaube,* 1913. 474. s köv. 1. –

az önfentartó (egoista) és a fajfentartó (sexuális) össz-tön. Egyik sem bűnös önmagában véve. Mert hiszen az első nélkül elpusztulna az ember, a második nél-kül az emberiség. De viszont mindenkor körülátkötések kell szorítani, különben a féktelen egoizmus rablóbarlanggá, a féktelen sexuális élet őrültek házává tenné a világot.

A középiskolás diákok lelkivezetésének egyik leg-égetőbb, legkényesebb és bizonyos tekintetben döntő jelentőségű problémája a helyes sexuális nevelés, a pubertás viharos éveiben vergődő fiatal lélek helyes eligazítása. Évek nevelő munkája semmisülhet meg s mehet tönkre véglegesen, ha a testi fejlődés viharos éveiben téves utakra kerül az ifjúnak erkölcsi élete.

Igaza van Pázmánynak: „A mi életünk e földön oly vitézkedés, melyben az örökké életért és a tökéletes erkölcsökért szünetlen bajt vívunk. De sem gyakrabban, sem hosszabb, sem veszedelmesebb harcolásunk nincsen, mint a bujaság ellen, a tisztaág oltalmáért”.¹

Jól tudják ezt a nemesebb gondolkodású világi nevelők, tanárok is; ők is érzik, hogy hiába minden pedagógiai reform, írhatnak új tankönyveket, tervezhetnek új tanítási módszereket, ülhetnek az ifjak két-szer többet az iskolában: mind hiába! Amíg ez a rágódó bűn végigpusztít az ifjúság reményteljes vétéssében, eredménytelenek maradnak a legnemesebb pedagógiai törekvések is. Innen ered az a tömérdek kísérletezés, terv, cikk, amit a pedagógiai irodalom az utóbbi években e kérdésről felmutat.

Szuszai: A nagy mesterség. Bpest. – *Thalhofer:* Sexuelle Pädagogik. Kempten. – *Vogelbacher:* Wie erziehe ich die heranwachsende Jugend zur Keuscheit? (Mosterts: i. m. 271-295. 1.) *Walter:* Rechte und Schranken der sexuellen Aufklärung der Jugend. Donauwort. – *Walter:* Die sexuelle Aufklärung der Jugend. (Notwendigkeit, Schranken und Auswüchse.) Donauwirt. – *Wilhelm:* Das sexuelle Leben und seine Verwertung in der Erziehung der Kinder. Danauwort.

¹ Pázmány összes munkái. Bpest. 1903. VI. k. 443. 1.

b) Erkölcsi szempontból.

De ha ily fontosnak tartják már a világi nevelők ennek a problémának ügyes megoldását *csupán a tanítás szempontjából* is, mit kell akkor éreznie az ifjúsági lelkipásztornak! Mikor ma színházban, mozi-ban, újságokban, vicclapokban, képeken, kirakatokban, társaságban, szórakozásban ezernyi ezer alakban tör ifjainkra a sexuális kísértés; mikor minden léptenyomon por száll a levegőben; por, amelytől kiszárad a velő a csontokban, amelytől vízzé válik a vér az erekben, amelytől az ifjú lélek tavasza, ereje, öröme hervadássá, rothadássá, melankóliává satnyul; szabad-e akkor a *lelkek gondozójának* tétlenül maradnia? *Liguori Szt. Alfonz* ezt írja: „Az elkarhözöttök között, kik a poklot benépesítik, nincs egyetlen egy sem, aki a VI. parancs ellen is nem vétkezett volna, és száz közül kilencvenkilenc egyenesen ezért a bűnért kárhozott el”. Ha szabad is, sőt kell is ezt az állítást túlzásnak és magánmeggyőződésnek tartanunk, mégsem hunyhatunk szemet e bűn pusztításának rémesen nagy méretű nyomai előtt. Ma már a IV.-V. osztályos középiskolások szemében valami nyugtalan tűz lángja lobog; vannak kedvenc olvasmányaik, amelyekben mohó kíváncsisággal emelgetik a leplet az ember születésének misztériumairól; öreg kéjencek cinikus mosolya vigyorog 15-16 éves gyermekek arcáról, amelyről velöt emésztiő tűzvész hamvasztotta le az ártatlanság bársonyos rózsáit. Mint éretlen gyümlőcs, melynek fáján titkos féreg foga rág, úgy hullanak ifjaink ezzel éretlenül, kifejlődésük előtt a lelki pusztulásba s sokszor a testi betegségekbe is. Azt az erkölcsi nyomort, amelybe ifjúságunk jutott, már letagadni sem lehet. Ijesztő kelevényekben fakad ki ez a kór; ott rémít vigyorgó arca a fiatal lelkek tekintete mögül. Első pillanatra talán hihetetlennek látszik az alábbi megállapítás: „A fiatalok erkölcsi szintje mélyen lesúlyedt. Már alig találkozik 15-16 éves korban szűzliszta ifjú; egyes vidékeken ilyen leány is alig akad. Már az elemi iskolába járók kö-

zött is járványszerű az ocsmány beszéd s önfertőzés titkos bűne”¹; pedig sajnos, ezt a szomorú képet alig lehet túlzottnak nevezni. Egyes német orvosok statisztikája szerint az ifjak 95-98%-a beleesik az önfertőzés bűnébe; mások 75-80%-ról beszélnek. És ha mi joggal el is mondhatjuk, hogy a mi ifjúságunk, ha komoly vallásos nevelést nyert, e szám mögött – hál’ Istennek – elmarad, mégis szomorúan kell megállapítanunk azt a döbbenetes pusztítást, amelyet ez a bűn a mi fiatalok közt is végbevisz.² Ilyen körülmények között igazat kell adnunk a kiváló német ifjúsági lelkipásztornak, aki a kérdés fontosságáról így ír: „A fejlődés éveiben álló ifjúság sexuális nevelése ama viharos életkor nevelésének középpontja, sőt ez *maga a nevelés*.” Ugyanezt állapítja meg a „Magyar Cserkészvezetők Könyve” is, mikor így ír: „A tisztaság problémája terén való helyes elhelyezkedés a jellemnek s így a nevelésnek is középponti jelentőségű kérdése”.⁴

Megrendítő festményt láttunk valahol: a képen a Sátán sakkozott egy fiatal lányval. Az ifjú arcának minden izma megfeszült a figyelemtől és izgalomtól, hiszen már elég rosszul áll a játszmája; az ördög arcáról meg pokoli gúnnyal mosolyog le a fölény, hiszen már fontos figurákat ütött ki: imádság-, vallásosság, kötelességteljesítés stb. Az ember szeretne még remélni. Hanem, íme, most épen az ördög lép, s diadalmas búzással kiüti a – tisztaságot. A játszma elveszett...

II. A nemi felvilágosítás kérdése.

A) Története.

A XVIII. században, főleg annak második felében, hangzott fel először erősebben a pedagógiai világban a jelszó: „Az ifjúságot nyíltan fel kell világosítani”.

¹ Mikályfi: Az igeirdetés. Bpest, 1921. II. kiad. 338. 1. –
² Szeretjük hinni, hogy nálunk jobb a helyzet, mint abban a középnagyságú svájci városban, ahol egy orvos statisztikája szerint a megkérdezett ifjak 70%-a úgy vallott, hogy 10 éves koruk előtt már felvilágosítást kaptak a nemi életről piszkos szájú barátjaik részéről. Becker: Lebe rein! Tirolia, Innsbruck. 1921. 38. 1. –
³ Hoffmann: i. m. 168. 1. – ⁴ Sík: Magyar Cserkészvezetők Könyve. Bpest, 1922. 60. 1.

tani a nemi dolgokról!** Legelőször *Rousseau* követelte ezt az „Emile”-ben, és *Tissot*, a „Von der Onanie, eine Abhandlung über die Krankheiten, die von der Selbstbefleckung herrühren” (1758) c. könyvében. Ezt a követelést aztán magukévé tették *Basedow*, *Salzmann*, *Campe* stb., továbbá orvosok, filantrópok, moralizáló írók; de már akkor sem hiányzott a komoly szó, amely a filantrópok radikális túlzásai ellen tiltakozást jelentett be. (Így pl. a befolyásos *Fr. Schwarz*).¹

Korunkban az erkölcsstelenség bűnének rombolása az ifjúság életében kiáltóbbá vált, mint volt valaha; nem csoda tehát, ha a XVIII. század elhibázott jelszavával ismét jóakaratúlag kísérletezni kezdtek. A kísérlet lehetett jóakaratú, de *alapjában elhibázott*, mert abból a feltevésből indul ki, hogy az ijesztő nemi eltévelkedésnek oka egyedül az ifjak tudatlansága, s nem vette észre, hogy a szomorú állapot tulajdonképeni oka a régivel egészen ellenkező más világnézet, amely az egyén féktelen jogait hirdeti az eroszhöz, s amely úton-útfélen szinte ellenállhatatlan erővel rántja az ifjút az erkölcsi posványba.²

B) Van-e szükség- felvilágosításra?

Ma már senki sem vonja kétségbe, hogy a nevelőnek *valamiféle* felvilágosítást nyújtania kell.

a) Mihelyt a fejlődő fiatal organizmus a nemi jeleniségekre figyelmessé lesz, nyugtalanság, bizonytalanág, hánynakolódás áll be a lélekben. Ez a mindenki-

¹ Bővebben 1. *Ries*: Kirche und Keuschheit. Paderborn. 1922. 47. s köv. 1.

² Hogy különben az ifjak lelkének romlása nemcsak korunk sajátossága, arra nézve érdekes adattal szolgál a kiváló középkori pedagógusnak, *Gersonnak* (f 1429) két kis műve. Az egyikben tiltakozik az ellen, hogy erkölcsstelen képeket még a templomajtóra is kiszögeznek, amiáltal az ifjakat azok vételére csábítják. A könyv címe: „Expostulare ad potestates publiées adversus corruptionem juventutis per iascivas imagines et alia huiusmodi”. A másikban pedig egy akkor nagyon divatos sikamlós költemény ellen kel ki („Tractatus contra Romantium de Rosa”).

ben jelentkező mozgolódás kutatás után serkenti az ifjakat; könyveket, képeket, lexikonokat, orvosi könyveket bújnak, hogy új tudásvágyukat kielégítsék. Egyik kérdés a másikat veti fel előttük; de azt a feleletet, amelyre szükségük volna, seholsem találják. Es ami a bajt még súlyosabbá teszi, ezekben az években *egész szellemi életük ennék a nyugtalan kutatásnak jegyében áll*; más valami, mint ez a téma, alig érdekli őket.

A fejlődés korában minden ifjú úgy halad az élet útján, *mint az aetiops Candaces királyné udvari embere*, aki könyvet tartott a kezében, de nem értette. A fejlődő ifjú lelkei is az örökölet „minden kincse fölött rendelkeznek”; még csak nemrég is oly áhitattal tudták „Jeruzsálemben Istenet imádni”, de most „than vannak az „aethiopsok földje”, az érzéki élvezetek felé. „Ülnek a kocsin”, amelyet a fiatalság tüzes paripái ragadnak, s olvassák az eddig ismeretlen új könyvet, a fejlődő szervezet új kérdéseit, s nem értik, nincs rá feleletük. Nem mondja-e vajon nekünk is, szülöknek, lelkivezetőknek „a Lélek”: „Menj oda és csatlakozzál ama kocsihoz” s magyarázz meg neki az új könyvből annyit, amennyire szüksége van? ¹

Azonban mindenkorában meg kell jegyeznünk, hogy kezdetben még épen nem fiziológiai felvilágosításra van szükség, hanem a szemérmetesség ápolására. Mert hiszen ezek az ébredező ösztönök kezdetben korántsem hevesek és követelődzők, hanem ellenkezőleg bizonytalanok és bátortalanok, és annál inkább hatalmában lesznek az ifjúnak, minél korábban kezdetre megy az ifjú az ösztönök, rossz hajlamok ellen a küzdest. Amint azonban *később* a testi fejlődés a fiziológia bevonását is megköveteli (ennek egyik jele az örökök kérdezés: honnan jönnek a kisgyermekek?), a legszükségesebb élettani tudnivalókat is inkább a szülök közöljék velük, mint mások. És ez a kor nem várat sokáig magára, mert a mai világban „a gólyameze s más hasonló elbeszélések már az iskolaköteles kor előtt elvesztik hitelüket és lassankint már azzal

¹ Ap. Csel. 8, 27-31. Az egyház kötelességévé is teszi papi ainauk: „Docendi sunt fidèles ac vehementer hortandī, ut pudicitism et continentiam omni studio colant, mundenique se ab omni inquinamento carnis et spiritus” (Cat. Rom. Pars. III. c. VII n. 6.)

a magyarázattal sem fogják az ifjak beérni, hogy az Isten küldi a szülőknek a gyermekeket".¹

b) De egy másik körfülmény is szükségessé teszi bizonyos fokig a felvilágosítást.

Épen a leggyöngédebb lelkiismeretű ifjakkal esik meg, hogy nem tudnak maguknak választ adni arra a fontos kérdésre: tulajdonkép mi is az a tisztátlanság. Magukra hagyatva az a gondolat alakul ki benük, hogy a testnek bizonyos része már magában véve tisztátlan, ami tehát bármiképen erre vonatkozik, szintén az (pl. a természetes szükség végzése; az anyaság); tehát az ő vergődése, tudásvágya, tisztánlátási törekvése is bűn. Ebből pedig levonják a szomorú, deprimáló, akaratot örlő következtetést: „Akkor én már régen elromlottam, én már elvesztettem ártatlanságomat I” Holott erről szó sincs 1 Akárhány ilyen becsületes ifjúnak a kapott tapintatos felvilágosítás nyomán derűs nyugalom vonult lelkébe, hol addig, téves felfogása miatt, kemény lelkitusák dúltak.

c) Ugyancsak a felvilágosítás szükségessége mellett szól az a lélektani mozzanat is, hogy ezáltal az élet keletkezése, szerelem és házasság elveszti az ifjak előtt a titokzatosnak, tiltottnak csábító erejét, ami tudvalevőleg erős ingerrel hat az ifjúra. Ha az emberi életnek ezt a területét is elfogulatlan, nyugodt előadásban úgy mutatjuk be nekik, mint az isteni fölséges teremtő gondolatnak egy szerves kiegészítő részét, minden esetre könnyebb lesz e dolgokat titkos csábító ingerüktől megfosztani.

d) De szükségessé teszi a felvilágosítást a mai társadalmi élet is, amelyben az ifjak így is-úgy is eljutnak e dolgok ismeretére; ha nem hittanárjuk komoly szavai révén, hát egészen kétes forrásokból.

Arra rendesen hiába várunk, hogy az ifjak maguktól forduljanak hozzánk kétségekkel; ez a felfogás az ifjúság átlagos gondolkozásának nemismerést jelen-

² Hoffmann: Geschlechtliche Aufklärung. Lexikon der Pädagogik. Herder. 2. k. 314 1.

tené. Az ifjú nem tudja, szabad-e ilyesmivel egyáltalában előhozakodnia; hogyan kérdezzen, és nem fogják e kérdéseit rosszra magyarázni? Olyan előtt tehát, aki neki hivatott volna válaszolni, rendesen hallgat. Nem hallgat azonban barátaí előtt, akik pedig hasonló kétegyet közt vergődnek, vagy a szükséges tudást piszkos könyvekből merítették. Ezektől aztán megkapja a lehető legdurvább felvilágosítást, ami tulajdonképen nem más, mint kitanítás arra, mily élvezet ez a bűn és hogyan lehet azt elkövetni.

Az utca, házi cselédek s rossz pajtások minden ifjúnak adnak ma felvilágosítást, de olyat, amelyik az ébredező ösztönöket a legalacsonyabb képzetekkel s érzelmekkel köti össze. Ennek következtében az ifjú hozzászokik, hogy a szexuális vonatkozásban *egyedül* és *kizárolag az egoisztikus élvezetvágy kielégítését lássa!* «szerint alakul ki egész gondolatvilága, sőt e téves gondolatvilágban látja ezentúl szülei életét is és e hamis ítélete miatt kezd elhidgegülni szüleitől. A helyes felvilágosításnak éppen az a célja, hogy az ifjúnak a sexuális életről nyerendő *legelső benyomását* kiemelje a merő érzéki vonatkozásokból, s magasabb eszményiség körébe irányítsa.

Szabad-e hát csodálkoznunk, ha ifjaink elesnek, mikor ebben a nehéz harcban magukra hagyjuk őket! Hol az az ifjú, aki ilyenek után magára hagyatva meg tud állania az erény útján?... „Quis est hic et laudabimus eum.” Amint a katonát éveken át készítik elő a harcban előfordulható különféle helyzetekre, úgy kell nekünk is felkészíteni az ifjakat a reájuk váró lelki küzdelmekre. Pedig aki megelégszik az általános szólamokkal: „tmly szép a tisztaság”, „légy tiszta”, „ne túrd a piszkos gondolatokat”, „ne tégy semmi illetlenséget,” stb., az bizony magára hagyja az ifjút, mert a szenvédélyek felviharzó tengerén ezek a jámbor mondások erőtlenül zúzódnak össze.

Minden esetre könnyebb, de okvetlenül helytelen megoldása a kérdésnek, ha erről a kényes témáról nem beszélünk. minden komoly pedagógus tisztában van azzal, hogy az az ideális állapot, ha az ifjak figyelme minél később terelődik a nemi kérdésre. A probléma felvetődése u. i. mindig lelki megrázkódással jár, amit az ifjú annál könnyebben bír el, minél boszszabb csendes fejlődés előzte meg ennek az órának az eljövetelét. Ha tehát csak arról volna szó: adjunk-e az ifjaknak nemi felvilágosítást vagy ne, kétsegétszerűen az utóbbi mellett foglalnánk állást.

Sajnos azonban, a helyzet ma nem ez. A kérdés ma így áll előttünk: mi adjunk-e nekik felvilágosítást vagy bízzuk azt mocskósszajú társaikra s a piszkos utcára.

Ha tehát nagy előkészülésbe és önlegyőzésbe kerül is e feladat elvégzése, adjon erőt e munkához azoknak a fönséges értékeknek megfontolása, amelyek megmentését e munka szolgálja. *Ha az ifjúság vezetői hallgatnak, előjönnek a félrevezetők.* És azok nem hallgatnak! Hiszen – hogy semmi egyébre ne hivatkozzunk – a gyakorlatban álló ifjúsági lelkipásztorok mindenütt úgy tapasztalják, hogy az önfertőzés bűnét a legtöbb esetben másuktól, romlott társaktól tanulták meg az ifjak.

Stolz Albán, a tapasztalt pedagógus, így ír egy helyen: „Igazán ördögi elvakultságnak tartom, ha papok vagy szülők azt hiszik, hogy a rájuk bízott ifjúság akkor marad legbiztosabban ártatlan, ha ők maguk ilyen bűnökről semmit sem szólnak előttük; mintha bizony a tudatlanság sötétsége megvédi egy olyan bűntől, amely leginkább a sötétséget szereti, a sötétségbe szorul és abban tenyészik legjobban.” Egy másik helyen pedig ezt írja: „Hogy gyermekek, akikben pedig a nemi ösztön a természetnél fogva kezdetben még alig ébredezik, oly könnyen rosszra taníthatók és hogy egész iskolák és baráti társaságok oly gyorsan elromolhatnának, annak oka az a sajátságos körülmény, hogy a gyermek lelkiismeretét ebben a pontban nem keltjük fel elégé”.¹

Mikor 12-13 éves fiúk gondtalanul kacagó csoportja áll előttünk, minden papi léleknek meg kell rendülnie arra a gondolatra, hogy a leselkedő bűnrecksábító talán egy-két év múlva is mennyiben fojtja már el az ártatlan kacagást, fénymű szemet, tiszta lelket, és bizony mennyi papi hivatást is! Megelőzni, megelőzni! – ez legyen a mi sexuális pedagógiánk jelzava. *Teljes tisztaágban megtartani egy lelket aránytalanul könnyebb, mint visszahozni azt, aki megkóstolta a bűnt*

¹ Id. *Mausbach: Moralprobleme*. Herder. 1911. 289. 1.

C) Ki adja a felvilágosítást?

Már most sokat vitatott kérdés, hogy, ha tényleg kell valamiféle felvilágosítás, ki adja meg az ifjúnak azt az ismeretet, amelyre e téren szüksége van.

a) Legelsősorban;

a szülők

s azok közül is elsősorban az anya jönne tekintetbe, mint aki előtt a gyermek egész élete nyitott könyv és aki a természettől beléoltott finom pedagógiai érzékelével legjobban el tudja találni a kellő hangot és időpontot.¹ Kevéssbbé jöhet számításba az atya, aki elfoglaltsága miatt kevesebb időt szentelhet a gyermekeknek. A szülők ismerik leginkább gyermekük egyéni sajátságait, s ezek is hozzájuk vannak legtöbb bizalommal. Elsősorban ők hivatottak gyermekeik lelkifejlődését figyelemmel kísérni s legtöbb alkalmuk is van egy egy ügyesen felhasznált pillanatban a szükséges tudást gyermekeikkel közölni.

Ez a kötelesség természetesen vár elsősorban arra a két emberre, akire Isten egy harmadik léleknek sorsát bízta, hogy azt az ő tervezői szerint teljes kifejlettségre vezessék. Lakást, élelmet, ruhát, műveltséget, minden kap a gyermek szüleitől, csak ebben az egyetlen, komoly kérdésben nem lenne jog a szülőknek, kik a házas életben a Teremtőnek fönséges gondolatát látják, miért kell zavartan elpirulniuk s hatalmi letorkolással vagy gólyamesével elütni akarni a kérdést, amelyet minden gyermek előbb-utóbb föltétlen biztosan előhoz az élet keletkezéséről. Meg kell gondolnunk, hogy ez a kérdés a gyermekben a világosság s tudás után kutató természet szava, amely – ha a szülők titokzatosan kírnek a válasz elől – csak annál erősebben dolgozik a gyermekben. Soha bensőségesebb alkalom nem fog adódni, mint mikor

¹ *Heim–Vögtlin:* Die Aufgabe der Mutter in d. Erziehung der Jugend zur Sittlichkeit. *Nellice:* Mutter und Kind. (Wie man heikle Gegenstände mint Kindern behandeln kann.)

a gyermek maga kérdez; és ha a *teljes igazságot* a kis gyermek lelke még nem is bírná el, azért amit fokonkint adagolva nyújtunk neki, az is igazság legyen, hacsak részleges is. „Atya és anya nagyon szeretik egymást s azért adja nekik Isten a kis gyermeket”, ilyen vagy hasonló válasz – ha csak töredékes igazság is – de igazság, melyre nem jön később a bizalmat megölő kiábrándulás, mint a gólyamesénél. Csodálkozhatnak-e a szülők, akik gyermekük igazság után törő vágyát ravaszkodással s titkolozással akarták megkerülni, ha a gyermek is hazuggá, titkolozóvá lesz velük szemben, s későbbi kérdéseivel már másokhoz fordul!

Ez azonban csak elméletben van meg; sajnos a gyakorlatban rendesen hiányzik. A tapasztalás azt mutatja, hogy ennek a kötelességnek talán a szülők 1%-a sem felel meg, még pedig többnyire méltányolandó okokból. Egyesek nem találják meg a helyes kifejezést; mások nem tudják, mennyit és hogyan mondhatnak el; vagy pedig leküzdhetetlen elfogultságot éreznek magukban e tárggyal szemben és soha gyermekéiknek ezt a kérdést előhozni nem tudnák. A legtöbb szülő oly kényelmetlenül kényesnek tartja ezt a problémát, hogy teljes hallgatással látja legjobbnak megoldani, és – sajnos – ártatlan tudatlanságban hiszi gyermekét még akkor is, mikor az már az utca vagy az iskola durva felvilágosítása nyomán nyakig vergődik a mocsárban.

Alig van szülő, aki *testi egészségét* ne gondozná gyermekének (enni, ruházni, sétálni). Már sok van, aki *szellemi fejlődésével* nem törödik; iskolába járatja, de azzal mér nem törödik, hogy gyermeké hová jár sétálni, szórakozni, s mit olvas, s végül alig van, aki egy fontos kérdésben megfelelne kötelességének: hogy a *testi serdülés* korában 13-14 éves fiúk lelkében felvetődő új ismeretlen gondolatok'a szerető útmutatásával belevilágítana. A serdülés korában óriási vihar, új vágyak, ismeretlen gondolatok kelnek a lélekben. A szülők közt két csoport van: a) „Az én fiám még oly gyermek!” b) „Látom, kellene valamit szólnom, de oly kényes a kérdés!” – s a végén egyik csoport sem szól. Hallgatni ebben a kérdésben a legkényelmesebb, de nem hallgat az utca, társak, könyvek, színház, mozi.

b) Az iskolától

ezt a feladatot szintén nem lehet elvárni. Ritka kivételektől eltekintve egyetlen tanárhoz sem lesz a diákok oly bizalommal, amely a kétélyek legelső felmerülése napjaiban hozzávinné tanácsért az ifjút. Attól pedig, hogy a tanár közösen, egész osztály előtt tegye szóvá a kérdést, Isten mentsen!

a) Egyetlen jogos alkalom lenne erre az egészségtani órákon az iskolaorvos tapintatos előadása; azokban az osztályokban azonban, ahol egészségtant tanítanak (középiskolák VII. osztálya), rendesen már elkövetett minden felvilágosítás.

De meg az orvosból átlag hiányzik is az a pedagógiai tapintat, mely a kérdés tárgyalásánál sokkal fontosabb, mint az orvosi ismeretek.¹ Az orvos ugyanis túlságosan a fizikum szempontjából tekinti a kérdést. Ó – hivatásából kifolyólag – olyan emberekkel jut érintkezésbe, akik a tiszta életet nem tartották meg; így tehát közeli a veszély, hogy egyoldalú praxisa kialakítja benne a nézetet a nemi ösztön legyőzhetetlenségről. Ennek a felfogásnak pedig az a következménye, hogy az ő felvilágosítása a nemibetegségek elleni védekezés ismertetésére szorítkozik. Tényleg a tapasztalatok alapján végtelen szomorúsággal kell megállapítanunk, hogy akárhány középiskolánkban az iskolaorvos tanítása e téren abban merül ki, miként kell az ifjaknak a züllés tanyáján védekezniük a nemi fertőzés ellen. Sót elkeseredéssel hallottuk, s magunk is tudunk konkrét eseteket, amikor az egészségtani órák orvostanárja a legérthetőbb nyílt-

¹ Emellett megfontolandó Foersternek egy másik aggodalma is: „Orvosok előadásai gimnáziumokban a nemi betegségekről fölöslegesek (a fiatalok; már régen olvasták azokat) és ártalmatok, mert a közös figyelmet ráirányítják ezekre a dolgokra; általános hivatkozás önfegyelemre, lovagiasságra, férfiúi becsületre minden téren hasonlithatlanul értékesebb és eredményesebb.” (Erziehung und Selbsterziehung. Zürich. 1917. 312. 1.)

sággal biztatta az ifjakat a házasság előtti „óvatos” nemi életre.¹

β) De hasonlóképen nem volna megfelelő a szükséges felvilágosítást a *természetrajzi tanulmányok* keretébe utalni. Ezáltal u. i. az ember eredése túlságosan egyfokra állíttatnék a növények, vagy még inkább az állatok keletkezésével, s megfosztaná az ember nemiéletét attól a magasztosabb erkölcsi felfogástól, amely azt az állatoké fölé emeli s amely egyedüli védőpajzs a nemi ösztön időelőtti vagy túlkapó követeléseivel szemben.

A pusztán természettudományi felvilágosítás egyrészt csak tudást közvetít, – pedig annak a tiszta élet terén nagyon másodrendű jelentőség jut; másrész pedig ezt az ösztönt annyira a természeti szükségesség szempontjából tárgyalja, hogy az ifjakban könnyen erősödhet meg a gondolat az ösztön féken-tartásának lehetetlenségről.²

Arról meg nem is szólunk, hogy egyenesen lelá-za volna az anyai méltóságnak, ha a gyermekek születését az állatok szaporodásánál tárgyalná valaki. Mi más volna az, mint az embernek merőben állattá alacsonyítása s az emberi méltóság feladása!

Mi is elismerjük, hogy a fejlődő ifjúnak jó szolgálatokat tehet bizonyos fiziológiai folyamatokról szent komolyággal nyújtott ismeret, de ezt csak négyszemközt és csak az arra hivatottak nyújtsák, ne nagyon

¹ örömmel látjuk, hogy legújabban a kultuszminiszter is fel-emelte szavát ez ellen. Az egészségtan középisk. tanítására nézve a VKM. 77.497/24. V. ü o. sz. a. a kir. főigazgatóságokhoz u. i. a következő rendeletet küldte: „Tudomásomra jutott, hogy egyesek a középiskolai és kereskedelmi iskolai egészségtan-tanításban bántóan, sőt egyenesen káros és romboló módon tárgyalják a nemi felvilágosítást, pedig az egészségtan közép-iskolai tanítási tervében nincs is szó nemi felvilágosításról. Fel-hívom ehhez képest a kir. Főigazgatóságot, hogy a szokásos iskolalátogatása alkalmával az egészségtan tanítását is gondossá ellenőrizze abból a szempontból is, hogy az orvosok és egészségtanárok a nemi felvilágosítással egyoldalúén ne foglalkozzanak.”

² *Mutz*: Die verschiedenen Wege der Erziehung zur Keusch-heit. 1. *Mausbach*: Moralprobleme c. gyűjteményes kiadásban. Herder. 1911. 288. I.

korán, hogy ezáltal szunnyadó ösztönöket mesterségesen fel ne keltsenek, s ne későn, amikor hivatlanok már begázoltak a tiszta lélekbe.

c) Minthogy tehát így áll a dolog, a gyakorlatban a feladat nagyobb része rendesen

a hittanárra,

még inkább azonban a gyóntatóra hárul. Ha ő nem törödik diákjai lelkével, más egész bizonyosan nem.

A) A helyes nemi felvilágosítás, s nevelés olyan edzett erkölcsi önfegyelmezést követel meg magától a nevelőtől is, hogy már ez a körülmény is elsősorban a teljes önmegtartóztatásban élő kath. papot teszi a kérdés hivatott mesterévé.

A hittanár komoly, de tapintatos szavai mély hatással lesznek az ifjú lelkekre. Káros prüdéria volt a régi hitoktatás részéről, hogy ezt a kényes kérdést néhány semmitmondó általanossággal intézte el, és nem gondolta meg, hogy a mai ifjúság ~ sajnos ~ legtöbbször többet tud e téren, mintsem gondolni lehetne. Az ifjú természeténél fogva gyöngéd lelkismeretű; és ha hittanára vallásos komolysággal beszélvén előtte a tisztátlanságról azt halálos bűnnek bélyegzi, csak erőt ad neki a hivatlan részről jövő felvilágosításokkal szemben.

β) Ha a hittanár közösen, az egész osztály előtt végzi ezt a feladatát (a kínálkozó bibliai helyeknél, pl. az első emberpár teremtése, Sodorna pusztulása, József és Putifárné, Sámson és Dalila, Dávid bukása, továbbá a VI. parancs tárgyalásánál), kétszeresen fontos, hogy minden mondatát jól megfontolja, azokon a határokon túl, amelyeket alább említünk, semmiféleképen ne terjeszkedjék, mondanivalóját írja le s tanulja be. Itt minden elszólás, a legkisebb felületeség is, *mérhetetlen károkat okozhat*.

γ) A közösbén nyújtott felvilágosítás azonban minden csak egy része a kérdés megoldásának. A problémának teljes elintézése a hittanárral folytatott négyesemközti beszélgetésben vagy a gyóntatószékben történhetik. Itt tud a pap oly mély betekintést nyerni min-

den egyes ifjú lelkébe, amilyen az eredményes lelkivezetéshez feltétlenül szükséges. Itt teljesen belelát az ifjú lelkébe; pontosan látja, mennyi tudásra van szüksége; hosszú tapasztalata a leghelyesebb kifejezésmódot adja ajkára; komoly papi méltósága pedig a kellő nyomatéket is megadja szavának.

Főkép juttassa tisztán tudatára annak a vergődő léleknek a különbségét a merőben fiziológiai jelenségek (kísértések) s a tudatosan ápolt erkölcsstelen gondolatok s vágyak között. Sok téves lelkiismeretnek, fölösleges kétélynek s erőt emésztő aggályosságnak veheti ezzel elejét.

A nehézség persze abban áll, hogyan tudja a felvilágosítás tapintatos gyengédségét kellő érthetőséggel párosítani. Ha azonban si érül „tittanárnak vallásos alapon az emberi test kellő értékelését (1. a lélek lakóhelye, 2. a Szentlélek temploma) felkelteni az ifjúban, akkor elérjük, hogy a becsületes lelkű ifjú nem fog ijedten összerezzeni minden önkéntelenül támadt szexuális gondolatra, s tapintatos, céltudatos tanítással a ködös sejtés és gyanítás bizonyta.anságából olyan tudáshoz jut, ami tisztára ke érzékenységet nem sérti, s ahelyett, hogy hittanárja s lelkivezetője előtt szemét le kellene sütnie, ezentúl csak annál nagyobb bizalommal tud reá feltekinteni.

D) Mikor adjuk a felvilágosítást?

Ami már most a felvilágosítás időpontját illeti, általános szabály gyanánt ezt tartsuk szem előtt: akkor keil adni, amikor *a)* fenforog a veszély, hogy hívatlan oldalról fognak az ifjak ehhez jutni, vagy *b)* ha a további tudatlanság már veszélyteljes járna, mert a fejlődő organizmus már felvetette, vagy hamarosan felveti a fiúban ezeket a kérdéseket.

Tehát *fokozatosan* és *nem túlkorán*, amikor még talán árthatnánk, de annál kevésbé *túlkésőn*, amikor soknál már alig használhatnánk. A nagyobb városok ifjúsága 14-15 éves korában úgyis tisztában van mindenkel. Már pedig – mint fentebb említettük – sokkal komolyabb hatásra számíthat felvilágosításunk, ha azt akkor adjuk, mikor az ifjú lelke

azokkal a kérdésekkel gyanús forrásokból még nem foglalkozott.

Tulajdonképeni biológiai felvilágosítás azonban csak akkor adható még a szülők részéről <s, amikor az ifjú tépelődni kezd ilyen dolgok fölött és megvan a veszély, hogy máshonnan, zavaros forrásokból fogja azt megszerezni. De épen ez időpont felismerése követel éleslátást, hogy a felvilágosítás se előbe ne vágjon a fejlődésnek, de mögötte se maradjon.

Bár e téren legkevésbbé lehet általánosításokkal dolgozni, – mert hiszen rendkívül sok körülmény befolyásolhatja a nemi ösztönök ébredésének idejét, – mégis érdemesnek tartjuk *heisser* orvos (Breslau) statisztikai adatait közölni, akinek 90 orvos nyilatkozott ifjúkora nemi eseményeiről. Eszerint 8.5% érezte a nemi ösztön fellépését 5. és 6. éves kor között (?); 13.4% 9. és 10. év közt; 31.3% 11.–12. év között.¹ Mi a korhatárt kissé hátrább toljuk. Tapasztalataink szerint a nemi kérdések erősebb felvetődését, hacsak (mint – sajnos – sokszor megesik) romlott társak előzetes romboló munkája nem előzi meg a természetes időt, nálunk a középiskola IV.–V. osztályában vehetjük észre.

Szóvá akarunk itt tenni egy sajátos esetet is: mi az eljárás az olyan tiszta lelkű ifjúval, – hála Istennek, ilyenek is akadnak! – aki elérkezett a testi kifejlődéshez anélkül, hogy a nemi kérdések megzavarták volna. Egyáltalában beavassuk-e őt ezekbe a kérdésekbe?

Egyesek azt az álláspontot képviselik, hogy az ilyeneket sem-mifálekenyben sem szabad kiemelni az elfogulatlan orom és ártatlanság paradicsomából, amelyben élnek. A mi véleményünk szerint, ha az az ifjú továbbra is (pl. az érettségi után is) állandó lelki vezetésünk alatt marad, és így az esetleg felmerült nehézségeket rögtön észrevehetjük, nyugodtan meghagyhatjuk további tudatlanságában. Ha azonban távoznia kell befolyásunk alól, okvetlenül mondjuk el a szükségeseket. Hiszen amit mondandók vagyunk, az is Isten akarata, az pedig rossz nem lehet. Nem a természeti dolognak pusztá ismerete teszi rosszá a lelket (Szűz Mária is tudott róla!). minden a tapintatos szavaktól függ; ha ügyesen végezzük, nem üzzük el az ifjút ártatlansága párad Csonrnából, csak harci kedvét edzzük meg. Igen, a gyermek marad-

¹ Hoffmann: i. m. 155. 1.

jon meg; minél tovább tudatlanságában, ha erre a tudásra még nincs szüksége; de szüksége és joga van erre a *kifejezett ifjúnak*, akit tudatlansága bármikor a legkínosabb helyzetbe, erkölcsi veszélybe és keserű kiábrándulásokba vihetne.

III. A felvilágosítás módja elméletben s gyakorlatban.

1. Elmélet.

a) Egyes *filantrópok túlzásait* (Basedow, Wolke stb.) a mai pedagógia már rég letárgyalta. Olyan tapinthatlan realizmussal beszélni főkép egész osztályok előtt, mint azt csak nemrégiben is követelték, soha sem szabad. Feltétlenül veszélyes dolog, hogy mikor az ifjakat az ifjúság titkos bűnétől óvni akarjuk, erről oly ügyetlenséggel tárgyaljunk, mely inkább nevezhető bűnretanításnak, mint védelemnek. Sajnos az ú. n. iskolai nemi felvilágosítás körében néhány évtizeddel ezelőtt s nálunk a kommun idején e téren öröletes hibák történtek. Az ilyen módon eljáró pedagógusokat joggal nevezi *Paulsen* a részegek karának (*ein Chorus von Trunkenen*)¹.

Ma már alig merne komoly pedagógus hasonló elveket hirdetni. Mert hiszen világos, hogy a tanítás és a tudás hatalmába fektetett vak bizalom e téren tökéletes csödöt mondott és hogy a *nemi nevelés kérdezése elsősorban az akaraterő kérdése*, nem pedig a

¹ Más dolog a bűn ragályát elismerni, és egész más a psychoanalitikusok hajmeresztő állításait olvasni. Amit Freud és társat a kis gyermek, sőt csecsemő sexuális életéről állítanak, a komoly gyermekpsychológusok (Preyer, Stern stb.) szerint joggal utalhatók a mesék világába; ahogyan pedig psychoanalitikus faggatásaikkal kínózzák az experimentálás áldozatául odadobott gyermeket, hát az egyenesen a sexuális hypertrophiának előidézése: gyermekrontás s nem nevelés! Az ember szinte kísértésbe jön, hogy ezek olvastára megismételje Herder véleményét, amelyető annak idején a filantróp Basedowról mondott: hogy nem gyermeket, de borjukat sem bízna az ő nevelésére. (Bopp: Moderne Psychanalyse, kath. Beichte und Pädagogik. Kösel. 1923. 57. 1.) Pedig Basedow „felvilágosító” eljárása még csekélyseg volt a psychoanalitikusok „gyóntatása” mellett!

tudásé; sőt a túlzott felvilágosítás, a figyelemnek az erotikumrara terelése és nem elterelése, épen előidézője lehet azoknak a veszélyeknek, amelyeket elhártani szeretnénk. Mert a fölvilágosításnál nemcsak az ész figyel oda, hanem a kíváncsi érzékkiség is; ez pedig a tanításból sokkal több gyűjtőanyagot merít, mint amennyit az ész el bírna oltani.¹ Es hogy a pusztta tudás – megfelelő akaraterő nélkül – mily gyengének bizonyul az ösztönök ellen, legjobban mutatja azoknak az orvostanhallgatóknak példája, akik teljesen ismerik a kicsapongásnak káros következményeit és mégis ép úgy benne élnek e bűnben, mint esetleg más szakos ifjak.

b) Szelídebbnek látszik – bár szintén elfogadhatatlan – *Pestalozzinak* a nagy pedagógusnak ajánlata, aki „Lienhard és Gertrud”-jában az ifjúság figyelmének korai föl keltését követeli a *rendezett házasélet ideális szépségei iránt*, hogy az ébredni kezdő nemi ösztönöket már ennek a beidegzett képnek nemessége tisztítsa s óvja meg az eldurvulástól. Ez az eljárás minden esetre nemesebb tapintatról tesz tanulságot, a sexuális pedagógia egyik eszköze lehet is, magában azonban épen nem elegendő.

c) Hogy a valaha – még nem is olyan régen – égig magasztalt „nemi felvilágosítás” az iskola keretébe semmiféleképen nem illik, azon ma már – hála Istennek – senkisem vitatkozik. minden józan pedagógia elv megesúfolása volt az a mozgalom, mely figyelmen kívül hagyta, hogy e téren minden az akaraterőn s nem a tudáson fordul meg és hogy az erkölcsstelen élet minden veszélyének pontos ismeretével is lehet valaki rabja e szennedélyeknek; sőt a pusztta „felvilágosítás” rendesen csak felizgatja az ösztönöket, anélkül, hogy az azok fékentartására szükséges akarat-erőt is megadná. A tudás csak akkor ment meg a bajtól, ha megvan a kellő erkölcsi ero is a tudás felhasználásához. Ezt pedig csak az akarat nevelése adhatja meg.

¹ Foerster: Erziehung und Selbsterziehung. Zürich 1917. 31. 1.

Igazat adunk *Weszelynek*, mikor így ír: „A jó erkölcs korántsem attól függ, vajon valaki mennyire ismeri az anatómiát... A sexuális etika kérdése bizony távolról sem oldható meg a nemi felvilágosítással . . . Ha tudja is a dolgok következményeit, ez a tudás meg nem védi őt a fölébredt osztön hatalmával szemben”¹

A legmegfelelőbb eljárást tehát e téren az akaraterőnek profilaktikus gyakoroltatásában fedezzük fel. Nagy érdeme *Foersternek*, hogy a vélemények megoszlása korában teljes nyílsággal merte hangoztatni, hogy a főszüly korántsem az intellektuális ismeretköllesen, hanem az akaraterőn nyugszik. „A legnagyobb határozottsággal tiltakozom – írja – olyan direkt felvilágosítás ellen, amely az egész osztályok előtt tárgyalja az emberi szaporodás részleteit. Aki emellett volna, elfelejti, hogy a szemérmetesség a legerősebb védőeszköz a sexuális téren. *Fr. Th. Fischer* joggal mondja: A pirulás nem képmutatás. Tönkre megy az a nép, amely pirulni nem tud”²

d) Az akaraterőnek edzése mellett azonban meg kell állapítanunk, hogy a pubertás éveiben a testi fejlődés fokozataival lépésttartó *bizonyos fokú* fiziológiai felvilágosítás is kell; és csak az említett cinikus pedagógusok esztelen túlzásainak kell betudnunk, hogy egyes pedagógiai körökben ma mindenféle fiziológiai felvilágosítást eleve elítélnek.

A tapintatos felvilágosítás is egyik *eszköze* a tisztaág megőrzésének. Gondos otthoni nevelés ideiglenesen pótolni tudja ugyan ennek a segédeszköznek hiányát; de ha az ifjak a kellő fiziológiai ismeretek nélkül kerülnek ki a szülői házból, bukásukkal fizethetik meg az elmaradt felvilágosítást.

A pubertásba lépő ifjúnak már szüksége van bizonyos tudásra, és sokkal jobb, ha ezt a tudást szüleitől, hittanárjától nyeri, mint orvosi könyvek vagy romlott társak forrásaiból. Szeretné tudni, hogy honnan jönnek

¹ *Weszely*: A modern pedagógia útjain. Bpest. 1909. 372-3.

² *Foerster*: Sixualeтик und Sexualpedagogik 1907. 70. 1.

a kis gyermekek s joga van megtudni, hogy az anyától születnek. Meg kell tanítani arra, hogy a házasság Istenről rendelt intézmény, még pedig szentségi mél-tóságra emelve. Megtudhatja később, hogy a gyermek életrehívásánál az apának is szerepe van, de ugyanekkor halljon mindenről a házasságon kívül folytatott nemiélet erkölcsi, fizikai és szociális káráról is. Természetesen – ismételjük – mindenről hasonlithatatlannul fontosabb, hogy az ifjakat önuralomra, önmegtagadásra, ösztönös hajlamaik fékentartására neveljük, e) A felvilágosítás módjára vonatkozólag a következőket tartsuk szem előtt:¹

1. Beszéljünk oly *világosan* (*nem drasztikusan*), hogy mindenről megértsék, miről van szó és ne kelljen utána senkitől kérdezősködniök. Olyan szavakat, amelyeket meg nem érhetnek, ne használunk, mert azon fogják törni a fejünket s kutatni utánuk. Ha dióhéjban is, de olyan tudást kell közölnünk, amely nem szorul további kérdezősködésre. Az általános szólamok csak ártanak. Külön is figyelmeztessük őket, hogy azokról, amiket most mondunk, soha egymás közt ne beszéljenek, sőt azokról magukban se gondolkozzanak.

2. Beszéljünk oly *megilletődött* szent *komolysággal*, hogy ez a hang, kapcsolatban a magasztos isteni akaratra s a nagy egyéni felelősségre való utalással, az okvetetlenül szükséges fiziológiai adatokat is átszelle-miesítse.

3. De azért *elfogulatlan* legyen hangunk, és mutassa, hogy nem bűnről, hanem magasztos isteni akaratról van szó.² minden komolyságunk mellett is, amellyel a kérdést tárgyaljuk, óvakodunk attól, hogy a témát valami túlzott titokzatosság ködével vonjuk be.

¹ *Vogelbacher*: Wie erziehe ich die heranwachsende Jugend zur Keuschheit? *Mosterts*. i. m. 176. 1.

² „Ha az a pap okos ember, és nem kell tartania scandalum pusillorum vagy pharisaeorum-tól, ne legyen túl aggályos ennél a témánál: a tapasztalat már eléggé bebizonyította, hogy a nevelő szavai által esetleg okozott kár egészen elenyésző ama szomorú következmények mellett, amellyekkel a mindenetre kényelmesebb, de épen nem lelkipásztorhoz illő hallgatás jár.” (*Gatterer*: Kinderseelsorge. Innsbruck. 1924. 194. 1.)

A titokzatosság mindenkinet izgatja kíváncsiságát, de kétszeresen feltüzeli az ifjúság fantáziáját. Ellenben a hangnak természetes, elfogulatlan nyugodtsága átsegít a kérdés tárgyalásának kényes pontjain is.

4. Világosan megmondani *mi bűn, mi nem*. Sok fölösleges lelkiküzdelemnek vesszük ezzel elejét.

2. Gyakorlat.

Az itt ismertetett elveket a gyakorlatban úgy keresztül vinni, hogy egyrészt meglegyen a nyújtott tanításban a kellő világosság, érthetőség, másrészt szavaink egyetlen ártatlan lélek harmóniáját se zavarják meg: egyike a legnehezebb pedagógiai feladatoknak. A szeméremérzet a legerősebb védőpajzs a sexuális eltévelkedések ellen; az olyan felvilágosítás tehát, amely azt sértené, csak lélekrontás.

A) A legalsó fokon.

Az elemi iskolákban s a középiskolák I-II. osztályában tárgyi felvilágosításra még semmi szükség nincs; az ilyen kis gyermekekre még a teljes nemi tudatlanság az ideális állapot; az ő lelkitisztaságuk, még öntudatlan, Istenről kapott természetes szemérmetességek, mint áthatatlan pajzs védi lelküket. Itt csak az lehet feladatunk, hogy *ezt a természetes erényt minél jobban erősítsük bennük*. A nemiszervek náluk még semmi zavart, új gondolatot nem ébresztenek. Semmi szükség nincs, sőt feltétlenül tilos is ezekről beszélni nekik!

Igenis szükséges azonban szemérmetességre nevelni őket. Itten tehát a VI. parancs tárgyalásánál beérhetjük az alábbi tanítással:

„Tudjátok gyermekeim, hogy az ember két részből áll: testből és lélekből. Sem a testünkkel, sem a lelkünkkel nem báhnhatunk kényünk-kedvünk szerint, hanem csak azt tehetjük azokkal, amit Isten megenged. Aki testével olyat tesz, amit Isten nem enged meg, megbántja az Istenet.

Ugye, gyermeket, mindenjában látjátok, hogy az emberek minden ruhával fedik be testüket. Ugyan miért? Azért, mert fáz-nak? No hát azért is; de nemcsak azért. Hanem azért is, mert vaa testünknek olyan része, amelyet minden; el kell takar-nunk a szükség nélkül sohasem szabad felfednünk. Mikor aludni megyünk, levetkőzünk; de ugye, nem egészen! Még ilyenkor is marad rajtunk valami ruha, hogy elfödje azt a részt, amelyet minden el kell takarnunk.

Már most, aki könnyelműségből ezt a részt nézegeti, vagy engedi, hogy más nézze; aki ilyesmiről beszél vagy készakarva örömmel meghallgat ilyen beszédeket; aki ilyen rajzokat vagy képeket néz, vagy maga ilyeneket rajzol; aki ezt a részt játékból meg-érinti, azzal játszik, vagy engedi, hogy azt más érintse: *az rossz gyermek*, az nem úgy használja testét, amint Isten akarja s ezzel nagyon megbántja Istenet.

Nagyon vigyázzatok tehát, gyermeket, és amikor fürdőtök, öltöztök, vagy vetköztök, sohase nézzetek se magatok ilyesmit és vigyázzatok, hogy más se láthasson így titeket. Sőt amikor szükségeket végzitek, ott se nézzetek semmi ilyes dolgot, és mihelyt elvégeztétek szükségeket, azonnal jöjjetek ki az il-lelhelyről. Még kisebb testvéreteikre is vigyázzatok s ha valamelyik megfelelkeznék erről a fontos dolgról, ti magatok fi-gyelmezessétek rá. Ha pedig akárkivel találkoznátok, aki nek-tek ilyesmiket beszél, mutat, vagy veletek ilyen módon akar játszani, azonnal hagyjátok ott és soha vele ne barátkozzatok, mert az rossz gyermek, aki titeket is el akar rontani.”¹

Ez a tanítás a legjobb *indirekt* sexuális pedagógia, amikor még nincs helye semmi élettani felvilágosításnak, – hiszen a nemek viszonyáról itt még nincs szó, – hanem érzékeny szemérmétességre nevelünk. Indirekt nevelés ez, mert a szemérmétesség még nem maga a tisztaság erénye, hanem igenis annak kétsékgíül *leg-erősebb pajzsa* annyiban, hogy az ifjút visszatartja a nemi funkciók kérdésének feszegetésétől, az azokra történő reflexióktól, vagyis megadja az e téren oly fontos *figyelemterelést*. Ugyancsak ez állja útját, hogy a külső világtól jövő bűnös kísértések a lélekbe ne jussanak.

Erre a szemérmetes viselkedésre, gondolkozásra, lelkületre azonban *mar a legkisebb kortól kell nevelni* s nem volna elég ezt a nevelést a pubertás korában kezdeni! Ott már az lesz a feladat, hogy a régebbi szemérmetes lelkületet megóvjuk és erősítsük; mert

¹ V. ö. Mihályfi: Igehirdetés. II. kiadás. 296. 1.

hiszen az ébredező ösztönök akkor dönetik majd legerősebbet az addigi tiszta lélek várkapuit: a szemérmetességén Addig azonban csak örüljünk, ha minél később kezdődnek a nemi mozgalmak, mert sajnosán igaza van *Krafft-Ebing*-nek, hogy a modern kultúrvilágnak egyik legsajátosabb jelensége az érzékkiség időelőtti felébredése.

Persze vigyázzunk, hogy téves lelkiismeretet ne keltsünk az amúgy is érzékeny gyermeki lelkekben az által, hogy VI. parancs elleni bűnnek gondolnak egész természetes fisiológiai folyamatokat, vagy olyan dolgokat, amelyek a jó ízlést és illemet sértik ugyan, de bűnnek nem mondhatók.

B) Középső fokon.

A gyermeki léleknek mosolygós tükrét a *kamasz-kor* *legelső lehelete* borongós felhőkkel árnyazza be. A szervezetben beálló forrongás nyugtalansággal tölti el az ifjút, aki megdöbbenve konstatálja, hogy tudta s akarata nélkül mily új gondolatok, eddig ismeretlen vágyak ébredeznak, később kavarognak benne őrült erővel.

Ebben a korban az ifjúnak tiszta lelkülete nehéz válságon megy át, és elszomorító azok száma, akik e küzdelemben elbuknak.

Különösen nagy ebben a korban a *csábítás veszélye* a romlott fiúk részéről. Az ifjak első bukásának kb. 75%-a erre vezethető vissza. Romlott társaktól teljesen elzárni nem lehet őket; már pedig közismert tény, hogy mily félénken érzékeny minden fiú e korban a nagyobbak előtti tekintélyére és ha egy nagyobb romlott társa azt kérde tőle, hogy ezt vagy azt a dolgot tudja-e már, kész minden tette, csakhogy tudatlansága vagy épen bátortalansága miatt ne szenvedjen.

Valósággal megrendítő realitással írja le ezt az állapotot *Szent Ágoston*, mikor ifjúkoráról megemlékezik: „Anyám négyszemközt makkora aggodalommal óvott, hogy testi bünt el ne kövessek ... Akkor mindez asszonyi szóbeszédnek vettem s resteltem volna törödni vele . . . Olyan vakon rohantam vesztembe, hogy szégyel-

tem kevésbé romlott mivoltomat, mikor társaim hetvenkedve emlegették „sikereiket”. A legromlottabb hősködött leghangozban . . . Azért iparkodtam gonoszabb lenni, hogy társaim le ne nézzenek; s ha nem tudtam a romlottságban lépést tartani, *inkább hazudtam nekik, hogy ezt is, azt is elkövettem*, csak hogy kevesebbre ne becsüljenek, mert kevésbé voltam romlott, s gyávának ne tartanak, mert nem fettengem annyira a piszokba», mint ők”.¹

Szinte valamennyi elesett ifjúról megállapíthatjuk, hogy mikor a pollutiót először elkövette, alig volt sejtelme annak igazi természetellenes mivoltáról s nagyságáról, és akárhány ifjú megmaradt ebben a tudatlanságban és bűnében éveken keresztül.² Kezdetben valami – bár tiltott – de érdekes *játéknak* tartják. Lassanként erősbödik a szokás, gyengül az akarat, és mikor bűnük igazi tudatára ébredve végre szabadulni akarnának tőle, az éves megszokottság szörnyű rablánca alól sokan heroikus küzdelemmel sem tudnak kimenekülni.

Hogy tehát ezt a szomorú helyzetet megelőzzük a III.–IV. osztályokban, – a nemi ösztönök első jelentkezésének idején – legfontosabb feladatunk legyen a kamaszkor sajátos jelenségeiről felvilágosítani őket, ezekre előkészíteni s ezzel kapcsolatban a test szenttéssére felhívni a figyelmet. Nemcsak lelkünk szent, hanem testünk is; és pedig nemcsak azért, mert Isten kegyelme annyiszor érintette (keresztség, bér-málás, áldozás), s mert az is az örökkélet örömeire van hivatva, hanem mert az is az Isten teremtő munká-

¹ Szent Ágoston vallomásai. Ford. Köss József. Bpest, 1917. I. k. 52-53. 1.

² „*A tiszta férfiúság*”-ról írott könyvemre sok ifjú olvasóm küldött hozzám megrendítő leveleket, amelyekből hosszú évek bűnös megszokása után keservesen sír ki a jogos panasz, *miért hogy őket senki sem figyelmeztette!* Ezek a levelek, amelyek írói között minden típusú középiskola képviselő van, megerősítenek felfogásomban, hogy a külső világ csábításainak veszélye miatt a *tapintatos, ügyes felvilágosítást* szabad, sőt kell is az eddigi gyakorlatnál is *kissé korábban* kezdeni. Mert igaza van *Szent Ambrusnak*, hogy könnyebb egészen tisztának maradni, mint a bukás után komolyan megtérni: „*Facilius inveni, qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint poenitentiam.*” (De poenit. cap. 10.)

jának eredménye; minden erejével, ösztönével Isten cezéből jött. Tehát magukban véve a testi ösztönök sem rosszak, a nemi ösztön sem az. Nem a test tisztában, egyetlen része sem bűnös, hanem a *visszaélés* az! Sőt Isten az embert ezen ösztön gyakorlásakor teremtői erejében részesíti. Ezt az erőt az önmegtaratóztató ifjúkorban gyűjtjük. Szörnyű felelősség minden ifjú vállán, hogy Isten szándéka szerint töltötte-e el ifjúkorát.¹

Talán valaki túlkorainak tarthatná az ilyen nyilt beszédet egy III.-IV.-es középiskolás, tehát körülbelül 13-14 éves fiú előtt. A tapasztalat azonban arról győzött meg, hogy ebben a korban már a legtöbb fiú több-kevesebb részt úgyis tud ebből; ha azt akarjuk, hogy felvilágosításunk tényleg a bajt *megelőző* védőoltáshoz hasonlítson, igyekeznünk kell mások fertőző befolyását megelőzni. A profilaxis könnyebb, mint a terápia. Nem akkor kell befödni a kutat, mikor már beleesett a gyermek. A bajt mindig okosabb és könnyebb megelőzni, mint gyógyítani.

Viszont ennyi, véleményünk szerint, az alsó osztályokban elegendő is.² A főtörekvés arra irányuljon, hogy ezeket a kezdődő nemi mozgalmakat megfosszuk titokzatosságuktól, s azokat az ifjak természetes dolgoknak tekintsék. Tudják meg a fiúk, mi nem bűn, mi bűn. Tovább menni nem kell; az atyaságról alsósok előtt beszélni – akik ennek jelentőségét úgysem fogják fel – teljesen fölösleges. Mindenesetre úgy kell beszélnünk, hogy a fiúk ne is sejtsék, hogy van valami, amit most még nem közlünk velük, mert ezzel kívánccságukat felcsigáznók.

Föntebb már említettük, hogy pedagógiaileg helytelen volna arra várni ezzel a tanítással, míg a fiúk

¹ Konkrét szavakban mint lehetne e gondolatokat elmondani, erra nézve 1. „A tiszta férfiúság” 5. kiadás 32.-40. lapját.

² Semmiképen sem tudjuk tehát helyesen Bergmann ajánlatát, aki a kérdés közös tárgyalásában tovább akar menni s a hittanártól a 12 éves ifjak közös nemi felvilágosítását várja. Bergmann: Wie darf ein christlicher Erzieher von der Erzeugung und Geburt des Menschen sprechen. (Katech. Blätter. 1921. évf. 195. 1.)

maguk kérnek tölünk tanácsot. Ez a legritkább eset. A legtöbb fiút annyira megzavarják ezek a gondolatok, hogy azokról önszántából senkinek számot adni nem mer. Ilyenkor szokott megtörténni, hogy a fiúk régi bizalmas hittanárjukkal szemben is zárkózottakká, mogorvákká lesznek, ha az illető hittanár a kellő pillanatot el nem találja, amelyben ügyes szavával áttöri a képződő jégréteget. Az idejében jövő tapinthatos felvilágosítás viszont szörnyű lelki küzdelmeknek lehet megszüntetője.

C) Felső fokon.

a) A felső osztályosoknak már – igen finom fogalmazásban – tényleges felvilágosítást is adhatunk a nemi élet teremtő munkájáról.

Érdekes tény, hogy a fiúk a gyermekek születése után jóval később érdeklődnek, mint a leányok. Azonban a felső osztályokban már itt az ideje őket erről is felvilágosítani s megelőzni azt a veszélyt, amely romlott társaik, vagy könyveik részéről rájuk leselkedik. Amit a Boldogságos Szűz tudhatott („quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?”), azt bizonyára minden ifjú tudhatja tisztaságának sérelme nélkül. Az ifjúsági lelkipásztor feladatát e téren az teszi azonban igen nehézzé, hogy még a fejlődés ezen fokán levő ifjak se kapjanak tőle merő biológiai felvilágosítást, (mert ez a pap feladata soha nem lehet), hanem a szükséges tudnivalókat itt is a fiziológia teréről a lelki magaslatokba emelve adjuk elő.¹

A legfőbb törekvésünk oda irányuljon, hogy a nemi dolgokat a merő anyagiságból, a pusztá biológiából kiemeljük és az egész kérdést minden vonatkozásában a lehető legnagyobb lelkiséggel töltük meg. A fiziológiai tanítás szoruljon lehetőleg háttérbe, és szorítkozzék csak a legszükségesebbekre.

¹ A nehéz kérdés konkrét megoldását megkísérlem „A tiszta férfiúság” 5. kiadás 13.-17. lapján.

Hiszen, mint már föntebb említettük, azért nem tartjuk helyesnek, ha orvosok nyújtják az első felvilágosítást (pl. egészségtani órán), mert ők annyira otthonosak a dologban, hogy a nagy jóakarat mellett is sok sértő részletességre terjeszkednek ki és könnyen az ellenkezőjét érik el a felvilágosításnak: ahelyett, hogy a figyelmet elterelnék erről a dologról, inkább felcsigázzák a kíváncsiságot. Ha azonban a hittanár már elvégezte ezt a nagy pedagógiai tapintatot igénylő első felvilágosítást, tanításának komoly nyomatéket adhat az iskolaorvos *helyes előadása* a nemi visszaélések szomorú következményeiről.

A nemzés ténye, amint az az állatvilágban található, pusztán fisiológiaiag tekintve, a nemesen gondolkozó emberre visszataszítólag hat. Hogy ezt a merő természet köréből felemeljük és az Isten nagy gondolatát láttassuk meg benne, ez a felvilágosítás feladata. Az ifjúság magától nem jut ilyen felemelő gondolatra; ellenkezőleg a saját szenvedélye és az egész mai megbomlott világ folyton azt hangoztatják előtte, hogy a nemi érintkezés a lehető legnagyobb földi öröm. Ezzel a felfogással lépnek a házas élet szentélyébe is és akkor nem szabad csodálkoznunk, hogy ott is pusztán az érzéki élvezetet keresik, anélkül, hogy az Isten akarata szerint azzal összekötött gyermekvállalás terheit is viselni akarnák. Nagy diákjaink annyiszor hallanak a házasságról s a gyermekáldásról is mélitatlan s lealázó beállításban, hogy feltétlenül csak hasznuk lesz belőle, ha erről is ismerik hittanárjuk komoly véleményét.¹ Honnan legyen az ifjúságnak komoly felfogása a házasságról, ha senki komolyan nem beszélt róla s csak léha regények s színdarabok sekélyességeből ismeri azt?

b) Szólni kell a tisztálatlan élet veszélyes következményeiről a testi szervezetre is. Sok fiúra, kinek nemesebb életfelfogását ez a bűn már teljesen tönkre-

¹ Ezen utóbbiról azonban csak s magán lelkibeszélgetéseken nyilatkozzék, vagy a gyöntatószékben.

tte, minden más megfontolás hatástan marad.¹ Mindenesetre azonban óvakodni kell a túlzástól. Vannak erős szervezetű ifjak, akiknek organizmusa megrendülés nélkül tudja pótolni az ifjúkori bűnökkel elpocsékolt életerőt is, akik tehát az ószövetségi bűnössel megtörölik szájukat és mondják: Vétköztem s íme mi bajom történt? A döntő súlyt tehát sohase a testi bűnhődésre fektessük.

c) Annál nagyobb nyomatékkal kell azonban e bűn szellemi következményeit hangoztatnunk. Rá kell mutatnunk arra a rengeteg szellemi veszteségre, amely e bűn nyomában jár. Világosan mutassunk rá arra, hogy a VI. parancsban kifejezett szigorú isteni tilalom nem „örömröntás”, nem „szeszély”, hanem megbecsülhetetlen védelme az ifjú harmonikus fejlődésének. És viszont minden bűn a VI. parancs ellen egy-egy méregcsepp az éró fiatal élet forrásába.

d) Hasonlókép hatásos lehet – főleg a mai megszonkított hazában – a nemzeti szempont megemlíttése s kiemelése annak a nagy nemzeti erőveszteségeknek, amelyet a magát a bűn karjaiba dobó ifjú okoz a hazának.

e) Nem szabad figyelmen kívül hagyni bizonyos közszájban forgó ellenvetések megbeszélését sem. „A tiszta élet lehetetlen”, „beteggé tesz”, „erőszak a természet ellen”, „ép oly jogos ennek az ösztönnek kielégítése, mint a táplálkozási ösztöné”, stb. Főleg a „gyávaság” vágja ellen erősítük őket.²

Aki ismeri középiskolás diákjaink lelki életét, elret-

¹ „Kétezernél többször nem olvassuk, hogy verekedett Christus földön-jártában: akkor is csak azokat verte, kik a templomot becstelenséggel illették ... Aki egyebekkel nem verekedett, aki több vétkeket szóval orvosolt: mikor látod, hogy verte, csapta, üzte, kergette azokat, kik a köböl épített templomot illendő bencsületben nem tartották: mit cselekszik tehát azokkal, kik az Istennek élő templomát nem isteni áldozatra rendelt állatokkal, hanem undok fertelmeségekkel mocskolják?” (Pázmány: Összes munkái. VI. 446.)

² Nem hagyhatjuk itt megemlíttés nélkül azt a mételyező befolyást sem, amelyet a zsidó tanulótársak erősen érzékes természete gyakorol a mi fiainkra.

tenve tapasztalja, hogy a zsidó társaiknak léha erkölcsi felfogása mily szomorú mértékben inficiálja a becsületes magyar erkölcsi szilárdságot, a tiszta magyar vért abban a magyar ifjúságban, amelyből valaha a magyarság acélos izmú, vasgerincű támaszának, a magyar intelligenciának kellene kikerülnie. Főleg siralmas a magyar diákok helyzete oly középiskolában, ahol a tanulóknak fele vagy még nagyobb része zsidó« mint például a fővárosi középiskolák túlnyomó részében. Amit a fejlődő fiatal lelkek idealizmusán, erkölcsein a tanár heteken át nevel, a romlott társak a tízperc szünetben gyakran örökre lerontják. Az erkölcselen olvasmányok, képek, viccek, társalgások terjesztői rendesen a zsidó diákok. Két-három romlott-lelkű diák az egész osztályt az erkölcselenség fertőjébe ránthatja.

Ilyen körülmények közt a hittanárnak úgyszólvan minden munkája abban a negatívumban merül ki, hogy legalább valamiképen ellensúlyozni tudja az erkölcsi tisztaságot hihetetlen gúnnyal és cinizmussal taposó romlott társak káros befolyását. Minél többször figyelmeztesse tehát az ifjakat egész konkrét formában a romlott barátok veszedelmére, hogy mindig készen legyenek a kísértés ellen.

IV. A sexuális pedagógia.

Eléggé hangoztattuk az eddigiekben, hogy magától az ú. n. „nemi felvilágosítástól” – amint azt egyes pedagógusok divatba hozták – alig várhatunk valami eredményt. Az ifjúság nemi nevelésénél egészen más eszközöket kell igénybe vennünk.

Mi legyen tehát a célja a nemi pedagógiának? *Oly akaraterőhöz juttatni az ifjúságot, hogy annak segítségével föltétlen ura legyen nemi ösztönének nemcsak kifelé, a cselekedetben, hanem befelé, a gondolatokban s érzelmekben is.* Ezt a győzelmet fiziológiai vagy lélektani, benső s a környezetből fakadó külső körülmények egyaránt nehézzé, sokszor keservesen nehézzé

tehetik, de általános, normális esetekben *sohasem tehetik lehetetlenné*. A túlerős ösztön befolyásolhatja a szabad akaratot, de el nem veheti.

A) Természetes eszközök.

a) A tiszta lelkület megőrzése legelsősorban is az akaraterő kérdése.

A leghelyesebb nemi felvilágosítás a legjobb esetben is csak egy része – nem is főrésze – az okos sexuális pedagógiának. Mert hiszen ez az ösztön oly erős, hogy azt a legtöbb emberben pusztán észbeli okkal és belátásokkal helyes úton tartani alig lehet. Az akaratnak s az érzelmi élet nemességének sokkal nagyobb feladat jut e téren, mint az észbeli érveknek. Tehát az legyen a cél, hogy az ifjúnak testét és lelkét kora ifjúságától fogva úgy acélozzuk, hogy a felébredő nemi ösztönök az ifjú *akaratában* erőskezű szabályozót, nemes *érzelmi világában* pedig helyes vezetőt leljenek. Az akarat erősítése s az érzelmek nemesséte a legjobb nevelés a tiszta erkölcsi életre. Ha az össznevelés elpuhult s külsőséges, a bukás menthetetlen. Viszont ha megerősítjük az ifjúban a magasbatorő vágyat s a megvetést minden közönséges s alacsony ellen, meg fog állani a nemi kísértésben is.

Ezt az akaraterőt pedig annak beláttatásával keltetjük fel az ifjúban, hogy az ifjúkorukban gyakorlott önmegtartóztatásuk egy *magasabb célt szolgálj* ami, ha most kemény küzdelembe kerül is, de bőségesen fog kamatot hozni s egyszer azoknak hálaját fogja kiérdelemelni, kik őket később atyuknak nevezik. így, az *erőkifejtés* szempontjából kell ezt a küzdelmet beállítani. Legyen büszke önérzete annak, aki tisztán tud megállani, s akkor arról a magaslatról, hová ez a jogos önérzet emeli, sajnálkodva fogja lenézni a máskép gondolkozók minden csábítását.

Sok apró lemondás erőssé teszi a lelket. Nem kell félteni a sexuális elzülléstől azt, aki gyermek s ifjú korában sokszor tudta apró vágyait megtagadni, tudott összeszorított ajakkal tűrni fáradtságot, szomjúságot,

hideget, tűző napot, aki szemének parancsolni tudott, aki le tudta fogni fellángoló haragját stb. Ebben az ifjúban meglesz a győzelemre segítő hatalmas jelszó: „*Nem akarom!*”

Ahelyett tehát, hogy e szülök és nevelők aggódó szemmel lesnek a gyermekiek minden mocanását, sokkal hasznosabb lenne, ha öket *önuralomra*, *önmegtagadásra*, a *lustaság legyőzésére*, a *fájdalom elviselésére* szoktatnák, hogy valósággal átitassa egész lényüket az a tudat, hogy a »élek úr bennük a testük fölött s ez ész az érzelmek fölött. Nagy pedagógiai tapasztalat rejlik Foerster megállépításában: „A legjobb szexuális pedagógia körántsem az illető funkciók direkt részletes tárgyalásában áll, hanem a belső és külső fegyelmezettségen dolgozó jellembeli erők egyetemes megerősítésében. minden tisztaságra, férfiasságra, nyíltságra, aszkézisre, rendre-nevelés egyúttal már szexuális pedagógia is”¹ „A legjobb nemi felvilágosítás, ha felvilágosítjuk növendékeinket afelöl, hogy van a léleknek ereje, mellyel a test ingereit és vágyait legyőzhetjük.”-

A legjobb szexuális pedagógia a gyermekek akaratanak edzése legkisebb koruktól kezdve azáltal, hogy munkához, engedelmességhoz, önmaguk iránti szigorúsághoz, önuralomhoz, lelkük mély szeretetéhez és értékkeléséhez s testünknek, mint a Szentlélek templomának értékkeléséhez szoktatjuk őket,

b) Az akarat erejét legkönnyebben az érzelmek kezdi ki; aki tehát megtanult az érzelmeket uralkodni, nem könnyen lesz rabszolgája bűnös szenvédélynek. Sajnos azonban, épen abban rejlik a modern nevelés alaphibája, hogy a kényelmet, az elpuhultságot, az anyámasszonyos lágyságot léptette a régi „*educatio strenua*” helyébe. Ez az elpuhultság pedig sokkal veszélyesebb terjesztője az erkölcestelenségnek, mint bármilyen nemi tudatlanság! A nevelésnek tehát arra kell törekednie, hogy már a sexuális ösztönök felébredése előtt a gyermek minél több győzelmet arasson egyéb ösztönei követeléseivel szemben (rendtartás, koránkelés, pontosság, hallgatni tudás, kedvenc ételek megtagadása, föltétlen igazmondás, kellemetlen apróságok elviselése, munkaszeretet).

¹ Foerster: Erziehungsfund Selbsterziehung. 312. 1. – ² Foerster. Iskola és jellem. Bpest. 1913. 76. 1.

Ezt az „*educatio strenua*”-t kell képviselnünk, minél inkább pítása, hogy a mai nevelés az Zeichen der Verweichlichung.”) színházaznak, moziznak. Annyi sem tudnak neki és mohóságuk nyűvé akarják nekik tenni, hogy semmi komoly munkához nem szokhatnak. A szülők is az „egyenlég jogát” annyira tisztelik, hogy a gyermek minden szeszélyét szó nélkül hagyják és teljesítik. *Pedig ez a fékezetlenség, elpuhultság legbiztosabb út az akarat elernyedéséhez és a túlkorai nemi éréshez!*

Komoly tapasztalatok vezették rá a nevelőket arra, hogy minden felvilágosítás és direkt küzdésre nevelés helyett az ú. n. *indirekt szexuális nevelésnek* adjanak előnyt, amely abban áll, hogy az ifjakat uralomra neveljük más, nem szexuális ösztöneikkel szemben (táplálkozás, lustaság, hazugság stb.). Hiszen a nemi eltévelkedések egyik fő oka épen abban a paszszív viselkedésben rejlik, amelyet a mai emberiség az ösztönökkel szemben tanúsít.

c) Emellett ki kell használni az ifjak természetes hajlamait az egyenlég, szabadság, becsület iránt is. Értessük meg velük, hogy csak akkor lesznek szabad egyenlégégek, ha lelki önállóságukat megtartják a természet alacsonyabb ösztöneivel szemben is. Itt próbálják ki erejüket! S amíg itt gyengék, nem nyugodhatnak.

Az ébredező ösztön u. i. a fiúkban kezdetben nem nem kielégítést kíván, hanem *lovagias hajlamokban*, ideális lelkesedésekben nyilatkozik meg. Nos, az ügyes nevelőnek ezt is ki kell használnia az állati élet alacsonyabb vágyaival szemben. Pl. lovagias gondolkozásukat fokozzuk a női nem iránt igazi hódolattá, amely nem merül ki tisztán az udvariasság külső szabályainak betartásában, hanem ezeket a külső formákat mély belső tartalommal tölti meg. (A Mária-tisztelet jelentősége!)

Az ifjakban megvan a bámulat a középkor lovagjai iránt. Ezt is fel kell használnunk a lovagias szellem hangoztatására, amelyet minden tisztelességes ifjútól megkövetelhetünk.

nekünk annál nyomatékosabba» igaz *Paulsen* szomorú megállapítása, hogy a kisgyermekek báloznak, Már a ajándékot kapnak, hogy örülni

egyre nő. A tanulást oly konyha nem szokhatnak. A szülők is az „egyenlég jogát” annyira tisztelik, hogy a gyermek minden szeszélyét szó nélkül hagyják és teljesítik. *Pedig ez a fékezetlenség, elpuhultság legbiztosabb út az akarat elernyedéséhez és a túlkorai nemi éréshez!*

d) A szexuális pedagógiában oly fontos fantázia-nevelést is az akaraterő szempontjából kell beállítanunk. A régiek elvét: „in fuga salus” mintha ma túlságos egyoldalúsággal hangoztatnók. Természetesen megvan ennek a negatív oldalnak is teljes jogosultsága: minden lehetőt meg kell tennünk, hogy az alsóbb ösztönöket ingerlő tárgyak, képek ne jussanak az ifjúság elé. Azonban ezt ma *teljesen* keresztlüvinni lehetetlenség 1 Tehát arra kell nevelni ifjainkat, hogy fantáziájuk fölött minél nagyobb *uralomra* tegyenek szert. Legyenek tudatában, mennyiszer csal képzelőtetszégnünk, mennyiszer mutat hamis öröömököt és mily szégyenletes rabszolgaságban tarthat. Az legyen a dicsőségük, büszkeségük, ha ész és akarat leigázták bennük a fantáziát.

e) Még egy érdekes tapasztalatot is lehet néha értekesítenünk. Vannak ifjak, akiket fejlettebb korukban (a felső osztályokban), egy *tiszta, ideális* gyermekszerelem *tart vissza, vagy ment meg* a szexuális büntől. Természetesen a diákszerelmet nem szabad általában szó nélkül hagynunk és az esetleges kinövések elkerülése végett soha ilyet nyilvánosság előtt helyben nem hagyhatunk. Ha azonban a lelki megbeszélés alatt ilyesmire rájövünk, a körülmények s az adott helyzet megvizsgálása s a bűnalkalom távoltartása mellett egyes esetekben ezt a pusztán ideális lelkesedést is beállíthatjuk pedagógiánkba.

f) Szoktassuk hozzá az ifjakat ahoz,¹ hogy sohase henyéljenek, valamivel mindig foglalják el magukat.¹

¹ Lindworsky jezsuita atyának könyve nyomán („Willensschule” Padernborn, Schöningh. 1922.), mely az akaratról s az akarat-képzésről egészen új szempontokat közöl, érdekesen állapítható meg, hogy a rossz gondolatok elűzéséhez az akaratnak még a legenergikusabb „nem”-mondása is mily elégtelen magában. Tanácsai: „Kein krampfhaftes Abweisen, sondern ein ruhiges, wenn auch entschiedenes Obergehen zu einem anderen Gedanken”. Nem elég „nem”-et mondani a rossz gondolatoknak, hanem azonnal más, jó gondolathoz kell fordulni 1 minden ifjúnak legyen ilyen tartalék kedvenc gondolata; ez csodákat művel, valóságos viliámlavezető! „Noli vinci a malo, sed vince in bono malum” (Rom. 12, 21).

A természetes nevelő-motívumok felsorolásakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a segítő befolyást, amit a helyes nemi nevelés terén a *testi, a fizikai munka szolgáltat*. Legyen az akár a szoros értelemben vett sport, akár fizikai erőkifejtéssel kapcsolatos játék, akár pedig olyan testi munka, amely nem igényel túlságos erőt. A gazdasági munkák áldása ezen a téren elsőrendű.¹ És főleg a veszélyekkel teli nagy vakációra haszonnal ajánlhatjuk ifjainknak a kerti vagy mezei munka minden fajtáját.

A túlságba nem vitt sport nemcsak a testet edzi, hanem örömet fakaszt, új gondolatokat ébreszt s ebben az irányban leköti az ifjak tevékenységét és az utcai csavar-gásoktól elveszi idejüket. Hasonlóképpen előnye a józan sportnak, hogy az egész idegrendszeret erősíti, kifárasztja a testet és ezáltal nemcsak gyengébbé teszi annak jogtalan követelődzéseit, hanem nyugodt alvást is biztosít, ami megint nagy segítség az álmata-lanul forgolódó ifjak érzéki küzdelmei ellen.

„Elmondhatjuk, – írja Hoffmann, a nagy német ifjúsági lelkipásztor – hogy minden, ami az egészséget és az idegeket erősíti, a sexuális nevelésnek is kitűnő eszköze és elősegíti a nemi tisztaság fiziológiai feltételeit.”²

Különösen fontos a testi kifárasztás a sok ülőmunkával járó tanulóévek alatt. Tapasztalati tény, hogy ifjaink túlkorai nemi ingerlékenységének a sok szobában ülés s az ezzel járó gyengébb organizmus is egyik oka. Különösen nehéz az ifjú harca akkor, ha esetleg még átöröklött hajlamok is súlyosbítják azt, ami szintén nem ritka eset.

¹ Ebből magyarázható az & közismert tény is, hogy a nehéz testi munkával szabadban foglalkozó földműves ifjúság jóval kevesebb kísértésnek van kitéve e téren; így éhetető az utazóknak az a megállapítása és, hogy „a természeti népek életében a nemi öszön aránylag csekély szerepet játszik, köztük nem ritka még a családos emberek több éves megtartóztatása sem”. (Hoffmann Walter nyilatkozata. A. Bopp: Moderne Psychanalyse, katholische Beichte und Pädagogik. Pustet. 1923. 19. 1.)

² Hoffmann: Handbuch der Jugendkunde und Jugenderziehung. Herder. 1919. 184. lap.

Ebből a szempontból tehát minden túlzásba nem vitt tornázást és szabadban mozgást értékes segítő gyanánt üdvözölhetünk. Minél erősebb a test, minél ellenállóbbak az idegek, hasonló körülmények közt annál könnyebb a küzdelem.¹

Természetesen soha sem szabad szem elől téveszteni, hogy az ifjak sportolásának nem az a célja, hogy akrobatákat neveljünk belőlük, hanem egészséges szervezeteket, amelyek a megvívandó lelde harcnak készséges eszközei legyenek. A túlzásba vitt testi kultusz túlizgatja s túlfeszíti az idegeket, s sz utána beálló elenyedés állapotában ellenállás nélkül; zsákmányul dobja oda az ifjút minden, akár kívülről, akár belülről támadó kísértésnek.

Az alkoholtól való teljes tartózkodás, a testi és lelki fájdalom férfias elviselése, önzés, ellenszenv, irigység s egyéb indulatok legyőzése mind hozzá tartoznak a profilaktikus sexuális neveléshez.

g) A sexuális pedagógia helyes irányára, az akarat általános erősítésére Foerster mutat rá, amikor így ír: „Minden komoly jellemképzés egyúttal már sexuális pedagógia is, erős vár minden rendetlen ösztönösséggel ellen”.² Mindaz tehát, amit a „Lelkiétre nevelés” c. fejezetben a munkára, rendre, pontosságra, feltétlen igazmondásra nevelésről s a fantázia neveléséről mondottunk, ha azokat kellően megvalósítottuk, itt hozza meg nemes gyümölcseit.

Itt különösen érdemes azonban idézni Foerster azon szavait, amelyekben az igazmondásra nevelés előnyeit e pontra vonatkoztatja. Ehhez a megállapításhoz: „Omnis masturbator mendax”, a következő megjegyzést fűzi: „Megfordítva is mondhatnám: minden hazug önfertőzővé válik. A hazugság a személyiséget oly megalázása val jár, mely az embert minden gyalázatnak ellenállás nélkül szolgáltatja ki. És viszont a hazudozás ellen folytatott igazán pedagógiai harc a szellemi embernek azt a becsületérzését is felébreszti, amely legjobb védelem minden testi önmeggyalázás ellen”.³

Főleg e korban nagy áldás az ifjúra, ha szüleivel

¹ Vogelbacher: Wie erziehe ich die heranwachsende Jugend zur Keuschheit? Mosterts: i. m. 185. 1. – ² Foerster: Schule und Charakter 2. kiadás 183. 1. – ³ Sexual stik und Sexualpedagogik 4. kiad. 216. 1.

szemben minden őszinte tud lenni. Mennyi erkölcsi kisiklástól marad mentve! Viszont mihelyt a fiú durva s zárkózott kezd lenni szüleihez, már megvan az ok a szomorú gyanúra.

h) Végül, ha a föntebbi gondolatokat mind elmondottuk is, még minden nagy szolgálatot tehet, ha az ifjakkal egy megfelelő könyvet olvastatunk el erről a kérdésről és alkalmat adunk nekik arra, hogy esetleges egyéb kérdezni valójukat erről a tárgyról velünk négyszemközt – sohasem osztály előtt – megbeszéljék. Természetesen csak a legjobb könyvet szabad ifjainak kezébe adni!

Talán nem lesz szerénytelenség, ha a szerző saját könyvét „*A tiszta férfiúság*”-ot ajánlja elsősorban, mely a pedagógia s lélektan követelményeinek úgy a hang melegsége, mint a tárgykezelés tekintetében megfelelni törekszik. Magyarban ötödik kiadásban forog (9-12 ezer); megjelent német, holland, tót, portugál és dán fordításban is; olasz és ukrán fordítása előkészületben. – Egyéb jó magyar könyvek: *Szuszai*: A tiszta élet; *Good-Hupka*: Erkölcs és erő, (túlrészletező az orvosi leírása.) *lemming*: A sexuális élet és a férfivilág. *Rétháti*: Harc a lelki szabadságért. *Könn*: Légy férfi. (Az esztergomi növendékpapság fordítása. Esztergom.) – *Fourier-Lobmayer* füzete („Tizennyolc éves fiúknak” Bpest.) kizárolag orvosi előadás egyetlen erkölcsi indíték nélkül. Hasonlóan merőben orvosi tárgyalást ad – bár kifogástalan erkölcsi felfogással – *Panda* kis füzete („Virágnyílás. Orvosi tanácsok a nemi betegségekről.” Bpest, Bethánia-nyomda). *Juba dr.* könyve azonban („Érettségiző fiannak a nemi életről.” Bpest.) egyenesen a nemi őszön legyőzhetetlenségét hirdeti és egy olvasása föltétlenül káros az ifjaknak.

A német könyvek közül megemlítem saját könyvem, „*A tiszta férfiúság*” német fordítását: „*Reine Jugendreise*” II. kiadás. 6.-13. ezer. (Herder). *Buschan*: Von Jüngling zum Mann. Stuttgart. Komoly könyv; kissé túlteng benne az orvosi rész. *Dosenbach*: Die schönste Tugend, (f. d. reifere Jugend und die Eitern.) Herder. *Grewe Januarius*: Die Stärke der Jugend. Saarlouis. *Guibert S. J.*: Die Keuschheit. Rottenburg. Bader. *Holl*: Sturm und Steuer. Herder. Véleményünk szerint ez egyike a legjobbaknak a német irodalomban *Langenberg*: Werdende Männer. (Ein Ratgeber für Jünglinge). Einsiedeln. *Langer Bernhard*: Früh zu den Waffen (Ein paar Gute Worte an unsere Jünglinge). Dülmen. *Meyer*: Vor heiligen Toren. (Ez nem sikerült annyira, mint a lányok részére írt „Vom Mädchen zur Frau.”) Stuttgart. Dr. med. *H. Pauli*: Halte deine Jugend rein! Stuttgart. Iskolatorvos műve, több elrettentő illusztrációval, kifogástalan pedagógiával. *Potsch*: Durch eigene Kraft. Kempten. *Schilgen S. J.*

junge Helden. Kevalaer. *U. a.*: Du und Sie. Düsseldorf. Finom tapintat és melegség árad az amerikai *Stall* (evangélikus lelkész) könyveiből: „Was ein Knabe wissen mussz.” „Was ein junger Mann wissen mussz.” „Was ein junger Ehemann wissen mussz.” „Was ein kleines Mädchen wissen mussz.” „Was ein junges Mädchen wissen mussz.” „Was eine junge Ehefrau wissen mussz.” (Mind a hat: Hirsch. Konstanz). *Trappmann*: Segen der Keuschheit. Barmen. *Trauntr*; Der Jugend ärgerster Feind. Donauwörth. (Igen használható.) *Vatleg*: Der Fluch der Mannheit. München. (Két kisebb komoly tanulmány, az angol eredetiben 180.000 példányban fogyott el.) *Wegener*: Wir junge Männer. Stuttgart. (Protestáns szerző; helyes elvek, de egyházellenes kiszólások.)

B) Természetfölötti eszközök.

Ha az eddigiekben részletesebben beszéltünk a sexuális pedagógia természetes eszközeiről, ez korántsem jelenti azt, mintha nem tudnók, hogy e téren csak a természetfölötti isteni kegyelem adja meg a végső győzelmet, és mintha nem adnánk igazat *Foerster* nézetének, midőn így ír: „A vallásnak gondolatelterelő és megőrző hatalma a nemi élet terén oly alapvető, s annyira pótolhatatlan, hogy igazi önmegtaratóztatás és nagy kísértések távoltartása s legyőzése – egyes ritka eseteket kivéve – vallásos nevelés s felemelkedés nélkül, legalább is az erős temperamentumoknál, nem lehetséges”.¹

Jól tudjuk, hogy az istenfélelemre nevelés, amint minden bölcseségnek kezdete, úgy alapja a tiszta életnek is.

Minden, merőben természetes alapokra épített igyekezetünk eredménytelen marad, ha a vallás segítségét e téren nélkülözzük. *Megdönthetetlen tény, hogy a vallás befolyása nélkül ezt a problémát kielégítően megoldani nem lehet.* Bizonyos, amit a Bölcseg Könyve ír: „Aliter non possum esse continens, nisi Deus det” (8, 21.); viszont igazán mondja *TertuUian* is: „Ubi Deus, ibi pudicitia” (De cuitu feminar. cap. 5.) A nemírás korszaka oly tomboló viharok közepébe állítja azt a gyenge ifjú lelket, amelyekben erőtlen

¹ *Foerster*: Sexualetik und Sexualpedagogik, 4. kiadás. 231. 1.

kártyavár gyöngeségével ömlik össze a legerősebb pedagógiai, erkölcsi vagy higiénikus megfontolás is.

Arra a mindenkiten feltörő türelmetlen kérdésre: „miért nem szabad tennem, amit a természet oly kialbólán követel tőlem?”, senki sem tud kielégítő választ adni, csak az, aki hiszi, hogy neki egy *természet-fölötti* világba kell beleérnie, belefejlődnie az isteni kegyelem s az emberi akarat titokzatos együttműködése által. Itt egyedül a vallás tud győzelemhez segíteni! Aki a természen kívül mást nem ismer, annál a sexuális pedagógia kimerül a nemi betegségek elleni védekezésben.

A sexuális pedagógia fent elsortolt eszközeitől is csak akkor várhatunk tehát kielégítő eredményt, ha azok a vallásos lelkiélet talajából fakadnak s ha a vallás ereje segíti munkájukat.¹ Ennek lélektani oka abban rejlik, hogy a vallás különösképen megfelel a fejlődő lélek magasbatörő vágyainak, föld fölé emeli tekintetét s ezzel biztatást és erőt ad a földi élvezeteknek soha csalogatóbban nem hangzó kísértései ellen. A vallás ugyanazon erőket, amelyekkel az érzékkiség dolgozik, (öröm, vágyódás, fantázia, odaadás) nem lefjutja, hanem megszenteli, átélkesíti s magasabb eszményiségeink szolgálatába állítja. Mindez a hatását azonban csak akkor érezheti, ha a vallásosság nem marad meg pusztán külső gyakorlatoknál, hanem ha sikerül azt az ifjú léleknek megszeretett és feldolgozott kincsévé tenni.

Az igazi istenszeretet, – mint erről máshol beszélünk – oly láthatatlan, érzékeny pajzsa a lelki tisztašának, mint a szempillák a szemnek, melyek minden legkisebb támadásra védőén csukódnak össze. Legyen tehát az ifjú imádságos lelkületű, hordozza magában Krisztus szeretetét, legyen elkáprázott madárkája az örök isteni szeretetnek, s örömmel fogja érezni,

¹ Nagy örömmel látjuk, hogy a magyar cserkészmozgalomnak is ez a hivatalos felfogása. „Semmi sem képes csak megközelíteni is tisztán tartani az ifjúságot, csak a legményebb forrásokból táplálkozó vallásos nevelés.” (Sik: Magyar Cserkészvezetők Könyve. Bpest. 1922. 61. 1.)

hogy Krisztussal egyesülve tisztának *kell* maradnia. Ez a szeretet valami csodálatos magaslatra emeli a lelket, ahová nem csapnak fel – vagy ha fel is csapnak, de el nem borítják – a rendezetlen ösztönök hullámai. *Minden egyéb pedagógia csödöt mondana e téren, ha a helyes sexuális viselkedés legelső forrásából, a Krisztus szeretetéből elfelejtenénk meríteni.*

Az öntudatosan, mély lelki megrendüléssel s komolytággal végzett *gyakori szentgyónás* és *áldozás* úgy a preventív, mint a gyógyító sexuális pedagógiának közismerten utolérhetetlen hatású eszköze.

Nem lesz fölösleges itt fölemlítenünk, hogy a VI. parancs ellen egyedül elkövetett bűnök súlyos voltát az ifjaknál sohasem szabad sablonosán megítélnünk. Az ifjúsági lelkivezetők: megrendülve látják, hogy egyes esetekben nemes törekvésű, idealis gondolkozású ifjak is mily hosszú időn át s miy kétségeesetten küzdenek, mily elhatározásokat tesznek és – bár imádkoznak, gyónnak, áldoznak, kerülik az alkalmat – mégis vissza-visszaesnök abba a bűnbe, amelyre kis korukban romlott társ vagy más szerencsétlen alkalom tanította, s amelynek szolgáságához többnyire mé-í öröklött terheltség is láncolja őcet. Hogy ezeknél a minden visszaasés után szinte kétségeesetten bankódó telkeknél c. súly o «bűnhöz magkívásst megfontoltság s teljes beleegyezés aligha van meg, ez nem lehet kétséges.

Más kérdés, hogy pedagógiailag helyes volna-e ezt a tényt velük is közölni. Rendesen aligha. Bár lehetnek olyan esetek is, amelyekben a lelki vezetőnek ily irányú komoly közlése nemhogy szabadságlevél lenne a további könnyelmű vétkezésre, hanem valósággal új erőt ad az eddigi reménytelen küzdelem miatt már-már kétségessel lelaknak.

A tiszta életre nevelésnek különösen hatásos és felülmúlhatatlan eszköze az *Isten mindenütt jelenségeságának gondolata*. Nem tudjuk elégé hangoztatni, mily hasznos a gyermekek lelkébe eleven erővel beleültetni – hogy erre aztán minél többször gondoljanak, – hogy mindenütt Isten szeme előtt vannak, aki rejtekbén, ágyban, sötétközben stb. egyaránt látja őket.¹

¹ Jó könyv erről *Hock: Übung der Vergegenwärtigung Gottes. Würzburg. Rauch. Mager: Dar Wandel in GoÉtes Gegenwart Augsburg.. Filser.*

De az Úr félelme csak kezdete a bölcseségnek. A vallási nevelésnek sem szabad itt megállania, hanem a negatív félelem mellett a pozitív *istenszeretetet* is fől kell keltenie a lélekben. Csak a tiszta mennyei szeretet bírja felemészteni a földi szerelem érzékes tüzét; s a bűnös földi élvezet hiú állomképeit csak az tudja legyőzni, aki hite szerint mostani önmegtagadása árán örök örökre szerez jogot magának. „Mert férfiasan cselekedtél s megerősítettek szívedet, és mert szeretted a tisztaságot – azért az Úr keze is megerősített téged, s áldott leszesz mindörökké.” Judith 15, 10.)

Ifjúsággal sokat foglalkozó lelkipásztorok előtt tartott beszédet egy pap. Jobb befejezést nem találhatnánk e fejezet végére, mint beszédéből ezt a részletet: „Főtisztelendő Uraim, nem látják mily széles, mély, piszkos áradat hömpölyög önök előtt? Harsog az áradat, zúgnak a mélységek, tornyosulnak a hullámok. És nem hallják a vizek fölött a szerencsétlen fiúk s ifjuk segélykiáltását? Nézzenek csak a tajtékszövök habokra. Nézzék csak, ott is, ott is, ah! mennyien úsznak s küszködnek! Fölmerülnek, lebuknak – és aztán ez sem jön fel többé, az sem, amaz sem. Nem látod ott azt a kedves, fiatal arcot? Nézd, mint tördeki kezét! Halljad csak, mint kiált a haldokló: „Atyám, atyám, mentsen meg.” Főtisztelendő Uraim! Ki tudna önök közül nyugodtan sétálni a parton? Kinek nem szakad meg szíve? Ki nem kiált fel: „Caritas Christi, urget nos! Csónakot ide! Evezőt ide! El a parttól, be a hullámokba, be az árba! Gyermekem, jövök! Csak még egy kissé tartsd magad a víz fölött; csak ide, úgy, ide a kezedet, megmentelek!” És ráborul hálásan papi szívedre: Ó, köszönet, ezer hála! Elmerültem volna, örökre elvesztem volna.”¹

A katholikus egyház a lelkítisztaságban, a nemi megtartóztatásban a szellem legnagyobb győzelmét látja a test s az alacsonyabb természet fölött. Bárcsak sikerülne a fönt elmondottak nyomán! az ifjúság nevelőinek minél több ifjú lélekben fölszítani a tiszta élet megkívánásának acélos energiáit, hogy mai ifjúságunkról is elmondhassuk Sz. Ciprián dicséretét: „*ecclesiastici germini flores, laudis et honoris opus integrum atque incorruptum, illustrior Dortio gregis Christi*”?

¹ Id. Mostert: *Jünglingsseelsorge*. Herder. 1923. 333. 1. –
² De habit. virg. c. 3.

VI. FEJEZET.

A hittan mint tantárgy.

Bármennyire hangoztassuk is az akarat nevelését és a szív s a kedélyvilág fejlesztését, mi sem áll azért távolabb tőlünk, mint kellőképen nem értékelni ezek mellett a *hit észbeli megalapozását is*. A hittételek intellektuális megvilágítását nem lehet büntetlenül elhanyagolni. Mert ha az ifjúkor érzelmesebb hajlandósága képes ugyan vallásos életre kellő „rationale obsequium” nélkül is, de később a rövid nadrággal könnyen leveti gyermeki hitét is, hacsak egyéb, világi ismereteik gyarapodásával vallási kultúrájuk fejlődése is nem fog lépést tartani.

A hit nem csupán a kedélyek szükséglete, hanem az észé is. Es ha biztos is, hogy a parancsok meg-tartásához nem elég azok ismerete, nem kevésbbé biztos, hogy aki meg nem is ismeri azokat, annál kevésbbé tudja megtartani.

Ez a körülmény már magában véve is rámutat az iskolai hitoktatás rendkívüli fontosságára.

Akkor lesz azonban helyes az ez iskolai tanítás, ha a „*theologia mentis*” mellett nem értékeljük kisebbre a „*theologia cordis*”-t sem, azt a meleg, lüktető vért, amit katholikus világnézetnek nevezünk s ami egyedül képes életet vinni a tananyag holt vázába.

I. Katholikus világnézetre nevelés.

Tagadhatatlan tény, hogy vallási pedagógiáról, azaz arról a módról, hogyan lehetne a fiatal nemzedék lelkébe vihartállóan beültetni vallásunk tanait s tör-

vényeit, a régebbi korokban keveset írtak. De nem is volt erre szükség. Hiszen abban a középkorban, amelyben az egyéni s társadalmi élet minden megnyilatkozását át- meg átjárta a vallásos gondolkodás, nem kellett pedagógiai eszközök után kutatni, hogyan ültessük át a vallásos életet a gyermekkel lelkébe. Abban a korban a család, utca, társadalom egyaránt vallásra tanította őket, s a gyermekben szinte magától kapott erőre a vallásos élet s gondolkozás, amelynek a felnőttek egész társadalma is lépten-nyomon jelét adta. Különben ennek nyomait megtaláljuk ma is pl. az olasz, elsősorban a római gyermekben, akik a bizony igen sovány hitoktatás ellenére is mind valódi kis theologusok a mi gyermekünk mellett. Hiszen csak ki kell tenniök lábukat Róma utcáira, s bárhová néznek, bármerre mennek, szemléltető vallásoktatásban részesülnek.

Teljesen más a mi helyzetünk. A gyermek csak az iskolában hall vallásáról; de mihelyt elmúlt a hittanóra, nemcsak vége a hatásnak, hanem épen ellenkező, egyáltalában nem vallásos benyomások özöne zúdul lelkére akár az iskolában, akár a vallásos szellem legkisebb megnyilatkozásától is sterilizált társadalmi életben, akár az utcán, sőt – sajnos – még nagyon sok intelligens családi otthonban is. A büszke tagadás mai világában a gyermek kigúnyolva, kétségbenvonva, mellőzve látja mindenzt a szép eszményt s erkölcsi törvényt, amelyekről a hittanórán mint az igazi emberi élet egyetlen, nélkülözhetetlen alapjairól beszélünk nekik. Ezért tapogat, kutat most minden buzgó ifjúsági lelkipásztor új utak, új módszerek után, melyek segítségével leküzdjeni lehetne az új akadályokat.

Évenkint százával ontják középiskoláink az érettségezett ifjakat, akik nyolc éven át tanultak az iskolában hittant, és – még sincs katholikus intelligenciánk! Százezreket s milliókat fordítunk katholikus iskoláinkra, s a végén ifjaink a hit iránt hidegek madnak s az apácazárda növendéke vegyes házasságot köt..

Itt vagy a kereszteny nevelés csödjéről kell beszélnünk, vagy valahol hibának kell lenni a hittanórák felhasználásében.

Statisztika bizonyítja, hogy a nők gyakrabban lépnek vegyes

házasságra, mint a férfiak. Még pedig nem is annyira az alsóbb osztályok gyermekei, hanem az intelligens leányok. Végyük fontolóra, hogy ezeknek nem kis része apácanevést kapott, vagy egyenesen zárdában nevelkedett. S ha onnan alig kilépve a legkisebb skrupulus nélkül köt vegyes házasságot, meg kell állapítanunk, hogy a hitoktatásban valahol hibát követtünk el.

Igaz, hogy középiskolás ifjainkat azért küldjük hittanórára, hogy gyermekei hitük, amelynek alapjait a családban s az elemi osztályokban nyerték el, magasabb tanulmányaikhoz méltó fokban fejlődjék, erősödjék, a gyermekei hit *tudatos* hitté váljék bennük. A középiskolás ifjúnak már számot kell adnia hitéről; tudnia kell, hogyan feleljen meg mindenkinék (Kol. 4, 6); kell, hogy elmondhessa az apostollal: „Tudom, kinek hittem” (Tim. N. I, 12). De viszont sohasem voíne szabad elfelejtenünk, hogy *minden hittanóra* egyúttal a lelkinevelés szolgálatában is áll; azaz el kell érnünk, hogy a hittanórát a többi iskolai órák pusztán észben munkája fölé tudjuk emelni.

II. A mai módszer s tankönyvek hibái.

Minél inkább tantárggyá degradáljuk a hittant, amelyből kézzelfogható és bármikor recitálható eredményt akarunk elérni, minél inkább arra helyezzük a súlyt, hogy a vizsgán minden kitűnően menjen és a püspöki biztos megelégedéssel hallgassa a brillírozó feleleteket, vagyis minél inkább egy nívóra állítjuk a vallástani órát egyéb szakok óráival, annál kevésbbé közelítjük meg a tulajdonképen elérendő eredményt. Mert ha valakire, hát a hittanárra lehet alkalmazni Parker szavait: „A tanító, aki csak ismereteket közöl: mesterember; a tanító, aki a jellemet műveli: művész”.

a) *Aristoteles* szerint az ember „eszes állat”. Ha csak eszét műveljük, hát eszesebb lesz, de állat marad. Sőt minél többet tud, annál állatiasabbá válhatik, ha ugyanakkor lelki megnemesítéséről is nem gondoskodunk. Fontos ugyan a hit helyes ismerete is, de nem szabad feledni, hogy pl. az erkölcsstan ismerete csak alapja az erkölcsösségeknek, de még nem maga az erkölcsös élet. Hogy a tudásból lelkiismeret, a „scientia”-ból „conscientia” váljék, ahhoz az ész felvilágosítása mellett elengedhetetlenül szükséges az akarat iskoláztatása is állandó gyakorlatozás, szoktatás által, az érzelmi élet felemelése nemes érzelmek ápo-

lása által. Az agytól a kézig vezető idegek útja igazán nem hosszú; és mégis igaza van *Bodenstedts*-nek, mikor így ír:

Kein Weg ist so weit im ganzen Land,
Als der vom Kopf und Herz zur Hand.

b) Sajnos, egész mai középiskolai hittanításunk tulajdonképen a theológiák tantervének kicsinyített kiadása, s tankönyveink jobbára theologiai kézikönyvek kompendiumai. Már pedig ha a középiskolák diákjai-ból nem kis theologusokat akarunk nevelni, hanem hitbuzgó világi híveket, akkor nem a theologia módszerét s könyveit kellene a hittanórákon használnunk!

Világos szavakkal mutat rá *Hanauer* püspök a mai iskolai hitoktatásnak erre a visszásságára: „Az iskolában még mindig megkívánunk temérdek sok theologiai ismeretet, amit semmiféle művelt, buzgó felnött katholikustól nem kívánunk meg az életben. A hittan tanulásában növendékeink előtt álló tanulástechnikái feladat még mindig oly nagy, hogy ezzel csak nagynehezen birkóznak meg. Gondoljunk az V. osztály hittanára. Vagy az apologetikára a VIII. osztályban, ahol a 17–18 éves fiúk az összes filozófiai rendszerekről, tudományos támadásokról, nagy szellemek által felhozott és nem épen könnyű nehézségekről hallanak, amelyek megoldása, épen azért, mert nehezen értik meg, ritkán tesz rájuk maradandóan imponáló benyomást. A gyenge szervezetű ember, akit a hegymászás fáradalmai egészen kimerítettek, sohasem fog a hegytetőn terülő táj szépségében gyönyörködni. Minő lehet a vallási tanok értékelése, ha azoknak valami szegényes védelme is oly nagy fáradtságába kerül tanítványaik! ... Ne üljünk fel annak a kísértésnek, hogy laikus theologusokat neveljünk. Amint a laikusnak nem kell érteni az orvostudományokhoz, csak a higiénia szabályaival kell tisztában lennie, úgy theologiára sincs szüksége. És amint a laikus, ha doktorkodik, csak fuser, aki bajt csinál, a laikus theologusról sem lehetünk jobb véleménnyel. A laikus hívőnek nincs szüksége theologiai tudományra, mit is csinálna vele, hanem arra, hogy vallásáról eleven, világos képe legyen, ismerje összefüggéseit, szeresse tanítását, értse meg a keresztenységnak világtörténelmi nagyságát, becsülje meg a kereszteny életet szépségéért, az emberi természetnek megfelelő voltáért, az erőért, amely benne pulzál, a békéért, amelyre elvezet, tudja, hogy mi az, amit neki a vallás nyújt az életre és az örökkévalóságra. Ne neveljünk hitvitázókat, hanem híveket, ne theologusokat, hanem vallásos laikusokat, ne kazuistákat, hanem erkölcsös embereket, aiknek a kath. egyház apa és anya, jóbarát és vigasztaló, aki megtanít: művelteknak lenni kétkedés nélkül, szorultságon kívül is imádkozni, jót tenni jóságból és örömmel,

élni csüggédés és elbizakodottság nélkül, meghalni könnyelműség és kétségbreesés nélkül”¹

Gyönyörű gondolatok; fönséges programm, – s mily messze jár e mögött a mai gyakorlat!

Mai középiskolai hittanításunk értékéről igen le-sujtóak a vélemények. Legelső theoretikusunk így ír róla: „Sajnos, középiskolai hitoktatásunknak alig van valami eredménye. Intelligenciánk nagy része a hit dolgában tanulatlan, a vallásos élet minden megnyil-vánulása iránt teljesen közömbös. Talán ebben némi része van a hitoktatás rendszerének is. A középiskolák felső osztályai számára a theológiai oktatás tárgyait tették a hitoktatás anyagává, amely tárgyak megérté-séhez még sem kellő képzettségük, sem hajlandósá-guk nincs a tanulóknak”². E szomorú megállapítás után egész új tananyagot ajánl az író: alsó osztályok-ban csak a nagy katekizmus és biblia, felső osztályok-ban: szertartástan, egyházjog és minél több apo-logetikus és egyháztörténelmi monográfia olvasta-tása.³

Ma még az előírt tantervtól eltérni nem lehet. A hittanár ügyessége s jóakarata azonban – könyvünk fejezeteinek figyelembevételével – a mai keretek közt is megtalálhatja a módot a nevelő hittanórához. Mert ezt az egyet sohasem szabad szem elől tévesz-tenie a hittanárnak: *nem baj, ha diákjai kevesebbet*

¹ Hanauer: Neveljünk kath. világnézetre. Kath. Nevelés. 1917. 5-6. 1.

² Mihályfi: Az igehirdetés. Budapest. 1921. 328. 1.

³ Érdekes, hogy az az 1923-iki olasz királyi dekrétum, amely Mussolini miniszterelnöksége alatt az olasz elemi iskolákban kö-telezővé tette a hitoktatást, hasonló elveket tart szem előtt: életet, lelket, frissességet, napfényt akar bevinni a vallásoktatásba. A negyedik elemiben pl. olvasmányokat rendel a kath. vallás tör-ténetéből; továbbá vallásos költeményeket, amelyek megvilágó-síták az évközben tanult vallási igazságokat. Ezenkívül tanítatja a könnyű, ismertebb gregorián énekeket. A hatodik elemiben nagyobb népszerű könyvek olvasása a vallásos nevelésről (pl. Fabiola, olasz klasszikusok művei a vallásról), mindenekelőtt Manzoni, és ismét énekek.

tudnak a hittanból, csak minél jobban szeressék hitüket! *

c) Nem lehet feltűnő, hogy még az *észbeli* tanításban is annyira hangoztatjuk a *szív* dolgát, a szerezetet. Hiszen épen arról van szó, miként érhetnők el, hogy diákjaink

szívükkel is átkarolják azt a hitrendszert,

amelyet eszüknek eddig is sikerült nyolc éven át túlontúl megmagyarázni.

A nagynevű *Grün Anasztáz* egyik költeményében („Zwei Heimgekehrte”) két turistáról beszél, akik felkapaszkodtak egy fenséges alpesi hegyre; az egyik felment, mert ez volt a divat, a másikat a lelkesedés vitte. Mikor hazatétek, kérdik tőlük, mit láttak. Az első nagy ásítva felel: „Mit láttunk? Nem sok különöset! Folyton fát meg mezőt, patakot, rétet, kék eget, napsugarat – ah!” és ismét ásít egyet. A másik ugyanazt mondta, da örömtől ragyogó szemmel: „Mit láttunk? Oh! Folyton fákat meg mezőt, patakot, rétet, kék eget, napsugarat”, – szavából szinte érzi az ember, mily örööm áradott szét e lélekben.

A kereszteny hit magaslatára is lehet mindenkit úton vezetni az ifjakat! Lehet ásítva is tanultatni hittant, meg lehet szent elragadtatással, örömmel, szeretettel. Hiába mutatná a természet, hogy mindennek, ami fejlődni akar, melegre van szüksége? A gyomor nem

¹ A külföldi katechetikai irodalom egyre határozottabban foglal állást ezen gondolatunk mellett. Pl. az 1922-iki salzburgi katechetikai kurzus főgondolata is ez volt: az iskolai hitoktatás ne annyira az észt, mint inkább a szívet művelje. „Mehr Erziehung in der Katechese 1” – kiáltja Büttner, az egyik előadó. (Katech. Blätter. 1922. 145. L) Nyíltan ezt az álláspontot vallja a breslaui egyetem neves tanárja, *Fr. Schubert* is egyik legújabb cikkében („Die Zukunft der Pastoraltheologie”. Theologie und Glaube 1924. évf. 12. 1.): „A katechetikai befolyásolásban a nevelő momentumot, a szilárd jellem kialakítását erősebben kell hangoztatni, mint «milyenhez a nyugodt békeidőben szokva voltunk. Az ös-kereszteny katechumenátban ez volt a főcél; a kereszteny középkorban szintén; csupán az újkor intellektualizmusa s a pusztatudás túlbecsülése hatott a kath. hitoktatásra s annak elméletére oly elhalványítólag, hogy a katechetika lesülyedt a hittanítás merő methodikájává, s nem állította kellően előtérbe a katechetikai tevékenység erős, nevelő mozzanatait is. A katechetikának ismét vissza keli emlékeznie rendeltetésére, és a gyermek- s ifjúsági pasztoráció elméletévé kell lennie”.

emészt meleg nélkül s a lélek nem dolgozhatja fel sajátjává azt, amit érzés és melegség nélkül adtunk neki.¹

Ez a több-invenciós szeretet pótolhatja a tanítási módszer gyöngéit is; bár ismételten hangoztatjuk azt is, hogy a hittannak az eddiginél több érzéssel, szeretetsugallotta önállósággal való tanítása nem jelenti a módszer elhanyagolását sem. *Az egyéni s mégis módszeres tanítás nem zárják ki egymást.* A módszer hasonlít a gyárban készült, félíg kész öltözetekhez: ezeket mindenire szabják. A módszer is minden csakis általános szabályokat állít fel, s még ahol részletes útmutatást ad is, azok sem terjednek ki a gyakorlati élet apróságaira. Tehát a módszer előírásait, ha azt akarjuk, hogy *teljesen* megfelelőek legyenek, annyira egyénileg keli kezelní, mint a szabónak alakítania keli az egyénekhez a félíg kész ruhákat.

Az iskola falai úgyis oly hidegek, sivárok, szabályai oly merevek s kemények; aki napsugaras örömet visz a falak közé, megnyerte magának (jobban mondva az általa képviselt tárgynak) az ifjú lelkeket. Iggyekezzünk tehát minél több elevenséget, lendületet, gyakorlatiasságot belevinni a tanításba; és emellett sokszor könyörögni megvilágításért ahoz, aki „rendelt némelyeket pásztorokká és tanítókká a szentek teljes kiképzésére, míg mindenjában eljutunk a hitnek és az Isten Fia megismerésének egységebe, a teljes férfi-korba, ... hogy ne legünk többé habozó kisdedek s ne hányattassunk a tanításnak minden szelétől ide s tova az emberek gonoszsága által, a tévedésbe ejtő álnokság által”. (Ef. 4, 11.-14.)

d) Nem szabad a hittanárnak figyelmen kívül hagynia azt sem, hogy az ifjak évről-évre nagy mennyiségű *új tudást* szereznek a tudomány egyéb szakaiból, s ezek új érdeklődéseket keltenek bennük irodalom, művészet s egyes szaktudományok iránt. Az ideális

¹ Néha attól keli tartanunk, hogy a sok tudás és *csupán csak tudás* miatt hiitsnórémkra is elmondhatók egy német apa pannasszEvai, melyekkel az iskola egyoldalú intellektuálista munkáját jellemezte: „Mein Bub hat zwei Köpfe, aber kein Herz”.

hittanítás mindezt az új érdeklődést befogja munkájába, s ígyekszik a természetes megismerés sugarait is a hit épületére vetíteni s általuk a hit alapjait erősíteni. Ez az eljárás, a *tantárgyak koncentrációja*, nemcsak sok hitbeli nehézségnak veszi elejét, hanem segít szervesen beépíteni hittételeinket az általános szellemi életbe. Míg ha a hittanítás teljesen izolálódik egyéb tárgyaktól, a vallás is elszigetelt, idegen anyag marad az ifjú lelkében, amit aztán ígyekszik is minél hamarabb kivetni magából. A régi klasszikusok,¹ csakúgy mint a modern természettudományok sok támasztó pontot nyújthatnak ilyen vallási elmélyítéshez.

Egyáltalában jó arra figyelnie a hittanárnak, hogy a mai ifjúság lépten-nyomon a tudomány tiszteletét szívja magába, tehát előre meghiusítja a hitoktatás eredményét az a hittanár, aki a tudományos kérdéseket és problémákat – azok nagy horderejének fölénYES ignorálásával – félvállról, gúnnyal intézne el. Viszont ifjaink gondolatvilágához sokkal közelebb fut az a hittanár, aki alkalomadtán büszkén és örömmel tud elbeszélni diákjainak azokról a legmodernebb találmányokról, amelyekkel a Teremtő, az emberi ész fényénél új meg új vonásokban mutatta meg végtelen fönséget.²

e) Az iskolai hittanítás gyakoríatiasabbá tétele céljából helyesnek tartanok a

vallástani dolgozatok

bevezetését is.³ Ha nem is oly gyakran, mint egyéb tárgyakból, de évenként legalább 2-3-szor a vallástanból is írassunk dolgozatot ifjainkkal. Az írásbeli munkából sokat tanulhat a hittanár is (mit nem értettek meg jól az ifjak, miben vannak téves fogalmaik stb.). Csak ügyesen válasszuk ki a tárgyat! Ilyenek lehetnek pl.:

¹ Monatsblätter f. d. kath. Religionsunterricht. 1905. évf. 337.1.

– ² A rádió láthatatlan hullámai pl. mily végérvényesen megcáfoltatják az ifjak előtt a pozitivista alaptételt: semmi nincs, amit nem érzékelek! – ³ Mattyasovszky: Vallástani dolgozatok. Kath. Nevelés. 1916. 198-201. 1.

a vallás haszna; az egyház érdemei a múltban, a jelenben; a világ mi lenne Krisztus nélkül; a reformáció; Galilei-kérdés; mit tartasz a tánc s színház befolyásáról; stb. Igen ajánlatos néha imádságot íratni az ifjakkal; persze jól felhívni figyelmüket arra, hogy ne imakönyvek szövegét másolják le, hanem saját vallási érzéseiknek adjanak külső megnyilatkozást (mit imádkozol reggel, este, áldozás után stb.).¹

f) Az elevenség és gyakorlatiasság szempontjából érdemes megemlíteni azt a, külföldi protestánsok közt már régebben tért hódított gyakorlatot, hogy a hitoktatás élénkítésére és elmélyítésére

a forrásszövegek olvasását is

bevezették az órákra. Még a latint nem ismerő reáliskolában is olvassák (anyanyelven) a három első evangéliumot, az apostolok cselekedeteit és az ágos-

¹ A bpesti középiskolákban pl. az 1922/23. évben ilyen dolgozatokat írtak:

I.-IV. o. Az ószövetségből az erények példaképei, a bűnök elrettentő példái. Jövendölések. Előképek. Az ószöv. korszakok jellemzése, kimagasló eseményei. Jézus az engedelmesség mintaképe. Jézus jellege. Jézus nevezetesebb mondásainak, gyűjtetménye. A rózsafüzér titkainak erkölcsi tanulságai. Az Úr Jézus eszményképem. Életelвеim. Gondolatok virágvasárnapon, húsvétkor, karácsonykor. Hogyan segíthetek a szegény lelkeken? Hogyan gyakorolhatom az irgalmaság testi és lelki cselekedeteit? Szentbeszédek kivonata. A gyönási intelem és a sz. áldozás nyomán fakadt elhatározásaim. Lelkigyakorlati beszámoló. A hibának hatása a jellemre. Reflexiók. Gondolatok. Statisztikák.

V.-VIII. o. Sz. Imre példaképem. Kicsoda J. Kr.? Miért szeretem az egyházt? Hogyan áldozom? A lelki olvasmány jelentősége. Sz. Imre, mint a vallásos jellem mintaképe. A vallás és jellem viszonya Sz. Imre jellemképe kapcsán. Fecisti nos ad Te, Deus... a lélek magasabb rendeltetése. A tisztaság eszméje, ereje, áldása. A hit szerepe a lelki életben. Miért veszedelmesek a rossz újságok? Mit tehetek a kath. lapok érdekében? Mily újságokat ismerek? Melyek a kath. lapok? Melyek a kath. kari-tász intézményei? A katakombák apologetikus jelentősége. Párhuzam a kath. és a protest. terjedése közt. Paraenesis serdülő öcsémhez. A tisztaság terén vallott életelвеim. Az isteni gondviselés megnyilatkozása az egyházban. Mit köszönhet a nő az egyháznak? A vallás és jellem, mint hazánk újjászületésének feltételei. A csodák lehetősége és Lourdes. Bűn és bűnhödés Dante Infernója I.-XIII. énekeiben. A párbaj.

tai hitvallást. A „Lehrpläne und Lehraufgaben für die höheren Schulen in Preussen” szerint már a „Quartá”-ban kezdi az Ó- és Újszövetség válogatott részeinek olvasását. Az „Untertertiá”-ban zsoltárolvasás s a könnyebb prófétai helyek olvasása és magyarázata, az „Obertertia”-ban a hegyi beszéd s a parabolák. A „Primal-ban Szt. János evangéliuma s az újszövetségi levelek, „helyenként az eredeti szöveg felhasználásával”.

Ha már a protestánsok is hajlandók az eredeti szöveghez nyúlni, – pedig náluk az istentisztelet népnyelven folyik, – mennyivel nagyobb haszon áradna kath. ifjainkra, ha a legfontosabb szentírási részek (hegyi beszéd, parabolák, passió) latin szövege ismertesen csengene fülükben! Ezeket a részeket, valamint a legszebb himnuszokat, a Dies Iraet, a Te Deum-ot, a Veni Sancte-t meg kell velük ismertetnünk.

Sőt egy lépéssel tovább menve, nyugodtan ajánl-hatnók a latin órák fordítási gyakorlataihoz is Szt. Ambrus, Prudentius és Fortunatus klasszikus latinságát¹ csakúgy, mint a nagy keresztény himnuszköltőket, Adam a S. Victort, Thomas de Celano-t és Jacopone da Todit, nemkülönben több névtelen költő remek munkáját (Urbs beata Hierusalem, Aquilone pulso veni, Pone luctum Magdalena, Plaudite coeli stb). Érdemes volna olvasni *Minucius Felix*: Dialógusát, *Cyprianus*: De unitate ecclesiae, *Lactantius* („a keresztény Cicero”): De opificio Dei et Divinarum Institutionum libri VII. *Augustinus*: De civitate Dei. Ugyancsak latinban olvasni *Kempis* könyvét: Imitatio Christi. Nálunk *Szunyogh Xav. F.*: A latin himnusz-költők remekei (Zászlónk Diákkönyvtára).

Amint az ifjú a mai latin pogány klasszikusoknak művéből ismerős lesz a pogány Róma világnézetével,

¹ Jogosan írja *XI. Pius* pápa: „Nec facile qu'aquam infitiabitur, complures e Patribus, Doctribus et christianne fidei deferasoribus latine its scripsisse, ut optimis ethnicorum non multuoī vi ac vanustate orationis cedere videantur.” (Act Ap. Sedis 1924. 417. 1.)

ép úgy értékes bepillantást nyerhetne a kereszteny klasszikusoknak műveiből a kétezeréves, de örökkifű egyház régi szellemébe is.

Mennyi megkapó elevenséggel, dallamos színpompával és mégis szívreható komolysággal tárajk elénk ezek a pogány stílusművészek mögött el nem maradó művek az őskeresztenyek fiatalosan üde, magasbatörő életét, erős hitét, hamisítatlan katholikus tanítását! És mennyi ékesszólás ragyog felénk Aranyszájú szent János beszédeiből!

A görög atyák egyik legpompásabb irodalmi termékét, *Antiochiai Szent Ignác* leveleit megtalálhatnék *Funk* kiadásában (Opera Patrum apostolicorum). *Szent Vazul* írását az ifjakhoz *Bach* adta ki iskolai használatra (*Προς τοὺς νέους ὑπῶς ἀν εξ Ἑλληνικόν ὀφελοῦντο λόγων* Münster i. W. 1900). *Nazianzi Szent Gergelytől Alzog* kiadta: *'Απολογητικός της εἰς τὸν Πόντον φυγῆς ἐνεκεν*.

g) Amint a tananyagra, ép úgy *tankönyveinkre is sok a jogos panasz*. A tananyag teljes másolása a theológiai tárgyaknak, a tankönyvek meg kompendiumai a theológiai kézikönyveknek a didaktikai s nevelési szempontok mostoha elhanyagolásával. A legtöbb tankönyvünk nem vezeti, hanem félrevezeti az ifjút, sőt a tanárt is. Mert hiszen mikor a hittanár belenéz s látja, hogy az tulajdonképen kis theológiai könyvkivonat, u is a theológia nyelvén s módszerével kezdi tanítani hallgatóit, akikből pedig nem kis theológusokat, hanem hitüket bár csak fővonásaiban ismerő, de azt *mindennél jobban szerető*, buzgó lelkű, világi katholikusokat kellene nevelnie.

Ma azt látjuk, hogy a középiskolából kikerült fiatal intelligencia bőven, a legapróbb részletekig ismeri hitét, de nem szereti, nem büszke rá, nem gyakorolja azt. A hiba szerintünk abban van, hogy elfelejtettük a fontos igazságot: a vallásos, erkölcsös élet sokkal inkább az erő kérdése, mint az ismereté s ahol az akarat csenevész, gyakorlatlan, gyáva, bizony a leg-erősebben bizonyító igazságok s észbeli érvek ellenére is megfutamodik. Nem az a baj, mintha ifjú intelli-

genciánk nem ismerné vallásunk tanait, *hanem az, hogy nincs elég ereje a jára!*

Addig is tehát, míg középiskolai hittanításunknak egészen más, új utakat nyithatunk, a mai keretekben is arra törekedjünk, hogy ha ifjaink a nyolc év végén talán kevesebb elméleti kiképzést kaptak is, de a mainál sokkal-sokkal jobban gyakorolják, a gyakorlás által megtanulják s megszeressék a vallásos életet. Hittanóránk ne lélektelen mechanizmus legyen, hanem *igenis ardens*, amelynek sugarai még az egyetemi évek alatt is s még azon túl is melegítsenek. „Weniger Intellektualizmus, und mehr unsterbliche Seele!”

III. A „munka-iskola” elve a hitoktatásban.¹

A tanítás- és neveléstan elmélete korok szerint változáson megy keresztül, és ez alól az általános torvény alól nem vehető ki a hitoktatás elmélete sem. A hitoktatás anyaga persze nem lehet kitéve a korfelfogás változásának; azonban azon a téren, hogy a mai korszükségletek a „depositum fidei”, mely részeinek különös kiemelését követelik és mily új módszerekkel lehetne a nyújtott vallási anyag nevelői erejét fókozni, ezen a téren lehet és kell is haladnia a hittanításnak. Profán tárgyak didaktikájában az utóbbi évtizedekben tényleg annyi szerencsés újítás történt (sok ügyetlen is), hogy hitoktatásunkat könnyen érheti az elmaradottság vágja, ha a használható újításokkal nem frissítjük fel a katechetika hagyományos módszereit.

Különösképen egy pontban várunk sokkal intenzívebb munkát a hitoktatástól: *a vallásos életre nevelés, az érzelmek s akarat nevelése terén*. Hitoktatásunk gyakorlatiasáéba tételeit már a nagy valláspedagógus, Hirscher is nyomatékosan követeli, midőn „Besorgnisse hinsichtlich der Zwekmäsigkeit unseres Religionsunterrichtes” c. tanulmányában ajánlja, hogy a keresztenységnak csak az *alapigazságait* tanítsuk, de azokat aztán teljes alaposággal és a tanító minden egyes hittétnél kérdezze meg magá-

¹ *Clemenz*: Der kath. Religionsunterricht in der Arbeitschule* Langensalza. *Eberhard*: Arbeitschule und Religionsunterricht. Berlin. *Götzl*: Religion und Leben. (Der Arbeitschulprinzip in seiner Anwendung auf das Religionsunterricht.) *Kösel*. *Holdschmidt*: Arbeitschule und kath. Religionsunterricht. Frankfurt. *Raab-Huber*: Das Arbeitsprinzip im Religionsunterricht der Volksschule. Kempten. *Ranft*: Die Anwendung des Arbeitsprinzipes im kath. Religionsunterricht an höherer Lehranstalten. M.-Gladbach. *Schüsler*: Arbeitschulmethode und Religionsunterrichte Frankfurt.

tói, hogy tulajdonképen mi fontos az előadott anyagban a *vallási s erkölcsi életré*, és aztán azt emelje ki. Ne csak kötelességeket írunk elő, – mondja Hirscher, – hanem iszok betöltésére tegyük a növendék akaratát készségessé és hajlékonnyá is.¹

Vallásérkölcsi nevelésünk a katholikus egyház közel kétezer éves régi igazságáiból táplálkozik ugyan, de a régi igazságok hirdetési módjának mindig újnak, korszerűnek, a változó korok követelményeihez alkalmazkodónak kell lennie. Kathóikus pedagógánknak lépést keli tartania az általános, világi pedagógia fejlődésével és ami helyes a modern nevelési irányzatokban feltalaihatő, mindenkor örömmel kell beállítani a katholikus nevelés szolgálatába.

Ennek a törekvésnek köszönhetjük pl. Weber-Stieglitz-nek a katechetikára oly jótékony termékenyítéssel ható müncheni módszeret, amely tulajdonképen nem más, mint a Herbert-Ziller-féle lélektani kutatások eredményének s az ő módszertani formális fokozataiknak a hitoktatásra történő alkalmazása.

A routit század vége feiére erősebben nyilvánult meg a törekvés, mely biztosítani igyekezett az iskolai hitoktatás eredményét a vallási életré. Ennek jele egyszerűt a katechetikai sajtó örvendetes fejlődése („Katechetische Blätter” 1875-től, „Christlich pädagogische Blätter” 1878-tól, „Kateche ische Monatschrift” 1888-tól), másrészt pedig az 1887-ben alakult „Münchner Katechetenverein”,² s a münchenieknek köszönhető, müncheni módszer. Az annyira örvendetes hitoktatási renesszánsz fejlődése azonban a müncheni módszerrel korántsem tekinthető befejezettnek. Mert a mai napok hitoktatója előtt ott áll az új feladat: az iskolai hitoktatást „munka-iskolává”, „élet-iskolává” alakítani.

A hitoktatás nevelő eredményének fokozására napjainkban ismét kínálkozik egy új eszköz és ez a világi pedagógia által egyre erősebben dicsért „munka-iskola” elvének a hitoktatásra alkalmazása.

A „munka-iskola” zászlaja alatt tulajdonképen több pedagógiai irányzat keresi az érvényesülést.

I. így elsősorban a

technikai- és kézimunka iskolai tanítása,

amelynek nevelő hatására már Comenius, Salzmann, Pestalozzi és Fellenberg rámutattak. (Ennek elemi megvalósítása a tisztán kézügyességre nevelő slöjd; fokozottabb már a szerszámokkal dolgozó „Werk-

¹ Id. Mager: Religionspädagogische Reformbewegung. Paderborn. 1922. 20. 1. – ² 1921-ben „Deutscher Katechetenverein”-né alakult.

Unterricht", „pl. a cserkészetben; legerősebb foka az iskolai műhelyeket felállító „Werkstattunter icht".)

Il. Mások nem külön tárgy gyanánt akarnák a kézimunkát, hanem minden tárgyat kézügyességgel szeretnének kapcsolni s a tanítás hatását ennek a

a külső tevékenységnek felkeltésével

tenni maradandóbbá. (A természettannál pl. a tanuló készítsen agyagból állatot, préseljen növényt; a nyelvtanban a tanult szavak és mondatok értelmét mozdulattal is utánozza; földrajzban – készítsen térképet stb.)

Hogyan lehetne a munka-iskolának ezt az alakját felhasználni a hitoktatásban?

Ennek a külső öntevékenységnek előmozdítására elsőrendű eszköz elemi iskolákban a *rajzoltatás* (templom, Betlehem, körmenet, temetés, keresztelés, bibliai események lerajzoltatása emlékezetből vagy fantáziából; szimbolikus rajz; leányoknál modellkészítetés: kis miseruhák, kelyhek, kendőcskék, otthon májusi oltár állítása stb.).¹

A külső öntevékenységet előmozdítja az *írásbeli feladat* is (a kicsinyek naiv leírásaitól egész a fejletek komoly dolgozatáig),² továbbá az *ének* (minél nagyobb választékot tudjanak, hogy az egyes órák anyagának megfelelőket könnyen vehessük elő), sőt a *dramatizálás* is. Ne ijedjünk meg a gondolattól. (Az Egyház is nem lépten-nyomon dramatizáltat-e, amikor mellüköt vereti, térdet hajtat, kezünket összekulcsoltatja stb.). Ha a középkorban szabad volt a templomokban játszani a mysteriumokat, ma is bizonyára szabad, sőt ajánlatos, hogy az iskolában (az elemi alsóbb osztályokban) egy-egy kínálkozó óraanyagot pár perces szövegbe dramatizálunk s a tanítás végén ennek előadásával tegyük az anyagot minél elevenebb élménnyé. (Persze nem szabad túlzásba vinni a dolgot.)

¹ Bertrams: Das Zsichnen im Dienste des Religionsunterrichts. Katechetische Monatschrift. 1909. évf. U. a.: Zeichnung oder Bild im Religionsunterricht. U. o. 1910. és 1911. évf. – ² V. ö. „valástani dolgozatok” (220. lap.)

Erre a feladatra ugyan nem termett minden hitoktatón, a legtöbb beérheti egyes bibliai jelenetek könynebb feladatot jelentő lejátszásával; de az ügyes hitoktatón még az elvontabb katekizmus-anyagot is bele tudja önteni eleven jelenetbe!

„Isten minden lát” – tanultuk az órán. A végén lehetne pl. az egyik gyermek anya, a másik és harmadik két testvér. *Anya*: Isten veletek, gyermeket. Jók legyetek, míg hazajövök a piacról. (*Anya el*) *Pali*: Te, Rózsi, a spájzben finom lekvár van. Menjünk nyalakodni... *Rózsi*: Jó, menjünk ... (Néhány lépés után visszahököl.) De nem megyek. Az ablakon át megláthat valaki... *Pali*: Ejnye, de kár! Hát most jut eszembe, az udvaron a fatere van almával. Menjünk szedni... *Rózsi*: Jó, menjünk ... (Néhány lépés után megáll): De nem megyek, megláthatna a szomszéd. *Pali*: Ejnye, de kár i De most jut eszembe, a pincében jó tejföl van, gyertünk oda, ott már ceak igazán nincs senkit. *Rózsi*: Jó, menjünk... (Ismét megáll.) De nem megyek. Most tanultuk a hittanban, hogy ahol senki sincs is, a jó Isten ott is van; ő a pincében is látná, hogy rosszat teszünk. *Pali*: Bizony igaz, erre nem is gondoltam ... *Anya* (megérkezik): Pá drágáim, jól voltatok? Nézzétek, mily szép almát hoztam nektek...” íme, pár perces jelenet; ismételten láttam, mily hatást tett az elsős gyermekekre.

A munka-iskola igyekszik az összefoglaló *ismétlésekbe* is életet s érdekességet önteni azáltal, hogy összefoglaló, munkáltató kérdéseket ad fel (a gyermek úgyis nagyon szereti a találós kérdéseket).

Pl. Mikor gondolunk különösen az Úr Jézus szenvédésére? (mely órában, napon, időszakban?, mily éjratosságnál?, mily énekeknél?). Nevezzétek meg jó embereket az Úr szenvédéstörténetéből; rosszakat. írjátok le a Mária-ünnepek neveit; mellyknél mily eseményre gondoltok? írjátok le a bibliai történetekben szereplő hegyek, városok, folyók neveit. írjatok egész abc-t a szent történetek szereplőiből (Ábel, Betlehem, Cyrenei Simon, Dávid, Éliás, stb.). A tízparancsolat át ismét lésénél a középiskola

1. osztályában minden parancsra rovatos táblázatban fülejnek az alábbi kérdésekre: 1. Mit véd Isten ebben a parancsban?
2. Mit követel? 3. Mit tilt? 4. Mi tehát a teendőnk? A szentségek ismétlésénél a táblázat rovatai ezeket a kérdéseket tartalmazhatják: 1. Mi ennek a szentségnak a külső jele? 2. Mily malasztot ad? 3. Mikor rendelte Krisztus Urunk?

¹ Bővebben lásd *Hórmann*: *Lebendiger Unterricht* (Beiträge zur Vertiefung d. Religionsunterrichtes. Mit 59 Zeichnungen). Kösel.

Vagy próbáljuk csak ki, hogy pl. a középiskolák IV. osztályában mily kedvvel és mennyi haszonnal rajzolják meg az ifjak az egyházi év naptárát! Négy ív papírt tizenkét részié hajtunk s minden hónapba rajzolják bele a vasárnapot a miseruha színének megjelölésével. Azonkívül ki mennyi ünnepet tud belerajzolni? (Mindegyik mellé az ifjak által tetszés szerint választott s legmegfelelőbbnek tartott symbolumot is). A böjtök († megtartóztatás, †† böjt, ††† szigorú böjt). – Lehet-e hasznosabb anyag-ismétlést esek el is képzelni?

III. Legtöbb haszonnal azonban a munka-iskolának azt a formáját lehet a hitoktatásba átültetni, amely a növendék szellemi aktív belekapcsolódását hirdetve

a munkát módszertani elvvé teszi

(mint az pl. a szemléltetés). Ez az irányzat jogosan vallja, hogy a tanuló annál tökéletesebb fogalmakat és mélyebb élményeket nyer az anyagból, minél tevékenyebben vesz részt maga is a tanító munkájában, s azért az eddigi merőben „könyviskola” (Lernschule) helyett a „tett-iskoláját” (Tatschule) sürgeti.

Az iskolai hitoktatás és vallási nevelés tulajdonképen csak az új korban nyert nagy jelentőséget, a legújabb időben pedig egyenesen döntő fontosságot.

A középkorban a gyermek egyszerűen belenőtt a vallásos életbe. Ha nem is tudott sokat vallásából, az alapigazságokat megtanulta a praxisból; a vallásos élet annyira átjárta a családot és társadalmat, hogy a vallásos életet egészen természetesnek tartotta: praktikus tudása volt.

A reformáció azonban nagy változást hozott. A vallási polémiák arra kényszerítették az egyházat, hogy híveinek hitbeli ismeretét intellektuális irányban fokozza, aminek viszont az lett az eredménye, hogy a hittanítás túlságosan egyoldalúan az észnek szólott, s nem tudott következetes, eleven vallásos életet fakasztani.

És ez épen ma a hitoktatónak a legnagyobb gondja, hogyan biztosítsa a hittanóra *elméleti* anyagának vallásos életté válását. Mit látunk ma? Rengeteg – különben vallásosnak mondott – hívünk életében a vallásosság csak az ünnepi ruha szerepét játssza: vasárnap felveszik a jó ruhát s épígy vallásosak vasárnap reggel 9-½10-ig a templomban. Utána levetik az ünnepi öltözötet s vele együtt szekrénybe akasztják a vallásos életet is – a következő vasárnapig. Sok tanult katholikus éleiében fedezünk fel egy-egy szokványos vallási maradványt (mise hébe-korba, ima olykor-olykor), amelyet nem dob el magától, amint kegyeletből nem romboljuk le a modern nagyváros közepén felejtett régi

váromot sem, – de mondanivalója, befolyásoló, irányító ha^a'ma sem a váromnak, sem a fönti vallás-romnak nincs többé & modern ember életében.

A „munka-iskola”, vagy a „tett-iskola”, az „élet-iskola” *mindjárt a tanítás órájában* rámutat a tanult anyag gyakorlati megvalósításának módjára, sőt amit csak lehet, mindjárt ott gyakoroltatja is a gyermekkel.¹ (Mindjárt ott helyben gyakorolni lehetőleg minden erényt, amelyről csak tanulnak! A hitoktató pár soros imában előimádkozik, a gyermekek fejüket lehajtva magukban utána mondják.) Minél jobban sikerül ez, annál jobban tudunk majd az életre nevelni. „Lernen durch Tun”, ez legyen a jelszó. „Hitoktatásunknak az az átka, – mondotta *Minnickthaler* 20. l. innsbrucki katechetikai kongresszuson, – hogy messzeszakadt az élettől. A legnagyobb lelki nyugalommal definiálunk, analizálunk, disztingválunk és subdisztingválunk, – az élet meg ezalatt a maga útján jár és nem törödik a vallással, mert a vallástanítás sem törödik az éettel”²

Az előadott hittananyag természeteszerűleg valamiféle reakciót fog kiváltani a növendékek lelkében. Nagy mulasztást követ el a hitoktató, ha nem enged időt s teret, hogy ezek a vallásos érzelmi hullámzások (csodálat, részvét, hálá, utálat, bánat, vágy, elhatározás stb.) mindjárt ott az órán minél mélyebben végigrezegjenek a lelkeken.

Az iskolai életben kínálkozó alkalmakat sem szabad erkölcsi megbeszélés nélkül elszaladni hagyni; akkor sem, ha nem erkölcsstant ír elő a tanterv arra az órára, hanem bibliát vagy akár egyháztörténelmet. Pl. fegyelmezetlen volt az osztály, rögtön megbeszélni, miért követelünk rendet; hazugságon rajtaértünk valakit, hanyagul tanul valaki, hiányoztak a vasárnapi miséről vagy elkéstek, meghalt valamelyik diákok apja, – mind

¹ A munkaiskola tehát az érzelmek fejlesztésében és felhasználásában határozottan fölénnyben van a müncheni módszerrel szemben, amely (minthogy a Herbart-Ziller formális fokozataiból indult ki) nem ment bizonyos egyoldalú intellektualizmustól. –

² Id. *Gotzel: Religion und Leben*. Kosel. Kempten 1922. 1. k. 13. 1.

kitűnő alkalmat az igazmondás, szorgalom, pontosság, részvét erényeinek eleven (mert életből fakadó) megbeszélésére.

Pl. az V. parancsról van szó az órán. Januári hideg, szép havas idő. „Nos fiúk, ki volt tegnap rödlizni?” Egész tömeg jelentkezik: Én is... én is. „Csak várjatok! Majd mindegyik sorban elmeséli, hogyan mulatott... Kezdi a Pista. Egész jól ment volna minden, de egy nagy kamasz árokba borította (más testében kárt ne tegyünk). Pali panaszkodik, hogy őt meg nem vette fel a Jóska maga mellé (irigység). Sándor kissé bátortalan volt, őt persze folyton csúfolták emiatt (más kikében kárt ne tegyünk). A Laci majd kitörte a nyakát, olyan vakmerő (saját testükben kárt ne tegyünk); egyszer meg vigyázatlanságában nekiment egy előtte szaladó szánkónak, még jó, hogy csak az orra tört be a rajtaüíónek. Annak a barátaire erre nekiestek Lacinak, a Laci barátai meg őt védték, előbb csak hógolyóval, de a végén már komollyá vált a verekedés. „Tisztelelődő úr, kérem, ez a két fiú még most sem beszél egymással” ... És így tovább. Nincs vége az apró gyakorlati eseteknek, amelyekkel egy kis rödlizással kapcsolatban letárgyalhatjuk az V. parancs kérdéseit.¹

„De, kérem, hiszen akkor a hittanóra egészen el fog ütni a többi tantárgyak óráitól!” Így aggodalmaskodik talán valaki. Hálá Istennek! Hiszen épen ezt akarjuk.²

Az ifjak *szellemi öntevékenységének* fölkeltése a „munka-iskola” szerint három fokozatban történik; előkészítés (házi feladat), feldolgozás (tanítás alatt) s gyakorlás (tanítás után).³

Az előkészítés abban áll, hogy a tanulókat előző órán felszólítjuk, hogy a legközelebb tárgyalandó anyaghoz otthon megfigyeléseket gyűjtsenek (emléke* zetben, esetleg írásban vagy rajzban is). Pl. az Úrnapját megelőző órák egyikén az úrnapi, karácsony előtt a karácsonyi előkészületeket figyeljék meg otthon; figyeljenek meg jól egy asszistenciás nagymisét; a nagyobbak gyűjtsék össze eddigi tanulmányaikból a bibliai eseteket, melyek Isten igazságosságáról, irgalmaról stb. szólnak; figyeljék meg, hogy az alláteres növényvilágban mily célszerűségek beszélnek Isten bölcseségéről stb. A következő órán jön azután a

¹ V. ö. *Götzl*: i. m. I. k. 28. 1. – ² „Lieber ein kleiner methodischer Schönheitsfehler als eine pädagogische Unterlassungssünde.” *Götzl*: i. m. II. k. 28. 1. – ² *Mayer*: *Religions-pädagogische Reformbewegung*. Paderborn. 1922. 63-65. 1.

tanulók által gyűjtött (s a hitoktatótól persze kiegészített és rendszerezett) megfigyelések *feldolgozása* a hittanóra aznapi tárgyává, persze a tanulók állandó kérdései között. Az ilyen hittanóra életből fakad s vallási életet is szül. Erre segít a harmadik teendő is: a tárgyból folyó *erények gyakorlásának* konkrét megmutatása s buzdítás azokra. Pl. a fönti esetekben: hogyan vegyenek részt az úrnapi körmenetben; mily lélekkel készüljenek karácsonyra; Isten fönsége előtt mint viselkedjenek a szentmisén; hogyan szolgálják az igazságos, Irgalmas Istant; hogyan fedezhetik fel a természetben a Teremtő nyomát stb.

Ez a tanítást követő *gyakorlás* a munkaiskola legfontosabb része, mert ezáltal válik igazán „életiskolává”.

A munkaiskola elve a katekizmus tanításában.

A) Az alábbiakban¹ rámutatunk néhány vázlatra a katekizmus első részéből,

„a hitről”.

Az ember célja. *Házi feladat*: írásban felejjenek Nérei Szent Fülöp ismert kérdéseire: Mi akarsz lenni? (Orvos). És aztán? (Sok pénzem lesz). És aztán? (Fogatot tartok). És aztán? (Bizonys megöregszem) És aztán? (Meghalok). És aztán? *Tanítás alatt*: Az élet utazás; cél: a mennyország; vasúti jegy: Krisztus érdemei; élelmezés: szentségek. *Tanítás után*: Eletprogramm imában.

Kinyilatkoztatás. *Házi feladat*: összeírni azokat a bibliai személyeket, akikhez Isten maga szólott, vagy angyalok által beszélt. *Tanítás alatt*: Rendezni a gyermekek által így gyűjtött anyagot. *Tanítás után I* A hit felélesztése rövid imádságban

A Szentírás. *Házi feladat*: Kinél van otthon Szentírás? Átnézni! A könyvek címeit felírni! *Tanítás alatt*: A főbb könyvek tartalma. Hogyan idézzük a könyveket? *Tanítás után*: Keressed ki ezt vagy ezt a részt. A Szentírás melyik része ír az Úr Jézusról. Szent Pálról, Mózesról, az egyiptomi Józsefről? Csak olyan Szentírást szabad olvasni, melyen „Nihil obstat” és „Imprimatur” vannak.

¹ *Götzel* i. m. nyomán.

Isten léte *Házi feladat*: összeírni, a világban mely dolgok beszélnek Istenről. *Tanítás alatt*: Az adatokat rendezni, újakra is rávezetni a tanulókat, hogy Isten léten kívül fönsége is kiderüljön. *Tanítás után*: Dicsérni Istenet imával vagy énekkal. („Menny, föld, tűz, víz, levegő, ég . . .”)

Isten tulajdonságai *Házi feladat* Ki láta már a jó Isten képen? Milyennek gondoltad Istenet, mikor még egész kicsiny voltál? *Tanítás alatt*: Minél fönségesebb képet adni Istenről. *Tanítás után*: Sokszor elgondolni elevenen, hogy Isten mindenütt ott van mellettem.

Angyalok. *Házi feladat*: Akinek van angyalos szentképe, hozza el az órára.. Ki s mily alkalomkor érette már, hogy az örangyal a segítette? Összeírni, hogy a bibliai tanyásunkban hol szerepeitek angyalok. *Tanítás alatt*: A bibliai angyal-jelenéseket megbeszélni. *Tanítás után*: Ima angyalunkhoz Örangyalunk mindenig velünk van!

Ember. *Házi feladat*: Leírni, miben különbözik az ember az állattól. *Tanítás alatt*: Összegezni a nyert adatokat s kibővítm ilyenformán:

<i>Ember:</i>	<i>Állat:</i>
Egyenesen jár	Földre hajolva jár
Mindig jobb ruhát készít.....	Ruhájával születik
Mindig jobb lakást készít.....	Lakása minden egyforma
Mindig tökéletesebb a nyelve.....	Hangja minden egyforma
Mindig tökéletesebb szerszámot készít.....	Eszközei végtagjai
Múltat, jövöt, s a természet erőit kutatja; tudomány, művészet, vallás.....	Csak táplálkozik és szaporodik
Állandó haladás	Mindig változatlan
Ész, öntudat	Ösztön, tudatlanság
Gondolkozik s szabadon cselekszik	Az ösztön kényszeríti
Lélek, élni tud test nélkül is.....	Pára, testhez kötött
Halhatatlan	Halandó.

Tanítás után: Megbecsülni magamban Isteni képet! Nem osztatni másodnak állatneveket (te szamár, marha, majom).

Jézus Krisztus. *Házi feladat*: összeírni a bibliai helyeket, amelyek az eljövendő Megváltóról beszélnek *Tanítás alatt*: Időrendbe szedni az adatokat (kitüntetni a táblán, hány évszázad van az egyesek között). Az Úr Jézus életéről részletes chronológiai táblázatot összeállítanni. Iyesformán: 1. Jön az égből (karácsony); 2. gyermek Názáretben (12. éveig); 3. rejtett élete Názárethben (30. éveig); 4. Nyilvános élete (3. évig); 5. a nagyhét: vasárnap (bevonul Jeruzsálembe), hétfő-szerda (tanít), csütörtök (este utolsó vacsora, éjjel elfogatás), péntek (hajnali 1 óra-kor Jézus Annás előtt, 2-kor Kaiphas előtt, 2-5 ig kínózzák, 5-kor a nagy tanács halálra ítéli, 6 kor Pilátus előtt, 7-kor Heródes, 8-kor megint Pilátus. 9-kor ostrom, gúnyoltatás, töviskorona, 11-kor „Ecce homo”, Barabbás, Pilátus helyben hagyja az ítéletet, ½2-kor keresztút, 12 kor keresztfeszítés, 3-kor meghal, 6-kor temetés), szombat (sírban), vasárnap hajnalban (feltámadás); 6. negyvennapig a földön; 7. visszamegy mennybe Atyjához.

Tanítás után: Ima, ének Krisztushoz. Feszületre nézzenek s bá-
natot indít sansk.

Halál, ítélet. *Házi feladat:* Ki látott már embert meghalni? Hogyan halt meg? Hányfélékép halhat meg az ember? Mit gondolsz, te még meddig élsz? Hogyan szeretnél meghalni? Mit iratnál a sírkeresztedre? (Középiskolásoknál: készítsd el a saját gyászjelentésedet). *Tanítás alatt:* Az így nyert anyag alapján kidolgozni a kereszteny halál gondolatát. *Utána:* minden este imádkozni a jó halálért. Röpimák („Atyám, ha lehetséges, műljék el tőlem ...”, „Atvám, kezeidből ajánlom lelkemet”).

Tisztítóhely. *Házi feladat:* Hová jutna lelked, ha ma meghalnál? Mit kívánna lelked halálod után szüleidől, társaidtól? (koszorú? ima). Segítettél-e már a megholtak lelkén? Hogyan lehet? *Tanítás alatt:* Rendezni az anyagot. *Utána:* Ima, ének. Az esti Úrangyalá után, ha a lélekharang szól, mondj egy Miatyánkot a szenvendő leikekért!

Feltámadás. *Házi feladat:* A természetben mily hasonlóságot látunk a halált követő feltámadásra? Az Úr Jézus mit mondott a feltámadásról? *Tanítás alatt:* Máté 14., 30. s köv., 25., 31. és köv. és János 5., 21. s köv. kidolgozása. *Utána:* Ének: „Ments meg engem Urana ...”

Pokol. *Házi feladat:* A dúsgazdag és a nyomorult Lázár példa-
beszédét elolvasni. Láttatok-e már képet a pokolról? Hol beszél az Úr a pokolról? *Tanítás alatt:* A példabeszéd feldolgozása. *Utána:* Ima, hogy soha oda ne jussunk. Bánat.

Mennyország. *Házi feladat:* Nézni képeket róla. Milyennek gondolod azt? *Tanítás alatt:* Az Úr szavaiból összeállítani a menny boldogságát. *Utána:* Hit. Vágy. Adjon erős a kísértésben.

B) Nézzük már most, hogyan lehetne minden hit-
tanórát nemcsak észmunkává, hanem a munka-iskola
elvének alkalmazásával lehetőleg a gyermekek érzel-
méhez is szólva *vallásos élménnyé* is tenni a kate-
kizmus második részének,

„a parancsokról”

szóló résznek tárgyalásában is.

A munka-iskola helyesen követeli erkölstanunk pozitív részeinek erősebb kidolgozását is. Közismert hiány, hogy katekizmusunk második része („a parancsokról”), de meg a VI. osztályos erkölstanunk is túlzottan sokat foglalkozik a bűhmel, s keveset az erénnnyel. Pl. az esztergomi kis katekizmusban az I. parancs-csai kapcsolatban a 146.-157. kérdések szóinak az Isién tiszteletről, ezek közül pozitív („Mit parancsol...”) a 146., 149., 152., 153., a többi mind negatív („Ki vétkezik a hit ellen” stb.) A II. parancsnál (165.-171. kérdés) csak a 169. és 171. pozitív, a többi mind „Ki vétkezik?...” Az V. parancsnál (183.-188.)

egyetlen egy sincs pozitív, mind „Ki vétkezik?...” Ugyanígy teüesen negatív feldolgozása a VII. (192.-194.) és VIII. (195.-200.) parancs egyetlen pozitív kérdés nélkül. Az egyes parancsok végére csapott „intelem” lenne a pozitívum, de tudnivaló, hogy ezek az „intelmek” a tanulók előtt mily tizedjelentőségük épen azért, mert kis betűsek és kérdésekbe nincsenek feldolgozva.

Már most ezzel szemben a munka-iskola megkívánja, hogy a parancsok tanításakor ne csak követelményeket állítsunk fel, hanem a növendékekben megfelelő benső tevékenységet is ébreszszünk a felállított parancs követésére. Persze kell tanulni a bünnökről is, de minden bünnel azonnal kiemelni a vele szemben álló erényt is (amit megtenni eddig elégé elmulasztottunk), és örömet, lelkesedést, kedvet szítani annak követésére.

Első parancs. A munka-iskola elvét megvalósító hittanórán a növendékek nemcsak azt fogják hallani, hogy Isten megköveteli, hogy őt imádjuk; hanem emellett azt is fogják hallani, mily megtiszteltetés az nekünk, mennyi lelkierő forrása, mily öröm, hogy szabad imádkoznunk. Sőt még itt sem áll meg a tanítás, hanem mindenjárt azon az órán gyakoroljuk is az imádkozást.

Nagy megtiszteltetésnek tartásak az emberek, hogy Isten az ő szeretetüket követeli. Mily nagy az Isten! S mik vagyunk mi ömellette! Szeressük hát az Isten! (Lobogó gyertyaszálat rajzolatni a lap szélére, – jó jelképe a szeretetnek. Ahányszor a templomban égő gyertyát látunk, minden gondoljunk Isten szerezetére.) Legyen különös gondunk az iskolai közös imáakra (helyes kézírás, lesütött szem, nem éneklő hang, mérsékelt tempó). A „ki vétkezik a hit ellen?” kérdés mellé azt is bevenni: „Mily öröm katholikusnak lenni!” A „mi veszedelmes hitünkre?” után a hit külső megvallására is buzdítani (így megtanulják, hogy a kétélyek legjobb eloszlata az ellenkező hitaktus); pl. kalaplevél templom előtt, térdhajtás, körmenetben részvétel stb. „Kinevetnek érte?” „Hát akkor annál inkább megteszem I^o A szentek tiszteletének tárgyalásánál szentképeket hozzanak hazulról s magyarázzuk me? azokat (a szimbólumokat is rajtuk); a helybeli templom képeit is (közben ízlésüket is finomíthatjuk).

Második parancs. Pozitív irányban hívjuk fel a figyelmet az Isten nevének tiszteletére, amire jelenleg csak egyetlen kis mondat figyelmeztet az „intelem” végén („Bajaidban hívд ájtatosan segítségül az Úr Jézus szent nevét”). Tehát: Jézus nevére fejet hajtani; Jézus-monogrammokat rajzolatni könyvkbe; ha káromkodást hallasz, mond: „Dicsértessék a Jézus Krisztus”; értelmet adni az „adjon Isten” a „fogadj Isten”, „Isten veled” stb. köszöntésnek.

Harmadik parancs. A szentmise aktív hallgatásába bevezetni; kíséjek megfelelő imával az egyes részeket. Felváltva mindenki ministráljon.

Negyedik parancs. Nemesak a gyermeknek kell engedelmeskednie, hanem kell a felnőtteknek is. Aki kis korában nem engedelmeskedik, nem állja meg helyét felnőtt korában sem. Az okos gyermek örömmel fogad szót, a szülők szeméből kiolvassa aka-

rátákat és ugrik teljesíteni azt. Sókan fogadnának már szót, mikor késő, mert szüleik meghaltak. Több esetet megbeszélni, hogyan szerezhet a gyermek örömet szüleinek (még ma próbáját*^ me?!)

ötödik parancs. Ellenszenvet, bosszúvágyat ellenkező tettel leküzdeni: észrevenni a másikban a jó tulajdonságokat is, men- tegetni a másikat, jót tenni vele, imádkozni érte. Gúnyolsz másokat? – gondold magad az ó helyzetébe. Állatkínzás? – gondozz otthon madárkát, házi nvu^at, galambot; télen eleséget szórni a madaraknak; virágot ültetni s gondozni.

Hatodik s kilencedik parancs. Hol áll az ember? Állat – ember – Isten. Tehát az állat s Isten között. De nem állhat meg itt: vagy lesüllyed, vagy fölfelé emelkedik. Az önfegyelmezéssel emelkedünk (ez a VI. parancs pozitív kiegészítése). S a bűnnel? Állattá alacsonyodunk (ezért festik a bűn apját is, az ördögöt állati arccal, szarvval, farkkal, petáva). Mindig el-foglalni magadat. mindenben rendesnek s külsőleg is tisztának keli lenni. Emellett persze a tiszta féifiúság apotheozisát is adjuk!

Hetedik s tizedik parancs. Légy takarékos (lemondani tudó egyről s másról); segíts felebarátodon; kíméld a más tulajdonát (az iskolát is, a mezőt is), de sajátodat is.

Nyolcadik parancs. Jól megfigyelni a dolgokat (sok gyermek felületességből hazudik) és híven elmondani. A tanító tegye könnyűvé a gyermeknek az igazmondást (nem drákói fenyegetés 1). A nagyobbak előtt részletesen kidolgozni a következetes igazmondás s igazlekűség fenséges erényét és megbeszélni, hogy már ma hogyan gyakorolják azt.

A munka-iskola elve a biblia tanításában.

A munka-iskola elvét a biblia tanításában azzal szolgáljuk, ha a körülmények ügyes kifestésével sikerül a szereplők lelki érzelmeit a növendékek lelkébe is átültetni.

Már a régebbi bibliai tankönyvekben világosan áll előtünk két irányzat: míg Schmied, Róder, Gerely meglehetősen szabadon dolgozzák fel a Szentírást, addig mások (Overberg, Ecker) szorosan ragaszkodnak a szent szöveghez. Mi elégnek tartanok a szöveghez ragaszkodást csak a dogmatikus helyeken; egyébként pedig a bibliai történeteket eleven, drámailag lüktető feldolgozásban nyújtanók, hogy a szereplő személyek lelkében végbemenő érzelmi hullámzás a hallgatókat is megragadja, ők is érezzék lelki feszültségüket, ők is együtt tépelődjenek a szereplő

hössel stb. Ehhez azonban elengedhetetlen a történeteknek bizonyos (az igazság kereteit azért át nem lépő) kiszínezése. Persze más dolog a lélektanilag valószínű folyamatokra rámutatni, és más dolog lenne alaptalan történeteket kitalálni s a bibliai történeteket fantasztikus részletekkel „modernizálni”.¹

Hogyan lehet elérni, hogy tanítványaink beleéljék magukat a tanult bibliai történet szereplőinek lelkei állapotába („psychologisch biblische Erkenntnis”), arról értékes könyvet írt *Bergmann: Biblisches Leben aus dem neuen Testament, mit Seelenvorsägen, Heilwahrheiten und Wdlensübungen für den Religionsunterricht* 2 kötet. Herder. *Weigl: Der Unterricht in d. biblischen Geschichte nach den Grundsätzen der Arbeitschule*. Kösel.

Jó szolgálatokat tehetnek a szemléltető képak is: Herdersche Bilderbipei (fénytelenek) Düsseldorfer Bilderbibel von Commans (Schwann, Düsseldorf). Hoffmann u. Schramm képei, kiadta Lohmayer (Wechsmut, Leipzig). Schmauk képei, kiadta Reukauf (Havuk, Stuttgart). Schumacher gyűjteményes kiadása (főleg kicsinyeknek) Isaria-Kasel Pustet, München. Föleg azanban: Fugel képei különböző nagyságban (Kösel, Kempten). Nagy faliképeken ugyancsak Fugel (Ksurel-cég, Lahr in Baden). Most van folyamatban 100 nagyszerű Fugel-kép kiadása (Verlag „Ars sacra”, Jos. Müller, München.)

Mint említettük, a „munka-iskola” elvénnek alkalmazása a hitoktatásban még egészen új törekvés, melynek részletei még nincsenek pontosan kidolgozva. A munkaiskolában a cselekvésnek kettős feladata van: cselekvés a kezdet s cselekvés a vég is. Tevékenységgel kezdődik a tanítás, s azzal végződik; a cselekvéssel férünk a növendékek értelméhez, viszont a megértés után ismét cselekedtetünk velük. Tanítós növendék közös munkával feldolgozzák az anyagot (a munkálkodás didaktikus célja); mihelyt ez kész, azonnal keresik a módját, hogyan lehetne ezt az új igazságot az életben gyakorolni (a munkálkodás pedagógiai célja).

Persze nem szabad ezt az elvet túlzásba vinni s a hitoktatást naturalizmussá tenni abban az értelemben, hogy semmi mást nem tanítanánk a hittanban, csak amit a gyermek saját magából kidolgozhat. De

¹ Mager: Käthesi. Herder. 1924. 82. 1. Elrettentő példákat köztől Gatterer: Kinderseelsorge. Innsbruck. 1924. 163. 1.

viszont, hogy módjával alkalmazva a nagy elevenséget, öntevéenységet s érdeklődést tudunk bevinni e módszerrel főleg az erkölcsstan s a liturgia tanításába, az kétségtelen. Nem akarjuk állítani, hogy a „munkaiskola” elvét a hitoktatás valamennyi kérdésének tárgyalásánál alkalmazhatjuk (amint a müncheni módszert sem lehet mindenütt igénybe venni). Sem időből, sem kellő ügyességből nem futná. Nem állítjuk azt sem, hogy az eddigi hitoktatásunk pusztán „Lernschule” volt; de érezzük, hogy a jövőben több kell bele az „Arbeitschule”-ból: a hitoktató részéről több élet s kevesebb szöveganalízis, az ifjak részéről meg több aktivitás az eddigi passzív viselkedés helyett s több produkció az eddigi recepció mellé. „A hitigazságok mind szellem és élet; az igaz a hitból él. Isten egyetlen igazságot sem nyilatkoztatott ki egyedül azért, hogy tudjuk, hanem valamennyinek feladata, hogy életünket, tetteinket befolyásolják. Azért tehát a munkaiskola elve, a „Lernen durch Tun”, különösképen megfelel a hitoktatásnak.” *

IV. Nevelési szempontok a felső osztályokban.²

A vallástan tárgyainak tanítási módszerét részletesen a katechetika tárgyalja; anélkül, hogy annak területére akarnánk belekaszálni, az alábbiakban néhány nevelési szempontra mutatunk rá, amelyeket a felsőbb osztályok hittanításában – még a mai tanterv s tankönyvek alapján is – meg lehet valósítani.

1. A dogmatika tanítása.

A mai beosztás mellett kétségtelenül legnehezebb dolgunk van az V. osztály tárgyával, a dogmatikával.

Dogmákat persze csak világos, szabatos, félreérthe-

¹ Gatterer: Katechetik. Innsbruck. 1924. 185. 1.

² Grimmich: Der Religionsunterricht an unseren Gymnasien. Wien, Leipzig. Pichler: Unser Religionsunterricht (Seine Mängel und deren Ursachen). Wien. Mager: Religionspädagogische Reformbewegung. Paderborn.

tétlen fogalmazásban közölhetünk. De megint más kérdés, hogy a mai, lehetőleg tárgyi teljességre törekvő módszer helyett nem lenne-e eredményesebb inkább kevesebb dogmával ismertetni meg ifjainkat, de azokat aztán eleven, friss, figyelmetlekötő előadásban s gyakorlati következményeiben, szépséges, felemelő vonásaiban is letárgyalni, s kimutatni, mennyire megfelelnek azok az emberi lélek szükségleteinek, mennyire alapjai egész szellemi kultúránknak. Ilyen kezelési módszer mellett persze órák kellenek egy-egy dogmához, de amit aztán így ültettünk be a lelkekbe, az ott gyökeret is fog; míg a mai száraz definíciók betanulása nyom nélkül hamar eltűnik. A gyakorlati hitére jelentőséggel nem bíró tételek halmozása egyenesen bűn (a „didaktikai materializmus” bűne) az iskolai hitoktatás célja ellen.

Általában vigyázzunk, hogy a dogmatika tanítása túl „tudományos”, azaz túlságosan száraz ne legyen. A definíciók pontossága még nem elég a vallás meg szerettetéséhez. Szeretet és lendület sohase hiányozzék az előadásból. Jól jegyzi meg *Byron*, hogy „a tudás fája még nem az élet fája”. A kereszténység apostolai nem precíz definíciókból merítették győzhetetlen erejüket; a hideg fogalmakból – ha még oly pontosak is – még nem fakad a rendíthetetlen hit; vallásunkat meg kell szerettetni is, mert nem az fogja gyakorolni, aki érti, hanem aki szereti azt.

Minden vallásos életnek első alapja

helyes fogalmunk Istenről

s hozzá való viszonyunkról. Tegyünk csak próbát, hogy tanult híveinknek is mily torznépeik vannak Istenről! Az egyik gondolata szerint Isten hatalmas öreg ember, akinek minden megvan s jó dolga Van a mennyben (de hol van tölünk a menny!). A másik képzetében nemesebb istenkép él, de oly hideg az, s oly messzeső az emberi élet szükségleteitől! Hol a hiba?

Talán különösen fog hangzani megállapításunk: a hittanórákon nem tanítunk *eleget* és nem elég *helyesen* Istenről! Nem volna szabad u. i. az „Isten tulajdonságainak szánt párról kezdő órával beérni, hanem az év folyamán a számtalanszor kínálkozó alkalmat minden tel kell használni, amikor egy-egy vonással élesebbre festhetjük Isten képét az ifjú lélekben. (Az Úr is nem minden az

„Atyára” utalt-e?) Tehát minden új színekkel térti vissza az istenképhez, nemcsak a teremtésről s isteni tulajdonságokról szóló részknél, hanem aholcsak alkalom kínálkozik erre (bűn, megváltás, a parancsok motiválása, kegyelemtan stb. s az egész bibliai történet).

Világos, minél kevésbé anthropomorph istenképet adni.¹ Isten iránt a szolgálatkészséget s az áldozatos szeretetet felszítani; a gondviselést megmutatni ott a szemük előtt szétboncolt s elemzett kis virágon; Isten „szent”, de szentségét nemcsak mint bűnnélküliséget negatíve tárgyalni, hanem fantáziájukat is megindítani és pozitíve mint páratlan szépséget is bemutatni (mily szép lehet Isten, ha ez a nagy világ oly szép!). Isten „igazságos”; de nem szívtelen zsarnok. Tehát ne folyton csak azt hallják, hogy így meg úgy büntet, hanem azt is, hogy a legelrejtettebb parányi jó gondolatot is látja s jutalmazza. Ez utóbbi vonás mindenki által enyhítő s közelebb hozza hozzánk a „büntető” Isten szigorú képét. Isten a „szeretet”. De ezt ezerszer hangoztatni, hogy egész életükben ez legyen vezércsillaguk! Valamikép sejtsék meg, hogy Isten a legföbb Jó, akit nekünk szerethetni s akiért áldozatot hozhatni örömkünk s megtisztelhetünk.

Az istenfogalom mellett aztán első helyet az Úr Jézus megismertetésének adjuk, mint erről részletesen szoltunk a 126-131. lapon.

A dogmatika tárgyalásánál legyünk arra is figyelemmel, hogy a túlvilági életnek olyan, több szerzőnél található beállítása, mintha az örökös pihenés és nyugalom volna, természeteszerű idegenkedést vált ki az örökké nyugtalan ifjú lélekből. Ne felejtsük el tehát azt sem hangsúlyozni, hogy a túlvilági élet, habár fáradtságnélküli, de mégis a leglénkebb szellemi tevékenységből áll s az a földi fáradtságos törekvéseknek lelkei beteljesedése.

A magunk részéről nem riadnánk vissza attól sem, hogy egyik-másik dogmatikai óra végén (persze épúgy lehet más, pl. bibliaórakon is) néhány perces elmélkedést végeztessünk. Mondjuk pl. az Úr Jézus megváltói haláláról volt szó. „Most, fiúk, fejünket tenyerünkbe hajtjuk ... úgy, . . . szemet becsukni, és gondolkozzatok azon, amit mondani fogok. Az Úr Jézust kikötik az oszlophoz... ruháját lehúzzák ... mennyire szegyeké magát; az én bűnöm miatt történt... jönnek a poroszlók. .. ólomgolyó a korlácsszíj végén ... fáj, édes Jézusom? értem szavédesz . . . mint csúfolják az Urat. .. Segíts meg, Úr Jézus, hogy ezután erős legyek a bűnnel szemben. Ne növeljem fájdalmadat én is.” Mennyi alkalom kínálkozik az órákon hasonló életre-nevelésre!

¹ Legalább is sokszor hangoztatni, hogy az Isten titkát fel fogni nem bírjuk, s szavaink Róla csak jelképek.

A legtöbb időt a *praktikus részek tárgyalására*, tehát a szentségek ismertetésére fordítuk. Nem baj, ha ezek kedvéért az inkább filozofikus előző részek tanítása rövidebb lesz is.¹ Az Oltáriszentség s a penitenciatartás legrészletesebb ismertetése – ha mindenkor egész hónapba kerülne is – bőven meghozza gyümölcsét.

Úgy látjuk, hogy a lelki erősség nagy szentsége, a bérmlálás sem részesül minden fontosságához mért tárgyalásban; természetesen nem is gondolkoznak róla az ifjak kellő megilletődöttséggel.²

Tagadhatatlan tény, hogy a bérmlálás felvétele ma a legtöbb ifjúnál igen csekély lélektani (nem szentségi!) eredménnyel jár. Egyik oka ennek a túlsók külsőség, a felvétel pillanatában a hangulatos összeszedettség hiánya, másik meg a korai bérmlálkozás. Persze a kegyelmet így is megkapja a bérmlálkozó; de nem tud építeni benne a kegyelem, mert hiányzik az a természetes alap, amelyre a kegyelem építeni szokott.

Oly helyeken, ahol gyakrabban van alkalom a bérmlálás szentégenek felvételére, legmegfelelőbbnek az V.-VI. középiskolások bérmlálkozását tartjuk.³ Ezen a fejlettségi fokon tudják az ifjak

¹ Aki ismeri a hitoktatás történetét, jól tudja, hogy a hitoktatás különböző korokban egész különböző anyagot ölelt fel a „depositum fidei” nagy terjedelméből. Hol ezt, hol azt tartották fontosabbnak. Szabad tehát nekünk is aszerint Különbösséget tenni hogy a hittan anyagárak ez vagy az a része mennyiben mozdítja elő a hitoktatás fő célját: a vallásos élet fejlesztését.

² Irodalom a helyes bérmlálási előkészítéshez: *Szuszai*: Előkészület a nagy napokra. Gvör. – *Brors*: Vorbereitung auf die hl. Firmung. Paderborn. – *Gehr*: Die hl. Sakramente der kath. Kirche. I. k. – *Krieg*: Wissenschaft d. Seelenlcitung. II. k. – *Gatterer*: Katechetik. 4. kied. 556–56b. 1. – *Möhier*: Firmungsbüchlein. – *Hähling*: Vorbereitung auf die hl. Firmung. – *Härinc*: Ausführliche katech. Skizzen f. d. Firmungsunterr cht. Graz. – *Meschler*: Die Gaben des hi. Pfingstfestes. (magyarul: „A szentlélekisten”. Ford.: a bpesti növ. paps. Magyar Egyházirod. Isk.)

³ A mai német katechetika irodalom két vezető egyénisége szintén határozottan követeli a bérmlálkozási időpont kitolását: *Göttler* (Religions- und Moralpädagogik. Münster. 1923 89. és 137. 1.) *H. Mayer* (Religionspädagogische Reformbewegung. Paderborn 1922. 164. 1.)

leginkább megérteni e szentség magasztosságát, hogy az betötözői van hivatva a keresztség alapköletételét. A keresztség a templomépítés kezdete, a bérmlálás a templomszentelés ünnepe, 8 vallási nagykorúsítás szentsége, Szent Ágoston szerint „pubertás”t consummatio christiani.” Körülbelül abban a serdülő korban, »melyben Dávid a seregek Urának nevében nekivágott GóUátnak, abban a korban üsse lovaggá a roi ifjúinkat is a bérmlájó püspök. Ebben a korban mutathattunk rá az előkészítés alatt is legnagyobb eredménnyel erra a: ét tényre, hogy a mai hithidej» társadalomban a következetes, katholikus élethez Isten részéről mennyi kegyelemre és a mi részünkről mily hősies lelkütre van szükség.

a) Legyen az egész iskolai hitoktatás levegője már távolabbi előkészítés a bérmlálás szentségére. Valahány-szor csak alkalom kínálkozik (pl. az ima-tanításnál, az egyházi év meg a bibliai történetek megfelelő helyeinek tárgyalásánál), rá kell mutatnunk a Szentlélek kegyelmi működésére, hogy lássák az ifjak, mennyire a Szentlélekben gyökerezik minden erkölcsös tett, minden érdemszerző cselekedet.

A Szentlélekről nehéz külső szemléltetéssel tanítani, annál inkább alkalmazzuk hát a belső szemléltetést. „Az Isten lelke lebegett a vizek felett”, hogy rendet csináljon a káoszból; a mi lelkünket is a Szentlélek rendezi, teszi boldoggá. Mikor ereztétek már magatokban a Szentlelket? (gyónás után; mikor oly erős voltam a kísértéssel szemben; mikor azt a szép elhatározást tettem). A szentmisében átváltozáskor ismét a Szentlélek erejével újul meg (bizonyos tekintetben) a megtestesülés titka.

Különösen is hívjuk fel figyelmüket arra az örömrre, mely egy jó gyónás után előmlik a lelken: „Látjátok, mily örömet hoz a Szentiélek. Most erezhetitek, mi az, mikor a Szentlélek bennünk van. El ne felejtsétek ezeket a boldog perceket!” így kell igyekezniük a gyermekekben (már kis koruktói kezdve) leendő bérmlálkozókat látni és őket már évekkel előbb a Szentlélek szeretetére s az utána való vágyakozásra nevelni.

b) A harmadik isteni személy fönséges munkájának ez a titokzatos megsejtése s az utána érzett adventi várakozás a legjobb alap, amelyre aztán a közelebbi előkészületet építhetjük. „Az a Szentlélek Isten, akit

annyira vártok s annyira szerettek, a maga teljességeben fog lelketekbe szállani abban a szentségen, amelynek felvételéhez ma megkezdjük a készületet.” Az a jó bérmlási előkészítés, amely az ifjak eszének tanítása mellé minél több aszkézist is (apró önmegtagadások a Szentlélek tiszteletére) tud bevinni. Főleg három gondolatot hangoztassunk: a Szentlélek a szerepet, állhatatosság és apostolkodás lelke. minden készületi órát az óra anyagából leszürt, a Szentlélekhez intézett kis imával zárunk, amelyet az ifjak a következő óráig minden este mondjanak el. Vigyázzunk arra is, hogy a külső ceremóniák szokatlanságának (nagy tömeg, püspöki bevonulás, hosszú várakozás) zavaró hatása elől néhány figyelmeztetéssel előre immunizáljuk őket (kijelölni néhány meditációs gondolatot arra az időre, míg a bérmlásnál reájuk jön a sor).

Egész konkrét részletességgel mutassuk meg azt is, hogyan tökéletes a bérmlást közvetlen megelőző és követő perceket is. Érthetlen dolog, hogy míg a szentáldozási közvetlen előkészületre és hálaadásra annyi gondot fordítunk, a bérmlásnál ezt sokkal könnyebben intézzük el, és a Szentlélek leendő vagy pár perce felavatott lovagjait a rendszerint *eléggé zavaros* külső benyomások hatása alatt hagyjuk. Szükséges tehát, hogy néhány meditációs gondolatot is adjunk növendékeinknek a bérmlálas kiszolgáltatását közvetlen megelőző és követő pillanatokra.

c) Fontos feladat vár reánk még a *bérmlálás után* is, mert külön katechetikai munkánk nélkül ugyan melyik ifjú gondol vissza bérmlálására? (Melyik tudná megmondani bérmlálkozása napját? Pedig az csak egyszer van az életben 1 S az első áldozás napját tudják.) Pedig igyekeznünk kell, hogy később is minél többször éljék át lelki megindultsággal bérmlálkozásukat.¹ A bérmlálás évfordulóját tegyék bensőséges ünnepükke s járuljanak szentáldozáshoz. Ahol a hittanóra tárgya alkalmas, kapcsoljuk be a bérmlálásra való hálás emlékezést, sőt ezenkívül évenkint legyen külön szent-

¹ Heldmann pl. azt ajánlja („Firmung, Tatschule und Leben” c. tanulmányában, Götzel: i. m. II. k. 47. 1.), hogy az ajándékba kapott órára vészesenek egy jelmondatot („légy állhatatos”) s a folyton ketyegő óráról az örökké éber lelkismeret figyelmeztetése jusson eszükbe.

beszéd is a bérmálási kegyelem megújításáról¹ Mert amit Szent Pál a papirend szentségével kapcsolatban mond, elmondható a bérmálási kegyelemről is: „Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi” (I. Cor. 4, 14.)

2. Az erkölstan tanítása.

Az erkölstan tanításánál ügyelnünk kell a termézsетеletti erkölcs *természetes megalapozására*. Még vallásosán nevelt ifjúságunkból is igen gyakran hiányzik az erkölcsi önállóság, amely az életben hitük meg-tartásához szükséges volna, s az az életrevalóság, tettrekézség, amely az öket átható vallásos szellemnek becsülést szerezne. Sajnosán kell tapasztalnunk, hogy az ú. n. „jó ifjak” gyakran tehetetlenek, gyámoltalanok, elmaradnak a világban, munkaerejük kimerül a bűn ellen folytatott – minden esetre dicséretes – küzdelemben, de a nagy tettekig, az élet kerekének hatalmas megragadásáig, a praktikus kereszteny élet gyakorlati megalósításáig – ami pedig tekintélyt szerezne a katholicizmusnak – felemelkedni nem képesek.

o) Az erkölstan helyes tanításának oda kell tehát irányulnia, hogy a modern élet nagy erkölcsi harcaira felkészítse az ifjakat, akik ne csak a középszerű állásokban állják meg helyüket, hanem akiknek élő kath. hite mint útmutató fáklya világítson a magán s nyilvános élet minden megnyilatkozásában. A bűnök elleni küzdés a ker. nevelésnek csak egyik – negatív – oldala; ép ily fontos azonban ifjainkat a pozitív erényekre, a valóban kereszteny jellemből fakadó öntudatos erkölcsi életre nevelni.

Hátránya erkölctani tankönyveinknek, hogy sokkal kevesebbet foglalkoznak az „erkölccsel”, a jóval, mint a „bűnnel”⁴⁴, a rosszal. Pedig ha folyton csak arra

¹ A megbérmáltaknak kitűnő lelki olvasmány *Hanauer*: A bérmálás kegyelme; *Bertram*: Mein Firmungstag (Herder); *Fischer*: Der Schüler des hl. Geistes; *Huth*: Zum heiligen Krieg; *Weber*: Sieben Streiter Christi.

tanítjuk az ifjút, „ezt ne tudd” és „azt ne tudd”, unalmassá válik előtte az erkölcs is.¹

Mély pszichológiai megfigyelés rejlik e szavakban: „Az egész-séges ifjúban sok energia van, amelyet fel kell használnia, mert az erő lényege, hogy érvényesülni akar. Ezért a modern pedagógus . . . sohasem mondja: Ne cselekedjél! – hanem azt hangoztatja mindenkor: cselekedjél! A gyermekben elnyomott energia bosszút all elnyomón. minden egészséges fiú gyűlőli a negatívumot s nem akar jó lenni a régi értelemben. Mert a régi mód szerint jónak lenni negatív dolg volt Sokszor hallottak a gyermekek: „Légy jó fiú és ne tudd ezt, vagy azt!” A gyermek gyűlőli azt a szót: ne tudd! A rossz fiú mindenkor csinált valamit, bátor, vakmerő és éleseszű volt s a többiek (a jó fiúk) irigyelték őt és megcsodálták. Nem azért, mert rosszat cselekedett, hanem azért, mert cselekedett . . . A tipikus rossz fiúban minden kiváló tulajdonság megvan, csakhogy rosszra használja erőit; a tipikus jó fiú szerencsétlen teremtés, akinek egyetlen érdeme, hogy nem csinál rosszat. Életrevaló pajtásai lenézik, s mivel ő „jó fiú”, lenézik benne a jóságot is.”²

Korántsem valljuk ugyan, hogy az ember születésétől fogva olyan jó, mint Rousseau „Emil”-je, de viszont azon a nézeten sem vagyunk, hogy az ember születésénél fogva alapjában rossz. Sok jónak csirája is rejlik benne, és mindenkor eredményesebb az a nevelés, amely a jónak szunnyadó magjait igyekszik életre csalogatni (pozitív nevelés), mint amely folyton csak tép, gyomlál (negatív nevelés). Ugyancsak ezért a pozitív nevelés inkább használja a szeretet, mint a félelem motivumait; nem mellőzi persze az utóbbiakat sem, de ezek csak alapul szolgálnak a pozitív építő munkához.

¹ „Az erkölcsi nevelésben arra is gondot kell fordítani, hogy ne a negatívum, a negatív parancsok: „ezt nem szabad”, egyáltalában ne az értékelenségeknek az a nagy birodalma, ami a bűn fogalma körül csoportosul, jusson túlságosan szóhoz. Az örökösi negatív színezetű moralizálás, amit szidásnak is nevezhetünk, teljesen hatástalan marad, s egyáltalán semmiben nem segíti az, akarat emelkedését. Sajnos pl. katekizmusunkban és gyakran tanításunkban is a negatívum, a parancsok eileni vétkek túlságosan előtérben állnak, s az erény és tökéletesség fáradtan sántikál utánuk.” Brögger: Zur Willensbildung. Theologie und Glaube 1922. 287. l.

² Sík: Magyar cserkészvezetők könyve. Budapest 1922. 12.-13. lap.

Fontos feladat tehát, hogy erkölstanunk tényleg az egész dogmatikából nőjjön ki, és ne csak egyetlen tételből (t. í., hogy az Isten igazságos és büntet minden bünt). Az a tan pl., hogy Isten képére s hasonlatosságára vagyunk teremtve, – helyesen beállítva – nagyszerű mozgató erő a megszentelődésre. Isten tulajdonságai szintén; hogy az Isten igaz, abból nemcsak azt kell levezetnem, hogy „ne hazudjunk”, hanem pozitívan is legalább ennyit kell beszélnünk az *igazmondás erényéről*. Egyáltalában ne sajnáljuk a fáradtságot, hogy az erkölcsi tételeket minél többször hitünkbelől alapozzuk. Isten szent, én tehát tiszta lelkű leszek; Isten igaz, én is hű leszek az igazsághoz; Isten igazságos, én is becsületes leszek (tehát nemcsak félek az Isten igazságos ítéletétől); Isten jóságos, tehát én is szeretetremélő leszek; Isten irgalmas, tehát én is elnésző leszek stb.

Ugyancsak pozitív irányba kell terelni a napi lelkiismeretvizsgálat is. Azt ugyan minden vallási nevelő vallja, hogy napi lelkiismeretvizsgálat nélkül nincs lelki fejlődés. Sajnos azonban az ifjak esti lelkiismeretvizsgálata legtöbbször egész olyan, mint a gyónási előkészületé: „Mily bűnöket követtem ma el?” Emellett azonban adjanak számot az ifjak arról is, mily jót tehettek volna, s nem tették, hol lehettek volna kedvesebbek, elnözőbbek, pontosabbak, mértékletesebbek, önmegtagadóbbak stb. Persze hangsúlyozzuk előttük, (nehogy aggályosokat neveljünk), hogy a mulasztás ezekben a pontokban ritkán bűn ugyan, de viszont a tökéletesedés ezekben elsőrendű önnevelés.

b) Ajánlatos némi apológiáját is adni erkölcs-tanunknak. Főkép, hogy a katholikus erkölcs – ha külső előírásai vannak is – nem merő külsőség, és kellő figyelemben részesíti a bensőséges lelkületet, a tevékeny, kezdeményezésre is képes férfias tetterőt.¹ A kath. erkölctan törvényeinek megvan az az előnyük, hogy azok csak látszólag szólnak a külső parancs erejével; a valóságban nagy részük a természeti törvénynek tételes kifejtése s a pusztá ész világánál is az emberies életmód szükségszerű követelményei gyanánt ismerhetők fel. Már most annál biztosabban fogja az ifjú az erkölcsi törvényeket betartani, minél világosabban látna azoknak pszichológiai szükségszerűségét s jogosságát is. A kath. erkölctan törvényeit meg kell tartani, nemcsak mert azok törvények, hanem mert *magukban is jók*, az emberi termézetnek egyedül megfelelők, minket boldogítók. Ezek

¹ Schätz: A jelenkorai etikai nevelés követelései és a középiskolai vallásoktatás. Kath. Nevelés 1909. évf. 425 lap.

a törvények az igazi emberiesség kifejtései, virágba borulásai, a nemes lelki erők felfokozásai. Viszont a bűnt kerüld, nemcsak azért mert tilos, hanem *mert rossz is*, mert ostobaság, lealacsónyítása az emberi természetnek, a szellem benső felbomlása, nyugtalanság, boldogtalanság, örömtelen lelki sötétségbe súlyedés.

Mindkét gondolat közlésénél hivatkozhatunk az ifjak saját lelki tapasztalataira is: mily boldognak érezték magukat egy kivívott erkölcsi siker, s miy nyugtalannak a bűn után. Emellett a történelemnek tömérdek példája áll rendelkezésünkre, amelyek megkönnyítik az erkölcsstanítóra váró legnehezebb feladat megoldását, hogy t. i. az elvont erkölcsi szabályokat megkapó *szemléltetésben* tudja bemutatni.

c) Sőt az erkölcsstan előadásával nem is szabad beérnünk. Adjunk módot az ifjaknak arra is, hogy egy-egy fejezet vagy erkölcsi megbeszélés után *saját véleményüket, az eszükbe ezek nyomán felötlő gondolatokat is kifejezhessék*. Csak ilyen „megbeszélés” után látja majd a hittanár is, hogy a mai életmód ezerfélesége ugyanazon erénynek mily sok oldalról történő megvilágítását teszi szükségessé. Ily megbeszélés közben ereszti le gyökereit az erkölcsi téTEL a való élet sok apró megnyilatkozásába, s miközben az ifjú ezt vagy azt az esetet megoldja, ügyességet szerez más, hasonló, későbbi esetek megfejtéséhez is. Ez az együttmunkálkodás nemcsak a figyelmet biztosítja az előadónak, hanem egyedül enyhíti s teszi hasznossá a különben túlságos magasságban lebegő morális tételek merevségét. Ezt követeli a „munka-iskola” is, hogy t. i. az erkölcsi törvények tanítása élménnyé váljék a tanulóban, így ömlik meleg élet a holt törvényekbe; a gyermek gyomra nem bírja el a hideg ételt, sem lelke a hideg tanokat.

Csak így fog egyúttal az ifjú meggyőzödni a mi életeszményünk életrevalóságáról s modernségéről is, ha t. i. minden parancsról azt is megmondjuk, miképen lehet azt a mai életben megvalósítani. Mert hiszen könnyebb elmondani s betanultatni a parancsokat, mint azok konkrét megvalósítási módjaira rátalálni! Gondoljuk csak el, mily eszeveszett helyzetek elé állítja a mai

élet pl. a VI. vagy VIII. parancs tekintetében azt «z ifjút, aki következetes férfiassággal *mindig* meg akarja azokat tartani I Nekünk nagy tapintattal meg kell éleznünk az ilyen zavart helyzeteket az előfordulható kérdések okos megtárgyalásával. Ezért tehát a tanulókkal közösen, részletesen beszéljük meg, hogy egy-egy erkölcsi tételek mik a gyakorlati következményei, miért nehéz ma azokat megtartani, hogyan küzdhetjük le a nehézségeket stb. A közös megbeszélés fokozza az öntevékenységet és az érdeklődést, ami viszont a sikernek is egyik feltétele. Aí ilyen megbeszélés kapcsolatba hozza a tanulást a tapasztalással, míg ennek híján az erkölctanítás eredménye alig lesz több, mint életnélküli gondolatok s persze meggondolásnélküli élet.

Egyáltalában igyekezzünk minél többször kapcsoló pontot találni erkölctanunk és a reális élet között. Az a hittanár nevelt életre diákjait, aki az iskolai életben napról-napra adódó alkalmakat ügyesen kihasználj». Kötelességteljesítés s hanyagság, igazmondás s hazugság, figyelmesség és szeretetlenség, önzetlenség s önzés, önuralom s hirtelenség, finomság s durvaság stb. léptén-nyomon nyilatkoznék meg iskolában, játékban, kirándulásban; ezek megbeszélése – mert épen a diákleletből fakad, inak – életet önt az erkölctan paragrafusaiba. Nem látjuk be, hogy ha egy diáknak meghal az apja, vagy szerencsétlenség érőt, vagy orom van a családban stb., miért ne lehetne egy-egy negyedórát ennek megbeszélésére szentelni. Nagy szerencsétlenségek (tűzvész, robbanás, árvíz stb.), nemzeti események, sőt bűnök is, melyekről mindenki beszél (sikkasztó, rablógyilkosság), mind eleven élmények a mai, újságfaló diákok lelkében; ezeknek erkölcsi szempontból való megtárgyalása elevenebb nyomot hagy régiműlt példák elmondásánál

Nem kell féltenünk ettől az „újítástól” a hittanárok tekintélyét. Hiszen gondoljuk csak el, ha pl. nagy gyilkossági esetet tárgyal a város törvényszéke, hogy otthon s a társaságban mennyi képtelen nézetet hall a diákok az esetről! És a többnyire nem morális alapon formált társadalmi ítéletek után igazán mennyire „életre-nevelés” lesz az, ha a hittantanár kikérdezi ez ő véleményüket is s aztán leszűrjük a fótanúságot: hogyan jutott ez a bűnös idáig? („vallástanlan volt”, – imádkozzunk erős hitért; „nem neveltek”, – mennyire becsülni fogom szüleimet; „hirtelen méregbejött” – önuralom; „részeg volt” – ne igyál j „íuirpolt, kártyázott” – hogyan szórakozzunk). Aztán megéreztetni ez ifjakkal, hogy bennük is ott lapang a rossz hajlam (vigyázatok, imádkozzatok), s imával befejezni az órát mindenekért, kik lejtőre kerültek, s önmagukért, hogy ide ne jussanak.

d) Örömmel látjuk, hogy az újabb erkölctani könyveink felölelik a *szociális kérdést* is.

Tényleg- főkép a szociális *felelősségerzettelnek* az eddiginél erősebb felkeltését bele kell állítani a jövendő intelligencia lelkületének kialakításába. Az a tudat

hogy a szellemileg kimagasló osztályok kétszeresen felelősek minden tettükért, – mert hiszen az ő példájuk akárhányszor döntő vonzóerőt gyakorol a szellemi kultúra alacsonyabb fokán álló tömegekre, – ez a tudat alkalmas arra, hogy az ifjak akaratát a jó tettek irányában erősen tartsa. „Nekünk – írja *Foerster* – az állami kultúrának új pedagógiájára van szükségünk, olyan pedagógiára, amely alapjában veszi fel a küzdelmet a merőben önös akarattal, és az ifjúságot megfelelő gyakorlat, ösztönzés és felvilágosítás által társadalmi felelősségre neveli; olyan pedagógiára, amely megfelelő képzési alkalmat nyújtásával a felnőtteknek is tudomására hozza minden tettük szociális horderejét.”*

Korunk első égető problémája, a szociális kérdés, csak vallási alapon nyerhet megoldást. A szociális kötelességek sehol úgy nincsenek megalapozva, mint a folyton az egoizmus ellen harcoló katholikus vallásban. Ezeket azonban az eddiginél részletesebben kell tanítani (pl. az isteniúság s Isten előtti egyenlőség, a társadalmi egymásrautaltság stb.).²

3. Az egyháztörténelem tanítása.³

Az egyháztörténelmet – mint egyáltalában minden más hittantárgyat is – elsősorban nevelői célzattal

¹ *Foerster*: Politische Etik und politische Pädagogik. München 1918. 2. I.

² V. ő. *Mahling*: Soziale Gesichtspunkte im Religionsunterricht. Langensalza. *Schwer*: Die Pfleg«, des sozialen Gedankens im Religionsunterricht. Pharus. 1922. évf.

³ *Balanyi*: Az egyháztörténetem tanítása. Kath. Nevelés. 1922. évf. *Jaksch*: Kirchengeschichtskatechesen. Wien. 3. k. *Schwab*: Bilder aus der Rdigione- und KirchengescMchte für Fortbildungsschulen. Donauwörth. 2. k. *Minichtaler*: Heiligenlegenden, katechetisch bearbeitet. Kösel. *Krebs*: Der Kirchengeschichtsunterricht an der Mittelschule. Grundfragen der Katechetik. Wien. 1911. 47. 1. *Stieglitz*: Zeit- und Lebensbilder sus der Kirchengeschichte. Kempten. – Hasznos szolgálatot tehetnek jó egyháztörténei mi képek is, mint pl. *Rauschen- Marx-Schmidt*: Illustrierte Kirchgeschichte. München. *Rotzinger*: Das Reich Gnttes auf Erden (Kirchengeschichte in Einzelbildern) Dresden. *Thalhofer*: Bilder zur Kitchengeschichte. München (Glaube und Kunst).

tanítjuk az iskolában. Tanításában tehát egészen más célt kell szem előtt tartanunk, mint hogy az ifjak nagyszerűen elfújják az ereknekségek történetét, vagy pedig beszámoljanak az investitura-harcról. A cél volna az addigi *hittani ismereteknek történeti elemekkel való kiegészítése*, az elméleti vallási tudásnak *konkrét valóságokra rámutató alátámasztása* és ezáltal a *ke' résztény világnezet kialakítása*. Tehát *nem évszám^ nem nevek tudása, hanem a hitért élés-hatás!*

Sajnos, ennek a tárgynak nevelői erejét ma talán valamennyi közül a legkevésbbé aknázzuk ki.

A legfelső osztályokban, a VII.-VIII.-ban az ember már sokszor ijedten fedez fel annak a vallással nem törődő, részvétlen, meg nem mozdítható katholikus férfiúnak típusát, amilyenekkel tömve van a mai élet. Épen az egyháztörténelemből kellene fakadnia annak a pszichológiai alapnak, amelyre az ifjak saját maguk, önként, lelkesedésből felépítik a vallásos élet követelményeit, hogy azok ne maradjanak – mint ma sokszor – csak az iskola fegyelmével reájuk aggatott külsőségek, amelyeket aztán az érettségi után az iskola porával együtt vernek le magukról.

a) Történetet tanítani természetesen nem lehet *adatok s események* nélkül. De amit az eseményekből felveszünk, az is mind a teleológia szolgálatában álljon. Az egyház tömérdek hányattatásának végigszemlélése szoktasson hozzá az egyházban fellelhető isteni s emberi elem éles megkülönböztetéséhez. Az egyháztörténelem nyomán *lelkes bámulat s szerető öntudat fakadjon az egyház iránt*; büszkeség, hogy mi is tagjai lehetünk ennek az ősi intézménynek, a világtörténelem legnagyobb s legelőkelőbb szervezetének. Hiszen az egyház, mely a birodalmakat elsöprő történeti katasztrófákat átélte, pusztán már mai létezésével is bizonyítja a benne rejlő isteni erőt. Csak így lesz az egyháztörténelem megkapó erejű illusztrációja *Szent Ágoston* mondásának: *Stat crux, dum volvitur orbis*. Az egyháztörténelem természete különben kitűnően megfelel a serdülő ifjú psychójének; nemcsak a középiskolában ez a legkönnyebb hittantárgy, hanem a

tanonciskola s VI. elemi osztály fegyelmezetlen tanulói is lélekzetvisszafojtva figyelnek a változatosságot, drámai jeleneteket, küzdést, tehát életet jelentő egyháztörténelmi órákon.

A tárgy alkalmas az érzelmeket felkeltő (munkaiskola!) dramatikus előadó-mód alkalmazására. Tehát a tanítás ne legyen lélektelen előadása az eseményeknek, hanem a szereplők gondját, töprengését, küzködését feltáró, szemléltető, színes, eleven előadás. (Csak így lesz nevelő ereje!)

b) Ma az egyháztörténet tanításában kelleténél nagyobb hely jut a tévtanok történetének, pedig ha a diákok folyton csak azt hallja: ez sem hitt, az sem hitt, ez is, az is feltámadt az egyház ellen, vajjon fogja-e ez az ő hitét erősíteni? Holott épen azt a tudatot kellene éreznie s meggyőződéssé érlelnie, hogy nem az egyház szorul reánk, hanem mi szorulunk ő reá. S akik – nemzetek vagy egyesek – azt gondolták, hogy nincs szükségük a vallásra és egyházra, megjárták, mert maguk alól húzták ki a gyékényt, nem a vallás alól.¹

Ne legyen tehát az egyháztörténelem középiskolai tanítása eretnekségek, investiture-harcok, örököslázdások ismertetése, hanem igazi apoteózisa annak, amit az egyház szellege az irodalomnak, művészettelnek, a polgári osztálynak, társadalomnak, családnak adott. Mikor pl. a remetékről s szerzetesrendekről megemlékezünk, mutassunk rá, hogy azok cselekedeteinek alapja, az aszkézis a komoly emberek előtt ma is mennyire modern fogalom, mert elengedhetetlen útja az emberi lélek kibontakozásának, emelkedésének stb.²

¹ Tóth: Az egyháztörténelem a vallásos nevelés szolgálatában. Szent Gellért. 1913-14. 146. l.

² A helyi vonatkozások szorosabb bekapsolását a hitoktatásba újabban a katechetikai irodalom is egyre erősebben hangoztatja. Méltán is. Mert az a nép, mely szereti szülőföldjét és szükebb hazáját, alkalmasabb a vallási életre is, mint a tradíciót nélkülöző, „gyökértelen” lakosok. Ahol csak lehet, át kell szöni a hittan anyagát helyi vonatkozásokkal (a helyi természet, nép sajátosságai, helyi emlékek, kolostorok, oltárok, szobrok, keresztek,

Ez lenne az egyháztörténetemnek ú. n. *pozitív tár-gyalása*.

c) Az egyháztörténelem keretében lehetne legbővebben helyet találni a *missiók* ismertetésének is, bár – ahol csak alkalom kínálkozik – gyakran ki kell erre a tárgyra térnünk másol is. A missiós gondolat tervszerű felhasználása a hitoktatásban egészen új feladat, amint különben egészen fiatal még maga a missiós tudomány is. A missionáriusok munkája iránt érdeklődést kelteni nemcsak azért érdemes, mert ezzel a katholikus öntudatot és testvériséget neveljük, hanem mert ez eleven, egészen modern (mert hiszen jórészt napjainkból merített) szemléltető bemutatása is vallási s erkölcsi tételeinknek. Minthogy a műveletlen népek közt ezernyi veszéllyel dacoló missionáriusok életének s munkájának részletei természeteszerűleg érdeklőlik a csapongó ifjú fantáziát, azok érdeklődést, együttérzést s áldozatkészséget is képesek fakasztani a minden eszményi dologért lelkesülő fiatal szívekben.¹

d) Főleg azonban legyen az egyháztörténtem bemutatása, *eleven szemléltetése a krisztusi hitnek és eiköles-nek*. A keresztenység szervező ereje lobogott az egyházközösségek alapítóiban, a szentatyák országokat, sőt világrészeket érintő munkálkodásában, a nemzetalapítókban. A keresztenység eleven erő, „animus agendi”, tettre (s nem hindu lemondásra) serkentő eszme. Mennyi vallásos impulzust adhatunk, ha ezt a gondolatot tényekben is szemléltetjük az ifjúval! Hiszen

sírfeliratok); kellő előkészítés után közösen meg is tekinteni ezeket. *Brögger*: Religionsunterricht und Heimatkunde (Theologie und Glaube 1924 évf. 186-193. I.) *Hübner*: Heimatlicher Religionsunterricht. *Weigert*: Das Dorf entlang. Herder.

¹ *Heinz*: Religionsunterricht und Heidenmission. Herder. U. a.: Kinder- und Jugendmissionsbewegungsg. Salzburg, *Fischer*: Beispielsarnmlurig aus der Heidennussion. Sifgl. 3k. *Stieglitz*: Missionswesen und Katechet. Katechetische Blätter 1911. évi. *Schieser*: Warum soll die Missionskunde mehr als bisher im Religionsunterricht berücksichtigt werden? Katech. Monatschrift. 1911. évf. U. a.: Die methodische Behandlung der Missionskunde im Religionsunterricht der Volkschule. U. o. 1912. évf. *Schwager*: Die kath. Heidenmission im Schulunterricht. Steyl. *Weber*: Menschenorgse fur Gottes Reich. Herder.

a tettrekészség senkinek nem imponál jobban, mint neki. Épen ezért *a szentek éleiének is* az egyháztörténelem tanításában a *mainál jóval nagyobb teret kell juttatnunk*. (Erről a IX. fejezetben részletesen szólunk.)

e) Tanuljanak végül az ifjak a múlt korok eszmeáramlatainak ismertetése közt *életbölcseséggé*, hogy ezzel képesekké legyenek józan kritika alá vonni a mai hullámzó erkölcsi s vallási áramlatokat. így majd nem fognak könnyen megrendülni, ha nagyhangú frázisok modernkedő köntösben támadnak hitükre; hiszen ők már ismerik az eszmék örök körfutását, a „nil novi sub sole”-t, a „nil admirari”-t s ők már látják, hogy nemcsak az hal meg, aki a pápába harap, hanem az is, aki az egyházzal kezd ki.¹

Szükség van tehát összefoglaló áttekintésekre és *korjellemzésekre*, amelyek ráképesítik az ifjút, hogy az egymást hajtó-űző részlet-eseményeken túl meglássa a mindenütt bölcsen munkálkodó és minden jóra fordító, vezető isteni gondviselés munkáját. A száraz történelmi adatokból csak úgy fog élet fakadni, ha egyetemes ítéletalkotásra tanítjuk az ifjút, hogy ne egyes lapokból, kiszakított esetekből ítélijen, hanem az egyházat egész 2000-éves életében tekintse s miközben végigmegy az évszázadokon, nemcsak az „örök ember” szívét ismerje meg, hanem egyúttal nemes büszkesége, öröme s kath. öntudata is megz növekedjék afölött, hogy ő is ehhez az egyháztartozhatik.²

4. Az apologetika tanítása.

Külön is fel akarjuk hívni a figyelmet a VIII. osztályos apologetika tanítási módjára, amely – véleményünk szerint – mai alakjában épen nem éri el a hozzá^cűzött reményeket, sőt ellenkezőleg sok, talán eléggé figyelembe nem is vett, veszélynek válhatik forrásává.

¹ Mayen Die gesinnungsbildende Werte d. Kirchengeschichte. Katech. Batter. 1922. 156–168. – ² Szilágyi: Szempontok az egyháztörténelem tanításában. Kath. Nevelés. 1911. évf. 406. I.

Az apologetika nem hitet akar adni, sem sorban részletesen megvédeni minden hitigazságot, hanem célja igazolni az isteni s egyházi tekintélyt, amelyen hitüük nyugszik, tehát célja: *hitünnket hihetővé tenni* (credibilitas).¹

Az epolcgetika célja legyen a „*judicium credibilitatis*” megérősítése; ennek a szerepe a hitben ugyar.az, mint a rugóé a kocsiben: bármily zökkenő áll útjában, ha gödörbe esik is, a kicsi sérelem nélkül kibírja a rázkódást. Ilyen rugalmassá, edzetté, ellenállóvá úgy lesz az ifjak hite, ha az apologetika a hitnek *legjobb* etapjait erősíti meg bennük, de ezeket aztán *meq-ingathatlunul!*

a) Már most a mai iskolai apologetikának átlagos hibája, hogy úgyszólvan minden felmerülhető nehézséget meg akar oldani, amelyekről az átlag-környezetben ifjaink nem is hallottak s nem is fognak hallani. Hiszen egészen érthető, ha ifjainkat minél több veszély ellen meg akarjuk védeni. De egyrészt a ma előforduló valamennyi lehetséges nehézségre úgysem térhetünk ki, másrészt pedig olyan tévedések ismertetése, amelyek ma már rég a múltéi, vagy amelyek élnek ugyan ma is, de csak egyes ismeretlen szerzők porlepte könyveiben, teljesen fölösleges. A *leginkább elterjedt* és főleg *nálunk* elterjedt, vagy az *ifjak által emlegetett* néhány legföbb téves rendszer ellen nagyon elég volna és sokkal hathatóbban lehetne is védeni hitünket, mint a „sokat markol – keveset fog” elvének a mai tankönyvekben található eredménytelenségével. Nyolcadikos hitvédelmünk érvei – gondolom – még kevés diákok riasztottak el a deizmus, pantheizmus, materializmus, monizmus, atheizmus, darwinizmus rendszerétől, sőt nincs távol az a veszély sem, hogy a túlságos apologetizálás, – mikor óráról-órára csak azt hallják, hogy mennyi rengeteg nehézség van a hit ellen – előbb változtatja át az átlag hívő lelkű diákok kételkedővét, mintsem hogy az esetleg kételkedőt hitében megerősíténe.

Ahol a nagyobb diákok hite körül baj van, – ha erkölcsi okok nem játszanak bele, – azt rendesen egy két könyv, néha egyetlen könyv olvasása okozta. Egy-egy könyv *sajátos* érvei,

¹ Zuhričzky: Az apologetika célja, feladata, tárgya. Kath. Nevelés. 1921. 225. I.

sajátot világnézete fogják le őket. Vannak a nagyobbak között, akik Darwint, Nietzscht, Schopenhauert, Haeckelt, Bölschét, Bergsont s b. olvassák és nem ugyan meggyőződésből, hanem fiatalos rajongásból, érzelmességből, a pubertás szeszélyeiből,¹ nagynak látszásból stb. ragaszkodnak hozzájuk, – de ragaszkodnak görcsönen. Bizony ezek lelkéről ez apologetikai tankönyvek legügyesebb hatvágásai is – melyek minden legjobb akaratunk mellett is a nehézségének csak általános típusát tarthatják szem előtt – eredmény nélkül csúsznak félre, és mikor a hittanár nagy megelégedéssel gondolja, hogy kifogástalan érveivel most végérvényesen kivégezte a darwinizmust vagy az atheizmust, bizony a Bölsche vagy Anatole France hatásától megbűvölt ifjú ép oly értetlenül áll a legsúlyosabb érvek előtt is, mintha egy másodikosnak azt disputálnák a fejébe, hogy a Verne „Két évi vakáció”-ja unalmas, vagy egy ötdikesnek azt, hogy Jókai „Új földesúrija nem szép. Az ifjúságnak mai antisztichologikus túltömése apológiával, ami bizony sok problémának csak külső elintézését jelenti, a felületesebbeknél a takargatós gyanúját kelti, a komolyabbakat pedig hitbeli válságokba sodorhatja! A sok apró részletezés helyett sokkal többre megyünk, ha a hit alapjait, a credibilitast erősítjük.

b) Ehhez a szemponthoz kell alkalmaznunk tehát a támasztható *nehézségek* és *ellenvetések megtárgyalását*. Amint az ifjú lélek mai helyzetének, környezetének, olvasmányainak s társadalmi korének ismeretében egészen elhibázott dolog volna a tényleg felmerülhető nehézségeket elhallgatni s az ifjak kétélyeit hatalmi szóval letorkolni, viszont ép oly helytelen lenne túlbuzgóságból valósággal tobzódni a nehézségek feltárássában és meggondolatlanságból oly ellenvetéseket is felhözni, amelyekkel az életben úgysem találkoztak volna.

Mindenre megfelelni úgyis lehetetlenség; de ép azért fölösleges is minden nehézséget, ellenvetést megemlíteni. Inkább csak néhány, de alapvető kérdést tárgyalni s csak a divatos, korszerű tévedéseket cífolni, de azt aztán részletesen! A csak futtában, odavetett érvekkel letárgyalt megoldások hamar elpárolognak az észbrel, viszont a nehézségek – épen a mai ifjú lelki diszpozíciója miatt – könnyen megmaradnak. „Nem volna-e elég, ha alaposan letárgyalnók pl. Isten léttét, a lélek szellemiségett, Jézus

¹ A lélektan „filozófiai intexikáció”-nak nevezi a serdülőknél olykor felfedezhető mértékkel rajongást egy-egy költő, író, színész iránt.

Krisztus istenségét s vele a keresztenység természetföltöti eredetét és az ösgeyház történeti valóságát?”¹

Ami pedig tárgyalási célunkat illeti, nem szabad soha sem szem elől téveszteni, hogy hitünk *igazságait* nem „bizonyítani fogjuk” (erre nem vagyunk képesek), hanem csak azok *hihetőségét* bizonyítjuk; az apologetika u. i. az erkölcsi világban mozog, azzal pedig csak erkölcsi bizonyosság jár s nem fizikai vagy matematikai.

c) A VII.-os ifjak közül már sokan mélyebb beletekintést nyertek a tárgyalt dolgokba, mintsem gondolnók. Vigyázzunk tehát arra is, hogy a vitás vagy vitatható kérdésekben ne kívánunk többet, mint amennyit a kérdés jelenlegi állása megkövetel. Küllönben könnyen megtörténhetik, hogy ha a tanuló nem mitőlünk, hanem később másról jön rá a kérdés vitás pontjaira, olyan hittételek iránt is meginog a bizalma, amelyekről már nem volna szabad kétegyet megengednie.

Tehát a kétes csodák, nem egész megbízható „történeti” események előadásától tartózkodni kell. Hasonlóképen nem egyeztethető össze az igazságérzettel, ha „en masse” ítélni el egész rendszereket. Ha vissza is utasítjuk a téves szisztemákat, ami jó bennük, azt ott is el kell ismernünk. Az ifjak érezzék ki ebből az ellenféllel szemben tanúsított lovagias viselkedésünkönök is igazságunk egyik bizonyítékát. Aztán: harc az elvekkel, de béke az emberekkel! Becsülni keli az ellenfelet is (tehát nem egyszerűen gúnnal „kivégezni”), ha csak különös okból el nem játszotta jogát ehhez a megbecsüléshez.

d) Vegyük aztán tekintetbe még egy másik szempontot is.

Az apologetika célját újabban a *credibilitas*-on túl kiterjesztik s hozzáfüzik az „*appetibilitas*”-t is; azaz bemutatni, hogy hitünk nemcsak hihető, hanem *szép* is, és szépsége miatt *kívánatos* is.

A modern ember lelkülete minden esetre szívesen reagál erre a „*benső apologetika*”-ra, s ha a régebbi, külső apologetika érveit (csoda, jövendölés) mostohán

¹ Schütz: A középiskolai hitnevelés főbb nehézségei korunkban. Kath. Nevelés. 1908. évf. 211. I. – U. a.: Isten-érvek középiskolai hittanításunkban. Kath. Nevelés. 1909. évf. 111. 1.

nem is mellőzhetjük, módjával kétségkívül helyet adhatunk ennek a benső apológiának is.¹ Mutassunk rá tehát a szépséget szomjazó s érte lelkesülő ifjú lélek előtt hitünk tömérdek szépségére, anélkül azonban, hogy a vallást az ész birodalmából az érzelmek vak és változó talajára ültetnök át. Az apologetika célja tehát kettős legyen: az ifjú lássa be, hogy hitünk oly észszerű, hogy okos ember elhíheti, s olyan kíváatos, hogy okos ember el is fogadhatja azt.²

Ennek szem előtt tartásáv! tehát az apologetika mai tanítását, mely rengeteg ellenvetést sorol fel pl. Isten léte ellen, anélkül, hogy kellően meg is fejtené a nehézségeket, sokkal nagyobb haszonnal váltaná fel az Isten léiről síóló ker. tan *pozitív előadása*. Nem hiába hangoztatja a vatikáni zsinat, definíciója, (can. 1 cap. 2 sess. 3-), hogy *i-z* egy igaz Isten, a mi Teremtőnk és Urunk, a teremtett világból az emberi ész természetes fényénél biztosággal megismerhető, – de tényleg, a hittanárnak arra is kell törekednie, hogy diákjait a világ szisztematikus szemléletére vezesse s mindenben a makrokozmos és mikrokozmos jelenségeinek végső okait keresse velük. Az örökök ellenvetések mellőzése bővebben szóhoz engedné jutni a célszerűségi érveket, amelyeknek egyes példái (egész részletesen bemutatva) csodálatosan mély benyomást tesznek az ifjakra (pl. a hangyák élete Wasmann nyomán stb.) Kirándulások alatt hívjuk fel az ifjak figyelmét a természet érdekes jelenségeire (pl. hernyó-, báb-, pillangó; a gabona sokszorozódása; annyiféle – az embernek szükséges – élelmiszer; az élelem feldolgozása szervezetünkben stb.). Ha víz mellett visz el utunk, beszéljünk a víz ismert sajátosságairól (+4°-nál miért a legsűrűbb? – mily jó nekünk, hogy a föld felületének $\frac{2}{3}$ része víz, a hold teljesen száraz stb.). Így fakad fel majd az ifjak lelkéből a régi bölcs halászává: „Mindent mérték, szám és súly szerint rendeztél el!” (Bölcs. 11, 21.)

Az ifjú, minél jobban tanulja csodálni Istent, annál jobban tiszteleti is, s viszont annál erősebben építi életét Istenre. Már pedig ez az igazi vallásosság!

Különösen érdeklí a nagy fiúkat a biológia. Hát alkalomadtán csak ismertessük meg velük apologetikus világításban minél pontosabban ennek fő adatait.³

¹ Zubriczky: A belső apologetika előnyei s hátrányai. Kath. Nevelés. 1921. 53. 1.

² Zubriczky: Még egy két gondolat az apologia etika feladatáról. Kath. Nevelés. 1921. 253. 1.

³ Források: Altum: Dr Vogel und sein Lüben. Paderborn. Schöningh. Bach: Studien und Lesefrüchte aus dem Buche der Natur. 4 kötet, Köln. Bachern. Bumüller: Der Mansch. Kempten. Kösel. Deimel: Zitat-Apologie. Herder: Kneller:

Szintén hasznos volna a csoda lehetőségének órákat emésztiő aprólékos tárgyalása helyett *konkrét leírásban* is bemutatni a cso-dát. Olvastassuk el pl. Szt. János 9. fejezetéből a vakonszüle-ttnek meggyógyítását, ahol a csoda oly aktasszerűleg van leírva, hogy felér a legelmezesebb theoretikus bizonyítgatással. Az Oltári-szentség megigéréséről szóló rész (Ján. 6.) felolvasása« jobban megerősíti ifjaink hitét az Oltáriszentség iránt, mint bármily tudományos fejezetek. A Krisztus feltámadásáról szóló evangé-liumi híradás felolvasva szintén valósággal kiköveteli magának a hitet stb.

Ezt értjük az alatt, hogy „*pozitív apológiát*” fejtsünk ki. Azaz ne minden az ellenféllel hozakodunk elő, öt ültessük magasba s aztán izzadva lássunk neki, hogyan döntsük le onnan.

Ha pedig az evangéliumok mellett időt tudunk találni az Ap. Csel.-nek és Szent Pál leveleinek olvasására is, egymásután fog-nak felmerülni aa érdekesnél érdekesebb kérdések (az egyház, szerzetesek, primátus, külön papi rend, püspökök, papi nötlenség, önmegtartóztatás, a szentségek stb.), amelyekről talán már hal-lottak ifjaink, de olyan eleven gyakorlati beállításban, mint az a Szentírás nyomán lehetséges, még nem foglalkoztak velük.

Mindezeken kívül pedig ne felejtsük el növendé-keinket arra figyelmeztetni, hogy az erős vallásos meggyőződés – a legjobb apologetika mellett is – végtére Isten *kegyelmi* ajándéka, amelyért sokat kell *imádkozniok*.

V. Az ifjúsági istentiszteletek.

Az iskolai vallásos nevelésnek fontos eszköze az ifjúsági istentisztelet.

Az istentiszteletek ideális formája tulajdonképen a közös istentisztelet lenne, amidőn tanult és tanulatlan hívő, gyermek és felnőtt, férfi és nő együttesen borul-nak le a mennyei Atya előtt. Az osztályok szerint tagozott istentiszteleteket csak a kor követelményei kényszerítették az egyházra. Ma azonban már lehe-tetlen kikerülni, hogy bizonyos osztályoknak, kor,

A keresztenység s a modern természettudományok úttörői. Ford. a budapesti növendékpapság M. E. I.-ja. – *Kolb: Die Gottes-beweise. Graz.* – *Marosi': A természet élete.* – *Reinke: Wan-derungen durch Gottes Natur. Paderborn Schöningh.* – *Ruther: Auf Gottes Spuren. Paderborn. Bonifatiusdruckerei.*

vagy nem szerint elkülönzött híveknek külön istentiszteleteket s szentbeszédeket tartsunk.

1. A diákmise.

Az ifjúságnak egészen sajátságos s a felnőttektől elütő lelki berendezettsége indokolttá, sőt szükségessé teszi a külön diákmisék tartását.¹

A felnőttek szentmiséjében a mai liturgikus fejlődés bizonyos ürt vont az oltár és a hajó, a miséző pap és a misén résztvevő hívek közé. Csak sajnálni lehet azt a mai gyakorlatot, hogy a pitp s a hívek közt ennyire meglazult az érintkezés, és a hívek maguk alig-alig vesznek részt az oltár szent cselekményében; vagy a kórus énekére méláznak el, vagy egészen magánájtatos-ságot végeznek mise alatt, amely a mise cselekményével a legjobb esetben is csak gyöngé szálakkal függ össze.

Már most, ha a diákokat ügyesen tudjuk miséjük alatt foglalkoztatni, sikerülni fog legalább velük áthidalatni ezt az ört s öket tevékeny akcióval bekapsolni a szent cselekménybe. A liturgiába való aktív bekapsolódás egyik föproblémája a felnőttek istentiszteletének is, de nem kevésbbé az a diákság közös miséinek is.²

Ma szomorúsággal kell tapasztalnunk, hogy az ifjúság részvátele az iskolai istentiszteleten sok helyen – sok szerzetesiskolát sem véve ki – bizony tömér-dek kívánni valót hagy hátra. A hittanár misézik. Az ifjak rendesen oly messze állanak vagy ülnek az

¹ Már a XVI. század elejéről ki lehet mutatni külön ifjúsági istentiszteleteket, amelyeket *Gian Matter Giberti* veronai püspök (1495-1543.) rendelt el a „vasárnapi iskolákba” járó gyermekek részére. A külön diákmiséknek több előnyük mellett (célszerűbb bekapsolódás a szentmisébe az ének által, könnyebb elhelyezkedés s ellenőrzés) megvan az a hátrányuk, hogy az ifjakat elszoktatják a plébániai közös misétől a a vasárnapi mise fogalmát túlságosan az iskolához kapcsolják (vakációi misesmlasKtők nagy számé!).

² Bővebben 1. a II. kötet („A felnőttek lelki gondozása”) 147.-182. lap. Továbbá az ott közölt irodalmon kívül *Schiffels: Theoretisch-praktisches Handbuch f. d. liturg. Unterricht.* Paderborn. *Gotzel* (i. m. II 77-98.): *Anschauung und Selbstdäigkeit im Unterricht von d. hl. Messe.* *Schmid: Das Kirchenjahr in Bildern.* Leipzig (a vntparnepi s ünnepi evangéliumok képekben). *Swoboda: Liturgische Wandtafeln* (25 falitábla 48X68 cm. nagy-ságban a miséről, szentségekről stb.).

oltártól, hogy legjobb akarattal sem tudnának bekapcsolódni a szertartásba (nem is szólva a mellék-kápolnákban bujkáló „misét hallgatókról”). Még jó, ha mise alatt tisztelesen, csendben ülnek, – persze a legkisebb lelkiélmény nélkül; néhányszor keresztet vetnek – figyelem nélkül; az imakönyvben lapozgatnak – imádkozás nélkül. Feltűnően unalmas arcukon pedig látszik, hogy alig várják már a végét...

Pedig az ifjakban nem hiányzik a jó hajlam a vallás gyakorlására; és istentiszteletünk szépsége – ha azt részletesen feltáruk az ifjak előtt – különösen is alkalmas ennek a hajlamnak ápolására. Természetesen az elméleti oktatásnak a gyakorlat is feleljen meg s istentiszteletünk alatt tegyünk meg minden az ifjúság örömteljes érzelmeinek fokozására. Az ifjúnak elérne a friss élet; egész liturgiánk is élet, a legfönségesebb élettevékenység: az Istenember életének megújítása. Az Úr Jézus élettörténetében az emberi étet küzelmei, szenvédése s győzelme újul meg előtünk. A heorizmust, a nagyszerűt szerető ifjú léleknek mi is imponálhatna jobban, mint & kereszthalál heroizmusa, s annak az oltáron történő megújítása!

Azt azonban elismerjük, hogy az ifjúsági pasztorációnak nem legkönnyebb problémája

a misehallgatás megszerettetése,

aminek az eredménye az volna, hogy ifjaink az iskola padjait ne azzal a fellélekzéssel hagyják el, hogy diáköveik alatt egész életükre „lehallgatták” a miséket, hanem azzal a lelkükbe idegzett meggyőződéssel, mely vasárnapokon soha többé nem hagy nekik nyugtot, míg a misehallgatás parancsának eleget nem tettek. *A jó misehallgatás megtanítása egyik főcéleja legyen az ifjúság lelkigondozásának.*

Tanítsuk meg őket elsősorban is *helyesen imádkozni*: „In spiritu et veritate.” (V. ö. amit a helyes imádkozásról a 131.-139. lapon mondottunk.) Aki jói tud imádkozni, jól tölti el a szentmise idejét is. Ne imádkoztassunk egész mise alatt közösben, de azért adjunk alkalmat a mise alatti közös imádságra is (egy tized rózsafüzér, valamelyik litánia stb. hangos imádkoztatása).

Főleg pedig az eddiginél jobban tanítsuk meg őket *a mise szertartásaira, lényegére, fontosságára.*¹

Egész órákat kell erre fordítani és meg kell tanítni az ifjakat, hogy a mise minden részében együtt érezzenekek, együtt imádkozzanak, együtt mutassák be az áldozatot a misézővel.

Erre vonatkozólag érdemesnek tartjuk *Meuenbergnek*, a neves katechétának tervezetét ismertetni. Meyenberg a helyes misehallgatásba való bevezetésnél egy nagy célt, egy központi gondolatot hangsúlyoz. Szerinte a misehallgatás alapgondolata az Úr Jézus életére való emlékezés megújítása legyen. Ezt az uralkodó gondolatot hangsúlyozzuk az ifjak előtt. minden törekvés arra irányuljon, hogy az ifjak érzelmi világához és akaratához minél közelebb vigyük azt a gondolatot, hogy a mise megismétlése Jézus életének s a jó misehallgatás személyes, benső érintkezés Jézussal. Meyenberg terve szerint így alakulna a misehallgatás.²

Lépcsőima: A világ Jézus előtt. Glória: Jézus, az isteni gyermek. Lecke és evangélium: Jézus az isteni tanító. Felajánlás: Jézus, kinek egész élete áldozat volt értünk. Átváltozás: Jézus kereszttáldozata; nemcsak emléke, hanem annak vérontás nélkül való megújítása. Áldozás: A föltámadt Jézus. Áldás: Jézus, a mi megáldónk, mennybemenetele napján s EZ utolsó ítéletkor.

Ezt a tervet aztán a koncentrikus módszer alapján az ifjak különböző fejlettségi fokának megfelelő, egyre bővülő részletezéssel lehet kifejteni, úgy, hogy a szellemi fejlettség emelkedésével az ifjak miserészvátele is egyre bensőbb, melegebb, tudatosabb lesz.³

Mások ismét – *historicoexegetikus módszerrel* – más utakon akarják a misehallgatást minél gyümölcsözőbbé tenni. A mai miserítusan az őskereszteny istentisztelet végső kifejlödését

¹ *Gerigk*: Stufenweise Einführung d. Kinder in d. hl. Messe. Einsiedeln. *Schmitz*: Das hl. Messopfer (In Fragen und Antworten f. d. reifere Jugend). Herder. *Knoch*: Wie kann der Messbesuch für die Jugend möglichst fruchtbringend gemacht werden? Bericht über den XXIII. internat. euchar. Kongress. Wien. 1913. 215-222. 1. *Meyenberg*: Einführung d. Kinder in d. hl. Messe (München. Katech. Kurs. 1907. 380. s köy. l.)

² *Meyenberg*: Homiletische und katechetische Studien. Luzern. 1908. 885. 1.

³ Persze más kérdés, hogy a szentmise ilyetén beállítása teljesen megfelel-e a liturgia tényleges gondolatának. A neves katechéták közül *Mey* is az egész megváltási mű megújítását látja a misében; vannak azonban mások, akik ezzel szemben csak Krisztus szenvédésének megújítását látják. Ezeknek misehallgatási tervezete aztán ehhez képest változik. Az ilyen beállítást részletéén ismerteti *Gatigner*: Kinderseelsorge. Innsbruck. 1924. 28.- 46.1.

látják, az ifjakat gondolatban a katakombák világába vezetik s végigéletik velük a katakombák istentiszteletét. Elmondják, hogy az istentisztelet elején mint imádkoztak püspök és papság közösen a néppel együtt, aztán jött a felolvasás a szent könyvekből, majd a püspök prédikációja; ekkor eltávoztak a katechumenek s kezdetét vette a tulajdonképpeni áldozat... stb.

Ismét mások közösen imádkoztatnak és közösen mondják a nagymiséni énekelni szokott részleteket is (Glória, Credo).

Akármelyik módszert követjük is, vagy talán még ezektől is eltérőt, a legfontosabb az, hogy – ha fokozatosan is – de minél előbb, már minél kisebb korban igyekezzünk az ifjakat a jó misehallgatás művészetebe bevezetni. A jó misehallgatás hasonlít azokhoz a virágfajokhoz, amelyekről azt mondják, hogy ha tavasszal valami ok miatt ki nem virultak, soha többé ki nem virítanak. Ha a gyermeket csak általános szólamokkal („jól viselkedjetek a mise alatt”), vagy pusztá negatívumokkal küldjük misére („ne beszélgettess”, „ne tekintgess”), és nem tudjuk pozitív foglalkozással kitölteni a mise félóráját, akkor a legjobb akaratúak is hozzászoknak ahoz a – bár csendes – de lékenlükli részvételhez s érdeknélküli, gondolatüres templom-üléshez, amelynek természetes következménye lesz a VIII. osztály végén a szentmisehallgatás elhagyása.

Mindenekelőtt is mi magunk ne tévesszük szem elől a következő dogmatikus igazságokat: A szentmise lényegében áldozat, megújítása Krisztus keresztáldozatának,¹ s az áldozat érdemeinek szétosztása. Epen ezért a vallásos élethez megkívánt áldozatos szellem elsajátításának is iskolája. Ott tehát nemcsak kegyelmeket kapunk (passzív részvétel), hanem magunknak is elhatározásokat kell tennünk a mise után reánk váró életre (aktivitás). A helyes misehallgatás tehát a szemlélet és cselekedet összekapcsolása. Szemlélnie kell: nézni szemmel, mit tesz a miséző, hallani füllel, mit mond; de tenni is kell: ésszel megérteni a szöveget és akciót, aztán érzellemmel s akarattal simulni a szöveghez. A kérdés már most az, hogyan lehet «bbe a cselekvő szemlélődésbe bevezetni a gyermeket.

¹ „Annál jobban veszünk részt a szentmisén, azaz annál nagyobb annak lélektani hatása, és annál inkább válik az mindenki számára keresztenyé életiskolává, minél inkább átjár benneinket az a gondolat: „Most az úr keresztáldozata újul meg s mutattatik be hatásáival együtt”. Gatterer: Kinderseelsorge. Innsbruck. 1924. 28. 1.

A) Szemlélet. A legelső teendő persze már az elemi iskolában vár reánk.

a) A szentmisehallgatás módszeres tárgyalásának azon az órán van helye, amelyben az Oltáriszentségről szóló tárgyaláshoz értünk. „Ki volt már szentmisén? Mondd el, mit láttál?” Bizony még keveset vettetek észre. Holnap egész közel álljatok az oltár mellé, és minden jól figyeljetek meg. Majd meglátom, ki tud legtöbbet elmondani.” (Munkaiskola!)

b) Beszámolni, ki mit látott. A hitoktató újra bemutatja az órán a miséző különféle mozdulatait, és most magyarázza a katekizmus mise-kérdéseit.

c) Mikor minden kérdést letárgyaltunk, ismét közös misehallgatás, de ezt a misét nem a hitoktató végzi. Ő ott van a gyermekek közt s minden miserésznél kis imát mond, amely magyarázata az illető résznek. Ez volna befejezése a misemagyarázatnak, melynek célja, hogy a valóság mélyítse el az eddig csak tanításból nyert képzeteket.

B) Cselekvés. A szemléltetés mellett elsőrangúan fontos feladatunk a gyermekek öntevékenységének fölkeltése is. Arra kell törekednünk, hogy a szentmise minél több személyes élményt ébresszen bennük. Enélkül most csak kényszerből jönnek misére, az iskola elvégzése után pedig sehogy.¹

Fölkelteni tehát bennük az áldozatos szellemet: Krisztus feláldozta magát értünk, nekünk is becsületbeli kötelességünk a hét 336 félórájából legalább egyet a szentmisére áldozni.

Sokszor hangoztatni előttük, hogy vasárnap s ünnepnap addig nem érezheti magát nyugodtan az ember (valami hiányzik a napból), míg misét nem hallgatott. Többször adjunk alkalmat arra, hogy kibeszéljék magukat: ebben a helyzetben ezt teszi a pap, ezt a ministráns; mit teszel te, aki a misét hallgatod? Ezt imádkozza a pap, hogyan tudnál te is hasonló gondolatokkal s érzelmekkel imádkozni? Az is elevenebbre teszi a szentmisébe való bekapcsolódásukat, ha minden misében különös, határozott intencióval vesznek részt. Ki tudna miseszándékokat megnevezni közületek? Ügyes útmutatással a gyermekintenciák egész tömegét tárhatjuk fel a fiatal lelek előtt (beteg szülők, meghalt testvér, útonlevő apa, jó gyónásért, jó bizonyítványért, egy főhibám leküzdéseért stb.).

¹ Érdekes, hogy többet tudnak mondani a ministráns teendőiről, mint a papról (mert amaz korban közelebb áll hozzájuk).

² Ebből a szempontból megvan az otthoni „misejátszás” -nak is az értéke (persze ha nincs benne tiszteletlenség!); sok papban, akik ma valóban az oltárnál állanak, talán e gyermekes játék „öntevékenysége” közt ereszttet a hivatás mélyebb gyökeret. Söt *Götzl* („Anschuung und Selbstätigkeit im Unterricht von der hl. Messe” c. cikkében) ezt a misejátszást a hitoktató vezetése alatt az I. és II. elemi osztályosoknak az iskolában is megengedi. (l. m. II. k. 89. 1.)

A diákmise külsőségei.

A külsőségek is nagyban előmozdíthatják az áhítatot.

Fontosnak tartjuk az ifjúsági istentiszteleteknél a tökéletes rendet.¹ Helyes dolog már az iskolában való gyülekezés alatt előkészíteni a hangulatot a buzgó misehallgatásra. Ne engedjük tehát, hogy az ifjak a templombaindulásig lármázzanak, hanem vőlamilat olvastassunk velük a gyülekezés alatt. Az olvasmány érdekessége céljából legjobb, ha az alsósok és felsősök külön-külön gyülekeznek s külön olvasnak; az egyik csoportra a hittanár, a másikra pedig a kijelölt napos tanár ügyel fel.

A diákitistentiszteletek sajátos előnyei indokolttá teszik a *feltétlenül kötelező megjelenést*. Máshol tehát az ifjak csak akkor hallgathatnak misét, ha ezt fontos okok tennék szükségessé (pl. ha az ifjú vidékről jár be s rossz a vonatösszeköttetés). Persze ilyenkor is írásban igazolja, hogy szentmisét és szentbeszédet (!) hallgatott.

A megjelenés ellenőrzését is, de & rendet is nagyon elősegíti, ha a fiúknak *állandó helyük von a padokban*. Ahol nincs az intézetnek külön kápolnája, gondoskodjunk arról, hogy az ifjúsági istentiszteleteken a padok az ifjúságé legyenek.

Év elején külön-külön kis fehér lapra felírjuk, hogy az egyes padokban kik ülnek. Aztán néhány megbízható nyolcadikosra állandóan rábízzuk egy- két pad ellenőrzését. Mise végén egy pilanat alatt végigfutják a reájuk bízott padokat és vonást tesznek a hiányzók neve mellé. Másféle jellel pedig azokat jelölik, aikik későn jöttek, vagy nem volt imakönyvük.

Gondja legyen a hittanárnak a *kórusra* is. Igen örvendetes dolog, ha az egyházi éneket minél intenzívebben művelik a diákok. Sajnos azonban a kóruson való viselkedésük sokszor kifogásolható.

A külsőségeknek is van belső hatásuk, igyekezzünk tehát ezekben is lehető tökéletességre. Nem nevezhető külsőséges nevelésnek, ha súlyt helyezünk a legkisebb csekélységre is. Amint pl. az ifjak sohase beszéljenek Jézusról, hanem az Úr Jézusról; sem Krisztusról, hanem Krisztus Urunkról; sem Máriaról, hanem Szűz Máriaról; épügy ne gyónás-, áldozás-, miséről, hanem szentgyónásról, szentáldozásról, szentmiséről; ne türjük kalapleemelés helyett a karima megérintését, ne türjük az elnagyolt keresztfelvétést, a biccenő térdhajtást, a kiabáló, léleknélküli imádkozást; pontosan határozzuk meg, mikor térdelnek a misében stb.

¹ Neumann: A fegyelmezés az ifjúsági közös istentiszteleteken. Katholikus Nevelés. 1921. évf. 207-210. 1.

2. Az ifjúsági exhortációk.¹

Ügyes hittanár kezében a lelkinevelés sikeres eszközeivé lehetnek a vasárnapokon tartott közös ifjúsági szentbeszédek, az exhortációk is. A hittanárnak azonban igyekeznie kell, hogy minél elevenebbekké s gyakorlatiasabbakká tegye ezeket az ifjúsági szentbeszédeket,

a) *Az exhortáció téma* inkább való buzdító, jellemnevelő, mint dogmatikus téma.

A hittanórákon úgyis elegendő vallási ismeretet közlünk, itt tehát minden erőkkel a kedély nevelésére s az akarat indítására kuli fordítanunk. Már s név is mutatja, hogy itt nem prédikációról van szó, hanem buzdításról (exhortáció).

A beszéd tehát „legyen ifjúsági exhortáció. Lelkes, fiatal szíveknek való, formában és tartalomban egyaránt, mert különben

¹ *Acsay*: Ifjúsági szentbeszédek. Györ. 3 k. *Dauerböck*: Das Wort Gottes «n die Kleinen (Kinderhomilien auf alle Sonn- und Fasttag« des ganzen Kirchenjahres) Graz u. Wien. Styria. *David* S. J.: Aus der Mappe eines alten Jugendfreundes. 3 k. *Puatst.* *Deubig*: Exerzitien-Vorträge für die Jugend. Limburg. *Steffen Dornen* Die Stunde der Kindes (Kinderpredigten). Herder. *Geisz*: Ansprachen in Kindergottesdienst. Rottenburg. *Kellerhof*: Exhorten im die kath. Jugend in Volks- und Bürgerschulen und in den unteren Klassen der Mittelschulen. Prag. *Bonifatia. Lakatos*: Saentbeszédek (Exhortációk a tanév minden napjára). Nagybánya. *Lallemand*: Allocutions pour jeunes gens. 4 k. Paris. *Téqui. Lins*: Im geistlichen Kindergarten (Kinderpredigtem). Fulda. *Lukas*: Am Morgen des Lebens. Herder. *Magdics*: Szentbeszédek (amelyeket leányiskolái növendékeknek tartott). Budapest. Stephaneum. *Mathias, dr. Paul Baron de*: Predigten und Ansprachen zunächst für die Jugend gebildeter Stände. 4 k. Herder. *Morice*: Jeunesse et idéal. Paris. *Téqui. Nagy-Mattyasovazky*: A lelkílet könyve. Pannonhalma. *Sommers*: Um den Lehrstuhl Christi geschart. (Sonntagspredigten f. d. heranwachsende, insbesondere die studierende Jugend.) Paderborn. *Schöningh. Sommers*: An hl. Feiertagen (Festtagspredigten f. d. heranwachsende, insbesondere f. d. studierende Jugend). Münster. „*Szent Gellért*”, ifjúsági hitszónoklati folyóirat. Pannonhalma. (A háború óta megszünt.) *Vandepitte*: Conférences à la jeunesse des écoles. 3 k. Paris. *Zoepfl*: Im Frühlicht (Ein Jahrgang Kinderpredigten). Paderborn. Schöningh.

nem exhortál, hanem csendes álomba ringat”.¹ Persze nem kell azért folyton moralizálni és a romlott világot ostorozni, vagy általános erkölcsi kiszólásokat megereszteni, hanem pszichológiai alapon közvetített, jól megalapozott, konkrét erkölcsi oktatásokat adni.

Amennyiben pedig a beszédekben mégis adunk dogmatikát is – főleg a nagyobb diákok előtt –, ne mulasszuk el minél többször rámutatni arra, hogy hittételeink nemcsak nem észellenesek, hanem épen mennyire észszerűek (*rationale obsequium*), mennyire megfelelnek az emberi természet legsajátosabb követelményeinek, s más tanításokkal összehasonlítva mennyire felülmúlják azokat, s hogy aki józan eszét nem akarja megtagadni, annak nehezebb nem hinni, mint hinni. A mi elvünk nem a „*credo, quia absurdum*”, hanem a „*credo, quia sublime*”. Nagy haszonnal mutathatunk rá arra is, hogy nemcsak a vallástanban „hiszünk”, hanem az egész világ körülöttünk telve van titokzatosságokkal, amelyeket elhiszünk, mert e hit nélkül az életben egy tapodtat sem tehetnénk.

Nem szabad egyszerűen követelés gyanánt odaállítani a hit igazságait, hanem a szellemi világ hőseinek, főkép az újaknak történetéből vett *példákon bemutatni*, mint lehet azokat a mai életben is megvalósítani. A példa szuggesztív ereje sehol sem oly nagy, mint az ifjának, akik előtt a legügyesebb apológiái tankönyv sem bizonyítja oly eredménnyel a kath. hit igazát, mint egy elismert nagynevű férfiúnak valóban katholikus élete. Aki érti módját, hogy az ifjakat az erkölcsi élet hősei iránt fellelkessítse, az már megnyerte őket az erkölcsi élet szépségeinek is.

h) Ami az exhortációk hangját illeti, a hitszónoknak nem szabad soha elfelejtenie, amit az ifjúkor erő után sóvárgó hajlamáról mondottunk. Nem érzelmes, megható ellágyultság imponál az ifjaknak, nem anyámasszonyos édeskedések, hanem világos, logikus bizonyítás, téves nézetek határozott elutasítása, friss, élénk fordulatos előadás.²

¹ Strommer: Ifjúsági pasztoráció, különös tekintettel az exhortációra. Kath. Nevelés. III. évf. 331. 1.

² De ugyancsak a frissesség, elevenség miatt követeljük, hogy az exhortáció ne felolvasás legyen, hanem elmondás, *szabad előadás!*

Az ifjúságnak csodálatosan finom érzéke van a tettetés, színlélés, álpáthosz kiérzéséhez; a legszebbben csengő hangból is kírzi a meggyőződés eleven lüktetésének hiányát. Aki tehát az ifjaknak beszél, annak hangjából ki kell csengenie, hogy ő is komolyan veszi mindazt, amit mond.

c) Általános szokás, hogy minden prédikáció, tehát az ifjúsági exhortáció előtt is Miatyánkot, Üdvözlégyet *imádkozunk*. Olykor-olykor indokolt volna ezzel a szokással szakítani és egyszerű imaszavakban az *exhortáció* tárgyának *megfelelő gondolatoknak* adni kifejezést.

A megelőző imában lehetne pl. a prédikáció tárgyának megfelelő hangulatot kelteni, a záróimában pedig a beszédből merített teljesen speciális jó-feltétel betartásáért imádkozni. Az Üdvözítő maga tanította ugyan a Miatyánkot s a legfenségesebb vallási gondolatoknak abban adott kifejezést; de azért a különböző helyzeteknek megfelelően Ö is más- és másképen imádkozott, és pl. főpapi búcsúimája vagy az Olajfák-hegyén mondott: imája helyébe nehezen tudnók a Miatyánkot elképzelni. így az adott helyzetnek megfelelő ima kedvéért mi is elhagyhatjuk egyszer-máskor a Miatyánkot; ezáltal nemesak exhortacióink hatását tesszük biztosabbá, hanem egyúttal példát mutatunk ifjainknak az önálló imádkozási módra is. Ha a hittanár az első húzódását ettől a minden esetre szokatlan eljárástól legyőzte, tapasztalni fogja az új módszer eredményes hatását.

d) Az ifjúsági lelkipásztorkodás eredményessége feltétlenül megköveteli továbbá, hogy az *exhortáció* hallgatóságát két csoportra osszuk fel.

Harmincöt és negyvenöt éves embernek lelkivezetése lehet teljesen egyforma, de 10 és 18 éves ifjak előtt ugyanazt a hangot használni, ugyanazt a beszédet elmondani, ugyanazokat a problémákat tárgyalni teljes lehetetlenség. Épen azokat a témaikat, amelyek a férfikor küszöbét átlépni készülő felsőbb osztályokra leginkább fontosak, nem lehet, sőt nem is szabad az alsós gyerekek előtt fejegetni. Viszont az a hang s az a beszédtárgy, amelyet az alsósok kisebb szellemi fejlettsége megkíván, gyermekesnek, unalmasnak tűnik fel a felsősök előtt.

A 16-17 és a 11-12 éves diákok fejlettségi foka között olyan tátongó Úr van, amelyet sikerrel a legjobb szónok sem tud áthidalni. Ha úgy beszélek, hogy érdekes legyen a nyolcadikosnak, elalszik rajta az elsős; he az alsósok nyelvén szólok, unalmasnak találja a felsős.

Nem is csoda. A gyermek még naiv, másokat könnyebben utánoz, érzelmei egyszerűek, reflexiói nincsenek, meggondolatlanul követi a benyomásokat. A fiatalembert pedig inkább melaccholikus, szentimentális, ábrándozó, elmélkedő, ábrándjait, va-

gyait a pubertás vihara zavarja. Az alsós még egészen gyermek, a felsős félgyermek – félgyerfiú. Ez a „fél”-ség teszi őt félszegge, komikussá, sokszor szinte kiállhatatlan „kamasz”-szá. Mindent meg akar tenni, amit a felnőttek tesznek, de mindez úgy teszi meg, amint a gyermekek teszik. Ami a kisebbeknek imponál, az neki sokszor nevetséges; amiben amazok örömüket találják, őt ez bosszantja. Amazok szívesen eltűrik a kemény hangot, sőt büntetést is; ezek érzékenyek, állhatatlanok, másokkal szemben szívtelenek, viszont érzelmességre (első szerelem!) különösen hajlók. Maga előtt persze legnagyobb tekintély saját maga, nem is „kamasz” ő, hanem „gentleman”. A benne feltörekedő önállósági vágy, a szabadság sővárgása összekötve benső kemény küzdelmekkel és napról-napra változó érzelmi hangulatokkal oly helyzetek elé állítják, amelyekben csak egy résznevő lelkiatya mélyrenéző tekintete, tapintatos, de biztos keze és szerető szíve segíthetnek.

Ezzel a *tényel számolva* feltétlenül szükséges az exhortációk szétosztása *külön alsós* és *külön felsős csoportra*. Ahol több pap áll az ifjúság rendelkezésére (szerzetesiskolák), a hittanár mellett egy másik pap vállalja a második csoport exhortációját. Ahol pedig csak a hittanár jöhét tekintetbe, inkább tartson az egyes csoportoknak csak kéthetenkint beszédet, de okvetlen vigye keresztül a szétválasztást.

e) Helyes dolognak tartjuk, ha az exhortációt követő első órán valamelyik diákkal *elmondatjuk* a megelőző exhortáció anyagát. Nemcsak a figyelmet fokozzuk ezzel az ifjaktól, hanem az elmondásból sok ifjúsági lélektani ismeretet is meríthetünk saját javunkra (mi ragadta meg leginkább figyelmüket, mit értettek félre stb.).

3. Ifjúsági lelkigyakorlatok.¹

A lelkinevelésnek kitűnően bevált eszköze a lelkigyakorlat. Maradandó lelki hatást legjobban ezáltal

¹ Bernhard: Ifjúsági lelkigyakorlatok. Kath. Nevelés. 1923. 145-151. 1. Czapik: A gyermeklelkigyakorlatok. Budapest. David S. J.: Aus der Mappe eines Jugendfreundes. 3. k. Deubig: Exerzitien Vorträge für die Jugend. Limburg. Steffen. Haggeneys: Kinderseelsorge (Winke zur Vorbereitung und Abhaltung d. Exerzitien f. d. heranwachsende Jugend. Herder). Krywald: Az ifjúsági lelkigyakorlatok, Kath. Nevelés. 1922. 5-8. 1. Straten Die Heiligung der Kinderwelt. (Anleitung zur Abhaltung von Exerzitien f. Kinder). Dülmen.

lehet elérni s azért örülnünk kell, hogy a középfokú iskolákban mindenütt alkalmunk van évenként egyszer ezt az eszközöt is beállítani a lelek szolgálatába.

Sokan a mai felnőttek közül, ha visszagondolnak diákkorukra, bizony elmondhatják, hogy tartottunk mi is lelkigyakorlatokat minden évben, de valami új életkezdés, komoly nekiindulás alig fakadt azok nyomán. És talán nem mindig a diák volt hibás ebben. A lelkigyakorlatok eredményességét ugyanis csak megfelelő előkészítés és ügyes *lefolytatás* mellett biztosítjuk.

A lelkigyakorlatok sikere igen nagy részben attól függ, hogy a hittanár kellőképen, tervszerű munkával előkészítette-e azokat a megelőző órákon. Csak úgy, minden előkészület nélkül beleszaladni a lelkigyakorlatba, alig járhat sikerrel. Nem szabad sajnálni azt a pár órát, amit az előkészítés talán elvesz a szorosan vett lecke-anyagtól.

a) Fejtsük ki az ifjak előtt a lelkigyakorlatok *célját*: nemcsak jó gyónás, hanem az egész élet megvizsgálása s új irányba terelése, reformálása, lelkifelemelkedés, megújhodás. Az összeszedett* séget, a komolyásogót már is biztosítottuk, ha beláttattuk velük, hogy az exercitium mily hathatós eszköz a jellemnevelés, az öntökéletesítés munkájában. Hivatkozzunk az ifjak nagylelkűségére is Istennel szemben, hogy adják meg Neki, amit tölük e napokban kér (több ima, gondolkodás életmódjukról, lehetőleg silentium-tartás, elvonulás más foglalkozás elől). Sajátunkból vagy a kongregációs-könyvtárból osszunk ki minél több ifjúnak aszkétikus könyvet, hogy e napok alatt tudjanak otthon is mivel hasznosan foglalkozni.¹

b) Kitűnően bevált gyakorlat alapjára ajánlhatjuk, hogy minden lelkigyakorlatnál összefoglaló gyónást végeztessünk az ifjakkal az utóbbi évről, amelyben beszámolnak múltkori feltételekről: megvalósították-e azokat, mik a főhibáik, milyen eredménnyel küzdöttek azok ellen, általában előrehaladtak-e a lelkiséletben vagy visszamentek? Aki az ilyen gyöntötést még nem próbálta, nem is sejt, hogy mennyivel öntudatosabbá, hasznosabbá lehet ezáltal tenni az ifjak gyónását. S az ifjak könnyen is kaphatók rá.

c) A lelkigyakorlatok *legmegfelelőbb ideje* – épen vallásos hangulata miatt – a nagyböjtű időszak, annak is lehetőleg a kezdete. Ha a lelkigyakorlatot közvetlen követi a húsvéti vakáció, az sokat leront az üdvös elhatározásokból, mielőtt azok kikelhettek volna; míg viszont a korábban tartott gyakorlatot követő nagyböjtű idő inkább előmozdítja a jó mag kikelését.

¹ Az alsósoktól írásban is bekérjük a hallott beszédek anyagát!

d) A hittanár készítse elő, de lehetőleg ne a hittanár végezze a szent gyakorlatokat. Bármily jó ifjúsági szónok lenne is, nem árt a változatosság, ha legalább akkor mást hallanak az ifjak, így aztán neki is több alkalma nyílik a felügyeletre s vezetésre. A hittanár hívja fel az idegen pap figyelmét azokra a különleges témaakra, amiket a lelkigyakorlat alatt szeretne a beszédeken megemlítetni.

e) Itt is, mint az exhortációknál, okvetlenül két csoportra osztssuk az ifjúságot s külön tartsunk lelkigyakorlatot az alsósokkal, külön a felsőökkel. Csak így lehet komoly és mély eredmény.

f) A beszédek tárgya és feldolgozása legyen teljesen az ifjúság lelkivilágához mért (bűnbánat, bűnös szokásokkal szakítás, bizalom, a javulás lehetősége, a Krisztusi élet vágának ébresztése). Bővelkedjenek a beszédek gyakorlati alkalmazásban s oly kérdéseket tárgyaljanak, melyek a diákokat világítják meg s az ifjú lelkek vívódásával foglalkoznak, hogy az ifjú elmondhassa: Ez én vagyok! Ez nemek szól!

Nagyban megkönnyítjük a figyelmet, ha világos pontokra osztjuk a beszédet.

A beszédek hatását azzal mozdíthatjuk elő, ha az ifjak nyomban a beszéd után (esetleg a beszéd első fele után) 5–10 perces meditációt tartanak s az előadottat önmagukra alkalmazzák.

A budapesti Mária-Kongregációs házban (Horánszky-utca 20.) újabban középiskolásoknak is tartanak háromnapos zárt lelkigyakorlatot. Némelyik hittanár az egész VIII. osztályát odaküldi, mialatt a többiek kint tartják a lelkigyakorlatot. Az ifjak mély lelki élménnyel jönnek ki onnan; a zárt lelkigyakorlaton való részvétel akárhányszor döntő befolyással lehet az ifjak további lelki életére.

4. A VIII. osztályosok búcsúztatása.

Megemlítünk itt még egy kedves szokást, amelyet néhány évvel ezelőtt a buzgóbb fővárosi hittanárok vezettek be. Ez a VIII. osztályosok évvégi búcsúztatása.

Mindig igyekezzünk azon, hogy a hittanóra és a hittantanár minél jobb benyomásokat hagyjon az ifjú lelkében, hogy mikor talán már régen elfelejtette az iskolában tanult elméleti részt, még akkor is éljen lelkében – talán már csak a tudat alatt – annak a sok kedves órának emléke, melyeket ifjúkorában együtt töltött hittanájával.

Ebből a szempontból mély benyomást hagy hátra a VIII. osztályosok évvégi ünnepélyes elbúcsúztatása az iskolától, mint ez Budapesten több középiskolában szokásban van.

Ennek lefolyása a következő: Májusban, a VIII. osztályos vizsgák előtt vagy után valamelyik vasárnap a diákmisén a hittanár az exhortációban elbúcsúzik az életbe kilépő tanítványaitól és rövid foglalatban elébük adja mindenzt a nemes célt, amelynek elérésére velük nyolc éven át törekedett. Mise alatt az egész VIII. osztály megáldozik; velük együtt a külön meghívott régi

VIII. osztályosok is. Mise végén az ifjúság sorfalat áll az iskola bejáratától a díszteremig vagy az udvarig, ahol a búcsúztatás második része folyik le. Miután a sorfal felállott, a VIII.-osok végig vonulnak a fiúk közt és ugyanakkor az egész ifjúság elkezdi a „Ballag már a vén diákok”-ot énekli. Az ének hangjai mellett csatlakozik a VIII. osztályhoz a sorfal (a kicsinyektől kezdve befelé indulva, úgy, hogy a vonuló VIII.-osok kísérete egyre növekszik). Elhelyezkedés után egy I-ös vagy egy VII-es felköszönti az életbe indulókat, mire a VIII.-osok nevében valaki elbúcsúzik az intézettől, tanároktól s társaiktól. A végén minden egyik nyolcadikos egy szál virágot kap egy-egy elsőstől. (Lehetőleg nefelejtset; az exhortáció u. i. arról szólott, mit nem szabad elfelejteniök)

Nem is gondolná az ember, hogy ez a kis ünnepség s jelenlévő szülökre és az egész ifjúságra is mily mély benyomást gyakorol!

„A buzgóság és szeretet leleményes, találékony. Jelen voltam nemrég egy áll. gimn. ifjúsági istentiszteletén, amelyen a VIII. o búcsúzott. Megjelentek a VIII. osztályosok szülei is. Kilép egy I. osztályos a felállított oltár előtti emelvénnyre és egyszerű, kereszten, a krisztusi szeretetet kifejező szavakkal mondott búcsút az alsósok nevében. Amikor befejezte rövid beszédét, kezében lévő kis gyöngyvirágcsokorból egy-egy szálat adott minden VIII. o.-nak emlékül s az aznap értük végzett imák szimbólumául. Utána egy VII. osztályos hangulatos versét szavalta el, amely/szintén az együvétartozás, a ker. szolidaritás gondolatát fejezte ki. Azután következett a virágokkal feldíszített oltáron a szentmisse. Míg a hittanár felöltözött, egy 4.-5. osztályos diákok végig ment a diákok sorain s szépen, halkan, komolyan kérdezte: „fog-e valaki áldozni”, hogy kellő számú partikulát készítsen ki. A hittanár nagymisét mondott, az énekkar két szólamban énekelt. Evangélium után lelkes, tüzes prédikációban lelki útbaigazítást adott nekik a hittanár. Offertórium alatt egy diákok valamelyik mama által készített kis zacskót hozott botra tűzve s adományokat gyűjtött a fiúk között. Ezt minden misén megteszik. Ebből vesznek gyertyát, virágot. Áldozáskor először a VIII.-osok áldoztak, utánuk nagy számmal mások is. A szentmisse végén elénekelték a Himnuszt 3 egy VIII. osztályos szép beszédben köszönte meg a hittanár sok évi munkáját és tett ígéretet társai nevében is, hogy az egyházhoz hívek maradnak.

Ugye mennyi bensőség, gyengéd szeretet, lelkipásztori buzgóság és a tanulók részéről mennyi megértés, lelki finomság és jóakarat. Ezt a napot nem fogják elfelejteni sem a VIII.-osok, sem a többiek.”¹

¹ Krgwald: Szakfelügyelői tapasztalatok. Kath. Nevelés. 1921. 154. 1.

VII. FEJEZET.

A bűnbánat szentsége az ifjúsági lelkipásztorkodás szolgálatában

E fejezettel az ifjúság lelkigondozásáról szóló kötetünk egyik *legfontosabb pontjához* értünk.

A párisi egyetem neves kancellárjáé, *Gerson*-é († 1429) az érdem, hogy a gyermeket gyakori gyónásának neveléstani fontosságát felismerte. Az ő elve volt: „A pueris debet inchoari reformatio ecclesiae”; és azon eszközök között, amelyek a gyermeket Krisztushoz vezetik, legelső sorban a gyónást említi, midőn így ír: „Szerény véleményem szerint a gyónás, ha jól szolgáltatják ki, a legbiztosabb vezető Krisztushoz,”¹

Kereszteny nevelésről nem lehet szó a malaszt segítsége nélkül, tehát nem lehet szó szentségek nélkül, mint amik az isteni kegyelemnek közvetítői (*causae instrumentales*).

Az emberi természet álihatatlansága s az ezernyi környező bfinalkalom következtében ifjak és felnőttek egyaránt gyakran buknak el a lelki harcban. De az Üdvözítő a penitenciatartás szentségében, az emberi lélek legményebb ismeretével, épen olyan eszközt adott kezünkbe, amelynek nevelői értéke szinte fölbecsülhetetlen. *Pestalozzi* is hirdeti: „Igen, a gyónásban nagy népképző erő rejlik”².

Ma, a gyakori gyónás és áldozás korszakában, általános köztudattá vált, hogy ha az ifjúságot sikerül a gyakori gyónás és áldozás eszméjének megnyerni, megoldottuk az ifjúság nevelésének s katholikus irányú lelki fejlődésének nagy problémáját. A gyakori gyónás és áldozás ma egyre hathatósabb eszközévé válik a nevelésnek. Sajnos azonban a bűnbánat szentségének *kiszolgáltatási módja* gyakran ébresztheti azt a gondolatot bennünk, mintha mi papok sem mindenján

¹ *Keller*: Beicht Übung der Kinder. Lexikon d. Pedag. I. k. 386. 3.

² Sämtl. Werke, v. Seyffarth kiadásában, VIII. 212.

volnánk tudatában annak a megbecsülhetetlen és minden más nevelői rendszer által méltán irigyelt páratlan nevelői értéknek, amit a *jól végzett* és *jól kiszolgáltatott* gyónás képvisel. Nagyon jól tudjuk, hogy a gyónásnak legfőbb értékét a *velejáró*" isteni kegyelem adja és nem a gyóntató ügyessége. Es ha az alábbiakban mégis legfőkép a gyónó és gyóntató helyes eljárásáról beszélünk, ezt azért tesszük, mert ezek a szintén nem mellőzhető tényezők ma nem találnak mindenütt kellő figyelemre. A gyónás szentségi erejének egyoldalú hangoztatása mellett ugyanis gyakran maradnak figyelmen kívül a jó gyónás pszichológiai és pedagógiai feltételei.

Már pedig *nincs még egy szentség, amelyben a kiszolgáltató s felvett emberi közreműködésétől annyi függene, mint a bűnbánat szentségében.*

I. A bűnbánat szentségének pszichológiai alapjai.

A bűn tudata minden nyomta az emberiséget és szívesen szabadult: volna tőle. Az erkölcsi tehetsélegének érzetét, a meghasonlott lélek vergődését hosszú ideig nem tudjuk elviselni. A Krisztus előtti mysterium-kultuszok nagy virágzásának alapja épen az volt, hogy bűnengesztelest ígértek. És ma is – bármint igyekszik a bűn modern apológiája a lélekre nehezedő büntudatot elsekélyesíteni – ma is minden valamire való filozófiának számolnia kell a büntől való szabadulás problémájával.

A büntől való szabadulás lélektani folyamatában több mozzanatot veszünk észre: 1. a helytelen múlt megbánása, 2. a helyesebb jövőnek komoly feltevése, 3. valamiféle jóvátétel. Azaz: bánat, erősfogadás élelégtétel; bánat, de nem olyan, mely fölösleges, haszontalan siránkozás volna, (hiszen a megtörténtet meg nem történtté tenni úgy sem lehet); mely ugyancsak nem merül ki siránkozó panaszban, mely esetleg csak bénítólag hat és kétségebesbe kerget; hanem bánat, mely a bűnnek utálata és mert utálat, természetéből kifolyólag a jobb útra, a jó felé is visz. Eszünkbe hozza ugyan gyengeségeinket, de nem azért,

hogy lehangoljon minket, hanem, hogy ennek ismeretében annál gondosabban szedjük össze a jára erőinket.

A lelkiismeret azonban a bánat és jobb élet megfogadása által még nem nyugszik meg. Bűnhődni is akar. Oly kiirthatatlanul gyökeredzik ez az emberi természetben, hogy egész büntetési rendszerünket arra kell alapítani, hogy a büntetés ne csak elrettentés legyen, annál kevésbé bosszú, hanem az elkövetett bűn csendes kiengesztelése. Az önmagukat följelentő bűnösök esetei kétségtelen bizonyásai az engesztelés után vágyó emberi természetnek.

Ha ily szempontból vizsgálat alá vesszük a gyónást, rájövünk, hogy a kereszténység a maga teljes egészében fel tudja fogni a bűnt, mint a személyes Isten megsértését. Felismeri a bűn rettentő hatalmát, amelyet a neki hódoló ember fölött kifejteni képes, de egyúttal megnyitja az égi csatornát is, mely bűntörlö kegyelmet hoz le – magától a Megváltótól. *A fonti lélektani folyamatok azonban itt is elengedhetetlenek*, a bánat és erősfogadás épügy kellékei a bocsánatnak, mint az elégtétel. Csak a teljes elégtételadást végezte el helyettünk az Isten Fia, mert erre magunktól – tekintve a bűn rosszaságát – képesek nem lettünk volna. A mi tehetsélegünkre erőt, a mi bűneinkre bocsánatot-esdő érdemeket tehát Krisztus szerezte ugyan az egész emberiségnek, de az egyes ember megigazulása nem történik az egyén közreműködése nélkül.

II. A bűnbánat szentségének pedagógiai jelentősége.

A gyónásban a gyónó – akarva, nem akarva – önmaga vádlójává lesz; ez pedig ép úgy alkalmas őt a bűntől visszatartani, mint az a – szinte kényeszernek nevezhető – kötelessége, hogy visszaesés után ismét meg ismét magába kell szállnia. Ha a hiba *felismerése* már a javulás kezdete: mennyivel inkább

az annak más előtt való *beismerése!* „*Vitia sua confiteri, sanitatis indicium est.*” (Seneca. Ep. LIII.)

A gyónás nevelői értékének jó kihasználásához szem előtt kell tehát tartani az alábbiakat.

Igaz, hogy a szentségek *ex opere operato* hatnak, de viszont *kellő diszpozíciót* is *követelnek* a megszen- telő kegyelem befogadásához és *közreműködést* a segítő kegyelem munkájával. Már pedig e két ponton ren- geteg sok függ a nevelőtől is.

A) A lelkiismeret vizsgálás pedagógiai értéke.

Minden jellemfejlődésnek első föltétele az *őszinteség önmagunkkal szemben, az önismeret.*

Nem hiába ajánlja már az ókori bölcs: Ismerd meg önmagadat! Ez az önismeret, saját lelkünkbe vetett: ez a komoly, elmélyedő tekintet, amilyen fontos, époly nehéz s kellemetlen lehet, – főleg az ifjúkorban. Pedig, aki saját lelki állapotát nem ismeri, haladásra hogyan számíthatna?

És itt jön segítségül a helyes gyónás, amely már az előkészületnél elmélyedést, önvizsgálatot és minden hamis önszeretet s hiúság ellen és a szenvédélyek vakító csábításai ellen – őszinteséget követel saját magunkkal szemben. Nemcsak fölületesen odavetett tekintetet! Nem, ez nem elég; hanem *Pontos* lélek- vizsgálatot, amelynek eredményét azután egy másik, tapasztalt emberrel kell közölnöm, s ha még mindig volna bennem önmámitás, az ó ítélete majd kiábrándít abból is.

A nevelés feladata az ifjút célja eléréséhez segíteni, minden olyan tényező tehát értékes nevelői eszköz, amely az *ember célját* világosan tárja a lélek elé. Már pedig az emberi élet fönséges célja soha megrendí- több világosságban nem áll előttünk, mint épen a gyónásra készítő lelkiismeretvizsgálatnál, amennyiben itt jut tudatunkra legvilágosabban a célunk elérésében utunkat álló egyetlen akadálynak, a bűnnek nagy jelentősége. Annak az embernek sírkövére, aki gyónni íárt, nem kell írni, amit *Stolz* Albán sok kortársának sírfeliratul ajánlott: „*Hier ruht ein Mensch, der nicht wuszte, wozu er lebte.*”

A helyes lelkiismeretvizsgálásra nagyszerű példa Szent Ágoston „Vallomásai”, ez a vaskos kötetre kinyúló imádság, amelyben a szerző meglátja élttének legkisebb botlásait is, bevallja azokat β bájkódik fölöttük, de úgy, hogy az Isten fönsége előtt porba-hulló lelket már a legkisebb szál sem fűzi többé a múlt bűnei-hez. Nem önkínzás nála a lelkiismeretvizsgálat, nem erőtlen bájkódás s önmardosás. „Meg akarok emlékezni – írja – minden undokságról, amit csak elkövettem . . . Nem mintha gyönyörűségem volna bennük, hanem azért, hogy téged szeresselek Istenem ... szívemmel akarok fizetni szeretetedért. Keserű nekem ez az emlékezés, de még egyszer végigtekintek igen gonosz utaimon, hogy annál jobban érezzem boldogító, biztos, egyedül igaz édességedet.”¹ Íme, mily különbség a gyónáshoz készülőnek önvizsgálata s a delphii jósda által ajánlott önismeret között! A delphii jós – úgy látszik – abban a hitben él, hogy az önismeret már az önnelvélés elvégzése is; ezzel szemben a gyónáshoz készülő jól tudja, hogy lelki állapotának megvizsgálása csak kezdete az önnelvélésnek, melyet azonban csak a bűnök megbánása s az azuktól való elfordulás tesz majd teljessé. Javulni csak az tud, s önmagát nevelni csak az képes, aki előtt világosan áll egy ideál, amely után le két alakítania kell. Már pedig a hatalmas és szent Isten fönséges képe és a bűnökkel elcsúfított emberi lélek képe közti nagy Úr sehol nem villan világosabban elénk, mint épen a gyónást megelőző lelkiismeretvizsgálatban. Épen abban rejlik a lelkiismeretvizsgálat nagy pedagógiai értéke, hogy folyton arra készítet, hogy dolgozzunk lelkünk szébbétévelén. Aki buzgó, azt további haladásra biztatja; aki meg bűnökben él, legalább újra meg újra fölrázza s megszégyeníti.

B) A bánat és az erősfogadás pedagógiai értéke.

Miben áll már most a bánat s az erősfogadás nevelő ereje? Míg a lelkiismeretvizsgálat az észhez szólott és az isteni ideál s az emberi lélek tényleges helyzete közti különbséget az ész tudomására hozta, addig a bánat az akarati és érzelmi köröket mozdítja meg. A bánat nem gyávaság, nem önmagunk cserbenhagyása s merő negatívum – mint Nietzsche tartotta –, hanem jobbik énünk föleszmélése, visszatérés az árulásból a hűséghoz. Az gyávaság volt, amit a pogányok tettek, hogy bűneiket a csillagok káros konstellációjára kenték; gyávaság, amit a modernek tesznek, akik minden bűnüket az átöröklésre s a milieu ellenállha-

¹ Vass: Szent Ágoston vallomásai. Budapest. 1917. I. 46. 1.

tatlan hatására fogják. De nem gyáva a kath. gyónó, mikor férfias őszinteséggel keblére üt s háromszor is mondja: *mea culpa, én vétkem, igen, az én vétkem* Í A bánat nem pusztta negatívum. Igaz, hogy első részében elfordulás a büntől, s ebben negatívum; de ezt kiegészíti a hatalmas pozitívum: odafordulás a jóhoz, az akarat lendületes átfordítása, mint a trienti zsinat XIV. szesszija a „*contritio*”-ról világosan hirdeti: „*animi dolor ac detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero.*” A büntől való elfordulás s az erős fogadás ugyanegy éremnek kettős oldala: nem választhatók szét egymástól. Tehát mikor a büntől elfordulunk, nem gyávák vagyunk, nem személyiségünköt tagadjuk meg, hanem inkább ráakadunk ismét jobbik-magunkra, s bátorságot és erőt nyerünk a szébb élethez. A bűneit bánó ember elégeti, amit eddig imádott, és imádja, amit eddig elégetett; újjászületik és új életet kezd, már pedig a tévesnek felismert élet megváltoztatása nem első» rendű célja-e minden nevelésnek?

C) A bűnbevallás pedagógiai értéke.

A javuláshoz nem elégseges a hibát megállapítani f *azt be is kell ismerni.* A gyónásban fejét meghajtva ismeri el az ifjú, hogy szent törvény van fölötte, melyet ő megsértett; ilyenkor eszébe jutnak még a legkönnyel-műbbnek, még a legszélesebbnek is, hogy Isten törvényei sérthetetlenek.

Aztán itt az ifjú *önmagát vádolja.* Mennyivel más ez, mintha más árulta volna be, vagy hibáján rajta-kapták volna! Aki önmagát vádolja, az szívesen veszi a figyelmeztető szót. minden redőjét feltárja szívénék, elmond minden, amit legjobb barátja s szülői előtt elhallgatott; sőt boldog, hogy végre valakinek teljesen őszintén kibeszélhette magát. Sehol nincs a világon még egy hasonló eszköz, mely őszinteségre s becsületességre ennyire nevelne!

Korunkban ezzel járnak álpróféták; könyvek, tanulmányok, olvasmányok ezzel forognak ifjaink kezében, amelyek a legnagyobb fogalmi zavarral rakják tele fejüket, elmaradottságnak nevezvén az erényt, erénynek a bűnt, s természet jogának az alantas vágyakat. És ami a legrosszabb, nem is lehet ezektől elzárni ifjainkat; hiszen utca, színház, lapok, társaság, sőt – sajnos – már maga a családi élet levegője is telítve van ezzel a felfogással. Mily áldás itt a gyónás, mely újra élesít a tompulni indult lelkiismeretet, s az elfogulatlan gyóntatóatya ítéletével állítja helyre az erkölcsi integritásnak itt is, ott is kikezdett bástyafalat! És ha annyira talán nem is sikerülne vinnünk, hogy ifjaink bűnt el ne kövessék, annyit okvetlenül elérhetünk, hogy *legálabb bűnben nyugodtan élni ne tudjanak*, hanem annak szúrását mindig, mint sebbe beletört tövis hegyét érezzék.

Továbbá azáltal, hogy mindenki gyónni köteles, nagyszerű alkalomhoz jut mindenki, hogy *lelki vezetőre* tehessen szert. A gyóntató-atyának ebbeli tevékenységét, bőséges tapasztalatokból fakadó lelki tanácsainak pedagógiai értékét tulajdonképen csak akkor tudjuk kellőképen mérlegelni, ha ismerjük azt a nemtörődömséget, amelyet sok mai szülő – részint időhiányból, részint vétkes mulasztásból kifolyólag – gyermekei lelki fejlődésével szemben tanúsít.

Lehetséges, hogy az ember félreismeri saját lelkiállapotát; azonban az elfogulatlanul ítélező gyóntató éles szeme könnyen felismeri az önámitást. Főleg érvényesül ez az ifjak gyóntatásában. A testi fejlődés, serdülés éveiben minden ember viharos fejlődést fokozatban megy keresztül; boldog az az ifjú, akit az ébredező új ösztönök, ismeretlen gondolatok s vágyak útvesztőiben egy finom psychológiával dolgozó gyóntatónak éles szeme s biztos keze kalauzol át. Semmire nem állanak jobban a költő szavai, mint erre a korra:

Wer ist ärmer als ein Kind?
An dem Scheidewag geboren,
Heut' geblendet, morgen blind,
Ohne Führer geht's verloren.

De a bűnbánat szentségének nemcsak negatív hatása van, hogy t. i. a már elkövetett rossztól szabadít; ép ily érték annak pozitív oldala is azok részére, akik – hála Istennek – nem esnek el súlyosan. A gyónás nemcsak bűntől szabadít, hanem a bűntől *előre véd is*.

Ez a tény ad feleletet arra az oly gyakori kérdésre, hogy ártatlan, fiatal gyermeket, akik súlyos bűnt

aligha követtek el, miért küldünk szintén gyónni, sőt gyakran gyónni.

A gyónás prezervatív ereje épen az ilyen leieknél tud teljességeiben érvényesülni; mert mindenzt az erőt, amit másoknál a gyónás energiakészletéből a sebekből való kigyógyulásra, a megmerevedésből való felélénkítésre, a halálból való feltámasztásra kell felhasználni, ezeknél az egészség edzésére, a szépség fejlesztésére lehet fordítani. *Aki tehát gyakran gyónik, nem azért gyónik, mert sok a bűne, hanem azért, hogy ne legyen sok bűne!* minden gyónás nemcsak bűnnek eltörlése, hanem energiakészlet felraktározása, preventív nekikészülődés a jövő elkövetkezendő küzdelmeire is. „Et ubi, quaeso – kérdezhetjük *Gersonnal* – potest adhiberi praeservatio cautior pro futuris?”¹ És ha minden visszaesünk is, nem csüggédünk! „Pugnamus contra vitia, non ut vincamus, sed ne vincent”. (Seneca.)

A gyónás és a psychoanalizis.

A köztudatban leginkább Freud Zsigmond nevéhez kapcsolt, de tulajdonképen először Breuer József bécsi orvos által 1880-1882 között kezdtet psychoanalitikus gyógyítási mód alapja az a téTEL, hogy sok idegbetegség s rendellenesség oka az öntudatból kiesett vagy elűzött képzet, amely épen ezen elnyomatottsága miatt az öntudat alatt romboló munkát végez. Már most – szerintük – az orvos legfőbb feladata felfedezni ezeket az elhomályosult élményeket, (mert hiszen maga a beteg nem is tud róluk), valósággal végiggyóntatni a beteget aprólékos és számos hajszálnyi kérdésekkel. Es mihelyt a betegnek tudatára jut, hogy miféle elnyomott élmények zavarták nála az öntudat alól a tudatos napi éjet normális lefolyását, a hysteria, neurosis, phobia, kényszerképzetek s kényszercselekedetek már meg is szüntek. Socrates csak azt mondta, hogy a tudás erényessé tesz, de a psychoanalytikusok szerint íme egészségessé is! (Ezekután nem is csodálkozunk azon, ha egyik képviselőjük, Pfister szerint az Úr Jézus is psychoanalitikus volt.)

Freud nevéhez azonban még egy kevésbé dicsőséges megállapítás is fűződik: a pansexualizmus és panerotizmus, amely szerint a sexuális vonások úgy az egyének, mint egész kultúrák életében oly domináló, minden lenyűgöző szerepet játszanak, hogy „a megbetegedésre vezető befolyások közt az erotikus zavaroknak kell a legnagyobb jelentőséget tulajdonítanunk.”² Freud mix

¹ De pueris ad Christum trahendis. Consid. III.

² Freud: Über Psychoanalyse. 1919. 42. 1.

a csecsemő mozdulataiban (szopási mozdulatok, az ujjak szopása) a kis fiú szeretetében anyja s a leányka szeretetében apja iránt sexualis megnyilvánulást lát, hasonlókép a nevelésben, művészettel, sőt a vallásban is a sexualis hajlamok nemesebb, destillált megnyilatkozását (die Sublimierung) véli felfedezhetőnek. Az már igazán nem enyhíti ezt a megállapítást, hogy a keményen hangzó sexualizmus nevet a „libido” elnevezéssel cseréli fel. A mechanisztiko-materialisztikus világánézet föltétlen törvényeszerűséggel következik a fönti tételekből, mely szerint az ember nem más, mint elvezetet hajszoló gép.

De ez a felfogás más tragikus következményekkel is jár. Mert ha igaz az, hogy az ember minden törekvése s munkája végső gyökérben az erosból fakad, akkor igazuk van azoknak a pedagógusoknak, akik szerint az egyedüli pedagógiai erő is csak az erős, és akik Wynekennel és követőivel kiadták a világba a megdöbbentő jelszót: „Freie Bahn der erotischen Begabung”. A higgadt gondolkodás azonban *teljes erejéből tiltakozik a psychoanalytikusok alapthon állításai és esztelen módszerei ellen*.

Lehetetlen azonban rá nem mutatnunk a filozófiai közfelfogásban beállott arra a gyökeres változásra, amelyet a gyónás megítélése tekintetében a psychoanalizis okozott. Még csak nem régiben is tömegestől hullott a ván a kath. gyónás és morálisunk ellen, hogy amaz kínzás, „lelki mészárszék”, emez meg – kazuisztikájával – erkölcsileg kifogásolható. És íme, most épen a psychoanalytikusok kezdenek „gyóntatni”, de oly faggatással, kínzással, tolakodással és oly hajmeresztő kérdésekkel, aminőket álmában sem mert volna elgondolni a leghírhedtebb kazuiszta sem. Pedig világos dolog, hogy amit a psychoanalizis nagy felfedezőinek tartanak (Individualpsychologie, Affektpsychologie, Tiefenpsychologie stb.), azok, ha nem is ily hangzatos elnevezések alatt, de lényegileg már két évezred óta érvényesülnek a penitencia-tartás szentségében. A lélek legményére szálló lelkiismeretvizsgálásban ugyanazt követelte meg a kat¹. egyház évszázadokkal a psychoanalytikusok előtt, mint amitők ma oly nagy garral hirdetnek új pedagógiai módszer gyanánt: az öntudat mélyén szunnyadó benyomások közé leszállani s búvár módjára napfényre hozni azokat.

Ámde a két eljárás között óriási különbség van. A psychoanalitikus orvos hónapokig, évekig faggatja betegét, végigtapogatja, kopogtatja, hallgatja a lelkét abban a hitben, hogy az öntudatból előzött élmények felszínre hozása már gyógyulást is jelent; ezzel szemben a bűnbánat szentségében a lelkiismeret-vizsgálat s bűnbevallás csak egy rész, mely csak a bánat, erősfogadás s javulás föltételének eleven energiával válik gyógyító erejűvé.

Valaha a gyónást, a bűnök beismérését azzal a támadással szemben is védenie kellett a kath. egyháznak, hogy hibáink beismérése egy másik ember előtt emberfeletti követelmény. És íme, a legmodernebb psychologie megint gyónni küldi az embert (igaz, hogy nem paphoz, hanem idegorvoshoz; de mégis csak „gyónni!”), és öngyilkosok védőirodáit nyitja meg, ahol az élet

hajótöröttjeit azzal mentik vissza az életnek, hogy jól kibeszéltek őket, azaz megint csak gyóntatják, persze a szentségi kegyelem és erő hiányában nem nagy sikерrel.

III. A jó gyónás művészete.

Amit a gyónás nagy értékéről elmondottunk, minden természetesen csak akkor valósulhat meg, ha ifjainkat sikerült a *jó gyónás nem könnyű művészete* meg-tanítani. Az a hittanár, aki diákjait jól gyónni meg-tanította, biztos lehet afelől, hogy hitoktatói munkája nem veszett kárba.

Utaljunk előttük gyakran arra, hogy ha a szentség kiszolgáltatója ugyan a pap is, de a gyónó tevékenysége is közrejátszik a szentség létrejöttében, mert hiszen a Cat. Rom. szerint „sacramenti Poenitentiae quasi materia sunt actus poenitentis” (Pars II. c. 5. n. 13.). Mint test és lélek együtt alkotják az embert, a gyónó tevékenysége s a gyóntató feloldozása együtt adják a penitenciatartás szentségét.

1. Egyik nehéz feladat ifjainkat a helyes önismeretre, azaz

a jó lelkiismeretvizsgálatra

megtanítani, hogy ne egypár bünt mondjanak el, hanem mutassák meg gyóntatójuknak eleven lelküket. Sokan » egész jóhiszeműleg minden lehető és lehetetlen bünt összegyónnak, de mindig az ösztönös és érzelmi élet felületén szaladgálva épen jellemük bensejét, gyöngé akaratvilágukat nem tárrák fel. Ne annyira a hibákra figyeljenek tehát a gyónó ifjak, mint inkább azok mélyebb okaira.

Es itt néhány szót kell ejtenünk

a lelkitükörről.¹

A lelkitükör jogosultságát, amelynek segítségét a lelkiismeretvizsgálatnál a ritkán gyónók igénybe veszik, nem akarjuk kétésgébe vonni. Mint a visszaemlékezés elősegítőjét és bizonyos rend-

¹ Siebenfartner: Über die Beichtspiegelfrage. Katech. Blätter. 1903. évf. 94-96, 145-149. 1. Tower: A gyónótükrökről. Temesvár.

szer előteremtőjét a nagyobb ifjak (nem elemisták!) nyugodtan használhatják. A hiba ott kezdődik, amikor – sajnos igen gyakran – az abból betanult mondatok a bűnbevallás stereotyp formájává válnak s megakadályozzák már a készületnél is a szív mélyére való leszállást. így keletkeznek azután azok az iskolai gyónások, amelyekben majdnem minden gyermek ugyanazt a listát sorolja fel, annyira ugyanazokkal a szavakkal, hogy ha valahol elakadnak, a gyóntató egész biztosan ki tudja segíteni őket a zavarból, mert tudja, hogy most „mi következik”. Sőt, ami még ennél is rosszabb, ennek a mechanikus bűnbeismerésnek eredménye az lesz, hogy felnőtt emberek egy hajszálnyi változtatás nélkül mondják e! diákkoruk bűnbevallási mondatait, holott ezóta már egész benső valójuk más, mint akkor volt.

Mily gyakran megesik pl., hogy az V.-VI. osztályban, a kamaszkor elején, az ifjú óriási változáson megy át. Az eddig tisztafejes diák lustulni kezd; aki eddig oly büszke volt igazmondására, most lépten-nyomon hazudik; tanulás helyett a piszkos, pornográf füzeteket falja; otthon feleselget; folyton utcán csavarog, vagy hasonosrű társaival moziban mulat. mindenki fejcsővála látja a szomorú változást, csak az nem tud róla semmit, akinek legelőször kellett volna mindenről értesülnie, – a gyóntatója,

S nem kell azt hinnünk, hogy ez ifjú készakarva vezette félre gyóntatóját. Nem; ö csak a lelkitükör szavaival – s nem sajátjával – szokott gyónni. Érezte ugyan, hogy azok a régi formulák nem egészen mutatják be mostani lelki állapotát, dehát olyat még soha nem próbált, hogy *saját szavaival egyszer már jól kibeszélje magát a gyóntatósékben*; innen ered szomorú öncsalódása s a gyóntató becsapása.

íme, abban a percben vége a gyónás pedagógiai értékének, «melyben a szentség formává merevedik.¹

Igazat kell adnunk Leonrod, eichstatti püspöknek, aki egyik körlevelében (1882. aug. 25.) így ír: „Nem akarjuk kétségbenvonni, hogy a lelkitükör a hitoktatót nehéz feladatának nagy részétől legalább látszólag megszabadítja és hogy a gyermektől sem kíván különös erőkifejtést, hogy bűneit a lelkitükörben felvesse. De épen ez a könnyűség, aosely a gyermeket a mélyebb összeszedettségtől és komoly elmélyedéstől felmenti és az önmegismerés nehéz feladatát megoldani véli, már elegendő ok arra, hogy ennek a segítő eszköznek igazi értéke felett kételkedjünk. Lehetnek különleges esetek, amelyekben a lelkitükör segíthet,² általában azonban annak vélt előnye csak csalódás. Nem lehet tagadni, hogy az igazi lelkiismeretvizsgáláskor saját

¹ *Könn:* Die seelsorglich-erziehliche Auswertung der heiligen Beichte und der Kommunion, *Mosterts:* Jünglingseelsorge-jében (Herder. 1920.) 101. s. köv. 1.

² Így pl. a lelkigyakorlatoknál, avagy általános gyónásnál, amikor mi is szívesen látjuk a lelkitükör használását.

szívunk mélyére való leereszkedés szükséges, s hogy annak a léleknek ezt az átkutatását, melynek élete s cselekvése minden más lélektől különbözik, sablonszerű mechanizmussal pótolni lehetetlenség".¹

A lelkitükröt sohasem szabad tehát egyszerűen az ifjak kezébe adni anélkül, hogy annak helyes használatát meg nem mutattuk volna. Nevezetesen felhívni az ifjak figyelmét arra, hogy a sok aprólékos részlet el ne terelje szemüket a főhibájukról. A lelkitükör a helyes lelkiismeret kialakítására szolgáljon és ne legyen a gyónához közvetlen előkészítő segédeszköz. Legjobb, ha egyszer *egy évben átnézik, de nem abból készülnek gyónásra*.² A lelkitükör nyomán végzett gyónás elveszti közvetlenségét s egyéni színezetét. A közvetlen, gyermekesen naiv, sokszor ropsztant eredeti s egyéni bűnbevallásból a gyóntató sokkal mélyebb bepillantást nyer a lélekbe, mint a lelkitükör után elmondott sablonos mondatokból. Azt meg semmiképen ne engedjük, hogy a gyónás alatt lapozgassanak benne s onnan olvassák ki az aláhúzgált bűnöket.

2. Mit tegyünk tehát a sablonosság elkerülése végett. Szoktassuk az ifjakat a *bűnök motívumainak* bevallására, vagyis az

önálló bűnbevallásra.

Igen fontos feladat, hogy a lelkiismeretvizsgálás tényleg a mélyre leszállás legyen, kötelességeink meg-sértésének, rossz hajlamainknak, vágyainknak, törek-véseknek komoly fölismerése. Legfőbb törekvésünk oda irányuljon, hogy az egyes vétkek *motívumait, forrásait* is megjelöljék a gyónók, mert hiszen a motívumok ismeretében rendesen egészen máskép minősítjük a vétkeket.

Hogy ez az eljárás korántsem valami moderneskedő újítás a gyóntatás terén, arra vonatkozólag érdemes idézni Szalézi Szent Ferencnek ugyanilyen tanítását Philotheához: „A gyónásban hadd el azokat a fölösleges önvádolásokat, melyekkel nemelyek szokásból illetik magukat. Pl. nem szerettem Istenet úgy, mint kellett volna; nem imádkoztam oly áhitattal, mint kellett volna; a szentségeket nem fogadtam kellő áhitattal stb. Ennek oka egészen világos. Ezen általános vádakból lelkiatyád nem ismeri meg lelkednek állapotát, mert azokat a világ legtökéletesebb emberei is elmondhatják . . . Keresd tehát a vádaknak különös okát s ha azt megtaláltad, egyszerűen és tartózkodás

¹ Id. Könn.: i. m. 100. 1.

² Szuszai felfogását tehát a lelkitükör teljes eltiltásáról túlzottan tarjuk. („Előkészület a nagy napokra.” Budapest, 1908. 36.-37. 1.)

nélkül valld meg azt. Ha pl. arról vágold magad, hogy felebarátodat nem szeretted elégé, ennek oka talán az volt, hogy a szükséget szenvadó szegényen nem segítettél és nem vigaszáltad őt, mikor azt könnyen megtehetted volna. Ha ez így van, akkor erről a különös esetről vágold magad s mond, hogy hanyagságból, keményszívűségből, vagy megvetésből nem segítettél rajta tehetséged szerint. Ép így ne vágold magad, hogy Isten nem imádtad köteles áhitattal... Nem elég azt mondani, hogy hazudtál, ami azonban senkinek sem szolgált hátrányára, hanem azt is meg kell mondanod, hiúságból, öndicséretből, menetezőzésből, tréfából, fejességből történt-e az.”¹

a) Már az első gyónásra való előkészítésnél arra tanítsuk tehát a gyermeket, hogy úgy gyónják meg minden bűnüköt, *ahogy azt elkövették s ne amint azt a lelkitükör mondja*. Minél több konkrét példát hozzunk fel: ha valamelyik gyermek ezt vagy azt a bűnt követte el, azt így meg így kell meggyónnia. A sok példa nyomán aztán rájönnek a gyermekek, hogy amit a lelkitükör valami általános kifejezéssel jelez, azt a bűnt az egyiknek egészen másikép kell megmondania, mint a másiknak. Ha ezt elérjük, a bűnbevallás *egyenibbé öntudatosabbá* válik.

Vegyük csak néhány konkrét példát,

A helytelen gyónásban a gyermek ezt mondja: „Engedetlen voltam huszonhatszor.” A szám nevetséges megjelölését hagyjuk most figyelmen kívül; pusztán ez az „engedetlen voltam” teljesen elégtelen az egyéni bűnbevalláshoz. Mert az egyik engedetlen lehetett pl. figyelmetlenségből és egészen apró dologban; a másik lusta volt megtenni, amit parancsoltak néki; a harmadik már elindult a boltba, ahová küldték, de útközben barátai elcsalták; a negyedik makacsodásból, önfeljúségből. Mennyivel más lesz a gyántató intelme, ha ezeket a mellékeseknek látszó körülmenyeket is ismeri!

Vagy: „Másokat megszóltam.” De miért? Csacskaságból; irigyük a másik előmenetelére; ellenszenvem van az illető iránt stb.

„Bosszantottam, verekedtem.” Igen, de miért? Ez már nem szokásom – így az egyik. Nem szoktam soha, de annyira mérgezítettek, hogy egészen elvesztettem a józan eszemet – így a másik.

„Kötelességet nem teljesítettem”; hányszor gyónják ezt a diákok, de ugyan melyik teszi hozzá, „azért, mert a moziba

¹ Szalézi Szent Ferenc – Platz: Philothea. Budapest, II. kiad. 133.-4. 1.

mászkáltam”, „mert kényelmes vagyok”, „mert folyton Nick Cartert bújtam” stb.

„Misét mulasztottam.” Lustaságból. Elaludtam. Soha nem szoktam pontosan kelní. Kiránduláson voltam.

„Igen heves tisztálatan kísértésem vannak.” Mert gyöngé az akaratom; mert kiskoromtól erősen dohányzom s tönkretettem idegeimet; mert folyton ilyen könyveket olvasok; mert ilyen barátaim vannak; mert ilyen moziba járok stb.

„Hazudtam.” Miért? Féltem, hogy kikapok. Hiúságból, hogy imponáljak. Hirtelen kiszaladt a számon, pedig nem szoktam soha...

Ugye, mennyire más a gyónás, ha így végeztetjük! Elismerrük, hogy az ilyen gyónásnál az előkészület és talán a gyóntatás is fáradtságosabb, de viszont a lelkítükörnek mai módon alkalmazott használata viszont annál eredménytelenebb.

b) Minél inkább fejlődik diákjaink öntudata, és minél több lelkitapasztalatra tesznek szert, ez az önálló bűnbevallás is annál sikeresebb lehet. Ennek hangoztatásáról tehát a későbbi hittanórákon, exhortációkon s magánbeszélgetéseinkben sem szabad megfeledkezniünk. A nagyobbak előtt meg kell említenünk, hogy *sok olyan bűn van, amelyet a lelkítükör nem említi*, s amelyet csak azért, mert abban nincs fölsorolva, még a gyónásból kihagyni nem szabad.

Pl. a féktelen regényolvasás, a pénz haszontalan kidobása, túlságos moziás, korai dohányzás, nagy pénzben kártyázás, örökök korzózás, udvarlás, flirtölés, megbízhatatlanság, szeszé? lyeskedés, kiállhatatlanság stb. Ezekről a lelkítükörben alig hallanak valamit, alig is vallanak valamit, *pedig épen legáltalánosabb hibái a kamászkornak!* Ismét csak konkrét példában mutassuk be, hogy van egy ifjú, akinek ez meg ez a bűne és ha helyesen akar gyónni, akkor annak ezt keli mondania. Csakis az ilyen egyéni gyónással válik lehetővé, hogy a gyóntató felismerje a főhiba s ennek megfelelő utasításokat adhasson.

A főhiba minden emberre olyasfélé sajátosságot nyom, mint á temperamentumok; ha a főhibától szabadulni tudnánk, a többi könnyen menne.

A motívum sok esetben *uralkodó hibája* is a gyónának, ez az a hajlam, amelyből legtöbb bűne fakad. így fogja a gyónó is felismerni vétkeinek gyökerét, az egyes vétkek összefüggését, azoknak egymásmellé, vagy alárendeltségét; szóval így kap céltudatos lelkinevelést.

c) Szintén a gyónásnak minél öntudatosabbá tétele céljából szoktassuk hozzá az ifjakat, hogy minden gyónást egy kis *beszámolóval kezdjenek*; utolsó gyónásom óta javultam (ezt meg ezt már el tudtam ke"rülni), rosszabb lettem (ebben és ebben), vagy nincs semmi változás.

Ezért már a lelkismeretvizsgálást is emeljük a merő bűnvizsgálás vonalánál magasabbra. Nem helyes, ha a lelkismeretvizsgálás folyton csak olyan pontokra fordítja az ifjú figyelmét, amelyeken lelke kisiklott. Ez is kell. De miért mondunk le arról a bátorító, éltető, erőt adó örömről, amit az Isten segítségével elért sikerek megállapítása fakaszt?

Erről a finom pedagógiai érzékről tesz bizonyásot Szent János, mikor első levelében így dicséri az ifjakat: „irok nektek ifjak, mert meggyőztétek a gonoszt . . . Irok nektek fiatalok, mert erősek vagytok és az Isten igéje megmarad bennetek és a gonoszt legyőztétek.” (2. 13. 14.)

Saját praxisomban arra neveltem az ifjakat, hogy a bűnök mellett mondják el azt is, hogy az elmúlt idő alatt mily küzdelmeik voltak, miben győztek, mily önmegtagadást végeztek, mily bűnről szoktak le; és csak érezni kellett hangjukból, mily orom s Isten iránt mily fokozott bizalom kelt bennük, ha bármily kia diadalról számolhattak is be!

Nem kell attól tartani, hogy az ifjak elbizakodott takká lesznek, ha sikerről számolhatnak be. Ellenkezőleg; a folyton csak bűnök után kutató lelkismeretvizsgálat úgyis elég lesújtó eredményt mutat fel; csak bíztatás s felbátorítás tehát a jövő küzdelemre, ha legalább egy-két pontban javulást is tapasztalhatnak» Hiszen úgyis arra kell törekednünk, hogy az ifjak a gyónást ne annyira forrásnak tartsák, melyben időről-időre tisztára mosakzanak, hanem inkább lépcsőnek,, melynek segítségével egyre magasabbra juthatnak.

Bizonyos alkalmakkor, pl. lelkigyakorlatok gyónásánál, igen hasznos az ifjakkal nemcsak általános gyónást végeztetni az utolsó lelkigyakorlat óta, hanem *speciális szempontból tartott lelkismeretvizsgálást is, azaz beszámolást arról, hogy a legutóbbi lelkigyakorlatban meggyőnt főhibájuk ellen az elmúlt évben mennyire sikerült küzdeniök.*

Többször volt alkalmam ilyen gyóntatásban részt venni s épülni azon a mély megrendültségen, frisseségen, lendületen, amellyel az ilyen gyónásokat az ifjak végzik. Akárhány valóságos mérleget állít fel, nyereség- és veszteség-számlát az elmúlt évről. Az ilyen gyónások (amelyekben persze engedjük az ifjakat, hogy kedvükre jól kibeszélhessék magukat!), sok időt vesznek ugyan igénybe; de az is biztos, hogy az az ifjú, aki így szokott gyónni, később felnőtt korában is szívesen fog gyónni menni. És viszont csak az ilyen gyónás lehet igazi lélekvezetés, mert ez a bűnbevallás nem formulaledarálás többé, hanem a való élet színes rajza, eleven lüktetése.

Csak így fogják az ifjak megszeretni a gyónást, vágyakozni utána s önszántukból gyónni menni. Csak nézzük meg, hogy ha véletlenül az ifjak betegek voltak a kötelező közös gyónás idejében, ugyan hányan pótolják később maguktól az elmaradt gyónást? Bizony alig néhányan. Viszont az az ifjú, aki önszántából (pl. a szünidőben) gyónni megy, jelét adja, hogy tudja értékelni a gyónást.

IV. A jó gyóntatás művészete.

A jó gyónás komoly feladatok elé állítja azonban a gyóntatót is. A buzgó lelkipásztor szemében a gyóntatás nemcsak egy szentség helyes kiszolgáltatása, hanem pedagógiai feladat is. Amint az Úr példa-beszéde szerint is (Luk. 18,10. s köv.) ugyanabból az imádságból a farizeus kevés haszonnal tért haza, a vámos meg sokkal, épígy a penitenciatartás szentsége is egyesekben nagyszerű lelki haladásnak előidézője, míg mások fölött nyomtalanul tűnik el. Az a gyóntató, aki nevelőnek is érzi magát a gyóntatásszékben (sehol a világon nincs még egy ilyen egyéni nevelési alkalom!), minden szavát, kérdését, intését bizonyos célnak, nevelési végső ideáljának szolgálatában teszi meg. Már az eddigiekben is adtunk útmutatást a helyes ifjúsági gyóntatáshoz; ezeken kívül itt még néhány követelményre hívjuk fel a figyelmet.

1. A helyes gyónási intelem.

A helyesen választott gyónási figyelmeztetésnek és elégítételek nagy pedagógiai értéke van. Sajnos, a sok esetben sablonos intelem hallatára azt kell hinnünk,

hogy néha a gyóntató nincs tisztában azzal a nagy szuggesztív erővel, amelyet a helyes gyónási intelem kifejthet. Ezt nem volna szabad kiaknázatlanul hagyni, s beérni valami általános jóraintéssel s az ót Miattyánk – öt Üdvözlégy feladásával. A helyes gyónási intelem sokban hozzájárulhat nemcsak a gyónás hatásának fokozásához, hanem annak megszerettetéséhez is.

a) Soha komoly gyónási intelem, figyelmeztetés és útbaigazítás nélkül gyóntatni nem szabad!

„Sokkal többet ér kevés jó gyóntatást végezni, mint sokat elhamarkodva és gyümölcs nélkül.” (Szál. Sz. Ferenc.)

Minden egyes gyónás legyen valóságos lelkiélmény ifjaink számára az abban nyert komoly, egyéni szükségleteket szem előtt tartó intelem által is.

Nem akarunk általánosítani, de rá kell mutatnunk arra a tagadhatatlanul szomorú tényre, hogy felnőtt korukban a hitetlenség sokszor épen azokat lepi meg, akik fiatalokban fokozottan vallásos, de helytelenül alapazott nevelést kaptak. Közismert tény, hogy minisztránsokat, harangozókat, kántorokat mily könnyen fenyegeti a lelki hidegség veszélye, mert folyton szent cselekmények körül forogva hozzászoknak azokhoz, anélkül, hogy buzgalmat különösen élesztették volna. Az ifjú későbbi lelki életére is nagy veszély, ha gyónik, mert az iskola követeli, ha gyónik úgy, mint számtant tanul és mint latint preparál, ha csak sablon volt nála a gyónás s nem vitális lelkiszükséglet kielégítése; az iskolából kilépve együtt hagyja el valamennyit!

Már most mit tartsunk tehát szem előtt a gyónási intelemnél?

b) Az általános intés („tehát ezután légy jó”, „vigyázz magadra”, „bűnt el ne kövess”) nem ér semmit. Ragadjuk ki a gyónásból a legfőbb hibát, vagy még jobb, ha mi kérdezzük a gyónótól: „Mit gondolsz, fiam, melyik volt a legnagyobb bűnöd? Úgy van, az volt. Nos, most figyelj ide”... Es ekkor erre az első, legfőbb bűnére, hajlamára, szokására, amelyikből talán a többi is mind ered, hívjuk fel figyelmét. Mindennap a reggeli imában gondolja el, ma mikor kerülhet olyan helyzetbe, amelyben ez a legfőbb bűne elő szokott fordulni és akkor mint fog majd magára vigyázni.

Akinél megelégszünk a sablonos – s sokszor lélek nélkül elmondott – jó föltétellel: „fogadom életem jobbulását. . .”, ott bizony eredményt hiába várnánk. Hanem a legkonkrétebb megfogalmazással kell megállapodnunk, hogy melyik bűn ellen fogja összeszedni a jövőben minden erejét (tehát nem így: „soha többé *semmi* bűnt nem követek el”), s akkor az ellen a *legrészletesebb* haditervet kidolgozni s a gyónóval megbeszélni (mikor szokta elkövetni azt a bűnt, mily körülmények között, mily eszközökkel használjon azzal szemben, stb.).

Az egyiknek pl. hirtelen eljár a szája, káromkodáshoz szokott. Nos, reggel gondold csak el: most iskolába megyek, ott sokat bosszantanak a fiúk, ohó, ott majd résen leszek. Aztán délután szoktam megint hirtelenül beszálni, itt is vigyázok . . . Este aztán szigorúan ellenőrizni: megtartottam-e, amit reggel föltettem magamban. A legközelebbi gyónásban aztán beszámolni: „Ez és ez volt a különleges jó föltételem. Ennyiben és ennyiben sikerült megtartanom”. Látni kell, mily szent öröm csendül ki szavából, ha sikerről számolhat be!

Aki meg azt gyónja, hogy rendetlen kötelességeinek teljesítésében, annak ajánljuk azt, hogy pl. az áldozás napján a legszigorúbban pontos legyen mindenben. Aki engedetlen volt szüleivel szemben, lessé legközelebbi parancsukat, s kettős örömmel ugorjék annak teljesítése után. Aki megbántotta társát, keressen alkalmat, hogy valamivel igazán megörvendeztesse őt stb.

c) Rendkívül hasznos intelem a leggyakrabban elkövetett bűnökkel *szemben álló erények gyakorlására* figyelmeztetni a gyónót.

Aki hirtelen szenvédélyre lobban és másokat sérteget, annak udvariasságot, aki kiállhatatlan, annak előzékenységet ajánlunk'; aki hirtelen káromkodik, rögtön büntesse meg magát valamivel, (üss azonnal a szádra, de jó nagyot!); aki folyton kíváncsiskodik, hagyja abba az olvasmányát a legérdekesebb résznél, vagy érkezett levelet ne bontsa fel 10 percig; aki lusta, pontosan keljen fel, stb.

d) A helyes gyónási intelem a *bánat fölkeltésében* is igyekszik a gyónót öntevékenységre bírni.

„Nézd csak; ezt a nagy bűnt tetted. Mondd, boldog voltál utána? Nyugodt? Látod már, mily szomorúan megcsalt a kísértés? Mily hálátlan voltál Istenhez! Érzed? Mennyivel szébb lett volna, ha gyöztél volna abban a kísértésben! Ezentúl erősebb leszel, ugye?”

Sok bizalmat mutatni a javulást ígérő lélek iránt! „Hiszen látom, fiam, hogy nem érzed jól magad a bűnben. Azért jöttél gyónni, hogy most még vegye le rőlad az Úr ezt a nehéz adóságot; hanem ezután . . . Nos, ezután, kerül, amibe kerül, de

vissza nem esem! Tudom, hogy így gondolkozol. Ha nem így gondolkoznál, nem térdelnél itt.”

e) De nem kevésbé fontos *bizalmat is szuggerálni* a talán reménytelen lélekbe. Sokszor látjuk, hogy a komoly vereségről szóló gyónás után mily ijesztő levertség, passzivitás veszi hatalmába a gyónót.

Minthá mondaná: „Bizony, így megy ez már évek óta. Rajtam már nem lehet segíteni”. Persze, hogy nem is lesz változás az ilyen hangulatban végzett gyónás után, hacsak nem igyekszünk a bizalom aktivitásával kilendíteni ezt a passzivitásba fagyott lelket. „Nem szabad csüggedned! Legalább csak akarsz-e változni? A jó akarat csak megvan benned?”

Aztán ha nem is tudjuk még nagy eredmények örömével fokozni küzdő kedvüket, ne mulasszuk el kihasználni legalább a kis sikereket.

„Nézd, fiam, a múltkor már két hétag meg tudtad állmi enékkül a bűn nélkül; látod, mégis csak van akarated. No most! Most próbáld még tovább!”

Visszaeső bűnösöknél különösen fontosnak tartjuk, hogy pár szóval a *jövőre*, az esetleg elkövetkező új bukásra is kitérjünk.

Hányszor tapasztaljuk u. i., hogy a komoly erős fogadás vétőben megvolt ugyan a gyónás pillanatában, de bizony gyöngének bizonyulván, a gyónó ismét elbukott, – és mi lett a vége? Az első bukás összetörte az erős fogadást is, s az első bukás után a szegény lélek valósággal ellenállás nélkül dobta magát a bűnök tömegébe. Két hétag sikeresen küzdött a bűn ellen, egyszer sem követte el; akkor egyszer szerencsétlenül beleesett, „most már úgyis vége az erős fogadásnak!” – gondolja, és a következő két héten minden nap elköveti. Hogyan lehetne ennek elejét venni? Tegyük szóvá az intelem keretében egy esetleges bukás lehetőségét is. „Tudom, fiam, hogy most életre-halára elszántad magad. De nézdd csak, ha egyszer mégis megtörténnék veled a baj és újra elesnél (no, én hiszem, hogy nem lesz; de ha mégis . . .), hát ne törjön az össze. Rögtön tökéletes bánat s a jó akarat felszítása; Nem és nem! Nem akarok elesni! minden a jó akaraton fordul meg. Baj, hogy újra elbuktál, hanem még nagyobb baj volna, ha most aztán fekve maradnál.”

Így kell – mindig *pozitív célt tartva szem előtt* – a gyónási intelmeket megválogatni. Az egyiket pontosságra, a másikat rendtartásra, föltétlen igazmondásra stb. kell figyelmezettetnünk.

A legközelebbi gyónásban aztán számoljanak be, hogy mennyi eredménnyel sikerült megtartaniuk a kitűzött javulást. Ha nem sikerült, ismét és ismét ezt tüzzük ki nekik új meg új szempontok szerint világítva meg küzdelmüket. Csak így lesz a „penitenciatartás a leghathatosabb egyéni eligazítás eszköze”, mint azt a magyar püspöki kar egyik körlevelében kívánja.¹

Mily könnyebben válik lelki élménnyé az ilyen gyónás és mennyivel könnyebb az ilyet megszerettetni az ifjakkal, mint ha éveken keresztül minden ugyanazt a régen betanult jámborkás intelmet adják nekik!

2. Helyes penitencia.

A penitencia megválasztásának is *nagyobb változatossággal* és *nagyobb tervszerűséggel* kell történnie, mint ahogy az átlagosan szokásos.

a) A mai általános gyakorlat alig ismer más penitenciát, mint az *imádságot*. Ezen gyakorlat mellett szóló érvek tényleg oly komolyak, hogy általában ki is kell tartanunk mellette. A nagyobbaknak azonban adhatunk néhány percnyi elmélkedést is az Oltáriszentség előtt; vagy a „Miatyánk” elmélkedő elvégzését stb.

De azért az imádság feladásánál is ki kell emelni azt a fő szempontot, amelynek ápolását a jelen gyó-

¹ Így ír a körlevél: „A penitenciatartás szentsége; a lelkiismeret ébresztésének s a lelkiismeret irányításának szentsége. Az a szentség, hol a zárkózott szívek is megnyílnak s a gyermekek, akikkel nem bír senki s «kik bizonyos kérdésekbe a némák, mint a sír, bizalomra gerjednek. A penitenciatartás szentsége egyszersmind a leghathatosabb egyéni eligazítások eszköze, amire ugyancsak szüksége van a gyermeknek . . . Mily fontos dolog már most a szívekbe behatolni, kísértéseket, fölfogásukat, nehézségeket megismerni! . . . Buzdítson erre mindenjunkat a nagy föladat, hogy lelkekkel állunk szemben, kiket szorgosan kell kezelnünk, behatóan és okosan tanítanunk, hogy ezáltal öntudatra segítsük bennök a nemes érzést s ők tudva, akarva forduljanak el a rossztól a jóhoz”. (Kath. Nevelés. 1912. 267-9. 1.)

jiásban épen kiválasztottuk. Az imapenitenciát is lehet annak az erénynek gyakorlásához kapcsolni, amelyet a bűnös épen megsértett.

Így pl. Neked legnagyobb hibád a szeretetlenség másokkal szemben. Penitenciául mondj el őt Miatyánkot Jézus őt sebének tiszteletére és egy percig mindegyiknél gondolj arra, hogy mily nagy szeretetről beszél s szeretetre int téged ez a vérző őt seb. Vagy: Penitenciául mondd el a lorettói litániát s minden egyes könyörgésnél gondolj magadra; ilyenformán: Kegyes és irgalmas Smz! – és én milyen vagyok? Hívséggel teljes Szűz – és én az vagyok-e? Szeplőtelen Szűzanya! – és én? Makula nélkül való Anya! – és én?...

b) Legyen azonban a kirótt penitencia *tervszerű* is, ázaz *nevelő erejű*.¹

A tridenti zsinat világosan hirdeti ezt, mikor az elégtétel gyáránt feladott cselekedetekről így ír: „Azok meggyógyítanak a bűn maradványaitól (peccatorum reliquiis) és a bűnös élet által szerzett bűnös hajlamokat az ellenkező erénygyakorlatok által megszüntetik” (s. XIV. c. 8.). A „bűn maradványai” alatt azokat a káros diszpozíciókat kell értenünk, amelyeket a megelőző bűnös élettel szereztünk, s amelyeket a feloldozás meggyöngít ugyan, amelyeket azonban még inkább eltüntetni épen a pedagógikus-penitencia feladata.

Akkor nevelőerejű az elégtétel, ha elvégzése már összekapcsolódik a főhiba legyőzésével; ezért jó a hosszabb időre kinyúló penitencia (hiszen az ősegyház nem a mai bűnbánati *aktust* ismerte, hanem a bűnbánati *fegyelmet*), pl. egy héten át minden reggeli imánál felújítani a gyónásban tett ígéretet.

A római katekizmus a penitencia három faját sorolja fel: imádság (vagyis bármiféle vallási aktus), bojt (vagyis mindenfajta önmegtagadás) és alamizsna (vagyis bármiféle jócselekedet).

Az imádság *mellett* tehát (valami imát t. i. minden adjunk fel penitenciául) az ifjak penitenciájába – főleg pedagógiai szempontból – ügyesen át lehet venni a régi bűnbánati *fegyelemnek* is egyik-másik elemét.

Pl. A lustánál előírhatjuk, hogy a következő három napon imádságban s tanulásban még annál is jóval pontosabb lesz, mint

¹ Göttler: Erziehliche Buszen. Katech. Blätter 1917. évf.

ahogy a kötelesség megkívánná. Akinek nyelvével van baja, fél-napon át ne beszéljen egy szót sem (az elkerülhetetlenül szük-ségeset kivéve). Aki szeretetlen volt otthon, szerezzen oromét szüleinek. A torkosnak lehetne némi bojtot előírni, vagy, ami még jobb, legkedvesebb édességükből hagyjanak az asztalon egy darabot. Másoknak pl. feladni, hogy imájukat térdelve végezzék, jöjjenek többször gyónni, minden nap végezzenek lelkiismeretvizsgálatot, a nem nagyon ízlő tanulást ajánlják fel penitenciául, játékban, olvasmányban, szórakozásban tagadjanak meg valamit maguktól, az Oltáriszentséget látogassák meg stb. önuralom s nyugodt viselkedés környezetünkkel szemben szintén kitűnő pe-nitenciák, mert hiszen elég sok bűn épen ennek a hiányából ered. Leginkább nevel az a penitencia, amely erkölcsi cselekvéssel, erőfeszítéssel jár.

Természetesen mielőtt ilyen penitenciát adnánk fe) meg kell az illetőkkel beszálnunk, hogy föltünés és nagyobb nehézség nélkül el tudják-e végezni. Épülni fogunk, mikor látjuk, hogy a jóakarat mily készséggel megvan az ifjú gyónóban az ilyen penitenciák elvál-lalása iránt is.

Az ilyen penitenciák feladásánál minden hívjuk fel a figyelmet arra a *pozitív célra*, amelyet a penitencia által elértni akarunk. El kell mondanunk az ifjaknak, hogy csak ilyen állhatatos és öntudatos önnevelői munkával fejlődik bennük a jellemes férfilélek s hogy az a lelkiharc csak segítség nekik a benső lomhasággal s fiatalkori állhatatlansággal szemben. így elérjük, hogy az ilyen penitenciáknak – a szentségi eredményen kívül – akaratnevelő hatásuk is lesz; már pedig ez rendkívül fontos, mert hiszen a bűn elkövetésében is az akarat volt hibás.

V. A gyakori gyónók vezetése.¹

Ifjúságunk lelkinevelésének egyik legelső eszköze a gyakori gyónás. A gyakori gyónás azonban bizonyos sajátos követelményeket ír elő a gyónók vezetésére

¹ *Baur: Beseligende Beicht (Betrachtungen und Gebete f. der öfteren Empfang des hl. Bussakramentes).* Herder. *Pámer: Die Quelle des Friedens (Praktische Unterweisungen zum würdigen Empfange d. hl. Sakramente d. Busze u. d. Altares).* Herder. *Rademacher: Pädagogisch-psychologisches zur Andachtsbeichte.. Theologie und Glaube.* 1917. évf. 305-314. 1.

nézve, amelyeket külön foglalunk össze. A gyónás szentségi hatása bármilyen gyóntatás mellett megvan ugyan; nem így azonban annak *nevelő* hatása, ami pedig felmérhetetlen érték a természetföltölti élet fejlesztésére nézve. A gyónásban rejlő pedagógiai erők kihasználása főleg a gyakori, *pusztán ájtatosságból* („materia libera”-val) végzett gyónásoknál fontos, hogy a gyónót a megszokással járó minden napiság veszedelmétől megmentsük.

1. A gyakori gyónók rendesen csak bocsánatos bűnöket gyónnak meg, és mindenkor ez a körülmény is különös feladatot ró a gyóntatóra.

Dogmatörténeti tény, hogy az öskeresztenységben eleinte csak a halálos bűnöket gyónták meg s a bocsánatos bűnök megyónásának gyakorlata csak a IV. és V. században kezdődött.¹ A szerzetesi közös élet kifejlődésével u. i. a szerzetesek kisebb hibákat és gyarlóságaikat is feltárták az apát előtt (még ha az nem is volt felszentelt pap), hogy tőle *lelki irányítást* nyerjenek. Később ezeket a kisebb botlásokat bevették a gyónásba is, s a VIII. századtól kezdve a bocsánatos vétkek megyónása általá-
nossá vált a világi hívek közt is.⁸

A gyakori gyónásban a régi egyháznak azt a szellemét kell felújítani, amely a bocsánatos bűnök megyónása által nem annyira bűnbocsánatot (mert hiszen ezt sok más úton is elérhetjük), hanem első-
sorban lelki vezetést s tökéletesedést keresett.

Már most ebből mi következik?

Nem szabad a gyónás szentségi hatását egyoldalúlag

¹ *Bruders: Einführung läszlicher Sunden in das Bekenntnis der Beicht. Zeitschrift f. kath. Theologie. Innsbruck. 1910. 533.*
 8. köv. 1. *Dudek: Bűnbocsánat az ösegyházban. Budapest. 1910. 115. s köv. 1. Hogy a csak bocsánatos bűnöket tartalmazó gyónásnál mennyeire fontos a *lelkivezetést* hangsúlyozni, kitűnik az ösegyház gyakorlatából, amely szerint az első négy (sőt egyesek szerint hétféle) században általános szokás szerint csak azok gyóntak, akiknek halálos bűnük volt. A bocsánatos bűnök eltörlését u. i. sok más eszközzel meg lehet nyerni. így érthető 1., hogy Szent Ciprián, Szent Ambrus, Szent Ágoston, Szent eromos soha életükben nem gyóntak. V. ö. *Scharsch: Die Devotionsbeichte. Leipzig. 1921. 22-23. és 40. 1. L.* még *Mihályfi: Az emberek megszentelése. Bpest. 1921. 125. l.**

⁸ *Werdenich: A bocsánatos vétkek gyónása a lelkitökéletes-bülés szolgálatában. Eucharisztikus Értesítő. 1921. évf. 36. 1.*

értékelnünk, mintha az a bűn-eltörléssel már kimerült volna; mert hiszen jelen esetben – csak bocsánatos bűnökről lévén szó – a gyónás nem is *gratia prima*-t ad, hanem *secunda*-t, erősíti az el nem vesztett (csak elgyöngült) kegyelmi életet. Az ilyen gyónásban a főszóna tehát nem a máskülönben „*finis Primarius*” címen említett bűneltörlésen, hanem a „*finis secundarius*” helyén szereplő erősítésen és lelki vezetésen legyen.¹ Tehát: *tudatos, pozitív tövezet a keresztenyé életre.*

Igaz ugyan, hogy ez a lelkivezetés sok más alkalommal is történhetik; de soha kedvezőbb körülmények között nem, mint a gyónásban. A privát buzgóságból végzett gyónásnak önálló jelentőséget épen akkor fogunk adni, ha az nem pusztán áldozási előkészület lesz, – mint ma még sok gyöntató szemében az, – hanem ha minél jobban érvényesíti nevelői hatását; ha nem lesz csak bűnbocsátó, hanem egyúttal a lelkimagaslatokra vezető eszköz is.

2. A gyakori gyónás jelentősége tehát nem elsősorban a bűneltörlesben áll, hanem a *harcra erősítésben*; mert hiszen a *gratia habitualis*, amelyet a szentiségekben kapunk, a megszentelésen kívül itt még oly irányban is dolgozik, hogy természetünknek a bűn által okozott, s a megigazulás után is még megmaradó gyöngeséget gyógyítsa, erősítse.² Ez a *gratia habitualis* aztán jogot ad a *gratia actualis* tömegéhez abban a pillanatban, mikor szükségünk van rá, hogy meg tudjunk állani a kísértésben.

Emellett minden gyónás – főleg ha a bánatunkba befoglaljuk régebbi bűneinket is – az ideiglenes büntetésekből is eltöröl.³

¹ Annál inkább ez a helyzet, minél kisebb gyermekek gyakori gyónásáról van szó; a kis gyermekek gyónásában alig találkozunk súlyos bűnnel, tehát „a gyermekgyónások értéke főleg pedagógiai erejükben rejlik” (Gatterer: *Kinderseelsorge*. Innsbruck. 1924 86. 1.)

² Ezért hívjuk a penitenciartás szentségének kegyelmét „*gratia sanativa*”, vagy „*gratia resuscitativa*”-nak, ellenben a keresztség kegyelmét „*gratia regenerativaknak...* Per baptismum spiritualiter renascimur... Quodsi per peccatum aegritudinens incurrimus animae, per poenitentiam spiritualiter sanamur”. (Oecr. pio Armenis. Denzinger: *Enchiridion*. 590.)

³ „Qu an to ai quis pluries de eisdem peccatis confitetur, tanto magis poena minutur.” S. Thomas, Suppl. qu. 10. art. 2.

3. Az a lelkinevelés, amelyet a gyakori gyónástól elvárunk, kettős követelményt támaszt a gyóntatóval szemben: a) egyéni megítélezést s b) egyéni vezetést.

a) Egyéni megítélés. Nincs két teljesen egyező emberi szervezet, annál kevésbé kél egyforma leiek. Ha ezt megfontoljuk, nem csodálkozhatunk, hogy ugyanolyan bünbevallási formula a különböző egyéneknél gyakran egész különböző lelkihelyzetet jelent. A gyóntatónak kell tehát mintegy a sorok között olvasni tudnia s az egyenlő szavakból a különböző lelkiállapotokat kifejtenie. Ezzel függ össze az a fontos feladat is, – amelyet nem lehet elégége hangsúlyozni. – hogy inkább a *szokásos* hajlamok, a *legfőbb* bünforrás, az *állandóan* visszatérő bún felfedezésére s gyógyítására törekedjünk, mintsem az egyes esetek megbeszélésére. Hiszen az egyes tettek már ezekből a hajlamokból fakadnak. A konkolyt kitépni kell s nem csak lekaszálni; mert amint a lekaszált rét újra kihajt, ép olyan a veszély, hogy a gyónással csak lekaszált (de ki nem tépett) bún is újra fakadni fog.

b) Egyéni vezetés. A prédikációkban tömegeknek beszélünk, gyónásban egyénekkel van dolgunk. Sehol tehát oly kevessé nem szabad sablonosán eljárni, mint a gyóntatásnál.

a) Mindjárt egyénileg kell megszabni a gyónás *gyakoriságát* is. Egyiknek hasznos lehet a heti vagy kétheti gyónás, a másikra mar erősebben s károsan hathat a „*quotidiana vilesunt*” törvénye. Mindenesetre elvünk legyen: *inkább gyónjanak az ifják ritkábban, de komolyan, mintsem gyakran és felületesen!* A gyakori heves kísértéssel küzködő, szenvédélyes természetű hasznát látja a heti gyónásnak; a nyugodt, ártatlanságban csendesen virágzó, szenvédélyektől nem zaklatott lélek kevesébbel is beéri. Ilyeneket havi egyszeri gyónással is nyugodtan ereszthetünk a gyakori áldozáshoz; sőt lelkivezetésünk célja legyen, minél több lelket ránevelni erre az állapotra. Ideálisnak azt az iskolát tériük, amelynek *minden* növendéke havonkint *önként* szenígyő!»ási végez, és havonként többször áldozik.

β) Az egyéai kezelés főkép nyilatkozzék meg a bünbevallást követő *lelkírirányításban*. Amelyik gyóntatóban tényleg ég a vágy, hogy ezt a lelket elcre vigye, és emellett kellő lélektani éleslátása is van, minden gyónási anyagban fog találni, olyan részt, amelybe belekapaszkodhatik s amelybe a javulás magját elvetheti. A „*discretio spirituum*” régi gondolatának – bár nem ez az eredeti jelentése – bátran adhatjuk ezt az új értelmezést is: minden egyes lelket külön vizsgálni s különös sajátosságainak s szükségletének megfelelően kezelni!'

Ha a ritkábban gyónók be is érhetik a gyónás buntörlő eredményével, a gyakori gyónóknál okvetlenül hozzá kell venni a *gyónás nevelő, javító hatását* is. Ebből azonban fontos szabály

¹ Wunderle: Seelsorge und Religionspsychologie. Theologie und Glaube. 1922. évf. 270-277. 1.

következik. Aki u. i. a gyónásban elsősorban tiszta tiszta keres, a főszülött a bocsánatos bűnök kimerítően pontos bevallására fordítja (ami pedig nem is volna kötelező); ahol azonban a pedagógiai hatást értékelik többre, ott a kedvenc hibának, a fő alapból annak részletes megtárgyalásában nyilvánul a gyónás. Nézetünk szerint leghasznosabb mindenkit eljárást összekapsolni, úgy, hogy a gyónó hadd végezzen bocsánatos bűneiről is teljes bevallást, de utána – a gyónási intelmekben – egyetlen egy bünt, a legfőbbet ragadjuk ki az elmondott anyagból, annak legyőzését tárgyaljuk meg a gyónóval részletesen, s az általános erős fogadás mellett erre az egyre vonatkozólag tétesünk vele egészen konkrét föltételeket.¹

γ) Főkép gyakran hangoztassuk az ilyen gyónók előtt az *Isten szeretetét*. Míg a ritkábban gyónóknál sokszor örülünk, ha épen valamikép elegendő bánatot s javulási szándékot találunk, a gyakori gyónók lelkinevelése már magasabb célt tüzzön ki, nevezetesen *Isten szeretetének* ébresztését. Nem elég csak elméletben megcáfolni azt a téves állítást, hogy a katholikusok csak az isteni jutalomért erkölcsösek s csak a büntetéstől való félelemből kerülik a rosszat, hiszem igyekezünk is kell, hogy nevelési gyakorlatunk megfeleljen az ellenkező elméleti tanunknak. A túlvilági jutalom és büntetés kizárálagos motívumai könnyen lelki egoistákat nevelhetnek, akik folyton csak „érdemszerző cselekedeteket” akarnak felhalmozni saját maguknak s emellett az igazi kötelességteljesítő, komoly, következetes kereszteny élettől távol állanak. Természetesen az átlagos lelkinevelésben nem lehet nélküözni a jutalom motívumát sem, de a gyakori gyónók lelkületét igyekezzünk az istenszeretet magasabb eszményei felé is emelni.

VI. Aggályos lelkű ifjak vezetése.²

Szólnunk kell röviden még az aggályos lelkismerű ifjak kezeléséről is.

A gyermeki lelkismeret rendesen igen finom, s könnyen hajlik az aggályosságra. A gyengéd lelkismeret természetesen még nem aggályosság, mert ha nagyon is fél valaki a bűntől, lehet azért tiszta fogalma tetteinek súlyosabb vagy könnyebb voltáról s lehet ereje, hogy ezen belátása szerint cselekedjék.

¹ Scharsch: i. m. 160. 1.

² Dubois: *L'ange conducteur des âmes scrupuleuses ou crainitives*. Lille. Grimes: *Traité des scrupules*. Paris. Raymond: *Der Freund der Nervösen und Skrupulanten*. Gemelli: *De scrupulis*. Florenz. Reuter: *Neoconfessarius* n. 255. Bergmann: *Die Seelenleiden der Nervösen*. Herder. Muncker: *Psychischer Zwang und seine Beziehungen zu Moral und Pastoral*. Drüsseldorf.

A skrupulózus léleknél azonban *épen az elkövetett tett helyes megítélésének képessége hiányzik*.

Gyermekeknél oka lehet ennek öröklött pathologikus hajlamuk, vagy pedig a fejlődési évek fisiológiai zavarai (a leányoknál ez utóbbi gyakrabban). De okozhatja az aggályosságot az a mulasztás is, hogy nem tanítottuk meg az ifjakat világosan különbséget tenni a kísértés és bűn között (fontos!)¹; vagy oka lehet a helytelen nevelési módszer is, ha t. i. az ifjak elé csodálni való, de rendes emberi körülmények között *elérhetetlen ideált* mint okvetlenül kötelező törvényt állítanak s ha a tanácsokból parancsokat csinálnak. Nem csoda, ha az ifjú, mikor az elébeállított elérhetetlen ideáltól – talán legjobb akarata mellett is – elmarad, arra a gondolatra jön, hogy az erkölcsi törvényeket kielégítően talán nem is lehet betartani. Oka lehet végül a bűnös élet után megtért lélek másik végletbe csapása is.

Az ifjak aggályoskodása – épen gyengédebb lelkismeretükből kifolyólag – gyakrabban előforduló betegség, mint a felnőtteké; és legnagyobb veszedelme az, hogy ha kellő kezelésben nem részesítjük, néhány év multán teljes hitközönybe csap át.

A skrupulus gyógyításánál tekintetbe kell venni annak okát és ha pathologikus hajlamokból fakad, orvosi gyógypedagógiára is szükség van a lelkivezetés mellett. Igen sok esetben a gyöngé idegzet az oka a bajnak; ilyenkor tehát azt igyekezzünk erősíteni (alvás, pihenés, szabad levegő, táplálkozás). Legyünk nagy türelemmel az ilyen ifjak panaszai iránt, anélkül persze, hogy abban túlzásba mennénk. Ha mindenig ugyanazt a nehézséget adják is elő, az tény, hogy erre a kibeszélésre szükségük van s utána legalább egy ideig nyugalmat találnak. Főkép szükséges, hogy a kereszteny életmorál igazi célját s a *tényleg* kötelező parancsokat helyes világításban állítsuk e'ébük; Istenben ne valami kicsinyeskedő bírót lássanak, aki minden forgácsot mérlegre rak, hanem szerető

¹ Lelkineveiés érdekében beszámolhatnak ugyan a gyónásban kísértéseikről is, de minden tegyük hozzá, hogy nem egyeztek bele.

Atyát. Arra is rámutathatunk, hogy bizonyos titkolt *gőg* is rejőzik abban a túlzott aggályosságban, amikor mi az emberi romlott s meggyengült természet mellett is magunkat teljesen hiba nélküliknek akarjuk tartani. Mindeme megfontolás mellett igyekezzünk megértetni velük, hogy rosszul jár az órájuk és addig nincs gyógyulás, míg az ő elromlott órájukat a mi jó óránkhoz nem igazítják. Hivatkozunk nyugodt perceikre, melyekben maguk is belátják, hogy lelki betegek, tehát más szavára kell hallgatniuk. Föltétlen engedelmességet követeljünk magunkkal szemben. Amit parancsolunk nekik (ezeknek nem lehet „tanácsolni”), föltétlenül tartsák meg s akkor legyenek nyugodtak: magunkra vesszük lelkükért a felelősséget.

A legjobb kezelése azonban ennek a bajnak a *lelkierőm s bátorság felszítása az ifjakban*: isten végteленül jó, parancsaival nem kínozni akar minket (az erkölctan pozitív tárgyalása!).

Az Istenbe vetett határtalan bizalom s az öszinte, meleg, odaadó istenszeretet fölkeltésével, s ilyen érzelmeknek a lélekbe való bekalapácsolásával igyekezzünk szorongató kényszerképzeteiket elűzni. Az Isten fiainak szabadsága, a megváltás gondolata nem ismerheti a kínzó aggályosságot; az Isten nyugodt, örvendetes szolgálatot vár tölünk s nem általán éjszakákat.

A helyes gyakorlati eljárás ez: az aggályosokat csak akkor köti egy előírás vagy tettük csak akkor volt bűn, ha minden által az első pillanatban szembeszökő (evidens) előttük a kötelezettség vagy a bűn. Mihelyt azonban egy „talán” felmerül, már nem kötelezettség az számukra s nem bűn, mert ez a bizonytalanság nem téves lelkiismeretből fakad, hanem merőben ídegyöngeségből. Ha az aggályosság nagyobbfokú, ajánlatos az ilyeneknek a beteg területre nézve megtíltani a lelkiismeretvizsgájást is, sőt jó, ha gyónáshoz is inkább csak bánatébresztéssel készülnek, s a lelkiismeretvizsgálást a gyóntató kérdései pótolják.

Neveljük rá őket, hogy ne minden apróságot abból az egyetlen szempontból vizsgáljanak: ez bűn, ez meg nem, hanem lendületes odaadással ajánlják fel életüket Istennek és aztán éljenek abban az örömben, hogy ők bűnt elkövetni ezután *nem is lesznek képesek!* Aminthogy úgy is van, hogy aki oly komolyan törekszik a lelkiélet után, mint épen a skrupulózusok, azok-

nál a súlyos bűn szinte lélektani lehetetlenség; mert hiszen az a végleges szakítás Istennel, amit a halálos bűn jelent, nem hirtelen történik, hanem több előzetes, nagyobb hütlenség után.

Egyet minden esetre jól jegyezzünk meg: *Legyünk nagyon óvatosak a halálos bűn megállapításának osztogatásában!* Annál veszélyesebb az elhamarkodott ítélet, minél finomabb lélekkel, minél több erkölcsi idealizmussal állunk szemben. Nem hiába írja Szent János: „A szeretetben nincs félelem, hanem a tökéletes szeretet kizára a félelmet, mert a félelem gyötrellel jár; aki pedig fél, nem tökéletes a szerezetben.” (Ján. 1. 4, 18.)

Megszívlelendőknek tartjuk *Mager* szavait: „Nagyon sok olyan gyermekhiba van, amelyeket nem szabad bűnöknek tekintenünk. Fiatal könnyelműség, gondatlanság, értelmetlenség még nem bűn ... Neveljük a gyermekeket lelkiismereteknek, de ne aggályosoknak! Tanítsuk meg őket, hogy kerüljék a bűnt, de sokkal inkább, hogy tegyék a jót. Az Isten félelme minden esetre erős motívum erre, de sokkal értékesebb Istennek s minden jónak szeretete. Gyermekek halálos bűnt talán soha sem követnek el; mert hiányzik náluk úgy a megismerés mint a gonosz akarat.”¹

Ha túlhamar kimondjuk a halálos bűn megállapítását ott is, ahol csak a külső, anyagi, kazuisztikus tény forog fenn a formális halálos bűnt feltételező benső gonosz akarat nélkül, nagyon könnyen megfagyasztjuk a lélek becsületes harci kedvét; és viszont mélyre gyökerezett rossz szokásokat is kiírthatunk azáltal, hogy az ezekkel ellentétes erények örömteljes gyakorlására buzdítjuk fel a lelkeket.² „A gyerme-

¹ *Mager*: I. m. 108. 1.

² Mikor azonban a gyónás felemelő hatása és pedagógiai értéke névben így tiltakozunk az ellen, hogy lépten-nyomon meggondolás nélkül állítsuk fel a leksi élet országútja mellett a „*Sub gravi!*” felírású tilalomfákat, épen nem akarunk *Wittig* hírhedt „Megváltottak”-jainak táborába állani. Sőt mindez épen azért hangoztatjuk, hogy minél kevesebb jogosultsággal legyen szabad leírni az alábbi mondatot: „*Je gewissenhafter und frommer der Katholik, desto gröszer wird die Angst und Pein und Plage wegen der Sünde, so dass mir einmal ein Mann sagte: Nein, fromm werden will ich nicht, da hat man ja keine Ruhe mehr im Innern.*” (*Wittig: Meine Erlösten in Busze, Kampf und Wehr*. 1923. 45. 1.) A helyesen gyónó nem ismeri az ilyen nyugtalanságot.

kekbe bele kellene ültetni azt a meggyőződést, hogy a halálos bűn olyan szörnyű szerencsétlenség, ami egy jó keresztnyel sohasem, vagy csak nagy ritkán esik meg.”¹

A küzködő, emberi gyengeségből bukdácsoló visszaesőknek meg legyen vigasztalásuk *Szent Bernát* szava: „Nem abban áll tökéletességünk, hogy már tökéletesek vagyunk, hanem abban az állhatatos törekvésben, hogy tökéletesekké legyünk”.

VII. A gyóntatás technikájához.

Épen mert a helyes gyóntatás ennyi finomságot és pedagógiai ügyességet igényei, könyvből és tanácsokból azt teljesen elsajátítani nem lehet. Ebben a résznevő, *meleg papi szívvel párosult hosszú gyakorlat* tesz mesterré. Mégis hasznosnak véljük itt egy pár egészen gyakorlati megjegyzést fűzni az elmondottakhoz, amelyek alkalmasak arra, hogy ifjúságunk gyónását minél gyümölcsözöbbé tegyék,

1. minden közös iskolai gyónás előtti hittanórát gyónási előkészítésre kell fordítani. Nem túlzás, mikor azt állítjuk, hogy ezekről az előkészítő óráktól sokban függ a közös gyónások eredménye, mert csak kellő előkészítés által válik az iskolai fegyellemmel kikénszerített vallásos cselekmény az ifjak egyéni, önálló lelki ténykedésévé!

Mit adjunk ezeken az előkészületi órákon? Nem katekizist a penitenciartás szentségéről, sőt nem is lelkiismeretvizsgálatot. Hanem igyekezzünk az ifjak érzelmi világára hatni: bánat s erős fogadás motívumai, az életmód megváltoztatása; a bűn rútsága; felelösségeink lelkünk sorsáért; Krisztus szervedése; az erény szépsége; a bűnnélküli lélek öröme. Nem szabad restellenünk bizonyos kenetek megilletődöttséget sem a hangunkban. Főleg fontos az előkészítés a nagyoknál, aikik közt talán többen keserves kényszernek tekintik a közös gyónásokat. Évről-évre bővítsük a lelkiismeretvizsgálatukat (fejlettebb korok új bűnei), mélyítsük s gazdagítsuk a bánat motívumait.

2. Fontos a rend is, minden látszólagos apróságban is. Sok gyóntató legyen, hogy ne kelljen soká várakozni; kéztartás,

¹ Gatterer: 1. m. 108. 1. Pedagógiai szempontból érdemes volna megvalósítani Gatterernek itt felvetett gondolatát a „bocsánatos bűn” új elnevezéséről. Ha ezt „hibának”, „botlásnak” neveznök és bűnnek csak a halálos bűnt hívnók (mint az egyébként az egyházi dokumentumokban szokás), minden esetre könynebb volna kiemelni a kettő közti óriási különbséget és erősebbé lehetne tenni az elfordulást a „bűn”-től. (A betegséget sem nevezzük halálnak.)

terdélés, gyóntatósékbe belépés s távozás. A gyóntatósék minden két oldalánál csak egy-egy gyónó várakozzék (sigillum!), a többiek a közeli padokban. Gyóntatás előtt egy pillanatig mi is imádkozzunk. A gyónásra várakozó ifjak lelkében mi sem alkalmasabb a gyónás szent komolyságának megsejtetésére, mint a gyóntatás előtt letérdelő gyóntatóatya. Még a gyónást megelőző áldásnak, a feloldozás formulájának érthető, méltóságteljes elmondását vagy érthatetlen elmormolását, a nyugodt vagy elsietett kereszvtetést is azonnal észreveszi a benyomásokra annyira fogékonyn fiatalt lélek.

Sok ifjúsági lelkivezetőről tudjuk, hogy a fiúk gyónásait szobájukban hallgatják meg. Nem lehet e gyakorlat ellen semmi kifogásunk; így tényleg több alkalom nyílik a nyugodtabb kibeszélésre s hosszabb foglalkozásra. Arra azonban legyen gondunk, hogy egész osztályok ne ugráljanak az ajtónk előtt, ne rágassák a kilincset, lehetetlenné téve ezáltal az ájtatos hangulatot, s ne zökkentsék ki a távozót a jö feltételekből.

3. Gyóntassunk lassan, s időt engedve arra, hogy az ifjak teljesen kibeszélhessék magukat.¹ A gyónás eredménye sokban függ a mi nyugodt, tapintatos, méltóságteljes viselkedésünkötől is.² Sír az ember lelke, mikor látja az ú. n. „legyóntatásokat”, azokat a „gyóntatási nagyüzemeket”, amikor közös gyónásoknál egyes gyóntatósékekben mint levágott kévék dőlnek ki jobbra, balra az ifjak. Az ilyen rohanó gyóntatásoknál teljesen kárbaveszett minden munka, mert egyetlen eredményük az, hogy az ifjak, mihelyt kiszabadulnak az iskolai kényszer alól, messze kerülik a gyóntatóséket, amelynek áldását soha komolyan nem éreztek át. Hiszen lekaszálja a sietve, lélek nélkül dolgozó „Schnellsorger” is (nem: Seelsorger!) a bűnök gazát, köróját, de a *qqökerek* bent maradnék s újra kihajtanak. A bűnök a gyóntatósék egyik rácsán bemennek, de a másikon meg kijönnek s szépen újra tanyát vernek a penitens lelkében. Pedig épen ezt kellene megakadályoznunk. Nem a gyónás szentségi hatását vonjuk ezzel kétségbe, csak a gyóntató egyéni munkájának fontosságát is akarjuk kiemelni. „Liberare quippe a putredine peccatorum

¹ Mi is együtt valljuk a németek neves katechetikai írójával, *Afayerral*: „Alig van valami, ami annyira megboszulná magát, mint a mechanikusan, helytelen rohanással, szeretet nélkül végzett gyermekgyóntatás.” *Mayer: Katechetik.* Herder. 1924. 110. 1.

² Már *Gerson* is hirdeti „De pueris ed Christum trahendis” c. könyvében, hogy a gyónás nagy nevelő hatása mennyeire függ a nyugodt, okos gyóntatótól: „Sentiat alias, quid voluerit, ego in simplicitate me iudico, Confessionem (si modo recte facta fuerit) esse directricem efficacissimam ad Christum: epermnit enim per earn morbi peccatorum intimi, si *docte, prudenter et morose perscrutatus omnia fuerit Confessor* . . . Addo, quod alibi nulla potest fieri monitio accommodatior, quam in confessione, nulla conferri medicina aptior aegritudinibus vitiorum.”

Christi virtutis est, ut autem ad ilia it er um non revertantur,
Apostolorum curae est ac laboris!“¹

4. Több gyóntatót vagy kevesebb gyónót! A nyugodt gyóntatás szempontjából ott, ahol kevés a gyóntató, föltétlenül szükségesnek tartjuk a 300-350 diák szétosztását több napra. A gyónás nagy hatalom kezünkben, de „persze nem a gyónás pusztá meghallgatásával, nem a penitencia feladásával, nem is csupán az abszolúc óval s esetleg néha y szóból álló gépies, általánosságban mozgó mondókával, szóval nem sablonnal, hanem annak a szegény léleknek legbelsejéhez férkőző, az ő speciális, konkrét helyzetéhez alkalmazkodó, semmiféle kaptafára nem húzható, egyéni szükségleteivel föltétlenül számoló, individuális, valósággal művészeti munkával”².

Közös gyóntatásnál átlag 20-25 gyónó ifjú eshetik egv gyónatára; többet *lelkismereten* meggyóntatni alig lehet. Ha a hittanár magára hagyatva, vagy csak 1-2 segítővel kénytelen a gyóntatást végezni, szakítsunk a „közös gyónás” elvével és inkább gyónjék minden osztály, (vagy 2-2 osztály), külön egy-egy szombaton, mintsem egy alkalommal gyorsan kaszálják le az egész ifjúságot.³

A gyónások kötelező jellegén azonban ne enyhítsünk. Fölmerült ugyan a gondolat, hogy nem volna-e helyesebb és nem akadályoznánk-e meg néhány szentségtörő gyónást s áldozást, ha az iskolai közös gyónásokat fakultatívokká tennők. Az ifjak nagy része azonban oly kevessé gondolkozik e kérdésben még önállóan, hogy a kötelező gyónás kényszerére saját érdekelben rászorul. Lehet u. i., hogy egyesek csak kényszerből mennek gyónni; de ha már egyszer úgyis kénytelenek megtenni, legalább jói gyónnak. Szentségtöréstől mégis csak visszariadnak. (Érdekes, hogy a fiúk sokkal jobban, mint a leányok.) Most aztán a gyóntató ügyességén és papi buzgóságén múlik, hogy a talán kedve ellenére hálójába került lelket mint tudja az Úr szeretetének megnyerni.*

5. Különösen igyekezzünk a nagyobb fiúk jó gyónását minél inkább biztosítani. A felsőosztályosok gyóntatására az eddigieknel

¹ *Chrysostomus*. Horn. 15. in Math.

² *Sztommer*'. Néhány szó a diákgyóntatás ügyében. Szent Gellért 1912-13. évf. 327.J.

³ Persze ahol elegendő gyóntató kapható, ott továbbra is tartsuk meg a közös iskolai gyónásokat. Nagyon jó, ha a közös gyónásokra minden *ugyanazok* a segítő papok jelennék meg és minden osztály (egy-egy teremben) *ugyanannál* a lelkiatyánál gyónik *nyolc* éven át.

⁴ Esetleges szentségtörő elhallgatások elkerülése céljából tanítsuk meg a gyónókat (főleg a leányokat, akiknél nagyobb ez a veszély!), hogy ha valamelyik bűnt nagyon félnek bevallani, legalább ennyit mondjanak: „Még van egy bűnöm, de nem memrem megmondani”, vagy „nem tudom, hogyan kell meggyónnom azt”, s a gyóntató majd segít nekik.

határozottan nagyobb figyelmet kell fordítanunk. A középiskolákkal bíró városokban rendesen több pap is van és csak örülünk kell, ha akad köztük, aki a fejlödő, forrongó fiatal lelkek problémáiban nemesak jóakarattal, hanem bizonyos karizmaszerű – könyvekből alig megszerezhető – ügyességgel tud csapást vágni. Nagyobb diákjainkat ehhez küldjük gyónni. Bizony akárhány szentségtörő gyónás elmaradt volna, ha az ifjú olyan gyöntatót akad, aki tapintattal tud nyúlni a kamaszkor hullámai között hihetetlen érzékenyre betegült lélek sebeihez. Ha valakinek, hát a forrongó, fejlödő ifjú gyöntatójának kell megilletődött lélekkel rágondolnia, hogy mikor szétnyílik a lepel s belép a titkos vergődéseknek s küzdelmeknek helyére, akkor ő a „szentek szentjében” jár, az Isten legszebb gondolatának, a léleknek birodalmában, hol minden szerető szó oltárokat építhet, minden tapintatos cselekedet életerők forrását nyithatja, de viszont minden ügyetlen érintés sebeket ronthat és minden mogorva szó lelki szárnyalást verhet béklyóba. Fökép itt áll a régi mondás: „Puer maxima debetur reverentia”.

Mikor ennek a legélesebb emberi tekintet elől is gonddal elzárt titokzatos birodalomnak titka föltárul előttünk, reszkessen végig rajtunk az a szent megilletődés, amely átremeg a sarki utazók lelkén, mikor ember által még soha nem járt, szűzi talajra teszik lábukat. A nagy lelki vezérek példája (Szalézi Szent Ferenc, Depaul Szent Vince, boldog Vianney János, Hofbauer Szent Kelemen, Fénelon, Sailer stb.) mind azt mutatja, hogy a jó gyöntatáshoz első föltétel a lelkek odaadó, önzetlen szeretete. Csak az tud jól gyöntatni, aki maga is gyakran s örömmel gyónik.

6. Ismeretes dolog, hogy a fiatal lelkek nem képesek sokáig komoly, elvont tárgyra figyelni, hacsak nem igyekszünk az ilyen kérdések tárgyalásába öket is minél élénkebben bevonni s egyéni tevékenységüket is *megindítani*. Ezért az ifjúsági gyöntatásnak nam lesz kellő hatása, ha megelégszünk egyszerűen bűnbevallással, s utána mi intézünk néhány figyelmeztetést a gyónóhoz. A gyónási intés alatt u. i. – fökép ha az hosszúra nyúlik, – az ifjú ügyeimé egész másfelé kalandozhat; azon kell tehát lennünk, hogy a gyöntatás és a gyónási intés is *lehetőleg párbeszéd alakjában* történjék, amely sokkal jobban biztosítja a gyónó figyelmét s így az intés eredményét is.

Konkrét alakban pl. így gondoljuk ezt: „*Hazudtam*” – gyónja az egyik ifjú. – Mondd csak, édes fiam, miért hazudtál? – Féltem megmondani az igazat. – És ha megmondadtad volna? – Akkor kikapok. – Hát kikapsz. Nézd, édes fiam, ha téged akkor megbüntettek volna, fájna még most is? – Nem, tiszteletendő úr, most már nem fájna. – De azzal, hogy hazudtál, nem kaptál ugyan ki, hanem százszer jobban megbüntetted magadat; olyan büntetést szabtál magadra, amely még most is ott rágódik a lelkedben . . . stb. Nos, mondd fiam, ugye ezután okosabb leszel? Ha valamit elkövettél, amiért megérdeled a büntetést, hát inkább kikapsz, de hazudni – azt nem!

Vagy itt van egy másik eset. A fiú ezt gyónja: „*Szemérmelent cselekedtem magammal.*” – Látott valaki? – (Itt nagyon lélekzik a fiú, abban a hiszben, hogy a gyóntató mindenjárt kegyesebb lesz, hiszen nem láttá senki): Nem, tiszteletőnő úr, nem láttá senki! – Senki, fiam? – Senki. – És a jó Isten – (Szomorúan hajtja le fejét a gyónó): Ő láttá! – Igen fiam, Ő láttá. És akárhová mentél volna, Ő láttá volna. Látod, édes fiam, Istenről el nem bújhatsz... stb.

Ilyen beszélgetésekkel hasonlíthatatlanul mélyebb hatást vált ki a gyónás, mint az egyfolytában elmondott figyelmeztetéssel.

7. minden gyónásban említsük meg – hacsak pár szóval is – a következő szent áldozást, így már a gyónás is előkészületté válik a méltó áldozásra. Ifjaink minél többen minden vasárnap áldozzanak, de csak 3-4 hetenként gyónjanak: ez lehetne legszebb (s keresztyülvihető!) ideálja ifjúsági lelkipásztori munkánknak. Igyekeznünk kell u. i. lehetőleg arra a gyakorlatra szoktatni őket, amelyet jóakarattal később az életbe kikertülve is meg tudnak majd valósítani. Hetigyónó felnőtt intelligenciáról hiába álmodozunk. De olyannak felnevelése, amelyik vasárnap miséjén áldozik is, s havonként egyszer gyónik, talán mégis valóbbsszínű.

8. Az áldozás előtt „újragyónókat” fogadjuk szeretettel. Ez az érzékeny lelkiismeret jele, tehát megbecsülendő. Mindenesetre oktassuk ki őket a jövőre követendő eljárásra nézve.

Pszichológiai megfigyelés alapján azt is ajánlhatjuk, hogy az ifjak lehetőleg ne közvetlen áldozás előtt gyónjanak, hanem inkább előttevaló délután. Az ifjú érzékeny lelkiismerete ugyanis vigyázni fog a közbeeső idő alatt s kitűnő akaratgimnasztika lesz számára, ha látja, hogy íme, legalább félnapot sikerült bűn nélkül megállania, s fölébred benne a vágy: hátha sikerülne továbbra is!

9. Mielőtt a feloldozást akarjuk adni, még egy utolsó kérdést intézzünk a gyónóhoz: „Nincs e még valami, amit szeretnél megkérdezni?” Sok ifjú azt feleli, hogy nincs; akkor jön a feloldozás. De viszont igen gyakran látni fogjuk, hogy mennyien kapnak egy ilyen rég várt alkalmot és mennyi sok, kisebb-nagyobb lelki problémát, vergődést, bizonytalan kérdést fognak előhozni, amelynek megbeszélésére sehol másol nem nyílik alkalmuk. A végén olyankor, mikor a gyónó hosszú bűnös szokás ellen akarja felvenni a harcot, ígérjük meg neki, hogy imádkozni fogunk érte, hogy küzdelmét siker kísérje (nagyon hálásak ezért az ifjak).

íme, igyekezzünk gyóntatásainkat minél mélyebb pszichológiai és pedagógiai tapintattal végezni. Jól tudjuk, hogy ha ezeket az elveket szem előtt tartjuk, kissé tovább tart a gyóntatás: de mély, komoly, maradandó hatása csak így lesz, és csak így lesz igaza Szent Ágostonnak: „*De iuvene illó resuscitate gavisa est mater vidua; de hotnibus in spiritu quotidie suscitatis geudet mater Ecclesia*”.¹

¹ S. Aug, Sermo XIV. de verbis Domini.

Még ma is igazak a „Catechismus Romanus” szavai: „Omnibus fere piis persuasum 'est, quicquid hoc tempore sanctitatis, pietatis et religionis in Ecclesia suomo Dei beneficio conservatum est, id magna ex parte Confession! tribuendum esse” (Pars IL c. 5. n. 36.)

Egy rág' bajos legenda úgy tartja, hogy mikor Isten próbára tette az angyalokat, s azok két pártra szakadtak, az egyik angyol félrehúzódott, s így szólt magában: „Most még nem állok egyik árt mellé sem; majd meglátom, melyik párt győz s amellé állok.” zért az tett a büntetése, hogy nem lehetett be előbb a mennybe, mignem a földről elhozza a világ legértékesebb kincsét. Megymendegél a bús angyal, keresi a föld legértékesebb kincsét... Egyszer csak egy óriási drágakőre akad. „Fölviszem magammal ezt a sziporkázó gyémántot” – gondolja; ámde amint a mennybe ért vele, abban a pillanatban elolvadt keze közt a drágakő. Vissza kellett térnie a földre. Megy-mendegél, egyszer csak két-ségesett segélykiáltás üti meg fűiét: egy csöpp kis gyermek beleesett a rohanó folyóba s sodorja az ár. Az emberek ijedten kiabálnak, kapkodnak a parton, de senki sem tud segíteni. Ekkor egy fiú – az angyal szeme jól látja, mily hótiszta a szíve – beleveti magát a hullámokba, hogy kimentse a küzködöt. De az ár őt is elsodorja. Az angyal kiveszi a meghalt fiú nemes szívét s siet fel vele az égbe: „Itt hozom a föld legszebb kincsét!” De hiába, elkésett; már ott volt a fiú lelke s az többet ért, mint porladó szíve. Az angyal nagy búsan megint nekivágott a világ-nak. Messze pusztaság magányában egy remetére akadt, aki régi bűneit siratta. Egyik könnyceppje egy falevélre esett s gyémánt-nál szebben csillogott rajta. Letépte a levelet s a könnyel együtt fölvitte az Isten elé.

És íme, most már beengedték s ott maradhatott, mert elhozta a legszebb kincset, amit a föld csak teremhet: a bűnét sirató ember könnyeit ..

VIII. FEJEZET.

Az áldozás az ifjúsági lelkipásztorkodás szolgálatában.¹

A gyónás nevelői hatása a szentáldozásban leli meg természeteszerű betetőzését. „A gyakori szent - gyónás, helyesen végezve, biztosítja a szentáldozás gyümölcseit, a szentáldozás pedig a szeretet aktuális, gyakorlati tüzének élesztésével, a szentgyónás kegyelmének erejével felismert bűnforrásnak, rendetlen hajlamainknak kiirtásában segít bennünket.”² Az Oltáriszentség nagy pápája, *X. Pius*, nagyon tudatában volt ennek, mikor a korai s gyakori áldozás eszméjének minél szélesebb rétegben való elterjedésétől várta magasztos jelszavának, az „*instaurare omnia in Christo*”-nak valóra váltását. Ez a rendelet oly nagy pedagógiai tett volt, hogy annak hatását felmérni teljes egészében még ma sem vagyunk képesek.

¹ *Arvay-Nagy*: A havi, illetve heti sz. áldozás a középiskolákban. *Kath. Nevelés*. 1912. 154-161. *Schermann*: A gyakori szent áldozás. *Bpest. Bellamy*: *Les effets de la communion*. *Clericus Rhenanus*: *Die Kommunion der Kinder*. *Gatterer*: *Kinderkommunion und Pädagogik* (*Pharus* 1911. évfolyam). *Heimhucher*: *Die Wirkungen der hl. Kommunion*. *Rechenauer*: *Die kirliche Reform des Kommunionempfanges*. *Willmann*: *Die hl. Eucharistie als Strahlpunkt kath. Erzsehunçsweisheit*. Bericht über den XXIII. internat, euc. Kongresz. Wien. 1913. 313-317. *I. Mayer*: *Die Stellung der Kommunionekrete Pius X. in der religiösen Erziehung der schulpflichtigen Jugend*. Bericht über den XXIII. internat, euc. Kongresz. Wien. 1913. 193-209.I.

² *Werdenich*: i. m. 38. 1.

1. Az eucharisztikus Üdvözítő s a társuló ifjúság.

Az ifjakat az erkölcsi romlástól megvédeni, s a nemes idealizmusnak, megnyerni nem annyira a mi sikerünk, mint az Üdvözítő feladata. Hiszen ezek a diákok az Ő ifjúsága, az Ő Egyházának jövő építőkövei! A hitoktatás feladata csak az legyen, hogy a fejlődő diákleket érintkezésbe hozza Krisztussal, megismertesse Őt és megszerettesse velük.

Már most a diákok gyakrabbi, önkéntesen végzett szentáldozásának épen abban látjuk jelentőségét, hogy általa az ifjú lélek bensőséges tapasztalatból tanulja megismerni, élvezni és látni, „mily édes az Úr”. Csak akkor várhatjuk a tanult felnőtt hívektől, hogy egész meggyőződéssel csüggjenek Krisztus tanításán, ha fiatal korukban lelkük idealizmusát minél többször melengették az áldozások nekilendüléseinek tüzével („ascensiones in corde” Ps. 83, 6.).

Az áldozásban fakad minden lelki nagyságnak s erőnek forrása; ott minden korok legelső pedagógusa beszél a lélekhez, sőt beszáll a lélekbe s az áldozást követő percek titokzatos csendjében végzi a lélekrevelés legigazibb munkáját, azokban a lángoló szeretettől tüzes percekben, mikor az akarat tetté érik, a jó föltétel valósággá elevenül s az addig bátortalan jószándék acélossá edződik.

Így válik valóra az ifjakban *Jeruzs. Sz. Cyrill* szemléltető leírás« a szentáldozás hatásairól: „Ha fölfűj a kevélység mérge, vedd magadhoz e szentséget és az alázatos kenyér majd alázatossá tesz. Ha fősvénység száll meg, élvezd a mennyei kenyeret és az a bőkezű kenyér téged is bőkezűvé tesz. Ha az irigység ártalmas szellője fújdogál feléd, vedd az angyalok kenyérét s az valódi szeretetet közöl veled. Ha az ételben s italban mértéktelenségek adtad át magad, élvezd Krisztus testét s vérét és ez a test, mely annyi önmegtagadást viselt el, bizonyára mértéketlenségben tart meg. Ha lustaság támad meg és jághideggé tesz, úgy hogy sem imádkozni, sem egyéb jócselékedetet véghez vinni nem szeretsz, erősítsd meg magadat Krisztus testével a bizonyára áhitattal és buzgalommal telsz el. Ha végre tisztátlanságra indulj, főleg akkor vedd magadhoz e legnagyobb szentséget

és Krisztusnak egészen tiszta teste egészen szemérmessé és tisztává tesz”.

Mikor *Borromei Szent Károlyt* megkérdezték, mi tartotta meg őt szeplőtelen tisztaságában s mi adott neki erőt fiktelen diáktársai s a nagyváros ezer kísértése közt, ezt felelte: „Ezt a szentáldozás tette, melyhez minden vasárnapon és ünnepnapon járultam”.

Az áldozás adja meg a keresztény nevelésnek a természetföltti szépség és hatóerő sajátosságát. Oly pedagógiai érték ez kezünkben, amelyhez csak megközelítőt is egyetlen nevelési rendszer sem tud felmutatni. Az áldozásban az emberi személyiség a legközelebbi viszonyba, tényleges érintkezésbe jut az isteni Mesterrel.

Maga az Úr legjobban festi le ennek hatását, amikor a szőlővesszőben keringő életnedv erejéről beszél. Isteni erők kelnek ilyenkor az emberben, amelyek minden a lelki tökéletesedésen dolgoznak bennünk s ezáltal természetfeletti elősegítést visznek be minden nevelési munka végcéljának: a jobbulásnak elérésében.

II. A gyümölcsöző áldozás lélektani feltételei.

A szentáldozás nevelő hatása teljes erejében azonban csak úgy érvényesülhet, ha megvannak hozzá bizonyos szükséges előfeltételek. És amint föntebb a gyónás tárgyalásánál – bár annak is „*ex opere operato*” hatását jól ismerjük, – szükséges volt bizonyos lélektani kellékre is rámutatnunk, ugyanez a helyzet a jelen fejezetben is.

A szentáldozásban akkor is magunkhoz vesszük ugyan az Urat, ha kevesebb készülettel s nem egészen megfelelő diszpozícióval járulunk a szentséghez; mindenmellett az elnyert kegyelem mértéke is, de meg az áldozás nevelő hatása is hasonlíthatatlanul nagyobb, ha ifjaink előkészítésénél bizonyos psychologai föltételeket sem hagyunk kiaknázatlanul.

Mindenekelőtt is meg kell állapítanunk, hogy *maga a gyakori áldozás ténye még nem kezesség annak teljes hatása mellett is*; és alapjában elhibázott volna annak az ifjúsági lelkipásztornak eljárása, aki megelé-

gednék azzal, hogy az ifjakkal a gyakori áldozást csak megkezdeti. Ha nem igyekszünk bennük a szükséges lelki hangulatot is megteremteni, gyakori áldozásuk gyümölcsstelen marad, csakhamar megszokottá, majd unalmassá lesz, s a rövid életű kísérlet hamarosan el is alszik.

a) Az ifjúság áldozását igyekeznünk kell tehát öntudatossá tenni.

Csak az az ifjúság nyerhető meg tartósan a gyakori áldozás eszméjének s csak az fogja magában nevelő értékké feldolgozni a Krisztussal való gyakori találkozást, amelyiknek lelkében mélységes, rajongó tisztelet él Krisztus Urunk iránt.

Azoknak a fejtegetéseknek, amelyek a „Lelki életre nevelés” c. fejezetünkben az Úr Jézus szeretetére való nevelésről szólnak (126.-130. 1.), ez a szempont is mutatja nagy horderejét, hogy t. i. a gyakori áldozást csak az az ifjúság tudja értékkel megvalósítani, amelyik előtt Krisztus nem elmosódott kép, nem régi történeti emlék, hanem amelyik mindenütt sóvárogva szívja magába Krisztus egyéniségett, amelyik ha akarna, sem tudna menekülni a mindenütt reáboruló Krisztus szeretete elől, amelyik Krisztusra hallgat, Krisztusáért él, minden szavát s tettét Krisztus szavához s tettéhez méri, amelyik az Ő szeme előtt örül s dolgozik, pihen vagy fárad, vagyis amelyik ifjúság lelkében *Krisztus Urunk alakja ma is lüktető erő, eleven valóság*.

Akinek sikerül az ifjak lelkében ily eleven Krisztusszeretet lángját fellobbantani, annak a gyakori szentáldozást már nem kell sokat ajánlgatnia s az áldozás utáni percek gyümölcsös felhasználásáért sem kell sokat aggódni. Mert akkor az az ifjú lélek sóvárogva fog epekedni a pillanat után, amelyben szeretett Mesterét lelkében üdvözölheti. Az áldozás nem lesz számára valami lelki étel passzív befogadása, hanem életet hozó aktív vallási élmény, annak a nemes szándéknak, amelyet a gyónásban kezdett, megtermékenyítése, betetőzése.

b) Arra is kell igyekeznünk, hogy ifjaink eleven, friss, tüzes hálaadást

végezzenek. Ezt pedig úgy érjük el, ha *kellő anyagot adunk az áldozás utáni beszélgetéshez*, amelyet a hozzájuk betért Megváltóval folytassanak.

a) Az erre vonatkozó gondolatokat leghelyesebb a gyónási intelemhez kapcsolni. Amint láttuk, a gyó-

nási intelem csak akkor éri el célját, ha az általános szólamok felhőiből a konkretizált, világosan kitűzött egyéni cél szolgálatába ereszkedik alá. De hasonlóan megköveteli a jó áldozás is, hogy ne csak arról beszéljünk az ifjúnak, hogy „Krisztus” jön hozzá, hanem ennek vagy amannak az evangéliumi jelenetnek Krisztusa, akire annak a küzködő léleknek épen leginkább szüksége van. Konkrét alakban kell rámutatnunk, hogy mit jelent a szentségi Krisztus jelenléte annak a fejlődő, vergődő, ezernyi nehézséggel küzködő diákiéleknek. Nem is gondolná az ember, hogy mily hatással lehet érvényesíteni azt a gondolatot, hogy az áldozásban Krisztust veszem a lelkembe s hazaviszem magammal!

Ezt a figyelmeztetést – amelyet a gyónásban mondanánk el – a *kisebbek* részére kb. ilyenformán gondoljuk: „Holnap áldozol is ugye? – Igen. – És tudod, ki megy hozzád a szent ostyában? – Igen, az Úr Jézus! – Szereted Őt? – Hogyne!

– Nos, látod, micsoda örömed lesz holnap! És tudod-e, hogy meddig marad nálad? – Amíg nagy bűnt el nem követek. – Úgy van. És mondd, te olyan szívtelen volnál, hogy kizavarnád lelkedből az Úr Jézust? – Nem! Soha! – No látod, édes fiam, roppantul vigyázz, hogy minél tovább magadnál tarthassad az Úr Jézust. Mikor kimégy a templomból, az Úr Jézus veled megy, benned lesz. És ha még az utcán: Velem az Úr! Fönséges gondolat: Velem az Úr! És bárholt vagy: Velem az Úr! Ha ma este lefekszel, kérdezd csak meg: Uram, velem vagy még? És hallani fogod: „Még veled fiam, ma vigyáztál magadra”. És holnap este újra megkérdezed. És holnapután is. Nézd, milyen szép lesz minél tovább tudod az Urat nálad tartani. Megteszed?

– Megpróbálom!”

A *nagyobbakkal* pedig ilyenforma gondolatokat közöljünk: „Nézd fiam, te sokat küzködöl hirtelen természeteddel, egyetlen rossz szót sem tudsz eltünni; tudod, ki megy hozzád? Krisztus Urunk; az a Krisztus, aki mikor a kereszten csúfolták, imádkozott ellenségeiért. Hát beszélj ehhez a szenvedő Krisztushoz s kérj tőle erőt gyengeségeid ellen. – Panaszkodol, hogy annyiszor félreértenek. Tudod ki megy hozzád? Az a Krisztus, akinek legszentebb szándékai törtek meg az emberek gonoszságán. – Nem sikerül semmi dolgod! Nézd, sikerült-e Krisztusnak? Annak a Krisztusnak, akit most magadhoz fogsz venni. Úgy-e, a legnemesebb élet után világcsúfjára keresztre szögezve halt meg. Ügy látszott, minden elveszített, pedig ezzel a halálával nyert meg minden...”

Ilyen gondolatokkal lehet gyümölcsözövé tenni az áldozást. Nem is túl nehéz ilyen megfelelő gondolatokra akadni; az a pap,

aki saját lelkiállapotára gyakran keres hasonló jelenetekből erőt s vigasztalást Jézus életében, könnyen fog ilyeneket találni gyónói számára is.

β) Esetleg más módja lehet az öntudatos áldozásnak, amely szintén alkalmas arra, hogy megóvjon az egyhangúságtól s gépiességtől, *megbeszélni a nálunk levő Krisztussal* hogyan akarjuk a gyónásban föltett konkrét jószándékunkat a következő napokban megvalósítani: „Ismerem azokat a veszélyes alkalmakat, amelyekben főhibámba bele szoktam esni; a következő napokban itt meg itt kerülhetek ilyen helyzetbe; nézd Uram, akkor majd így fogok tenni, ezt fogom mondani, eddig megyek s tovább nem stb.”

Sőt jó, ha az ifjú egypár gondolatot *egész konkrét szavakban* megfogalmaz magának, amelyek majd a kísértés idején eszébejussanak s támogassák feltett jószándékát.

γ) Szintén haszonnal terelhetjük az áldozók figyelmét személyes lelki ügyükön kívül mások lelki javára, vagy valami közérdekű egyházi ügyre is. Ajánlják fel áldozásukat pl. szüleikért, kik már régen nem gyónítak, beteg testvéreikért, valami nyilvános botrány megengesztelésére, a világháborúban elesettekért, a missziós papok munkájáért, azokért, akik ma vívják halálküzdelmüket stb.

Az áldozásnak ez az „aktív” módja nemcsak kibővíti az ifjak imádságos gondolatainak tartalmát, hanem apostoli szellemet is ébreszt bennük.

σ) Nagyban elősegíti az áldozáshoz szükséges lelkület megszerzését, ha az ifjakat hozzá tudjuk szoktatni, hogy minden áldozásért, az Úr Jézusnak az áldozásnál tanúsított leereszkedő szeretetéért, áldozás előtt, vagy után, valami – ha még oly kicsiny – *önmegtagadást végezzenek*. minden nap bőven ad alkalmat az ifjúnak ilyen áldozatos köszönetre, egy kis lemondásra, önmegtagadásra, önfélezésre s hasonlíthatatlanul bensőbb lesz a lélek egyesülése Krisztusával, ha ilyen kis, személyes áldozat után fogadja Öt magához. Általában pedig hangoztassuk előttük, hogy nem annyira a lelki nekilendülésben, fellángolásban töltött

több-kevesebb perc a legjobb hálaadás s előkészület a következő áldozáshoz, hanem az egész napi s heti viselkedésükben megnyilatkozó következetes, nem alkuvó, kereszteny lelkület s életi

III. Az ifjak gyakori áldozása.

X. Pius pápának fönséges gondolata a gyakori áldozásról egyre mélyebb gyökeret ver ifjúságunk szívében. Segítsük is azt elő minden eszközzel! A felnőttek, az öregebbek kapkodva keresik a kivezető utat hazánk jelen szomorú helyzetéből. Az egyik keletre, a másik nyugatra, a harmadik dél felé akar orientálodni; a mi gyakran áldozó ifjaink példája ezzel szemben rámutat az elsősorban szükséges orientálódásra: fölfelé, Krisztus felé. *Minden világ-reformot saját életünk megreformálásán kell kezdeni* s az ország integritásának első föltétele a lelkek integritása.

Az ifjúság gyakori áldozásánál figyelnünk kell az alábbi tételekre:

1. A gyakori áldozás főcélja nem „Isten dicsőítése”, sem a „jámbor élet megjutalmazása”, hanem – mint *X. Pius* pápa a gyakori áldozásról szóló rendeletében mondja – „megtisztulás a napi hibáktól, védekezés a súlyosabb büntől, s a rossz hajlamok fékentartása.” Az áldozás hatásai tehát korántsem kizárolag természetföllöttek, mert hiszen a természetes jó alapokat is – amelyekre a nevelésnek építenie kell – erősítik, felemelik a merő természet köréből, s a lelkiség kimondhatatlan bájával teszik szembekké. Amikor az ember Istenkel, minden jó tulajdonság kimeríthetetlen forrásával a legbensőbben egyesül, maga is jobbá lesz, szellemiebbé, tisztábbá, szenvédélyein erősebben uralkodvá, – egyszóval nemesebb emberré. Már pedig ez minden pedagógiának a legfőbb, végső célja.

2. A gyakori áldozáshoz egyetlen következmény a kegyelmi állapot s a helyes szándék (pia rectaque mens).

3. A gyakori áldozásnak olyan jó követelményei is vannak, amelyek nem magából a szentségből folynak, hanem inkább a felvétel körülményeiből. Az áldozással u. i. sok egyéb vallási tevékenység is függ össze (mishallgatás, imádkozás, bánat, jó föltétel, apróbb áldozatok, útban álló akadályok legyőzése), amelyeknek gyakorlása szintén érezeti nevelő hatását.

Az elmondottakban körülbelül már arra a kérdésre is megfeleltünk,

**hogyan nyerhetjük meg az ifjakat a gyakori áldozá-
eszméjének.**

a) A legelső és legfontosabb föltétele ennek: tiszta képet alkottatni az ifjakkal az áldozás hatásairól. Az áldozásban alakulnak át krisztusi hasonlóságra. Köszönjenek tehát minden önmagunkon aratott győzelmet az áldozás erejének.

Beszéljünk sokszor arról a fönséges pillanatról, mikor a fejlődő lélek a világ Teremtőjét, az ő legfőbb emberi Barátját s isteni Tanítóját fogadja magához. Mily erő, bizalom, önmegbecsülés, komolyság, új lendület kifogyhatatlan forrásává lehet az áldozás, melyben az a fiatal lélek annyira megbecsülve, az Isten Fiához fölemelve, fölmagasztosulva látja magát! Az ifjú lélek sohasem hajlandóbb hibák levetkezésére, nemes törekvések fölkarolására, a tökéletesebb magaviselet megkívánta önmegtagadás! gyakorlatokra, mint mikor tudja, hiszi, érzi, hogy Krisztus van nála.

Ez az első föltétel. Addig nem lehet eredménnyel ajánlani a gyakori áldozást, amíg az ifjak nem tudják, mily kincset nyernek általa.

Vannak, akik gyakori áldozás után is eredménytelenségről panaszkodnak. Figyelmeztessük őket, mennyivel rosszabbul állanának áldozás nélkül; s ki tudja, hogy az áldozás mennyi kísértéstől szabadította meg őket; s mennyiszer adott nekik erőt a kísértés legyőzéséhez épen az aznapi áldozás! „Az áldozás rádiumsugara mennyi lappangó lelkibetegség csiraját ölték ki benned, anélkül, hogy erről tudtál volna! És sejtelmed sincs azokról a küzdelmekről, amelyeket mások végigszenvednek épen azért, mert nem használják fel az áldozás erősítő kegyelmeit.”

b) Krisztus Urunk megszerettetése s az áldozás nevelő hatásának ismertetése után már könnyebben remélhetünk eredményt az áldozásra való buzdítástól is. Beszélhetünk erről exhortációnkban, hittanóra alatt is, leghatásosabban azonban a négyesemközti lelki kollokviumokon, amikor legkönnyebben mondják el az ifjak a sokszor kicsinyes akadályokat, amelyek

miatt nem tudnak többször áldozni menni s amikor egy-egy elejtett baráti buzdító szó (nézd, mennyire szép volna ez tőled; mások is bizonyára felbuzdulnának jó példádon; annyi jót kaptál az Úr Jézustól; megvárhatja tőled stb.) többet ér egész prédikációnál. Igyekezzünk az egész hitoktatást *eucharisztikus szél-iemben végezni*, vagyis a gyakran kínálkozó alkalmakat felhasználni a gyakori áldozásra való buzdításra. Ahol Mária-Kongregáció van (és nem ismerünk elégsges okot, mely ennek hiányát egyetlen középiskolában is jogosan megmagyarázhatná), annak eucharisztikus szakosztálya különösen is kezünkre fog járni.

Látni fogjuk, hogy az eszmének sokkal könnyebb megnyerni a diákok egy részét, mintsem gondolnók. Sót a hittanár tapasztaltságára kell bíznunk, hogy az azonnal heti, sót napi áldozásokra jelentkező diákok buzgóságát az első időben mérsékelni tudja és érje be kezdetben a havi áldozásokkal. Mert hiszen mindennek fejlődés a sora, s ha a heti, vagy még gyakrabbi áldozásra nem hosszabb gyakorlat után, hanem az első lelkesebb percében valósággal „beugranak” a diákok, félős, hogy az egész mozgalom oly hamar elalszik, mint amily hamar elhervad a mesterségesen szétnyitott, a virágzásra még nem érett rózsabimbó. Ne feledjük u. i., hogy a gyakori áldozás elterjedése már a hitélet virágzása, a legnagyobb *jutalom*, amit a hittanár csak évek kemény munkája után remélhet.¹

Emellett azt is hangoztatjuk, hogy inkább elégedjünk meg a havi egyszeri áldozással, ha ennek az eszmének *minél több* diákokat sikerül megnyerni, mintsem igen sürgessük a heti vagy napi áldozást, amelyre csak kevés kiválasztott fog vállalkozni.

c) Ha azt akarjuk, hogy ifjaink körében elterjedjen a gyakrabbi szentáldozás, a hittanárnak dolgoznia kell, hogy a gyakori áldozás akadályait lehetőleg meg-szüntesse.

¹ Soha ne felejtsük Szent Bonaventurának nagyon igaz szavait: „Maiores efficaciam, credo, recipit homo in una Missa vei manducatione cum bona praeparatione, quam in multis, si non se praeparat diligenter.” (S. Bonaventura, 4. Sent. dist. 12. p. 2. art. 2.) „Nemo fit repente summus”, ez áll úgy a közös pasztorációra, mint az egyes lelkek vezetésére, sót a tökéletességre vezető eszközök alkalmazására is.

α) Egyik akadálya a gyakrabbi áldozásnak a *sztülők ellenkezése*. Ennek leküzdésére igen jó alkalom a hittanár látogatása. A hittanár látogatása sohasem lehet pusztán társadalmi vizit, hanem mindenig pasztorációs munka is. Ilyen alkalmakkor lehet elhárítani azokat az akadályokat, amelyeket a szülők emelnek a gyermekek gyakori áldozása elé. Egyik szülő „bizottságtól” félti gyermekét, a másik az időpocskolást veti szemére, a harmadik „nem tud mit adni vele reggelire” stb.

Minthogy a legtöbb ilyen fölfogásnak nem annyira rosszakarat, mint inkább vallási hidegség vagy a rendkívüliség az oka, („én sem áldoztam többször diákkoromban”), egy-egy talpraesett felvilágosító szó után sokszor megváltozik a szülők véleménye is, főleg akkor, ha gyermekeiken *tényleg tapasztaljak is* a gyakori áldozás üdvös hatását!

β) Nem hagyhatjuk azonban megleírás nélkül, hogy a diákok gyakrabbi áldozásának oka akárhány helyen épen a *közös diákmise késői ideje*. Tudunk középiskoláról, ahol a diákmise fél-tizenegykor van; persze nem várhatjuk, hogy az ifjak a jejunumot eddig tartsák, de azt sem, hogy korábbi misén áldozzanak, hazamenjenek, aztán ismét visszajöjenek a diákmisére. Ha a mise idejét bármi okból nem lehet előbbre helyezni (ami pedig mindenkorban kívánatos volna), ilyen esetekben indokoltan látjuk, hogy pl. havonta egyszer áldozás céljából a közös misehallgatás alól az áldozni akarókat felmentsük. Mert hiszen, aki önként vállalkozik szentáldozásra, a legkomolyabb jelét adja annak a reménynek, amely minden hitoktatás célja volna, hogy t. i. a jövőben is – mikor már senki ellen nem őrzi – teljesíteni fogja vallási kötelességeit.¹

¹ Megoldatlan kérdés a kóruson szereplő énekesek áldozása is.

IX. FEJEZET.

A szentek tisztelete az ifjúsági lelkipásztorkodás szolgálatában.¹

Már a régi pogányok jól tudtak a csillagos ég után tájékozódni, és a nevezetesebb csillagoknak előszertettel adták egy-egy hősük nevét. A katholikus nevelés tájékozódásának kitűnő csillagos ege a szentek ragyogó sokasága, mert ők az erényt nemcsak elméletben ajánlják, hanem példával is tanítják.

Nevelésünk célja: Krisztus követése. Mi értelme van hát emellett a szentek követésének? a) Jézus gyermekkorából alig tudunk valamit; már pedig a gyermeki életnek erre volna szüksége. Ezt a hiányt pótoljuk sok szent gyermekkorának páratlanul finom eseményeivel, b) Az Úr nyilvános életének körülményei is sokszor idegenebbek előttünk, mint az időben s helyben hozzánk közelebb élt egyes szenteké. c) Az Úr kezdtől fogva szent; a szent ellenben csak lesz szentté, előttünk küzd, bukik, érik (különösen értékesek a bűnből megtérő szentek példái).

I. A szentek tiszteletének lélektani alapja.

A szentek kultusza, amint az a kath. egyházban virágzik, sok félreértsére és elfogult támadásra adott alkalmat a máskép gondolkodók részéről. Babona-

¹ Rademacher: *Der seelsorglich-erziehliche Gehalt der Marien- u. Heiligenverehrung.* Mosterts: i. m. 213. s köv. 1. Könn: *Das Marienideal und die sittliche Bewahrung unserer Jugend.* Düsseldorf. Rademacher: *Das Seelenleben der Heiligen.* Paderborn. Huber: *Die Nachahmung der Heiligen.* Herder.

ságot, a pogány istenek tiszteletének maradványát, ember-imádást fogtak emiatt az egyházra; azt az egyet azonban a legelfogultabb támadó sem tagadhatta, hogy a pedagógia és a pszichológia föltétlenül a szentek tisztelete mellett emelnek szót és hogy a kath. egyház nagy lélekismeretére vall ennek a nevelő-eszköznek alapos kihasználása.

A szentek tisztelete kettős lélektani forrásból fakad. Egyrészt már magában az emberi természetben rejtőzik a hajlam *az ideális emberek megcsodálása* iránt; ez a sejtelmes csodálkozás, amely bennünk a közönséges halandó életében megnyilvánuló magasabb erők láttára is fakad, vallásos tiszteletté magasztosul, ha a nagyság okát Istenben leljük fel. Másrészt pedig *saját erkölcsi gyöngeségünk érzete* olyan segítőket, szószólókat kerestet velünk, akiknek meghallgattatás sáról meg vagyunk győződve.

De a szentek kultuszában rejlő nevelőerő kihasználása csak akkor lehetséges, ha ismerjük azokat a lélektani adottságokat, amelyekbe az ifjú lélekben a szentek tiszteletét helyesen be lehet kapcsolni.

a) Az ifjú lélek egyik sajátossága, amely a szentek tisztelete iránt különösen fogékonyá teszi, *előszeretete s hajlama a szemléltetés iránt*. Ma a tanításban már minden szemléltetünk; sőt egyes tárgyak szemléltető tanítását szinte túlzásba is visszük. Pedig sem a görög mondák, sem a római hősök életrajza, sem a legszellemesebb példagyűjtemények még csak meg sem közelítik azt a konkrét szemléltető erőt, amit a szentek föniséges példája az ifjú előtt képvisel.

b) Különben is a nagyemberek tisztelete az emberi szív természetes hajlamából is fakad.

Föleg az ifjaknak imponálnak *a hősök és hőstettek*. Mikor May és Cooper és hasonló írók regényeit, Robinson hánymásait, csaták hőseinek önfeláldozásait olvassák, tüzbegyullad szemük s ők is hasonló hősökké akarnak válni. Minél romlatlanabb az ifjú lélek, annál inkább lelkesedik az ilyesmi iránt; amelyik fiút ezek nem érdeklik, annak vagy beteg a teste, vagy már romlott a lelke.

Viszont azonban már bizonyos lelki fejlettségi fok szükséges ahhoz, hogy a testi erő mellett, sőt az előtt, tudják értékelni hőseik lelkierjét, önlegyőzését, erős akaratát is. Aki erre a fokra eljutott, annál a hősök tiszteletét nagy sikерrel vihetjük át erkölcsi, vallási térré; az nemcsak szívesen olvassa a hitéért vértanúhalált halt ifjáknak életét, vagy az öserdőben küzdő misszionárius önfeláldozását, hanem ő is fellelkesedik hasonló életre. Ő is szívesen akar Isten ügyének harcosai közé állani.

És ha az egyház tanítását a szentek tiszteletéről kellőkép értetjük meg ifjainkkal, sohasem kell felnünk, hogy a szentek kultusza – mint annyiszor kifogásolják – esetleg külsőséggessé teszi a vallást. Mert hiszen a szenteknél nem állunk meg; azok mindig tovább küldenek egy lépéssel a vallás központja: Krisztus, az Isten felé.

c) A mi pedagógiánk még mindig kevéssé használja ki azt a nagy pozitív erőt, amelyet a világban küzdő lelkek a szentek *önkéntes lemondásából* merítetnek. Pedig a „szabadság” jelszavát, amelyet az új kor embere annyiszor hangoztat (persze csak a külső, fizikai szabadságot értve), nagyszerűen lehet a szentek példáján a *lelki szabadság megszerettetésére felhasználni*, mert hiszen az ő harcos, önlegyőző életük hatalmas pozitívum, errőforrás a világban küzdő lelkek számára.

„A természet legtisztább és legérdekesebb adományai közt gyakran a jellemre nézve a legsúlyosabb átok settenkedik, – mihelyt t. i. ezen adományoknak rabszolgái leszünk, ahelyett, hogy szabad lélekkel fölöttük állanánk . . . Azért kell akadniok kiváló személyiségeknek, akik nemcsak a rútat, hanem a szépet is fel tudják áldozni, – nem azért, hogy megkeserítsek az embereknek a földi létet, hanem azért, hogy megmentsék őket a visszaélésnek, mértéktelenségeknek és túlbecsülésnek veszélyeitől, amelyek az ember természetében lappanganak”.¹ Ilyen világításban meg lehet értetni az ifjakkal még az egyes szentek túlzottaknak látszó cselekményeit is (pl. Szt. Alajos szigorú penitenciás életét).

¹ Foerster: A nemiélet etikája és pedagógiája. Budapest. 1912. 129-130. 1.

Ugyanilyen gondolatok hangoztatásával lehet kihasználni az egyháztörténelem ama lapjait, amelyeken ifjainknak a *szerzes rendekről* beszélünk. A szegényesség, szüzesség és engedelmesség, amiket a szerzetesek önként vállalnak magukra, legjobb ellenszerei a világban élő embert támadó kincsvágynak, érzékiességeknek és gögnek; és az a körülmény, hogy ezren és ezren bírnak lemondani még a megengedett dolgokról is, nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a szenvédélyekkel küzdő lélek el ne veszítse a győzelem lehetőségének hitét.

Hol vehetjük hasznát a szentek életének?

A szentek példájának nevelő értekét már a legrégebb időkben felismerték. Már a Szentírás hivatkozik itt-ott szent férfiak (pl. a békétűrő Jób) példájára. Még inkább teszik ezt az apostoli atyák iratai, pl. *Római Kelemen* (Ep. ad Cor. cap. 5. és 9.), *Polykárp* (Ep. ad Philipp. c. 9.), épügy a szentatyák homiliái, a középkor postulai, az újkor katekizmus-magyarázatai. *X. Pius „Acerbo nimis” encyklikája* (1905. máj. 15.) is buzdít a szentek életének szorgalmat pedagógiai kihasználására.

a) Elsősorban is a szentek életéből merített példákkal s elbeszélésekkel – mint a leghasznosabb szemléltető eljárással – át kell szöni az egész *hitoktatásunkat*. Nincs oly része a hittannak, amelynek illusztrálására jobbnál-jobb történetek nem állanának rendelkezésünkre. Itt is igyekezzünk fölkelteni a nővendékek öntevékenységét, s előre jelezni, hogy a jövő órán erről meg erről a szentről lesz szó, akiknek otthon megvan a „Szentek élete”, olvassa el előre. Mikor aztán a hitoktató előadja a történetet, lehet a tevékenységet ilyen kérdésekkel fokozni: »Nos, mit gondoltok, mit mondott erre szentünk? Mit tett ebben a helyzetében? Te mit tettél volna?“ Az elbeszélés után: „Mi tetszik neked ebben a szentben legjobban? Hogyan lehetne ezt a legszebb tulajdonságát utánozna egy mai diáknak? Írjatok rövidke imádságot ehhez a szenthez.“

b) Az elmondottakból azonban természetesen következik, hogy főkép az *egyháztörténelem tanítása-*

ban az eddiginél nagyobb gondot kell fordítani a nagy szentek ismertetésére.

Ünnepi alkalmakkor a spártai ifjakat körülvezették hőseiik képei előtt, hogy lelkesedést tanuljanak tőlük. Minekünk ezt gyakrabban kell megtennünk. Az egyház szentjei oly hatalmas tölgyek, amelyekbe az ifjú lelkek felfelé törő vágyai nyugodtan kapaszkodhatnak. A szentek legfényesebb tanúi a kereszteny erkölcs nevelő erejének; az az erkölctan, az a vallás, amely a világnak a vérterek ideális lelkesedését adta, Szent Ferenc felebaráti szeretetét, Szent Katalin gyöngyöző misztikáját, Szent Alajos hófehér lelkét, Szent Erzsébet irgalmasági rózsáját stb., ez az egyház szentjeiben oly kimeríthetlen nevelő értékkal rendelkezik, melyet egyéb nevelési rendszerek megközelíteni sem tudnak!

Az egyháztörténelem tanításában gyakran jutunk olyan szentekhez, akik *korukra* *rányomták* egyéniségiük *bélyegét* és működésükkel egész országokat, sőt még késő századok történetét is átalakították (pl. Ágoston, Benedek, N. szt. Gergely, Bonifác, Bernát, Aquinói Sz. Tamás, Assisi Sz. Ferenc, Xavéri Sz. Ferenc, stb.). Ezek életének alaposabb ismertetése magától kínálkozik.

De nevelési célzattal ennél még sokkal több szentről kell meglemezni, akik talán a történelemben nem is hagytak oly mély nyomokat, akiknek életéből azonban a legjobb szemléltető módszerrel tanulják meg az ifjak, hogyan kell konkrét eszközökkel *küzdeni a kereszteny életideálért*. Hadd lássák az ifjak, milyen akadályok állnak nemcsak a diákok életútján, hanem a szentekén is s mennyire rászorulnak ők is az isteni kegyelem segítségére. Megbecsülhetetlen előnye a szentek életpályájának, hogy az örökös parancshirdetés mellett – hogy mit *kell* tenniök az ifjaknak – azt is lábják, hogy mindazt meg is *lehet* tenni.

Amint a világtörténelem eddigi tanítási módja ellen joggal emelhető az a kifogás, hogy az emberiség haladásának s a szellemi fejlődést tényleg előmozdító eseményeknek, nagy férfiaknak ismertetése helyett túlontúl kimerül az örökös háborúk tárgya-

lásában, épügy kifogásolhatjuk ezt az egyháztörténelem tanításában is. Ismeretlen, ma már nem elő ereknekségek és örököscsaták helyett hasonlíthatatlanul több haszna volna ennek a tárgynak, ha a krisztusi élet hőseinek, az egyház szentjeinek életét az eddiginél sokkal bővebben ismertetné.

A szentek aprópénzre váltják fel Krisztus Urunk magasztos tanításait s eleven példákkal – szemléltető módszerrel – mutatják be, mint lehet azokat az emberi életben megvalósítani. Az ő példájuk nyomán ébred fel a mi küzdő, gyöngé akaratunkban az a meggyőződés, hogy Krisztust nemcsak kell, hanem lehet is követni. „Nem érhető, – mondja Foerster – miért kell a mi ifjúságunknak csupa antik életrajzot és hősregét tanulnia, miért kell apróra ismernie Herkules tetteit, ellenben egy szent Ferencnek vagy Páli Szt. Vincének az életéről, akik a mi élet- és lélekszükségleteinkhez hasonlíthatatlanul közelebb állanak, majd semmit sem tud. Tudjon, nem bánom, a hidráról és nemei oroszlánról, de tanításak meg rá, hogy ez csak nyitánya az emberi heroizmusnak, csak első és kezdetleges megnyilvánulása az ember természetfölli hatalmának, és hogy az emberi erő voltaképeni hírmezeje az érzéki vágy telhetetlen hidrájával és a fékezetten szenvedélytel való harc.”¹

II. A szentek életének helyes tárgyalása.

A szentek életének *helyes* ismertetését azonban külön is hangsúlyoznunk kell; kell pedig azért, mert ez igen fontos feltétele annak, hogy a szentek életének ismertetése haszonnal, ne pedig kárral járjon az ifjúságra.

a) Az életszentség helyes fogalma.

Alapjában elhibázott doleg volna, ha a csupa élet, csupa tűz, csupa mozgékony ifjúság elé úgy állítanók a szenteket, ahogy egyes képeken láthatók: kicsuklott nyak, kiforgatott szem, kificamodott könyök[^] sápadt arc. Az ilyen kép láttára hideg borzongás fut végig a mi fiainkon s elrettenve mondják: ezt én követni úgy sem tudom! Persze az ifjú nem gondol arra, hogy az a szent életében talán sohasem volt ilyen helyzetben, s hogy a festő itt a művészsi feladatok legnehezebbikével, a szimbolizálással birkózik, s hogy

¹ Foerster: A nemi élet etikája és pedagógiája. Budapest, 1912. 128. lap.

a pozitúra s a mellékkörülmények nem tartanak szá-
mot realitásra, s itt a festő csak arra törekszik, hogy
nem testi, hanem lelki hasonlatosságot érjen el mo-
delljéhez.

Hasonlókép vigyázzunk, hogy a szentek életéből ifjaink ne azt vegyék ki, mintha az a szent ifjú olyan tudd ide-tudd oda anyámasszony katonája lett volna. Ne higgyék, hogy „olyan jó volt, hogy semmire sem volt jó”; hogy a többi fiúkkal nem is törödött, kísér-
tései sem voltak, messze volt az igazi élettől, főkép a fiúk életétől, vételen, emberi ideálokat nem ismerő. „Könnyű volt neki, hiszen szent volt” – gondolja erre sok fiú, ha nem is mondja.

Épen ezért rendkívül fontos, hogy a „*szentségről*” az ifjáknak helyes fogalmuk legyen. A szent úgy álljon előttük, mint hős; a szentség fogalma pedig úgy, mint emelt fő és hajlíthatatlan gerinc. A szentség nem menekülés a világ elől (legalább is ma ne a remeteéletet hangoztassuk), hanem a világ legyőzése. A szentség végtelenbe fokozott tökéletesedési vágy, a földi élet értékeinek helyes mérlegelése. „A szentek élete – írja Szalézi Szent Ferenc – nem más, mint a tettekben ábrázolt evangélium. Az írott evangélium és a szentek élete között nem ismerek más különbséget, mint ami van a kottába fektetett s a művész által előadott ugyanazon zene között.”¹

Tehát egész nyugodtan megmondhatjuk a fiúknak, hogy a szentség nem sarokban ülés, nem pityergés, nem kificamodott nyaktartás. Nem megtagadása a természetes életnek, hanem épen annak *megnemesítése*. Úgy állítsuk eljük a szenteket, mint a legnehezebb győzelem koszorús hőseit. Az ő fenkült, bátorító példájuk azt mutassa a küzdő, vergődő, ingadozó ifjú leleknek, hogy mire képes a Krisztus szeretetében megedzett gyönge emberi akaratunk is. A szentek példája megpecsételése a mi rendíthetetlen hitünknek az emberiség magasabb rendeltetése iránt.

¹ Id. Wolpert: Von unsern lieben Heiligen. Herder. 1924.
Előszó.

b) Milyen legyen a szentek életrajza.

1. Ha tehát azt akarjuk, hogy a szentek példája tényleg vonzó, nevelő hatást gyakoroljon az ifjúságra, elengedhetetlen követelmény a szentek életének a

maguk történeti valóságában való feltárása,

mert tartós hatást csak az igazság fejthet ki.

Az életrajzírásnak az a sajnos nem ismeretlen neme, mely a szentek életét a való tények rovására legendákkal tömte tele, oly „szent-típust” teremtett, mely az olvasóra – főleg az ifjúra – épen valószínűtlen sége miatt inkább elriasztólag, mint buzdítólag hat. Voltak és vannak ifjú-szentek életrajzai, melyeknek olvastára minden normális fiú így sóhajt fel: Hogy ez a „szent fiú” szent volt, elhiszem, de hogy fiú volt, azt már nem!

Nem pietást sértő hüperkritikát követelünk, csak a történeti módszernek s eredményeinek komoly felhasználását, mert az igazság, ha külsőleg soványabbnak látszik is, mindig mélyebb hatást vált ki, mint akár a legcsapongóbb fantáziatermék. Csak a való történelem a „magistra vitae”, s nem a költészet. Jól jegyzi meg *Rademacher*: „A fölülfestés eltávolítása után annál kedvesebben tűnnek ki az eredeti színek s a legendás részek levágása után is marad elegendő nagyszerű és felemelő elem, amellyel a nép s az ifjúság előtt megszerettetjük a szenteket”.¹ Természetesen – ismételten hangsúlyozzuk – ennek az eljárásnak a kegyelet sérelme nélkül kell történnie; sőt meg hagyhatjuk még a legendákat is, de akkor nevezzük a könyvet szentek legendájának, nem pedig életrajznak.² Ami csak jámbor elmélkedés, azt nem szabad kinyilatkoztatásnak hívni.

A szentek életének túlságos legendás leírása nemcsak történelmiüeg jogosulatlan, hanem *pedagógiaileg is elhibázott*. A font idézett író nem szűnik meg hangoztatni, hogy a szentek életében

¹ *Rademacher*: i. m. 129. 1. – ² *Meschler*: *Aszese und Mystik*. Harder. 1917. 36. 1.

föleg a természetes és természetfölötti élet harmóniájára mutassunk rá. Általános értéke a szentségnak csak akkor lesz a mai életben, – írja – ha a szentek, a kegyelmi élet sértetlensége mellett, mint emberek is tiszteletreméltonan állanak előttünk, a való életben gyökereznek (mint mi, akik őket példákul akarjuk venni) s nem a levegőben lógnak. Nem szabad ugyan lefokozni őket a pusztai természetes élet körébe, de az emberi természetet nem szabad letagadni róluk.¹ „Szentség” és emberiség” – mondja tovább – bensőséges, életerős egységgé egyesülnek; az ember annál inkább ember (azaz szellemi lény), minél szentebb. Azt is hangoztatja, hogy a szent nem minden tekintetben tökéletes és az emberi gyengéktől ő sem óvhatta meg magát teljesen (különködések, túlzások, lelki betegségek, „quae magis admiranda, quam imitanda”).

A szentek életét nem elég csodálnunk; fontosabb, hogy azt kövessük, utánozzuk is. Ha azonban a szentek alakját túlságosan kiemeljük a való élet kereteiből s folyton természetfölötti, csodás eseményekkel hozzuk kapcsolatba, az olvasó legfeljebb csodálja ezt az életet, arra azonban nem is gondol, hogy kövesse is. Sőt talán fel is sóhajt: „Én ilyesmit úgysem tudnék tenni.”

Jól tudjuk, hogy a szentek csodálata, tisztelete, segítségül hívása is helyes és theológiailag jogosult; az ifjú lélek tettrekészségére s utánzási vágyára azonban nem kevésbé fontos a szentek követése is. A minden napि pasztorációban úgyis sok bajunk van az ellágyulásra kész, de tettet kiváltani képtelen, merőben érzelmi vallásossággal, örömmel kell tehát megragadni a szentek életének helyes beállításából kínálkozó alkalmat, midőn az ifjú azt mondja: „Ez az élet imponál nekem! Nemcsak imponál, de én is ilyen akarok lenni!”

2. A szentek életének ismertetésénél tehát figyelemmel kell lenni arra, hogy ne a rendkívülire, a titokzatos elragadtatásokra, csodáakra fektessük a főszínyt, hanem állítsuk oda a

**szentnek emberi életét, de úgy, amint annak minden
mozzanatát a kegyelem átjárja.**

¹ Rademaher: Das Seelenleben der Heiligen. Katholische Lebenswerte. IV. Bd, 2. kiad. Paderborn, 1917.

Ne engedjük, hogy ifjaink túlságosan fogva maradjanak a szentek életének egyes rendkívüli részleteinél, hanem mindig arra a *lelkületre* figyelmeztessük őket, mely a szenteket ebben, vagy abban a különösen tetsző cselekedetükben vezette. így felvértezve nem fognak megbotránkozni az „*admiranda, non imitanda*” részeken sem; míg enélkül – tapasztalásból tudjuk – fejcsőválva hallják, hogy pl. Szt. *Alajos* soha sem nézett anyjának arcára, vagy hogy meny nyire sanyargatta magát.¹

Szinte azt mondánók: bármely pillanatban lepjük meg a szentet, bármily foglalkozásánál, érezzük, hogy legtermészetesebb dolgaikban is ott lüktet az Isten szeretete. A természetet elhallgatni s pusztán kegyelemről beszélni, természetellenes beállítás. Csak hadd lássák az ifjak, hogy a szent sem természetfölli lény, az sem született szentnek, annak is sokat kellett küzdenie gyöngéivel, hajlamaival. Ha igaz az, hogy embernek lenni annyi, mint küzdeni, akkor kétszeresen igaz, hogy szentnek lenni annyi, mint hősiesen küzdeni.

Tehát ne „született szenteket” mutassunk be, hanem szenteket „in fieri” is, azaz küzdő, elernyedő, megint talpra szökkenő harcosokat, akikhez az ifjú majd hasonlónak érzi magát küzdelmeiben.

Az érő szentség, a *küzdő* erény természszerűleg inkább van hatással az érő és küzdő ifjú lélekre, mint a kész tökéletesség. Ha a szenteknek hibáik is voltak, azokat se titkoljuk el, „nemcsak azért ne, – írja Szalézi Szent Ferenc – hogy lássuk Isten jóságát, aki azokat megbocsátotta, hanem hogy megtanuljuk azokat úgy utálni, kerülni s azokért úgy bűnhődni, mint ők tették”.²

¹ „Természetesen hiba volna, ha valaki úgy törekednék az erkölcsi tökéletességre, hogy egy szent életének egyes jellemvonásait akarná utánozni, mintha az erkölcsi eszmény lényege übsn egyes vonásokban állana. Azért írja röviden és velősen Mutz a „*Christliche Aszetik*”-jében: A szentek életének kopírozása különcségekre és felcsigázottságra vezet és a hiúság és külső látszat veszélyeit hordja magával”. (*Faszbender*: i. m. 134. 1.)

² id. *Mutz*: *Christliche Aszetik*. Paderborn. 1923. 184. 1.

Hadd lássák, hogy a szent nyugalma nem tehetlen anyámasszonykodás, hanem az oroszlán nyugalma, s hogy a hegyet, melyen most annyira fölénk magaslik, köröl-köre a szent maga hordta össze és nem készen találta; hogy bűnnel dacoló akarata kemény évek csatájának s az önmegtagadásnak diadala, s hogy minden felfelé lépését helytelen ambíciók feláldozásával, lemondással, akaratán vett győzelemmel vársorolta meg. „Az Isten országa erőszakot szenvéd...”; mutassuk meg az ifjaknak, hogyan érvényesült ez a szentek életében s akkor megnyertük őket.

Csak ha a szenteket így, a földi élet küzdelmeibe beállítva ismeri meg az ifjú, csak akkor érlelődhetik meg benne a gondolat, hogy hiszen ma, a forgó nagyváros ezernyi veszélye s a modern életformák kiszámíthatatlan esélyei közé állítva is győzlemmel vívhatja meg a lelki küzdelem nemes harcait: azaz hogy ő is szentté lehet. Ismertessük a szent fejlődését, tusait, törtétesét, esetleges botlását, de emellett soha nem lankadó küzdelmét a jó után.

A mai ember sokban nem követheti a középkori szentek *tetteit*; a mai szent fiú nem utánozhatja Szent Alajos minden cselekedetét; de igenis, el kell sajátítania azt a *lelkületet*, amelyből minden korok szentjének cselekedetei fakadtak. Hogy a szén ek hősies lelkületének, s nem egyes cselekedeteinek utánzása a fő, világosan kitetszik az egyház finom pszichológiájával megfogalmazott imájából: „Excita, quae sumus Domine, in nobis spiritual, cui sanctus N. servivit, ut eodem nos reperi studeamus amare, quod amavit et opere exercere, quod docuit”.¹ A fő hangsúly tehát minden a szentek szellemének ismertetésén legyen, hogy az ifjak megtanulják, mint lehet „a modern étet cselekedeteit a szentek szellemében végrehajtani”?

Es főkép az ifjúság részére készült „Szentek Élet-rajzáénál nem lehet elégé hangoztatni az igazságot, hogy a „jövő szentjei” (= ifjúságunk) elé az olyan szent eszményét állítsuk, akiben a tökéletes istenszeretet nagy szellemi képzettséggel, világos szociális látással, az állampolgári s társadalmi erények gyakorlásával

¹ Az életszentség úgysem a *rendkívüli* dolgokban rejlik. „Studeamus proinde *moribus conformari*, cui in mirebilis similari, etsi volumus, non valeamus”. S. Bernardus, In Natali S. Victoris sermo, l. n. 3.

² Mattyasovszky: A szentek tisztelete. Katholikus Nevelés 1914, 349. 1.

párosul. Hangoztassuk előttük, hogy az Isten szeretete hősies (szent) mértékben is teljesen megfér a *legmélyebb tudományos kérdések iránti érdeklődéssel, a legudvariasabb fellépéssel, a legéletravalóbb kereskedői ügyességgel*. A szentség nem akadályozza bennünk ezeket a tulajdonságokat, sőt csiszolja, értékesebbé teszi, felemeli.

A módszer szempontjából az is fontos, hogy a szenteket ne elmosódott általánosságban (amiben minden szent élete egyforma), hanem *jellegzetesen, egyéni sajátságaikkal állítsuk az ifjak elé*. Csak így tudnak maguknak megfelelő példaképet választani.

Ha pedig a régebbi korok eszményképein kívül *ma élő* emberek közt is rámutathattunk ilyenekre, a leghathatosabb hitvédelmet, a tett apológiáját, végeztük az ifjak előtt.

Es hogy e tekintetben olyan kevés megfelelő életrajzunk van, az csak annak a jele, hogy a biográfianak talán épen ez a legnehezebb faja.

Felsorolunk itt néhány olyan könyvet, mely a fönti követelményeknek leginkább megfelel:

Bangha: Jellemrajzok; *Bányik*: Sz. Szaniszló élete; *Battyányi-Strattmann*: Batthányi Ödön gróf emlékezetére; *Bihlmeyer*: Wahre Gottsucher; *Boeglei* Heldenjugend: *Chateaubriand*. A vértanúk; *P. Cohaus*: Bilder aus der Urkirche (Betrachtungen über die hl. Schrift. I. kötet Leipzig. Az Apostolok Cselekedeteinek kitűnő elmélkedő feldolgozása. Hasonló módszerrel az egész Szentírást ki fogja edni. Nagyobb diákoknak és felnőtteknek igen hasznos könyv). *Czapik*: Példák a szentek életéből. *Fraknói*: II. Rákóczi Ferenc vallásos élete; *Faszbinder*: B'lder aus dem Leben der Heiligen für die Schule. Trier; *Gruben* Der hl. Sanislaus Kostka; *Hammerstein*: Charakterbilder aus dem Leben der Kirche. Trier, Paulinus-Druckerei; *Hauszer*: Berchmanns Sz. János élete; *Hahn-Hahn Ida*: Die Märtyrer (Az első három század üldözéseinek elragadó leírása). *Hám*: Ifjú szentek élete; *Jensen*: Der hl. Thomas v. Aquino; *Kirch*: Helden des Christentums. Paderborn (12 kötet lesz.) *Klug*: Helden der Jugend. (Biblische Vorbilder für Jünglinge); *Koneberg*: Himmelwärts fürs Kinderherz, Regensburg; *Liensberger*: Der hl. Johannes Berchmans, München; *Liensberger*: Im ewigen Rom. (Rombilder für die Jugend. Herder. 46 fejezet az egyháztörténelemből s a Rómához kapcsolódó szentek történetéből, egyúttal érdekes apróságok a római egyházi életből); *Martindale S. I.*: Die junge Garde Christi. Regensburg. Pustet; *Meschler*: Das Leben

des hl. Aloysius; *Minichthaler*: Heiligenlegenden; *Puniigam*: Peter Barbarie; *Vargha*: Képek a nagy egyházatyták korából. Továbbá a „*Christlichpedag. Blätter*” 1908. évf. és a „*Katechetische Monatschrift*” 1908. évf.

3. Rámutatunk itt még néhány jellegzetességre annak a három szentnek életéből, akik – természetesen a mi Szt. Imrének után – legalkalmasabbak az ifjúság példaképeiül.

Ezek: Sz. Alajos, Sz. Szaniszló és Berchmans Sz. János, a román, szláv és germán fajoknak egy-egy pompás képviselője. Sz. Alajos bőlcsoje az északitaliai Alpok közelében ringott, egyénisége is azért komorabb, kissé sötét, túlkemény önmagához, határtalan a penitenciában. Sz. Szaniszlóban erősen előtör a szláv faj érzelmessége, arcáról sugárzik az isteni szeretet, szívénék lángolását hideg vízzel kell hütenie. Alajos száraz, merő vasakarat, Szaniszló 18 éves korában is még kedves gyermek, csupa érzellem és szeretet. A németalföldi Sz. János meg csupa nyugalom, objectivitás, nem érzeleg, csak kötelességet teljesíti, de mindenben, a legapróbb részletekben is. Élő regulája volt a szerzetnek. Egész életében nem tesz semmi rendkívülit, de talán épen a kicsinyben való hűség és minden nap életbátorsága teszi alkalmassá, hogy a mai ifjúsággal az eddiginél jobban megismertessük. Annyira jókedvű volt minden, hogy „vidám testvégeknek hívták. Polgári családból származott és gimnazista évei épügy telve vannak utánzásra méltó, alkalmas vonásokkal, mint szerzetes évei. Mindezek miatt élete középiskolásainkra mély benyomást tehet.¹

Az ifjú szentek mellett aztán önként kínálkoznak azoknak a szenteknek életrajzai, akik vagy a népfaj (magyar szentek), vagy a helyi különösebb tisztelet, vagy különös liturgikus szokások (Sz. Balázs, Sz. Miklós), vagy az ismertebb szerzetes rendekhez való tartozásuk révén különösebben tarthatnak az ifjúság érdeklődésére számot.²

¹ Huber: Die Nachachmung die Heiligen. Herder. 402. s köv. I. Menge: Aloysius von Gonzaga” u. Johannes Berchmans als Jugendpatrone. Theologie u. Glaube. 1919. 400-493. 1.

² Igen praktikus eljárás pl. az alsóosztályokban, továbbá a VI. osztályban az erkölcsnál, vagy a VII.-ben az egyháztörténelemnél néha egy-egy előre kijelölt fiúval elmondatni védőszentje rövid történetét, s az elmondásnál nem rendkívüli tetteire fektetni a főszülyt, hanem hogy mint lehetne a mai korban is élni az illető szent szellemében, mint lehetne egy VI. v. VII.-es diáknak a mai napon követni az illető szent lelkületét. Hónapokon át kitűnő anyag lehet pl. a Mária-Kongregáció gyűléseire egy-egy fiú védőszentjének ismertetése. Erre mindenjában szívesen vállalkoznak. Egyes nevezetesebb szentek életét beszéljük meg a névünnepl előtti órán, hogy így az ifjak együtteljenek az egyházi évvvel. A diákok tartásá tanulóasztalukon védőszentjük képét. Szerkesztessünk velük kis imádságot védőszentjükhoz. V. ö. Brückner: A védőszentek tisztelete. Katholikus Nevelés. 1925. 82.-85. 1.

III. Az ifjúsági Mária-Kongregációk.¹

A Mária-Kongregáció ma a legelterjedtebb formája az egyházban a társadalmi osztályok szerint tagolt vallási szervezkedésnek.

1. Történeti kifejlődése.

A kongregációk kezdetben kizárolag a jezsuita-iskolák diákszövetségei voltak, amelyeknek célja volt a Szűzanya védelme alatt az ifjúság önfegyelmezését és buzgóságát előmozdítani. Egy fiatal jezsuita magister, *P. Leunis* (1536-84), 1563-ban kezdte először maga köré gyűjteni a „*Collegium Romanum*”-ban azokat az ifjakat, „akik különösen törekszenek a buzgóságot és tudományt magukban egyesíteni”. Ezekből az összejövetelekből alakult ki az első Mária-Kongregáció 70 taggal. 1572-ben már Parisban és Douaiban is alakul kongregáció, amelyet aztán gyors egymásutánban követ a németországi kollégiumok kongregációinak felállítása.⁸

¹ *Bús*: Kalauz a Mária-Kongregációk számára. *Bickel*: Kongregationsbüchlein für Jungfrauen-Kongregationen. *U. a.*: Kongregationsbüchlein für Männer Kongregationen. Herder. *Cséfalvy*: A fehér zászló alatt. *Frey*: Der gute Kongreganist. Jungfermann. *Harrasser*: Sodalis Marianus. (A kongregációk szabályai és szokásai.) Wien. *Harrasser*: Geist u. Leben d. Marianischer Kongregationen. Innsbruck. *Harrasser-Sinthern*: Vorträge f. Marianische Kongregationen. 2 k Herder. *Löffler*: Die marianische Kongregationen. Herder. *Maller*: In der Kongregationsschule (Vorbereitungunterricht zur Aufnahme in die Marian. Kongr.) Herder. *Opitz*: Unterm Lilienbanner der Marianischen K. Wien. *Puntigam*: A kongregáció virága. *Rdtig*: Im Kindergarten der Kongregation. Ein Büchlein für Präsides, Seelsorger und Jugendfreunde. *Röttig*: Vorträge für Marian. Kongregationen. *Schwarz*: Vortragstoff für Marian. Kinderkongregat. Eine Sammlung geeigneter Themen für Präsides. Marianischer Verlag, Innsbruck. *Sierp*: Die Marianischen Kongregationen in Deutschland (mit besonderer Berücksichtigung d. Marian Augenbewegung. Grundsätzliches und Tatsächliches). Herder. *Walterbach*: Der Präses. (Seine Notwendigkeit, seine Bedeutung, seine Aufgaben u. seine Stellung in den kath. Standesvereinen.) München. *Wickl*: Merktage im Sodalenjahr. (Kongregationsvorträge), Innsbruck. *Kimerítő* irodalom: Präsides Korrespondenz für M. K. I.-VIII. évf., és: Die Fahne Mariens. (Sodalen Korrespondenz für M. K.) L-XX. évf. A magyar kongregációk hivatalos lapja a „Mária-Kongregáció”.

² *Duhr*: Geschichte der Jesuiten. 2 k. 1907-13.

A lelki eredmény mindenütt fölemelő volt; a szentségek fölvétele gyakorivá lett és ezzel egyre ritkábbá az iskolában a bùnötések szükségessége. Nagy apostoli buzgóságot fejtettek ki a kongreganisták mások javításában is.¹ Nemcsak saját betegtársaikat, hanem a nyilvános kórházak betegeit is látogatták vigaszatalás végett. A kongregációk jó hatása érthetővé teszi, hogy már a „Ratio studiorum” (1599) 23. pontja a jezsuita-iskolák rektőrának különösen lelkére köti a kongregációk ügyét.

Lassan aztán az ifjúsági kongregációk mellett egyéb társadalmi osztályok is kezdenek önálló kongregációkba szervezkedni. Az első egyházi jóváhagyás (XIII. Gergely. 1584 dec. 5.) még csak diákkongregációkról beszél, de 1586–87-ben V. Sixtus ezek jogait már minden férfi-kongregációra is kiterjeszti s a XVII. században épen ezek a férfi-kongregációk válnak a jezsuiták városi lelkipásztorkodásának eszközeivé. Majd a pusztán ifjakkal foglakozó kongregációk is differenciálóni kezdenek; egyre gyakrabban állítják már fel a legény-, inas- és őrangyal-kongregációkat is. Leány- és asszony-kongregációkról, tehát nő-kongregációtól ról azonban csak a XVII. században hallunk először, sőt csatlakozásukat a Príma Primához csak XIV. Benedek engedélyezte először 1751 ben.

A jezsuita-rend felfüggesztése nagy válságba sodorta a már virágzó kongregációs életet is. A XIX. század közepe óta azonban újabb virágzását éli a szép eszme. Míg 1837-ben a római Príma Primához csak 775 kongregáció volt aggregálva, 1913-ban ez a szám 38.130-ra emelkedett, kb. 2–3 millió taggal. Egyedül 1913 ban 1260 új kongregáció keletkezett. 1910 dec 8.-án új statumokat fogadtak el a kongregációk számára; addig az *Aquaviva* által még 1587-ben kidolgozott szabályok szerint igazodott a kongregáció.

2. Lélektani alapja.

A Mária-Kongregációk, mint nevük is mutatja, kulönösképen Szűz Mária tiszteletét akarják az ifjakban megerősíteni, vagy jobban mondva: *főleg Szűz Maria tisztelete által akarják az ifjakat Jézushoz vezetni*. Mindaz a lélektani momentum, amit a szentek tiszteletéről föntega elmondunk, hatványozottan áll a „minden szentek királynéjának”, a Boldogságos Szűz-

¹ Érdekes pl. erre nézve az *ingolstadii* kongregáció szünidőre szóló előírása 1590-ből, amelyben a diákoknak jó könyvek terjesztését, a káromkodás, ivás és játszás elleni harcot, a templomok díszítését, a gyermekek imádságra tanítását ajánlja. L. „Marianische Kongregationen.” Lexikon d. Pädagogik. Herder. 1914. III. k. 577. 1.

nek tiszteletéről. Ez adja meg egyúttal a Mária-Kongregációk fontosságát is.

Boldog Grignon de Montfort-nak kedves gondolatát: »per Mariam ad Jesum» nemcsak a minden nap tapasztalat, hanem megfelelő pszichológiai érvek is igazolják. Szűz Mária ideális alakja kiváltképen alkalmas tárgya a vallásos tiszteletnek; öröök példaképe a gyermekies, tiszta, odaadó, lovagias gondolkozású elkeknek. Akinek pl. alkalma volt a harctéren küzdő kongregánistáknak lelkiatyujukhoz intézett leveleibe betekintést nyerni, az elcsodálkozik a vigasztaló és erősítő gondolatok ama gazdag változatosságán, amelyeket az ifjak válságos, nehéz helyzetükben épen Máriatiszt eletük bői merítettek, s csodálattal fogja látni, hogy érnek a buzgó tiszteletnek melegétől mily lüktető vallásos élet és ideális világfelfogás fakad. így válik valóra *Szent Epiphanius* érdekes gondolata, emely szerint a megtestesült Ige a horog a lelkek számára, és Szűz Mária a csalétek ezen a horeon: „*Ave, etca spirituális hámi; in te siquidem hamus divinitas.*” (De laudibus Deiparae.)

A Mária-Kongregációk és általában a Mária-tisztelet értékének kellő méltatása céljából röviden lélektanilag elemezni kell

a fejlődő ifjú érzelmi életét.

A) Bár a dogmatika áthidalhatatlan különbséget ismer a Szűz Anya és szent Fia között, a pedagógia mégis jogosan hozza a Mária-tisztelet értékét közel a Krisztus-tisztelet értékéhez.¹ A Mária-tisztelet valami *titokzatos, jótékony befolyást* gyakorol az egész emberi lélekre. A Mária-tiszteletek szerepét a lelki élet nagy tengerében a Golf-áramhoz hasonlíthatjuk: csendesen, szelíden, alig észrevehetően hömpölyög tova, de útját mindenütt zöldelő partok s termékeny időjárás jelzik egész fel a hideg vidékekig.² Az égi Szűz magas lelkisége felajzza az emberi lélek törekvéseit és a szébb lelkiéletnek ez a tudatos megkívánása, ez a lüktetőbb lelki érverés az odaadás és hűség fokozottabb megvalósítására képesít. Az ifjú évek

¹ Mager: Kinderideale. (Eine experimentell-pädagogische Studie zur Religions- und Moralphädogogik.) Kempten. 1914 62. l.

² Esch: Maria und die Jugend. Kevelaer. 1923. 7. 1. Esch könyvében tömérdek serdülő ifjú levele tanuskodik arról a hatásról, amit reájuk a Mária-tisztelet gyakorolt

természetes tüze így nem dorbészolásokban, hanem a legtisztább eszményiség utáni törekvésben adja ki erejét.

Korántsem véletlen dolog tehát, hogy az egyház a *fiúk* nevelési munkáját is épen a Boldogságos Szűz oltalma alá helyezi. Egyesek talán megfelelőbbnek tartanák a fiatal férfiszentek patronátusát, mint akiknek a példája közelebb áll az ifjú életéhez; és mégis csak azt kell mondanunk, hogy az egyház kitűnő emberismeretet árult el, mikor a fiúkat is az Istenanya oltalma alatt vezeti.

A romlatlan ifjúban u. i. erősen él az *anyának tisztelete*. Ezekben az években már tisztábban látja, mint kiskorában, hogy mit köszönhet neki. Innen magyarázható, hogy ha általában a fiúknak a férfi, a leányoknak a nőszentek kultuszát ajánljuk is, kivétel ez alól Szűz Mária, akiben, mint az egész keresztenység anyjában, a fiúk is saját mennyei Anyukat is tisztelek, sőt a főnélküli említett lélektani tényből kifolyólag még gyöngédebb szeretettel simulnak hozzá lelki szükségükben, mint a leányok. A mennyei Atya talán túlszigorúan áll előttük; de Márianak könnyebben látják meg szívét is, hiszen annyiszor hallják, hogy Mária gyermeke nem kárhozhat el. Már most ha ő tényleg anya, hát bizonyára gyermekének földi sorsa is érdekli őt. Ha örömmééri, biztos benne, hogy mennyei Anyja is örül neki; szomorúságában sincs egyedül, Mária vele szomorkodik. Joggal ünnepli Goethe is „Faust”-jában Máriát a fölfelé törekvő emberiség vezetőjé gyánánt.

Érdekes tapasztalat az is, hogy a Mária-tisztelet nem teszi a fiúkat lágyakká, érzelgősökké, nőiesekké, hanem ellenkezőleg férfias akaraterőnek s erkölcsi hősiességnak válik bőven buzogó forrásává.

B) A testi fejlődés a pubertás korában kemény küzdelem elé állítja a fiút. Új, zavaró gondolatok merülnek föl képzeletében, eddig ismeretlen vágyak tüze lobban fel benne, amelyek az eddig naiv, egyszerűen álmodozó gyermeki lélek harmóniáját zavarosra borszolják. Az ifjú helyesen sejti, hogy itt veszélyek leselkednek rá; valami ösztönös jó hajlam, a tisztaság természetes szeretete még tartja őt eddigi ártatlanúságánál. Egyetlen ifjú sem áldozza föl ezt a természetes kincsét hosszabb-rövidebb küzködés, ellenállás, habozás nélkül.

Már most mily boldog az az ifjú, ki az élet sorsát eldöntő eme harcaiban bizakodó, erőért sővárgó tekinettel tud a szeplőtelen Szűz Anya tiszta képére pillantani! Nem állítjuk, hogy ez a pillantás elveszi a

kamaszkori küzdelmek minden nehézségét. Nem; de a Mária-tisztelet megerősíti az ifjú tiszteletét a női nemmel szemben, s *aki tiszta szeretettel szereti Máriát, nem fogja tisztátlanul szeretni Évát*. A Mária-kultusz első olyan meghódolás az emberiség történetében a nő előtt, mely nem a nemiségnek, hanem az örök nőisésgnek szól. „A keresztenységnek egyik legnagyobb eredménye, hogy a férfiút ilyen érzelmekre nevelte, s a nő ellensúlyozásául épen a nőt nyilatkoztatta ki számára. Mária Éva ellen! Mária – Éva védelmére s bizony a mi öreg Ádámunk védelmére is.”¹

a) Az ifjúság nevelésének próbáköve a tisztaságra nevelés. Nem állítjuk, hogy ez az egyetlen erény, amelyet az ifjúban ápolni kell; de az tény, hogy ez az az erény, mely legjobban mutatja, mily erős az ifjú önmagával szemben s mennyire lehet jellemében bízni.

A történelem azt bizonyítja, hogy a nő megbecsülése minden csalhatatlan fokmérője az illető nép kultúrájának és egészségének. Már pedig soha oly veszélyben a női nem megbecsülése nem forgott, mint korunk hajmeresztő érzékkiségében.

„Mikor valaha a keresztenység a széthullott és elfajzott világot meg akarta gyógyítani, mindenekelőtt a tökéletes női tisztaság szellemi hatalmát vette igénybe. A stíllyedő antik-világ üzelmei azonban csak gyermekjátékok ahhoz a romláshoz képest, amelynek a női karakter modern] lecsuszamlásából... elő kell állania. Ilyen mélységből csak az érinthetetlen női fenség magasztos megtestesülése menthet meg, csak az képes a férfiú lelket az érzékkies önzés mindenhatóságából kiragadni és a természetes élet közében helyet teremteni a természetfölöttinek. Valóban, amit a „*Virgo immaculate*” alakja az emberi kultúra számára jelentett, – a kultúra elvégére is az ösztönös világ megfélkézése, – az messze túlszámyalja mindenzt, amit a legújabb technika a külső természeti erők megfélkézésében elérte.”²

Ezért nagy pedagógiai érték ifjúságunk előtt az abszolút tiszta Szűz Anya képe, akinek beszédes alakja erőt adó példája annak, hogy az embert mire képezi Isten szeretete. Mikor a „tisztaságos Anyának”

¹ Foerster: Lebensführung. Berlin. 1909. 145. 1.

² foerster: Christus und das menschliche Leben. Reinhardt. München. 1922. 149. 1.

mennyei ragyogása belefénylik a küzködő ifjú lélek viharjaiba, az ő radikális diadala a bűn felett erősebb támasz a kísértések felzúgó orkánjában, mint bármilyen más észbeli megfontolás.

Ha az ifjú gyermekszégtől szeretettel szokott feltekinteni a tiszta Szűzre s így megtanult a nőben felsőbb eszményt látni, ahányszor Máriara tekint, eszébe jut, hogy minden nő és leány Mária neméhez tartozik, akihez tehát nemtelen gondolatokkal közelítenie nem szabad.¹

Korántsem véletlen dolog tehát, hogy épen a mélyen vallásos és Szűz Márát tiszttelő középkor termelte ki a bájosságban fölül-mülhatatlan nőtiszteletet, a kereszteny lovagi ideált. Az ifjak lelke mélyén mindenkor ég a sővárgó vágy, hogy egy egészen tiszte nőre ideális gondolatokkal tudjanak feltekinteni. A középkor lovagja lelkének őszinte tiszteletét, mellyel Szűz Márának adózott, átvitte saját kora hölgyeire is; ugyanoly gyengédséggel, figyelemmel, tisztelettel viseltetett a Boldogságos Szűz iránt, mint az ő neméből származó utolsó szolgálóleány iránt. A középkori lovag alakja a természet és kegyelem összekapcsolódásának bájosan finom példája.

β) Ugyancsak Mária példájából ismeri meg az ifjú a *tisztaság igazi célját* is. Az egész világ azt kiabálja ma a szegény ifjaknak, hogy a tisztaság céltalan önkínzás, esztelen lemondás, a szabadságot letipró megalázás. Nem csoda, hogy a tapasztalatlan ifjú megszédül ezektől a szólásoktól. De, íme, itt a Szűzanya képe, mint lángoló tiltakozás mindenre téves jelszavak ellen! Ő rajta látjuk, hogy a tisztaság nem önmagunk kifosztása, nem merő lemondás nyereség s kárpótlás nélkül. Mert ki meri szegénynek nevezni, ki meri sajnálni Márát tisztasága miatt? Az ifjú leginkább Mária képe előtt látja be, hogy a tisztaságból pozitív energiák fakadnak, s hogy ez adja meg egész életének a lovagias, igazán nemes vonásokat.

γ) A fának leginkább csemete korában van szüksége napsugárra s az ember sem vágyódik soha annyira szeretet után, mint ifjú korában. A fiatal szív önmagában

¹ Kann: Jugendpflege und Charakterbildung. Schnell. Warendorf. 1914. 142. l.

elégtelennek érzi magát s valami ösztönös hajlam viszi ilyenkor a barátság után. Elég neki egyetlenegy barát, de az aztán igazi, hűséges, bizalmas legyen; barát, ki nemcsak szeretetet kap, hanem ad is, akinek nemcsak kibeszélheti magát, hanem akitől tanácsot is kaphat. Ezt az *ideális barátságot* találja meg Máriában, aki minden szeretetre méltó, akinek barátsága nem ront meg, aki soha hűtlenné nem lesz, akiből még senki ki nem ábrándult.¹

3. A kongregációk működése.

A kongregáció szervezett Mária tisztelet. Eszméjének kedvez az ifjúság tömörülési, szervezkedési, barát-kozási vágya, s innen érthető, hogy az első kongregációt miért épen az ifjúság, a római gimnazisták számára alapították (P. Leunis 1563-ban), s hogy a kongregációk jó ideig miért csak az ifjúság közt működtek, úgy, hogy a különböző foglalkozási ágak, korok, nemek külön kongregációi csak később keletkeztek.

a) A kongregáció a *rendszeres, szervezett lelkiélet előmozdítója*.) amennyiben a vallásos gyakorlatok bizonyos mértéket követeli meg tagjaitól: reggeli s esti ima, napközben a jószándék gyakoribb felindítása, esti lelkiismeretvizsgálás, a gyűléseken való pontos megjelenés és a szentségek gyakori vétele.

Hiszen szó sincs róla, mindezт külső társulati szervezkedés nélkül is meg lehet oldani, – amint tényleg sokan teszik is; de a lelki szárazság, ellanyhulás idején föltétlenül érezni jó hatását a külső szervezettel is szabályozott vallási gyakorlatoknak. A könnyen lankadó ifjaknak szükségük van arra, hogy valami külső lendület is vigye őket. A kongregáció megtanít hűnek lenni a kicsinyben, ami pedig minden lelki haladásnak első feltétele.

A lelkes kongreganista-diák megbecsülhetetlen szolgálatot fog tenni pasztorációs törekvéseinknek is, nemcsak diáktársai körében, hanem – amire talán nem is gondolnánk – még felnőttek között is. A munkánk II. kötetében ajánlott „világiak apostolkodására” már a középiskolában kell az ifjúságot előkészíteni, tudatosan ránevelni.

¹ V. ö. Könn: Das Marienideal u. die sittliche Bewährung unserer Jugendvereinigungen. Düsseldorf.

b) Nem akarjuk tagadni, hogy a fiuk elébe az ő *sajátos* lelki törekvéseknek megfelelően állítani az Istenanya alakját egyike a legnehezebb feladatoknak. Aki édeskés exhortációval beéri, nem eredményes, hanem inkább káros munkát végez. Az igazi Mária-tiszteletnek eredménye a nőiességnek és a nő aláhanyatló megbecsülésének felemelése, megvédése a mai regényirodalom, mozi, színház és divat lealacsonyítása ellen. Máriában tanulja megbecsülni az ifjú az anyai méltságát, a tiszta élet szeretetét, az áldozatos lelkületet stb. Mindennek helyes beállítása sok elmélkedést igényel a vezetőtől, a prézestől.

A kongregáció sikeres működése tehát *nagy mértekben függ a prézestől*. Ha valaki, hát ő ne legyen ott tanár! Érdeklődjék az ifjak házi körülményei iránt is, látogassa meg a betegeket, az utcán is álljon velük szóba, vigaszálja a szomorúakat 1 Szünidőben levelezék a fiúkkal. Legyen atyai jóbarátjuk. De legyen érzéke a haladó világ iránt is, hiszen a gyűléseken meg kell beszálni minden érdekes eseményt!

c) Külön is meg kell emlékeznünk a *prézes beszédéről*, mint amelynek hangját és tárgyát eltalálni nem a legkönnyebb feladat. Ne legyen az prédkáció, sem pusztán vallási előadás, hanem baráti, közvetlen megbeszélés.

Legjobb már az iskolai év elején egységes programmot kitűzni. (Egyik évben pl. az akaraterősítést, ismét máskor a nagy kongreganisták életének ismertetését stb.)

Mint az exhortációkat és lelkigyakorlatokat két csoportban tartjuk, épenügy kongregációt is külön kell alakítani az alsó- és külön a felső osztályosok részére. Sok lelki indításnak lehetnek kiváltói az alsósok által kész örö mest kitöltött *havi beszámold lapok* is (a nagyobbakat talán már feszélyezné ez a kötelesség). Az alsó osztályosoknál ajánlatos minden gyűlés beszéd-anyagát egy-egy „jelszó”-val összefoglalni, amelyre aztán az ifjak egész héten át gondoljanak. Ha a prézes hétközben találkozik velük, első dolga a jelszót megkérdezni. Az ifjaknak tetszik a dolog s a jelszó révén könnyebben jegyzik meg az elmondottakat.

Ilyen heti jelszavak lehetnek pl. „Nem leszek áruló! Uralkodjál magadon! Szuronyt szegezz! (valami kis önmegtagadás minden napra). S. O. S. (save ours souls! = mentsétek meg lelkünket). Javulni! Javítani (másokat). Kitartani (a jóban). Nem, nem, soha (bünt soha el nem követni). Talpra fiúk (kedvenc bűnös szokástok

ellen). O. A. M. D. Gl! Quid hoc ad aeternitatem? All right? (esti lelkiismeretvizsgálásnál minden rendben volt?) Lefoglalva (lelkem az Isten számára). Ad maiora natus som (Szűz Anyám, teszem-e? (Minden tettünknel ezt kérdezni!). Igazold magadat (örséget állíts lelked ajtajához). Christianus sum! (a római mily buszkén mondta: cívis Romanus sum). Jézusom szeretlek! Fiat voluntas tua! Ave Maria! Légy résen! Értem szenvedett! örökkélet! Jézusom itt vagy? (a lelkemben). Krisztus katonája! (a pompeji katona a Vezúv lávája alatt) stb. stb.

Bármilyen ügyes szónok is legyen valaki, ha örökké öt hallják az ifjak, előbb-utóbb ráunnak. Igen helyes tehát alkalmadtán idegen szónokokat is szerepeltetni; de ne túl gyakran, nehogy szereplésük zavarja munkánk tervszerűségét.

d) A kongregációs gyűlések változatosabbá tételere igen alkalmas, ha az ifjakat is szóhoz engedjük. Rendezzünk átlag hónaponként egy olyan ülést, amelyet teljesen az ő szereplésük tölti ki. Szavalás, valami zene, dialóg, stb. mellett egy komolyabb felolvasás alkossa a programmpontokat.

Rendezzünk „megbeszélő”- vagy „vita-gyűléseket” is, amelyeknek tárgyát az előző gvülésen előre jelezük, hogy kiki összegyűjt-hesse gondolatait. Ezek tárgyául igen alkalmas a diák-élet kis és nagy problémáinak az erkölctan szempontjából való megbeszélése, amely fejleszti erkölcsi érzéküket, s elősegíti, hogy az erkölcsi meggyőződés várjuk a valójában.

Ilyen tárgy lehet pl.: diák-becsület (súgás, feladatok leírása, csempészés, puskák használata); hogyan kell tanulni; a barát-kozás; a könyvolvasás művészete; a rossz könyvek hatása; hogyan bánnunk zsebpénzünkkel; újságot hogyan érdemes olvasni; miért ne dohányozzunk; a szeszes italokról; tánctanulás, tánciskola, zene; az idő jó kihasználása; hogyan lehet leszokni a feledékenységről; mit lehet tanulni az utcán; ki a gentleman; hogyan bánik a művelt ember a csalédekkel; a diák illem-szobájai; a nagyvárosi diák lelkiéletének akadályai; a színház hatása erkölcsi életünkre; stb. stb.

e) A kongregációs életnek egyik legmegkapóbb megnyilvánulása a közös szentáldozás. Az ünnepies-ség a prézes rövid beszédében, a rendben s komoly-ságban, mellyel az áldozáshoz járulnak, esetleg közös hálaadás végzésében is nyilvánuljon meg.

Ahol tehetősebb fiúk is vannak, szép volna, ha az áldozás napjának délutánján valamelyikük meghívna uzsonnára a kongregációt, ahol a prézes helyes idő-töltésre s ártatlan, jókedvű szórakozásra is megtanít-

hatná leventéit. (Ahol van kongregációs szoba, maguk a fiúk adhatják össze az uzsonnát).

f) A kongregációs működés keretében ismét megemlítjük a *lelkiolvasmány* kérdését is, nem mintha ez csak a kongreganisták kiváltsága lenne, hanem mivel ennek gyakorlása már bizonyos fejlettségű lelki igényeket föltételez, amelyeket a kongreganistában valószínűbben találunk meg. Örömmel töltön el, ha ifjaink közül minél többen végeznek esetleg napi egy negyedórás lelkiolvasást. Azok az ifjak, akik rendszeres lelkiolvasmányt végeznek, csakhamar ki fognak tűnni komoly életfelfogásukkal.¹

g) A *gyűlések helyéül* általában nem ajánljuk a templomot vagy kápolnát, hanem inkább más termet, egyéb híján iskolai tantermet. A gyűlés egész lefolyásának, ha fegyelemben is, de sokkal fesztelenebbül kell történnie, mintsem az a templomi kegyelettel összeegyeztethető volna. A gyűlés megkezdése előtt, a prézes érkezéséig, a gyűlekezés alatt engedjük meg a beszélgetést s csendes társasjátékot. Ahol csak módonkban áll, igyekezzünk külön kongregációs termet szerezni, amelyet teljesen a kongregáció céljaira használunk fel s kis oltárral, képekkel felékesítünk. Ott tartjuk a kongregáció könyves szekrényét s a társasjátékokat is.

h) Bár a külsőségek túlzásaitól óvakodnunk kell, mégis épen mert az ember nem pusztán szellemi lény, hanem anyagi teste is van, a kongregáció *külsőségeinek* is megvan a jelentősége és lélektani jogo sultsága.

A kongregációk *zászlója* a hűségre és lelkiharcra figyelmezhet, az érem letett fogadalmukra. A közös *ima* és *áldozás* a tömeglélektan alapján a hitmegvalló bátorságot is éleszti. Valami kis egyesületi imához szoktatás (reggel pl.: a „*Salve Regina*”, este a: „*Sub tuum praesidium*”) eszükbe juttatja a hűséget a kis dolgokban is, olyanokban, amelyeket senki sem őriz ellen.

Akadémiáik, előadásaiak, vitatkozásaiak előkészítik őket a későbbi ügyes fellépésre. A *renovo-lapok* évenkénti beküldése csendben működő láthatatlan erkölcsi erő a messze távolba szakadt tag lelkében.

¹ Lelkiolvasmányul alkalmas könyvek jegyzékét 1. a 140. lapon.

Legszebb emlékük azonban mindenig a *kongregációba való felvételük* legyen. Erre a felvételre különös gonddal, életgyónással készüljenek az ifjak s a prézes felvételi beszédének férfias tónusát soha se felejtsek el. Legyenek ott a felvételnél a régi tagok is, akik megújítják fogadalmukat s az újonnan felvettekkel együtt mondják el a hitvallást. Ne tartsuk feleslegesnek az oltárdíszítést, az égő gyertyákat a hitvallást tévők kezében, éneket, zenét, amellyel minél élénkebbé tehetjük a nap emlékezetét. Hívjuk meg az avatásra a szülöket is s úgy rendezzük a felvétel szer-tartásait, hogy ők is unalom nélkül vehessenek részt. Nem is sejtjük, mily hatásokat válthat ki a gyermek öröme a szülőnek esetleg hideg lelkéből is.

A VIII. osztályosokkal (azokkal, akik önként vállalkoznak rá), írassunk alá év vége felé egy ígéretet az alábbi (vagy hasonló) szöveggel:

Mi, a.....-i főgimnázium Mária-Kongregációjának VIII. o. tanulói, abban a meggyőződésben, hogy a kongreganista elvek biztosítják egyéni boldogságunkat s a társadalom jólétét, mielőtt mint gimnázisták utoljára megújítanók kongreganista fogadásunkat, önként és ünnepélyesen megírjuk, hogy mint a Szent Szűz méltó fiai akarunk elni s ezért becsületszóval kötelezzük magunkat, hogy:

1. a gimnáziumot elhagyva lehetőleg belépünk tartózkodási helyünkön a társadalmi állásunknak megfelelő kongregációba. minden év május havában beküldjük anyakongregációknak írásban fogadalmi megújításunkat, s ha tehetjük, részt veszünk anyakongregációból tagavatási ünnepélyen 8 akkor közös szent áldozásán;

2. a kongregáció szabályaihoz hiven havonként szent gyónást s áldozást végzünk;

3. nem párbajozunk, s párbajban nem segédkezünk;

4. hitünket, erkölcsünket s anyaszentegyházunkat támadó lapokat s folyóiratokat nem járatunk;

5. komoly kritika által erkölcsstelennek minősített színdarabokat meg nem nézünk;

6. erkölcsstelenül nem táncolunk;

7. nyilvános házba soha lábunkat be nem tesszük;

8. ha megnöslünk, a házasságkötésnél anyaszentegyházunk törvényeit mindenben megtartjuk;

9. bárhová vet is az élet, főtisztelendő prézes urunkat évenként legalább egyszer – amennyiben módunkban áll – személyesen, ha ez nem lehetne, írásban felkeressük.

Kelt Budapesten, 1925. május 10.-én, fogadalmunk megújítása napján.

A középiskolai kongregációk nevelő munkáját ná-lunk újabban több helyen a cserkészettel is kiszélesítik. Erről az életrevaló gondolatról a következő fejezetben bővebben tárgyalunk.

X. FEJEZET.

Az öröm az ifjúság lelkinevelésében.

I. Az öröm és az ifjú.

A katholikus tábortól távol álló etikusok gyakran vetik szemére erkölctanunknak, hogy túlságosan aggályoskodó, komor életre nevel. A legkisebb bűntől való félelem, a lelkiismeret örökös kérdezgetése – mondják – oly sötét lelki horizontot teremt, amely elveszi a lélek éltető napját, az örömet, s lefojtja az akaratot és a teremtő kedvet.

Nem lehet tagadni, hogy az elhibázott nevelési módszer tényleg eredményezhet ily örökké aggódó, gyümölcsstelen lelkeket is; hogy azonban ez a sötét lelki borongás épen nem a katholicizmus lélköre, azt mindenki tudja, aki ismeri a nemes, igazi szívörömnek a katholikus hítlelben, kultúrában, nép- s egyházi életben megy nyilvánuló motívumait.

Az öröm szerepe a katholikus világnézetben.

A katholicizmus mindenha a *legverőfényesebb optimizmus világnézete volt*, és az maradt ma is, az emberiség annyi erkölcsi bukásának, annyi rossznak szemlélete ellenére is.

Az erkölcsi magaslatok, s a szép, jó és nemes utáni vidám törekvést már a Szentírás mint a vallásos etika lényegét jelöli meg, az istenfélelem s a bűnkerülés mellett. Mennyi öröm árad pl. a zsoltárok ból, amelyek az egész teremtett világot örvendező énekre szólítják föl Isten iránt! „*Servite Domino in laetitia*”.

»Laetabor super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa"; stb. Es *Szent Pál* mily erővel hirdeti a kicsinyes félelem helyett az energiát termelő örömet. (Tim. II. 1, 7.)¹ Ez az ölöm buzogott az első keresztények lelkében s ez fakasztotta az alázat, tisztaság, türelem, „passzív" erényei mellett a hősies önfeláldozás, hódító szeretet, istenbizalom „aktív" erényeinek legszebb virágait.

A katholicizmusban a szentekkel kapcsolatban rámutathatunk az életszentség és az igazi lelkiöröm szoros viszonyára is; semmiesetre sem helyes az a fölfogás, mely az életszentséghez komor arcot és mogorva tekintetet elengedhetetlenül megkíván.

A szomorúságot az egyház is nagy bajnak tartja, és nem szűnik meg imádkozni az örömet: „a praesenti liberari tristitia et aeterna perfrui laetitia."

Assisi Sz. Ferenc a szomorúságot „babiloni bajnak" nevezi; *Sienai Sz. Katalin* meg egyszerűen ördögi befolyást lát benne. *Szent Terézia* ezt írja: „Semmitől sem félek annyira, mint ha azt látom, hogy nővéreink elvesztik a szív örömet".² Azon a lelken, amelyik elmerül Istenbe, az „örök igazságba", okvetlen előmlik az a titokzatos, szelid öröm, amelyet *Sz. Ágoston* „az igazság jól csengő és ékesszavú csendjének" (canorum et facundum silentium veritatis) nevez.³

A thébaisi remeték, *Sz. Pachomius*, *Sz. Antal remete*, *N. Sz. Vazul*, *Sz. Márton*, *Sz. Romuald*» *Sz. Bernát*, *Sz. Domonkos*, *Assisi Sz. Ferenc*, *Sz. Klára*, *Magyarorsz. Sz. Erzsébet*, *Szienai Sz. Katalin*, *Sz. Bernardin*, *Sz. Bonaventura*, *Sz. Terézia*, *Néri Sz. Fülöp*, *Szalézi Sz. Ferenc*, *Depaul Sz. Vince* stb. életrajzai bőven szolgálnak további adatokkal annak bizonyításához, hogy öröm és mély lelkielet mily szoros kapcsolatban állanak a katholicizmusban.

Nálunk minden negatívum, minden önmegfosztás, önmegtagadás csak eszköz s nem végső cél, amelyet

¹ L. továbbá Róm. 12, 10. Filipp. 3, 1. 4, 4. Tessz. 1.5. 16. –
² *Joly: Szentek lélektana.* Ford. a budapesti növendékpapság M. E. I. –³ *Die libero arbitrio l. 2. c. 3.*

önmagáért kellene keresni. Az aszkézis nálunk az erő iskolája, az önsanyargatás a szellem trónraemelése, az engedelmesség a parancsolás tanítója.

Különösen nem szabad az örömet figyelmen kívül hagyni a fiatalok lelki vezetésében! Remény s örööm – ez a fiatalok éltető levegője. *Nincs virág, mely annyira heliotrop volna, mint az emberiség virágja: egy ifjú lélek!* minden tan, mely komor, szervezetének emészthetetlen; amelyiken azonban végigömlik az örööm verőfénye, azt szívesen magáévá teszi, feldolgozza magában. Amelyik vallás nemes örömet fakasztani nem képes, már eleve kimondta maga fölött az ítéletet.

Az örööm szerepe a nevelésben nemcsak a fűszer szerepe az ételben, hanem jelentősége annál sokkal lényegesebb. *Néri Sz. Fülöp* híres elve: »hadd legyenek vígak, csak bünt ne kövessenek el», nem különököt, hanem az okos ifjúsági pasztorációt egyik lényeges alapja. A mai iskola egyik legnagyobb hiányát a legkülönbözőbb irányú pedagógusok egyértelműleg az örömfel-lenségen, az iskola örömet alig ismerő levegőjében látják. Igynéznek is – legalább külsőleg – minél barátságosabbá, világossá, friss levegőjűvé tenni a termeket, virággal, képpel feldíszíteni. De az igazi örömet mégsem ezek a külső fogások viszik be az iskolába, hanem a nevelő egyénisége, szavai, tettei, szem-pillantása, egész viselkedése.

Az örööm pedagógiai jelentősége.

a) Az örööm erő a kísértésben. A bűn mennyi boldogságot, mennyi örömet ígér! Ezekkel a csaláfa öröömökkel szemben gyöngének fog bizonyulni az akarat, ha az erény csak mint száraz parancs áll előtte, s nem mint szintén örömnök, igazi lelkiörömnök fakasztója is. Csak az az ifjú áll meg a szenvédélyek felvihárzó hullámain, akinek a kritikus pillanatokban eszébe jut annak az igazi lelkiörömnök emléke, amelyet neki addig az erény szerzett s amelyet tőle a bűn elrabolna. Lemondás, fékentartás, önmegtagadás örökösen hangzanak ajkunkról. Helyes. Nincs nélkülik kereszteny élet. De ez csak negatívum. A lélek üres lenni nem akar, mert nem tud. Adunk-e hát helyébe kárpótlást, nagyobbat, éltetőbbet? A sok „non licet”

elzárja a födi paradicsom ajtaját, megnyitjuk- e hát helyette a mennyezést?

Hadd lássék meg tényleg nevelésünkön, hogy az egyház története örökösi pünkösdi, s hogy a Szentlélek éltető fuvallata vidám, örvendező bimbókat fakaszt, mert „az Isten országa igazság, békesség és öröm a Szentléleken”.¹ *Sacris solemnis iuncta sint gaudia!*

Ha az ifjak örömet fognak találni vallásukban, akkor imájuk nemcsak száraz kötelességteljesítés lesz, hanem a lélek olyan nekilendülése, mint ahogy a nagy zsoltáros imádkozott; akkor a gyónáshoz nem névsorolvasással kell majd küldeni őket, hanem a feltámadt Üdvözítő húsvéti ajándékának örömteljes varázsa vonzza őket oda; akkor majd a bánat nem merül ki tépelődésben s önsanyargatásban, hanem új-teremtéssé, új életerők fakadásává, a belső ember tökéletes alakításává válik. Az öröm szeliddé teszi az Őr igáját s könnyűvé az ő terhét.² Mert hiszen a Szentírás mondja, hogy az öröm az ember lelkének életerő és a szentség kimeríthetetlen forrása: „*Jucunditas cordis haec* st. vita hominis et thesaurus sine defectione sanctitatis” (Eccl. 30. 23) Viszont az örömet száműző vallási élet az ószövetségi büntető Jeboval eszméjénél ragad meg, ahol még nem ismerték a mennyei „Atyát”.

σ) Különösen a sexuális nevelés terén végzett legújabb lélektani kutatások világítottak rá arra, hogy a tiszta lelkület megőrzésére legalkalmasabb eszköz nem a direkt harc a nemi ösztönök ellen, hanem a jelentkező életerő átirányítása más, lelkesítő, felemelő célok felé. Nem letörni kell az ösztönt (nem is lehet), hanem más kocsiba befogni.

Épen azért az örömnék a helyes sexuális pedagógiában is elsőrendű szerepe jut. Az ifjúság nagy apostolai mind tudták, hogy az öröm napsugár, mely sötétben tenyésző penészgombákat öl. „Az ember éhezik és szomjazik öröm után, és jogos is ezt az örömhéséget és szomjúságát kielégíteni. De ha nem adnak neki tiszta, nemes örömet, éhségét salakkal csillapítja s bűnös örömöök habzó borából ittasítja meg magát... Sokan nem gognoszságból lesznek a bűn áldozataivá, hanem inkább jó örömkényér s nemes, tiszta örömörhiján”.³

c) Az öröm védi az ifjút az *elernyedéstől* is, ami pedig a lelki küzdelemben könnyen hatalmába kerítheti. Miért könnyebb az örvendezőnek pl. tanulnia?

¹ Róm. 14, 17. – ² *Pribilla*. Die Freudlosigkeit in der Religion. Stimmen der Zeit. 1922. 250-266. 1.-3 Mohr: Mehr Wille. Herder. 262. 1.

Mert aki örül, annak erősebben lüktet a vére, s ezek az erőteljesebb vérhullámok jobban elsodorják a fáradtság- mérges anyagait, mint a normálisan folydogáló vér. Az örööm munkára sarkall, s viszont a jól elvégzett munka sikere növeli öröömünket. Viszont aki szomorú hangulatban van, kedvetlenül nyúl minden munka után.¹ Azon az órán, amelyben jókedv s örööm ömlik el az ifjak lelkén, nagyon könnyen megy a tanítás.²

Örömre-nevelés.

Demokritos görög bölcselő azt követeli, hogy ha a gyermeki szívnek száz kapuja volna is, mint Thébának, az örömet mind a százon be kellene engedni, hogy a gyermekek az ifjúság kertjéből minél örvendetesebb lelket vigyenek magukkal a férfiúi munka kemény szántóföldjére. Különben maga a Szentírás is világosan hirdeti, hogy a fiatal korban az örömből mennyi erő és életszentség fakadhat: „Laetare ergo iuvenis in adolescentia tua, et in bono sit cor tuum in diebus iuventutis tuae.” (Eccl. 11, 9.) Nem lehet elégé hangoztatni, hogy a *hittanórákon* *igyekezzünk minél több örömet sugároztatni az ifjakra*; (a hittanár örvendetes arca, friss előadásmódja, jókedve). Általános a panasz, hogy az iskola falai kevés örömet lehelnék ki magukból; legalább a hittanórákról ne kelljen ezt elmondani.³

Az ifjúság lelküirányítójának azonban főleg arra kell törekednie, hogy a természetes *öröm* mellett a vallás talaján fakadó örömförásokat is minél bővebben nyissa meg a lelkek előtt. A napi imádság gyakorlá-sából, az esti lelkiismeretvizsgálásból tehát az isten-

¹ Érdekes itt megemlíteni, hogy a latin atyák egy része a hetedik főbünt, a jóra való restséget nem „inertia”-nak, hanem „tristitia”-nak nevezi. *Mausbach*: i. m. 165. 1.

² jól jegyzi meg *Salzmann* az „Ameisenbuchlein”-ben: „In einer heiteren Stunde ist der Lehrer unter seinen Schülern allmächtig.” (Id. *Müller*: Praktische Gedächtnispflege. Stuttgart. 1917. 60.1.)

³ *Kauft*: Neubau d. kath. Religionsunterrichtes. Kevelaer. 1924. 213.-217. 1.

szerető lélek öröme fakadjon. Tanítsuk meg az ifjakat megízlelni s keresni azt a benső, lelkesítő örömet, mely a tiszta lelkiismeretnek gyümölcse. A bánat se legyen merő szomorkodás, hanem fájdalommal kevert kegyelmi vigasztalás, a szeretetnek (tehát örömnök) fellángolása. Es mit szólunk az áldozásról, mint az örökké folyó leglelkibb örööm kimeríthatetlen forrásáról!

a) Neveljük tehát ifjainkat *örömmel teli lelkiéletre!* Necsak gyónni tanítsuk őket, necsak áldozni, necsak imádkozni, hanem a *maga teljes főnégében, gyönyörű pompázásában állítsuk eléről a lelkiéletet élő ember kimondhatatlan örömet*.

Vessünk csak számot, hány modern lelket idegenített már el az a téves felfogás (amelynek terjesztében egyes könyveink sem épen hibátlanok), mintha a keresztény élet savanyú arc, lehorgasztott fő, világkerülés, sírás lenne. Pedig láttuk mily ferde felfogása ez a keresztény életnek! A szentek között sem mindegyik sírt, hanem beszélt a madarakkal is. Ezeket a példákat állítsuk az ifjak elő, ígérjük, mily gyönyörű kincshez jut a lelkiéletet élő, s akkor lesz majd kedvük velünk jönni, amint a kínálkozó kilátás reményében a legfáradtságosabb hegymászástól sem riadnak vissza. Teljesen igaza van *Fénelon*-nak: „Ha a gyermek előtt az erény fogalma szomorú lesz s viszont a szabadosság s féktelenség vonzó alakban jelenik meg előtte, akkor minden elveszett”.¹

Főkép szoktassuk őket ahoz a felfogáshoz, hogy a lelkiélet nemcsak az imában nyilatkozhatik meg, hanem a játékban, sportban, tanulásban, pihenésben is. Sőt legfőbb célunk épen az legyen, hogy mindebbe vigyenek bele lelket, idealizmust, másvilági vonatkozást.

Az örömnök számtalan forrása kínálkozik, amelyet az ifjúságnak meg kell nyitnunk: játék, zene, ének, kirándulás stb. A diákok örüljön a rózsának, a napfénynek, a repülőgépnek, a villamos lámpának, a rádiónak... s mindenben lássa Isten kezenyomát.

¹ *Fénelon-Schiffer: Über die Erziehung der Mädchen* 1913. 16. 1.

Hiába, az emberi szívnek öröm kell. Ne tiltsuk el a megengedettet, hogy ne keresse a tiltottat!

b) A hittanítás is okvetlenül számoljon az ifjúnak öröm utáni epedésével s anélkül, hogy a tárgy komoly, megrendítő részeit elhanyagolná, legelsősorban mégis a fölfelé vonzó, lelkesítő, szeretetet s hálát fakasztó elemeket emelje ki.

Az ifjú léleknek ez az örömsővárgása teszi érthetővé azt a tényt is, hogy sokkal több sikert érünk el, ha ifjainkat *a jónak szeretetére neveljük*, mint a rossztól való félelemre. Erre mutat már a zsoltáros is, mikor azt állítja, hogy az Istenből fakadó öröömünk eszköz kérésünk teljesedéséhez; „*Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui.*” (Psal. 36, 4.) A félelem csak negatívum, az erény szeretete pozitívum. A félelem legfeljebb megbénítja a rosszhoz való bátorsságot, a szeretet ellenben aktív erőt is ad a jóhoz. Tehát minden több súlyt helyezzünk az erény szépségének, tiszteletreméltóságának, mint a bűn utálatosságának megmutatására. Az érzéki kísértésekkel szemben pl. az örök büntetés hangoztatása sem ér annyit, mint az önbecsülésre, s a meg nem gyalázott ifjú élet örömeire való utalás. Sokkal előbbre haladnak a lelkiéletben azok az ifjak, akik az örököös félelem s hajszálhasogatásos aggódás helyett a szeretet eleven erejét fogják vitorlajukba. Isten ne mindenre leselkedő rendőr legyen előttük, s az istenfélelem ne legyen Istantól való *rettegés* hanem Isten tiszteletteljes szeretése.¹

A kath. pedagógia minden jól tudta, hogy a hálából s szerebetből (akadó örömteljes engedelmesség az Isten iránt sokkal inkább megfelel a keresztény ember méltóságának, mint a félelemből eredő. Ugyancsak nem tartotta azt, hogy a félelem a gyermekek előtt föltétlenül erősebb motivum, mint pl. az Isten végtelen fönségének, szentségének örvendetes megsejtetése, vagy Isten mindenütt jelentalósága. „*Hogyan cselekedhetnem e gonoszat Isten előtt?*” „*Isten ezt elvárja tőlem*”, ilyen motivumok hatása a legtöbb gyermek lelkében fölér az örök büntetésre

¹ Bergmann (Die Seelenleiden der Neurosen. Herder. 1920. 61. 1.) helyesen különböztet „die Furcht Gottes” és a „die Angst vor Gott” között.

gondolás erejével. Pedagógiánknak tehát az örömet, szeretetet s Félelmet ügyesen egyesítenie kell, n int különben az egyház is imádkozza: „*Sancti nominis tui timorem pariter et amorem fac nos habere perpetuum*”...

c) Az ideális lelkületű ifjaknak, a legjobb fiúknak egyúttal a legjobb kedvűeknek is kell lenniök, hogy életükkel cátolják meg azt a ferde felfogást, mely az életszentséget mosolyogni nem tudásban s fejlőgató sarokbanülésben látja. Egy jó viccen, egy vidám tréfán lélekből kacagni tudó, emellett szeretetremélő, segítésre mindig kész, baráti szellemű, szóval *a szilárd jellemű s mindig mosolygó ifjúság legjobb apológiája a kereszteny erkölcsstan nevelő értékének*. Hadd legyen igaza a Szentírásnak, hogy örvend az, aki az Urat keresi („laetetur cor quaerentium Dominum”. Psal. 104, 3.), és hogy az öröm a Szentlélek ajándéka („fructus Spiritus est gaudium”. Gal. 5, 22.).

Kalazanti Sz. Józsefről azt írják életírói, hogy mindig feszten, jókedvű volt. *Sz. Szaniszlót* iskolatársai schi másnek, mint víg-nak és elégedettnek nem látták. *Berchmans Sz. Jánosi* meg tár-sai egyenesen „*Hilaris testvérnek*” vagy „*Leetus testvérnek*” hívták. „*Habe bonam conscientiam et habebis semper laetitiam*”, – írja Krisztus követése (2. 6.). A húsvét utáni II. vasárnap oratiója is találóan nevezi meg az igazi orom fonásául a kárhozat vészéytől való szabadulást: „*Deus . . . fidelibus tuis perpetuant concede laetitum, ut quos perpetuae mortis eripuisti casibus, gaudiis facias perfrui sempiternis*”.

„Bárcsak mindenjában, akik lelkek vezetésével foglalkoznak, ügyélnének arra, hogy a gondjaikra bízottak szemében felfedezik-e a boldogság és béke visszfényét. Nevelésük helyességének ez a próbáköve. Viszont a lélekre nehezedő állandó nyomás igen rossz jelenség s majdnem csalhatatlan jele árnak, hogy benső erőket akadályoztak meg jogos kifejlődésükben. Hí nem tüze-síti át a szívet nemes öröm, fáradtan vcnst2o!ódik az erkölcsi élet, s kevés, nyomorult gyümölcsöt hoz.”¹

„Az ifjúságot fejlőgatóvá nevelni, annyi volna, mint őket Istentől elidegeníteni”.²

d) Aki örömet szerez az ifjúságnak, annak kezében van a nevelés eredményének kulcsa, amely *Lancaster* szerint „a lelkes tevékenység inspirálásában” áll (to inspire en-

¹ *Pribilla: Die Kunst der Künste. Stimmen der Zeit.* 1922, 369. 1. – ² *Swoboda: Groszstadtseelsorge.* Pustet. 1911. 402. I.

thusiastic activity). Nem kell attól tartanunk, hogy a természetes erényeknek s a természet örömeinek az eddiginél erősebb felkarolása a naturalizmus túlzásaiba visznek. Eddig is mindenki hangoztatta, hogy „*gratia perficit, non destruit naturam*”, de a nevelésnél mintha erről megfeledkeztünk volna, – minden esetre a nevelés gyömörcsösségének nagy kárára. Amint a remek középkori katedrálisoknak magasba büszkén törő góttívei – bármily lendülettel szökellnek is az ég felé – csak úgy állnak szilárdan, ha biztos földön nyugszanak, épügy a természetfölötti lelkiélet tartósságában is csak akkor bízhatunk, ha a természetes erkölcsösség szilárd talajából fakadt s azon épült. *Aki embernek nem jó, még kevésbé jó keresztenynek* ¹

II. A nagy természet örömförásai.

A nemes örömnök egyik legdúsabb termőtalaja a nagy természet.

Sehol nem lehet a vallási eszmékkel könnyebben hozzáérni a lélekhez, mint a szabad természet behatásai alatt. A puha fű bársonya, az alázattal meghúzódó kis virág, a hatalmas tölgy s a repülő szarvasbogár, a hasadó hajnal s az alkonyat pírja, vihar zúgása s csalogány éneke, dörgő villámlás s duruzsoló esti szellő, az erdő csendje s bőkoló búzatáblák, fakadó tavasz, érlelő nyár, gyümölcsös ősz, hófehér tél – mind-mind művészet, százszer fenségesebb, felemelőbb művészet a legnagyobb lángelme művénél. Művészet, mely a maga titokzatos hangján ugyan, de mindig Istant dicséri. „Hidd el, amit tapasztaltam: –

¹ Szerezzünk mi sok örömet ifjainknak, tiszta örömeket s akkor nem fognak ők keresni bűnös örömet. Mert ebben a tekintetben igaza van Nietzsche-nek: „*Nicht die Freude, sondern die Freudlosigkeit ist die Mutter der Ausschweifung*”. A nevelő ügyességtől függ, mennyiben tudja a pusztán »szórakoztató« örömek mellett a „tápláló”, „erőt gyűjtő” örömeket is szóhoz juttatni. Ezt a nevelői ügyességet helyesen nevezi egy amerikai író „*the standardizing of pleasure*”-nek, az ifjak öröme magasabb nívóra emelésének.

mondja *Szent Bernát* – az erdőkben valamivel többet fogsz találni, mint a könyvekben. Fük s sziklák megtanítanak olyasmire, amiről a mesterek nem tudnak beszélni.”¹

Ifjúság és természeti Van-e ennél összehangzóbb két fogalom? Az örökké ifjú s megújuló természet s az emberiség ifjú fiatal hajtásai! Testileg-lelkileg nyomorékká lesz a gyermekpalánta, ha üvegházban nevelődik.

A gyermeket természete hajtja az erdőbe, mezőre barangolni; az Isten szabad ege neki éltető eleme. Ha ezt nem teheti, fantáziája azért nem fog nyugton maradni, s az utcán csavarogva fog majd romlani. Az utca szintén nevelő eszköz, de az – ördög kezében. Durvaság, káromkodás, otromba élcek az utcai szemében teremnek. A lelkileg-testileg magukra hagyott gyermekek száma ma, mikor a szülönek minden percét a kenyérkereset foglalja el, óriási.

A természethez való józan visszatérést örömmel kell üdvözelnünk vallási szempontból is. Nem hiába, hogy Isten kezenyoma ragyog az egész természeten, de gyakran találjuk is, hogy *a legvallásosabb emberek egyúttal természszeretők is voltak*. (Gondoljunk csak „a nagy király hírnökére”, *Assisi Szent Ferencre*, akinek élete csupa költészet s forró edepés a természet után.) Azzal az intelligens nemzedékkel, amelyik a kávöházak füstös levegője helyett többre tartja majd a mezők illatát; amelyik a kávöház tükrablakai helyett a tengerszemek tükrében nézegeti magát; amelyik a női zenekar játéka helyett előbbre teszi a fülemülék dalát, bizonyára könnyebb és sikeresebb lesz a lelkipásztori munka is.

A természet szeretetének még más nevelő értéke is van. A természet szeretete nemesítő hatással van az ifjak érzelemvilágára is. Neveljük hát arra is őket, hogy cél nélkül egyetlen virágot, a teremtő Istennek e szép csodáit, le ne tépjenek. Általános tapasztalat, hogy a természet szépségei iránt érző szív résztfelvöbb embertársai nyomorával szemben is. Ha nem is erköl-

¹ Epist. 106. Migne P. Lat 182, 242.

csileg, de legalább társadalmi érintkezésben igaza van e mondásnak: „Ki a virágot szereti, rossz ember nem lehet”.

„Elnémul a vad ösztön itten,
Melynek fulánkja sajga bánt,
És kél a szeretet az Isten
És kél az emberek iránt.” (*Faust*)

Közismert dolog, hogy az istenérveknél is mennyire tágasaskodunk a természetből vett érvekre. *Vörösmarty*nak egyik mély értelmű epigramma is így szól:

„A természet öröök könyvét forgatni ne szünjél,
Benne az Istennek képe leírva vagyon.”

Jól tudjuk, hogy ez a kép sokszor csak homályos körvonal (a Szentírás is mondja: „per speculum”, „in aenigmate”) és messze elmarad a természetfölötti kinyilatkoztatás istenarcától. De hát a természet csak alapja a természetfölöttinek, s nem lehet pótlása!

Nevelés a vallásos természetszemlélésre.¹

Minden esetre a nevelő ügyességtől függ, hogy a természet vallásos nevelőerejét mennyire tudja kiaknázni. A legtöbb ember lelke fogva marad a természet jelenségeinek pusztá szemléleténél; a vallásos gondolatok felébresztése már a nevelő feladata. A természet vallásos szavára tehát tervszerűen kell felhívunk az ifjak figyelmét, mert maguktól ilyen gondolatra nem jutnak.

Tömördek alkalom kínálkozik erre egy-egy kiránduláson, amikor az „il Poverello” által járt úton egy zsenge fűszál, egy dalos madárka, egy égbeszökő hegyesúcs, egy csendes tengerszem szemléletéből föлемelkedünk a jó Atyához, aki nekünk mindez örömkre adta. Igen, örömkre. Ő is örül, ha látja, hogy mi mennyire el vagyunk ragadtatva az ő ajándékától. Bizzassuk hát a fiukat, hogy csak örüljenek minél többet. Az örööm – mint említettük – kifogyhatatlan lelki erőforrás. Szabad énekelni, mint a pacsirta, szabad ugrádozni, mint a zerge, szabad játszani,

¹ Bővebben ír a vallásos természet-szemléletről *Klimke: Unsere Sehnsucht*. Kösel. 1917. 246–260. Továbbá *Rüther: Auf Gottes Spuren*. Paderborn. 1914. *Hajós: A természetben Isten nyomain*.

mint a mókus, szabad, szabad minden, csak – bünt, bünt nem szabad tenni! Hát mondjátok, fiúk, nem isztok ti inkább az örömknek ebből a tiszta forrásából? Inkább kell nektek a bün bűzhödt pocsolyája?!

„Kár volna ezeket a hatalmas erőket a valláserekölcsi téren kihasználatlanul heverni hagyni. Ne feledjük, hogy a lélek munkája tömérdek ponton feltételezi a test munkáját, a lélek épsége a test épségét. Ne feledjük, hogy maga a természetfölötti is feltételezi a természetet. Ha jó keresztyények akarunk lenni, iparkodjunk előbb épkezélab, épelméjű s épszívű emberek lenni”.¹ *Előbb becsületes ember, aztán jó keresztyény, s mint jó keresztyény az előbbinél nemesebb ember* – ezt jelenti a „gratia non destruit, sed perficit naturam” elve.

A természet hallgató csendje megkönnyíti az elmélyedést, hogy a lélek – az Úr tanácsához híven – imádkozásra a „kamrájába” húzódjék. Az Úr is negyven napig marad a pusztába, szívesen vonul vissza egy hegyre, kedvenc kertje az Olajfákhegye. Szent Pál három évet tölt az arab sivatagban; Szent Benedek s Assisi Sz. Ferenc a sziklák magányát keresik; Loyolai Sz. Ignác a manresai barlangban nyeri kinyilatkozásait, stb.

Csak össze kell hasonlítani azoknak a lelkigyakorlatoknak hatását, amelyeket az ember egy poros fővárosi utca rendházában vagy pedig valamelyik erdő mellett vagy csendes kert közepén fekvő zárdában végez s rögtön meggyőződünk, hogy a természet mennyire elősegítője lehet a természetfölöttinek is. Már a régi világ görög zárdáinak jórésze épügy vadregényes tájakon emelkedett, mint a középkori szerzetesrendek kolostorai is. Alapítóik jól tudták, hogy a természet mily jótékony befolyással van a lelkiélet bensőségére, elmélyítésére is. „*Benedictes in montibus, Bernardus in vallisbus*”.

Jól tudjuk, hogy a természet örömei – külön elmélyítés nélkül – pasztoráció szempontjából csak

¹ Zubriczky: Vasárnapot a Tátrában. Budapest. 1911. 11. 1.

neutrális eszközök; de már így is igen jók arra, hogy a bűnre vezető, kezdetben szintén indifferens örömkalmakat általuk ellensúlyozzuk (bálozás, tánc, színház, korzózás stb.).

Az ifjúság lelkivezetőjének ügyességétől függ, mennyire tudja ellesni az Üdvözítő módszerét, aki a természetnek megnyilatkozásainból s a népélet jeleniségeiből merített finom képek és vonások segítségével oly utolérhetetlen bájjal tudta szemléltetni a legfontosabb s legelvontabb lelki igazságokat is.¹

III. A cserkészet pasztorális jelentősége.²

Az ifjúsággal foglalkozó nevelők jó ideje észrevették már, hogy a mai ifjúság neveléséhez a régebbi eszközök nem teljesen kielégítők többé. Nem az örökkégyermek változott ugyan meg, hanem a világ változott el körülötte. Az iskola egyre többet követel tőlük szellemileg, egyre több alkalmat ad tudásuk bővítésére, – sajnos azonban akaratuk és jellemük edzésével ennyit

¹ XI. Pius pápa 1923 aug. 20.-án kelt „Quod sancti Bernardi” kezdetű apostoli levelében, amellyel Menthoni Szent Bernátot a turisták védőszentjévé rendelte, ily lelkes szavakkal emlékezik meg a természet vallásranevelő erejéről: „Ex omnibus exercitationibus, quibus honesta oblectatio quaeritur, nullum genus dixeris esse isto saeubrīus – dummodo omnis temeritas absit – ad animi valetudinem, nedum corporis. Cum dure enim laborando et ad maiorem usque tenuitatem aëris puritatemque nitendo renoverunt vires ac roborentur, tum etiam fit, ut difficultatibus omnis generis eluctandis constantior ad officia vitae vei ardua évadat animus, et illám rerum immensitatem ac speciem contemplando, quae ex Alpium sublimitate circumspicientibus patent, facile ad Deum, naturae auctorem et dominum, mens assurgat.” (Act. Ap. Sed. 1923. 442. 1.)

² Baden Powell Scouting for Boys. (Alapvető munka.) Kreybig; A cserkészet kézikönyve. Lion und Bayer: Jungdeutschlands Pfadfinderbuch. A »Magyar Cserkész Könyvei” (1921. márc. óta havonként egy szám. Eddig 70 sz.). Reget: Le Livre de l' Éclaireur. Papp: Cserkészfiúk könyve. Sík: Magyar cserkészvezetők könyve. (Alapvető munka.) Papp: Légy résen. Bing: A cserkészet útmutatója. U. a.: A táborozás kézikönyve. Vuibert: Les Éclaireurs de France. Sévin: Les Scouts de France (a francia kath. cserkészszövetség szabályzata).

korántsem törödik. így alakult ki az a mai diáktípus, amely eszét megtöme ugyan sok tudnivalóval, amelynek akarata azonban továbbra is, hosszúnadrágos korában is olyan fejletlen maradt, mint a pólyás babáé, jellemétől pedig az élvezetvágy, megbízhatatlanság s lustaság fagyöngyei szívják el az éltető erőt.

Napjainkban ezzel az általános diákelernyedéssel szemben sok reményre jogosító új nevelőeszköznek ígérkezik a cserkészet, amely ma már, alig két évtizedes múlt után a *legnagyobb pedagógiai mozgalommá* nötte ki magát,¹ s amellyel annál inkább is kell foglalkoznunk, mert a fiúkat mindenütt egycsapásra megnyeri és munkaterülete hazánkban is egyre rohamosabban terjed.

A cserkészet történeti fejlődése.

A cserkészet angol eredetű; kezdete 1899-be nyúlik vissza, az angol-búr háború idejébe.

Akkor történt, hogy a burok Mafeking várost ostromolták, amelynek a védelmezője *Baden Powell* angol parancsnok volt. A csekély védőhad az ostrom alatt még jobban lefogyott s ekkor jutott Baden Powell generális arra a gondolatra, hogy a város ifjait is felhasználja hadi célokra. „Boy-scouts” névvel kisebb csepatokba szervezte őket és rájuk bízta a könnyebb katonai feladatokat (hírvivés, sebesültek ápolása, postatovábbítás stb.). A fiúk kitűnően beváltak; igaz, hogy a feladat is jól megfelelt az ifjak romantikus természetének. Minél inkább belejöttek a kis boy-scouts-ök a sebesülthordásba, hírszerzésbe, jeladásba, vízszállításba, annál meglepőbben fejlődtek erkölcsi jó tulajdon-ságaik is. Az eddig lusta s egykedvű fiúk nagy buzgalmat mutattak s akik eddig durvák s önzőlelkűek voltak, most nem riadtak vissza csodálatos áldozatoktól sem. Baden Powellnek sikerült megragadni bennük azt a lovagi eszményt, amely minden ifjúban megvan, de amelyet helyesen megragadni tudni épen a legnehezebb nevelési művészet.

Mikor aztán Baden Powell hazatért Londonba és láttá az utcákon hanyagul, blazírt arccal, testileg-lelkileg romlottan csatangolni a mafekingi kis hősök londoni társait, ekkor vetődött föl benne először a gondolat, nem lehetne-e ezeket a fiúkat is oly ügyesekké, életrevalókká, megbízhatókká nevelni, mint a gyarmati

¹ A londoni Nemzetközi Cserkésziroda legutolsó kimutatása szerint a világban jelenleg kb. 2,000.000 a cserkészfiúk száma. Ebből 205.600 tiszt, 15.820 öreg cserkész, 1,600.300 cserkész és 18.000 kis cserkész.

ifjúságot, akik kevesebb elkönyeztetés között növekedve sokkal különbek a londoniaknál.

1908-ban alakította meg az első ily célú egyesületet, melynek tagjai a boy-scout (kémlelő, felderítő, cserkésző fiú) nevet kapták.¹ Védszentjük Szent György lovag.

A mozgalom csakhamar rohamosan kezdett terjedni. Átcsapott Német-, Svéd- és Norvégországba, Spanyolországba, Dániába, Hollandiába, Svájcba és Oroszországba, sőt Európán túl eljutott Amerikába, Japánba is, úgy hogy ma már az egész világot átfogó legnagyobb ifjúsági mozgalommá erősödött s rohamos terjedésének mi is napról-napra tanúi vagyunk.

Hozzánk a cserkészet legelső hullámai 1910–11 körül értek el. Az első csapatok hivatalos támogatás nélkül, egyesek buzgóságából alakultak. A legelső csapatot a Bp. Ref. Ifj. Egyesület alapítja (1910), nyomban utána alakulnak a ma is vezető csapatok között levő Regnum Marianum s a budapesti kegyesrendi főgimnázium csapatai. A középiskolákban angol mintára alakult „cserkészek” s a polgári iskolákban német mintát követő „őrszemek” 1913-ban a „Cserkész-Őrszem-Szövetségbe” egyesültek; (de ez az erőszakolt név sohasem tudott elterjedni). A háború véget vetett a további fejlődésnek, alatta alig lehetett cserkészről szó. Utána 1918. dec. 1.-én megalakul a „Magyar Cserkész Szövetség”, mely azóta hivatalos irányítója minden cserkészmozgalomnak.³ A mozgalom ma már nálunk is ellenállhatatlan erővel terjed. Az 1924 nyarán Kopenhágában tartott nemzetközi cserkészversenyen („Jamboree”) a magyar cserkészek 3. helyre kerültek az amerikaiak s az angolok után. A magyar cserkészek száma az 1925. év elején a 20.000-t meghaladta.

Pedagógiai méltatása.³

A helyesen vezetett cserkészmozgalomban örömmel üdvözölhetjük a régi lovagszellemnek, a középkori

¹ Franciaországban: *Eclaireur*, Németországban: *Pfadfinder* a nevük. Németországban az angol példát követő Pfadfinderektől meg kell különböztetni a nagyon elterjedt „Wandervogel” mozgalmat, amelyet a természet-kultusz túlzása, s a családi és nevelői tekintélyt kikezdő forradalmi szellemje, sőt akárhányszor erotikus eltévelkedései miatt el kell ítélnünk. (V. ö. Könn: *Jugendpflege und Charakterbildung*. Warendorf. 1914. 122-136. 1.) Bár Foerster legújabb könyvében (Jugendseele, Jugendbewegung, Jugendziel. München. 1923. 33-67. 1.) sok téves felfogást eloszlat felőlük.

² Lapjuk a *Magyar Cserkész* (havonkint kétszer) és a *Vezetők lapja*.

³ Sekkendorff: *Jugenderziehung und Pfadfinderbewegung*. Bohlen: *Pfadfinderziehung an höheren Lehranstalten*. Breitmayer: *Sois un Chef* (erkölcsi fejtegetések a vezetők részére).

leventeletkületnek modern, s az ifjúkor ábrándos lelkesüléséhez kitűnően hozzáért felújulását.¹

A cserkészet meg akarja fogni az ifjak belső, sokszor homályos, inkább csak ösztönös törekvéseit, és jó irányba terelni.

a) Legelső érdeme az – s ez egyúttal rohamos terjedésének is titka –, hogy a gyermekben gyermeket lat s nem kis férfit, s teljesen ennek az ifjú léleknek szükségleteit akarja kielégíteni. Az eddigi városi nevelés sokszor a gyermeket mint kis férfit kezelte. Az eredmény az lett aztán, hogy a fiúk tényleg a felnőttek életét élték: kártyáztak, moziztak, cigarettaztak, flirtöltek – legföljebb nem oly arányokban, mint a felnőttek. Holott a fiúknak ez a légkör épen nem természetes elemük!

A cserkészet nagy sikerének épen az a titka, hogy páratlan ügyességgel felel meg az ifjúság legnemesebb törekvéseinek; ízig-vérig a diáklelkület nemesítője, fejlesztője. Az ifjú hangján beszél, az ő fantáziájuknak, poézisüknek, művészetiüknek, találékonyságuknak, ügyességüknek ad nagyszerű munkateret.

A cserkészet egészen új diáktípust teremt. Oly diákokat akar, aki az emberi természet ösztönös világát lemondással, önmegtagadással, fegyelemmel, munkával leigázza, mégpedig a jónak nemcsak elméleti ismeretével, hanem annak naponkénti gyakorlásával. Az erényt u. i. nem lehet csak tanítani, hanem gyakorlattal kell elsajátítatni. És a cserkészetnek épen ez a – katholikus szempontból is megbecsülhetetlen – pedagógiai előnye, hogy benne, ügyes vezetés mellett, a természetes s természetfeletti élet valami csodálatos harmóniába kapcsolódik össze. A helyesen vezetett cserkészetben a vallás gyakorlása olyan szükségesség, hogy nélküle az ifjak hiányosnak érzik napjukat.

A cserkészet valahogy tagadása a poros táncteremnek, a füstös kávéháznak, az emberhűst áruló korzónak. Reakció minden blaszítság, koravénség ellen. A szellemi petyhüdtséggel s lelki sivársággal szemben az élet tiszta örömeinek észrevevése s a

¹ Mindazt a dicséretet, amelyet itt elmondandók vagyunk, csak a fiúcserkészetről értjük. A leánycserkészetet alapjában elhibázott, a női lelket helyesen nem ismerő pedagógiai tévedésnek tartjuk! A nőnevelésnek teljesen más irányban és „más alapon (és más névvel) kell megadni azt a tagadhatatlanul szükséges modern lendületet, amelyet a cserkészet a fiúnevelésnek adott.

nagyváros tömérdek természetellenesség evel szemben mély lélekzés az Isten szabad ege alatt. A természettel való közvetlen, nyíltszemű érintkezés tiszta örömek s élvezetek kimeríthetetlen forrása. A kötött életből való kiszabadulás nagy munkára lendítő erőt s áldozatkészséget fejleszt az ifjúban, amelynek örömeit, ha egyszer megízeli, később sem hagyja el. „Legyen minden magyar utód különb ember, mint apja volt! – mondja *Vörösmarty*. A magyar cserkészet ezt a különb magyart írta zászlójára ideálul. Különb ember és különb magyar és emberebb ember és magyarabb magyar: ebben lehet legrövidebben összefoglalni a magyar cserkészideált”¹.

Ez az ifjúság nem akar olyan lenni, mint a mai felnőttek; egészségét, tiszta lelkét, erejét meg akarja órizni. S ha mozgalmaiban néha nagyzol is s elveti is a sulykot, mindig ott van törekvése mélyén a szép gondolat: szabadulni az atyák bűneitől.

Nem lehet eléggyé hangoztatni, hogy a cserkészet nem nagy karimájú kalap és szeges bot, nem térkép-olvasás és morzézás, nem a természetismeret s megfigyelőképesség fokozása, nem is kirándulás, nem sport, hanem az ifjú élettevékenység egész összességét átfogó nevelési rendszer, mely az ifjú lelket a maga teljességeben akarja az ideálok felé lendíteni. *Ez a lelki munka, ez az ifjak által áldozatos örömmel végzett lendületes önnelvelés, – ez lényege a cserkészetnek*, ami mellett kalap és bot, khaki-ing és hátizsák, táborozás és felvonulás mind mellékes jelentőségű. A csupasz térd és hosszú bot még nem cserkészet, ha nincs mellette: napsugár, tiszta levegő, madárdal, romantika, de még sokkal inkább: a vallási érzület megbecsülése, a kötelességek vaskövetkezetes teljesítése, becsületes szótartás, föltétlen igazmondás, őszinte testvérисég, szívbeli lovagias gondolkodás, vidámság, takarékkosság, a test és lélek tisztántartása is, – amint mindez a 10 cserkésztörvény határozottan meg is követeli.² Az igazi cserkész kis lovag, aki nemcsak

¹ Sík: Magyar cserkészvezetők könyve. Bpest, 1922. 21. 1.
² Az első törvény a becsületről szól: 1. *A cserkész egyeneslelkű és igazat mond*. A második a munka törvénye: 2. *A cserkész híven teljesíti kötelességét*. A harmadik törvény a szolgálatkészség: 3. *A cserkész, ahol tud, segít*. A testvérisség törvénye: 4. *A cserkész minden cserkészt testvérnek tekint*. A lovagiasság törvénye: 5. *A cserkész másokkal szemben gyöngéd, magával szemben szigorú*. A természszeretet. 6. *A cserkész szereti a természetet, jó az*

tudomásul veszi a cserkésztörvényeket, hanem azok szerint éli is életét.

Jól tudjuk, hogy embereket erőszakkal javítani nem lehet, és ezért minden nevelés legfőbb célja az, hogy az ifjakat megtanítsa, hogyan kell önmagukat nevelniök. A cserkészet, kitűnően tudja ezt az *önnevelést is előmozdítani*. Épen abban áll korszakos jelentősége, hogy a fiú itt önként adja át magát a pedagogusnak, hogy kialakítsa belőle a férfit.

b) Nem megvetendő előnye a cserkészetnek az sem, *hogy teljesen elfoglalni és nemesen betölteni képes az ifjú napi idejét, a szabad időket is*, tehát azt az időszakot, amely közismerten legveszélyesebb alkalma a lelki romlásnak. *Néri Sz. Fülöp* – a nagy ifjúsági lélekismerő – nem hiába nevezi a tétlenséget „gonosz bestiának”; nem hiába türte, ha lelki gyermekei óriás lármával játszadoztak is szobája mellett; a játék mellett – a modern cserkészetet megelőzve – mindenféle foglalkozást talált ki számukra, mint pl. szoba takarítás, írás, olvasókészítés, virágfűzés, templomok díszítése stb. Épügy a cserkészetben is asztalos-, lakatos-, könyvkötő-munkák, telefon-, távíró-, villanyszerelés, faragás, slöjd, művészletek stb. nemcsak fejlesztik a fiúk ügyességét, hanem egyúttal helyesen elfoglalják szabad idejüket is.

Kétségtelen tény, hogy már a kis gyermekben is igen nagy az alkotásvágy. Nincs legszebbben csillagó s legdrágább játékok tetszenek neki legtovább, hanem amelyeket mozgathat, alakíthat, tervezhet, szóval amelyek cselekvésvágyának kedveznek. A nagyobb gyermeket meg különösen örömmel tölti el a siker, ha valami hasznosat tudtak létrehozni. És íme, a cserkészet ebből a tekintetből is elsőrangú nevelési eszköz lehet, mert a kisebb-nagyobb munkaalkalmaknak valóságos tárházát adja úgy az évközi otthoni, mint főkép a nagyvakációi tábori életben.

c) A cserkészet továbbá megtanítja a fiúkat, mint kell helyesen (durvaság, verekedés nélkül) játszani,

állatokhoz és kíméli a növényeket. Az engedelmesség: 7. A cserkész feljebbvalójának jó lélekkel és készségesen engedelmeskedik. A jó kedély törvénye: 8 A cserkész vidám és meggondolt. A takarékkosság elve: 9 A cserkész takarékos. A lelki tiszta: 10. A cserkész testben-léleken tiszta.

¹ Közismert e mondása: „Szívesen megengedném, hogy akár a hátamon fát vágjanak, csak – rosszat ne tegyenek”.

d) A cserkészgyakorlatok egyik pontja a *napi jótett* (bármi jócselekedet, segítsés másokon, udvariasság, engedelmesség, kis önmegtagadás).¹

e) A cserkészet a városi élet kényelmei közt növekedő ifjakat okos, férfias *edzettséghez*, *tűréshez*, a *kevéssel való beéréshez*, a könnyen rendelkezésre álló s ártatlan öröömökhoz szoktatja. Ez megint nagy előny a lelkinevelés szempontjából, hiszen az ifjúsági lelkipásztor legszebb tervei épen a diákok hihetetlen elpuhultságán, nyálkás lustaságán, érdektelenségén törnek meg ma, amikor „blazírt, célt maga előtt nem látó, eszményekből élni nem tudó, emberben bízni, Istenben hinni nem merő, önelhatározásra, cselekvésre képtelen, tengve élő félemberek ezrei nyüzsögnek körülöttünk”.²

f) Az évközben végzett komoly önnelvő munkának koronája aztán a nagyszünidei *cserkésztáborozás*, amikor az Istenről beszélő szabad természet lélekfrissítő üdeségénél szerzik vissza rugékonyiságukat azok, akik tíz hónapon át az iskolapadra görnyedve szívták a város poros levegőjét. A jó táborozás megint nem turistaság, nem kirándulás, nem vakációi pihenés, hanem ez is nevelés; egyrészt a lélek benső megilletődése, az Isten közelégenek mélyebb megérzése a nagy természet beszédes ölén; másrészt pedig a legjobb szociális nevelés is, mert itt el kell tűnnie minden önzésnek, hideg elvonultságnak, itt látják a fiúk, mennyire egymás segítéssére vannak utalva s magukban semmiré sem mennek. Önállóság, kezdeményező képesség, önbizalom,

¹ minden reggel csomót kötnek a nyakkendőjük végére, amelyet nem szabad addig kioldaniok, míg a jótettet el nem végezték.

² Sik: i. m. 21. 1. A Szentírás is mondja, hogy „az egészséges test többet ér óriási kinesnél” (Eccl. 30, 15.), de a nevelő is tapasztalja, hogy az okos testgyakorlás szigorúságában megédzett test alkalmasabb hordozója a leksi szárnyalásnak is. Értékes gondolatokat s gyakorlati tanácsokat ad erről Lockington angol jezsuita könyve: „Durch Körperbildung zur Geisteskraft.” Innsbruck. Tyrolia. Igazat adunk Lockington szavainak: „A nevelésben a test s a lélek képzését nem lehet egymástól teljesen elválasztani. Akinek kezében van az ifjúság teste, könnyen megszerzi lelkét is.” (I. m. 23. 1.)

fegyelem fakad a jó táborozásból. A helyesen vezetett táborozás egész kis szentgyakorlattal ér fel.¹

A helyes cserkészmozgalomnak vallásos hatását tehát az alábbi két pontban foglalhatjuk össze:

a) Maga a cserkészmozgalom elvileg nem áll ugyan kimondottan vallási alapon, de nem is zárja ki azt (az angol vallásos közszellem – ahonnan kiindult – ezt nem is tűrné), sőt tömérdek alkalmat nyújt a nevelés vallásos irányú kibővítésére. A cserkészet nevelési munkájának közvetlen vallásos színezése mindig a vezetői függ. b) Közvetett vallási hatása pedig abban áll, hogy kitűnően elősegíti a természetes alapnak, a jellemes embernek nevelését, amely nélkül természetföltölti nevelés el sem képzelhető. „A cserkészet nevelői értékei, a határozottság és gyors elhatározási képesség, igénytelenség és edzettség, baráti, segíteni kész szellem, fegyelem s alárendeltség, udvariasság s becsületesség föltétlenül megérdemlik figyelmünket”.²

A cserkészet veszélyei.

A cserkészetnek eddigi dicsérete után azonban nem hallgathatunk el egy-két komoly megjegyzést sem.

A föntribbiekben minden a *helyesen* vezetett, az *ideális* cserkészet előnyeiről beszélünk, mert bármily kitűnő nevelési eszköz is elméletben a cserkészet, jelentős pedagógiai sikert csak akkor várhatunk tőle, ha vezetői, a *parancsnokok* és *tisztek*, mind hivatásuk magaslatán álló, komoly, az ifjúságot önzetlenül szerető s érte áldozatot hozni tudó emberek. Így van ez egyébként minden más intézménynél is; a Mária-

¹ A kath. csapatok táborozási rendje pl. a következő: Pontos időben fölkelés, gyors öltözés, fürdésszerű mosakodás, sorakozó, tisztelegés a zászló előtt, reggeli ima, tábori szentmisse, tábori munka, ebéd előtt s utána ima, vacsora után rövid elmélkedés, lelkismeretvizsgálás, ima. A legtöbb fiú hetenkint gyónik a táborban s hetenkint többször áldozik.

² Saedler S. J.: Grundsätzliches zur kath. Jugendpflege. Stimmen aus M. Laach. 1913. 521. 1.

kongregáció, az internátus, a hittanóra stb. jól nevelnek, ha jó a vezetőjük; üres összejövetelek, tartalmatlan keretek, ha rossz kezekben van a vezetésük.

a) Már pedig ebből a szempontból bizonyos aggodalommal látjuk, hogy hazánkban a cserkészet legújabb *rohamos terjedése* nem áll arányban az *erre* termett vezetők számával. Az államhatalom felismerte a cserkészet pedagógiai jelentőségét és szívesen támogatja a mozgalmat. De a csapatok szervezésének forszírozása azzal a szomorú eredménnyel jár, hogy egyesek a parancsnokságra, erre az egész embert s annak is egész idejét igénylő munkára, kénytelen-kelletlen, kellő rátermettség nélkül is vállalkoznak.¹ A kedvetlenül vagy rátermettség nélkül vállalkozó cserkészparancsnoktól pedig Isten mentse meg ifjúságunkat. Az ilyen cserkészet rombolója az ifjú léleknek. Cserkeszcsapatot tehát csak ott szabad alakítani, ahol a) *áldozatos* és b) *rátermett* vezető saját elhatározásából pattan ki a gondolat. Nem szabad felednünk, hogy „seholsem szükséges annyi áldozatkézség, akkora önzetlenség, mint épen a cserkésztnél”,² no meg annyi finom lelkűség s annyi *keresztényi vallásos komolyság*. minden i fontolja meg előbb, vállalhatja-e azt a rettentetes felelősséget, hogy fejlődő lelek az ő hasonlatosságára alakuljanak. Ahol nincs minden tekintetben kifogástalan, idejét s lelkesedését áldozni tudó parancsnok, ott nem szabad csapatokat alakítani!

6) Újabb veszély származhatik, ha a csapat tagjai *vallás tekinetében* megoszlanak. Nem akar ez a kijelentés felekezeti türelmetlenség lenni, csak annak a tagadhatatlan ténynek megállapítása, hogy a vallásilag nem homogén csapatban nemcsak az ifjakra leselkedik a vallási közömbösség visszedelme, hanem magának a cserkészszéknek ideális megvalósítása elő is legyőzhetetlen akadályok gördülnek. Hiszen az egész cserkésznevelés annyira finom lelti munka, hogy azt csak az egész csapatnak egységes s azonos vallási *felfogására* lehet sikeres felépíténi. Épen ezért nemcsak az ifjúság pasztorációjának, hanem a cserkészet jövőjének érdekében is csupán a vallásilag teljesen egységes csapatokat tarthatjuk értékeseknek.

A nevelés eredményének biztosítása céljából *föltétlenül szík-szégesnek tartjuk a csapatok szétválasztását vallás szerint* Legyenek külön katholikus, és külön protestáns csapatok, mert különben nincs meg a sikeres munkához elengedhetetlen *teljes lelti kö-*

¹ Végtére is a cserkészet nem tömegmozgalom; megkövetel bizonyos kiválasztást, bizonyos elite-jeileget. A fiú érezze, hogy cserkésznek lenni már maga is megtiszteltetés. Már pedig ebből a szempontból nem tarthatjuk természetes (tehát egészszéges) fejlődésnek, hogy a magyar cserkészek száma, mely 1913-1920-ig alig 2000 körül mozgott, az utóbbi időben – az állami forssirozás hatása alatt – 20.000-re ugrott.

² Marcell: A cserkészet pedagógiája. Egyházi Lapok. 1922. 18. 1.

zosság és így a közös „keresztény-keresztyén” felemás nevelés okvetlenül eredménytelen marad.¹

c) Újabb aggodalomkeltő jelenség a cserkészet céljának félreismerése, még egyes parancsnokok részéről is. Hiszen a helyesen vezetett cserkészetnek is vannak veszélyei (pl. pótoláshoz, látszathosszességhoz szoktathat, elvon a tanulástól), amelyektől a vezetők kell megmentenie az ifjakat. Hátha még a vezetők is félreismerik a cserkészet célját!

Amint a cserkészet célja nem kirándulás, nem turistáskodás, nem sport, nem üdülés, nem nyaralás, épügy nem lehet célja a katonaság pótlása vagy direkt katonai előkészítés sem! Találóan mondta egy amerikai cserkészvezér: „Minden cserkészcsapat legyen a talpig fiúk serege, ne pedig embrió-katonák serege”.² Igen, a cserkészet edzetté teszi testileg is a fiúkat s ezzel távolabbról jó katonákat is nevel; de a cserkészetnek a *lelki-edzés* a főcélja; aminthogy nálunk pl. a legelső s legjobb csapatokat épen a vallásérkölcsei neveléssel foglalkozó egyesületek (a Ref. ifj. Egyesület s a Regnum Marianutn) alakították és azoknál is működnek a legszebbek. A cserkészéletben a cél nem az, hogy a fiúk katonásít játszanak, hanem hogy az ifjakból *szilárd Jellemű*, életrevaló, önálló férfiakat neveljünk. És a szépen induló magyar cserkészmozgalomnak biztos megfojtását eredményezné az az út vesztés, ha a cserkészettel bármiféle katonai nevelési célokat kötnénk össze. A helyes cserkészet egyáltalában nem öncél, csak eszköz: a nevelés eszköze.

Az elmondottak után véleményünket a cserkészetről az alábbiakban foglaljuk össze: A helyesen vezeteti cserkészet az ifjú lelkivilágához kitűnően illő pedagógiai mozgalom, amely annyi eszközt ad a lelkineveléshez is, hogy az ifjúság lelkivezetésével foglalkozó papjaink szép eredmény reményében vállalhatják a csapatok vezetésének munkáját. *Csernoch János* hercegprímás is a cserkészetnek ezt az értékét emeli ki, midőn így ír: „Kevés mozgalom van, mely a két főparancsolatot: az Isten szeretetét és felebarátaink sze-

¹ örömmel látjuk, hogy az 1924. augusztusában Kopenhágában tartott cserkész-világkongresszus szintén erre az álláspontra helyezkedett, midőn elfogadja az olasz kath. cserkészek vezérének, Carpegná grófnak alábbi indítványát: *Le mouvement scout ne tend nullement à affaiblir, mais plutôt à renforcer la croyance religieuse de chaque membre. La loi Scoute exige qu'un éclaireur soit réellement et sincèrement pratiquant dans la religion à laquelle il appartient, et toute propagande sectaire à des réunions mixtes est contraire à la politique du mouvement.*

² Id. SÍK: Magyar cserkészvezetők könyve. Bpest. 1922. 13. 1.

retetét olyan őszintén és eredményesen szolgálná, mint a cserkészeké. De egyetlen olyan mozgalom sincsen, mely a fiatal lélek erkölcsi, jellembeli tökéletesedésének munkálásával és a hazafiúi erényeknek beható ápolásával a testi ügyesség, egészség fejlesztését oly szép összhangba tudná hozni, mint a cserkészeké, mely egész embert és jó magyart kíván nevelni, – ennél szébb célt elképzelni is alig lehet.”¹ Idősebb papjaink közül egyesek némi ellenszenvel nézik ezt az új mozgalmat. Pedig ma már nem lehet azon vitatkozni: kell-e a cserkészet vagy nem. *Az már itt van körülöttünk, napról-napra egyre jobban terjed; mégpedig iha akarjuk, a mi eszményeink szerint; ha félreállunk, hát nélkülünk, de talán eszményeink ellen.*² Akinek tehát van rátermettsége, *csak álljon be teljes lélekkel ebbe az új munkába!* Hiszen ideálisabb cserkészparancsnokot mint egy kath. papot, keresve sem találhatunk.

Ezt helyesebbnek tartjuk, mint a francia kath. csapatok módszerét, ahol a csapatok mellett külön „cserkészkaplán” működik, de a pap nem a parancsnokuk. Mindenesetre a pap cserkészkaplán szereplése is áldásosabb a csapatra, mint ha egyáltalán nem volna papjuk. így azonban közeli a veszély, hogy a fiúk vallásos élete megint csak a szentmise félórájára szorítkozik, a nap többi részében pedig vallásmentes „természetes” cserkész-életet fognak elni. Ezzel szemben a pap-parancsnok az egész

¹ Hermann: A kopenhágai Jamboree. Bpest. 1924. 6. l.

³ Azok az idősebb papok, akik értetlenül vagy rosszalólag nézik fiatalabb paptársaik szokatlan szereplését a cserkészetben, vegyék fontolóra azokat a nagy érdekeket, amelyek itt kockán forognak. A szabadkőműves páholyok működését ma nálunk törvény tiltja. Mihelyt azonban a páholyok csak kissé is levegő-höz jutnak, egész biztosan egyik új törekvésük lesz a nagyhatású cserkészmozgalom megszerzése is, ahol könnyen mérgezhetik meg már az ifjúság lelkét. (Gondoljunk csak a szabadkőművesek „ingyen tej”-ére, „gyermekvédelmére” stb.). A néhány évtizede gyermekek korát élt mozival vagy sajtóval szemben tanúsított nemtörödömségünk s ennek következtében ma már velük szemben kitetsző tehetetlenségünk elég tanulságul szolgálhat arra, hogy sokkal könnyebb egy töretlen területen s kezdődő mozgalomban megvetni lábunkat, mint a gondatlanságunk révén szemünk láttára bevonuló s berendezkedő ellenséget később kiemelni onnan!

cserkészéletbe s annak legkisebb megnyilvánulásába úgy bele-viheti a vallásos gondolatokat, hogy a természetest s a termé-szetfölöttit még készakarva sem lehet szétválasztani. *Leghelge-sebbnek tartjuk a Maria-Kongregáció keretében alakítani csapatokat*, ahol a kongregáció prezese lesz a csapat parancsnoka is. Így lehetséges még állami középiskolákban is tisztán kath. csapatot alakítani, ahová majd nem kell más vallásukat bevenni, akik – még a jóakaratúak is – zavarják a lelki egységet. Vegyes vallású csapatba azonban *semmiképen ne engedjük be ifjainkat!*

Az olyan hittanár, aki egyúttal cserkészparancsnok is, talán egyideig még szokatlan papi típus lesz ná-lunk,¹ de okvetlenül olyan ifjúsági lelkipásztor, aki teljesen kezében fogja tartani a reábízott fiatal lelkek irányítását.² A cserkészcsapat vezetése újabb áldozatot követel a hittanártól vagy más fiatal papról; de oly áldozatot, amelyik bőséges lelki gyümölcsöket teremhet.

„A cserkészet neve a cser-re emlékeztet – írja Prohászka Ottokár a 64. sz. Szt. Asztrik soproni bencés fg.-i csapat naplójában. A cserkészet, mint irányzat a levágott magyarság-cserjének fakadása és új tavasza akar lenni.” Különösen is örömmel látjuk, hogy a magyar cserkészet a kath. pedagógia szempontjából föltétlenül értékesebb akármelyik külföldi cserkésztnél. A cserkészmozgalom olyan jelentőségű esemény, mint a fejét emelgető hóvirág a magyar földet elborító kietlen hólepel közepén: hírnöke az eljövendő tavasznak, az újra fakadó életnek.

¹ Angliában sétakertben prédikálnak a papok, Amerikában autót vezetnek, Hollandiában reverendában bicikliznek – és senki sem botránkozik meg rajtuk!

² Franciaországban P. Sévin jezsuita atya a cserkészet egyik legagilisabb harcosa; ő szervezte a „Scouts de France” kath. cserkész-szövetséget, s főtitkára az „Office International des Scouts- Catholiques” -nak. Belgiumban szintén egy jezsuita, P. Jacobs alkotta meg a „Baden Powel Belgian Boy Scout” cserkész-szövetséget. Olaszországban a „Catol. Esploratori Italiani” szövetség egyházi assistense P. Gianfranceschi S. J. Dániában a maroknyi katholikus csapatok szervezője P. Koch S. (aki „A tiszta férfiúság” c. könyvemet dánra fordította.) Angliában külön imakönyv is van kath. cserkészek számára. („The Catholic Scout's Prayer Book”, a Catholic Truth Society kiadása.)

XI. FEJEZET.

Az internátusi nevelés.¹

Az ifjúság lelkigondozásában eredményes eszköz lehet a jól vezetett ifjúsági internátus is. Minthogy nálunk az internátusi intézmény meglehetősen elterjedt és napjainkban egyre inkább kedvelté válik, szükségesnek tartjuk röviden az internátusi nevelést is megbeszálni.

A katholikus egyház már jóval előbb, mintsem az állam internátusokra gondolt volna, állított az ifjúságnak nevelőintézeteket. Azonban kétszeresen időszerű ezek feladatával és szellemével foglalkozni ma, amikor mindenfelé állami- és magáninternátusok is emelkednek. Sőt az angol és francia előkelő konviktusok példája nyomán divattá kezd válni, hogy maga-

¹ *Barelle und Huber*: Pädag. Winke für die Prefekten und Professoren an kath. Lehr- und Erziehungsanstalten. *David*: Prefektenbuch. (Darlegungen für Prefekten in kath Erziehungshäusern). Regensburg. Pustet. *Dupanloup*: Die Erziehung. 3. k. *Eckinger-Fallenbüchl*: A kath. intézeti nevelés elmélete és gyakorlata. Nagyszombat. *Failenbüchl*: Az internátus a szociális nevelés szolgálatában. Kath. Nevelés 1916. 353–8. 1. *Klu%*: Internatserziehung. *Krier*: Der Geist des Konvikts. (12 Konferenzen). Herder. *Németh*: A konviktusok és a diákpasztoráció. Kath. Nevelés 1916. 359–64. 1. *Schimmelpfeng*: Über Internatserzung. (Bau-meister: Handbuch der Erziehungs und Unterrichtslehre II. kötetében). *Steinbrück*: Gedanken über Konviktserziehung Theologie und Glaube. 1912. évf. 805. 1. s köv. *Weber*: Kurs f. Anstalts-pädagogik. Donauwörth. *U. a.*: Anstalts-pädagogik und Jugendfürsorge. Donauwörth. *Tissier*: Le Bon Esprit au Collège. Paris. *Téqui*. Továbbá speciális folyóiratok: *Blätter für Anstalts-pädagogik*. (Donauwörth, 1910 óta), *Das Alumnat* (München, 1912 óta). *Radlmaier*: Beiträge zur Internatserziehung. (Donauwörth, 1917 óta).

sabb társadalmi állású családok is igénybe veszik az internátusi nevelést, tehát olyanok, amelyek erre nem volnának ráutalva, mert hiszen olyan városban laknak,, ahol megfelelő középiskola is van.

Történeti fejlődése.

Amennyire a történeti kutatások felderítették, az internátusok legrégebbi alakja a papság szukkresszcenciáját biztosító intézményvolt. Ilyenek voltak a híres katechetikai iskolák, melyekhez lassankint a kolostori és a dómiskolák csatlakoztak.¹ Szent Ágoston példája nyomán a püspöki székhelyeken állítanak konviktusokat. Az egyetemek keletkezésével egyetemi internátusok is keletkeztek. Azonban idővel a fegyelem meglazulása, káros világi befolyások, a hiányos nevelés, továbbá hivatlan elemek betolakodása a papságba annyira leszállították a papképzés szellemi és aszketikus színvonalát, hogy a trienti zsinatnak kellett a dologba belenyúlni a híres reformrendeletével. (Sess. XXIII. cep. 18. de ref.) E rendelet előírja, hogy a püspök az egyházmegye nagyságának megfelelő számú, legalább 12. évüket betöltött fiúkat, kik papi hivatást éreznek, konviktusokba gyűjtsön össze s ott a testi gondozás mellett vallásos nevelésben és hittudományi kiképzésben részesítse őket. Ennek a rendeletnek alapján jöttek létre az ü. n. *tridenti szemináriumok*, leginkább *Borrom.* Sz. Károlynak 1580-ban alapított milánói, ritkábban *Oliernek* 1645-ben alapított Saint Sulpice-szeminárium mintájára. Kezdetben a tridenti szemináriumok a kiskortól egész a szentelésig vezették az ifjukat s általában minden növendéket ugyanahhoz a rendszabályhoz kötötték. Lassankint azonban a jezsuiták a szentszék beleegyezésével a különböző korú növendékeket szétválasztották és ezáltal lehetővé tették az erősebb egyéni nevelést s az önálló jellem kifejlődését.

A jezsuiták feloszlatása, a francia forradalom s az egyházi javak szekularizációja sok püspöki és szerzetesi konviktusnak halálát jelentette. A modern allem lassacskán maga vette kezébe az iskolát, de konviktusról nem gondoskodott; tanított, de nem nevelte. A konviktusok megszűnése veszélyteljes fenyegette a magára hagyott diákság erkölcsi életét. *IX Pius* 1846. nov. 13.-án az egész világ püspökeihez fordul és kéri őket, hogy „ahol csak hiányzik, a tridenti zsinat előírása szerint nagy körültekintéssel és lankadatlan buzgalommal állítsanak fel szemináriumot, a meglevőt szükség esetén bővítsék és arra törekedjenek, hogy akik papokká akarnak lenni, már legkisebb koruktól jámborságban s igazi erényben képezzenek s a tudományban oktatást nyerjenek”.

² L. „Alumnat”, Lexikon d. Pädagogik. I. k. 111. I.

Míg régebben az internátusok főkép a papnevelés szolgálatában állottak, ma már mindenütt találhatók állami vagy egyházi nevelés alatt álló oly internátusok *is*, amelyek a világi pályára készülő ifjak nevelésével foglalkoznak. A legtöbb internátust férfi vagy női szerzetesrendek alapították; ezek közt legnagyobb hírnévre tettek szert a jezsuita-konviktusok, amelyeknek nevelési módszere százados tapasztalatok alapján alakult ki.

Az internátus előnyei.

Az internátusi nevelésnek sajátos előnyei és veszélyei vannak.

a) A kérdésnek pusztán *anyagi előnyét*, amely lehetővé teszi falusi családoknak is, hogy gyermekeiket középiskolákban neveltessék, külön említeni sem kell.

Ettől eltekintve azonban a jól vezetett internátusnak olyan sajátos előnyei is lehetnek, amelyek értéküket fölébe helyezik – nem ugyan a szülői háznak (egyes zavaros családi helyzeteket leszámítva), – hanem az ú. n. kosztosházaknak.

b) így pl. a jól vezetett internátusokban az ifjak állandóan *felügyelet* alatt állanak. A távollevő szülőknek nem kell napközben aggódva felsóhajtaniuk: Ugyan hol jár-kel, mit csinál most az én szegény fiam abban az idegen városban!

c) Az internátus pontosan beosztott napirendje által az *időt* is sokkal jobban ki lehet használni, mint ezt a városban magukra hagyott ifjak átlaga teszi.

d) A legkülönbözőbb természetű ifjak közös élete és a családtól való messzeélés bizonyos *önállóságra* szoktat, amelyet a családi élettől csak az érettségi után kiszakadó ifjúnak rendesen sok botlás után később kell elsajtítania. Megtanulják az engedelmesést, az egyén alárendeltségét a közösség érdekeinek, és pedig épen abban az ifjúkorban, amely magára hagyatva épen legönzöbb s legkevésbé alkalmas a szociális erényekre.

e) A hasonló korúak közt folytatott közös játék tömérdek kedves örömnök válik forrásává.

f) Kis önképzőköröket, egyesületeket alakítanak,

zenét is könnyebben tanulhatnak az internátus kebelén belül. Vitaestéket rendeznek, kisebb színdarabot adnak elő, amelyek mind nemcsak napirendjüköt élénkítik, hanem ügyességiuket, fellépési készségiuket is. Minderre a künnlakóknak nehezebben nyílik alkalmuk.

Az internátus veszélyei.

Az internátusi életnek azonban megvannak a sajátos veszélyei is. Nem is lehet ez máskép ott, ahol a legkülönbözőbb társadalmi osztályokból különböző korús természetű ifjak kerülnek össze, akiket addig otthon talán a legellenintétesebb pedagógiai elvek szerint neveltek, vagy egyáltalán sehogysem neveltek.

a) Hátránya az internátusnak a *tuulságos szobához kötöttség*. Az internátusi élet sokban korlátozza az ifjak szabad mozgását. A teremhez kötött életnek fiziológiai hátrányait annál inkább kell tehát itt nagyobb sétákkal, kirándulásokkal, hegymászással, télen pedig korcsolya, rödli és sí által pótolni. Ez a nemi eltévelkedések ellen is sokkal többet fog használni, mint akár a legügyesebb felvilágosítás is. Míg egyrészt u. i. a fizikai fáradtság nem engedi a kísértéseket szóhoz jutni, másrészt a természet szépségei által felkeltett nemesebb érzés legyőzni segít az esetleg követelődző durvább ösztönöket.

b) A különféle egyéniségek egyforma kezelése az önállóság elcsenevészedésével, *stréberség* és *képmutatás kifejlődésének lehetőségével* jár, amit csak a körültekintő és szeretetteljes vezetés tud eltávolítani.

c) A társalgás durvább, túl alpári hangjának, az ú. n. „*kaszárnyaszellemlnek*” – amely szintén könnyen elharapódzik – csak a nem lankadó figyelmeztetés és a rendszeresen nyújtott illemtani órák vehetik elejét. Ezt a tömegszellemet elkerülni nem könnyű feladat s ahol ez megvan, mindenjárt észre is lehet venni az ifjak fellépésén és mozgásán, mihelyt az internátus növendékei valahol testületileg jelennek meg. A tömegfegyelem (házirend) könnyen önállótlanná, gondolatnélkülivé teheti a növendéket.

d) minden internátusnak, – még a legjobban vezetettnek is – legkomolyabb veszélye a *romlott ifjak környezete*. „Vir iniquus lactat amicum suum, et ducit eum per viam non bonam” (Prov. 16,29.). Átvitt értelemben alkalmazhatjuk a zsoltár szavait is: „Cum sancto sanctus eris et cum perverso perverteris” (Ps. 17, 36.).

Bizony hányan elmondhatnák ma is, amit b. *Canisius Péter* 400 évvel ezelőtt írt annak az internátusnak életéről, ahol ő volt ifjú korában: „Gonosz pajtásaink komiszságokat végeztek ott és eldicsekedtek romlottságukkal. Én vétkeztem társaim kedvéért és ők az én kedvemért. Most szégyelleném nyíltan bevallani, amit akkor megtenni nem szégyellem”.¹

A tömegszellem mindenire hat, de senkire sem annyira, mint épen a még nem önálló lélekire, tehát az ifjúra. Szinte önként kínálkozik az internátusban elromlott ifjakra a Szentírás eme helyének alkalmazása: „Commixti sunt inter gentes ut didicerunt opera eorum”. (Ps. 105, 35.)

Ezen csak a buzgósággal ápolt *vallásos szellem* és a soha nem hiányzó *felügyelet* segítenek. A barátkozás ellenőrzése mellett különösen fontos az ifjak olvasmányainak szemmelőrzése is, mert hiszen tapasztalati tény, hogy „az olvasási düh” – épen a könnyű könyvkölcsönzési alkalom miatt – leginkább a konviktusokban járványos.

Az internátus eme hátrányait, a tömegszellem káros befolyását s föleg a csábítás veszélyét csak szigorú felügyelettel és nagy pedagógiai érzékkel lehet ellenőrizni. A jó családi neveléssel azonban még a legjobb internátus sem ér fel (föleg a 10 éven alóli gyermekek számára nem.) Tacitus pedagógiai elve ma is igaz, hogy a nevelés eszménye az otthoni nevelés legyen: „In gremio matris educari.”

Az internárti előljáró egyénisége.

Épen azért, mert az internátus nevelői értéke *kizárolag* attól a 2-3 előljárótól függ, akik élén állanak, és mert ez a munka még sokkalta nagyobb önfelál-

¹ Id. *Braunsberger*: Ein groszer Schulmann und echter Studentenvater. (Zur vierhundertsten Wiederkehr des Geburtstages des seligen Petrus Canisius.). Stimmen der Zeit. 1921. ápr. füzet 2. 1.

dozást követel, mint bármilyen hittanári állás (mert hiszen az illetőnek minden perce az ifjakhoz van kötve), internátusi előlójának csak olyan papokat volna szabad kiszemelni, akikben „a hittanár egyénisége” c. fejezetünkben felállított követelmények fokozott mértékben feltalálhatók s akik nehéz tisztjüket nagy megtiszteltetésnek tekintik. Itt kell igazán minden egyes ifjút a legegyéniben kezelní, mindegyiket lelke legmélyéig ismerni! Itt van szükség kifogyhatlan szeretetre, ügyességre, tapintatra.

Aki nem próbálta, elgondolni sem tudja, mily örököös lekötöttséggel jár az internátus vezetése. Az elől járó munkáját ott nem lehet hivatalos órák kereteibe korlátozni; neki reggeltől estig mindenütt ott kell lennie, minden látnia, sőt mikor már az egész ifjúság nyugodni tért, a nevelő szemének még akkor is sokat kell örködnie s meglátnia.

Aztán meg örökösen forrásban levő, fejlődő, nemkész emberkék tömérdek tökéletlenségevel foglalkozni, – hiába, minden fiatalszág ilyen! – őket tömérdek apróságra figyelmeztetni, minden időnket nekik szentelni s a végén sokszor csalódni reményeinkben – bizony erre a munkára csak a legideálisabb papi lélek vállalkozhatik!

A házi rend megtartása fontos; de a külső dresszúra helyett a nagyobb diákokkal már öntudatosan is meg kell értetnünk – külön megbeszélések alakjában –, hogy ha a házi szabályok kényszerének tudatos férfiasággal vetik alá magukat, tulajdonképen akaraterejüket edzik s az önuralom gyakorlati iskoláját járják. Ilyesféle megbeszélésekhez az internátusi élet eseményei bőségesen szolgáltatnak anyagot. A kérdés nehézsége azonban abban rejlik, hogy a nevelők eltalálják a helyes középutat az okvetlenül szükséges szigorú felügyelet, másrészt pedig a nagy lélekszeretet közt, amely nélkül az ifjak bizalmát megnyerni és őket eredményesen nevelni nem képesek.

Nem olyan ember való az internátus élére, aki maga is vallja a régi mondást: „quem dii odere, paedagogum fecere”; hanem olyan, aki saját nemes

feladatára érti azt a buzdítást, amelyet *Schiller* eredetileg a költészetre mondott:

„Der Menscheit Wurde ist in eure Hand gegeben;
Bewahret sie t
Sie sinket mit euch, mit euch wird sie sich heben”.

Amelyik konviktusi előljáró magát „damnatus ad pueros” érzi, az az internáusi vezetést elhanyagolja; már pedig az elhanyagolt internátus nagyobb veszély az ifjúra, mintha bárhol másol nevelődött volna! Olyan internátusokról, ahol a vezetők nem törődnek a reájuk bízott ifjúsággal, vagy ahol egyenesen a finanszírális érdek az első szempont, természetesen nem is szólunk itt; az ilyen pedagógiai szörnyezők az ifjak romlásának legbiztosabb melegágyai!

III. RÉSZ.

**A FŐISKOLAI HALLGATÓK LELKI-
GONDOZÁSA.**

A főiskolai hallgatók lelkigondozása.¹

A főiskolai és egyetemi hallgatók lelkigondozásának fontosságát mintha egész a legújabb korig nem méltányaoltuk volna eléggé.

Milliókra rúg évről-évre az az egyházi vagyon, felmérhetetlen az az energia, amelyet kir. kath. vagy szerzetes középiskoláinkban a diákok vallásos nevelésére fordítottunk; középiskoláink évről-évre százával ontják az érett ifjakat, akiknek lelkét nyolc éven át heti két hittanórában igyekeztünk a kereszteny eszmények szerint kialakítani, és minden a törekvés, áldozat és jókarat a főiskolai pasztoráció hiányának következtében úgyszólvan teljesen eredménytelen fél-munka, tetönélküli ház marad. „Iste homo coepit aedificare, et non potuit consummare.”

A főiskolai hallgatók lelkihelyzete.

Ha egy most érettségizett nyolcadik osztály lelkianalizisét elvégezzük, átlag a következő képet kapjuk:

Vannak a fiúk közt, – percentet nem mondhatunk, de sajnos, bizony kisebb részük, – akiket a középiskolai vallásos nevelés ideális jellemekké alakított ki, akik a kamaszkor viharjait nagyobb elcsuszamlás,

¹ Hoffmann: *Dar kath. Akademiker und die neue Zeit.*, (Leitbrief f. Studierenden zur Fahrt an die Hochschule.) Herder. *Der Akademiker.* (Gebete und Erwägungen f. d. akad. Stände, zunächst f. Universitätstudenten.) Laumann. Dülmen. *Abiturienten und Seelsorge.* Theologie und Glaube 1914. evf. 346. s köv. 1. faulhaber: *Wier Akademiker und die Kirche.* („Zeitfragen und Zeitaufgaben „c. könyvében. Herder. 1915. 357. s köv. 1. Geradaus: Kompasz f. deutschen Studenten. Herder.

vagy legalább is végleges elbukás nélkül küzdöttek át, akik telve idealizmussal mennek a főiskolákra, s csak további vezetésre szorulnának, hogy példás kereszteny életű, tanult férfiak váljanak belőlük.

Azután vannak, — rendesen komoly gondolkozású s nem értéktelen fiúk, — akiket a filozófiai kérdések érdekessége Schopenhauer, Hartmann, Nietzsche stb. olvasóinak, majd lassan híveinek taborába vitt. Mássokat Darwin, Haeckel, Bölsche stb. nyert meg magának és a hittelenségnek.

Ismét vannak mások, akiket erkölcsi lecsuszamlásuk ragadott messze gyermekekéveik vallásosságától, s már káromló cinizmussal gondolkodnak vallásról s erkölcsről. Ismét mások, akik lélekben nem ennyire romlottak, de tekintélyre vadásznak, és beszédben annál inkább lehúznak a sárga földig minden vallási gondolatot, ha bensejükben talán nem is egészen úgy éreznek. Es vannak végül a későbbi óriási átlag előfutárjai, a tökéletes indifferensek, akik már most teljesen számításon kívül hagynak életüköt minden vallási gondolatot.

Ügy gondoljuk, nem túlzott ez a kép az egyetemre lépő ifjak átlagának lelkiállapotáról.

Már most ilyen körülmények között kimondhatatlan kár, hogy a középiskolák elhagyásával *nemcsak a hittanulás, hanem az ifjak lelkigondozása is főrészt teljesen megszakad*. Az ifjú lélek a középiskola befejeztével még korántsem teljesen kialakult, megszilárdult jellem, akinek további gondozásra szüksége nem volna. És ha már azt is fájdalommal látjuk, hogy a vallási ismeretek mélyítésének épen ott és azokban az években nem jut tanszék, ahol és amikor az ifjú legmélyebben hatol be egyéb tudományok megszerzésébe s amikor hite talán a legerősebb veszélynek van kitéve, t. i. az egyetemi évek alatt, még ennél is hátrányosabbnak és károsabbnak tartjuk azt, hogy a középiskolában gondozott diákjaink további vezetéséről épen akkor kell lemondanunk, amikor azok a szabad, magukra hagyott egyetemi élet fagyos légkörébe jutottak. Az egyetemre vagy fő-

iskolára került diákok lelkivezetésének kérdése – ma még – sajnos – teljesen megoldatlan probléma.

A főiskolai élet lelkiveszélyei.

a) Gondoljuk csak el, mikor zsebében a matúrával Budapestre vagy más főiskolai városba ér egy romlatlan vidéki ifjú.

Már nem diákok többé, hanem „egyetemi polgár”! A középiskola intim köréből egy ismeretlen tenger közepébe, a csendes városkából forrongó Babilonba, szülei, barátai köréből az idegen százszerek közé jutott. Tanárai odahaza minden ismerték; itt a tanár elvégzi az előadást s többé nem lájták. A nagy idegensegben társaságot keres az ifjú. Talál, amennyit csak akar, – züllésben levő vagy egészen letört alakokat; ezek majd barátkoznak vele! Eleinte megdöbben, de lassan az első undor átváltozik kíváncsisággá, érdeklődéssé. Amit a középiskolában hallott, gyakran annak épen ellenkezőjét hallja az egyetemi katedrákról is. Forog, kering, zsibong körülötte és bensejében minden. Ugy él, mint hal a neki idegen levegőben. Kétélyei napról-napra számosabbak. *És mi ebben a döntő vivódásában hagyjuk őt magára!* Ha tízszerannyi illúzióval jönne is fel, az első hónapban elkopnak azok a kemény pesti kövezeten és ha sokkal fehérebb lélekkel jön is fel, egy hét alatt könnyen sárba tiporja azt ez a romlott nagy város.

Föltétlen bizonyossággal állapíthatjuk meg, hogy az egyetemi évek oly szokatlan erőpróbára teszik a kereszteny világnezetnek nyolc éven át gonddal ápolt palántáját, hogy *további lelkipásztori gondozás nélkül* nehezen tud az még csak életben maradni is, annál kevésbbé fog azzal a tudatos lendülettel tovább erősödni, amely az ifjú mostani fejlettségéhez méltó volna.

b) A főiskolákról teljesen ki van szorítva a vallástan s a vallásos nevelés, pedig alig találunk az emberi életben még egy időtartamot, amelyben a lélek oly forrongáson és erjedésen menne át, mint épen a fő-

iskolai évek alatt. Az ifjú lélek akkor kezd igazán szilárdulni s nyeri el *végeleges* alakját.

A középiskolás diákok munkája még jobbára csak receptív. Elfogadja és gyakorolja, amire szülői ház s iskola az egyházzal karoltve tanították. De a főiskolán mély revolúció forrong az ifjúban. Kétegyek merülnek fel, melyekre önmaga megfelelni képtelen. És a legnehezebb probléma, amelynek minden egyetemi hallgató elébe kerül, épen ez: a kötelező középiskolai hittanítás végével *személyes birtoklássá feldolgozni* eddig többé-kevésbbé külső befolyás alatt álló hitéletét. Hát kell-e az életnek bármely szakában inkább vallási gondozás?

c) Aztán vegyük még hozzá egyetemi tanulmányainak sajátos hatását. Nem elég, hogy vallásáról – ha csak különös jóakarat magántanulmányokra nem vinné – többé hallani nem fog, s a jóirányú befolyást nélkülözi. Hanem emellett egyetemi tárgyai – nem is kell épen vallásellenes tanárt feltételeznünk – annyi sok új, esetleg régebbi felfogásával összeegyeztethetetlennek látszó gondolatot, beállítást, szempontot vetnek fel előtte, hogy azok kellő megértéséhez az ő középiskolás, szűkebb horizonthoz szokott lelkét okvetlenül tágítani kellene. Arról meg nem is kell szólnunk, hogy ha nyíltan anyagelvűséget hirdető tanárhoz kerül. Ilyenkor bizony alig fog akadni egy-kettő köztük, aki a tanár által megbontott lelki egyensúlyát a középiskola hittanóráin szerzett fegyverekkel vissza tudná állítani.

Hasonló hatást váltanak ki az ifjú lelkéből a modern írók nehezen emészthető és kellő ítéloképességet kívánó könyvei, a kereszteny világnezetet csipkedő vagy gúnyoló színdarabok stb., amelyek az egyetemi évek alatt válogatás nélkül jutnak keze ügyébe.

Az ifjú lelke lángol minden szépért, jóért. A főváros szörnyű ellentései közé kerülve azonban csalódottan fogja látni, mily kevés az *életre átváltott keresztenység*, mily messze áll mai életünk a benne kialakult vagy legalább is előtte hirdetett ker. ideáloktól, s az osztó igazságosság kiáltó elnyomása, a nagy

tátongó űr szegény s gazdag közt megrendítheti eddigi világfelfogását.

d) Nos, és ezzel a kétélyek közt vergődő, ingó lélekkel várhatjuk-e tőle, hogy a nagyváros *erkölcsi kísértései* közt rendületlenül álljon meg? Amikor annyira gyöngébb az erkölcsi erő s a védelem, mint otthon volt, szülei és hittanárai körében; és oly sokkal erősebb a kísértés, mint azelőtt!

Azok a veszélyek, amelyek a főiskolai ifjúság lelkét környezik, föltétlenül megkövetelik a tervszerű főiskolai ifjúsági pasztorációt. De megköveteli ezt az a fontos szerep is, amely erre az ifjúságra a vallási reneszánsz terén vár.

I. A főiskolai ifjúság vallási irányítása egyesületekben.

Az akadémiai ifjúsággal foglalkozás jelentőségét fokozza az a körülmény is, amit a történelem folyamán annyiszor tapasztaltunk, hogy t. i. a katholikus hitélet megújítását célzó mozgalom élén mindenütt az ifjúságot találjuk.

Ez a tény tulajdonképen nem lehet meglepő azok előtt, akik az ifjú lélektanát, minden magasztos és ideális eszme iránti lelkesedését ismerik, amely lelkesedés – ügyes vezetők keze alatt – csodálatos eredményeket tud felmutatni. Hiszen a dekadencia mindenig a aenilitas jele. Es mi közössége is lehetne az élet-erőtől duzzadó ifjúságnak oly irányzatokkal, amelyek húsz éves pessimistákat s nem az élet harcait keményen megvívó férfiakat nevelnek!

1. Franciaországban.

Ha a *franciaországi* katholikus újjászületést vizsgáljuk, be kell ismernünk, hogy az ifjúság nagy szerepe után a XIX. századot joggal illették a „le siècle des Jeunes” névvel. *Lacordaire*, *Montalembert* és *Ozanam* lelkeket felfrissítő mozgalma a XIX. század első felében – amely az egyházat kiemelte akkori megvetettségeből – az ifjúságra támaszkodott csakúgy, mint tipikus ifjúsági

mozgalom volt a múlt század utolsó negyedében *de Mun* gróf nagyszerű munkája, az „*Association catholique de la Jeunesse française*”, amelynek tagszáma a háború előtt jóval felül volt a százezerén.

Az ifjúság ma is fontos szerepet játszik Franciaország kath. hitélete restaurálásában. A vallásos ifjú franciaik eszméiket főkép az alábbi folyóiratokban terjesztik: „*Bulletin de professeur catholiques de L'Université*” (1911 óta), „*V'Amitié de France*”, és „*Cahiers de L'amitié de France*.“ Első felhívásukból érdemes közzölni az alábbi programszerű gondolatokat: „Számunkra Krisztus nem elérhetetlen ideál, hanem élő személyiség, aki fölvette testünket, s az Oltárszentségben magát adja nekünk. Számunkra a szentmise, a szentségek, a szentek egyessége igaz valóságok, hol erőink megújulnak és fölfokozódnak.”

Ennek a mélyen vallásos fiatal gárdának főbb irodalmi képviselői: Renan megtért unokája, *Ernest Psichari* (Le Voyage du Centurion), *Francois Mauriac* (L'Enfant chargé de chaînes), *Vallérq-Raaot* (Leur royaume, L'Homme du désir), *René Salomé* (Chants de l'âme réveillé), *Georges Valois* (Le Père), *Emile Baumanns* (L'Immolé, La Fosse aux lions, Trois villes saintes), *Paul Claudel* (L' Annonce faite à Marie, Corona benignitatis Agni Dei), *Francis Jammes* (Géorgiques chrétiennes, Le Rosaire au soleil) stb.

Sajnos, ezek a jóakaratú mozgalmak nem mindig találták meg a helyes utat. Okulás céljából helyénvalónak tartjuk megemlékezni a Sillon név alatt ismert, szép reményekkel indult és jobb sorsra érdemes francia ifjúsági mozgalomról is. A párisi Szt. Szaniszló Kollégium fiatal növendékei, *Marc Sagnier* és három társa 1893 ban abból a célból, hogy a fiatal francia katholikusok hitéletét emeljék, egyesületet alapítottak. Heti gyűléseiket a kollégium egyik szuterrén helyiségeiben (La Crypte) tartották, s első lapjuk („*Bulletin de la Crypte*”) innen kapta nevét. 1894-ben már „*Silion*” (Barázda) névvel másik havi lapjuk van. 1899-ben a két lapot egyesítik, s ezentúl félhavonkint „*Le Sillon*” névvel jelenik meg.

A mozgalom mély hatást váltott ki az ifjúságban. Minthogy vallási irányzatukban a legszigorúbb katholicizmust hirdették, *XIII. Leó* (1902), *A. Pius.* (1903) és sok francia püspök dicséretében részesültek. 1912 óta évi nagygyűléseket tartottak és a silionisták munkaköre egyre bővült (munkatermek, konferenciák, nők segítése, sok nyomtatvány),

Lassan azonban az „*action sociale catholique*” átalakult „*action démocratique*”-ká, s a régi vallásos irányzat szociálpolitikai mozgalommá mosódott el. 1905 óta a mozgalom katholikus, sőt vallási jellege is egyre jobban háttérbe szorult, szakított az egyházi tekintélyel s az egyházi vezetők ott is hagyták. Mikor 1905 végén megjelent az új, népies hetilapjuk, a „*L'Eveil démocratique*”, már nagyban folyt az eredeti céloktól az eltávolodás. 1907-ben, az orléánsi kongresszusokon vezetőjük, *Marc Sagnier* a társadalmi osztályok eltörlésével minden katholikus, protestáns és

szabadgondolkodó egyesülését követelte egy új erkölcsi központban, a Nagy Sillon-ban. Érthető ezek után, hogy *X. Pius* pápa „*Notre charge apostolique*” kezdetű levelében¹ a Sillon téves tanításait elvetette és elrendelte, hogy az országos Sillon egyházmegyei csoportokra oszoljék, melyek az egyes püspökök felügyelete alatt dolgozzanak.³

2. Németországban

nagyszerű keresztény ifjúsági mozgalom bontakozik ki épen napjainkban.

Már a gimnazistáknak megvannak a maguk nagyszabású, sokszor eredeti ötleteken épülő egyleteik. Az ifjúsági mozgalmak szervei: Quickborn, Hochland, Die Groszdeutschen, Neudeutschland és a Jungborn. A „Quickborn” a felsőbb iskolásoké, de az iskolán kívül akar az ifjak életére hatni; a „Hochland” az egyetemistáké; a „Die Groszdeutschen” rokoncélú a Quickbornnal, de inkább idősebb ifjaké; a „Neudeutschland” nagy diákegyesülés inkább iskolai alapon; a „Jungborn” pedig a munkásifjúság Quickbornja. 1915-ben indult meg a

„Groszdeutsche fugend”

mozgalom. A *Groszdeutsche Jugend* főcélja a német ifjúságot egyszerűsre s igénytelenségre nevelni. „Minden fejlődés alapja a természetes sajátosság kifejtése. Ez a tiszta emberi sajátosság azonban eltemetve fekszik a modern kultúra romjai alatt. Táplálkozás, ruházkozás s a mai emberiség egyéb élete, színház, mozi, sajtó, irodalom s művészet minden ennek kiáltó tanúsága. Azért akarunk egyszerűek lenni s az élet minden fölösleges terhét eldobni, hogy a romok alatt ismét ráakadjunk lelkünkre.”³ A tanulós kézimunkás ifjúságot is nagy sikerkel hozzák egymáshoz közelebb. Nemsokára utána *Hartmann* kardinális (1919. jul. 31.-én) megalapítja a

„Neu-Deutschland”-ot.

(*Verband katholischer Schüler höherer Lehranstalten*). A szervezet megalapításánál főkép három ok működött közre: Először védekezni akartak azzal a sok ifjúsági egyesülettel, főkép az ú. n. „freideutsche Jugendbewegung”-gal szemben, melyek az egyház s a szülői ház ellen dolgoznak. Ezért a szülői ház szeretetét különösen is hangsúlyozzák. Másodszor a Neu-Deutschland ki akarja emelni az ifjakat az interkonfessionális egyesületekből (amilyen pl. a *Der deutschnationale Jugendbund*). Végül pedig vallási konferenciáival, főiskolai istentiszteleteivel stb. tagjai lelkét

¹ *Act. Ap. Sedis* 1910. 610-33.

² Bővebben *Marc Sagnier*: *L'histoire et les idées du Sillon*. (Paris, 1907) *Baibier*: *La décadence du Sillon*. (Paris, 1908.) *M. Charles*: *Que penser du Sillon?* (Paris, 1910.) *Aries*: *Le Sillon et le mouvement démocratique*. (Paris, 1910.)

³ *Wieseback*: *Primaner und Student*. Wiesbaden. 1922. 74. l.

akarja védeni az egyetemi városok erkölcsi veszélyeitől. Eszközei: 1. a vallási élet ápolása, 2. tudományos előadások, 3. szórakozási esték, kirándulások, sport.¹ Az 1919-ben tartott első közös gyűlésen Kölben már 105 vidéki csoport képviseltette magát. Céljukat így állapították meg: „A „Neu-Deutschland” olyan kath. főiskolai hallgatók szövetsége, akik a szülői házzal s iskolával egyetértve magukat képésíténi akarják arra, hogy kath. világnezetüket s életfelfogásukat értelmükkel s akaratukkal lehető mélyen megragadják és azt a tett katholicizmusa által egész életükben valóra váltsák”²

Másik német ifjúsági mozgalom a „Quickborn”,

amely 1909 óta a katholikus abszinthi mozgalomból nőtt ki.³ Sajátossága mindenekelőtt a természetes egyszerűség és vidámság. Ruházatban, magaviseletben minden mesterkéltet, táplálkozásban minden fölöslegest s izgatót (alkohol) kerül, szereti a szabad természetet. A Quickbornisták nem dohányoznak s moziba nem járnak.

E külsőségek mellett a legszigorúbb belső lelkiéletet követeli franciskáni szellemű elmélyedéssel. Annyira meg az őszinteágban s becsületességen, hogy diáktagjainak eltiltja a kisebb rendetlenkedést is az iskolában, természetesen felnőtt kereskedőinek épígy a legkisebb tisztelességtelenséget. Büszkék arra, hogy a kath. egyházhhoz tartoznak. Szoros kapcsolatot teremtenek a városi s falusi lakosság között.⁴ Fiúk s leányok külön csoportokat alkotnak. Eszközeik: Vándorlás, játék, ének, testgyakorlás, szellemi s fizikai munka, igénytelenségre nevelés, imádság s közös istentiszteletek. A nagyvárosi élet természetellenességevel szemben a nagy természethez fordulnak; a tradíciókat tisztelik; vallási életüket főleg a liturgiával frissítik fel; az egész mozgalom meleg kath. szellemet s nemes idealizmust lehel magából.⁵ „Quickborn”

¹ Bővebben 1. „Neu-Deutschland”. (Verband kath. Schüler höherer Lehranstalten). Theologie und Glaube. 1919. évf. 369–374. 1.

² Ma már 324 csoportban 25,000-nél több tagja van. Folyóirataik: „Der Leuchtturm”, „Die Burg”, „Der Aufstieg” (Trier, Paulinusdruckerei). V. ö. Das neue Reich. 1923. évf. 302. 1.

³ A név az „erquickend” és „Brunnen” régieskedő összetétele.

⁴ V. ö. főkép a 3. Quikborntag részletes leírását Hoffmann: Des Königs Banner. Burg Rothenfels a. M. 1921.

⁵ Guardini: Quickborn. Tatsachen und Grundsätze. (Verlagsbuchhandlung Deutsches Quickbornhaus. Burg Rothenfels a. M. Kusch: Quickborn. Rothenfels. Neundorf er: Jugendbewegungen in Deutschland. Das neue Reich. 1921. évf. 983–985. 1. Nieten: Neuer Jugend Sinn und Sein. Rothenfels. Platz'. Der Wille der neuen Jugend: Der Quickborn. Hochland. 1920–21. máj. sz. Szekfű: Quickborn. Kath. Nevelés 1921. 255–259. 1. L. továbbá Guardini cikkét a Quickbornról a Pharus 1921. 3–4. sz.

néven havi folyóiratuk is van. Az iskolából kikerült „Groszquick-born”-osok és a „Hochländer” kath. főiskolai hallgatók 1920 óta közös lapot adnak ki „Schildgenossen” címmel.

Az egész mozgalom központja egy 500 diákat elszállásolni tudó romantikus vár, Burg Rothenfels (Unterfranken), ahol a Quickbornkanzlei és külön könyvkiadóvállalat, a „Verlag Deutsches Quickbornhaus” is működnek s ahol a Quickbornisták táborozása is történik.

Legalább csak névszerint megemlítjük itt még a rengeteg *katholikus főiskolai bajtársi egyesületet*, amelyek az alábbi hat nagyobb szövetségebe tömörültek: „Verband der kath. Studentenvereine Deutschland”, 70 korporációval. (Lepjük: „Akademische Monatsblätter”.) „Verband der kath. deutschen Studentenverbindungen”, 89 korporációval. (Lapjuk: „Akadémia”.) „Wissenschaftlicher katholischer Studentenverein”, 37 korporációval. (Lapjuk: „Unitas”.) „Schweizerischer Studentenverein”, 16 korporációval. (Lapjuk: „Monatsrosen”.) „Hochland-Verband”, 23 korporációval. (Lapjuk: „Schildgenossen”.) „Verband der Freien Vereinigungen kath. Studierender”, 6 korporációval. (Lapjuk: „Unser Weg”).

Osztrák középiskolások egyesülete a „Christlichdeutsche Studentenbund Jung Österreich” (folyóiratuk a „Neue Jugend”). A főiskolásokéi a különféle kath. bajtársi egyesületek (Akadémia, Logos stb.), továbbá a „Verband katholisch-deutscher Akademiker Österreichs”. Nöhallgatókéa „Vereinigung katholisch-deutscher Hochschülerinnen”.

3. A magyar egyetemi és főiskolai egyesületek.

A) Hitbuzgalmi egyesületeink.

a) Az egyetemi Mária Kongregáció.

A gyakorlati hitélet ápolása mellett egyrészt barát-ságos eszmecseréket és meghívott szakférfiak által tartott előadásokat rendez, másrészt pedig arra törekszik, hogy szórakoztató előadások rendezésével az ifjúságot a nagy város fertőjétől megóvja. A tagok tanulmányi előhaladását szolgálják az állandóan a tagok rendelkezésére álló olvasószoba és szakkönyvtár, valamint a külön medikus, technikus, jogász, pedagógus és közigazdász-szakosztályok, amelyekben az alacsonyabb évfolyambeli tagoknak az idősebbek egész évben tanácsot és segítséget nyújtanak. Emellett minden tag módot találhat arra, hogy az eucharisztikus-, pedagógiai-, szociális- és külügyi szakosztályok-

ban tehetsége és hajlama szerint tovább képezhesse magát az öt érdeklő fontos kérdésekben.

Cím: VIII. Horánszky-u. 20. Gyűlések: minden szerdán este fél 8 órakor.

b) Az Egyetemi-Nőhallgatók-Mária-Kongregációja.

Az Egyetemi-Nőhallgatók-Mária-Kongregációjának célja, hogy a „boldogságos Szűz Mária iránt való odaadó hódolat, tisztelet és gyermeki szeretet ápolása által és e jóságos Anya pártfogása alatt tagjait kiváló katholikusokká nevelje”. (Általános szabályok.)

A kongregáció 1913-ban alakult a Szent-Szív-zárda épületében, a Sophianumban (Mikszáth Kálmán-tér 1. sz.)

A kongregáció célját a következő vallásos gyakorlatok által törekszik elérni:

1. minden kedden 6 órakor hetigyűlést tart.
2. minden hó első vasárnapján közös szentáldozást végeznek a Szent-Szív-zárda kápolnájában.
3. Évente tartanak lelkigyakorlatot, melyen a főiskolai nőhallgatók közül vendégeket is szívesen látnak.

Főpártfogójuk a Boldogságos Szűz, mint a Bölcseség Széke, a kongregáció második védőszentje pedig Alexandriai szent Katalin.

c) A pesti főisk. Sz. Imre kollégium Mária Kongregációja a kollégium bennlakói részére.

d) Ugyanilyen kongregáció működik a budai Szt. Imre kollégiumban is.

B) Charitatív egyesületek.

Az egyetemi hallgatókat *szociális tevékenységre* vezetni szintén egy módja bennük a vallásos lelkület ápolásának. Hiszen akárhány mai emberbaráti s társadalmi intézmény tulajdonképen szekularizált egyházi tulajdon.¹ A szociális tevékenység annyi lelkesedést s nemes emberszeretetet követel, amennyit csak a mély vallásos gondolkodás termelhet; és viszont is: a szociális

¹ Pl. 1866-ban Londonban *Bernardo* orvos otthonokat nyit a „senki gyermekei” -nek; de hiszen ez Szent Vince eszméje!

munka közt az isteni irgalom küldönceinek érezzük magunkat, az Irgalmas Szamaritánus segédeinek, akik mikor másoknak adnak, saját lelkükben nőnek, gazdagodnak. Nem ritkán akadhatunk emberekre, akik saját lelküket is csak akkor s az által hozták rendbe, mikor segítségére siettek egy kisiklott léleknek.

Közismert tény, hogy a mai szociális nyomorúság nagyobb részben a lelkek elárvultságában áll, aki tehát ebben a munkában „Krisztus szeretetétől hajtva” dolgozik, mindenjárt saját lelkének szépítésén is fárad.

Az ész kiművelése mellett nem kevésbé fontos a szívé is, és e tekintetben érdekes tapasztalatokat tehetünk az ifjúság charitatív foglalkoztatása (nálunk pl. a Szent Vince konferenciák), vagy a szellemileg fejletlenebbek (munkások, tanoncok) előtt tartott előadások által.¹ Az ifjú erő tevékeny akar lenni, s főleg szívesen dolgozik ott, ahol a mai szociális problémákkal jut érintkezésbe. Az ily irányú tevékenység nemcsak profilaktikus levezetése az ifjúság tettvágyának, – amely enélkül durvább irányokban érvényesülne, – hanem mély nevelő hatást is hagy lelkükben.

Egyetemi hallgatók részére alapított ilyen jótékony-sági egyesület a Paulai Szt. Vince Társaság. Alapítója *Ozanam Frigyes*, párisi egyetemi tanár volt, aki 1833-ban kezdte meg egyesületének működését néhány egyetemi hallgatóval. Ma az egész világon el van terjedve. A budapesti Szt. Vince Társaság megalapításában nagy részük volt *Apponyi Albert* és *Zichy Nándor* grófoknak és közéletünk több kiváló katholikus férfiának, kik közül többen az egyesület működésében ma is részt vesznek. Nevét Szt. Vincétől, a XVII. század nagy szociális apostolától nyerte, akinek szellemében működik. Az egyesület működésében kizárolag férfiak vehetnek részt.

A Szt. Vince Társaság célját így jelöli meg a Paulai Szt. Vince Társaság kézikönyve: „Enyhíteni óhajtjuk a nyomort,... lelkünk tiszta-ságát a jótékonyság oltalma

¹ Kitűnő egyetemi ifjúsági munka folyik e téren a németországi Kath. Népszövetség (München- Gladbach) kebelében.

alá helyezzük". (Budapest, 1909, 12. 1.) A kongregációhoz hasonlóan előmozdítja tagjainak gyakorlati katholikus életét is, de működésében nem áll meg az önnevelésnél, hanem a keresztény felebaráti szeretetet szemelőt tartva segélyezi a szegényeket. Tagjai a felügyeletükre bízott szegényeknél időközönként környezettanulmányt végeznek, tapasztalataikról az egyesület gyűlésein beszámolnak s a szükségessé vált segélyeket az elnökségnek bejelentik. Látogatásai alkalmával érdeklődnek a pártfogoltak helyzete, viszonyai stb. iránt, reájuk felvilágosítólag hatnak, közöttük jó könyveket osztanak ki, terjesztik a hazafias és keresztény szellemű napilapokat és folyóiratokat. *Nem egy egyetemi hallgatónak sikerült már a félrevezetett munkáscsaládokat a keresztény és hazafias gondolkodáshoz visszavezetni s tévedésüket beismertetni.* Nagy szükség van arra, hogy a keresztény középosztály tagjai szabad idejükön havonként néhány órát áldozzanak, és a felebaráti szeretet gyakorlásával hozzáférjenek azokhoz is, akiknek részére a vallás és hazafiság, sajnos, még mindig idegen fogalmak.

Az egyesület működő és pártoló tagokból áll. A működő tagok végzik a környezettanulmányokat, a pártoló tagok pedig befolyásukkal és anyagi támogatásukkal segítik az egyesületet. A gyűlésen szívesen lát az egyesület vendégeket is, akik azt megismerni óhajtják.

Az egyesületben tagsági díj nincs.

A célirányos működést a kerületenkint felállított csoportok irányítják, amelyekről a Budapesti Helyi Ügyvezető Tanács minden hó harmadik szerdáján a pesti Katholikus Körben (IV., Molnár u. 11. 1. em.) a délutáni órákban bővebb felvilágosítást nyújt. Kizárálag egyetemi hallgatók részére van alapítva a budai Szent Imre Kollégium (1., Horthy Miklós-út 17. sz.) és a Kongregáció-Otthon (VIII., Horánszky-u. 20.) két csoportja.

C) Társadalmi Egyesületek.¹

a) Szent Imre Kör.

1888-ban néhány magyar diákok elhatározta, hogy a főiskolák szervezetlen katholikus ifjúságát társadalmi egyesületbe tömöríti. A köréjük sereglett ifjakkal megalakították a Szent Imre Kört. Jelszavuk: „Vallás. Haza. Tudomány”. A kör életének gerincét a szakosztályok adják. (Természettudományi szakosztály, Közgazdasági szakosztály, Irodalmi szakosztály.)

A Szent Imre Kör más módon is törekszik céljai megvalósítására. Segítő Bizottsága sok esetbén adott segélyt és egyéb támogatást a diákság anyagi bajainak enyhítésére. A Körre bízta a M. Á. V. a kedvezményes vasúti jegyek ügyét is, mellyel több ezer kollégájuknak könnyítették meg a hazautazást. A téli hónapokban tea-estély ékkal, továbbá a hagyományos „Imre-bál” rendezésével gondoskodik tagjainak szórakozásáról.

Helyiségük: IV., Ferenciek-tere 7. (II. lépcső, 1. emelet 5.)

b) A „Katholikus Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szövetsége” (röviden: „Americana”).

Az Americana célja a kath. egyetemi ifjúságot gyakori érintkezés által egymáshoz s a már felnött kath. társadalomhoz közelebb juttatni s családi estélyein megfelelő környezetben tiszteességes szórakozást szerezni. A „zöldsapkások” tömeges megjelenése mindenütt hitvallás a kath. egyetemi hallgatók eszméi mellett.

A bajtársi szövetségek közt az egyetlen, amely kimondottan katholikus alapon áll. Tagjai ígéretet tesznek, hogy nem párbajoznak, és évenként háromszor a szentségekhez járulnak. Központi irodájuk: Rákóczi-út 15.

¹ Egyetemi kath. egyesületeinek központi szerve az „*Országos Katholikus Diákszövetség*” (Budapest, Ferenciek-tere 7.).

c) Szent Margit Kör.

Ami az ifjak számára a Szent Imre Kör, az az egyetemi és főiskolai katholikus nőhallgatóknak a Szent Margit Kör. Vallásos alapon álló társadalmi egyesület, mely tagjai anyagi és kulturális igényeinek kielégítését is igyekszik előmozdítani.

Árpádházi szent Margit oltalma alatt, vallásos és hazafias szellemben egyesíti a főiskolák nőhallgatóit, hogy őket a szülőháztól távol, a nagy város ezer veszedelmének közepette, nehéz küzdelmeikben, tanulmányaikban, megélhetésükben segítse és munkájuk után vidám otthont nyújtsan nekik körhelyiségében (Kossuth Lajos-u. 1. l. em.), ahol könyvtár, olvasószoba és társalgó áll a tagok rendelkezésére.

d) A gör. kath. Egyetemi és Főiskolai Magyar Ifjúság Vasvári Pál Kőre.

Ideiglenes hivatalos helyisége: VIII., Ullói-út 4., l. em. 5.

Mindennemű beiratkozási, egyetemi, tanulmányi ügyben, valamint minden segély ügyben felvilágosításért ide kell fordulni.

e) Budai Kollégiumi Club.

A budai Szent Imre Kollégium ifjúságának házi egyesülete, melynek kitűzött célja tagjai között a baráti szeretet és bajtársi együttérzés istápolása, a kereszteny nemzeti eszme ébrentartása, kulturális önművelés a tudományos és aktuális kérdések terén.

Rendes tagjai csak a Budai Szent Imre Kollégium növendékei lehetnek.

f) Zrínyi Gárda.

Tagjai becsületszóval fogadják, hogy tehetségük szerint gátatvetni igyekeznek mindenmű erkölcsrontó áradatnak és fogadalomtételüktől számított egy

éven belül jelenlétéükben nem türnek meg, illetőleg az okosság követelményei szerint legalább is tiltakozás nélkül nem hagynak semmiféle nyilvános erkölcssértést.

A Zrínyi Gárda nem kizárolag az ifjak egyesülete, de az ifjak vannak elsősorban hivatva, hogy mint a lovagok unokái, lelkesedéssel sorakozzanak zászlója alá. Az ifjak közül is különösen a tudományosan művelt ifjúság kell, hogy kötelességének tartsa, hogy tiszta férfiúságának szellemi erejével és Zrínyi bátor-ságával harcba induljon az erkölcsstelenség ellen.

Ennek a harcos, művelt ifjújellemnek vítezi iskolája az Egyetemi és Főiskolai Zrínyi Gárda.

* * *

Íme ezek volnának a keretek, amelyeken belül a főiskolák ifjúságához hozzá lehetne férközni. Az egyesületek száma teljesen elégséges. Sajnos azonban tagjaik létszáma a kath. egyetemi hallgatók ezreihez viszonyítva épen nem mondható elegendőnek, és ami még szomorúbb, ezen egyesületek működése is, épen arra hivatott vezetők hiányában, nem mindig eleven és kielégítő.

II. A főiskolai ifjúság vallási irányítása külön lelkipásztor által.

A kath. jellegű egyetemi ifjúsági egyesületek irányítása és az egyetemi ifjak lelki igényeinek kielégítése külön ifjúsági lelkipásztort követelne meg.

Mikor külön egyetemi lelkipásztorról beszélünk, felvetődhetik a kérdés, hogy egyáltalában van-e ilyenre szükség. Vajjon az egyetemi hallgatóknak más-e a hitük, mint más polgárnak vagy a munkásnak? Nem; nem a hitük más, hanem a nehézségek mások, amelyek hitük ellen feltámadnak. Az eredményes munkához annyira kell ismerni a főiskolák egészen sajátos és bonyolult világát, hogy a más irányba lekötött pasztoráló papságtól ezt az ismeretet elvárni nem lehet. Az egyetemi hallgatóknak saját különös problémáik,

nehézségeik vannak, tehát sajátos vezetést is igényelnek. Főleg az első évben hallott új eszmék s világnézet, kapcsolódva az új város ezer erkölcsi veszélyével, oly erővel hatnak a fiatal lélekre, hogy külön gondozás nélkül vallása könnyen megrendülhet. Ha minden nagyobb helyőrségnek saját katona-lelkésze van, már akkor csak minden nagyobb diákváros is megérdemelne külön ifjúsági lelkipásztort!

A plébániai pápság – főleg a nagy egyetemi városokban – úgyis túl van terhelve munkával; a legjobb akarattal sem tudná azt a sok időt előkeríteni, amelyet a tervszerű ifjúsági lelkipásztorkodás igénybe vesz. „Csak egy speciális, anyagi gondtól mentes papi erő találhat időt, hogy az egyetemi hallgatók látogatására korlátlan fogadóórákat jelölhessen ki, baráti érintkezésben megtárgyalja hivatási s egyéb személyes kérdéseiket, vallási s erkölcsi konfliktusok s lelki lehangoltság idején kezét nyújthassa, adott esetben irgalmas szamaritánus lehessen az összetépett fiatal erők romhalmaza fölött, az egyetemi lakáshivatal s a nagy anyagi nyomort enyhítő segítőpénztár kiépítésében közremunkálkodjék, egyéb egyetemi városokban dolgozó kollégáival, a középiskolák hittanáraival s természetesen a plébániai pasztorációval is érintkezést tarthasson fenn”.¹

A külön akadémiai lelkipásztornak körülbelül ezek lennének feladatai:²

1. Mindenekelőtt alkalmat adni az ifjúságnak, hogy *hitbeli nehézségeit*, – amelyek tömegesen fakadnak az egyetemi tanulmányok nyomán, – megbeszélhesse a főiskolások lelkipásztorával, vagyis olyan pappal, akit épen nagy apologetikus tudása, az ifjúság lélektanának alapos ismerete és az ifjúság áldozatos szerelete képesítettek erre az állásra. Ez az egyéni pasztoráció lenne a legnehezebb, de leghálásabb feladata.

¹ Faulhaber: Zeitfragen und Zeitaufgaben. Herder. 1915. 351. 1.

² Paul Baron Mathies: Akademischer Gottesdienst und Studentenseelsorge. Bericht über den XXIII. universal euch. Kongress, Wien. 1913. 412-418. 1.

Aki benne áll a főváros pasztorációjában, – még ha nem is kimondottan ifjúsági lelkipásztor, – tapasztalja, hogy mily ededve keresik fel szomjas fiatal lelkek egyik-másik papot tömérdek lelkikétyükkel.¹ S ha nem találnak megfelelő papra, menthetetlenül esnek a hitetlenség s erkölcsi bukás karjaiba.² Az ifjúsági lelkipásztor saját könyvtárából adna kölcsön könyveket, elsősorban hitvédelmi tartalmúakat.

2. Megkönnyíteni a főiskolai hallgatóknak a *szentségek felvételét*. Ez aképen lenne elérhető, hogy bizonyos időben az ifjak mindig megtalálhassák lelkipásztorukat.

3. A főiskolások lelkipásztorra időnkint az ifjúságnak *előadást* tartana azokról a vallási kérdésekről s a hitet érintő témákról, melyek az ő lelküket elsősorban érdeklik.

Ennek a harmadik pontnak megvalósítására Budapesten legalább kísérlet történik a Pázmány-egyetemi hitszónok részéről; (sajnos azonban ezekre a beszédekre eddig nem sikerült összegyűjteni az ifjúságot). Minthogy azonban az egyetemi hitszónok nem kimondottan ifjúsági lelkipásztor, az első két pont intézményes rendezése nálunk még teljesen megoldatlan. Más országokban már megpróbálkoztak a külön főiskolai lelkipásztori állás szervezésével. Így pl. Német-

¹ A különben determinista *Payot* „Az akarat nevelésé”-ról írt klasszikus könyvében, miután lefesti az egyetemre került ifjú lelki elhagyatottságát s botorkálását, ezeket írja: „Valami magasabb támogatás és felülről jövő személyes elismerés szüksége lesz érezhető (az ifjúban). A katholikus egyház ezt az oly emberi szükséget lelkivezetők által elégíti ki. Itt azonban (az egyetemen) nincs meg ez: az elhagyatottság tökéletes . . . Ha tudnak, mily hatással lehet egy bátorító sző, egy Jó tanács, sőt egy baráti seddés a huszadik életév ezen áldott óráiban! Ha a tudomány-egyetem a maga felsőbb erkölcsi kultúrájával, mély tudományosságával a katholikus egyháztól kölcsön venné miodazt, amit az emberi szív bámulatos ismerete sugallt bele ebbe a csodás intézménybe, a tudomány-egyetem gáncs és minden lehető versenytárs nélkül uralkodhatnék az ifjúság lelkén.” (*Payot-Weszely: Az akarat nevelése*. Budapest, 1921. II. 202.-3. 1.)

² Budapesten a Pázmány-egyetem hitszónoka minden készséggel fogadja bármily lelki ügyben az egyetemi ifjakat.

országban újabban minden egyetemi városban rendszeresítik a „Studentenseelsorger” állását.¹

Részletesen meglemlékezünk itt a *zürichi akadémikusok* (egyetem és polytechnicum) lelki gondozásáról, amint azt 1910 óta egy külön csak e célra rendelt ekadémikusok lelkipásztorá végzi.

A főiskolások zürichi lelkipásztorá lakásán kis kápolnát rendezett be, ahol naponként misézik, gyóntat s áldoztat. Gyóntat s áldoztat misén kívül is, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy az ifjak – akár buzgóságból, akár komolyabb bukás után végezzék gyónásukat – szívesebben gyónnak egyedül, ha mások nem lábják őket.

A kis kápolnában bizonyos estéken beszédeket tsrt kizárolag főiskolai hallgatóknak, amelyeket rövid ájatosság követ. Az ájatosság után 1-2 óráig nála maradnak az ifjak teára, vagy szép időben kerti társalgásra.

Meghatározott időben – amelyik legjobban megfelel az iskolák tanrendjének s amelyet azután igyekszik minél inkább közírré tenni – fogadóórát tart. Talán ez a legnehezebb feladata. Nem is hinné az ember, mily hihetetlen bonyolult kérdésekkel keresik fel az ifjak lelkipásztorukat és órákig veszik igénybe idejét. De ha senkinek el nem mondhatják kétségeket, hitük fog megrendülni lelkükben.²

A lelkipásztor elmegy a különböző ifjúsági egyesületek heti összejöveteleire is, érdeklödik azok munkaköre, ünnepélyei, könyvtára s főleg tudományos felolvasásai iránt s az azokat követő eszmecserében maga is részt vesz. Azokat pedig, akik nem

¹ Tudunkkal Németországban a következő egyetemi városokban működnek *Studentenseelsorger*-ek: Berlin (P. Strattmann O. P. Karlstr. 30.), Bonn (H. Lutz: Thomssstr. 14.), Breslau (Dr. Wittig, Sternstr. 108.), Darmstadt (Läufer, Saalbaustr. 40), Frankfurt a. M. (P. Browe, Königstr. 62.), Freiburg i. Br. (Eiffler, Burgstr. 1.), Giessen (Bayer, Liebingstr. 26), Göttingen (Mecke, Kurzestr. 13.; Greifswdd (Grellich, Bahnhofstr. 15.), Halle (Legge, Mauerstr. 12.), Heidelberg (P. Stiegele S. 1., Ingrimstr. 2.), Karlsruhe (Stumpf, Bernhardstr. 13.), Kiel (P. Gvermanns S. 1., LindensUr. 7.), Köln (Grosche, Vondelstr. 53.), Leipzig (Beier, Garnizonstr. 14.), Marburg (P. Decker S. J., Ritterstr. 4.), München (P. Schmidt S. J., Keuelbochstr. 31. és^o P. Lang O. S. B., Ksrlstr. 34.), Münster (P. Lauck S. J., Huffersift.), Tübingen (Dr. Anker, Wilhelmstift.), Würzburg (Dr. Brauder,[Priesterseminar]. Ausztriában ' Innsbruck (P. Dirkhauser S. J. Siilgesse 2.), Wien (Dr. Rudolf, Bolzmanngasse 9.). Svájcban: Zürich (von Moos, Leonhardstr. 14.).

² Ugyanilyen apologetikus fogadó- órákkal megpróbálkoztak külföldön a felnőtt hívek részére is, azonban kielégítő eredmény nélkül. A modern embernek sajátsága, hogy papjától húzódik és ha csak vált mi különös eset rá nem kényszeríti, nem szereti őt felkeresni.

tagjai semmiféle főiskolai szövetségek, esetenként saját lakásán gyűjtő össze s felolvasások, napi kérdések megbeszélése után egy kis ájtatosság végzésével bocsátja el őket. Megpróbálkozott vasárnaponként egyik plébánia-templomban külön egyetemi hitszónoklattal is, de erre ő sem tudott közönséget kapni; a kis házi kápolna esti beszédeit, ahol az egyetemi hallgatók csak maguk vannak, sokkal szívesebben látogatják.¹

Az egyetemi ifjúsági lelkipásztor személyét minden esetre a legnagyobb gonddal kellene megválasztani, mert ennyi feladat épen elég ahhoz, hogy egy *apostoli szellemű papi élet egész programját betölts*. Ez a feladat oly sajátságos, bonyolult főltételeket követel meg a papról, hogy joggal írja róla *Faulhaber* bíboronok: „Az ifjúsági lelkipásztor, akiből idővel a leg-egyenibb pasztoráló típus fog kialakulni, értse a theológiát, értse meg korát, s értse meg diákjait. Legyen tudománnyal felvértezve, vallásilag megállapodott, lángoljon egyházáért, legyen teljes személyiségevel erre a feladatra termett s a diákokkal rokonlélek, mert gyémántot csak gyémánttal lehet císzolni”².

Addig is pedig, míg nálunk is meg nem valósul ilyen állás, minden középiskolai hittanárnak legyen rá gondja, hogy az egyetemi városba induló volt diákjait egy meleg lelkű pap *lelki gondozásába ajánlj*. Enélkül a nagyvárosi erkölcsstelenség szédületes mélyisége menthetetlenül ragadja magához az ideáljaiért legfeljebb pár hétag küzdő magára hagyott ifjút. Arra is kellene törekednie minden középiskolai hittanárnak, hogy volt tanítványai *érintkezést tartsanak fel vele az egyetemi évek alatt is*, s évközben írásban, a vakáció alatt pedig személyesen keressék fel régi lelki vezetőjüket. A hittanár munkájának legjobb ellenpróbája épen az a ragaszkodás, amellyel volt tanítványai iránta később viseltetnek.

Az ifjúság lelkiirányítására szintén nagyjelentőségű lépés lenne az egyetem bölcsészeti karán külön tan-szék felállítása a *keresztény filozófia* számára. Orvos-

¹ Ezzel a módszerrel esetleg Budapesten is eredményesebb volna az egyetemi hitszónok munkája.

² *Faulhaber: Zeitfragen und Zeitaufgaben.* Herder. 1915. 352. 1.

és mérnökjelöltjeink s jogászaink az egyetemen nem nyernek elégséges bölcsleti oktatást, ami annál sajnálatosabb, mert hiszen így egész életükben a középiskola VIII. osztályának vajmi sovány filozófiai prope-deutikáján kell elősködniök.

Már pedig akárhány tanult hívünk hitbeli kételeYE nem annyira saját magában átélt nehézségből, mint inkább a mai hitetlen közszellem nagyhangú jelszavai-ból fakad, amelyeket kellő értékükre leszállítani – épen bölcsleti képességük híján – nem képesek.

A hitellenes irányzatok bátor fellépése nyomán önkéntelenül is erőre kap bennük a gyanú, hogy a katholicizmus igazsága a mai nagy kultúrájú világban, ha még nem is dölt meg, de legalább is megrendült. Mily nagy áldás volna ezzel szemben, ha művelt híveink a korszerű filozófiai kérdésekben komoly, önálló ítéletet tudnának alkotni és nem esküdnének minden öblös hangra!

Addig is, míg ez kivihető lesz, talán segíthetne a helyzeten a hittudományi kar azáltal, hogy minden szemeszterben általános érdekű vallási kérdésekéről is hirdetne egy-egy kollégiumot és ezeken az előadásokon alkalmat nyújtana más karok hallgatóinak, hogy a vallási kérdésekéről tudományosan tájékozód-hassanak.¹ Hiszen nincs olyan speciális theologiai szak, amelyben bőven ne akadnának minden művelt katholikust érdeklő vallási kérdések. Természetesen megfelelő dialektika, stílus s a legújabb világi irodalom által felvetett nehézségek ismerete épügy megkívántatnák az előadótól, mint az is, hogy az előadások után alkalmat nyújtsan hallgatói privát nehézségeinek megbeszélésére.

¹ A németországi egyetemi városokban világi fakultások hallgatói részére vallási előadásokat rendez a K. A. A. (Kath. Akademiker-Ausschusz.)